KURANIN TEMEL KAVRAMLARI

Prof. Dr. YAŞAR NURİ ÖZTÜRK
İstanbul Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
kurucu dekanı

25. BASKI

İKİNCİ CİLT
M-Z

İSTANBUL-2012

Yeni Boyut: 9
Birinci Basım: Ekim 1990

İrtibat:
Telf. 0 216 469 40 76-77
Faks: 0 216 469 40 78

ISBN
978-975-6779-60-6

TAKIM ISBN
978-975-6779-58-3

Editör:
Dr. Mustafa Tahir ÖZTÜRK

Kapak:
Bülent ENGEZ

Mizanpaj:
Ayşe ERGÜL

Baskı:
Ege Basım
0216 472 84 01
www.egebasim.com.tr

İÇİNDEKİLER

0-P

R

S

Ş

T

U-Ü

MAL

Tekil ve çoğul **(emval)** halde 80 küsur yerde geçer.

Mal, denge noktasından sağa veya sola sapma anlamındaki meyi (eğilim, eğilmek) kökünden türemiştir. Râgıb'ın şaheser ifadesiyle, "sürekli değişen ve ölümsüz olmayan değere mal denmesi bundandır." Râgıb bu noktada bir Arap darbımeselini de anıyor: "Mal bir kahpedir; bir gün onun, bir gün bunun evinde sabahlar." (Râgıb; *el-Müfredât,* meyi mad.) Türk lirizminin erişilmez ustası Yunus Emre (ölm.1320) bu inceliğe şu ölmez dizelerle tercüman olmuştur:

"Mal sahibi, mülk sahibi
Nerde bunun ilk sahibi?
Mal da yalan, mülk de yalan;
Var biraz da sen oyalan!"

Kur'an; malı, insan için bir kıyam yani ayakta durabilme aracı, güç, onur vesilesi olarak gösterir ve onun beyinsiz, sefil, kıymet bilmez ellere teslimine karşı çıkar. (4/5) Ancak mal, bir vasıta olarak, insanın temel gayesi veya gayeleri için kullanıldığında olumlu bir anlam taşır. O, bir dünya süsüdür ki, ölümsüz değerlerin elde edilişine vasıta yapılmazsa olumsuz bir unsur haline gelir. (18/46)

Malın temel gayeye varmak için kullanılmaması, bir imtihan aracının kötüye kullanılmasıdır. Çünkü mal, bir fitne olarak gösteriliyor. (8/28; 64/15) Fitne, iyi ile kötüyü belirlemek için bir ayıklama yolu (bk. burada, Fitne mad.) olduğuna göre mal bir imtihan aracıdır. Bu yüzden, tıpkı çocuklarımız gibi, mal da bize bir deneme aracı olarak emanet ediliyor. (2/155; 3/186) Bu şuurun yokluğu malı, hizmet etmesi gereken amaçların dışında kullanmaya yol açar. (57/20) Bu durum, servet ve refahla şımarma illetini getirir ve sonuçta toplum çöker.

Malı, sonsuzluğu elde etmek için bir araç olarak kullanmayıp onu gaye haline getirmek, insanoğlunun her devirde helakine sebep olmuştur. (2/69; 9/55; 104/3; 111/2)

Malı ilah yapan ve bu sahte ilahıyla gururlanıp insanlara kibirle bakanların sonu çok acıklı olacaktır. Çünkü son hesap gününde Allah, insandan mal ve servet değil, temiz ve arı bir kalp isteyecektir. (9/34, 55; 26/88; 104/1-5) Mal bir imtihan aracı ve emanet olduğuna göre onda bütün toplumun hakkı vardır. O halde, mal sahibi onu, insanlığın hayır ve hizmetinde kullanmak zorundadır. Bunun aksini yapıp malı hizmet için seferber etmemek, yani infaki durdurmak acı bir sonu hazırlamak olur. (9/ 34)

İnsan, malı çok seven ve onu elinde hapseden bir yaradılışa sahiptir. (89/20) Mal harcama imkânına ermek, insanın gurur ve saldırı duygularını kamçılamaktadır. (18/34; 90/6; 104/3)

Kuran, mal sahibinin malında fakirin doğrudan hakkı olduğunu bildirir. (6/141; 51/19; 70/24) Bu anlayış, artık değerin, Kari Marx'tan bin küsur yıl önce tespit ve ilanını ifade eder. Bu hakkın, mal sahibinden toplumdaki yoksullara aktarılması gereken asgarî ve resmî kısmı, zekât olmaktadır. Zekâtın miktarı, her toplumda şartlara ve ihtiyaçlara uygun olarak belirlenir. Kırkta bir diye değişmez bir oran yoktur. Kur'an, oranı içtihada ve maslahata, yani kamu yararına bırakmıştır. Bazı durumlarda ihtiyaçtan fazla malın tümüne el konabilir, (bk. 2/29)

Malın, insanı yüceltici ve erdirici bir güç olarak hayata girmesi, onun Allah yolunda yani kamu için harcanmasıyla sağlanır. Çünkü Kur'an'da, sosyo-ekonomik ve sosyo-jüridik anlanlarda Allah, kamuyu ifade etmektedir. Kur'an'ın pek çok ayeti bu konuya parmak basmaktadır. (Örneğin, 2/261-274; 4/95; 8/72; 9/44-111)

Malın olumsuz bir unsur haline getirilişine bir delil de insanların mal tefâhur (karşılıklı övünme) ve tekâsürüne (çokluk yarışı) girmeleridir. Bu tefâhur ve tekâsür, birincisi övünme, ikincisi yığıp çoğaltma yarışı olarak, insanı fert ve toplum halinde kemiren illetlerdir. Bunlar, Kur'an'a göre, mal ve evlatta olur. (Hadîd, 20; 34/35; 102/1-2) Ne ilginçtir ki, Kur'an, mal yığıp depolama illetinin tipik temsilcileri arasında Firavun, Karun gibi azmışların yanına din adamlarını da koymaktadır. Ayette Hristiyan ve

Yahudi din adamlarının anılması bir özel sebeptir; ayetin genelliğini engellemez. Yani, tüm din temsilcilerinin dikkati çekilmektedir. Bunlar, insanların malını çeşitli hilelerle elde etmekle kalmaz, insanları Allah'ın yolundan alıkoymak gibi bir büyük suçun da faili olurlar. Yani bunlar, din adamlığı kisvesi altında dini ve Allah'a giden yolu yozlaştırıp dikenleyen aldatıcılardır. Tevbe suresinin 34. ayeti, pekiştirilmiş ifadelerle şu ilginç tespiti yapıyor:

"Ey iman sahipleri! Şu bir gerçek ki, hahamlardan ve rahiplerden birçoğu halkın mallarını uydurma yollarla tıkabasa yerler ve Allah'ın yolundan geri çevirirler. Altını ve gümüşü depolayıp da onları Allah yolunda harcamayanlara korkunç bir azap vardır."

Bu ayet, komünizmin ortaya çıkışında kilise ve havranın oynadığı rolü ondört asır önceden haber veren mucize beyanlardan biridir. Komünizm, kilise ve onun himayesinde oluşan kapitalist zulme bir tepki olarak zuhur etmiştir.

Mal yemenin en kötü şekillerinden biri de yetim malına el koymadır. Ve bu, Kur'an'ın ifadesiyle, insanın, karnına ateş doldurmasıdır. (4/10) Kuran, yetim malına el sürmekten ısrarla sakındırmaktadır. (6/152; 17/34)

Mala sahip olanların mülke (yönetim erkine) sahip olmayı kendilerinin bir hakkı gibi gördüklerine de dikkat çekilmiştir. Mal sahipleri bu sanal haklarını kullandıklarında yönetimler hikmet, adalet ve bilgi üzerine oturur olmaktan çıkıp daha fazla mal elde etme hırsını tatmin aracına dönüşecektir. Yani siyaset ve yönetim yozlaşarak insan aleyhine işleyecektir. Bir peygamberin ağzından ifadeye konan şu tespite bakın:

"Peygamberleri onlara dedi ki, 'Allah, Tâlût'u size kral gönderdi.' Şöyle konuştular: 'O bizim üzerimizde nasıl saltanat kurabilir? Yönetimde biz ondan daha çok hak sahibiyiz. Ona bir mal genişliği de verilmemiştir.' Peygamber dedi: 'Allah onu seçip size üst olarak gönderdi. Onu ilimde ve bedende üstünlük bakımından zenginleştirdi.' Allah, mülkünü dilediğine verir." (Bakara, 247)

Bu ayet, Kur'an'ın siyaset ve yönetimden ne anladığının en açık göstergelerinden biridir. Kur'an'a göre, yönetim, ilim ve zekâdan nasipli olanlara teslim edilmelidir, mal ve parası çok

olanlara değil. İşler mal ve parası çok olanlara teslim edilirse siyaset ve yönetim, mal ve parayı biraz daha artırmanın aracı olmaktan kurtulamaz. Mal ve para sahiplerinin, yönetim erkinin kendilerine verilmesi gerektiğinde ısrarları sebepsiz değildir. Bu ayeti Mâûn suresi mesajıyla birlikte düşündüğümüzde şunu söyleyebileceğiz:

Yönetimlerini, kamu mal ve imkânlarını talan edecek kadrolara teslim eden toplumlar lanetli toplumlardır. Bu konuda ayrıntılar için bizim *'Mâûn Suresi Böyle Buyurdu'* adlı eserimize bakılmasını önemle tavsiye ederiz.

Lanetli toplumların siyasette ehliyet yerine mal ve evlat çokluğuna (maddi güce) paye vermelerinin nelere mal olacağı, âdeta siyaset felsefesi dersi verircesine, ıstırabıyla tufan getiren peygamber Hz. Nuh'a söyletilmektedir. Mustarip-mazlum bir nebinin yakarışı halinde. Ve lanetli siyasetlerin nasıl yürütüldüğünü gösteren eşsiz bir beyyine halinde:

"Nuh dedi ki, 'Rabbim! Onlar bana isyan ettiler de malı ve çocuğu kendisine hüsrandan başka bir artış getirmeyen kişiye uydular. Çok büyük hileler sergilediler/çok büyük tuzaklar kurdular." (Nuh, 21¬22)

Aynı mesajı taşıyan bir yakarış, ama bu kez sitemli bir yakarış da Hz. Musa'dan:

"Musa şöyle dedi: "Rabbimiz! Sen, Firavun ve kodamanlarına şu iğreti hayatta debdebe verdin, mallar verdin. Rabbimiz! Senin yolundan saptırsınlar diye mi? Rabbimiz! Onların mallarını sil-süpür, kalplerini şiddetle sık ki, acıklı azabı görünceye kadar inanmasınlar!" (Yunus, 88)

Hüsran ve lanetin gerekçesi son derece açık değil mi? Yönetimlerini bir peygambere (hikmet, bilgi ve adalet timsali bir öndere) teslim etmek yerine mal ve evlat çokluğuyla tahakküm ve ceberut kuran birine/birilerine teslim ettiler. Platon ne diyordu: "Ya krallar filozof olmalı yahut da filozoflar kral." Kur'an'ın dediği de işte bu. Nuh'un şikâyeti de bu: "Hikmet ve adalet sahibini başlarına getirmek yerine mal ve parasıyla kasılan melunu getirdiler" diyor. Getirdiler ve belalarını buldular.

Aynı yolu izleyenler bugün de belalarını bulmaya devam ediyorlar.

Kur'an, Mâûn suresinde kullandığı 'veyl' kelimesini kullanarak, malını, parasını bir üstünlük sebebi sayanları başka bir vesileyle yine lanetlemiştir. İniş sırasıyla 32. sure olan Hümeze, cehennemin kimleri beklediğini gösterirken parmağını, mal ve parasıyla şımarıp herkesi küçük gören melunlara uzatmaktadır. Yorumsuz okuyalım:

"Arkadan çekiştiren/kaş göz işareti yapıp alay eden her kişiye lanet olsun! O ki, mal biriktirdi, onu saydı da saydı. Sanır ki, malı sonsuzlaştıracaktır kendisini. Hayır, iş, sandığı gibi değil! Yemin olsun ki fırlatılıp atılacaktır o kırıp geçirene, yalayıp yutana/Hutame'ye. Hutame'nin ne olduğunu sana öğreten nedir? Allah'ın, tutuşturulmuş ateşidir o, ki, tırmanıp işler yüreklere. O, onların üzerine kilitlenecektir. Uzatılmış sütunlar arasında."

Denge noktasından sapmak anlamında bir kökten türeyen malın, kendi ümmetinin bütün dengelerini altüst edeceğini daha ilk günden fark eden Son Peygamber, malı âdeta en büyük put gibi göstermiş ve ona karşı dikkatli davranmayı baş tavsiyesi yapmıştı. İşte birkaç örnek:

"Şu bir gerçek ki, her ümmetin bir fitnesi vardır; benim ümmetimin fitnesi de maldır." (Tirmizî, zühd 26)

"Ey insanlar! Sizin için korktuğum tek şey, Allah'ın, önünüze çıkaracağı dünya süs ve nimetleridir. Bir malı hakkı olarak elde edene o mal mübarek kılınır. Fakat hakkı olmayan bir mala el koyan kişi hep yiyen, ama hiç doymayan birine benzer." (İbn Mâce, fiten 18)

"Iran ve Bizans hazineleri elinize geçtiğinde nasıl bir topluluk haline geleceğinizi biliyor musunuz? Allah'ın istediği topluluktan başka bir şey olacaksınız o zaman. Çekişeceksiniz, hasetleşeceksiniz, birbirinize sırt çevireceksiniz ve nihayet kin ve öfkeyle birbirinize girip muhacirlerin barınaklarına üşüşerek birbirinizin boynunu vuracaksınız." (İbn Mâce, fiten 18)

Hz. Muhammed'in bu mucize haberleri, kaynaklarda 'mal fitnesi' başlığı altında veriliyor.

Ümmeti kavgaya, kine, nefrete ve nihayet can alıp kan dökmeye götürecek iç felaket budur. Mal fitnesi, aynı zamanda hem psikolojik hem de sosyolojik bir felakettir: İnsandaki hırs zeminine oturduğu için psikolojiktir, ümmeti birbirine düşürdüğü için sosyolojiktir. Demek ki, mal fitnesi hem çekirdek olan bireyi mahveder hem de kozmik emaneti evrensel boyutlara yüceltecek olan toplumu...

Buna dayanarak diyebiliriz ki, Muhammed ümmetinin savaşacağı en büyük putlardan biri, belki de birincisi, mal putu olmalıdır. Müslüman nesillerin bu amansız putla gereğince savaştıklarını söylemek bahtiyarlığından, ne yazık ki, yoksunuz..

Mal putu, hırs zeminine oturduğu için, şöhret ve mevki putları da onun çocukları, uzantıları olarak düşünülmelidir. Çünkü onları dölleyen karanlık ruhlu ana da hırstır.

Mala tutsak olmamak, Kur'an'daki fakr (Allah karşısında yetersiz olduğumuzun şuuruna varmak) gerçeğini yaşamakla olur. Bu, Kur'an'ın istiğna (kendini hiç kimseye muhtaç olmayacak bir düzeyde görmek) dediği illetten kurtulmaktır. İstiğna, insanı azdırıp zulme bulaştıran bir beladır, (bk. 96/6-7) Ve istiğnadan kurtulmanın biricik yolu, fakra sığınmaktır.

Fakrın esasını şu ayetler oluşturur:

"Ey insanlar, siz Allah'a yönelmiş yoksullarsınız! Allah ise mutlak Ganî, mutlak Hamîd'dir." (Fâtır, 15)

"Allah Ganî'dir; yoksul olan sizlersiniz." (Muhammed, 38).

İbn Arabî bu ayetlere dayanarak "İnsanın, Allah karşısında bir tek sıfatı vardır: Fakirlik" demiştir. (İbn Arabî, *el-Fütûhât,* 2/654)

Fakr kavramının özü budur. Mal sahibi olmamak, aç susuz durmak, çalışmayı terk, Kur'an'ın anladığı fakra terstir. Fakr, Allah'tan kaynaklanan değerleri, maddeden kaynaklanan değerlerin üstünde tutmaktır.

Önemli olan, insanın gönül denen özünde hangi sevdanın yattığıdır. Ve önemli olan, insanın ölümlüye teslim olmamasıdır. Ölümsüzlüğe aday insan, ölümlüye teslim olmak pahasına gelen

veya sunulan hiçbir nimeti kabul etmez. Çünkü böyle bir nimet, en büyük nimet olan sonsuzluğun yolunu tıkadığı için, esasında bir bela ve kahırdır. Bu sırrı en iyi yakalayanlardan biri de Alman filozofu Nietzsche'dir. Şöyle diyor:

"Teslim olmaktansa, perişanlığa düşün daha iyi." (Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt,* 310)

"Sana, sevgim ve ümidimle yemin ederek söylüyorum: Ruhundaki kahramanı terketme. En yüksek ümidini kutsal tut." (Age. 56)

Bu teslim olma zehiri, Hz. Peygamberi çok ürkütmüştür. Bir yerde şöyle diyor:

"Allah'a yemin ederim ki, sizin için korktuğum şey yoksulluk değildir. Sizin adınıza korktuğum şey, dünya nimetlerinin önünüze saçılması ve tıpkı eski toplumlar gibi, bu nimetler yüzünden birbirinize düşmenizdir."

Büyük Muhammedi şuurlar, Hz. Peygamber'in dikkat çektiği bu tehlikeyi erkenden görmüşlerdir. Onlar, iman ve İslam adına, dünya saltanatı kurmak için dişlerini gizli gizli bileyen bir melun güruhun pusuda beklediğini ve ümmeti vuracağını sezmişlerdir. Bu sezgiyi, tarihin ilk büyük toplumcu mücadelesinin motoru yapan ölümsüz ruh, büyük sahabî Ebu Zer el-Gıfârî (ölm. 32/652) oldu. Biz, onun ölümsüz mesaj ve mücadelesini, *'Ebu Zer'* adlı eserimizde genişçe inceledik.

Muhammedi şuurun en derinden sahibi olanlardan biri de Ebu Zer'in imandaşı, arkadaşı, onunla aynı yıl ölen Ebudderda idi. Annesinin bir dünyalık isteğine şu cevabı veriyordu:

"Sabret ana! Önümüzde çok zorlu geçit noktaları var. Oralardan ancak, madde ve servet yükü hafif olanlar geçebilecektir." (İbn Abdrabbih; *el-Ikdu'l-Ferid,* 4/168)

MÂRUF

(ortak-evrensel insanlık değerleri)

Münker deyiminin karşıtı olan ve münkerin yaklaşık iki katı yerde (40 civarında) geçen mâruf, Kur'an'ın önemli kavramlarından biridir.

Mâruf, urf (örf), arife aynı anlamlarda ve aynı kökten kelimelerdir. Hepsi irfan ve ma'rifet kökünden türemiş olup hepsinde irfana uygunluk esastır.

irfan, 'bir şeyi derinden derine düşünerek idrak etmek' olduğuna göre, mâruf, güzelliği ve iyiliği derinden derine düşünülerek anlaşılıp kabul edilmiş fiil, söz veya gelenektir. Nitekim, yukarıda irfana ilişkin tanımını verdiğimiz Râgıb aynı madde içinde ele aldığı mârufu şöyle tanımlıyor:

"Güzelliği akıl veya din aracılığı ile bilinip belirlenen her fiildir."

Dinin belirlediği güzellikler, iyilikler kadar aklın belirlediği güzellik ve iyilikler de mâruftur. Kur'an burada tekelciliğe gitmez, sadece kendi tespit ettiklerini güzel ve iyi gösterip bağnazlık yapmaz. Bu yüzden, mârufun bir diğer ifadesi olan örf, Kur'an tarafından bir hukuk ve yükümlülük kaynağı olarak gösterilmiştir.

Hayatî bir kavram olarak mârufun muhtevasını ve önümüzdeki olay ve problemdeki net boyutunu, biz tayin ederiz. Birkaç örnek verelim:

Ebeveyn ve akraba için vasıyyet, mâruf olana itibar edilerek yapılacaktır. Yani burada, yaşanılan zaman ve mekânın akla uygun kabulleri esas alınır, (bk. 2/178) Aynı yaklaşım işletilerek; diyette, boşanmada, mehir, doğan çocuğun bakımı, boşanmış eşlerin nafakası, eşler arası ilişkiler, süt emziren kadının hakları vs. hep

mârufun esas alınması suretiyle çözüme ulaştırılacaktır. (2/178, 180, 228-263; 4/5-8, 19, 25; 65/2, 6)

Mârufun değişmezleri veya evrensel ilkeleri vahiy tarafından verilir; ancak ayrıntılar akla, zamanın gelişimine bırakılır. İnsanın eli-kolu daima açık, beyin ve gönlü sürekli hür olmalıdır. İnsan, bu hürriyeti kullanarak, bulunduğu günün şartlarına göre mârufun içini dolduracaktır. Bu, sürekli bir düşünce ve ilim faaliyetini gerektirir ki buna içtihat dendiği bilinmektedir.

Münkere karşı çıkılması nasıl bir iman ve insanlık borcuysa, mârufun özendirilmesi de bir iman ve insanlık borcudur. (3/104, 114; 9/71) Bu yüzdendir ki Kur'an, münkere engel olma (nehy anil münker) ile mârufu yayıp desteklemeyi hemen daima yan yana kullanır ve bu ikisini mensuplarının niteliklerinden biri olarak ortaya koyar.

Kur'an'da, özellikle insan hakları, aile hayatı (evlenme, boşanma, nafaka vs.) ile ilgili ayetler sık sık mâruf ile iş görmeyi emreden ifadeler taşımaktadır.

Mâruf, örf kökünden gelen bir kelimedir. 'Örfleşmiş, örf olarak benimsenmiş söz, işlem ve kabul' demektir. İbadet ve iman hayatı dışındaki konularda kural koyarken kaçınılmaz biçimde dikkate almamız gereken 'maslahat' (kamu ihtiyaç ve yararı), örf dikkate alınmadığında anlam ifade etmekten çıkar. Kamusal-hukuksal alanda vahyin köşe taşı niteliğindeki temel ilkeleri korunmak şartıyla, günlük hayatın muamelât denen faaliyetlerinin hemen tümü maslahata göre çözülecektir. Kur'an'ın muamelât ile ilgili kuralları daha çok, örnekleme ve ufuk açma türündendir. Örneğin, fıkhın ukûbat (suçlar ve cezalar) kısmındaki suç ve cezalann büyük çoğunluğu, ayet ve hadislere değil, devlet reisinin ta'zîr denen belirlemelerine dayanmaktadır. Yani örf kaynaklıdır.

Osmanlı hukukunun tamamına yakını bu türden bir hukuktur. Yani şeriatten çok, padişahın iradesinden kaynaklanan örfî bir hukuktur. Ne yazık ki bazıları onu, sarığa ve sakala bakarak din kaynaklı, hatta bizzat din sanmaktadır.

Muamelât alanının çok değişken çehresi her gün, maslahat dikkate alınarak, örfleşmiş kabullere göre norma bağlanacaktır.

Kur'an, örfü bir hukuk kaynağı olarak benimsemektedir. "Örf ile emret!" (A'raf, 199) ayeti bu konuda temel ilkedir. Ancak şunu da unutamayız: Kur'an, 51 ayetle doğrudan, 100'ü aşkın ayetle de dolaylı olarak, atalar örfünü dinleştirmeyi, dokunulmaz ilan etmeyi şirkin bir uzantısı olarak göstermektedir. Acaba bir çelişme mi söz konusudur? Çelişme yoksa çözüm nedir?

Çelişme yoktur. Kur'an'ın istediği ve söylediği şudur: Örfü bir hukuk kaynağı olarak alabiliriz, almalıyız. Ama örfü dinleştirip ibadet ve iman alanına sokamayız. Muamelât alanında da zaman üstü kılamayız. Örf sürekli değişir, çünkü maslahat ve muamelât sürekli değişir. Ama esas anlamıyla din (ibadet, iman ve bir de muamelâtın makaasıd yani temel amaçlar kısmı) asla değişmez. O alan, Yaratıcı tarafından tüm zamanlara hitap edecek bir biçimde yapılandırılmıştır.

Mâruf ile amaçlanan, yerel-bölgesel örfler olamaz; çünkü Kur'an bu tür örfleri dokunulmaz kılmayı şirk saymaktadır. Ancak, insanlığın ortak-evrensel değerler halinde belirginleşmiş kabulleri vardır. Kur'an, bu ikinci kabullere yer vermemizi istiyor. Yani mâruf, ortak-evrensel insanlık değeri anlamında örfleşmiş kabul ve kuralların adıdır.

Kural olarak, örfün yöreselliğini de unutmamalıyız. Örf, ortak değer kabul edildiği zeminde hüküm ifade eder. Eğer ortak-evrensel insanlık örfleri söz konusu ise bu elbette ki herkesi bağlayacaktır. Örneğin *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'* bu türden bir örf belgesidir. Bu belge tüm insan toplumlarını bağlar.

Başka bir deyişle, mâruf ile emretmenin yerel örflerle emretmek şeklinde değerlendirilmesi Kur'an'a aykırıdır. Mâruf ile emretme, çok az konuda yerel örfle iş yapmak olabilir. Evrensel bir din olan İslam'ın örf anlayışı, onun çapına uygun olarak elbette ki evrensel örflere yollamayı öncelikli kılar. Bunun bir anlamı da şudur: İslam, hiç kimseye kendi toplumunun örfünü din veya hukuk yapma yetkisi vermez. Bu gerçek göz ardı edildiği içindir ki bugünkü İslam dünyası, Arap örflerinin egemenliğine girmiş ve birçok konuda Arap örfüyle din eşitlenir olmuştur. Günümüzde sürekli ortaya sürülen ve kutsallığı ilan edilen 'şeriat', Kur'an'ın evrensel ilkelerinden çok, yüzyıllar içinde oluşmuş örf ve yorumların bir toplamıdır.

Bugün insanlık camiasının ortak-evrensel kabulü haline gelen değerler yani öncelikle mâruflaşan değerler, insan haklan ile ilgili kabullerdir.

İnsan hakları her devirde ve her yerde peygamberlerin getirdiği mesajın temel hedeflerinin ifadesidir. Vahyin insan hayatına sokmak istediği en hayatî değerler, insan hakları başlığı altında toplanabilecek değerlerdir. Kur'an'ın özü ve amacı da budur. Hz. Peygamber, insan haklarının tüm zamanların ve mekânların temel amacı olduğunu gösteren muhteşem sözlerinden birini, İslam öncesi devirde üyesi olduğu ünlü 'Hilfu'l-Fudûl' (Erdemliler Paktı) derneği ile ilgili bir soruyu yanıtlarken söylemiştir. Mazlumları korumayı amaç edinen bir grup insanın oluşturduğu Hilfu'l-Fudûl'a neden katıldığı sorulduğunda şöyle diyor:

"Böyle bir derneğe İslam devrinde de çağrılsam katılırdım. Böyle bir şeyi en değerli nimetlere bile değişmem." (İbn Hanbel'den naklen İbn Kesir)

Günümüz dünyasında, mâruf kavramının ifadesi sayılabilecek çok önemli belgeler-bildirgeler oluşturulmuştur. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bunların başında gelmektedir. Ne ilginçtir ki, bu evrensel mâruflar belgesinin altında İslam ülkelerinin sadece bir tanesinin imzası vardır: Türkiye. Bu nokta bizce, Türkiye'nin gerçek İslam açısından taşıdığı anlamı, önemi ve işgal ettiği yeri göstermede altı birkaç kez çizilecek önemdedir.

Mâruf, öncelikle ortak insanlık kabulleri olunca, hiçbir Müslüman'ın, insanlık toplumundan kopmaya, insanlığın ortak kabullerine aykırılığı din gibi algılamaya hakkı yoktur. Örneğin, hiç kimse insan haklarının gereksizliğini, kadın haklarının Batı'nın bir uydurması olduğunu, Ortadoğu despotizmlerinin iyi bir yönetim şekli olabileceğini İslam adına ileri süremez.

Aynen bunun gibi, hiçbir Müslüman yönetim, ortak insanlık değerlerinin (örneğin insan haklarının) ihlalini bir 'iç mesele' sayarak insanlık toplumunun bu konudaki müdahalelerine karşı çıkamaz.

MÂÛN
(kamu hakkı)

Kelime olarak tek yerde geçen mâûn, Seb'ul-Mesânî bir surenin adı yapılarak Kur'an mesajı açısından önemi gözden kaçırılmayacak bir belirginliğe ulaştırılmıştır. Aynı adı taşıyan Mâûn suresinin beyyineleri dikkate alınarak değerlendirildiğinde şunu söylemek gerekecektir:

Kur'an'ın insanoğluna bahşettiği ölümsüz mesajın ruhunu özetleyen, temel kodlarını veren iki sure vardır. İkisi de yedi ayetlik ve çok kısa olan bu surelerin ikisi de ilk inen surelerdendir: Fatiha 5. sure, Mâûn 17. sure.

Biz, Mâûn suresinin muhteşem mesajını ayrıntılarıyla gösterebilmek için müstakil bir eser yazmış bulunuyoruz: *'Mâûn Suresi Böyle Buyurdu'* (Yeni Boyut Yay. İstanbul, 2011) Okumakta olduğunuz maddenin esasını, bu eserin çok kısa bir özeti oluşturacaktır.

Mâûn suresinde verilmek istenen mesaj apayrı bir mesajdır ve gündeme getirilen konu dinin din adı altında saf dışı edilmesidir.

Sureye göre, dini yalan sayan, yani inkâra gitmediği halde dinin işe yarar bir biçimde hayata girmesini engelleyen kişi (veya kişiler) veya zihniyetler şu suçları işlerler: Yetimi itip kakmak, yoksul ve açların doyurulmasına destek olmamak, ibadetleri, duaları (özellikle namazı) riya aracı haline getirmek, kamu mal ve haklarının ait oldukları yere ulaşmasına engel olmak.

Sure, birinci ayetinde sorduğu sorunun özet yanıtını son ayette vermiştir: Birinci ayet soruyor: "Dini yalan sayanı görüp bildin mi?" 2 ila 6. ayetlerde sorunun ayrıntılı cevabı veriliyor. Ve son ayet olan 7. ayette sorunun kısa yanıtı geliyor: "Onlar, kamu haklarının, ait oldukları yere ulaşmasına engel olanlardır."

'MESÂNÎDEN YEDİLİ' SURE

Kur'an, Mâûn suresini, aynen Fatiha suresi gibi, 'özellikli, istisnaî bir sure' olarak bizzat kendisi kayda geçirmiştir. Bu istisnaî nitelik, tefsir mirası için de Fatiha için tespit ve tescil edilmiş, uzun uzun anlatılmış ama Mâûn suresi için tek kelimeyle dile getirilmemiştir.

Şimdi bu istisnaî niteliği, kavramın kaynağı olan ayetin mealinden başlayarak görelim. Kaynak ayet olan Hicr suresi 87'de şöyle denmektedir:

"Yemin olsun ki, biz sana ikişerlerden/ikililerden/iç içe kıvrımlar halindeki çift manâlılardan yedi taneyi/yediliyi ve şu büyük Kur'an'ı verdik."

Bu ayette geçen ve Kur'an'ın sıfatlarından biri olan temel sözcük, 'mesânî' sözcüğüdür. Mesânî, genelde vahyin (39/23), özel olarak da Kur'an'ın sıfatlarından biridir.

Hz. Peygamber'e Kur'an'ın yanı sıra verilen 'mesânîden yedili veya yedi' nedir?

Yedi taneli veya yedilinin, 'Büyük Kur'an' diye anılan Kur'an-ı Kerim'in içindeki yedi ayetli Fatiha suresi olduğu ittifakla kabul edilmektedir. Gerçekten de Fatiha, Kur'an'ın bir özeti olmanın yanı sıra, insan-Tanrı ilişkisinin yani insanın ruhsal hayatının da bir özeti, manifestosu, istikamet pusulasıdır. Onun içindir ki, Fatiha, Kur'an dininin en büyük ibadetlerinden ikincisi (birincisi okumak) olan salâtın da ruhu kabul edilir.

Fatiha 7 ayettir. Yani Mesânî sıfatını taşıyan Kur'an bünyesinde bir 'yedili'dir. Özgün ifadesiyle 'seb'an mine'l-mesânî'dir. Ama farkında olarak veya olmayarak gözden uzak tutulan bir yedili daha vardır: Mâûn suresi. Evet, Kur'an'da yedi ayet olan sure bir değil, iki tanedir ve ikincisi de Mâûn süresidir. O halde, Mâûn suresi de tıpkı Fatiha gibi, Kur'an tarafından özellikli kılınan bir suredir.

Gerçek şu ki, Kur'an, 'mesânî'den iki tane yedilinin altını çizmektedir: Bunların birincisi, ruhanî hayatın, insan-Allah münasebetinin manifestosu ve diyalog formülü olan Fatiha suresi,

ikincisi de toplumsal hayatın, insanla insan münasebetlerinin manifestosunu ve diyalog şeklini veren Mâûn süresidir. Cenabı Hak, Fâtiha'yı özelleştirerek birey halinde insanla Tanrı arası ilişkilerin olması ve olmaması gerekenlerine dikkat çekerken, Mâûn'u özellikli ilan ederek de toplum halinde insanın hem kendisiyle hem de Tanrı ile ilişkilerinin olması ve olmaması gerekenlerine dikkat çekmektedir.

MÂÛN KAVRAMINI HAFİFE ALANLAR

Bizim 'kamu hakkı' diye tercüme ettiğimiz Mâûn sözcüğünün esas anlamının zekât olduğu ittifakla kabul edilmektedir.

Bu anlam ortak kabul olarak bütün tefsirlere geçmiştir ki, sadece bu bile mâûn sözcüğünün kamu hakkı olarak tercüme edilmesi ve sonuç olarak da mesajın bizim ifade ettiğimiz gibi algılanması için yeterlidir. Çünkü zekât, tam resmî bir kamu hakkıdır, resmî kamu mal ve imkânıdır. Zekât, hem toplanması bakımından kamu hakkıdır hem de sarf edilmesi bakımından. Bugünkü dünyada bunun adı vergidir ve tüm vergiler 'kamu hakkı' veya 'kamu malı'dır.

Zekât bir şemsiye kavramdır. Bütün kamu hak, mal ve imkânları zekât kavramı içinde saklıdır. İlk müfessirlerden Muhammed bin Cerîr et-Taberî (ölm. 310/922) bu gerçeğe işaret ederken şu yolda konuşmuştur:

'Mâûnu engellemek' ifadesiyle gösterilmek istenen, surede kötülenen zümrenin insanların hayrına yarayacak değerlerin yerine ulaşmasına engel olduklarıdır. Burada, herhangi bir şeyin altı özellikle çizilmemiştir. Halkın yararlanmasında kullanılacak her şey mâûn kavramı içindedir. (Taberî, *Câmiu'l-Beyan,* cilt: 30, Mâûn Suresi)

Bu surede omurga kavram, kamu yararıdır veya kamuya yararlı veya zararlı olmaktır.

Arap dilinin büyük ustalarından biri olan el-Ferra (Ebu Ya'la Yahya bin Ziyad, ölm. 207/822), mâûnun ortak mallardan biri olan su anlamında da kullanıldığını söylemektedir. el-Ferra şunu da ekliyor:

"Mâûn, kul üzerindeki hakların genel adıdır. Kamu mallarının yararlarını ifade için de kullanılır." (Sıddîk Han, *Fethu'l-Beyan fi Makaasıdi'l-Kur'an,* Mâûn bölümü)

Ebu Ubeyd (Kasım bin Sellâm, ölm. 224/838), el-Müberred (Ebul Abbas Muhammed bin Yezîd, ölm. 286/900), Zeccâc (ölm. 311/923) gibi dil ustalarının tümü şu gerçeği ifade etmişlerdir:

"Mâûn, insanların yararına olan küçük-büyük, az-çok her şeyi ifade etmektedir." (Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'an,* 3/718; Ebul Ferec Cemalüddin Abdurrahman bin Ali el-Bağdadî; *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr,* 8/318; Sıddîk Han, aynı yer)

Tefsir ve hadis alanının otorite isimlerinden biri olan el-Hattabî (ölm. 388/998), mâûnu anlatırken şunu söylüyor:

"Mâûn, kendisinden insanların yararlanmasını engellemek caiz olmayan şeydir." (Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen,* 2/75)

Böyle bir engellemeyi yapan yani mâûn suçu işleyen kişi, bütün topluma karşı suçlu olur. Çünkü engellediği hakkın somut olarak kimin hakkı olduğu belli değildir. O halde böyle bir engele sebep olanlar tüm topluma karşı suçludur. Ve mesela, fıkhın anıt isimlerinden İbn Hazm (ölm. 450/1058), böyle bir suçlunun 'kardeşine kudurmuşça saldırmış biri' olarak görülmesi gerektiğini öne sürmektedir. (İbn hazm, *el-Muhalla,* 6/156. Ayrıntılar için bk. Sibaî, *İştirakiyyetü'l-İslam,* 192)

Suriyeli çağdaş fakîh Prof. Dr. Mustafa es-Sibaî (ölm. 1964), *'İslam Sosyalizmi'* başlığıyla kitaplaştırılan ve tarafımızdan Türkçe'ye çevrilen (Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 2010) *'İştirakiyyetü'l-İslam'* adlı eserinde (Suriye, Dâru'ş-Şa'b, 1962), 'Mâûn İlkesi' adıyla bir başlık atmış ve mâûn kavramının anlamını ayrıntılamıştır. (bk. özgün metin, s.189-190, çeviri, s. 237-238)

Mâûnu engellemek, kamu hak ve imkânlarının ait oldukları yere, gitmesi gereken kimselere gitmesini engellemek olacaktır. Aksi halde ayet anlamsız kalır. Ebul Müfessirîn (Müfessirlerin babası) unvanıyla anılan Fahreddin er-Râzî (ölm. 606/-1209), tefsiri *Mefâtîhu'l-Gayb'da* Mâûn Suresinin taşıdığı mesajlara dikkat çekerken şunu da söylüyor:

"Cenabı Hak, bu surede, riyakârlık ile kamu haklarının yerlerine ulaşmasına engel olmak arasında ilişki kurarak âdeta şöyle demek istemiştir: Namaz/ibadet benim içindir, kamu hakları halk için. Mâûn suresinin tanıttığı suçlular, Allah için olanı halka sunmaya kalkıyorlar, halk için olanı da halkın yararlanmasından uzaklaştırıyorlar. Yani bu suçlular aynı anda hem Hakk'a hem de halka kötülük ediyorlar." (Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb,* 32/116)

Surenin son ayetindeki ifade bir kelam mucizesidir. 'Kamunun mal ve haklarını çalıp çırpıp aşıranlar, yiyenler' denmiyor; 'kamunun hak ve imkânlarının ait olduğu yere gitmesini engelleyenler' deniyor. Önemli olan, bu engellemedir.

Engellemek, çalıp çırpıp zimmetine geçirmekle, bizzat yemekle olabileceği gibi, hakkın yerine ulaşmasını engelleyen eylemlere seyirci kalmakla da olabilir. Başkalarına yedirmekle de olabilir. Gereğini yapmamak yüzünden hakların yerine ulaşmasını geciktirmekle de olabilir. Kur'an burada yine, kendine özgü kelam harikalarından biriyle, suçluların sıvışmasında kullanılabilecek yolların hepsini tıkamıştır.

SURENİN TANITTIĞI İKİ GRUP SUÇ

Mâûn suresi, insanlığı hem vicdanından hem de omuzlarından tutup sarsıyor, silkeliyor. Mucizeler mucizesi Mâûn suresi iki grup halinde beş suç tanıtıyor. Suçlardan bir tanesi her iki grupta birden yer almakta, öteki dört suç ise her gruba ikişer ikişer dağılmış bulunmaktadır. Bu iki grup suçu, surede kullanılan kelimelerden hareketle şöyle verebiliriz:

1. Dini tekzîbden doğan suçlar:

Yetimi itip kakmak, yoksulu doyurmamak, mâûnu engellemek.

2. Veyl (lanet) sebebi olan suçlar:

Namazdan/ibadetten gaflet, namazda/ibadette riya, mâûnu engellemek.

Dikkat edilirse mâûnu engellemek her iki grupta birden yer almaktadır. Yani mâûnu engellemek, hem dini yalanlama suçudur

hem de lanetlenmeye sebep olan bir suçtur. Mâûn kelimesi, son ayette bir Vav-ı âtıfe (atıf edatı olan Vav) ile başlamakta, konumu itibariyle, gramatik açıdan hem tek başına birinci veya dördüncü ayete hem de aynı anda bunların ikisine birden bağlanabilmektedir. Biz bu üçüncü ihtimali esas alıyoruz.

Şunu da gözden kaçırmayalım: İkinci grup suçların yer aldığı ayetlerin ilki olan 4. ayetin başına konan bir bağlaç, Fâ, iki grup suç arasında irtibat kurmaktadır. Bu irtibat bize gösteriyor ki, bu iki grup suçun her ikisinde birinci derecede fail veya azmettirici daima namaza/ibadetlere gaflet ve riya bulaştıranlar yani dinciliğe bulaşanlardır. Onlar bu iki grup suçta ya tam faildirler yahut da azmettirici.

VEYL İTHAMINDAKİ AĞIRLIK

Birinci gruptaki suçlar dini inkâr etme sebebi sayılmıştır. Din içinde kalarak konuşursak bir suça öngörülebilecek en ağır ceza budur. İkinci gruptaki suçlar veyl ile cezalandırılmıştır.

Bir anlamı da lanet olan ve Râzî'nin ifadesiyle 'daima en ağır suçlar söz konusu olduğunda kullanılan' veyl kelimesinin Arap dili lügatlerindeki karşılıkları şunlardır: şerrin benliğe girmesi, helak, hüsran, geberesice olmak, cehennemde bir ateş nehri, cehennemde bir vadi, cehennemde bir kapı...

Veyl, Kur'an'da kırk civarında yerde kullanılmıştır. Bunların tamamına yakını, insan haklarıyla ilgili suçları lanetleyen ayetlerdir. Bu suçlamalar içinde, ibadetleri savsaklayarak günahkâr olanlara ilişkin tek tespit yoktur. Tam aksine, ibadet yapıp da ona gaflet ve riyakârlık bulaştıranlar veyle muhatap kılınmış yani lanetlenmiştir. Bu da dinler tarihinin en büyük devrimlerinden ve bize göre, en büyük mucizelerinden biridir.

Veyl ile lanetlenmeye sebep teşkil eden insanlık suçlarının başında şunlar gelmektedir: Tekzîb (fiillerle gerçekleştirilen eylemli inkâr) şirk, zulüm, elleriyle yazdıklarını Allah'tan gelmiş göstermek, azgınlık, adaletsizlik, yalan ve iftira, ölçü ve tartıda hile, insanlarla alay edip onları küçük görmek, mal ve servetle şımarmak, kalp katılığı, namazlara gaflet ve riya bulaştırmak.

İlginç noktalardan biri de şudur: Veyl, kırka yakın yerin 12'sinde tekzîb (fiillerle gerçekleştirilen eylemli inkâr) suçunu işleyenler için kullanılmıştır. (Tûr, 11; Mürselât, 15, 19, 24, 28, 34, 37, 40, 45, 47, 49, Mâûn, 4) Mâûn suresinin çok büyük bir tahrip sebebini gündem yaptığına bu gerçek de bir kanıttır.

MÂÛN SURESİ'NDEKİ AĞIR İTHAM VE TEHDİT

Mâûn suresi, iman dairesi içindeki insanların her an düşebilecekleri büyük tehlikeye dikkat çeken müstesna bir beyyinedir. Muhatabı inkarcılar olmadığı gibi, din içinde olup da ibadetsiz duran insanlar da değildir; tam aksine ibadet ehli zümrelerdir. Lanetlemede kullanılan 'musallîn' kelimesi, 'namaz kılanlar' anlamında Kur'ansal bir terim olmakla birlikte her türlü ibadet edeni de ifade etmektedir. Çünkü sözcüğün aslı olan 'salât', dua ve ibadetlerin tümünü ifade eden bir kelimedir. Dolayısıyla 'musallîn' tabirinin kapsamı içine, özelde Müslümanlar, genelde de bütün din mensupları girer.

Başta namazlı-niyazlı Müslümanlar olmak üzere bütün dinlerin ibadet ehli mensuplarına bir mesaj veriliyor:

"Eğer, kamu haklarının, yerlerine ulaşmasına bir biçimde engel olursanız yaptığınız ibadetler lanetlenmenizden başka hiçbir işe yaramaz, size dinsiz-imansız muamelesi yapılır. Sakın nüfus kayıtlarınızdaki din hanesine veya mabetlere aboneliğinize güvenerek bu gerçeği savsaklamayın; Allah yakanızı bırakmaz."

Surenin ilk ayetinde tipik bir tekzîbden söz edilmektedir. Tekzîb, inkârın bir şeklidir ki, açık ve kestirmeden değil de dolaylı ve daha çok eylemli olarak ifade edilir.

Mâûn suresi, esrarlı ve mucize üslubuyla, maskeli dinsizleri açıkça küfürle itham etmek yerine tekzîble itham ederek yollarının küfre çıktığını göstermektedir. Bu dolaylı yolu kullanması belki de o tekzîb erbabının tövbelerinden ümitli olduğu içindir. Şöyle veya böyle, Mâûn suresi, İslam imanı içinde varsayılan kişilere en ağır ithamı getiren beyyinedir. Bu ithama göre, bir insan namazlı-niyazlı Müslüman görüntüsü verse de eğer kamunun haklarına tecavüz ediyor, halkın malından mülkünden çalıp çırpıyor veya kamu haklarının hedeflerine ulaşmasına bir biçim-

de engel oluyor, hele bir de bu yaptıklarını kıldığı namazlarla maskeliyorsa onun dini imanı olamaz. O, diliyle ne derse desin, hakikatte dini inkâr etmiş kabul edilmelidir. Allah'ın ona layık gördüğü sıfat ve kimlik dinsizlik, karşılık ise lanettir. Dahası var:

Kur'an, Mâûn mücrimi tipe, müslüman (geniş anlamıyla Allah'a teslim tüm din mensupları) muamelesi değil, müşrik muamelesi yapıyor. Çünkü Mâûn mücrimi, mümin sıfatını kaybetmekle kalmamış, şirkin en namert şekli olan riya şirkine batmıştır. Böyle birisi, kâfir olma şansına da sahip değildir. Çünkü o, inanç kimliklerinin en kötüsünü taşıyan müraî (riyakârlığı din diye pazarlayan) tiptir.

Bu mucizeler mucizesi sure neden böylesine ağır bir itham getirmiştir?

Her şeyden önce şunu hatırlayalım: Kur'an, zenginin malında yoksulun hakkı olduğunu söylüyor, bu hakkın yoksula bir biçimde verilmesi gerektiğini çok ısrarlı biçimde istiyor. Bu hak, ya zenginin malından alınıp yoksula verilecektir yahut da devlet hazinesinden.

O halde, Mâûn suresi, hakkın ta kendisini ifade ettiği gibi adalet ve merhametin de ta kendisini ifade etmiştir. Nasıl yapmıştır bunu? 'İman maskeli şirk'i, başka bir deyişle, 'nitelikli imansızlık'ı tanıtarak, 'imandan sonra küfür ü deşifre ederek...

MAKBUL GÖRÜNÜMLÜ MELUNLAR TANITILIYOR

Mâûn suresi bize gösteriyor ki, insanlar arasında makbul görünümlü melunlar olabilir, vardır.

Unutmayalım ki, makbul görünümlü melunlar dinsizliğin değil, dinciliğin ürünüdür. Dinsizlik, makbul görünümlü melunlar değil, melun görünümlü melunlar üretir. Hatta bazen melun görünümlü makbuller bile üretir dinsizlik... Haram yemeyen, dürüst, insan haklarına saygılı nice dinsizler gördük. İşte Mâûn suresi, bu sırrı açıklıyor, bu paradoksu çözüyor.

Makbul görünümlü melunlar dincilik ürünü ise gerçek Tanrı erlerinin, gerçek dindarların dincilikle mücadeleleri, dinsizlikle

mücadeleden önce gelmelidir. Çünkü dinciliğin savunduğu sahte din, dinsizlikten fazla olarak, Allah'a gidiş ümit ve ihtimalini de karartır. Dincinin davet veya oyunlarıyla dine giren insan, gerçeği bulmadığı halde "Buldum" iddiasındadır. İddiası isteğinin engeli haline gelmiş kişinin kurtulması çok zordur. İnkarcının hiç değilse böyle bir iddiası yoktur.

Dincinin anlattığı dini bulmamak bulmaktan hayırlıdır. Allah'ı inkarcıya buldurmak bir çile, dinciye buldurmak ise birkaç çile ister.

Tarihi dikkatle ve tarafsız bir bakışla okuduğumuzda şunu apaçık görmekteyiz:

Allah'ı, Allah'a giden yolun engeli haline getiren dinciliğin hayata soktuğu zulüm, hem yoğunluk hem de süre bakımından en büyük zulüm olmuştur. Allahsızlığa fatura edilen zulümler, Allah'ı aldatma aracı yapan zulümlerin yanında çok hafif kalmaktadır. İnsanoğlu, Allahsızlığa fatura edilen zulümleri teşhis ve bertaraf etmede, Allah ile aldatanların zulümlerine karşı mücadeleden daha başarılı olmaktadır. Sebep açık: İnkâr zulümleri kutsalı paravan yapmadıklarından insanın iç dünyasına sokulamıyorlar. Böyle olunca da başarı şansları ve ömürleri fazla olmuyor.

Kutsalı maske yapan, yani Allah ile aldatmaya dayanan zulümler ise insanı ta can evinden yakalamakta, gönlünü, vicdanını prangalamakta ve zulmü fark edemez hale getirmektedir. Tarihe bakın: Allah ile aldatmaya dayanan engizisyon zulmü, yüzyıllar sürmüştür; Tanrı'yı ve dini inkâra dayanan komünizmin zulmü ise sadece yetmiş yıl.

Bir gerçek daha var: İnkâr ile aldatmayı esas alan komünizm yetmiş yılda tükenmiştir ama parasının üstüne "Sadece Tanrı'ya güveniriz biz!" yazarak insanlığı aldatan kapitalist Firavunluğun imparatorluğu öyle yetmiş seksen yılda bitecek gibi değildir. Ortadoğu'daki 'Müslüman' nüfus kâğıtlı işbirlikçi ve eşbaşkanları yanına aldıktan sonra bitiş ihtimali daha da azalmıştır. O halde, Kur'an'ı bir kez daha dinleyelim:

"Dikkat edin; aldatan, sizi Allah ile aldatmasın!"

Hiçbir devirde ve hiçbir ülkede, hiçbir bela, Allah ile aldatma belasından daha kötü, daha yıkıcı olamaz. Bütün zamanlarda ve bütün mekânlarda en yakın ve en tehditkâr düşman daima dinciliktir. Tüm milletler ve tüm dinler için böyledir. Çünkü her dinde dindar vardır ve o, rahmettir. Ve her dinde dinci vardır ve o, musibettir.

Kur'an'ın riyakârlığa bir numaralı düşman gözüyle bakması sebepsiz değildir. Çünkü şirkin en namerti olan riya, melunu makbul, iblisi İdris göstermeyi meslek edinmiş alçakların maskesi, aracı ve sığınağıdır. Yüce Tanrı'nın riyaya duyduğu öfke, kendisini inkâr da dahil, bütün olumsuzluklara duyduğu öfkeden daha büyüktür. Mucize sure Mâûn, Allah'ın bu büyük öfkesinin ifadeye konuluşudur.

EN ŞERİR TİP, MÜRAÎ TANITILIYOR

Geleneksel kabul, insanların inanç kimliklerini verirken şu dört tipten bahseder:

1. Mümin: İçinden inanan ve bunu dili ile ilan eden kişi.

2. Kâfir: İçinden inanmayan ve bunu dili ile ilan eden kişi.

3. Münafık: İçinden inanmayan ama diliyle bunun aksini söyleyen kişi.

4. Müşrik: Allah'a inanan ama O'nun yanına yedek ilahlar ekleyen kişi.

Kur'an, Mâûn suresinde beşinci bir tip daha belirtiyor: Mürâî...

O tip, dincilik tezgâhının öncüsü ve besleyicisi olan habis tiptir. Bu habis tipin tanınmasını istemeyenler vardır. Veya çoğunluk, onun tanınmasının önemini kavrayamamıştır. Ama meseleyi görenler ve önemini kavrayanlar da vardır. Müfessirlerin babası unvanıyla anılan Fahreddin er-Râzî (ölm. 606/1209) bunların başında gelir. Râzî, Mâûn Suresini tefsir ederken, bu surenin münafık tipi değil, müraî tipi tanıttığını söylemekte, bu tipin münafıkla farkına dikkat çekmektedir.

En şerir mahlûk: Müraî tip:

Müraî, sadece inanç tiplerinin en şeriri değildir, o aynı zamanda mahlûkların da en şeriridir. Çünkü müraî, ileride göreceğimiz gibi, Hz. Peygamber tarafından Allah düşmanı ilan edilmiştir. Allah düşmanından daha şerir bir mahlûk tasavvur edilebilir mi? Bu tipi tanımlamakta çok zorluk çekeceğimizi itiraf edelim. Çünkü bu tip bugüne kadar gündem yapılmamıştır. Belki de gündem yapılması, yolu Mâûn suresine çıkaracağı için savsaklamaya gidilmiştir.

Bu tipi tanımlamak için Mâûn suresini iyiden iyiye irdelemek gerekecekti. Bu irdelemeye niyeti olmayanların müraî tipi gözden kaçırmalarından daha doğal bir şey olamaz. Müraînin sözlük anlamı olan 'riyakâr' tabiri kullanılarak işin içinden çıkıldığını görüyoruz. Oysaki Mâûn suresi yepyeni ve diğerlerinden tamamen farklı bir 'inanç tipi' ortaya koymaktadır. Riyakâr kelimesi bu tipi tanımlamaya yetmez. Bu tipin Mâûn suresi verilerine dayanılarak şöyle bir tanımı yapılabilir:

Müraî. inanç durumu menfaatlerine göre sürekli değişen kahpe tipth\

Bu tipin taşıdığı temel inanç (veya inançsızlık) unsurları şunlardır: 1. Zahirde inanmışlık, 2. İbadet ve taata devam, 3. Riyakârlık, 4. Din ve ibadetle sağladığı itibarı halkın malını talan etmek için kullanmak, yani çıkarcılık.

Müraî tipi geleneksel 4 tipten ayıran, çıkarcılıktır. Münafık bile çıkarı peşinde olmayabilir. Kendine göre zorlukları, çekinceleri, korkuları vardır münafıkın. Müraî ise hiçbir çekincesi, hiçbir korkusu ve kaygısı olmaksızın sırf daha çok menfaat sağlasın diye yalana ve riyaya başvurmaktadır. İşte Allah'ı öfkelendiren ve müraîye lanet yağdıran, budur.

Bu unsurları dikkate alarak müraî tipi 'nitelikli müşrik' olarak tanımlayabiliriz. Çünkü bu tip, riyaya bulaştığı için otomatik olarak gizli şirke batmaktadır ama şirkinde de samimi değildir. Çünkü çok ilahlı bir din olmasına rağmen şirk de kamunun haklarının gaspına izin vermez. Böyle olduğu içindir ki müraî, 'nitelikli bir müşrik'tir.

Mâûn suresinin sarsıcı mesajını dikkatle değerlendirdiğimizde şunu söyleyebileceğiz:

Allah düşmanlığının kurumu olan şirkin en kahpe mümessilleri, müraîlerdir.

Mâûn suresi bize gösteriyor ki, mürailik münafıklıktan daha kuduz bir şubedir. Ve mürailik, şirkin de en kuduz şubesidir. Çünkü içten ve dıştan samimiyetsizdir.

Kahpe-dönek tip:

Münafık, başkalarına karşı ikiyüzlü ise de kendi içinde samimidir. Yani münafık, inkârını içinde saklayarak dışa karşı mümin olduğunu söyler. Müraî ise kendi içinde de samimi değildir. Çıkarı elverdiği ölçüde ve sürece inanmış görünür, inanmışlıktan daha fazla yarar sağlayacak bir durum zuhur ettiğinde, içindeki inancı kaldırıp atar.

Müraî, öylesine pis bir karakterdir ki, onun için ne inanmak diye bir mesele vardır ne de inanmamak; onun için tek mesele vardır: Daha çok dünyalık kazanabilmek. Daha çok dünyalık kazanabilmenin en rahat ve risksiz yolu Allah ile aldatmak olduğundan müraîler çoğunlukla dinciler arasından çıkar. Ve bunun içindir ki Kur'an, mürailik meselesinde daima dinciliğe ve din zümresine (özellikle din adamlarına) yollama yapmaktadır. Çünkü Allah'ın birinci dereceden nefret ettiği kötülüklerin ana kanalı, o kanaldır.

Müraî, münafık kadar bile iç değere sahip olmayan bir kahpedir. Müraîyi Türkçede en iyi tanıtacak tabir, öyle sanıyoruz ki, 'dönek' tabiridir. Daha doğrusu 'durmadan dönen, habire kıvıran, çıkarların rüzgârına göre yön ve söylem değiştiren tip' tabiri. Münafık, durmadan dönmez, onun iki hali vardır: Dışarıya karşı inanmış görünmek, kendi içinde inkarcı olmak. Yani münafıkın samimi olduğu bir şey vardır: İmansızlığı. Ama bunu saklar. Müraî ise hiçbir samimiyeti olmayan, çıkar ve hesaba göre durmadan dönen bir kahpedir. Biz bütün bunlara dayanarak, şunu söyleyeceğiz:

Dindar, inancının sebep olacağı bütün çileleri, ıstırapları sabırla, tahammülle göğüsler. Dindar, dini yüzünden 'bir şeyler alma'nın peşinde değildir, sürekli vermek niyetindedir. Müraî, namıdiğer dinci ise dini hep bir şeyler almanın, aşırmanın aracı yapar. Bu yüzdendir ki dindar ne kadar rahmetse müraî de o kadar musibettir.

Müfessir Râzî'nin tespitine dönelim: Büyük müfessire göre, Mâûn suresinin bu 6. ayeti, münafık tipi değil, 'mürâî' tipi yani riyakârı tanıtıyor. Şöyle diyor Râzî:

"Münafık, dışında iman gösterip içinde inkâr saklayan tiptir. Mürâî ise kalbinde olmayan bir şeyi, samimiyeti varmış gibi göstererek halkın kendisini 'mütedeyyin' sanmasını sağlayan tiptir."

Kur'an'ın verilerine ve Râzî'nin Kur'an adına yaptığı yoruma dayanarak şunu söyleyebiliriz:

Kur'an'a göre, içlerinde çıkarcılık saklayanlar, içlerinde inkâr saklayanlardan daha tehlikeli ve daha alçaktır.

Münafık, içinde inkâr saklayan tiptir. İçi ile dışını bir tutmadığı için münafık da bir riyakârdır ama unutmamak lazım ki, münafık olmayan riyakârlar, yani riyakârlıkları menfaatçılığa dayananlar, Kur'an'a göre, daha tehlikelidir. Çünkü onların halkı kandırma ihtimalleri daha yüksektir.

MÜFESSİRLERDEN BİRKAÇ TESPİT

Mısırlı müfessir Muhammed Abduh (ölm. 1905), tefsir notlarından oluşturulan önemli eser *el-Menâr'm* Fatiha suresini tefsir eden bölümünde salâtı anlatırken, Fâtiha'nın "Yalnız sana ibadet eder, sadece senden yardım dileriz" ayetini, Mâûn suresinin riyaya değinen ayetiyle irtibatlandırarak açıklıyor, işte birkaç satır:

"Salâtın (namazın, ibadetin) fotoğraf ve lafızlardan ibaret kısmını yerine getirip onun özünden ve amacından habersiz olanlar, Mâûn suresinde lanetle anılmışlardır. Bu tür namaz kılanlar/ibadet edenler, fotoğraflarıyla namaz kıldıkları/ibadet ettikleri için ayette 'musallî' diye anılmakla birlikte salâtın hakikati olan 'kalbi Allah'a yöneltmekten gafil' olduklarından 'salâtdan habersizlik'le suçlanmışlardır. Bu habersizliğin vardığı nokta ise

'riyakârlık ve kamu haklarının yerine ulaşmasına engel olmak' olarak gösterilmiştir." (Reşit Rıza, *Tefsîru'l-Menâr,* 1/87-88)

Türk asıllı bir müfessir olan Cârullah Zemahşerî (ölm. 538/1143), *Keşşaf* adlı anıt tefsirinde, Mâûn suresinde ele alınan riyayı 'şirkin bölümlerinden biri' olarak tanıttıktan sonra şöyle diyor:

"Bu surenin dikkat çektiği hal üzere olan nice 'İslam' damgalı kişi vardır. Hatta bunlar içinde bu riyakâr sıfatına müstahak nice 'ulema' unvanı taşıyanlar vardır." (Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakaaiki't-Tenzîl,* 4/289-290)

Mısırlı müfessir Ahmet Mustafa el-Merâğî (ölm. 1952) bu surede salâtları 'veyl' ile anılanları anlatırken şunları söylüyor:

"Evet, onlar namaz kılarlar; fakat yaptıkları ameller sadece halk görsün diyedir. Mallarından başkalarına bir şey verme yükümlülüğüne asla girmezler...Bunların salâtları kendilerini 'dini yalanlayanlar' çizgisinden kurtarmaz. Kamu hakkı talancılarının, kendilerini 'İslam' damgasıyla damgalamaları veya bu damgayı taşımamaları hiçbir fark yaratmaz. Allah'ın hükmü tektir. Aşırılmış isim ve unvanlar bu hükmü değiştirmenin gerekçesi olamaz. Taşınan o unvanlar ve isimler, gerçek anlamlarıyla Cenabı Hakk'ın muradına uygunluk arz ettiklerinde bir değer taşırlar."

"Dini tasdik edenleri dini yalanlayanlardan ayıran nitelikler adalet, merhamet ve insanlara iyiliktir. Bu nitelikler yoksa din de yoktur." (Ahmet Mustafa Merâğî, *Tefsir,* 10/250)

'MÜŞRİK İNANMIŞLIK' DEŞİFRE EDİLİYOR

Hem namaz kılıp/ibadet edip hem de 'dindar' maskesini kullanarak kamu hakkı talan eden kişi, bu yaptığıyla 'muvahhit inanmıştık' sıfatını yitirip 'müşrik inanmışhk' sıfatı altına girmiştir. 'Müşrik inanmışhk' tabiri birilerini şaşırtabilir, birilerini de kızdırabilir. Ama ne yapalım ki, biz bu tabiri, Kur'an'ın bir ayetinden aldık. Kur'an, bu meselede, daha sarsıcı bir hakikate parmak basıyor: İnsanlığın büyük çoğunluğunun müşriklik hali içine girmeden mümin olmayı başaramayacağına dikkat çekiyor. Şöyle diyor Kur'an:

"Onların çoğu, müşrikler durumuna düşmüş olma hali dışında Allah'a iman etmez." (Yusuf, 106)

Kur'an böyle sarsıcı bir beyanda bulunuyorsa, iş çok ciddî demektir. İnsanoğlunun ayağının kaymaması için çok önemli bir gerçeğe işaret var demektir. O işaretin ne olduğunu, Mâûn suresi bize gösteriyor.

Şirk bir ateizm ve dinsizlik olmadığı için, bir insan. Allah'a ve dine inandığı halde müşrik olabilir. Nitekim Kur'an'ın birçok ayeti, Mekke müşriklerinin bu nitelikte insanlar olduğunu açık ifadelerle bildirmektedir. Biz bu konuyu, *'İnsanlığı Kemiren Yedek İlahlı Din: ŞİRK'* adlı eserimizde genişçe anlattığımız için burada ayrıntılara girmeyeceğiz.

ALLAH İLE ALAY EDENLER TANITILIYOR

Mâûn suresinin çok ağır bir tehdit taşıması sebepsiz değildir. Sebep, 'Allah'a oyun oynamak' ve 'Allah ile alay etme' gibi ağır hainliklerdir.

'Allah'a oyun oynamak' veya Allah ile alay etmek', sıradan bir günah değildir; doğrudan doğruya Allah düşmanlığıdır. Hem de Allah düşmanlığının en kahpe, en öfkelendirici olanıdır. O halde, Mâûn suresinin ağırlığından söz ettiğimizde, Allah düşmanlarına ve Allah düşmanlığına yönelik bir tehdidin söz konusu olduğu unutulmadan değerlendirme yapılmalıdır.

Hz. Peygamber'in bir soru üzerine yaptığı bir riya tanıtımı vardır ki, insanı çıldırtacak kadar sarsıcıdır. Sahabî soruyor:

"Yarın, kurtuluş nasıl olacaktır, ey Tanrı Elçisi?"

Tanrı Elçisi cevap veriyor:

"Kurtuluşu hak etmek için, Allah'a hile yapıp O'na oyun oynamaktan vazgeçmek gerekir."

Yani bir insanın eylemleri içinde 'Allah'a oyun oynamak' yoksa o, nihayet bir biçimde kurtulur. Sahabî, dehşet içinde tekrar soruyor:

"Allah'a oyun oynamak nasıl olur, ey Tanrı Elçisi?"

Cevap veriyor Yüce Peygamber:

"Görünüşte, Allah ve Elçisi'nin emrettiğini yapar ama içinden başka şeyler peşinde olursan Allah'a oyun oynamış olursun. Riyadan sakının, çünkü riya, Allah'a şirk koşmaktır." (İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir,* 1/68)

Cenabı Peygamber'in bu sözü, Mâûn suresinin tanıttığı mürâî tipin en mükemmel tanımıdır. Mâûn suresinin tanıttığı makbul görünümlü melunlar, Allah'a hile yapmaya kalkan alçaklardır. Tanrısal öfkeyi büyüten sebep işte budur. Allah, elbette ki, kendisini mertçe inkâr edenlerden önce kendisini kabul ettiğini söyleyip de O'na hile yapma alçaklığına tevessül edenlerden intikam alacak, öncelikle onları lanetleyecektir. Mâûn suresinde de bunu yapmıştır.

'NİTELİKLİ İMANSIZLIK' DEŞİFRE EDİLİYOR

Kur'an, temel ibadetlerinden biri olan salâtı yerine getirmeyenleri (ibadet etmeyenleri) lanetlemez, ama muntazaman salât eden bazı kişileri lanetler, dinsizlikle itham eder. İşte dinler tarihinin, belki de insanlık tarihinin en büyük devrimlerinden biri budur.

Kur'an, birçok ayetinde 'imansızlığı' veya 'sıradan imansızlığı' anlatıp tanıtmıştır. Bu surede deşifre edilen ve tanıtılan ise 'nitelikli imansızlık'tır. Yani bu surede, öteki imansızlıklardan çok daha ağır ve tehlikeli bir imansızlık tanıtılıyor.

Ayetin söylediğini aynen söyleyip 'dini yalanlayanlar' tabirini kullandığınızda, ortaya çıkacak tablo dehşet verici oluyor: Çünkü namazlı/ibadetli birtakım riyakârların bu görüntülerine rağmen, dinsiz-imansız, inkarcı olabilecekleri Kur'an'ın tanıklığıyla tespit edilmiş oluyor.

Nüfus kâğıdında 'Müslüman' yazan, 'namazlı/ibadetli' insanların 'dini inkâr eden' insanlar olarak damgalanabileceklerini düşünmek bile çıldırtıcı gelmektedir.

NİTELİKLİ DİNSİZLİK TANITILIYOR

Mâûn suresi, teorik dinsizliği değil, fiilî dinsizliği deşifre ediyor. Teorik dinsizlik zaten sahibi tarafından ilan edilmektedir. Onu tanımak için sıkıntıya düşmeye gerek yok. Ama teoride dine inanmış görünüp fiiliyatta din dışı olanların, deşifre edilmesini bırakın, fark edilmesi bile çok zordur. Kur'an işte bu zor işi halledip bizim önümüze net bir çözüm koymaktadır. Ne ilginçtir ki, tarih boyunca fiilî dinsizliğin en zorlu temsilcileri daima dinciler içinden çıkmıştır, inkarcılar içinden değil...

Mâûn suresi bize en zalim dinsizlik türünün dinci dinsizlik olduğunu göstermek gibi, insan aklının asla keşfe demeyeceği bir yardımda daha bulunuyor.

Dincilik, esası itibariyle kılık değiştirmiş bir dinsizlik türüdür.

Dindarlar ve insana saygılı ateistler ve deistler, ortak bela olan dincilik karşısında bu gerçekleri bilerek mücadele edeceklerdir. Yoksa dincilik tümünü yerle bir eder. Dincilik dinsizliği, dini Allah'ın iradesine uygun olarak yaşamak isteyenlere rahat yüzü göstermemekte, onların dinin mensubu olduğunu kabul etmemekte, onları dindışı ilan ederek kararsızlık ve perişanlığa itmektedir: Dini, dinciliğin istediği gibi yaşasalar akılları, vicdanları isyan ediyor, gerçeğine uygun yaşasalar dinciliğin ithamlarından kurtulamıyorlar. Böyle zalim bir tezgâhı, hiçbir ateizm veya zulüm ideolojisiyle kıyaslamak mümkün değildir. Bu bela, bu kahır, bu alçaklık sadece ve sadece dinci dinsizlik tarafından üretilmektedir.

'İMANDAN SONRA KÜFÜR' TANITILIYOR

Mâûn suresi, imandan sonra düşülen küfrü de tanıtıyor. 'İmandan sonra küfür' tabiri, Ali İmran suresi 86. ayetten alınmıştır. Ayet şudur:

"İmanlarından, Peygamber'in hak olduğuna tanıklıktan ve kendilerine apaçık ayetler geldikten sonra küfre sapan bir topluluğu Allah iyiye ve güzele nasıl götürür? Allah, zalim bir topluluğu doğru yola kılavuzlamaz?"

Burada sözü edilen küfür ve zulmün imana girmiş insanlar tarafından sergilendiği açıktır. Çünkü bu küfrü sergileyenlerin başlangıçta iman sahibi oldukları, Peygamber'in hak olduğuna tanıklıkları, kendilerine Tanrısal beyanların geldiği, altı çizilerek ifade edilmiştir.

ŞİRKİN EN KAHPE TÜRÜ OLAN 'GİZLİ ŞİRK' TANITILIYOR

Din meselesinde temel dertlerden biri de şirk (yedek ilahlı din) ve küfür (gerçeği örtmek) kavramlarını Kur'an'ın anlattığı gibi anlamamak olmuştur. Şirkle ilgili Kur'an ayetleri, gelenekçi ekoller tarafından anlam kaydırmalarına uğratılarak ilahî kelamın boyutları örselenmiş, vahyin enginliği ve genelliği kişisel ve mezhepsel kabullere hapsedilmiştir. Ve sanılmıştır ki, şirk sadece Lât'a, Menât'a, Uzza'ya tapmak veya Allah'ı tümden yok saymaktır.

Hayır, iş, hiç de böyle değil. Kur'an, şirkin en zehirlileri arasına iman ve din iddiası altında sahnelenen şirk türlerini koymaktadır. Bu noktaya değinen yüze yakın ayet var Kur'an'da. İyi inceleyenler görürler ki Kur'an, iman patentiyle gizlenmiş iki tür şirkten yakınmaktadır:

1. Açıkça ifade ve itiraf edilen alenî şirk,
2. Riyakârlığa sapmak suretiyle düşülen gizli-maskeli şirk.

Kur'an, açıkça ifade edilmediği halde davranışlarla düşülen sinsi şirkten şikâyetçidir. Hz. Peygamber de şikâyetçidir. Kur'an şöyle diyor:

"Onların çoğu, müşrikler durumuna düşmüş olma hali dışında Allah'a iman etmez." (Yusuf, 101)

"İman edip de imanlarını herhangi bir zulümle kirletmeyenler var ya, güvende olma/güvenilir olma işte onların hakkıdır; doğruyu ve güzeli yakalayanlar da onlardır." (En'am, 82)

"Bu halinizin sebebi şu: Allah'a, yalnız O'na çağrıldığınızda inkâr etmiştiniz. O'na ortak koşulduğunda ise iman ediyordunuz. Artık hüküm, o en yüce, o en büyük olan Allah'ın." (Mümin, 12)

Kur'an'ın ısrarla vurgu yaptığı şu gerçeği asla unutmayalım: Cahiliye müşrikleri ateist değillerdi. Onlar Allah'a inanıyorlardı. Onları tevhit çizgisinden çıkaran, Allah'ı ortaksız, yardımcısız, aracısız kabul etmemekti, (bk. Lukman, 25)

SALÂT, KAPİTALİZMİ MEŞRULAŞTIPJR MI?

Mâûn suresi gösteriyor ki namaz kılmak/ibadet etmek, kapitalizmi yani parayı ilahlaştıran bir sistemi, bir dünya görüşünü meşrulaştırmaz; tam tersine, ibadetle kapitalist tutku birleştirilince Mâûn suresi ihlali doğar yani insan şirk bataklığına yuvarlanır.

Kapitalizm, aldatılan kitlelerin sandığı gibi, mal-mülk sahibi olmak değildir. Kapitalizm, mala-mülke kul olmak, malı-mülkü ilahlaştırmaktır. İslam, işte bu ikinciye karşıdır. Emevîler İslam'ı işte bu ikincinin aracı yaptılar. Bu ikincisi, Kur'an'a göre hem zulümdür hem de şirktir. Zaten şirk bizatihi zulümdür. Hem de en büyük zulümlerden biridir.

Küresel kapitalizmin Haçlı ağaları, İslam dünyasından tedarik ettikleri maraba kapitalisti alt ağalar aracılığıyla müslüman coğrafyalarda meşruiyet kazanmak için bir 'namazlı kapitalizm' geliştirdiler. Bu maraba kapitalizminin öncüleri, örneğin, Türkiye'de zaman zaman 'Weber sosyolojisini izleyen Protestan dindar müslüman tüccarlar' diye anılabilmiştir. Teolojik anlamda bir irtidadın, felsefî anlamda ise maraba kapitalizmine intisabın ifadesi olan bu tabirler BOP veya Ilımlı İslam ile birlikte pompalandı ve 'Anadolu'da Haçlılarla işbirliğinin altın çağı' sayılan ikibinli yılların başlarında Türkiye'de, büyük çalkantılar yarattı,

BESMELE ÇEKMEK HARAM YEMEYİ HELAL KILAR MI?

Mâûn mesajı bize gösteriyor ki, en ideal ibadet olan namazı muntazaman yerine getirmek bile haram lokmayı, başkalarının hakkına tecavüzü, özellikle kamu haklarına tasallutu meşrulaştırmaz, tam aksine, böyle bir durumda namaz, onu kılanın lanetlenmesine vesile olur. Allah'a yakınlaşma vesilesi olan namaz, başkalarının haklarına bir biçimde tecavüzü dinleştirenler için Allah'ın lanetine sebep teşkil eder. O halde, şunu sorabiliriz ve sormalıyız:

Besmele çekmek, örneğin, domuz eti yemeyi helal kılar mı? Mâûn suresi, geleneksel kabulleri yıkarak şu cevabı veriyor: Hayır, kılmaz!

Besmele çekmek, domuz yemeyi meşrulaştırmıyorsa domuzlaşmayı hiç meşrulaştırmaz.

Başkalarının hakkına tecavüzle elde edilmiş bir yiyecek hükmen domuz etidir. Hatta ondan da beterdir. Çünkü domuz eti yiyen, Allah'a tövbe ile kurtulabilir ama hükmî domuz etini yani başkalarının hakkını yiyen, tövbe ile kurtulamaz. Dini-imanı, salâtı, orucu, kendisini aklama vesilesi yaptığında ise katmerli domuz olur. Domuzun besmelesi, salâtı, orucu ne işe yarar!

Dinciliğin belirgin şeytanlıklarından biri de şu dayatmayı din diye öne çıkarmasıdır:

"Sen adamın yediğinin nereden, nasıl geldiğine değil, yemeğe başlarken besmele çekip çekmediğine bakacaksın! Besmele çekiyorsa makbul ve mümin adamdır. Sen mümin adamla uğraşmayı bırak da besmelesizlerle uğraş!"

Mâûn suresi bu Allah ve insan düşmanı alçak tavrın tam tersini istiyor: Yemeğe oturan adamın yediğinin nereden ve nasıl kazanıldığına bakacaksınız. Besmele çekmek bu gerçeği savsaklamanıza sebep olmamalıdır.

PAUL TILLICH'IN MÂÛN MESAJLI YORUMU

Tillich'in devrim mesajı: Telaffuz edilmeyen tanrı

Yüzyılımızın en büyük ilahiyatçı filozoflarından biri olan Paul Tillich (ölm. 1965), geliştirdiği ve açıkladığı yepyeni bir kavramla, her insanın gerçek Tanrısının ve dininin, onun söz ve iddialarının değil, 'son ve bağlayıcı realite' olarak seçtiği değer olduğunu öne sürerek dinler tarihinde ve felsefede yepyeni bir ufuk açmıştır. Bize göre, tamamen Kur'ansal olan bu bakış açısı, öncelikle Mâûn suresinden destek almaktadır.

Tillich, bir insanın gerçek tanrısının, o insanın hayatının olmazsa olmazı ve amacı haline getirdiği değer (veya kişi) olduğunu

söylüyor. Tezinin esası budur. Dâhi ilahiyatçı filozofa göre, insanın gerçek tanrısı, onun hayatında belirleyici olan neyse odur. Paraysa para, kadınsa kadın, şöhretse şöhret, mevki ise mevki, şiddetse şiddet... Bilinen Tanrı ve din söylemi, böyle bir insanda bir paravan veya maske olarak kullanılabilir; buna itibar etmemek lazımdır.

Tillich, insanın derinlerinde sakladığı ve hayatına yön verici kıldığı bu 'telaffuz edilmeyen Tanrı'ya, bu 'nihaî güc'e 'ultimate reality' (nihaî gerçek) ve 'ultimate concern' (nihaî bağlanma ve ilgi odağı) diyor. Bu olgu, her zaman, bir şeyin benimsenmesi, bir başka şeyin inkârı olacaktır. Böyle olunca da şu varoluş gerçeğinin altını çizmek gerekecektir:

Her imanda bir inkâr, her inkârda bir iman vardır. Bunların hangisinin gerçek olduğunu, kişinin nihaî realite olarak seçtiğine bakarak değerlendirmeliyiz, iddialara, söylemlere bakarak değil.

İnsanın 'son ve yüce ilgi noktası' (ultimate concern), esası bakımından tanrısaldır. Bu nihaî ve yüce ilgi noktası, her insanda bir başka ad altında yaşayabilir. 'Son ve yüce ilgi noktası'nın dinler tarihindeki ortak adı 'Tanrı'dır.

Bizim son ve yüce ilgi değerimiz, bizim, olmak veya olmamak noktamızı belirleyen değerdir. O, bizim sonsuzluk değerimizdir, insan, ait olduğunu hissettiği ve özlediği bu değerle sürekli bir biçimde ama değişik adlarla, ilgilenmektedir. Tillich burada, 'varoluş' (existence) ve 'varlık' (being) ayırımı yapmakta, 'varlık'ı daha esaslı bir değer olarak görmektedir.

Sonsuzluk değeri, bizim için sadece telaffuz edilen değer değil, onun arkasındaki, altındaki varlık değeridir. O olmadan varoluştan söz edilemez.

Mâûn suresinin söylemini esas alırsak, bu değerin bazen para ve hatta başkalarının hakkını gasp ederek elde edilen para olabileceğini görüyoruz. Son ve yüce ilgi (veya sonsuzluk değeri) bir isim meselesi değil, bir belirleyicilik meselesidir. Adına Allah, melek veya ölümsüz lider deseniz de eğer söz konusu nesne sizin için 'olmak veya olmamak' noktasında belirleyici değilse o nesne sizin 'son ve yüce ilgi değer'iniz olmaz. Ve bu haliyle dinin alanı içine girmez.

İşte bu noktada, Kur'an'ın Mâûn suresinin, namazını-niyazını menfaat aracı yapan ve bu aracı kullanarak kamunun haklarını çalıp çırpan kişileri, namazlarına-niyazlarına bakmadan 'dini inkâr edenler' olarak damgaladığını ve onları lanetlediğini bir kez daha hatırlayalım. Böylesine ağır bir suçlamanın gerekçesi nedir? Belli ki, Kur'an, 'Allah ve din' söylemlerine, ibadetlere, namazlara rağmen, bazı kişilerin, Tanrı'yı ve dini nihaî realite olarak almadıklarını, onların gerçek bağlayıcı değerlerinin para, dünyalık olduğunu görmüş ve ithamı ona göre yapmıştır.

Son ve yüce ilgi değer sizin iddialarınızı, giysilerinizi, mabede devamınızı belirleyen değer değil, varoluşunuzu belirleyen değerdir. Ve her insanın böyle belirleyici bir değeri vardır. Şeklinizi, sözlerinizi bilinen din ve Tanrı belirlese de varoluşunuzu belirleyen başka bir şeyse, sizin gerçek tanrınız, bilinen Tanrı değil, o belirleyici değer olacaktır. Bu belirleyici değer, mesela, maldır, paradır, şeyhinizdir, karınızdır, liderinizdir vs. Bu nihaî değer, kişilerin söylediklerine bakılarak değil, eylemlerine bakılarak belirlenmelidir. Mâûn suresinin yaptığı ve gösterdiği de budur.

Ve her insanın bu belirleyici değerinin din dışındaki alanlarda adı ne olursa olsun, din dilindeki adı Tanrı'dır. (Tillich, *Systematic Theology,* 1/13-15)

Unutmayalım ki, İslam Peygamberi, ümmetinin parayı, altını, gümüşü amaç edinenlerini 'Paraya tapanlar' olarak nitelemiş ve onları lanetlemiştir. Allah'a inanmadan paraya tapanlar lanetlenmemiştir de 'Allah'a inandığını söyleyerek müminleri kandırıp belirleyici değer olarak paraya tapanları yani Mâûn mücrimleri lanetlenmiştir. Çünkü Tanrı Elçisi, onların, bütün Allah ve din söylemlerine rağmen, esas ve nihaî ilgi noktalarının para olduğunu bilmiştir. Resuli Ekrem'in bu tavrını, Paul Tillich'in tespitleriyle veya Paul Tillich'in tespitlerini, Tanrı Elçisi'nin bu tavrıyla birlikte bir kez daha değerlendirin.

Paul Tillich'in bu temel bakış açısından hareketle vardığı sonuçların en dikkat çekicisi, felsefî anlamda bir ateizmin varlığını kabulün mümkün olmadığıdır.

Evet, Tillich'e göre, ateizm yoktur, Tanrı'nın başka bir adla anılması veya başka bir giysiyle ortaya sürülmesi vardır. Yani şirk vardır. Evet, ateizm yoktur, şirk vardır.

Nihaî ilgi kavramı, geleneksel anlayışların 'Zât' (varlığın dışında kişi) Tanrılarını hırpalamıştır ama vahyin tanıttığı Tanrı'nın gerçek çehresiyle anlaşılması bakımından tanımlanamaz büyüklükte bir hizmet vermiştir.

Dinler tarihinde, ufuk çizgilerini Kur'an'ın belirlediği, sisteme dönüşümünü ise Tillich'in yaptığı 'Nihaî ilgi' kavramını, Tillich'in büyük eserinden giderek biraz daha irdeleyelim.

Tanrı kavramı nihaî ilgi ile eşitlenirse, geleneksel din anlayışının din içinde görmediği birçok insan 'dindar' sıfatını kazanabilecektir. Dahası: Deistler, dincilere nispetle daha samimi müminler olarak öne çıkabilecektir. Bu, dinler tarihinde de genel insanlık tarihinde de bir devrimdir, bir dönüm noktasıdır. Eklemek zorundayız ki, Tillich'in bu yaklaşımı, ondan on üç asır önce yaşayan İmamı Âzam'ın, bir tür deizm anlamında alınmış olan iman ve mümin anlayışının da bir tekrarı sayılabilir. Ne yazık ki geleneksel felsefî-teolojik alışkanlık, Tillich'in bu tespitini alkışlamak yerine onu hırpalamak, hatta ateist ilan etmek için bahane yapmıştır. Tıpkı İmamı Âzam'ın fikrini onun din dışı ilan etmek için bahane yaptığı gibi...

Evet, çok şaşırtıcı gelebilir ama, 20. yüzyılın bu dev ilahiyatçı düşünürü, bazı çevrelerce ateistler arasına konmuştur. Sebep, geleneksel ilahiyatın Tanrı anlayışını bir tür putçuluk gibi görmesi ve Tann'yı bir 'panteistik spiritüalizm' objesi yaparak O'nu varlığın bizzat kendisi halinde algılamasıdır. Gelenekçilere göre, Tillich, Tanrı'nın varlığını inkâr etmiyor ama O'nun ontolojik (bağımsız kişilik) yönünü yok sayıyor. Muarızlarına göre, Tillich'in bu anlayışı onu belki 'materyalist ateist' yapmaz ama 'teolojik ateist' olmasını da önleyemez.

Tillich bu noktada en büyük eleştiriyi, çağdaşı Sydney Hook'tan almıştır. Hook, Tillich'i eleştirmekle yetinmemiş, eleştirilerini tarihe şu başlık altında eserleştirerek bırakmıştır: *"The Atheism of Paul Tillich"* (Paul Tillich'in Ateizmi), London, 1962

Tillich, geleneksel teolojiyi bir biçimde eleştiren hemen herkesin düşüncesini öne çıkarıp değerlendirmiştir. Geleneğin 'Allahsız' damgasını vurduğu Nietzsche bu bakımdan çok tipik bir örnektir. Tıpkı, geleneği Kur'an adına eleştiren Muhammed İkbal gibi, Tillich de, ikiyüzlülüğe en yıkıcı darbelerden birini vurmuş olan

Nietzsche'yi kucaklıyor, yüceltiyor. Şunu söylemekte gecikmiyor Tillich:

"Nietzsche'nin 'Tanrı öldü!' söylemi yadırganmamalıdır. Onun 'Öldü' dediği Tanrı geleneksel Tanrı anlayışıdır ki. o. gerçekten ölmüştür." (bk. James R. Lyons; *The Entellectual Legacy of Paul Tillich,* 66)

Paul Tillich'in ölümsüz mesajlarından hareketle şu sonuca varabiliriz:

Yedek-sahte ilahlı bir dine mensup olmaktansa dinsiz kalmak yeğdir.

Dinsizlikte, 'sahip olamadığımızın gerçeğini bulmak ümidi' vardır. Sahte dinde ise bu ümit yok edilmiştir.

Olması gerekene yönelik ümitten yoksun kalmak, olması gerekene sahip olmamaktan daha büyük bir beladır.

MEDENİYET

(karye)

Medeniyet anlamında kullandığımız karye sözcüğü, Kur'an'da tekil ve çoğul (kura) 50 küsur yerde geçen bir kelime olup köy, şehir, toplum, yerleşim merkezi, medeniyet havzası, bir medeniyete vücut veren insan topluluğu anlamlarında kullanılmaktadır.

Karyenin bugünkü dille en kestirme karşılığı, medeniyet birimi, site-devlet (şehir devleti) olarak verilebilir.

Kur'an, insanlık tarihini bir karyeler resmigeçidi gibi tanıtıyor. Bu resmigeçitte bir karye çöküp gider, yerine bir başkası gelir. Oluş, bir anlamda bir karyeler sergilenişidir. Her karyenin, oluş ve tarih mozaiğinde, başkasınca temsil edilemeyecek bir yeri ve ödevi vardır. Zaman bakımından sonradan gelmiş bir karyenin, önceki karyelerin hepsinde görülen özellikleri topladığı yolunda bir sanıya Kur'an onay vermez.

Her karye, bir işte, bir oluş ve erişte tek ve eşsizdir. Karyelerden hiçbiri, kendine özgü seçkinlikte, bir başkasınca temsil edilemez. Kur'an, kendi üslup güzelliği içinde bu konuya değinirken şöyle diyor:

"Biz nice karyeleri yerle bir ettik; ki onlar, seni içinden çıkardıkları şu karyeden kuvvetçe daha üstündü." (Muhammed, 13)

"Görmedin mi ne yaptı Rabbin Âd kavmine? Sütunlarla dolu İrem'e. Ki beldeler içinde onun benzeri yaratılmamıştı. Ve ne yaptı vadide kayaları oyan Semûd kavmine? Ve kazıklar sahibi Firavun'a." (Fecr, 6-14. Ayrıca bk. 30/9; 35/44)

Medeniyet yurdu karyelerin çöküşlerine sebep olan bir numaralı

bela, karye mensuplarının, özellikle yönetici-giidücü kadroların zulme sapmalarıdır. (6/123) Kur'an'ın bu konuya ilişkin beyanları çok açık ve ibret vericidir. Örnek olarak şu iki ayeti görelim:

"Biz; ülkeleri/medeniyetleri, halkları zulme sapmadıkları sürece **helak** etmeyiz." (Kasas, 59. Ayrıca bk. 6/131; 11/102, 117, 29/31; 18/59; 22/45, 48)

Ne ilginçtir ki, Kur'an, Allah'a ve peygamberlere iman etmemenin, karyeleri hesap ve azaba maruz bırakmasının istisnaları olabileceğini gösterirken (65/8) zulmün yıkıcılığına hiçbir istisna tanımamaktadır. Zulme bulaşan karyenin **helaki** kaçınılmazdır. Bu yüzden zulme bulaşmış karyeden uzaklaşmak, bir iman belirtisidir. (4/75)

Karyenin **helak** ve tedmîrini hazırlayan sebeplerden biri de itraf yani servet ve refahla şımarıp azmaktır. Bunun içindir ki, çöküş zamanlarında karyeleri servet ve refahla azmış kodamanlar yönetir ve temsil eder. (6/123)

Kur'an, mal ve nimet bolluğuyla beslenen dizginsiz refahın insanı Allah'a ters düşüreceğini ve bunun sonucunun da ülkelerin ve medeniyetlerin batması olacağını bildirmektedir:

"Yaşayışı şımarıklık ve gösterişe yol açmış nice kenti **helak** ettik biz. İşte yerleri yurtları! Onlardan sonra oralarda çok az oturuldu. Biziz vâris olanlar, biz!" (Kasas, 58; Ayrıca bk. Şûra, 27)

Servet ve refahla şımarmış müstekbirler (böbürlenen azmışlar) ve mütrefler (servet azgınları), mevcut durumlarını korumak için, yaşayan düzene terslik belirten her kıpırdanışı ezmeyi esas alırlar. Onların savundukları, eskinin korunması ve mevcudun ihyasıdır. Çünkü hayatları yeniyi filizlendirmemeye bağlıdır, (bk. 43/23) Bunun içindir ki, sürekli yenilenmenin ve durmayan inkılabın ölümsüz temsilcileri olan peygamberler, mütreflerin uykusunu kaçırır ve mütrefler, düşman hedef olarak her zaman peygamberleri seçerler, (bk. 34/34) Çünkü peygamberlik, bir anlamda mütreflerle savaşmanın, kozmik planlarca oluşturulan fıtrat stratejisidir.

Karyelerin çöküşlerine yol açan sebepler yanında onların mutluluk ve huzurlarını bozan yanlış gidişler de vardır. Peygamberlere

ters düşmenin bunlardan biri olduğunu yukarıda gördük. Bir diğeri de sanayileşmedir, (bk. burada, Sınâat mad.) Buradaki sanayileşmeyi, tabiat ve insanın dengelerini bozmak şeklinde anlamak gerekir.

Karyeler üzerine göklerin öfkesini çeken olumsuz gelişmelerden biri de fısk (sapma, günaha batma) olarak gösterilmektedir, (bk. 29/34) Fıska batan bir ülkeye göklerin öfkesi, bir bela ve azap yağmuru gibi gelir. (25/40)

Şöyle veya böyle, bütün karyelerin bir sonu vardır. (15/4; 18/59; 21/6) Her karye, oluş bünyesinde kendisine ayrılan süreci tamamlar ve tarihin kalıntıları arasına nakledilir. Tüm karyeler, kıyamet gününden önce birer doğuş ve oluş yaşadıkları gibi, birer çöküş ve ölüş de yaşayacaklardır. (17/58) Oluş, bir anlamda, karyelerin batış ve doğuşudur. (21/11) Süreçteki işi tamamlanan karye bir masal, bir hatıra, bir söylenti haline getirilir ve darmadağın olup gider. (34/15-19) Kimisi geceleyin batıverir, kimisi öğlen uykusunda. (7/ 4)

Kur'an, karyelerin bozgun ve huzursuzluk kaynaklarından birinin de krallar (mülûk) olduğunu söylüyor. Krallar, karyelerde, onur burcunda oturması gerekenleri aşağılara indirip sefilleri yukarılara çıkarır. Kur'an'ın deyimiyle "ülkenin onurlularını onursuzlar derekesine indirir." (27/34) Bu konuya değinen ayet, dolaylı bir yoldan Kur'an'ın krallar ve krallıklar konusundaki anlayışını da ifadeye koymuş oluyor.

Karye kavramının bir önemli ilintisi de kozmik uyarıcılarladır. Kur'an'a göre, her karyeye bir veya birkaç kozmik uyarıcı (nebi veya resul) mutlaka gönderilmiştir. Hiçbir karye, kendisine uyarıcı gönderilmeden helak edilmez. (6/ 131; 7/94; 25/51; 26/208; 28/59)

Kur'an, Allah'ın karyeler ile ilgili arzusunun, tüm karyeleri göklerden ve yerden gönderilen bereketlerle nimetlendirip beslemek olduğunu söyler. Bunun şartları ise iman ve takvadır. Ne yazık ki insanlık bu şartları hayatına hiçbir zaman egemen kılmamıştır. (7/96)

Karyelere gelen tanrısal mesajlar, karyelerin tarih ve oluş sürecindeki konumları ve çaplarıyla orantılıdır.

Vahyin son toplayıcısı olan Kur'an, karyelerin anasını (ümmü'l-kurayı) yani en büyük uygarlığın temsilcilerini uyarmak için gönderilmiştir. Bütün karye denemelerini yaşayan insanlık, karyelerin anasına vücut verme noktasına gelmiş olduğundan onu uyaracak mesaj ve peygamber de en büyük çapta olacaktır. Kur'an bu inceliğe dikkat çekerken şöyle diyor:

"İşte böyle! Biz sana Arapça bir Kur'an vahyettik ki, ülke ve medeniyetlerin anasını ve çevresindekileri uyarasın. Ve toplama günü konusunda da uyarıda bulunasın." (Şûra, 7; 6/92)

Şunu da ekleyelim:

Kur'an, hatıra ve serüvenlerinden bir kısmını anlattığını söylediği (bk. 7/101) eski topluluk ve medeniyetlerin kalıntılarını, hatıralarını birer ilahî ayet ve ibret olarak incelemeyi ısrarlı bir emir olarak insanlığa yöneltmiş bulunmaktadır, (bk. 3/137; 6/11; 16/36; 27/69; 29/20) Bu emre aykırı davrananlar veya anılan tetkiki gereğince yapmayanlar ısrarlı bir biçimde kınanmaktadır, (bk. 12/109; 30/9; 35/44; 47/10)

Geçmiş karyelerin ve milletlerin miras ve tarihlerini inceleme, istisnasız her kalıntıya uzanmalıdır. Bunların hepsi tek tek ayettir, (bk. burada, Ayet mad.) Hatta, mesela, sulara gömülerek boğulan Firavun'un cesedi (mumyası) bile, ilahî bir ibret tablosu (ayet) olarak tetkik edilsin diye yok edilmemiş, geriye bırakılmıştır. (10/92)

MELÂMET
(levm ahlakı)

Eleştiri ve kınama anlamındaki levm ve melâmet, Kur'an'da türevleriyle birlikte 14 yerde geçer.

Kaamus mütercimi Âsim Efendi (ölm. 1819), levm sözcüğünü, o muhteşem Türkçesi ile şöyle anlamlandırıyor: "Serzeniş manasınadır ki, Türkçe'de kınamak tabir olunur."

Levm, Kur'an'da, hayatın en yaratıcı değerlerinden biri olarak gösterilmektedir. Levmi kendi hayatında işletmeyenlerin maruz kalacakları acı son, çok ilginç bir tablo halinde şeytanın ağzından verilmiştir. Son hesap gününde şeytandan şikâyetçi olanlara bizzat şeytan şöyle diyecektir:

"Beni levm etmeyin, kendi benliklerinizi levm edin!" (ibrahim, 22)

Bunun çözülmüş şekli şudur: Vaktinde kendinizi levm edebilseydiniz, şimdi beni levm ederek tatmine çalışmazdınız.

Levmin yaratıcı bir değer olarak hayata girmesi için özeleştiri halinde işlemesi gerekmektedir. Kur'an bize gösteriyor ki, yaratıcı benlik, bir anlamda, kendini eleştiren benliktir. Her şeyden önce, insan, kendi iç benliğine yönelen keskin bir bakış olarak gösterilmektedir:

"Gerçek şu ki insan, öz benliği üzerine yönelmiş keskin ve derin bir bakıştır." (Kıyame, 14)

Böyle bir varlığın varoluş bünyesindeki yeri elbette büyük olacaktır. Yapısındaki bu levm özelliğini, yaratıcı ve kontrol edici bir faaliyet halinde işlevsel kılan bir benliğin değeri öylesine büyüktür ki, bizzat Yaratıcı, bu benliğin varlığına yemin ederek onu yüceltmektedir:

"Kendisini ısrarla kınayan benliğe yemin ederim ki iş, onların sandıkları gibi değil!" (Kıyame, 2)

AYDINLANMA SANATI OLARAK MELÂMET

Levmin insan hayatını yukarı boyutlara taşımasında, aydının yani bilen, fark eden insanın durumu çok önemlidir. Levmi olmayan aydın, aydınlığının hakkını vermeyen, sorumluluğunun bilincinde olmayan benliktir. Aydın, bir anlamda levm edebilen insandır. Çünkü aydın, uyaran insandır. Uyarı, esası itibariyle bir eleştiri, bir levmdir. Bunun içindir ki, aydınlığın öncüleri olan peygamberlerin temel sıfatlarından biri de 'nezîr' yani uyarıcı olarak belirlenmiştir. Uyarıcı niteliği olmayan benlik, aydın olamaz. Uyarmak için ise iki temel niteliğe sahip bulunmak gerekir:

1. Özeleştiriyi sürekli işletmek,
2. Onun bunun kınamasına takılarak yürüyüşü durdurmamak.

Levmin inandırıcı ve içten olmasının göstergesi ise onun öncelikle sahibine yönelmesidir. Kendi benliğinden başlayarak, kendi yakınlarım, kendi yandaşlarını, kendi ortaklarını ve nihayet, kendi coğrafyasını bireysel ve toplumsal düzlemlerde eleştiremeyen veya eleştirmeyen bir aydından insanı yukarı boyutlara çeken düşünce üretimi beklemek boşunadır.

Yaratıcı kudret, tekâmül yolunda hayvandan insana geçişin kapısını 'levvâme' yani kendini eleştiren benlik olarak tanımlıyor. Bu eleştirme, çekirdek varlık olan bireyin kendi 'ben'ini eleştirmesinden başlar, bir ulusu eleştirmekle devam eder ve nihayet kıtaların, medeniyetlerin eleştirisine uzanır. Bu boyutların her biri kendi çapında birer benliktir. Bunların çekirdeği olan bireyin bu boyutların her birine bir levvâme yapısı kazandırması, onun insanlık borcudur. Bu borcun altından kalkabilecek yetenek ve donanımda olup da konuşmayanlarla, konuşanlardan rahatsız olanlar insanlık dünyasının en sefil yaratıklarıdır. Kur'an onları 'hakkı saklayan zalimler' olarak damgalarken, İslam'ın muazzez Peygamberi onlardan 'dilsiz şeytanlar' diye söz etmektedir.

Levvâme sırrı, yani benliğin özeleştiri yapması işletilmeden hiçbir alanda ileri boyutlara geçmenin mümkün olmayacağı, varoluşun en esaslı kanunlarından biridir. Nitekim günümüz İslam

dünyası, eleştiriden rahatsız olduğu, eleştiri yapanları düşman ilan ettiği içindir ki dibine yuvarlandığı zillet ve sefaletin kahrından bir türlü kurtulamıyor. Nasıl kurtulsun?! "Kitabım" dediği Kur'an, eleştirisiz tekâmül olmaz diyor; İslam dünyası ise eleştiri yapanları düşman ilan ediyor. İslam dünyası övülmek, hep övülmek istiyor.

Levvâme sırrından nasiplenmek, varoluş yolunda mesafe alan bir benliğin belirgin özelliği olduğuna göre, 'varolan benlik' (kadavra benlik değil) eleştiriyi her ortamda yapacaktır. Çünkü levvâme nefs (özeleştiri yapan, bunu bir oluş ilkesi halinde işleten benlik) yücelmenin motor gücünün bu eleştiri olduğunu iyi bilir. Ve bilir ki, bu eleştiriden kaçmak, benliğin, varoluşa ihaneti, pelteleşmeyi ve sünepeliği yeğlemesidir.

Kendini eleştirmeyenin eleştireceği başka bir şey olamaz. Eleştiri hakkına sahiplik belgesi, benliğin kendini eleştirme gücüne ulaşmasıyla elde edilir.

KÂMİL İNSAN YARATMA SANATI OLARAK MELÂMET

Kur'an'dan şunu öğreniyoruz: Allah dışında bir kuvvete teslim olmamak ve böyle bir kuvvete dayanmamak, faal bir ahlak gerçeği olarak hayata ancak melâmet sayesinde girebilir. Melâmet, insanı kaderine hâkim kılmak isteyen Kur'an'ın 'kendi varoluşunu kendi eliyle gerçekleştirme gücü' olarak öne çıkardığı sanatın diğer adıdır. Meseleyi bu Kur'ansal yapısıyla en ideal şekilde kavrayan düşünürlerden biri, belki de birincisi Muhammed İkbal'dir. Şöyle diyor:

"İnsan bir özgür-sorumlu varlıktır. İnsan, kaderini kendi yaratan bir varlıktır ve onun esas işi bu kaderi oluşturmaktır. Tanrı ile insan arasında herhangi bir aracı söz konusu değildir.

"Tanrı, insan haklarını doğuran gücün diğer adıdır."

"Kur'an, Hz. İsa'yı Tanrı'nın ruhu olarak görmesine rağmen, Hristiyanlıktaki 'Tanrı ile insan arasında aracı' (redeemer) fikrine şiddetle karşı çıkmaktadır."

İkbal, Hristiyanlık'taki kilise otoritesiyle 'kurtancı-mesih' fik-

rinin, 'insanın kendi kendine yetmezliği' tezine dayandığını, Kur'an'ın, 'insanın bütün gelişme imkânlarını felç eden' bu tezi yıktığını ifade etmektedir. (İkbal, *Mam As An Ethical and Political ideal,* 67-68) Ve İkbal, nihayet şu sonuca varıyor:

"Güçlü bir bedende güçlü bir irade formülü, İslam'ın ahlaksal idealinin kısa bir ifadesidir." (Age. 74)

Kur'an'ın, imanın en güçlü belirtisi olarak tanıttığı melâmet, insan özünün şekle ve realitenin aldatıcı görünüşe karşı konuluşudur. Şekil, aldatıcıdır. Varlık ve oluşta, genellikle, görünen, esas gerçeği gizler. O halde gerek ontolojik planda gerekse metafizik ve ahlaksal planda görünenle yetinmek ve görünene birinci derecede değer vermek bir seviyesizliktir. Görülenin arkasına geçmek gerekir.

İnsanlık tarihi, basit el zanaatinden en ileri sanata, basit tekerlekten göklerin fethine kadar ne başarmışsa, melâmet yolunda yürüyenler sayesinde başarmıştır. Gökleri araştıran Tales, göklere bakarak yürüdüğü bir sırada farkında olmadan bir çukura düşmüş ve bunu gören bir kadın şöyle demişti: "Senin nene lazım gökleri incelemek, önündeki çukuru görmüyorsun, be adam !" Ama Tales buna rağmen gökleri incelemeye devam etmiştir.

En geniş anlamıyla melâmet, işte budur: Sadece iğretiyi ve aldatıcıyı görebilenlerin tenkit ve saldırısına aldırmadan yürümek. Yaratıcı benliğe dışarıdan, kalabalıktan gelen kınamalar yaratıcı yürüyüşü aksatmamalıdır. Bu kınamalara takılarak yürüyüşü aksatan ruh, zaten yaratıcı ruh olamaz.

Gerçek şu ki, yaratıcı ruhu sürekli kınayan şuursuz kalabalık, iki yüz kilometre süratle yol alan bir trenin arkasından havlayan köpeklere benzer. Köpek havlamaları yüzünden tren durdurulmaz.

MELÂMETİN İKİ İŞLEVİ

Kur'an, özlediği Prometheus (kahraman-aydın tip) tipinin temel özelliğini 'levm' yani özeleştiri olarak belirlemektedir.

Kur'an'ın verilerinden anlıyoruz ki, melâmet veya levm ahlakının biri merkezden çevreye, ikincisi çevreden merkeze olmak üzere iki seyri, iki görünümü vardır.

Birincisi, benliğin kendi eleştirisini bizzat kendisinin yapması anlamında levmdir ki, Kur'an bunu ifade ederken insanı, 'öz-eleştirisini titizlikle yapan benlik' (en-nefs-ü'l-lewâme) olarak tanıtıyor. İnsanın bütün yaratıcılıklarının, o arada bütün ahlaksal erdem ve değerlendirmelerinin temelinde 'içsel gözlem' (introspection) diye ifade edebileceğimiz derûnî muhasebe yatmaktadır. Bu gerçek, Kur'an'ın özellikle şu üç beyyinesinde ölümsüzleştirilmiştir:

"Kendi benliklerinin içinde olup bitenleri de mi düşünmediler!" (Rum, 8)

"İş, onların sandıklan gibi değil! Kıyamet gününe yemin ederim ki, öyle değil! Kendisini ısrarla kınayan benliğe de yemin ederim." (Kıyame, 1-2)

"Gerçek şu ki, insan, öz benliği üzerine yönelmiş keskin ve derin bir bakıştır." (Kıyame, 14)

Bir kere, özeleştiri yapan benliğe yemin edilmiş olması, bu benliğin varlık ve oluş bünyesinde çok önemli bir yer tuttuğunun kanıtıdır. Nitekim Kur'an bu levvâme nefsi, insan benliğinin yedi mertebesinden biri olarak belirlemiştir.

Özeleştiri anlamında melâmetin elbette ki 'ben' kavramının bütün boyutlarında işletilmesi esastır. Yani levvâme benlik, mistik çevrelerin sandığı gibi sadece bireyde söz konusu değildir. Kur'an penceresinden baktığımızda levvâme benlik bireyden başlayarak, grupsal, bölgesel, toplumsal, ulusal ve nihayet uluslararası benlikler halinde işlevsel olmalıdır.

Medeniyetler de birer benliktir; onlar da özeleştiri yapmalıdırlar.

"Kente/medeniyete de sor!" (12/82) emrini veren kitap Kur'an' dır. O halde onun özeleştiri yapacak benlik kavramı, işaret ettiğimiz bu boyutların tümünü kucaklayacak bir kavram olacaktır. Kur'an'ın melâmet anlayışı, her bireyin olduğu kadar her milletin ve her medeniyetin de özeleştiri yapmasını esas alan yaratıcı bir kavramdır.

Levmin ikinci görünümü ise 'çevreden gelen eleştiri ve kınamaları iman ve misyonun önüne geçirmemek' olarak tanımlanabilir. Bu noktada en önemli ayetler şunlardır:

"Ey inananlar! İçinizden kim dininden dönerse şunu bilsin: Allah, yakında, kendilerini sevdiği **ve kendisini seven, müminlere** karşı **boynu bükük, kâfirlere karşı başı dik bir topluluk getirecektir! Bunlar Allah yolunda** tüm **gayretleriyle** didinirler, **hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah**'ın, dilediğine **yöneltti̇ği bir lütuftur. Allah, yaratılışı ve yarattıklarını genişletir, her şeyi bilir."** (Mâide, 54)

"İman sahiplıri öyic binliklerdir ki onlara. Uütüıı Nisanlar **aleyhinizde bir araya geldiler, korkun**[1] **dendiğinde onlann imanları daha da artar ve şövle derler: 'Allah bize yeter. Ne güzel dayanaktır O."** (**Âli** İmran, 173)

Bu ayetler, sonsuzlaşma niyet ve gayretinde olan ruhun, gerektiğinde bütün insanlığa meydan okuyabileceğini ve aleyhinde söyleneceklerden asla etkilenmeyeceğini göstermektedir. Tarih yaratan benliklerin tümü böyledir.

İslam düşüncesi, melâmetin en büyük temsilcileri olarak peygamberleri gördüğünden, peygamberleri taklit kurumu olan tasavvufu da bir melâmet kurumu olarak görür. Bu yüzden, melâmet, bağımsız bir tarikat adı olmanın yanı sıra bütün tarikatların esası; Allah yolunun en tükenmez sermayesi sayılmıştır. Hiçbir tasavvuf! eser yoktur ki, melâmeti anlatan ve onun değerine dikkat çeken bir bölüm içermesin (Örnek olarak bk. Sühreverdî, *Avârifü'l-Maarif,* Melâmet bahsi; İbn Arabî, *el-Fütûhât,* 2/225 vd.)

Mâide 54. ayet bize, melâmet hakkında şu noktaları tespit imkânı vermektedir:

1. **Melâmet bir ilahî lütuftur ki, Allah onu çok seçkin kullarına layık görür.**

2. **Melâmet ehlinde, Allah'ı sevmek ve Allah tarafından sevilmek sırrı gerçekleşmiştir.**

3. **Melâmet ehli, gerçek cihat ehlidir.**

4. **Allah'ın insana yüklediği emanetin icaplarını yerine getirmek için melâmet şarttır.**

Cenabı Hak, melâmet sırrına yabancılaşanları, emanetini taşıma görevinden azletmekte ve yerlerine başkalarını getirmektedir.

Samimiyetin sanatı diyebileceğimiz melâmet, bir tasavvuf terimi olarak iyi ve olumlu yönleri saklayıp, kınamaya konu olacak yönleri açığa çıkararak yalnız Allah karşısında gerçekleştirilen arınmayı esas almak şeklinde tecelli eden tutumun adıdır. Böyle bir tutum, kulun gönül dünyasının ve niyetinin esas alınmasını ve insanlar karşısındaki ikiyüzlülük, düzenbazlık ve din ticareti gibi huyların terkedilmesini gaye edindiği için Kur'an'ın idealindeki ahlak ve şahsiyetin tam ifadesidir. Bu böyle olduğu içindir ki, Neyzen Tevfik'in ölümsüz deyişiyle, 'gözlerinden riya sidiği akan dinciler', melâmet ahlakına sahip olanları asla sevmez, onları dindışı ilan etmekten bile çekinmezler.

Melâmet, kâmil imanın ve şirkten kurtuluşun garanti belgesidir. Çünkü riyanın can düşmanı, melâmettir. Ve riya, şirkin en kuduz, en namert ve en yıkıcı şeklidir. Melâmetin yer tuttuğu bir benlikte riya aramak boşunadır, çünkü böyle bir benlikte riya barınamaz. Hz. Muhammed'in ahlak ve davranışlarının özünde melâmet vardır. O, şöyle buyurmuştur:

"Allah sizin dış görünüşlerinize ve mallarınıza bakmaz, kalplerinize ve davranışlarınıza bakar." (Müslim, birr; İbn Mâce, zühd)

Eserinde, kavramların felsefî karakterlerine işaret eden Seyyid Şerif el-Cürcânî'nin, Melâmiyye başlığı altında şunları söylemesi, melâmet düşüncesinin İslam bünyesindeki yerini anlatması bakımından çok ilginçtir:

"Melâmiler, iç dünyalarında olan üstün değerleri dışa vurmayan bir topluluktur. Bunlar, özde doğruluğu elde etmeye gayret gösterdiklerinden her şeyi dış dünyadaki şekliyle değil, görünmeyen âlemki varlığıyla itibara alırlar. Böyle olunca da, bunların irade ve ilimleri Allah'ın irade ve ilmine aykırı olmaz." (Cürcânî; *Târifat,* Melâmiyye maddesi)

SAMİMİYET VE KURTULUŞ SANATI OLARAK MELÂMET

Melâmet, sonsuz kurtuluşu garantileyen samimiyetin de sanatıdır. Hiçbir ibadet, ne kadar yoğun olursa olsun, melâmetin kazandırdığı riyasızlığın önüne geçemez.

Hz. Muhammed'in sahabesi içinde en ünlülerinden biri de, Abdullah bin Nuaymân (veya Nuaymân bin Amr) adlı sahabîdir. Riya düşmanlığının, melâmet ahlak ve meşrebinin en tipik temsilcilerinden biri olarak görülen Abdullah ve oğlu çok içki içerdi ve bu yüzden ağır eleştirilere maruz kalırlardı. Bütün hadis kaynaklarında adı ve serüveni ile yer almış bulunan bu zât, melâmet meşrebinin sahabe içindeki piridir. O, dış görünüşü bakımından, özellikle ibadet hayatındaki lakaytlıkları yüzünden halk nezdinde makbul bir adam sayılmıyordu. Ancak Hz. Peygamber katında onun iki büyük seçkinliği vardı:

1. Riyakârlıktan arınmış olmak,
2. Bedir gazisi olmak.

Oğlu ve kendi çok şarap içtiği için halk onlara 'Hammâr' (çok şarap içen) derdi. Bu Hammâr sözü, zamanla, eşek anlamına gelen 'himar'a çevrildi ve Abdullah bin Nuaymân (ölm. 60/679 civarı), davranışları yüzünden Himar diye anılır oldu. Hatta bazı kaynaklar onu Abdullah el-Himar' diye kayda geçirmektedir.

Hz. Peygamber, şarap içen Abdullah'a, ihlal ettiği yasağın cezası olarak hadd-i şirb (içki içme cezası) uygulatırdı. Bu ceza uygulatmanın birkaç kez tekrarlanması yüzünden, sahabîler Abdullah'a iyice içerlemişlerdi. Fakat konunun bir başka görünümü, daha ilginçtir: Hz. Peygamber, bu sarhoş sahabîyi çok severdi. Onun nüktelerine, hazır cevaplarına, kendisine yöneltilen hakaret ve ithamlar karşısındaki tahammülüne takdirle bakardı. Ve uzun bir süre ortalıkta görünmediğinde onu aratır, sohbetine çağırırdı.

Abdullah bir gün, sarhoş bir halde Peygamber huzuruna getirilmişti. Ceza uygulanması emredildi. Mecliste bulunanlardan Hz. Ömer çok kızdı ve Abdullah'a lanet okudu. "İçki yüzünden ne kadar da çok derdest ediliyor" diye onun üstüne yürüdü. Ömer'in bu tavrını gören Hz. Peygamber, Ömer'e öfkelendi ve şöyle dedi:

"Ona lanet etmeyin! Allah'a yemin ederim ki, ben onun, Allah'ı ve Peygamberini sevmiş olduğundan başka bir şeyine tanıklık etmeyeceğim." (Bu olay ve Abdullah hakkında bk. Kâmil Miras; *Buharı Tecridi Sarih Tercümesi,* Diyanet İşleri yayını, 12/275-276)

İşte, bizim esas aldığımız mesaj, bu sözde yatmaktadır. Dış dav-

ranışları ile eşek olarak adlandırılan bir şahıs, iç dünyasındaki samimiyet ve zenginlik yani riyasızlık yüzünden, Peygamber tanıklığı ile aşık adına layık görülebilmektedir.

KORKUYA KARŞI GÜÇ KAYNAĞI OLARAK MELÂMET

Kur'an vicdanının büyük temsilcisi Muhammed İkbal (ölm. 1938), insan varlığını ve insanın yaratıcı kudretlerini tahrip eden bir numaralı belanın korku olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, 'korku, bütün kötülüklerin, bütün serlerin kaynağı' (the source of ali evils) olarak görülmelidir. Şöyle diyor İkbal:

"İslamın temel hedefi, insanı korkudan azade kılmaktır. Eğer korkunun, insana egemen olan ve onun ahlaksal ilerleyişini frenleyen bir kuvvet olduğu öne sürülürse insanın da şu değerlerin bir birleşimi olduğu dikkate alınmalıdır: Kuvvet, enerji, irade, sonsuzluk gücünün tohumu. O halde insanın aslî tabiatı iradeden oluşmaktadır; zeka ve kavrayıştan değil." (ikbal, *islam As An Ethical and A Political ideal,* 59-66)

Demek oluyor ki, 'Allah'tan başka birilerinden korkma'nın devrede olduğu temel bahis, din bahsidir. Ve birinci derecede korkanlar da dini tebliğ mevkiinde olanlardır. O halde, melâmet herkesten önce onlar için kaçınılmazdır.

Kur'an'a dayanarak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz:

Melâmet ahlakından gerekli nasibi alamayanlar din adına tebliğe kalkıştıklarında varacakları ver Allah'a ve dine iftiradır.

Çünkü halktan korku ve 'halk ne der' kaygısının, onları bu noktaya taşıyacağı, tarihin ve Kur'an'ın tanıklığıyla sabittir. Kur'an'ın bize öğrettiği gerçeklerden biri de şudur:

Bir din mübelliği. avnı anda hem hakkı hem halkı memnun edemez. Bövle bir memnuniyet eşyanın tabiatına da dinin verilerine de aykırıdır. Mübelliğ va Hakk'ı seçecektir va halkı.

MELE'

(kodamanlar ekibi)

Peygamberler mesajının karşısına dikilen şirk gücünün temsilci kadrolarının ortak adı, Türkçe'deki 'kodamanlar' sözcüğüyle ifade edebileceğimiz şer-şirk-menfaat ekibidir. Kur'an'dan öğreniyoruz ki bu ekibin aslî misyonu ve temel niteliği, dinci ve dinsiz çıkar odaklarını, peygamberlerin tehdit ettiği menfaatlerini korumak üzere aynı gaye etrafında ve aynı şemsiye altında toplamaktır. Ekibe en büyük desteği, gelenekleri dokunulmaz kılan şirk dini mensupları vermiştir ve verecektir. Onun için, şirk kodamanları ekibinin en büyük destek merkezi, âdeta hayat kaynağı, her devirde mabet olmuştur ve olacaktır. Bugünkü İslam dünyasında cami, tekke ve türevleri, Hristiyan dünyada ise kilise ve türevleri...

Yine Kur'an'dan öğreniyoruz ki, bu ekip, her devirde vardı ve bundan sonra da olacaktır. Ve bu ekip, Son Peygamber de dahil, bütün peygamberlerin karşısına dikilmiştir; bundan sonra da peygamberler mirasıyla o mirası temsil eden muvahhitlerin karşısına dikilecektir. Hatta bugün, eskiden çok daha organize, çok daha küresel ve tecrübeli bir şirk ekibi olarak icraatta bulunmaktadır. Günümüz dünyasının tevhide karşı şirki, adalete karşı zulmü, emeğe karşı sömürüyü, bağımsızlığa karşı emperyalizmi pazarlayan dinsiz veya dinci tezgâhlarının tümünü bu kodamanlar ekibi yürütmekte, kotarmaktadır. Küresel düzlemde baktığımızda bu kodamanlar ekibi, kendi ülkelerinde, çoğu zaman, küresel emperyalizmin bölgesel valileri gibi çalışırlar. Günümüzde bunlara, daha çok 'eşbaşkan' denmektedir. Bu eşbaşkanlık payesi, bu eserin Firavun maddesinde de gösterdiğimiz gibi, zulüm ve şirk saltanatlarının, kendilerine hizmet edenlere verdiği 'yakınlık payeleri'nden biridir. Bu payeye sahip olmak, firavun saltanatının güvenilir ekibi içinde yer almış olmanın göstergesidir.

Kur'an, zulüm ve despotism saltanatlarının ayakta durması için canla başla çalışan kodamanlar ekibini daha çok mele' kelimesiyle ifade etmektedir. Buna yakın bir tabir, 'âl' tabiridir. Ayrıca, 'kübera' (ulular, büyükler, ağalar) ve 'sadet' (efendiler) sözcükleri de kullanılmaktadır.

Şimdi, şirkin, peygamberler mesaj ve mirasına karşı çeşitli adlar altında tüm zamanlarda sahneye sürdüğü, sadece isimleri ve giysileri değişen bu şer-şirk ve menfaat çetesini daha yakından tanıyalım.

Mele': Aynı Görüşte Birleşen, Heybet ve Gösterişleriyle Ürperti Yaratan Ekip:

Mele' sözcüğü, 22 kez geçmektedir. Bunların yarıdan fazlası, şirk ve zulüm saltanatlarının prototipi ve sembolü olan Firavun saltanatına izafe edilerek kullanılmıştır.

Bunlar; görüntüleri, mevkileri, imkânlarıyla heybet ve ürperti yaratan kişilerdir. (Râgıb, el-Müfredât) Belli ki bunların seçiminde ilim, irfan, ahlak, vukuf gibi, insanı yücelten değerlere değil, insan üzerinde illüzyonist baskılar kuran özelliklere önem verilmiştir. Bugüne bakarsanız, ABD zulüm imparatorluğu, küresel düzeyde istihdam ettiği kodamanlar takımına daima görüntüsü etkili tipleri seçer. Özellikle lider mevkilerine. Bunlar, bahsettiğimiz illüzyonist baskıyı kuracak görüntüye sahiptirler ama bunun dışında hiçbir şeye sahip değillerdir. Özellikle vicdan ve irfandan asla nasipli değillerdir. Çünkü böyle bir nasip, bu insanların zulüm saltanatlarının hizmetine girmelerine daha baştan engel olur. Böyle olduğu içindir ki, zulüm saltanatları içi boş, ama görüntüsü etkili elemanları bulur ve hizmetindeki kodamanlar ekibinin bir yerine monte eder. Bu içi boş, dışı etkili zulüm araçları, bazen çocukluk yıllarından tespit edilerek takibe alınır ve günü geldiğinde sahnelenir.

Kur'an, mele' denen kodamanlar ekibini, daha çok Firavun saltanatını anlatırken gündem yapmakta, böylece bu ekibin serde her zaman doruk noktalara oturacağına dikkat çekmektedir, (bk. burada, Firavun mad.)

Mele', firavun zihniyetlere özgü saltanattan bahseden ayetlerde

on küsur kez geçmektedir. (7/103, 109, 127; 8/54; 10/83, 88; 11/97; 20/46; 23/46; 26/34; 28/20, 32, 38; 43/46) Bu tabir, peygamberlere karşı mücadele eden saltanatların olmazsa olmaz kodaman ekibini ifade etmektedir. Bunlar, ülke içinde daha çok danışmanlık hizmeti veren meddah, yağcı-yalaka besleme takımıdır. Dışta ise zulüm saltanatıyla işbirliği yapan yandaş liderler listesi oluştururlar. Peygamberler mirası, şirk dinini her zorladığında, bu ekip can havliyle öne çıkmakta ve bütün varlığını ortaya koyarak savunma yapmaktadır. Son Peygamber'in tevhit mesajından duyulan kaygıyı ifadeye koyan ayetler de mele' denen bu kodamanları konuşturmaktadır. Zulüm ve şirk saltanatının koruyucu kodamanlarının, tevhit ve adalet mesajından duydukları kaygıyı dile getiren şu feryatlarına bakın:

"Kendi içlerinden kendilerine bir uyarıcı geldi diye şaşıp kaldılar. Ve şöyle dedi bu nankörler: 'Bu adam yalanlar düzen bir büyücü. İlahları bir tek tanrıya mı indirgemiş?! Bu, gerçekten hayret edilecek bir şey!' Temsilcileri olan kodaman grup öne çıktı: 'Haydi, yürüyün! İlahlarınıza sahip çıkmada kararlı davranın! Gerçek şu ki, istenip beklenen şey budur. Öteki millette işitmedik böyle bir şey. Bu bir uydurmadan başka şey değildir. Öğüt ve uyarı, içimizden ona mı indirildi?"

"Onlar benim zikrimden/Kur'an'ımdan kuşkulandılar. Hayır, onlar benim azabımı henüz tatmadılar." (Sâd, 4-8)

Mele' diye anılan kodaman takım üç alt grup oluşturmaktadır:

1. İş ve para ağaları: Karun tip,
2. Yandaş bürokratlar: Hâman tip,
3. Kutsallaştırılmış din adamları: Hâman tip.

Kur'an, Ankebût suresi 39-40. ayetlerde, firavun saltanatlarının bu temel destekçilerinin zulmün sürüp gitmesindeki katkılarınım âdeta fotoğraflamıştır. (Ayrıntılar için bk. burada, Firavun mad.)

MELE' KODAMAN EKİBİNİN BELİRGİN ÖZELLİKLERİ:

İstihbar (kibirlenme, insanları küçük görme): 7/75, 88; 10/75; 23/46

İstiz'af (başkalarını ezip horlama, sömürme): 7/75; 29/1-6

İstihfaf (küçümseme, umursamama, alay etme): 7/66; 11/27, 38; 23/24

Tehdit: 7/88, 90

Dinsizlik ve sapıklıkla itham: 7/60;

Zulüm: Ayrıntılar için bk. burada, Firavun mad. (Ayrıca bk A'raf, 103)

Ataları şaşmaz kanıt yapmak:

Zulüm saltanatlarının kodamanlar kadrosunun tarih boyunca hiç değişmemiş özelliği, sürekli biçimde atalara, ataların kabul ve geleneklerine atıf yapmak, onları hakikatin ve hayatın ölçüsü bilmektir. Ulül azm peygamberlerden biri olan Hz. Nuh'un mücadelesi münasebetiyle bu gerçek şu şekilde önümüze konuyor:

"Yemin olsun, Nuh'u toplumuna resul olarak gönderdik de o şöyle dedi: 'Ey toplumum! Allah'a ibadet edin! O'ndan başka tanrınız yok sizin. Hâlâ sakınmayacak mısınız?"

"Toplumunun, yönetime destek veren kodamanları şöyle dedi: 'Bu adam, sizin gibi bir insandan başka şey değil; size üstünlük taslamak istiyor. Eğer Allah dileseydi, melekler indirirdi. Biz ilk atalarımız arasında böyle bir şey duymadık. Cinnet getirmiş bir adam-dan başkası değildir o. Belli bir süreye kadar göz altında tutun onu." (Müminûn, 23-25)

Son Peygamber'in, karşısına dikilen Mekke şirk oligarşisinin kodamanlarının da Muhammed'e karşı aynı şeyleri söylediklerini az yukarıda gördük, (bk. Sâd suresi, 1-8)

Bu konunun ayrıntıları için bu eserin, Hanîf ve Ecdatperestlik maddeleri okunmalıdır.

İtraf (servet ve refahla azıp firavunlaşmak): Ayrıntılar için bk. burada, Servet ve Refahla Azmak mad. (Ayrıca bk. Müminûn suresi, 33)

Âl: Eşraf Ve Üstünlerden Oluşan Yakın Çevre:

Râgıb'ın beyanına göre, âl, 'eşraf ve üstünlerden oluşan yakın çevre' demektir, (bk. d-Müfredât) Firavunun şirk dinine dikkat çeken ayetlerde oniki kez kullanılmıştır. (2/49, 50; 3/11; 7/130, 141; 8/52,54; 28/8; 40/28, 45, 46; 54/41) Bunların üçündeki kullanım, de'b (değiştirilmeyen gelenek, âdet) sözcüğüyle yan yanadır. Bu da gösterir ki, şirk ve zulüm zihniyet ve saltanatlarının kodaman takımı, değişmesine asla izin verilmeyen şirk geleneklerinin kararlı ve sadık koruyucuları olmuşlardır ve olacaklardır.

KÜBERA VE SADET: ŞER VE ŞİRK KODAMANLAR]

Efendiler ve kodamanlar tabiri Ahzâb suresi 67. ayette ve tam bizim kullandığımız anlam ve bağlamda kullanılmıştır. Bu kullanım, Kur'an'ın en büyük mucize ihbarlarından biridir ki, İslam ümmetinin felaket sebeplerinin de en önde geleni tanıtmaktadır. Şimdi bu mucizeler mucizesi ayeti, bünyesinde yer aldığı anlam kümesinin bütünü içinde görelim:

"Hiç kuşkusuz, Allah, inkarcı nankörleri lanetlemiş ve onlar için çılgın bir ateş hazırlamıştır. Uzun süre kalacaklardır onun içinde. Ne bir dost bulacaklardır ne de bir yardımcı. Gün olur, yüzleri ateşin içinde evrilip çevrilir de şöyle derler: 'Lanet olsun bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, keşke resule itaat etseydik!' Ve derler ki, 'Rabbimiz! Biz, efendilerimize/mallara ve kitlelere egemen güçlere/ karanlık adına egemenlik kuranlara/yılan, akrep, kurt, arslan gibi korku salanlara/kalp karanlığım temsil edenlere ve ekip başlarımıza/kodamanlarımıza/ putlaştırdığımız kişilere itaat ettik de onlar bizi yoldan saptırdılar! Rabbimiz, onlara iki kat azap ver; onlan büyük bir lanet ile lanetle!" (Ahzâb, 64-68)

Bu beyyinede kullanılan omurga kelimeler 'sadet' ve 'kübera' kelimeleridir. İkisi de çoğul kullanılmıştır. Tâbiûn nesli müfessirlerinden Katâde bin Diâme (ölm. 118/736), ayetteki 'efendiler ve büyükler' tabirinden maksadın 'şer ve şirkte reislik eden-

ler' olduğunu söylemektedir. Rivayet tefsirinin babası sayılan Taberî (ölm. 310/922), de 'sâdet'i 'sapıklıkta öncüler', 'kübera'yı da 'şirkte öncüler' olarak anlamlandırmış, sonuç olarak da şunu söylemiştir: "Bunlar şer ve şirkte reis olanlardır."

Son dönem müfessirlerinden Iraklı Mahmut el-Âlûsî (ölm. 1854), ayette geçen 'efendiler ve büyükler' ifadesiyle ulemanın kastedildiğini söylemektedir: "Bunlar, bir biçimde küfrü telkin edip onu halka süslü püslü gösterirler. (Alûsî, *Ruhu'l-Meânî,* cüz, 22)

Evet, ayette tanıtılanların bir kısmı serde yani haksızlık, zulüm ve kötülükte reistir, bir kısmı da ruhsal-manevî hayatı perişan etmede reistir. Kur'an'ın tezi şudur: Bu şer ve şirk öncüleri, kendilerine itaat edenler buldukça palazlanır, yücelir, ilahlaşırlar. Bu süreçten iki kötülük putu doğar:

1. Maddî-sosyal hayata egemen olan despot put (firavun ve yakın çevresi),

2. Manevî-ruhsal hayata egemen olan Allah ile aldatıcı put (efendi, şeyh, veli vs. adıyla kutsallaştınlan şeytan evliyası).

Kur'an, Zühruf suresi'nde getirdiği devrimle bu tipleri üretenlerin bunlara itaat edenlerin ta kendileri olduğunu bildirmiştir. Dikkat edilmelidir ki, Zühruf suresinde de Ahzâb suresinde de 'put yaratma'nın sebebi olarak kullanılan kelime aynıdır: İtaat. Yani maddî ve manevî despotlara itaat. İtaat kelimesi iki ayette de fiil kullanımdır ve geçmiş zaman kipi seçilmiştir. Buda gösterir ki, ayette dikkat çekilen bela 'tasavvur edilmiş bela' değil, 'tahakkuk etmiş bela'dır. (Ayrıntılar için bizim *'Kur'an'ın Yarattığı Mucize Devrimler'* adlı eserimize bakılmalıdır)

Ayette kullanılan omurga kelimelerden birincisi olan 'sadet', efendi, mallara ve kitlelere egemen olan güçlü kişi, karanlık adına egemenlik kuran, vahşi ve zehirli hayvanlar gibi korku salan, kalp katılığını temsil eden kişi demektir. İkinci kelime olan kübera ise ekip başı, kodaman, putlaştırılmış kişi demek. Kur'an, bu kelimenin tekilini, iki yerde, put anlamında kullanmıştır. (Enbiya, 58, 63) Aynı kökten ve aynı anlamda olan 'Ekâbir' sözcüğü ise 'toplumun mücrimleri' yani ağır suçluları olarak nitelendirilmiştir. (En'am, 123)

Unutmayalım ki bütün putlar, putlaştırılmış kişilerin birer dönüşümüdür. Mekke oligarşisinin taptığı putlar da başlangıçta saygın insanlardı. Onları yücelte yücelte tapılacak ilahlar haline getirdiler. Eski Yunan'ın tanrılar panteonundaki ilahlar da başlangıçta birer ünlü ve saygın kişi idiler. Bu kişilerin her ölenini Yunan paganizmi 'ona saygı' adı altında panteona koydu ve zaman içinde her birine ilah payesi verdi. Bu Yunan geleneği, İslam tarihinde tarikatlar tarafından tarikat şefleriyle onların türbelerine uygulanan ilahlaştırma yönteminin prototipidir. Elbette ki İslam tarihinde iş bu kadar açık ve pervasız yapılamamıştır; çünkü Kur'an tevhidi ve Hz. Peygamber'in icraatı buna açıkça karşıdır. Bu bilindiği cindir ki, putlaştırma tezgâhı önce peygamberi putlaştırarak ondan gelecek engellemeyi ustalıkla saf dışı etmiş, ardından da keyfine uygun kim varsa onları birer alt-ilaha dönüştürüp tarikatlar panteonuna eklemiştir.

Tarikat şecereleri, eski Yunan'ın ilahlar panteonunun İslam edasıyla ortaya sürülen versiyonları olarak görülebilir.

Klasik tefsirler, Ahzâb suresinin mucizeler mucizesi 67. ayeti üzerinde hiç durmamıştır. Bazılarında bu ayetin sadece metni verilmekle yetinilmiştir. Hatta bazılarında (mesela Hanefîliğin müfessir fakîhi el-Cassâs'ın *Ahkâmu'l-Kur'an'mda)* ayetin metni bile kayda geçirilmemiştir. 'Müfessirlerin Babası' unvanını taşıyan Fahreddin er-Râzî (ölm. 606/ 1209), ünlü tefsiri *'Mefâtîhü'l-Gayb'da.* bu ayetteki yaratıcı mucizeye tek kelimeyle değinmez. Diğer ayetlerde verdiği ve bazen sayfalarca sürdürdüğü o kılı kırk yaran açıklamalarının tek cümlesini bu ayetin tefsirinde göremezsiniz. Tefsirde çağımızın Râzisi gibi gördüğümüz Elmahh Hamdi (ölm. 1942) üstadın da aynı yolu izlediğini, bu ayetle ilgili tek cümle söylemediğini görmekteyiz. Çünkü üstat Elmalın, bu ayetle ilgili tek cümlelik bir tefsir yapsa, onunla bile bir yerlere ve birilerine çarpacağını pekâla bilmektedir. Ve böylesi durumlarda "Söz gümüşse sükût altındır" fehvasınca hareket etmektedir. Tefsirinin birçok yerinde böyle yapmıştır.

Kodamanların peygamberlerden rahatsızlığının temelinde, bu 'kübera' hegemonyasının (Kur'an bunu aynı kökten bir kelime olan 'kibriya' sözcüğüyle ifade ediyor) elden gitmesi korkusunun yattığı, bir beyyinede açıklanıyor. Kübera despotların kibriya (ululuk, yücelik, ağalık) tutkularının merkeze oturdulduğu o beyyineyi okuyalım:

"Musa dedi ki, 'Gerçek size ulaştığında böyle mi konuşuyorsunuz? Büyü müdür bu? Büyücülerin kurtuluşu yoktur.' Dediler: 'Sen bize, atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeyden bizi çeviresin de bu toprakta devlet ve ululuk ikinizin olsun diye mi geldin? Biz, ikinize de inanmıyoruz." (Yunus, 77-78)

Demek ki, tarih diyalektiğinin, başka bir deyişle, tarih boyunca sürüp giden mücadelenin temelinde teoloji dalaşı değil, mevki ve egemenlik kaygısı vardır. Ne peygamberler salt teolojik çekişme için savaş vermiştir ne de şirk kodamanları. Savaşın arkaplanında egemenliğin ele geçirilmesi veya yönlendirilmesi vardır. Ancak, bu ele geçirme ve yönlendirmede, peygamberler insan haklarının ihyacısı, şirk zorbaları ise insan haklarının imhacısı olarak sahnededirler. Bundan, yine tarihin diyalektiği adına çıkarılacak sonuç ise şudur:

Adlan ve teolojik açıdan konumları ne olursa olsun, insan haklarının ihyası için uğraşanların tümü, peygamberlerin yolunda ve yanında sayılmalıdır. Adlan ve teolojik açıdan konumları ne olursa olsun, insan haklarının imhası için uğraşanların tümü, peygamberlerin karşısında sayılmalıdır. Kur'an'ın yaptığı ve yapılmasını istediği de budur.

İnsan haklarını ihlal edenleri, namazlı niyazlı da olsalar, dini inkâr etmiş sayıp lanetleyen Mâûn suresi, bu gerçeğin, mucizeler mucizesi Kur'an beyyinesi olarak insanlığın elindedir. Bu hayatî konunun ayrıntıları için bizim *'Mâûn Suresi Böyle Buyurdu'* adlı eserimiz okunmalıdır.

MESCİT

(secdegâh, cami, mabet)

Boynu büküklük, eğilmek anlamındaki sücûd-secde kökünden gelen mescit (özgün şekli mescid), secde edilen yer demektir. Secdenin karıştığı her türlü ibadetin icra yerine mescid denirken, zamanla bu ad, ibadet ve dua etmek kastıyla vücuda getirilen her türlü mekâna verilir olmuştur.

Mescidi, Müslüman mabedi diye ananlar olmuşsa da bu deyim iki bakımdan isabetsizdir:

1. Kur'an dini, resmî mabet fikrine karşıdır. Resmî mabet, ibadetin belli bir mekânda yapılması zorunluluğunu, o da din kisvesi ve sınıfını getirir. Bunun sonu ise engizisyondur. İslam, engizisyona asla izin vermez.

2. Kur'an'a göre bütün varlıklar ve oluş secde halindedir. Buna, varlığın teshiri veya kerhî (varlık yapısı gereği, zorunlu) secde hali denir. Bir de ihtiyarî yani hür iradeye bağlı secde vardır ki; bu da insanın secdesidir. (bk. burada, Secde mad.)

Varlığın tamamı secde halinde olduğundan Kur'an'a göre, bütün evren bir mesciddir. Evrenin tamamı teshiri (zorunlu) secde için bir mescid olduğu gibi, yeryüzünün tamamı da özgür secde sahibi olan insan için mesciddir. Hz. Peygamber, ümmetine tüm yeryüzünün temiz bir mescid yapıldığını söyleyerek bu gerçeğe işaret etmiştir. (Buharı, enbiya 40; teyemmüm 1)

O halde, her secde edilen yer mesciddir. Bunun özel olarak ibadethane tabelası taşıması gerekmez. Mescidliği belirleyen, secde halidir. Bir mekânda, secde hali bitince mescid hükmü kalkar.

Mescid kelimesi Kur'an'da, 6'sı çoğul (mesâcid) olmak üzere

28 yerde geçer. Adıyla en çok geçen mescit, Mescid-i Haram'dır. (10 küsur yerde)

Mescidler, Allah'ındır. Oralarda Allah dışında hiçbir kudrete yakarılmamalı, hiçbir kudret adına çağrıda bulunulmamahdır. (22/40; 72/18) Şirke bulaşanların, bu halleri devam ettiği sürece, mescidleri onarmalarına, süslemelerine müsaade edilmemelidir.

Mescidlerde arı bir gönülle, kıyam halinde durmak, tertemiz giyinmiş olmak gerekir. (7/29-31) Bunun dışında bir emir ve yasağa, özellikle mescidlerde konuşulmayacağına ilişkin bir beyana Kur'an'da rastlanmaz. Bu yolda hadis diye tanıtılan sözlerin birer uydurma olduğunu ünlü hadis bilgini Sâğânî'nin *el-Mevzûât* (Uydurma Hadisler) adlı eserinden öğreniyoruz, (bk. s. 39) Yasak olan, lakırdıdır ki; o zaten her yerde yasaktır, (bk. 23/3) Sâgânî (ölm. 650/1252), aynı eserinde bize şunu da gösteriyor: "Ezan okunurken konuşanın imanının gitmesinden korkulur." sözü de hadis diye uydurulmuş yalanlardan biridir, (s. 80)

Demek oluyor ki; ezan okunurken konuşulmaz diye bir şey yoktur. Bu da İslam'a sokulmuş hurafelerden biridir.

Mescidlerde temiz giyinmeyi, saygılı ve ciddi bir tavır takınmayı emreden ayetler 'külli mescid' (bütün mabedler) deyimini kullandıklarına göre hangi dinin mabedinde olursak olalım, bu tavrı takınmak zorundayız demektir.

Kur'an, Hac suresi 40. ayette; Yahudi, Hristiyan ve Müslüman mabedlerini, Allah'ın çokça zikredildiği mabedler olarak anar ve onların yıkılmalarına engel olmayı bir üstünlük olarak belirler. O halde, tüm mabetlere saygı, Kur'an'ın emirlerinden biridir. Böyle olduğu içindir ki, mescidlere musallat olan, onların yıkılması için uğraşanlar, 'en zalim insanlar' arasında gösterilmiştir. (2/114)

Mescidin, gerçek anlamda görev yapması için iki şart vardır: Kuruluşu takva ve samimiyet üzere olacak ve içinde, arınmayı biricik gaye edinen insanlar toplanacaktır. Kur'an'ın bu açık beyanını (9/108) dikkate alarak şunu açıklıkla söyleyebiliriz:

Kur'an; riya, gösteriş, çıkar ve politika için yapılmaya başlanan mescidlerden hayır gelmeyeceğini söylemektedir. Böyle mescid-

lerde toplananların gayesi Allah'a varmak için arınmak olamaz. Allah'a samimiyetle ibadet dışında herhangi bir amaç ve beklentiye vasıta yapılan mescitlere Kur'an 'zarar mescidi' demekte ve zarar mescitlerini ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Kur'an, namazlarına Allah rızası dışında bir şeyler bulaştıranları lanetlediğine göre, (Mâûn suresi, 4-6) zarar mescitlerini 'lanetli namazların kılındığı mescitler' olarak tanımlamak tamamen Kur'ansal bir tespit olur. Bu konunun ayrıntıları için bizim *'Mâûn Suresi Böyle Buyurdu'* adlı eserimize bakılmasını önemle tavsiye ederiz. Şimdi, o eserden kısa bir bölümü buraya aktaralım:

ZARAR MESCİDİ' KAVRAMININ ANLAMI VE BOYUTLARI

'Zarar veren mescit' (zarar mescidi veya telaffuz farkıyla dırar mescidi) kavramı, Kur'an'ın en hayatî kavramlarından biridir. Mâûn süresindeki mucize mesajı (bazı namazların lanetlenmesine ilişkin mesajı) tamamlayan bir kavramdır.

Mâûn suresinin mucize verilerini dikkate alarak 'Zarar veren mescit'ten maksadın 'lanetli namazların kılındığı mescit' olduğunu pekâla söyleyebiliriz. Gerçekten de Kur'an'ın 'içinde ibadet yapılmamasını' emrettiği zarar veren mescit ilk örneğinin de gösterdiği gibi, riyakârlığın çöreklendiği mescittir.

Namazlarına riya bulaştırılmış tüm mescitler zarar veren mescit hükmündedir. Bunun böyle olduğu, Kur'an'ın beyanıdır. Zaten lanetli namazlar da riyaya bulaşmış namazlardır.

'Zarar veren mescit' kavramını, usta bir Emevî oyunuyla, inişine sebep olan hususi olaya bağlayıp zamanüstü anlamını gölgelemek, Müslüman toplumlara çok pahalıya mal oldu. Oysaki islam din bilginlerinin söz birliği ile denmiştir ki, "Sebebin hususiyeti nassın umumiyetine engel değildir." Yani bir ayetin şu veya bu özel sebeple inmiş olması, ondaki anlamın ve hükmün genelliğine engel değildir.

Zarar mescidi, insanlara zarar verme aracına dönüştürülmüş veya o maksatla inşa edilmiş mescit demektir. Kur'an, bir mescidin 'zarar mescidi' olmasına yol açan sebepleri ayrıntılı biçimde göstermiştir. Tevbe 107-109 ayetler bu şartları ifadeye koyan ayetlerdir. Bu ayetlerden anlıyoruz ki, aşağıdaki illetlere bulaş-

mış mescitler, tevhit açısından bozulmuş ve secdegâh olma niteliğini yitirmiş mekânlardır. Anılan niteliği yitiren mekânlar, girilmemesi gereken mekânlardır. Kur'an şöyle diyor:

"Bir de şunlar var: Tutup bir mescit edinmişler: Zarar vermek için, nankörlük için, inananları fırkalara bölmek için, daha önceden Allah ve Resulü ile savaşmış kişiye gözetleme yeri kurmak için. 'İyilik ve güzellikten başka bir şey istemiş değiliz' diye gerile gerile yemin de edeceklerdir. Allah tanıktır ki onlar kesinlikle yalancılardır. Böyle bir mescitte asla namaza durma! Daha ilk gününde takva üzerine kurulan bir mescit, içinde namaza durman için çok daha uygundur. Temizlenmek arzusu taşıyan erler vardır o mescitte. Allah, temizlenenleri sever. Peki, binasını Allah'tan gelen bir sakınma duygusu ve Allah rızası üzerine kuran mı hayırlıdır, yoksa binasını sel artıklarının ucundaki yarın kenarına kurup da onunla cehenneme yuvarlanan mı?" (Tevbe, 107-109)

Bu ayetlere dayanarak mescitleri girilebilir secdegâhlar olmaktan çıkaran şirk unsurlarıyla Mâûn ihlallerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Mescidin insanlara bir biçimde zarar verir hale gelmesi:

Mescidin zarar verme niyetiyle yapılmış olması şart değildir. Ayet, burada, yapmak ve kurmak anlamında bir kelime kullanmamış, 'ittihaz' (edinmek) kelimesini kullanmıştır. Bu demektir ki bir mescidin zarar vermesinden söz etmek için, daha yapılırken o niyetle yapılmış olması şartı aranmaz. Bir mescit, ilk zamanda, hatta yüzyıllarca iyi hizmetler verdiği halde günün birinde 'zarar veren mescit'e dönüşebilir.

Gasp edilen veya kandırmak suretiyle alınan arazilere yapılan camiler de zarar veren mescit cümlesindendir.

Politik rakipleri yenik düşürmek için gösteriş kabiliyeti yüksek yerlere cami yapmak da bu cümledendir. Çünkü bunda da esas maksat ibadet değil, rakiplere zarar vermektir.

Mescitler, insan haklarına ve kamunun tacizine sebep oluşturacak bir konum ve durumda iseler ibadet mahalli olma özelliklerini yitirirler.

Bu noktada bizim için önemli olan ilkesel nokta şudur:

Mescit inşası için insan hakları çiğnenemez.

Mescitte oraya devam etmeyenlerden alınan paralarla hizmet verilmesi de mescidi, zarar mescidine çevirir.

2. Nankörlük Anlamına Gelen Niyetlerle Mescit Yapmak:

3. Müminleri Fırkalara Bölmek İçin Cami Yapmak Veya Yapılmış Bulunan Camileri Bu Maksatla Kullanmak:

Mabedin toplumu fırkalara bölmek ve o yolla din sömürüsü yapmak için kullanımı dinler tarihi kadar eskidir.

4. Caminin, Daha Önce Açık İslam Düşmanı İken, Şartların Değişmesi Yüzünden Dini Kullanmak İhtiyacını Duyan İkiyüzlülere Barınak Yapılması:

Senelerce kahır ve zulüm altında inlettikleri Müslümanların; mabetlerini, onları sömürmek, kontrol etmek ve birbirine düşürmek için kullanma alçaklığının İslam tarihinde ilk temsilcileri Emevî kodamanlarıdır. Zamanımızda aynı zulmü, *Ilımlı İslam* adıyla bir emperyalist irtidat dini dayatan ABD yapmaktadır. Emevîler, İslam'ın zaferi önünde eğilmek zorunda kaldıklarında, Müslüman kanı damlayan kılıçlarını kınlarına soktular ve o kılıçlarla dize getiremedikleri müslümanları, musallat oldukları secdegâhlarında vurdular. Bu öyle bir vuruştu ki, en büyük kahrını, dinin tebliğcisi Peygamber'in evladını katlederek gerçekleştirdi. Onları zehir ve kılıçla yok etmekle yetinmedi, tevhidin mabedinden yaklaşık bir asır boyunca Resul evladına hutbelerden lanet okuyarak o Peygamber'in ümmetine 'amin' çektirdi.

Dahası, Ömer bin Abdülaziz (ölm. 102/720), Peygamber evladına okunan bu laneti camilerden kaldırdığında onu şu şekilde itham edebildiler: "Sünnete muhalefet ediyor."

5. Cami Yapımında, Allah Rızasından Başka Herhangi Bir Kaygının Rol Oynaması:

Mescit yapımına takva kaygısı dışında bir unsurun eşlik etmesi, yapılacak mescidi müslüman secdegâhı olmaktan çıkarır. Kişisel menfaat, şöhret hırsı, parti çıkarı, ekonomik çıkar vs. bu cümledendir. (Mescitler konusunda fıkhî ayrıntılar için bizim *'İslam Nasıl Yozlaştırıldı'* adlı eserimizin Mescit maddesine bakılabilir.)

TEVBE SURESİ 17-19 MUCİZESİ

Şimdi sizi, Kur'an'ın kelam ihtişamlarından biriyle daha tanıştıracağız: Bu kelam ihtişamı, 'zarar veren mescitler' kavramının bir ayrıntılanmasıdır ve 'zarar veren mescit' beyyinlerinin geçtiği Tevbe suresinde yer almaktadır.

Kur'an, müşriklerin tevhit mabedi imar ve inşa edemeyeceklerini, yani müşriklerin imar ve inşa ettikleri mabedlerde tevhid erkânı üzere ibadet yapılamayacağını göstererek zarar veren mescitler bahsinin bir başka boyutunu daha önümüze koymuştur. Önce mucize beyyineleri görelim. Zarar veren mescitlerin ele alındığı Tevbe suresinin 17, 18 ve 19. ayetlerinde şöyle deniyor:

"Müşrikler, öz benliklerinin küfre sapışına tanık olup dururlarken, Allah'ın mescitlerini onarmaya girişemezler. Tüm amelleri boşa çıkmıştır onların. Ateşte uzun süre kalacaklardır onlar. Allah'ın mescitlerini; ancak Allah'a, âhiret gününe inanan, namazı/duayı yerine getiren, zekâtı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayan kişiler onanır. İşte bunların, hidayete erenlerden olmaları beklenir. Siz; hacı sakalığını, Mescid-i Haram tamirciliğini, Allah'a ve âhiret gününe inanıp Allah yolunda cihat eden kişinin yaptığıyla bir mi tuttunuz? Allah katında bir olmazlar bunlar. Allah, zulüm sergileyenler topluluğuna kılavuzluk etmez."

Müşrik sıfatına müstahak hale gelenler, tevhit mabedi inşa ve imar edemezler, ederlerse oralara tevhit mabedi denemez. Müşrikler, Kabe'ye ve hacılara hizmetlerini, din üzerinde hegemonya kurmanın gerekçesi yapıyorlardı. 19. ayet, günümüzün çıkar çevrelerinde de egemen olan bu şirk zihniyetini deşifre ediyor; buna dayanarak insanlar arasında afra tafra satan maskeli müşrikleri tokatlıyor.

Açık veya örtülü müşriklerin, tevhit mabedine el atmalarının Kur'an'ı rencide ettiğinde en küçük bir tartışma olamaz, yoktur. Geriye kalıyor, 'müşrik' sıfatına müstahak olanların tespiti. Niyetimiz sağlam, amacımız tevhide teslim olmaksa Kur'an, burada da elimizden tutar, burada da önümüzü aydınlatır. Gelin, birlikte deneyelim:

Kur'anî idrake göre müşrik kimdir?

Bu sorunun cevabı, Kur'anî ve nebevî beyyinelerde, özellikle Mâûn suresinde açıkça verilmiştir. Kur'an ve sünnetin verilerine göre insanı müşrik sıfatına müstahak hale getiren sebeplerden biri de ibadete riya bulaştırmak yani Mâûn suresi ihlali yapmaktır. O halde Tevbe suresi 17 ve 18 numaralı beyyineler bize bir yandan şunu söylemek hak ve imkânını verirken bir yandan da bu söylemi insanlığa duyurmak görevini yüklemektedir:

Mâûn suresi ihlali yapan ve böylece müşrik sıfatına müstahak hale gelenler, tevhit mabedi inşa ve imar edemezler, ederlerse oralarda tevhidin ibadeti yapılamaz.

Tevbe suresi bize bir ihbarda daha bulunmaktadır:

Müşrikler Allah'ın düşmanıdır. Allah düşmanlarının tevhidin mabedine de dinine de ellerini ve dillerini dokundurmaları makul karşılanamaz.

Bilindiği gibi, Kur'an, kendisini bizzat kendisi tefsir eden bir kitaptır. Bu tefsir edişte tefsir edilen ayetlere müfesser, tefsir eden ayetlere ise müfessir ayetler denmektedir. Şunu da biliyoruz: Tevbe suresi, iniş sırasıyla 113. suredir. Yani Tevbe suresi, en son inen iki sureden biridir. Bu olgu, Tevbe süresindeki mesajların belirleyiciliği açısından çok önemlidir. Tefsir terimlerini kullanarak konuşursak şöyle dememiz gerekir:

Tevbe suresi ayetleri, birinci dereceden müfessir ayetlerdir. Daha önce inmiş surelerdeki kavramların anlamlarını belirlemede en hayatî ayetlerin bir kısmı bu surededir. Bu surenin 114. ayeti, Kur'an vahyi boyunca gündemde tutulmuş şirk ve müşrik kavramlarının en öndeki müfessir ayetidir. Bu ayet, Hz. İbrahim'in şirk dinine hizmeti meslek edinmiş müşrik (dinsiz değil) babasını 'Allah'ın düşmanı' olarak anmakta ve böylece, müşriklerin birer Allah düşmanı olduklarını hükme bağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, Tevbe 114. ayet, şirk ve müşrik tabirlerinin geçtiği bütün ayetlerin müfessiridir. Şirk ve müşrik tabirinin, daha önce inmiş olan 112 sure boyunca geçtiği ayetlerin tümü, Tevbe 114 bağlamında müfesser (tefsir edilmesi gereken) ayetlerdir. Tevbe 114 ise bu ayetlerin tümü bağlamında müfessir bir ayettir.

İmdi, müşrikler, Kur'an'ın hükmüyle birer Allah düşmanı ise onların tevhit mabedine el sürmeleri, oraya herhangi gerekçeyle hizmete kalkmaları, meziyet olarak görülmek şöyle dursun, kabul bile edilemez.

Açık veya hükmî müşrikler bir biçimde mabet inşa ve imar etmişlerse muvahhit müminlerin oralara girmemesi gerekir. Kur'an'ın hükmü budur. Bu hükme rağmen oralarda tevhidin ibadetini yapmaya kalkanlar, 'örtülü şirk' ve 'maskeli müşrikler'e destek vermiş konuma düşerek dolaylı yoldan Mâûn suçlusu olurlar. Mâûn suçlusu maskeli müşrikler, çeşitli oyunlarla kendilerini saklayabilirler, hatta olduklarının tam tersine, tevhidin, İslam'ın, Allah'ın avukatı gibi ortaya fırlayıp halkı aldatabilirler de... Ve bu aldatmanın getirdiği nemalarla hem kasalarını doldurup hem de birkaç yüz metreye bir cami yaptırabilirler. Ama Allah'ın, "şirk bulaşmış bütün eylemlerin sonu hüsrandır" (Zümer, 65) hükmünü saf dışı edemezler. O camilerin sayısı arttıkça o maskeli müşriklerin egemen olduğu ülkenin ve halkın da hüsran ve musibeti artar.

Tevbe 17,18, 19 ve 114. ayetlerden çıkan matematik kesinlikteki gerçek, budur.

Mescidlere girenlerin süslenmelerinde, temiz ve şık giyinmelerinde bir sakınca yoktur. Hatta böyle yapmak, Kur'an'ın emrine uygun hareket etmek olur. Ama mescidleri süslemek, İslam'ın makbul görmediği bir davranıştır. Bir hadiste şöyle deniyor: "Mescid yükseltmekle, mescid süslemekle emrolunmadım." (Ebu Davud'dan naklen, et-Tâc, 1/243) Hz. Peygamber, mescid süslemeyi dinde bir çöküş belirtisi olarak göstermiştir. Bu tehlikeye dikkat çeken beyanları, gerçekten titreticidir. Şöyle buyuruyor:

"İnsanlar, mescid yapma yarışına girip bununla övünmedikçe kıyamet kopmaz." (İbn Mâce, mesâcid 2)

"Sizin, benden sonra, Yahudilerin havralarını, Hristiyanların da kiliselerini süsleyip püsleyerek yücelttikleri gibi, mescidlerinizi süsleyip püsleyeceğinizi görür gibiyim." (Ag. yer)

"Bir topluluk, mabetlerini süsleyip püsleme illetine tutulmadıkça, ameli çirkin ve zararlı hale asla gelmez." (Ag. yer)

İslam, sâcidin (secde edenin) süslenmesini makbul, mescidin süslenmesini çirkin görmüştür. Çünkü mescid süslemek, ibadet ve ruhsal derinlikteki boşluğun telafi edilmesi yollarından biridir. Bu yolla avunmayı makbul göstermek İslam'ın tavrı olamazdı.

Hz. Peygamber, 7 yerin mescid edinilmesini yasaklamıştır: Çöplük, mezarlık, yol kavşakları, güzergâhlar, hamamlar, hayvan ağılları, Kabe'nin üstü. (bk. İbn Mâce, mesacid 4)

Türbelerin, birtakım geleneksel sebepler yüzünden kutsal ilan edilen yerlerin mescid haline getirilmesine şiddetle karşı çıkılmıştır. Hz. Peygamberin bu konuda en çok korktuğu, kendi mezarının mescid haline getirilmesi ihtimaliydi. Bir yerde şöyle diyor:

"Allah, Yahudilere lanet etsin. Onlar, nebilerinin mezarlarını tapınak haline getirdiler." (Buharî, salât 48; Müslim, mesâcid 79; salât 121; Nesaî, mesâcid 13) Peygamberlerin mezarlarını tapınak yapmak böyle olunca, büyük tanınan diğer kişilerin mezarlarını tapınak haline getirmenin ne büyük felaket olduğunu düşünmek gerekir.

Mescidlere kadın-erkek herkes gece ve gündüz girebilir. Hz. Peygamber'in uygulaması hep böyle olmuştur. Kadınların mescidlere devam etmelerinin kısmen veya tamamen engellenmesi sonraki uygulamalardan biridir ve Peygamberimizin tavır ve talimatına aykırıdır. (Buharî, cumua 13; Müslim, salât, 137; Tirmizî, cumua 48; İbn Hanbel, 6/66, 90, 154) Pis kokular yayanların mescidlere girmeleri de yasaklanmıştır. Hz. Peygamber bu hususta öylesine titizdir ki; soğan, sarmısak gibi nahoş kokulu şeyler yiyenlerin mescidlere gelmelerini bile yasaklamıştır. (Buharî, ezan, 160; Müslim, mesâcid 68, 69, 71; İbn Mâce, ikamet 58; İbn Hanbel 2/20, 266, 429; 5/26)

Mescit, geleneksel söylemin sloganlaştırdığı gibi, 'Allah'ın evi' falan değildir. Bir binadır. Öyle bir bina ki, içinde aynı zamanda secde de edilir. Bu çok yönlü hizmeti yüzündendir ki; insanların oraya daha fazla gelmeleri teşvik edilmiştir. Teşvikin gerekçesi sevap veya ibadette kalite değildir, toplumsal ve kültürel yarardır.

Cünup olanlarla, âdet hali gören kadınların mescide girmelerinin yasaklandığına ilişkin hadisin (İbn Mâce, taharet 126) sağ-

lıklı olmadığı tespit edilmiştir. Hatta, mesela, Dârimî'de, taharet bölümü 116 ve 117. bablar şu adı taşır: Âdet hali görmekte olanların mescide girmeleri ve cünup olanların mescidden geçmeleri. Bu bablarda bize yasaklayıcı hiçbir peygamber beyanı verilmez. Sahabîlerin beyanları ise bu konunun tartışmalı olduğunu gösteriyor. Cünup olanlarla âdet hali görmekte olanların, mescidden geçmesinde bir sakınca olmadığı tartışmasızdır. Tartışma, böyle birisinin mescidde bir süre kalıp kalamayacağı noktasındadır. Bir kısım sahabîler bunu normal karşılarken, bir kısmı sakıncalı bulmaktadır, (bk. Dârimî, 1/264-265)

Özelliği olan mescidler 2 tanedir: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebî. Bu 2 mescid, Müslümanların evrensel mabetleri kabul edilir. Bu mabetlerin üstünlükleri, onların peygamberler eliyle kurulmalarından gelmektedir. İslam düşüncesi bu 2 mabet hakkında şu ana fikri taşımaktadır. "Mescid-i Haram" yani Kabe bütün varlıkların kıblesi, Mescid-i Nebi yani Ravza-i Mutahhara, takva üzerine kurulan Son Resul mabedidir.

Bugün, Mescid-i Aksa adıyla bilinen ve Hicrî 90'lı yıllarda Abdülmelik bin Mervân tarafından yaptırılan mescidin, Kur'an, İsra suresi 1. ayetteki 'mescid-i aksa' ile bir ilgisinin olmadığını tespit etmiş olduğumuz için (bk. burada, İsra mad.) onu Müslümanların evrensel mabetleri arasında saymıyoruz. O, bir Emevî yapımı binadır ki, onu, Kur'an'da anılan mescid-i aksa diye göstermek için sonraki zamanlarda bazı rivayetler uydurulmuş ve tarihsel açıdan tutarsız bazı kanaatlerin vücut bulmasına yol açılmıştır.

MÎSAK

(Allah-insan arası ezelî antlaşma)

Kur'an-ı Kerim'de 25 yerde geçen mîsak, güvenmek ve inanmak anlamındaki sika kökündendir. Râgıp, mîsakı, bir Kur'ansal terim olarak şöyle mânâlandırıyor: 'Yemin ve taahhütle pekiştirilmiş akit.'

Kur'an, mîsak kavramıyla her şeyden önce, Allah'la insan arasındaki mukaveleyi kasteder ve insan hayatının bireysel ve toplumsal bütün boyutlarında bu kavramı hareket noktası olarak alır. (bk. burada, Ahd mad.)

Mîsak üç kısımdır:

1. Allah insan ruhu arasında ezelde gerçekleşen mîsak,
2. Allah'la peygamberler arasında gerçekleşen mîsak,
3. Allah'la İsrailoğulları arasında gerçekleşen mîsak.

Kur'an'a göre, insan ruhuyla Allah arasında ezelde yapılmış bir mukavele vardır ve dünya hayatı bu mukavelenin icra yeridir. Kur'an, insanı bu mukaveleyi unutmamaya ve şartlarını yerine getirmeye çağırmaktadır. İman, bu ezelî mukavelenin bir kere daha hatırlanması ve itirafı, dinsel hayatsa mukavele şartlarına uygun bir yaşantının sürdürülmesidir. Kur'an ezelî mukavele konusunda şu açıklamayı getiriyor:

"Hani, Rabbin, âdemoğullarından, bellerinden zürriyetlerini alıp onları öz benliklerine şahit tutarak sormuştu: 'Rabbiniz değil miyim?' Onlar: 'Rabbimizsin, buna tanıklık ederiz.' demişlerdi. Kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik' demeyesiniz!" (Araf, 172-173)

Yaratıcı, insanoğullarının zürriyetlerini, kendisini kabul konusunda tanıklığa çağırmış ve onlar da Allah'ı bilme konusunda

kendi benliklerine tanıklık etmişlerdir. Bunun ilk anlamı şudur: İnsanın varlık yapısında Allah'ı bilme yetisi, bir yaradılış gerçeği halinde mevcuttur. Kur'an, böylece insanın bütün iyiliklere ve güzelliklere yaratılıştan yetenekli ve hazır olduğunu, ahlaksal yükümlülüğün ve insan haklarının temelinde Allah huzurunda akdedilmiş bir ezelî mukavelenin bulunduğunu göstermektedir. Bunun zorunlu sonucu şudur:

İnsan hakları ve bu haklara ilişkin evrensel ilkeler insana, insanın bir bağışı değil, Yaratıcı'nın ezelden verdiği öz imkânlardır. Bu hak ve imkânlar, dünya planında anlam ifade eden ırksal, renksel, dinsel, bölgesel ayrımlarla belirlenemez, sınırlanamaz. Kur'an, bu işin, yaratılan ile Yaratan arasında, daha ilk anda bir antlaşma ile karara bağlandığını söylemektedir.

Güzele ve iyiye yönelişin, ahlaksal davranışın temeline böyle kozmik ve zaman öncesi bir mukavelenin konmuş olması, insanı, onur burcunun ve yaratılıştan temiz ve yüce olduğuna ilişkin şuurun doruk noktasına çıkarır.

Mîsak kavramı şunu da göstermektedir: Allah'ın insanî 'ben'den ayrı düşünülmesi Kur'an'a uygun bir davranış olamaz. Meseleye ister bu âlemden geriye doğru bakalım ister ezelden bu âleme doğru bakalım değişen bir şey olmayacaktır. Allah ile insanın daima birlikte düşünülmesi Kur'an'ın kaçınılmazlarından biridir.

Bu âlemden baktığımızda görünen şu: Allah, insana şahdamarından daha yakındır. (Kaf, 16) Yani Allah ile insan arasında birinden veya birilerinden (şirk dini, yedek ilahlarını savunurken bu birilerine 'şefaatçılar ve yaklaştıncılar' demektedir.) söz etmek şöyle dursun, 'ara'dan bile söz edilemez. Çünkü Kur'an, insanla Tanrı münasebetinde 'ara' bırakmamıştır. Ara olmadığına göre aracı ve şefaatçi da söz konusu edilemez. Edilirse bunun adı, tartışmasız-tevilsiz şirk olur.

Ezelden başlayıp bu âleme doğru bakarsak durum yine aynıdır: Cenabı Hak ezelde insan ruhunu muhatap alıp ona, bizzat kendisi, yani aracısız soru sormuş, insan bu soruya olumlu cevap vermiştir. Yani Tanrı ezelde, ruhlar âleminde de insanla münasebetini arasız ve aracısız yürütmüştür.

Ezelî mîsak, hem şehit sûfî Hallâc-ı Mansûr sistemindeki Enel Hak bağlamında hem de insan hakları bağlamında üzerin-

de ciddiyet ve ehemmiyetle durulması gereken bir kavramdır. (Meselenin bu açıdan ayrıntıları için bizim *Hallâc-ı Mansûr* adlı eserimizin birinci cildinin 7. bölümüne bakılmalıdır.)

Kur'an, insandan sürekli olarak ahdi yani ezelî mîsakı bozmamasını istemekte ve ahdi bozanların hüsrana uğrayacaklarını belirtmektedir. Yeryüzündeki bozgun ve kargaşanın sebebi de ahdin bozulması (2/27), yani insanın bizzat Tanrı tarafından verilmiş olan hakkının inkâr veya reddidir.

Allah'ın bizimle ahdleşmesi, Râgıb el-Isfahânî'nin de belirttiği gibi, iki yolla olmaktadır.

1. Ahdleşme konusu olacak şeyi bir yaradılış gerçeği olarak varlık yapımıza koyması,

2. Vahiy ve peygamberler yoluyla ahdleşme konusunu bildirmesi.

Ahdleşmenin insanlar arasında kurulan şekline muahede denir ki, ahd kökünden türemiş bir kelimedir. İnsanlar arası ahdleşmenin anlam ve önemine ve bunun Kur'an'ın tanıttığı hayat anlayışında işgal ettiği yere dikkat çekmek için, Hz. Peygamber şöyle demektedir:

"Ahde vefası olmayanın imanı da olamaz."

Esasen, iman da, bir ahdleşmedir. Bu ahdleşmeye sadakat, insanlar arası münasebetlerdeki ahdleşmelere sadakatle kendini gösterir.

Allah, iblisin isyan macerasını anlattıktan sonra, insana şöyle soruyor:

"Hani, biz, meleklere 'Âdem'e secde edin' demiştik de iblis dışında hepsi secde etmişti. İblis, cinlerdendi. Kendi Rabbinin emrine ters düştü. Şimdi siz, benim beri yanımdan, onu ve onun soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Hem de onlar sizin düşmanınızken. Zalimler için ne kötü bir değiştirmedir bu! Ben onları ne göklerle yerin yaratılmasına, hatta ne de kendilerinin yaratılmasına tanık tuttum. Ben, sapıp gitmişleri yardımcı edinecek değilim." (Kehf, 50-51)

Bu ayetler çok önemli bir noktaya dolaylı olarak parmak basıyor: İblis ve yaranı, ne kendilerinin yaratılışına, ne de diğer

varlıkların yaratılışına şahit tutulmuşlardır. Oysaki, insan, kendi yaratılışına şahit tutulmuştur. İşte, iblisin, toprak varlık diye küçümsediği insanda fark edemediği üstünlüklerden biri de budur.

İnsan, maddesel âlemde vücut bulduktan sonra "Yap-yapma" emri almış bir robot varlık değildir. Onun iş yapıp değer üretmesi, Yaratıcı ile ezelde (matematik zaman öncesinde) gerçekleşmiş bir sözleşme (mîsak) ile yani karşılıklı rıza ile yürüyen bir sorumluluğun ürünüdür.

Ezeldeki mîsakın anlamı, "Sen Allah'ı tanı O da seni tanısın"dır. Hallâc-ı Mansûr'un deyimiyle bu, nâsût ile lâhûtun birbirinin kadrini bilmeleridir. Hallâc'ın, yirminci yüzyıldaki zuhuru sayılan Muhammed İkbal (ölm. 1938) bu inceliği şu dizelerle ifadeye koymuştur:

"Yaşamak, kendini ben ile süslemektir; kendi varlığı için bir tanıklık istemektir. Toplum, Elest gününde toplanıp kendi varlığı için bir tanık istemiştir." (İkbal, *Cavidnâme,* beyt: 119-120)

İkbal, Kur'an mümini bir vicdan sıfatıyla şunu söylemek hakkına elbette ki sahipti:

İnsan ben'i de Allah'ın 'Ben'i kadar eskidir. Çünkü Allah ezelde "Elestü bi rabbiküm: Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğunda "Evet, rabbimizsin!" diye cevap veren, insan ben'i idi.

Tanrı ile peygamberler arası mîsak:

Kur'an-ı Kerim'e göre, peygamberlerle Cenab-ı Hak arasında da bir mîsak vardır. Bu mîsaka göre nebiler, Allah'tan aldıkları vahyi eksiksiz bir biçimde ve her türlü kayıt ve şart altında insanlığa tebliğ edeceklerdir, (bk. 3/81; 33/7)

Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki mîsak:

Mîsak kavramının geçtiği ayetlerin çoğu, kavramın bu son boyutunu getirmektedir, (bk. 2/63, 83, 84, 93; 4/21, 154; 5/12, 13, 70; 7/169) Bu ayetler, İsrailoğulları'nın mîsak hükümlerine ihanet ettiklerini ve bu yüzden lanetlenerek kalplerinin katılaştığını da bildirmektedir. İsrailoğulları'nın mîsaka ihanetlerinin en tipik belirişi, peygamberleri katletmeleridir, (bk. burada Beniisrail mad.)

MÎZAN

(vezn, ölçü ve ahenk)

Vezn kökünden kelimeler Kur'an'da, isim ve fiil olarak 20 küsur yerde geçer. Bunların isim olarak geçenleri 'vezn' ve 'mîzan' sözcükleridir.

Vezn, Kur'an dilinin aşılmamış ustası Isfahanlı Râgıb'ın beyanına göre, "insanın el attığı bütün fiillerle sarf ettiği bütün sözlerde adalete yani denge ve ölçüye riayet etmesidir." (el-Müfredât, vzn mad.)

Kur'an, varlık ve oluşun bütün alanlarında ve tüm boyutlarında veznin egemen olduğunu bildirir ve insandan bu egemen ilke ve olguyu bozmamasını ısrarla ister. Çünkü Kur'an'a göre, insan, evrende ölçü ve ahengi bozan tek varlıktır. İnsan, ölçü ve dengeleri ürettiği iki olumsuzlukla bozuyor: Fesat, zulüm, (bu kavramların ayrıntıları için bk. burada, Fesat ve Zulüm maddeleri)

Vezn, her şeyden önce varlığın yapısında egemendir.

"Güneş ve Ay, hesaba bağlıdır her birinin her şeyi. Çimen/yıldız ve ağaç secde ediyorlar. Ve gök. Yükseltti onu. Ve koydu şaşmaz ölçüyü/dengeyi. Azgınlık etmeyin ölçüde/dengede! Ölçüyü/ahengi titizlikle, adaletle koruyun ve saptırmayın ölçüyü/dengeyi! Ve yerküre. Koydu onu toprakta yaşayacak yaratıklar için. Bir meyve var onda. Ve salkımlarla donatılmış hurma ağaçları. Çimli ve samanlı dâne ve hoş kokulu otlar vardır. Bu böyle iken, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz? (Rahman, 5-13)

Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde insanın şunu diyesi gelir:

Kur'an'ın tanıttığı Allah âdeta varlıktaki ölçü ve ahengin ta kendisidir.

MUHKEM

(tartışmasız tek anlamlı ayet)

Kur'an-ı Kerim'de biri tekil, biri çoğul (muhkemât) olmak üzere 2 yerde (3/7; 47/20) geçen muhkem kelimesinin kökü olan h.k.m.'den türeyen kelimelerin 200'den fazla yerde kullanıldığını görüyoruz. Kur'an bünyesinde önemli yer tutan hüküm, hükmetmek, tahakküm, ihkâm, tehâküm, hakem, hâkim, hikmet, hakim kelimelerinin hepsi bu köktendir.

Kur'an-ı Kerim'in tartışma, yorum ve felsefe yapma dışı tutulan temel dayanakları, aksiyomları ve postulatları diye ifade edebileceğimiz muhkem, 'lafız ve anlam yönünden kuşkuya ve tartışmaya yer bırakmayan söz' diye tanımlanmaktadır.

Muhkem kavramına kaynaklık eden Ali İmran suresi 7. ayetten öğreniyoruz ki, muhkemler Kur'an'ın anası diye adlandırabileceğimiz bir kavramlar yekûnu, bir temel oluşturur.

Kur'an, içerdiği ayetleri iki ana kısma ayırıyor: Muhkem, müteşâbih. Bunların ilki; tartışmasız, kesinleşmiş yaradılış kanunları ile din buyruklarını çerçeveleyen alan, diğeri ise henüz çözülmemiş, birden çok anlam boyutları olan, mecazî beyan ve işaretlerle yüklü alandır. Muhkemler, Kur'an'ın izafiyet üstü yönlerini, müteşâbihler ise izafiyet konusu olan yanlarını çerçeveler. (Aynı anlamda bir yaklaşım için bk. İzutsu; *Kur'anda Allah,* 21-25) Yoruma ve değişik anlamlar kazanmaya sürekli açık olan müteşâbihleri (bk. burada, Müteşâbih mad.) gerektiği gibi anlamak, Kur'an'ın yapıtaşları durumundaki muhkemleri bilmek ve onlara tartışmasız iman etmekle mümkün olur. Az önce andığımız ayet, muhkemleri bilmeden ve onlara tartışmasız iman etmeden müteşâbihleri yorumlamaya kalkmanın, kalbinde eğrilik taşıyanların tavrı olacağını söylemektedir. Kur'an'ın bu kabulünü şu şekilde de ifadeye koyabiliriz:

Kur'an'a ters düşmemek için müteşâbihleri muhkemin ışığında değerlendirmek yolunu seçmeliyiz. Bunun aksini yaparak, muhkemleri müteşâbihlere uydurmaya kalkarsak çıkmaza girer ve Kur'an'sal kavramları yozlaştırırız.

Kavrama kaynaklık eden ayette, muhkemlerin ayrıntılarına girilmemiştir. Ancak gerek Kur'anın genel tetkiki, gerekse Hz. Peygamber'in tavır ve beyanları, müfessirlerin muhkem başlığı altına girecek kavram ve konuları yakalamalarına imkân vermiştir. Bunlar helal, haram, geçmiş ümmetlerin hayatları ile ilgili beyanlar, temel iman ve amel konuları olarak sıralanagelmiştir. Şunun da altını çizmeliyiz:

Muhkemlerin varlıkları bir iman konusu olarak muhkem, nasıllıkları ise müteşâbih alanına girebilmektedir. İslam bilginleri burada 'bir yönden muhkem, bir yönden müteşâbih' deyimini kullanırlar. Mesela Allah'ın birliğine iman muhkem, Allah'ın nasıllığı, sıfatları vs. müteşâbihtir. Ahirete, cennete, cehenneme, hesaba vs. iman muhkem, bunların nasıllığı müteşâbihtir. Kur'an'ın istediği, bunları iman konusu olarak kabul edip tartışma dışı tutmaktır. Burada yapılan, şuna benzemektedir: Matematik yapmak için çarpım cetvelini, sıfırlı sistemi, geometri yapmak için pi sayısını tartışma dışı tutmak nasıl gerekliyse, Kur'an'ı anlamak için de muhkemleri tartışma dışı tutmak zorunludur. Allah'ın bir ve tek olup olmadığını, ölümden sonra bir hesabın varlığını tartışmaya açmak, din gerçeğini anlamaya giden yolu baştan tıkamak olur. Kur'an, bu temel kabulleri tanrısal kitabın değişmez yapı taşları olarak koymakta ve onlardan birkaç kat fazla yer tutan müteşâbihleri insanoğlundan yorum yapması ve fikir üretmesi için açık bulundurmaktadır.

Burada iki tehlikeye dikkat çekilmelidir:

1. Müteşâbihleri değerlendirirken, muhkemleri görmezlikten gelerek Kur'an'ı kişisel tevillere teslim etmek.

Bâtınî felsefelerin ve o felsefelerin bir uzantısı olan sünnî tarikatların 'bâtınî mânâ' adıyla ortaya sürdükleri sübjektif tevil ve yorumların tamamına yakını bu türdendir. Bu mânâların bilim ve akılla kontrolü mümkün olmadığından bunların hiçbirini Kur'an'a mal edemeyiz. Çünkü Kur'an, akıl ve ilimden onay almayan hiçbir tevil ve yorumu kabul etmez. Bizzat Kur'an'ın

ifadesiyle, "Allah, ilimden nasibi olmayanların kalplerine mühür basmıştır."

O halde, yorum ve tevil, ya ilme teslim olacaktır yahut da Kur'andışılığı kabul edecektir.

2. Kur'an'ın büyük çoğunluğunu oluşturan ve tanrısal kitabın zamanüstülüğünü sağlayan müteşâbih ayetleri, "Bunları Allah'tan başka kimse anlayamaz" diyerek olduğu gibi bırakıp kenara çekilmek.

Bu ikinci yola gidilmesi halinde, Kur'an birkaç ayetlik bir dogmalar kitabı olur ve yaklaşık beşte dördü anlam ifade etmez hale gelir. Bu, aynı zamanda Allah'a abes ve boş laf izafe etmek gibi küstah bir tavırdır.

Müteşâbihlerin bir kısmını Allah'tan gayrisi bilemez, ama bu sadece bazı müteşâbihler içindir. Müteşâbihler de, zamanı gelince çözülecek mânâlanyla ayrı birer muhkemdirler. Çünkü, son tahlilde Kur'an'ın tümü muhkemdir. Yani Kur'an'ın tümü kuşku, çelişme, tutarsızlık ve abesten uzaktır. Müteşâbihlerin müteşâbihliği, anlamları fark edilinceye kadardır, (bk. burada, Gayb ve Müteşâbih maddeleri)

MÜBÂHELE

Âli İmran suresi 61. ayette geçen ibtihal kelimesiyle aynı kökten türeyen mübâhele, İslam tarihinde çok ünlü bir olayın adıdır. Âli İmran suresinin büyük bir kısmı bu olayla ilgili olarak inmiştir.

İbtihal, dua etmek üzere çömelmek anlamındadır. Mübâhele ise iki kişi veya grubun birbirleri aleyhinde dua etmek üzere karşılıklı faaliyete girmeleri demektir. Âli İmran 61. ayet, ibtihalin Kur'ansal anlamını yakalamamızı sağlamaktadır. Buna göre, kelimenin anlamı, Allah'ın lanetini yalancılar üzerine çekmek için dua etmek niyetiyle çömelmektir.

Hicretin 10. yılının, İslam tarihinde Elçiler Yılı (senetü'l vüfûd) olarak anıldığı bilinmektedir. Hz. Peygamber, bu yılın sonlarına doğru, Yarımada çevresinde ve dışındaki gayrimüslim kabile ve topluluklara yöneltti̇ği İslam'a çağrıyı, Necran Hıristiyanlarına da yöneltmiş ve mübâhele olayı bu Necranlılar Medine'ye geldikleri sırada vuku bulmuştur.

Hz. Peygamber, Necran halkına bir mektup yazarak onları İslam'a çağırmıştı. Mektubun metni kaynaklarda şu şekilde yer almaktadır:

"Allah'ın Resulü Muhammed'den Necran rahiplerine: Allah'ın adıyla. Yakup'un, İshak'ın, İsmail'in ve İbrahim'in rabbine hamdi tavsiye ediyorum. Bundan başka, size şunları söyleyeceğim: Sizi kullara ibadetten Allah'a ibadete, kulların emri altına girmekten Allah'ın yönetimine çağırıyorum. Bu çağrıma uymaz iseniz cizye vereceksiniz. Bunu da reddederseniz, size harp ilan ederim. Selamlarımla!"

Mektubu alışlarından bir süre sonra, Necran Hıristiyanları, 60 kişilik bir heyeti, Hz. Peygamberle görüşmek üzere Medine'ye

gönderdiler. Heyettekilerin 14'ü dinî liderdi. Medine'ye gelen Necranhlar, doğruca Hz. Peygamber'in mescidine inip orada kendi dinlerine göre ibadete başladılar. Ashap, engel olmak istediyse de Hz. Peygamber: "Dokunmayın, ibadetlerini yapsınlar." emrini verdi. İbadetten sonra, Hz. Peygamber'e yönelen ve ipek giysilerle kuşanmış bulunan heyetin kabul edilmediği görüldü. Sahabîler, bunun sebebinin ipek giysiler olduğunu anlamışlardı.

Necranhlar bu giyisilerle bir gurur ve azamet havası estirmişlerdi. Sahabîler, Necranlıları uyardılar, onlar da ertesi gün yün giysilerle huzura çıktılar ve kabul edildiler. Hz. Muhammed bunlara Kur'an'dan ayetler okuyarak kendilerini İslam'a davet ettiğinde onlar: "Biz senden önce Müslümanız" diye ters bir karşılık verdiler. Hz. Peygamber dedi ki, "Vallahi, yalan söylüyorsunuz. Sizi engelleyen, Allah'a çocuk isnat etmeniz, haça tapmanız, domuz eti yemenizdir." Onlar: "Peki, İsa'nın babası kim?" diye sorunca Hz. Peygamber durdu. Bu duruş ve bekleyiş sırasında Âli İmran suresinin ilk 80 ayeti indi. Bu ayetlerden biri (61. ayet) şu mealdeydi:

"Sana ilimden bir nasip geldikten sonra, hak konusunda seninle tartışana de ki, 'Gelin; oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, öz benliklerimizi ve öz benliklerinizi çağıralım, mübâhele edelim de Allah'ın lanetini yalancılar üzerine salalım!"

Bu ayette geçen ibtihal (yalancıya lanet dilemek) tabirinden alınan mübâhele deyimi sonraları bu olayın adı olarak kullanılır oldu. Mübâhele, yani yalancıya lanet dileme uygulaması, belirli bir usûle uyularak yapılmaktaydı. Fransız yazar Massignon, bu usuller hakkında geniş bilgi vermektedir, (bk. Mubahala, *Opera Minora,* V 550 vd.)

Mübâhele olayının önemli olan kısmı, bundan sonrasıdır. Hz. Muhammed'in mübâhele teklifi, Necranlıları endişelendirdi. Mühlet isteyip "Kararımızı bildirmek üzre yarın geliriz" dediler. Ertesi gün, Hz. Peygamber, kucağında Hüseyin, elinde Hasan, arkasında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma olduğu halde buluşma yerine geldi. Hz. Peygamber, böylece ayette geçen 'çocuklarımız' tabirini karşılamak üzere torunlarını, 'kadınlarımız' tabirini karşılamak üzere kızı Fâtıma'yı ve 'kendilerimiz' tabirini karşılamak üzere de kendisiyle birlikte Hz. Ali'yi getirmiş oluyordu. Necranlıların reisi Ebu Harise başta olmak üzere, heyetin ileri gelenleri Son Peygamber'i, Ehlibeyt'i ile birlikte yere çökmüş ve Allah'ın İane-

tini yalancıların üstüne davet etmek üzre bekler halde görünce şöyle dediler:

"Vallahi, nebilerin çöktüğü gibi çökmüş." Ve eklediler: "Şu yüzler öyle yüzler ki, eğer onların hürmetine dağların yerinden sökülece-ğine yemin etseniz yalancı olmazsınız." Ve reis Ebu Harise son ka-rarlarını bildirdi:

"Mübâheleden vazgeçiyoruz. Sana cizye vereceğiz. Sen şimdi bize aramızda hâkimlik yapmak üzre birini gönder."

Hz. Peygamber onların tekliflerini kabul edip Ebu Ubeyde bin el-Cerrâh'ı Necran yurduna hâkim olarak gönderdi.

Mübâhele olayı sırasında Necranhların tavrı Hz. Peygamberi çok sıkmıştı. O kadar ki, şöyle demek ihtiyacını duydu: "Benimle Necranlılar arasında bir perde olsaydı da birbirimizi görmeseydik!" Ve şöyle ekliyor:

"Eğer mübâheleye girselerdi, Allah onları maymun şekline getire-cek, şu vadi onlar üstüne ateş kesilecek ve Necran yurdu, havadaki kuşlar dahil, yerinden sökülecekti."

Mübâhele olayından Ehlisünnet çevrelerinin çıkardıkları ge-nel sonuçları şu şekilde verebiliriz: "Bu olay ve ilgili ayet, Al-i Aba'nın üstünlük ve seçkinliğini gösteren en kuvvetli delildir." (Zemahşerî, *Tefsir,* Âli İmran, 61. ayet) Ve, "Bu olay, İslam Peygamberi'nin nübüvvetine ve O'nun Ehlibeytinin üstünlüğüne delildir." (Beyzâvî, *Tefsir,* aynı ayetin yorumu)

Mübâhele olayı, başlangıçtan beri, bütün İslam düşünce ekol-leri tarafından ele alınıp çeşitli yorumlara tabi tutulmuştur. Özellikle Şiî-İsmailî çevreler bu olayı geniş yorumlara konu yap-mış ve ilginç sonuçlar çıkarabilmişlerdir. Massignon'un da be-lirttiği gibi, Şiîlik'in, Ehlibeyt'in hilafet konusundaki hakkını savunmada sosyo-jüridik dayanağı Gadîru Hum olayı, metafizik dayanağı da mübâhele olayıdır. (Massignon, *Passion de Hallâj,* ilk baskı, 1/348)

Mübâhalenin yapıldığı gün (21 Zilhicce), Şiî çevrelerce bayram olarak kutlanmakta, mübâhele olayı da Hz. Ali'nin, en üstün sahabî olduğuna, hatta bazılarınca eski peygamberlerden üstün olduğuna delil sayılmaktadır.

MÜELLEFETÜL KULÛB
(kalpleri İslam'a ısındırılanlar)

Bu şekliyle Kur'an'da bir yerde geçer: Tevbe, 60. Anılan ayet, bu zümreyi, zekât mallarından kendilerine pay verilmesi gereken-ler arasına koyar. Muhtaçlar yanında bu zümreye zekâttan pay verilmesinin kurallaştırılması gösterir ki, toplumun yoksullarını korumak kadar, topluma şer ve fesatlarıyla zarar veren ikiyüzlü-lerin para ve mal verilerek bir biçimde susturulmaları da insan hayatının zaruretlerindendir.

Müellefe kelimesinin kökü olan 'ilf ve 'ülfet', dostluk, kaynaş-ma demektir. Kur'an, insanlar arası ülfetin, esasta bir tanrısal faaliyet olduğunu söylemekte, Zatı ilahî'nin iradesi olmadıkça, insan bütün dünya malını harcasa beklenen ülfeti sağlayamaz. Nitekim, İslam'ın eski kanlı düşmanları olan Emevîler, Hz. Muhammed'in akıl amaz büyüklükteki bağışlarına rağmen ona ısınmamış, elde ettikleri ilk fırsatta onun ehlibeytini, tarihte eşi az görülmüş bir hunharlıkla katletmişlerdir. Müellefetül kulûb meselesinin kaynak ayeti olan Enfâl 63, bütün bu söylediklerimi-zin özünü, şifrelerini ve koordinatlarını barındırmaktadır.

Ülfet kökünden türeyen kelimeler fiil halinde beş yerde geçer. Bunların üçü Enfâl suresi 63, ayette geçmekte ve Kur'an'ın ilk muhatapları olan Arapların kalplerini kaynaştırmanın Allah'tan başka kimsenin başarabileceği bir iş olmadığına vurgu yapmak-tadır. Ayın vurgu, iniş sırasıyla, Enfâl'den bir sonraki (94. sure) sure olan Âli İmran'da bu kez, 'düşmanlık' ve 'kardeşlik' tabir-leri de kullanılarak bir kez daha yapılmıştır. Müellefetül kulûb gerçeğinin koordinatlarını barındıran bu ayetler, iniş sırasıyla, şöyledir:

"Onların kalplerini kaynaştıran da O'dur. Sen, yeryüzündeki her şeyi bağışlasaydın, onların kalplerini yine de kaynaştıramazdın; ama Allah onları birbirine ısıtıp yaklaştırmıştır. O'dur Azîz ve Hakim." (Enfâl, 63)

"Allah'ın ipine yapışın, fırkalara bölünüp parçalanmayın; Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın! Birbirinizin düşmanı idiniz, Allah kalplerinizi uzlaştırıp kaynaştırdı da O'nun nimeti sayesinde kardeşler haline geldiniz. Ateşten bir çukurun kenarında idiniz; sizi oradan kurtardı. Allah size ayetlerini bu şekilde açıklıyor ki, doğruya ve güzele yol bulaşınız." (Ali İmran, 103)

'Müellefetül kulûb' tamlaması, ülfet kökünden gelen müellefe (ısındırılan, hoş tutulan) sözcüğüyle kalp kelimesinin çoğulu olan kulûb sözcüğünün birleşiminden oluşan bir fıkıh, tefsir ve tarih terimidir. İnsanların inanç kimliklerini tanıtan tabirlerden biridir. Bir fıkıh terimi olarak, İslam'a ısındırılmak istenen veya İslam'a zararları önlenebilsin diye gönülleri hoş tutulan kimseler anlamında kullanılır.

Buradaki 'hoş tutma'nın esası mal ve para ile memnun etmedir. Hoş tutma, tarih boyunca, hep bu anlamda alınmış ve böyle uygulanmıştır.

"Maddî ihsanda bulunmak suretiyle gönüllerinin İslam'a ve Müslümanlara karşı yumuşatılması arzulanan gayrimüslimleri, kendilerinin veya bağlılarının İslam'ı benimsemesi umulan yahut zarar vermelerinden korkulan veya düşmana karşı himayeleri istenen nüfuz sahibi kimseleri ve dinde sebat etmeleri arzulanan yeni mühtedileri belirtmek için kullanılmıştır." (Cengiz Kallek, DİA, Müellefe-i Kulûb maddesi)

Müellefetül kulûb, asrısaadetteki münafıkların önde gelenleridir. Onlar, infakın değil, nifakın çocuklarıdır. Din onlar için hep almanın aracıdır. Vermek, fedakârlık söz konusu olduğunda onları ortalarda bulamazsınız. Çok sıkışırlarsa sırtlarını dönüp giderler. Bu gidiş, zaman zaman irtidatla sonuçlanır. Müellefetül kulûb gerçeğinin en belirgin yanı budur ancak Emevî, bu gerçeğin onun atalarını ve akrabasını rezil edeceğini bildiği için 'münafıkların önde gidenleri olan müellefe' zümresini 'bilinmeyenler' arasına atmıştır.

Tarih bize göstermiştir ki, bu müellefe takımının gerçek iman noktasına ulaşanları parmakla sayılacak kadar azdır. Bunların büyük çoğunluğu İslam ve Müslümanlara tarihin en büyük kötülüklerini yapan adamlar olmuştur. Ve olmaya devam etmektedirler. Hz. Ömer'in, kamu malı talancılarına hitap ederken kullandığı tabiri esas alırsak bunların tümü 'Allah ve Kur'an düşmanı' olarak damgalanabilir. İstedikleri kadar namaz kılsınlar. O namazların onların lanetlenmelerinden başka bir işe yaramadığını Kur'an bize bildirdiği halde birilerine ne oluyor da onları aklamaya çalışıyorlar!!!

Uydurma rivayet simsarları, münafıkları, önce, Medine döneminde yaşayan birkaç kişiye, ardından da "Onları Peygamber'den başkası bilmezdi" söylemiyle teke indiriyorlar. Ve işi burada bitiriyorlar. Peki, o koca Münafıkûn suresi ne olacak, münafıklardan bahseden onca ayet ne olacak? Onların devri bitti denebilir mi? İniş sebepleri gösterilerek ayetlerin anlam ve delâletleri orada bitirilebilir mi? Bitirilemez, çünkü 'iniş sebebinin özelliği, ayetteki anlam ve mesajın genelliğine engel değildir' kuralı, tartışılmaz bir tefsir kuralıdır. O halde her devrin beylik münafıkları olan müellefetül kulûb her zaman vardır, var olacaktır ve bunların en muzırları da lanetli namazları kılan Mâûn suresi mücrimleridir. Abdullah bin Übey'den Deniz Feneri soyguncularına kadar...

Gönülleri hoş tutulanların bir kısmı zaman içinde gerçekten mümin olmuş, bir kismı ise küfür ve inadında devam etmiştir. Hatta bazıları, örneğin Ebu Süfyan (ölm. 31/651), İslam düşmanlığını daha da artırarak sürdürmüştür. Bazıları ise politik davranarak, görünürde Müslümanlarla beraber olmuş ama gerçekte Kur'an dininin altını oyarak İslam'a ve Müslümanlara zarar vermeye devam etmiştir. Eski ile tek fark yeni dönemde 'yer altından iş yapma'dır. Hz. Ali, ileriki yıllarda, Ebu Süfyan'ın bu durumuna dikkat çekerken onun yüzüne şöyle haykırmıştır:

"Sen, hâlâ eski küfrün üzerindesin!"

Çok daha ilginç bir tespiti, Medineli Müslümanlar olan Ensar'ın liderlerinden Sa'd bin Ubâde'nin oğlu, ünlü diplomat-vali Kays bin Sa'd (ölm. 60/679) yapmıştır. Muaviye'nin Şam'da, kamu malından harcayarak yaptırdığı için Ebu Zer tarafından ağır şekilde eleştirilen ünlü Hadra Sarayı'nda tartıştıkları bir sırada

Muaviye'ye şöyle diyor Kays:

"Sen ve baban, Cahiliye putlarındansınız. İslam'a zorla sokuldunuz ama ondan kendi isteğinizle çıktınız." (İbn Asâkir, *Tarih,* 49/430)

Şu halde, müellefe ilk anda ne toptan mümin ne de toptan kâfir ilan edilebilir. Bunların inanç kimliği bakımından başka kategorilere girip girmeyecekleri zaman içinde sergiledikleri tavırlara göre belirlenecektir.

Müellefetül kulûb'a 'tulaka' (düşükler) veya 'Fetih Müslümanı' da denmektedir. Tulakanın bizzat kendileri, biraz korku biraz da maddî çıkar için Müslüman olduklarını söylemişlerdir.

Müellefetül kulübün sembol isimleri Ebu Süfyan ve eski bir Peygamber düşmanı olan Akra' bin **Habis,** İslam vahyinin tamamlandığı yıl gerçekleşen Mekke fethi sırasında aldıkları yüzer deve ganimete ilaveten bu fethin hemen ardından gerçekleştirilen Huneyn savaşın da yüzer deve aldılar. Ebu Süfyan, Mekke Fethi sırasında da yüz deve ile kırk ukıyye (yaklaşık elli kilo) gümüş ihsan almıştır. Bu durum, gerçek Müslümanlar arasında, özellikle yapılanı kendilerini tahkir olarak gören Ensar bünyesinde öylesine büyük bir huzursuzluk yarattı ki, şu söylenti çalkalanıp durdu:

"Muhammed bizi yanına alarak savaştı, davası muzaffer olunca da kendi kavmine dönüp bizi terk etti." (Yakubî, *Tarih,* 2/63)

İtirazlar üzerine Hz. Peygamber'in söylediği bir söz vardır ki, Müellefetül kulübün, İslam imanı bakımından kimliklerini anlatma noktasında mucize bir beyandır. Kendilerini dışlanmış görerek itiraz sesleri yükseltenlere şöyle dedi Hz. Peygamber:

"Şunu kesinlikle bilin: Bu ekibe bu malları kalplerini İslam'a ısındırmak ümidiyle veriyorum; oysaki sizin imanınıza ben kefilim."

Bu demektir ki, bunların imanlarını garanti görmüyorum, bu mallar karşısında bunların içinden iman edenler çıkar diye ümit ediyorum. Size gelince, onların aksine, sizin imanınıza ben kefilim ve bu, onlara verdiğim mallarla kıyaslanmayacak kadar büyük bir nimettir.

Huneyn Savaşı ganimetinden kişi başına yüz deve gibi büyük bir pay alan 12 tulaka (müellefe düşüğü) şunlar: Ebu Süfyan, oğlu Muaviye, Hakim bin Hizam, Haris bin Haris, Haris bin Hişâm, Süheyl bin Amr, Peygamber'in en büyük düşmanlarından biri olan Ümeyye bin Halefin oğlu Safvân, Huveytıb bin Abdüluzza, Ulâ bin Harise es-Sekafî, Huleyf bin Zühre, Mâlik bin Avf, Uyeyne bin Hasn, Akra' bin Habis.

Yüz devenin altında ganimet alanların listesi çok daha uzundur.

Bu Müellefe düşüklerinin ortak özelliklerden biri de Hz. Peygamber'e kendilerinin veya çok yakınlarının bir biçimde eziyet etmiş olmasıdır. Özellikle Peygamber'e eziyeti meslek haline getirenlerin gerçek anlamıyla hiçbir zaman mümin olabildiklerini göremiyoruz. Kur'an, çeşitli vesilelerle ve kendine özgü esrarlı üslubu içinde bu tiplerin imansızlıklarını bir biçimde bize ifşa etmiştir. Mesela Ebu Süfyan'ı 'şeytan' diye nitelemiş (Âli İmran, 175), Akra' bin Hâbis'i, içinde yer aldığı bir heyet münasebetiyle 'aklını işletmeyen kişi' olarak kayda geçirmiştir, (bk. Hucurât, 4)

Sıffîn günlerinde, Muaviye'nin hilafeti söz konusu edildiğinde Ali şöyle demiştir:

"Muaviye kim, Müslümanların halifesi olmak kim! Allah onun gibilere bu dinde hiçbir geçmiş, İslam'da hiçbir sadakat nasip etmemiştir. Talik oğlu taliktir onlar, düşük oğlu düşüklerdir. İslam'a zorla sokuldular. İslam karşısında savaşan hiziplerden biridir onlar. İslam'a zorla sokuldukları güne kadar Allah'a, Peygamber'e ve Müslümanlara düşmanlıktan bir an bile geri durmamışlardır." (Taberî, *Tarih,* 6/4; İbnül Esir, *el-Kâmil fi't-Tarîh,* 3/125; Askerî, *Âişe,* 1/369)

Müellefetül kulûb, İslam'a çıkar için yakın durdu ve bir gün geldi İslam'ı çıkarları için bir saltanat aracına dönüştürerek kullandı. Ve bir Emevî olduğu halde tarihin en namuslu adamlarından biri olan Ömer bin Abdülaziz'in deyişiyle, öyle bir zamana gelindi ki, Müellefetül kulûb çocukları, 'ümmetin bütün mal ve servetinin üçte ikisine el koydu.'

Mâûn suresi, işte bu 'el koyma' zulmünün metafizik kimliğini tespit ediyor ki, o kimlik 'din maskesi altında dini tekzîb' yani dinsizlik olarak tanıtılıyor. Mâûn suresinin bu beyanının günlük dildeki

açık ifadesi 'din maskesi altında dinsizlik'tir. (Ayrıntılar için bizim *'Mâûn Suresi Böyle Buyurdu'* adlı eserimize bakılmalıdır.)

ÇAĞDAŞ MÜELLEFETÜL KULÛB

Müellefetül kulûb ile ilgili fıkhî hükümler bugün de işlemektedir. Çünkü bu grup, tarihsel bir grup olarak değil, zamanüstü, kategorik bir inanç grubu olarak tespit edilmiştir. Mesela, Türkiye'deki cami ve cemaat talancısı Mâûn ihlalcileri (Deniz Fenercileri ve benzeri cami içi soygun çeteleri) eğer İslam'la irtibatlarından söz edeceksek, ancak müellefetül kulûb olarak adlandırılabilirler. İçlerinden tövbe ederek gerçek mümin hüviyetini alabileceker olacaktır ama tümünü peşinen mümin saymak akla ve Kur'an'a ters düşmek olur.

Kuveyt'te 2-3 Aralık 1992'de gerçekleştirilen Güncel Zekât Meseleleri Üçüncü Toplantısı'nda alınan karara göre, müellefetül kulûb, zekâtın sekiz harcama yerinden biri olmaya devam etmektedir. Yani müellefetül kulûbla ilgili hükümler neshedilmemiştir, muhkem hüküm olarak yaşamaktadır.

Biz, bu kararı takdirle karşılıyoruz; bu kararın Kur'an'a uygunluğunda en küçük bir tereddüt taşımamaktayız. Bu yaklaşımımıza dayanarak şunu söyleyebiliriz:

Bugünkü dinciliğin, Müslüman halkın kesesinden ve kasasından, çoğunlukla camiyi ve namazı kullanarak milyar dolarlık meblağlar aşıran kodamanları, eğer İslam'la ilişkiden mutlaka söz edeceksek, ancak müellefetül kulûb içinde yer alabirler.

Biz bunları, 'çağdaş müellefetül kulûb' olarak anmakta ve tescil etmekteyiz. Bu soygun ekipleri, suçlarını itiraf ile tövbe edip gasp ettikleri kul haklarını geri vererek gerçek mümin sıfatını alabilirler; bu yol açıktır. Eğer müellefetül kulûb nitelemesine itiraz edip Allah'a tövbe, kullara tediyeyi yerine getirmezlerse, işledikleri Mâûn suresi ihlalleri onları doğrudan doğruya dinsiz-imansız melunlar ilan etmemizi gerektirecektir. Başka bir ihtimal söz konusu edilemez.

MÜLK

(mülkiyet, egemenlik, saltanat)

Kur'an'ın en önemli kavramlarından biri olan mülk, türevleriyle birlikte 150 küsur yerde geçer. Aynı kökten türediği kabul edilen melek sözcüğü de dahil edilirse kullanım sayısına yetmiş küsurluk bir ilave daha yapmamız gerekir. Râgıb'a göre, mülk gücü taşıyanların insan üstü varlıklardan olanlarına melek, insandan olanlarına melik denir. Anlaşılan o ki, melekler de, kendilerine tasarruf hak ve yetkisi verilmiş kudret sahipleridir. Yetki kullanmaya memur edildikleri alanlar onların mülkleridir.

Bizzat mülk kelimesi elliye yakın yerde kullanılmıştır. Bunların çoğu, 'göklerin ve yerin mülkünün (saltanat ve sahipliğinin) Allah'a ait olduğu' yolundaki ihtar sadedindedir.

Kaamus'un tanımına göre, "mülk, hükm ile bir nesnenin zapt ve tasarrufuna denir. Zir-i tasarrufta olan şeye de denir. İzzet, azamet ve şevket mânâsına müsta'meldir. Mâlik, mülk sahibine denir ki murad, padişahlardır." *(Kaamus,* mlk maddesi)

Kur'an dilinin eşsiz ustası sayılan Isfahanlı Râgıb'dan özetleyelim:

"Mülk, tasarruf konusu olan şeyi hükmederek zapt etmektir... Hükmedene melik denir. Melikin saltanatının egemen olduğu yerlere memleket adı verilir... Mülk, Allah için kullanıldığında daimî hak anlamına gelir ki bu, 'mülk ve övgü O'na özgüdür' (Teğâbün, 1) ayetiyle ifade edilmiştir." (Râgıb, *el-Müfredât li Garibi'l-Kur'an,* mlk. mad.)

Süre ve alan bakımından sınırsız mülk sahibi olan tek kudret Allah'tır ki Kur'an mülk kelimesini en çok bu noktaya dikkat çekmek için kullanmaktadır. Yirmiyi aşkın ayette şu ifade tekrar edilmiştir:

"Göklerin ve yerin mülkü, münhasıran Allah'ındır." (Bakara, 107, Âli İmran, 189; Mâide, 17, 18, 40, 120; Tevbe, 116; Nur, 42; Furkan, 2; Zümer, 44; Şûra, 49; Zühruf, 85; Câsiye, 27; Fetih, 14; Hadîd, 2, 5; Bürûc, 9)

Yaklaşık anlamlarda ifadeler taşıyan ayetlerin sayısı da bir o kadardır.

Allah'ın yaratılmışlara nispetle sahip bulunduğu en önemli kudret ve tasarruf aracı olarak ısrarla öne çıkarılan mülk kavramı, insandaki 'sahip olma' ve 'egemen olma' tutkularının da tek kelimeyle ifadesidir. Buna 'ebedî olma' tutkusunun da eklenmesi gerektiğini Kur'an'dan öğreniyoruz. Şeytan, Âdem ve eşini yasak ağaca özendirmek için onlara şöyle diyor:

"Şeytan, kendilerinden gizlenmiş çirkin yerlerini onlara açmak için ikisine de vesvese verdi. Dedi: 'Rabbinizin sizi şu ağaçtan uzak tutması, iki melek/iki hükümdar olmayasınız yahut ölümsüzler arasına katılmayasınız diyedir." (A'raf, 20)

Ayette geçen 'iki melek' veya İbn Abbas'ın okuyuşuyla 'iki melik' tabiri mülk kökündendir. Demek ki insanoğlu, mülk için yani sahip olmak ve hükmetmek için yasaklar çiğniyor. Şeytan bunu biliyor ve insanın sahip olma-hükmetme-ebedîleşme' damarını tahrik ediyor. Ne var ki, ebedîleşme imkânı insana verilmemiştir. İnsan hayatı fânidir, geçicidir. İnsana verilen sal-tanat ve mülk imkânına gelince, Yaratıcı orada sınırlamayla yetiniyor. İnsana mülk de verilmiştir, saltanat da ama bunlar ciddi biçimde sınırlandırılmıştır. Kur'an'dan anladığımız odur ki, bu sınır, mülkte 'kamu ihtiyacı', saltanatta ise doğal-evrensel adalet ilkeleridir.

İnsanın kullanacağı özel mülkiyetin tümden ilgası ile egemenliğin tümden selbi (insanın elinden alınması), Kur'an'ın ruhuna ve mesajına aykırı olduğu gibi bunların sınırsızca verilmesi de Kur'an'ın ruhuna aykırıdır.

Sınırın bizzat insan tarafından korunması, Kur'an'ın arzusu ve beklentisidir. Ama böyle bir beklenti, insanoğlundan yok denecek kadar az karşılık görmüştür. Kur'an, sınırlamayı nihayetinde kendisi yapmaktadır: Mülkiyette, ihtiyaçtan fazlasını vermek, saltanatta, doğal-evrensel ilkelerle kayıtlı olmak. Doğal-evrensel ilkelerin omurgası niteliğinde olan değerler ismen zikredilmiştir:

1. Adalet,
2. Bîat,
3. Şûra,
4. Ehliyet ve emeğe saygı,
5. Dindarlığın insanlar arasında üstünlük ölçüsü yapılmaması (laikliğin ruhu budur) vs. •

Şurada özetlediğimiz tema, lanetli bir despot olan Nemrud'la tevhidin ulülazm peygamberlerinden Hz. İbrahim'in diyalogunda muhteşem bir kelam harikasıyla önümüze konmuştur:

"Allah'ın kendisine mülk ve saltanat verdiğini iddia ederek/Allah kendisine mülk-saltanat verdiği için, Rabbi hakkında İbrahim'le çekişeni görmedin mi? İbrahim şöyle demişti: 'Benim Rabbim odur ki, hayat verir ve öldürür.' O da şöyle demişti: 'Ben de hayat veririm, ben de öldürürüm.' İbrahim, 'Allah, Güneş'i doğudan getiriyor, hadi sen onu batıdan getir!' deyince, küfre sapan o adam apışıp kalmıştı. Allah, zalimler toplumunu doğruya ve güzele kılavuzlamaz." (Bakara, 258)

Göklerin ve yerin mülkü (mülkiyet ve egemenliği) sürekli olarak Allah'a nispet edilmiş ve insan, uluhiyetin bu belirleyici niteliği karşısında mevkiini tecavüz etmemeye çağrılmıştır. Çünkü bu tecavüz, Allah'ın Allahlığına tecavüz olacaktır. Oysaki "Mülkte Allah'ın ortağı yoktur, olamaz." (Furkan, 2) Mülkte ortağı olmadığı içindir ki, mülk sahibi olmaya dayalı övgü de sadece O'nun hakkıdır." (Teğâbün, 1)

Mülk (sahip olmak) ve huld (ebedî-ölümsüz olmak) tutkusu, iblisin Âdem'e vesvese yoluyla aşılamak istediği iki hırs olarak tanıtılıyor. A'raf 20 bunu gösteriyor. Oradaki 'en tekûnâ raelekeyni' sözü, müfessir sahabî İbn Abbas tarafından 'en tekûnâ melikeyni' diye okunmuştur (Taberî, *Tefsir,* 8/ 140) ki Âdem ve eşinde yani insanoğlunda mülk tutkusunun esas olduğunu ve bütün belaların baş sebebi olarak bu tutkunun görülmesi gerektiğini ifade eder. Şeytanın bu tutkulara davetinden anlaşılabilecek olan budur. Nitekim ayetin son kısmında ebedîlik tutkusu yanında 'mülki la yeblâ' yani bitmez, tükenmez, ölmez mülk tabiri geçmektedir. Mülk-i la yeblâ öne çıkarıldığına göre, Âdem'le eşine melek olmaları değil melik olmaları yani mülkle seçkinleşen bir makamın sahibi olmaları öğütlenmiş olmalıdır. Şu halde ayetteki tabirin 'iki melek' değil, İbn Abbas'ın okuduğu şekilde

'iki melik' şeklinde okunması vahyin amacına daha uygundur.

Özetlersek, şeytan, Adem'e, ölümsüzleşme duygusu yanında ona daima destek sanılan mülk (saltanat ve mal) sahibi olmayı da telkin etmiştir. Esasen insanoğlunun ilk günden beri sapmalarının temelinde ebedî olma ve mülk sahibi olma tutkusu baş muharrik olagelmiştir. Bu iki hırs-duygu, insanın bütün sapmalarının, yanlışlarının, günahlarının ve zulümlerinin omurgası durumundadır. Böyle bakıldığında, Adem ve eşinin 'kapatmaya çalıştıkları avret yerleri' de mülkiyet ve ebedîlik hırsının yarattığı utancı saklamayı sembolize edebilecektir ki beyyineyi bu şekilde anlamak Kur'an'ın ruhuna ve mesajına son derece uygundur.

Sadece Tanrı'ya kul olmanın yolu, mülkün sahibinin Tanrı olduğunu bilmek ve fiilen yaşamaktan geçer. Kur'an'ın ana mesajlarından biri budur.

MÜLK-TEVHİT-ŞİRK İLİŞKİSİ

Bu ilişki irdelenmeden, Kur'an'ın mülk kavramı üzerinde ısrarla durmasının sebebi anlaşılamaz. Tevhitten söz ederken, şirki gözden kaçırmayı önemsememiş geleneksel söylemin 'Allah, sayı bakımından birdir, tektir' söylemini tekrarlayıp durmak, hayata hiçbir katkı sağlamaz. Olsa olsa teolojik tartışmalarda malzeme sağlar. "Tanrı tek değil de birkaç tane olsaydı ne olurdu?" sorusunu sormak gerekir. Kur'an bu soruların sorulduğunu var saymış (çünkü muhatabı akıl sahibi varlıktır) ve cevaplarını vermiştir.

"Allah tektir"in esas anlamı, mülkün parçalanamazlığıdır. Mülkü parçaladıktan sonra teorik olarak ve lafla istediğiniz kadar 'tektir' deyin, hiçbir işe yaramaz.

Mülkün parçalanamazlığının iki anlamı var:

1. Yeryüzünün sahipliğinin parçalanamazlığı,
2. Egemenliğin parçalanamazlığı.

Birinci parçalanamazlık toprakta mülkiyetin en ileri derece sınırlandırılması ve bu sınırlı özel mülkiyetin de sıkı bir kontrol altında verilmesiyle su ve madenlerin tüm insanlığın ortak malı olduğunun kabulüdür.

İkinci parçalanamazlık, egemenliğin tümden Allah'ta olması, insanın kullanacağı egemenliğin O'nun kontrolünde olmasıdır. Bu kontrol, evrensel-doğal varlık ve insanlık yasaları muvacehesinde yapılır. Bunun daha açık anlamı şudur:

İnsanın kullanacağı egemenlik, ilkelerin egemenliği olacak, kişilerin değil. Kişiler bu egemenliği, vekâleten ve emaneten kullanırlar.

ÖZEL MÜLKİYET MESELESİ

Kur'an'ın toplumculuk anlayışı, radikal bir sosyalist anlayıştır.

Bunu hiç kimse tartışmaya açamaz, açarsa birilerine avukatlık yapmış olur, yalan söyler ve Mâûn suresinin tokadını yer. Ancak bunun kadar tartışmasız bir gerçek daha var: Kur'an, eğer şartları varsa özel mülkiyete izin vermiştir. Teorik yapı budur. Bu izin hangi şartlardadır, ne kadardır? sorusu tartışılabilir. Bir kere mirasa izin verilmiş. Özel mülkiyetin olmadığı bir düzende mirastan söz edilemez.

ikincisi, insanın zengin olmasına da izin verilmiştir. Hem de fakirlik kavramıyla yan yana bir kullanımla. Mesela, Nur 32. Özel mülkiyet olmadan zenginlik kavramından söz etmek, abesle iştigal veya aldatmak olur. Kur'an bunların ikisinden de münezzehtir.

O halde, mülk kavramını, "İhtiyaçtan fazlasını infak edin!" emriyle az önce değindiğimiz iki gerçeği göz önünde tutarak değerlendirmek ve yapılandırmayı buna göre yapmak borcundayız. Bunu yaptığımızda, kendine özgü ve son derece radikal bir sosyalist anlayış ortaya çıkmaktadır. İşte üzerinde konuşulacak olan budur, İslam'ı kapitalizme payanda yapmak için Emevî yalanları döktürmek veya İslam'ı komünizmle eşitleyerek kenara çekilmek değildir.

DOĞANIN DENGELERİ AÇISINDAN MÜLK KAVRAMI

Tanrısal ışık ve Tanrı'nın yüzü olan evren:

Mülkün Allah'a ait olduğunu kabul eden bir iman, sürecin bizzat içinde, hatta sürecin bizzat kendisi olduğu kabul edilen Allah'ın

vücudu mesabesindeki evrene, doğaya saygılı olmalı, ona dokunurken, mülkün sahibinden izin almalıdır. Kur'an, meseleye ışık tutarken bu izin kelimesini bizzat kullanmıştır.

Bu noktayı, bize göre bir devrim olan *Küresel Âfetler"* adlı kitabımızdan yürüyerek biraz daha ayrıntılayalım: Kur'an'ın bize tanıttığı evren işi bitmiş, yaratıcısı tarafından uzaktan seyredilmek üzere bir kenara konmuş bir yapı değildir. Onun bağrında yeni yeni doğuşların rüyaları saklıdır ve o rüyalar her gün yeni oluşlara vücut vermektedir.

Evren sonsuz değildir ama, sınırlı da değildir. O her an büyümekte, olmakta ve yenilenmektedir.

Evren, bütünüyle Tanrı'nın ışığıdır. Şöyle de diyebiliriz: Tanrı evrendeki tüm ışıktır. Işık anlamındaki 'Nur' sözcüğü, Tanrının isim-sıfatlarından biridir. Ve Kur'an'ın surelerinden birinin de adıdır. Kur'an Tanrı-ışık gerçeğini, kendine özgü muhteşem üslûbu içinde şöyle ifade etmektedir:

"Allah, göklerin ve yerin Nûr'udur. Onun nurunun örneği, içinde çerağ bulunan bir kandile benzer. Kandil, bir sırça içerisindedir. Sırça, inciden bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nispeti olmayan bereketli bir zeytin ağacından yakılır. Bu ağacın yağı, neredeyse ateş dokunmasa bile ışık saçar. Nur üzerine nurdur o. Allah, dilediğini kendi nuruna kılavuzlar. Allah, insanlara örnekler verir. Allah her şeyi bilmektedir." (Nur, 35)

Dahası var: Kur'an, evreni, doğayı Tanrı'nın yüzü ilan etmektedir. Şu anlatıma bakın:

"Doğu da batı da yalnız Allah'ındır! O halde, nereye dönerseniz orada Allah'ın yüzü vardır. Allah Vâsi'dir, sürekli genişler/varlığı sürekli genişletir; Alîm'dir, her şeyi en iyi bilendir." (Bakara, 115)

Kur'an, doğayı Allah'ın vücudu gibi görür. Allah, süreci sadece izlememekte, sürecin bizzat içinde yer almakla da kalmamaktadır. Kur'an'a göre Allah, sürecin bizzat kendisidir. Tanrı'nın isim-sıfatlarından biri 'Vâsî'dir ki genişleyen demektir, Geleneksel yorumculuk, birçok konuda yaptığını burada da yapmakta ve bu isim-sıfatı genişleyen değil de genişleten diye tercüme etmektedir.

Kur'an öyle demiyor. 'Genişleten' anlamında ve yine aynı kökten bir kelime Kur'an'da zaten var. O kelime 'mûsî' sözcüğüdür. Cenabı Hak, bu 'mûsî' sözcüğünün çoğulu olan 'mûsiûn' kelimesini Zâriyât suresi 47. ayette kullanarak şöyle buyuruyor:

"Göğe gelince, onu biz ellerimizle kurduk. Hiç kuşkusuz, biz, genişleticileriz. Yeri de biz döşedik. Ne güzel döşeyicileriz! Her şeyden iki çift yarattık ki düşünüp anlayabilesiniz." (Zâriyât, 47-49)

Yüce Tanrı, ilginçtir, 'Ben' yerine 'Biz' kelimesini kullanıyor. Böylece evrendeki varlıkların tümünü kendiyle birlikte anarak hem onları onurlandırıyor hem de kendisinin sürecin içinde ve doğayla iç içe olduğuna vurgu yapıyor. Bu demektir ki, doğayı taciz ve tahrip, Allah'ı tacizdir.

Allah, hem genişleten hem de genişleyen yani süreci hem idare eden hem de sürecin bizzat kendisi olan bir kudret olarak tanıtılmaktadır.

O halde, Kur'an penceresinden bakarsak şunu söylemek zorundayız: Doğaya yapılan her müdahale Allah'a yapılmış sayılacaktır. Mülkün Allah'a ait olmasının zorunlu sonuçlarından biri de budur. Bunun anlamı şudur: Doğaya yapılan müdahaleler Allah'ın iradesine uygun ve doğanın tahribinden, doğayı taciz etmekten uzak müdahaleler olmalıdır. Kur'an, özel bir sebep vesilesiyle bir tespit yaparken, kendine özgü tarz ve üslûp içinde şu hayatî ilkeyi ifadeye koymaktadır:

Her kesilen ağaç Allah'ın izniyle kesilmelidir. Her kesilen ağacın doğal-evrensel-tanrısal bir gerekçesinin bulunması lazımdır. Aksi takdirde Kur'an açısından, ağacı kesmekle insan katletmenin hiçbir farkı yoktur. Şöyle deniyor:

"Bir hurma ağacını kestiniz, yahut onu kökleri üzerine dikili bıraktınızsa, bu Allah'ın izniyledir; yoldan çıkmışları rezil etmesi içindir." (Haşr, 5)

ALLAH'IN HÂKİMİYETİNİN ESAS ANLAMI

Kur'an'daki 'mülk' sözcüğü hem mülkiyeti hem de egemenliği ifade eden esrarlı bir sözcüktür. Özellikle Allah ile ilgili olarak kullanıldığında bu iki anlamı mutlaka içerir.

İslam tarihinin din üzerinden siyaset yapan kadroları, 'Allah'ın hâkimiyeti' kavramına bir büyük Kur'andışılığı işte bu noktada monte etmişlerdir. Onlara göre, Allah'ın hâkimiyeti, din kitaplarındaki kuralların devlete egemen olmasıdır. Oysaki Allah'ın hâkimiyeti ontolojik bir hâkimiyettir ve onun ilk belirişi de doğayı insanın malı olarak görmek değil, egemenliğin ve doğanın sahibi Allah'ın insana emaneti bilmektir.

Geleneksel-siyaset dinciliği, Kur'an'ın bu hayatî kavramının yerine oturmasına asla izin vermemiştir. Allah mülkün hâkimidir demek, yönetimi mezhep fıkhının kitaplarına göre yapılandırın demek değildir; Allah'ın mülkü olan evreni ve doğayı kendi mülkünüz sanarak tahrip etmeyin, size emanet edilmiş bir yapı olarak kullanın demektir. Dengelerini, özelliklerini, güzelliklerini koruyun, geleceğini tehlikeye atmayın demektir.

Allah'ın mülkün sahibi olduğuna gerçekten inanan bir benlik, O'nun mülküne saygı gösterir, tecavüz etmez. Geleneksel dincilik ve onun bugünkü uzantısı olan siyaset dinciliği, hemen her yerde Allah'ın mülküne tecavüzün başını çekmiştir, çekmektedir. Türkiye'de doğa tahribinin öncüleri, rantı, örtülü ilah gibi gönüllerine yerleştirmiş bulunan dinci partilerin belediyeleridir. Bu zihniyetin 'Allah'a ve O'nun mülküne (yani egemenliğine) saygı duyduğu söylenebilir mi?

O halde, doğanın tahribi, esası bakımından dinin değil, din adı altında sergilenen örtülü dinsizliğin bir eseridir. Örtülü dinsizlik, bu noktada, açık dinsizliklerle işbirliği yapmıştır. Çünkü bunların ikisinin de ortak bir ilahı vardır: Para.

Allah, Kur'an'da Fâtır ve Muhît olarak tanıtıldığına göre, onun kuşattığı çevreyi rahatsız etmek, onu rahatsız etmek olur. Yani tabiat, sadece Allah'a götüren izler-işaretler değil, Allah'ın bizzat vücududur.

Kur'an'ın evreni teosantrik (Tanrı merkezli) bir evrendir. Bu evrende Allah her şeyi kuşatmıştır, sürecin bizatihi içindedir. Dahası, bu evrende merkezî varlık olarak öne çıkarılan insan, Allah ile her an ve her yerde birliktedir:

"Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir. Allah, işleyip üretmekte olduklarınızı hakkıyla görmektedir." (Hadîd, 4)

Dahası var: Allah insana şahdamarından daha yakındır:

"Yemin olsun ki, insanı biz yarattık. Nefsinin ona neler fısıldadığını da biz biliriz. Biz ona, şah damarından daha yakınız." (Kaf, 16)

Allah'ı içinde ve beraberinde taşıyan insan, topraktan yaratılmış, arzdan inşa edilmiş bir varlıktır.

Bütün bunları birlikte düşündüğümüzde Kur'an'ın teosantrik evreninde Allah-insan-evren üçlüsünden oluşan bir bütünlük esastır.

Geleneksel Arap-Emevî eksenli din, Kur'an'ın bu anlayışını rafa kaldırmıştır. Onun için de hem insanı hem evreni sömürüp tarumar ve taciz etmeyi din sanarak dindarlık yapmaya kalkmış, sadece dini yozlaştırmakla kalmamış, zaman zaman din adı altında dinsizlikler sergileyebilmiştir.

'BEN' YERİNE 'BİZ' NEDEN KULLANILIYOR?

Kur'an, Cenabı Hakk'ı konuşturduğu birçok yerde, Yaratıcı'ya 'Ben' dedirtmesi beklendiği halde 'Biz' dedirtmektedir. Örneğin, az yukarıda verdiğimiz Kaf 16'da insana şahdamarından daha yakın olduğunu söyleyen Yüce Yaratıcı 'Ben' dememiş, 'Biz' demiştir. Bunun sebebi ve hikmeti nedir?

Şunu da hatırda tutalım: Kur'an, şirki, yani Allah'a sayıda veya tasarrufta ortak koşmayı en büyük zulüm ve en büyük düşman ilan eden bir kitaptır. Hal böyle iken, neden Cenabı Hak birçok yerde, özellikle yapıp etmelerini ifadeye koyarken 'Ben' yerine 'Biz' demektedir?

Bizim bu olgudan çıkardığımız sonuç şudur: Allah, Fâtır'ı, Haalik'i, Musavvir'i, Bedî'i (yaratıcısı, şekil ve suret vericisi, güzelliklerle donatıcısı) olduğu ve Muhît (kuşatmış) bulunduğu evrenin ve tabiatın kudret, sistem ve tezahürlerini kendisiyle birlikte anarak onları şereflendirmekte ve insanın bunun farkına varmasını, varlık ve tabiatla münasebetlerini Yaratıcısı ile münasebetleri cümlesinden bilmesini istemektedir.

Yaratıcı sistemin nasıl işlediğini gösteren Kur'an içi bir örnek alalım:

Allah'ın isim-sıfatlarından biri de Haalik'tir. Yaratıcı demek. Allah, insanın yaratılma işini şöyle tamamladığını ifade ediyor: Topraktan, meniye geçirerek, meniden rahme göndererek, ardından da rahimde ona şekil ve suret vererek kıvamına ulaştırıyor. Kur'an'ın insan-Tanrı-doğa üçlüsünü nasıl kucaklaştırdığını ve bu kucaklaştırmayı tanıtırken Yüce Yaratıcı'nın 'Ben' yerine 'Biz' diye konuştuğunu ibretle izleyelim:

"Ey insanlar! Ölümden sonra dirilme konusunda kuşku içinde olabilirsiniz. Ama şu bir gerçek ki, biz sizi bir topraktan, sonra, bir spermden, sonra, bir embriyodan/döllenmiş bir karışımdan, sonra, ne olduğu kısmen belirli, kısmen belirsiz bir et parçasından yarattık ki, size açık seçik beyanda bulunalım. Ve sizi rahimlerde, belirlenen bir süreye kadar dilediğimiz şekilde bekletiyoruz. Sonra, sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz. Daha sonra da tam kuvvetinize ulaşmanızı sağlıyoruz. Bununla birlikte içinizden bir kısmı öldürülüyor, yine içinizden bir kısmı ilimden sonra bir şey bilmesin diye ömrün en basit ve düşük noktasına geri gönderiliyor. Yeryüzünü de sönmüş kül halinde görürsün. Nihayet, onun üzerine suyu indirdiğimizde titrer, kabarır ve her güzel/bereketli çiftten bir şeyler bitirir." (Hac, 5)

Bu aşamalarda devreye topraktan meniye, kana, yiyeceklere, ete, süte kadar birçok doğa ve çevre unsuru girmektedir. Yani bir yaratıcı eylem, Yaratıcı'nın isim ve sıfatlarının her birinin tabiatta bir yansıma bulmasıyla birçok aşamada gerçekleşiyor.

Yaratıcı irade açısından yaratma fiili bir 'ol' emri vermek kadar anlık bir iş ise de matematik-astronomik zamana bağlı insan idraki için, her yaratma fiili, birden çok aşamanın birbirini izlediği bir süreçtir.

Dikkat edilsin: Yukarıda verdiğimiz ve ekolojik idrakin metafizik zeminini tespitte son derece önemli bulduğumuz ayette anlatılmak istenen, Yaratıcı'nın bir eylemidir. Yaratıcı bu eylemini anlatırken söze 'biz' diye başlıyor. Ardından, bu yaratma ve donatma eyleminde istihdam edilen toprak, meni, kan, et, su, hava... gibi doğa unsurlarını, kendi eyleminde pay sahibi göstererek onları onurlandırıyor.

Allah bile tabiat ve doğal sistemlerle münasebetini böyle kurar ve böyle açıklarken insan kim oluyor da doğayı barbar iştahlarının tatmin aracı görerek egoistçe horluyor, kirletiyor, taciz ve tahrip ediyor?!

Kur'an, şirk kokusu çıkmasın diye, dolaylı ve tevhit ilkesiyle barışık bir ifade kullanarak şunu demek istiyor: Allah, insana şahdamarından daha yakındır demek, insanın Allah ile beraberliğinin esası, tabiatla kaynaşma ve birliktelikten ibarettir demektir. Bunun zorunlu sonucu şudur:

İnsan, tabiatı taciz ettiğinde Allah'ı taciz etmekte, tabiattan koptuğunda Allah'tan kopmakta, tabiata gaddar ve egoistçe yaklaştığında Allah'a karşı gaddarlık ve egoistlik yapmış olmaktadır. Kur'an'ın, sık sık kullandığı 'Allah'ın ayetlerine karşı mücadele' veya 'Allah'ın ayetlerini nankörlükle örtmek' işte budur. Geleneksel dinciliğin sandığı gibi, Kur'an ayetlerini yalanlamak veya onlara iman etmemek değildir. İşin bu yanı, olsa olsa Kur'an'ın esas aldığı bütünün küçük bir parçası olabilir.

Allah'ın kendisinden söz ederken 'Ben' yerine 'Biz' demesi meselesinde başka bir izah tarzı mümkün görülmüyor. Akla gelen öteki izah, paganist bir izah olmak zorundadır. Yani her iş ve oluş için ayrı bir ilah belirlemek. Kur'an bunun tam bir bozgun olduğunu defalarca belirtmiştir. Temel mücadelesi şirke karşı olan bir kitaba 'çok ilahlılık' anlayışını yakın tutmak söz konusu edilemeyeceğine göre, bizim getirdiğimiz, 'varlık ve tabiatla beraberlik izahı' tek geçerli yol olarak kalıyor.

MÜNAFIK-MÜNAFIKLAR

(infak yerine nifakı yeğleyenler)

Nifak kökünden kelimeler Kur'an'da isim ve fiil olarak 110 küsur yerde geçer. Sadece münafık kelimesinin kullanımı 30 küsurdur.

Münafık sözcüğü, iniş sırası esas alındığında, ilk kez, 85. sure olan Ankebût'un 11. ayetinde geçiyor. Bu sure, Mekke döneminin son, Medine döneminin ilk süresidir. Bir kısmının Mekke'de, bir kısmının Medine'de indiği de rivayet edilmektedir ki tarihsel verilere uygun bir rivayettir. Münafık tabirinin Kur'an bünyesine girmesinin Medine döneminin başlangıcına denk gelmesi de dikkat çekicidir. Mekke döneminde mal-mülk, para ve servet Müslümanlar için söz konusu değildir. O yıllar, çile ve mahrumiyeti imanlarının motoru yapmış ölümsüz iman erlerinin sahnede olduğu dönemdir. Mal-mülk, para, servet, mala doymazlık Mekke döneminde sadece müşrikler için değerlendirme konusu olmuştur.

Medine dönemiyle birlikte, mal ve para, servet ve dünyalık Müslümanların hayatına da girmiş ve artık 'mesele' olmaya başlamıştır. Münafıklık da bu 'mesele' ile birlikte sahneye çıkmıştır. Çünkü münafık, Müslüman kimliği taşıyanların mal ve parayı imanın önüne geçirenlerinin sıfatıdır, geleneksel dinciliğin söylediği gibi 'namazı-niyazı, haccı, orucu, tespihi az olanlar'ın değil.

Çok ilginçtir, münafık tabirinin ilk kez kullanıldığı Ankebût 11. ayette münafık, mümine karşı bir kavram olarak öne çıkarılmış ve müminle münafıkın ayrımında fedakârlık kıstası getirilerek münafıklık kavramının omurgası belirlenmiştir. Bu omurga, fedakârlıktan, özellikle infaktan kaçmaktır. 11. ayeti, anlamının tam kavranması için 10. ayetle birlikte okuyalım:

"İnsanlar içinden öylesi vardır ki, 'Allah'a inandık!' der, fakat Allah uğrunda bir eziyete uğratılınca, insanlardan gelen fitneyi Allah'ın azabı gibi tutar. Ve eğer Rabbinden bir yardım gelirse kesinlikle şöyle diyeceklerdir: 'Biz sizinle beraberdik.' Allah, âlemlerin göğüslerindekini en iyi şekilde bilmiyor mu? Allah, iman edenleri elbette bilecektir. Ve münafıkları/ikiyüzlülük edenleri de elbette bilecektir." (Ankebût, 10-11)

Münafıkları anlatıma özgülenen 'Münafıkûn' suresinde ana temanın infak yani malda fedâkârlık olduğunu da unutmayalım. Sure, bir muhteşem uyum ve mesaj sergileyerek şöyle biter:

"Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız, sizi, Allah'ı anmaktan/Allah'ın zikri olan Kur'an'dan alıkoymasın! Böyle bir şey yapanlar, hüsrana uğramışların ta kendileridir. Sizden birine ölüm gelip de, 'Ey Rabbim, yakın bir süreye kadar beni geciktirseydin de içtenliğimi belgelemek için bir şeyler vererek iyilik ve barış sevenler olsaydım!' demesinden önce, size rızık olarak verdiklerimizden infak edin/dağıtın. Allah, süresi gelmiş olan bir canı geriye asla bırakmaz! Ve Allah, yapıp etmekte olduklarınızdan hakkıyla haberdardır." (Münafıkûn, 9-11)

Münfık ve münafık, kökleri aynı ama anlamları tamamen farklı iki kelime. Birincisi ışığın, ikincisi karanlığın en uç noktası. Münfık olmayanların yolu, sonunda bir biçimde münafıklığa çıkar. Kur'an dilinin aşılmamış ustası Isfahanh Râgıb (ölm. 502/1108), *el-Müfredât'mda* hem nifakı yani münafıklığı hem de infakı incelemiştir. Ve nifak (münafıklık illeti) için ölümsüz bir tanım vermiştir. Şöyle diyor:

"Nifak, dine bir kapıdan girip öteki kapıdan çıkmaktır."

Ölümsüz Râgıb'ın, filolojik açıdan tespit ettiği bu girip çıkma teması, Kur'an tarafından vahyi bir tespit olarak tekrarlanmıştır. Mâide 61. ayet aynen şöyle diyor:

"Size geldiklerinde 'İnandık!' derler. Gerçekte ise küfürle girmişlerdi, yine onunla çıkmışlardır. Neler saklıyor olduklarını Allah daha iyi bilir."

Bu girip çıkma eylemi, nifakın omurgasıdır. Kur'an bu noktada münafıkları 'fâsıkûn' diye tanıtmıştır, (bk. 9/67) Fâsık kelime-

sinin çoğulu olan 'fâsıkûn' veya 'fevâsık', yine Râgıbın deyişiyle, küçük deliklerden habire girip çıkan farelere verilen addır. Diyor ki Râgıb, "hem pislikleri hem de habire girip çıktıkları için bunlara bu ad verilmiştir." (Râgıb, fsk mad.)

Münafık tip de, vakur ve kararlı bir kişilik yapısı taşımak yerine habire kıvırıp döneklik yaptığı için o farelere benzetilmiştir. Fare benzetmesi, münafıklar için bir başka yönden de anlamlıdır: Geçimini, hayatını başkalarının emeğinin ürünlerini çalmaya bağlamak... Bu bakımdan farelerle münafıklar gerçekten benzeşmektedir.

Demek oluyor ki, münafıklarda, özellikle bunların Mâûn suresi ihlaliyle mal ve servet yığanlarında hırsız fare psikolojisi egemendir. Yani dünyalık elde etme hırsı, münafıkların olmazsa olmaz nitelikleri arasındadır. Zaten onun için mert bir tavır koyarak mümin veya kâfir olmak yerine habire kıvırmaya müsait bir ruh hali olan münafıklığı seçmişlerdir. Fedakârlığın, harcamanın, vermenin, paylaşımın söz konusu olduğu yerde ortalarda görülmeyen (hırsız fareler gibi deliklerine giren) münafıklar, bir çıkar söz konusu olduğunda bakarsınız (yine hırsız fareler gibi) deliklerinden çıkıverirler.

MÜNAFIKLIĞIN ALÂMETLERİ

Fedakârlıktan kaçmak:

Münafıkları tanıtan surenin başında şu ayetin yer alması, üzerinde olduğumuz konuda belirleyici bir beyyinedir:

"Münafıklar sana geldiklerinde, 'Senin kesinlikle Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık ederiz!' derler. Senin kesinlikle O'nun elçisi olduğunu Allah zaten biliyor. Ve Allah tanıklık eder ki, münafıklar kesinlikle yalancıdırlar." (Münafıkûn, 1)

Gerçek iman sahipleriyle, dini çıkar aracı yapan Mâûn mücrimi nifak çetelerini ayırırken, ne ilginçtir ki, mümine karşılık kâfir veya müşrik değil de münafık öne çıkarılmıştır. İmanda sadakatin göstergesi, münafıkların bir türlü yerine getiremedikleri fedakârlıktır. Cenabı Hak, gerçek iman-sahte iman ayırımında buraya vurgu yapıyor:

"İnsanlar içinden öylesi vardır ki, 'Allah'a inandık!' der, fakat Allah uğrunda bir eziyete uğratılınca, insanlardan gelen fitneyi Allah'ın azabı gibi tutar. Ve eğer Rabbinden bir yardım gelirse kesinlikle şöyle diyeceklerdir: 'Biz sizinle beraberdik.' Allah, âlemlerin göğüslerindekini en iyi şekilde bilmiyor mu? Allah, iman edenleri elbette bilecektir. Ve münafıkları/ikiyüzlülük edenleri de elbette bilecektir." (Ankebût, 10-11)

Bu ayet, bir yandan münafıkların sadece sözle iman ettiklerini gösterirken, bir yandan da onların çirkefliklerini yüzlerine vuruyor. Onlar, Tanrı Elçisi'nin peygamberliğine sözle her türlü desteği verirler, hatta sözlü destek ve 'hürmet' konusunda onlara hiç kimse ulaşamaz. Tumturaklı sözcüklerle 'Allah rasulü' diye söze girip birkaç dakika içinde, yine tumturaklı sözlerle bir düzineye yakın 'sallallahu aleyhi ve sellem' döktürürler; bununla da yetinmez, tam bir şirk riyakârlığı ile Hz. Peygamber'in adının geçtiği yazılarda ismin hemen arkasına (S.A.S) gibi hurufî-şirkî rumuzlar kondururlar. Bu yaptıklarının, Tanrı Elçisi'nin ve ashabının hayatında bir örneği var mıdır sorarsanız bundan rahatsız olurlar. Çünkü verecekleri cevap ve böyle bir örnek yoktur. Bu riya ve şirk şaibeli rezalete âlet olmayanları 'Allah rasulüne saygısızlıkla suçlama denâetinden de geri kalmazlar. Ama, anılan surenin beyanına göre, "Tanrı Elçisi'nin gösterdiği yönde infak edin, dünyalık için din ve imanı araç yapmayın, menfaatleriniz için halkı Allah ile aldatmayın, Mâûn suresi ihlaline tevessül etmeyin" dendiğinde buna isyan eder, bunu söyleyenlere atmadık iftira, yapmadık hakaret bırakmazlar. Yani dinlerini mahvettikleri gibi namuslarını da çamura düşürürler.

Münafıkların Asrısaadet dönemindeki liste başı olan Müellefetül kulûb, fedakârlıklardan kaçıp habire nimete üşüşmenin sembol ekibidir. Kur'an'ın, Mekke Fethi'nden önceki Müslümanlarla sonrakiler arasında ayrım yapması ve bu ayrımı infak ve savaşma gerçeğine odaklaması boşuna değildir. Şöyle deniyor:

"Allah yolunda harcama yapmanıza engel ne var ki?! Göklerin ve yerin mirası zaten Allah'ındır. Sizin, Fetih'ten önce infakta bulunan ve çarpışmaya gireniniz, bunu yapmayanlarla aynı değildir. Onlar, derece yönünden Fetih'ten sonra infakta bulunup çarpışmaya girenlerden çok daha üstündür. (Hadîd, 10)

İnfaktan kaçmanın nifak gayyasına çıkacağı gerçeği, çok daha genel bir çerçevede Âli İmran 92'de verilmiştir:

"Sevdiğiniz şeylerden başkalarına pay çıkarmadıkça hayırda erginliğe/dürüstlüğe asla ulaşamazsınız. İnfak etmekte olduğunuz her şeyi, Allah çok iyi bilmektedir."

Münafıkûn suresi, münafıkların matematik göstergeleri olan söylemlerini şöyle tanıtıyor:

"Onlar, 'Tanrı Elçisi'nin yanındakilere infak edip bir şey vermeyin ki, dağılıp gitsinler!' diyen kişilerdir. Oysaki göklerin ve yerin hazineleri, Allah'ın tekelindedir. Ama münafıklar bunu anlamazlar." (Münafıkûn, 7)

Dikkat edilirse münafıkların temel alâmetleri hem etken hem de edilgen alâmet olarak iki yönden de tanıtılmıştır: Onlar hem infak etmezler hem de infak edenlere "İnfak etmeyin!" diyerek intakın âdeta kökünün kuruması için gayret gösterirler. Münafıklar için İslam sadece 'almanın yolu' olduğu takdirde korunur; vermeyi gerektirecek bir yola dönüştüğü anda terk edilir; İslam'ın yerine irtidat geçirilir.

Kur'an, münafıklığın belirleyici niteliği olan 'fedakârlıktan kaçma'nın iki alt başlığını veriyor:

1. İnfaktan (paylaşımdan) kaçmak,
2. Savaştan kaçmak.

Ölümsüz Râgıb'ın, tamamen Kur'an ayetlerine dayanan bu tanımından hareketle şunu söylemek zorundayız:

Ya münfık (infak eden) olacaksınız yahut da münafık. Bunun bir anlamı da şudur: İnfaktan kaçan kendisini nifak tehlikesine atmıştır. Nifak, örtülü bir şirk olduğu için nifaka gidenlerin kazanıp ürettikleri ne kadar değerli ve bol olursa olsun, akıbetleri hüsrandır. Kur'an, infaksızlığın bir tehlike ve tehdide zemin hazırladığını açık bir biçimde ifade etmektedir:

"Allah yolunda harcama yapın/nimetleri paylaşın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın! Güzel düşünüp güzel işler yapın! Çünkü Allah, güzellik sergileyenleri sever." (Bakara, 195)

Bu tehlikenin nifaka düşmek olduğunu, kavramın anlamı zaten veriyor. Dindar münfıktır, dinci münafık. Ortası yok. Yani pay-

laşımcılığınız yoksa münafıksınız; Müslümanlığınız dindarlık kimliği değil, dincilik aracıdır.

Paylaşmayan, dine girerken mümin olsa da zamanla münafıklaşarak dinden çıkar. Nitekim, Hz. Peygamber'in vefatının ardından zahirde 'münafıklar' içinde sayılmayan onbinlerce insan kitle halinde dinden çıkmış, yani irtidat etmiştir. Bu mürtedlerin gerekçelerine bakmak, hem münafıklar konusunun hem de İslam meselesinin en hayatî noktalarından birini değil, belki de en hayatî noktasını aydınlığa çıkarır. Çağdaş bir araştırıcı durumu şöyle özetliyor:

"Müslümanların kendi aralarındaki en büyük savaşlar, bu ridde savaşlarıdır. Bütün Arap Yarımadası'nı saran bir harptir. Ridde savaşlarının hilafet adına savaşan kumandanı Halid bin Velid'in elinde Yemame savaşında dokuz kılıç kırıldığını bütün tarihçiler bildirmektedir. Halid bin Velid'in bu savaşlar sırasında öldürdüğü mürted sayısı onbin civarındadır. Bir o kadarını da öteki kumandan İkrime bin Ebu Cehil öldürmüştür, (bk. Muhammed Ahmed Başmil, *el-Kaadisiyye ve Maarikü'l-Irak,* 50-51)

İrtidat çatışmalarında ölenlerin toplam sayısını seksen, doksan bin olarak veren kaynaklar da vardır.

Bu mürted kitlelerin irtidat gerekçeleri ne namazdır ne oruç ne hac. Bunların irtidat gerekçeleri, zekâttır. Zekât vermek istemiyorlardı. Bırakın 'ihtiyaçtan fazlasını vermeyi', asgarî infak olan zekâtı bile vermek istemediler. Yani bunlar, Râgıb el-Isfahanî'nin, nifak kavramını açıklarken, muhteşem bir tespitle önümüze koyduğu gibi, "dine bir kapıdan girmişlerdi, öteki kapıdan çıktılar."

Şimdi, geleneğin 'idarei maslahatçı' ulemasına sormak lazım, "Hani, münafıkları Allah ile Peygamber'den başkası bilemezdi, bu mürtedler neyin nesidir?" Bunların, son tahlilde 'nifak-infak' zıtlığına dayanan sapmalarını münafıklık dışında ne ile izah edeceksiniz. Edemezsiniz, etmeye kalkarsanız hezimete uğrarsınız. Münafıkın tanımı buradan çıkar ve o tanım şudur:

Münafık, dinin nemasından yararlanan ama fedâkârlık ve paylaşım söz konusu olduğunda kıvırıp sağa sola kaçan veya dinden tamamen çıkan namert tiptir. O halde, münafıkları sadece Allah ve

Peygamber ile bir-iki sahabî değil, iyi niyetli ve Kur'an'a sadakatle bağlı feraset sahibi herkes bilebilir. Şükürler olsun, bizler bilmekteyiz. Ogünkülerini de bugünkülerini de... Münafıkları Allah ve Peygamber'den başkası bilmezmiş! Peki, Deniz Feneri soygununun Mâûn mücrimleri nedir? Bunların yaptıklarıyla Resuli Ekrem'in ardından irtidat edenlerin yaptıkları arasında, ikincilerininkinin daha kahpece icra edilmesi dışında ne fark vardır? Hepsinde namazsa namaz, oruçsa oruç, hacsa hac, umreyse umre, tespihse tespih, cami yaptırma ise en âlâsı... Peki, eksik olan ne? Tek şey: Dünyalık çıkara, ranta, paraya, mala dayanamamak... Hatta denebilir ki, Asrısaadet mürtedleri, bu bakımdan modern mürted münafıklar olan cami içi çetelerinden (Deniz Fenercileri vs.) daha haysiyetli, daha mert ve küfründe daha hafiftir. Sebepler belli:

1. Birinciler, sadece zekâtı vermek istemiyorlardı; ikincilerse, verilen zekâtları dini-imanı araç yaparak keselerine, kasalarına indirdiler.

2. Birinciler, mertçe ortaya çıkıp "Biz İslam'ın infak ve paylaşım ilkelerini yerinde bulmuyoruz, bunlarsız bir İslam istiyoruz" dediler.

İkinciler, sözde İslam'ın tümünü savundu, övdüler ama gerçekte, bırakın kendi yükümlülükleri olan infakı yerine getirmeyi, başkalarının intaklarını çalıp çırparak zilyedliklerine geçirdiler. Hem de Allah ile, namazla-niyazla, camide aldatarak. Yani ikincilerde iç içe alçaklıklar, iç içe kahpelikler, iç içe insan hakkı ihlalleri, iç içe dine ve dindara ihanet var.

Demek ki tarih, bugünkü Mâûn suresi mücrimleri gibi alçağına hiç rastlamadı,.. Bazen kendi kendimize soruyoruz: Bu katmerli münafıkların kahpeliğine cevap olarak 'lanet' yeter mi? Kur'an hem lanetliyor hem cehennem yolunu gösteriyor. Hem de cehennemin en alt çukurlarını' (ed-derkü'l esfeli mine'n-nâr) gösteriyor:

"Şu **bir** gerçek ki, münafıklar, ateşin en alt katındadırlar. Onlar için **bir** yardımcı asla bulamayacaksın!" (Nisa, 145)

MÜNAFIKI TANITACAK TEMEL KISTAS VERİLMİŞTİR: HUCURÂT 14

Bütün bu anlatılanların bizi götüreceği yer şurasıdır: Münafık, Müslüman nüfus kâğıdı taşıyanların bir kısmıdır. O kısmın belirgin niteliği ise infaktan kaçmaktır. Başkalarının intakına el koymaksa (Deniz Feneri örneği) münafıklığın en alçak ve kahpe şeklidir. Kur'an, 'Müslüman' ile 'mümin'i ayırarak bu noktanın esas zeminini göstermiştir. Ve bunu gösterirken, bedevilerin Müslümanlığını örnek seçmesi ise ayrı bir mucizedir:

"Bedeviler, 'İman ettik!' dediler. De ki, 'Siz, iman etmediniz! Ancak 'Müslüman' olduk deyin. İman sizin kalplerinize girmemiştir. Eğer Allah'a ve resulüne itaat ederseniz Allah, yapıp ettiklerinizden hiçbir şey eksiltmez."

Bu ayet, mucize içinde mucize bir beyyinedir. Böyle olduğu, irtidat olaylarıyla ortaya çıkmıştır: Unutmayalım, mürtedlerin tümü bedevi kabilelerdir, yani öz be öz Araplar. Tevbe suresi 97'de bedevilerin nifaka düşkünlüğü, 98'de ise bedevilerin infaktan rahatsızlığı, nifak ve infak sözcükleri bizzat kullanılarak tam bir Kur'ansal ihtişamla gösterilmiştir:

"Bedeviler; küfür, nifak/parçalanma/ikiyüzlülük yönünden daha şiddetli; Tanrı'nın elçisine indirdiği şeylerin sınırlarını tanımamaya daha yatkındırlar." (Tevbe, 97)

"Bedevilerden öylesi vardır ki, infak ettiğini bir angarya/bir ceza ödeme sayar ve sizin başınıza belaların gelmesini bekler durur. En kötü bela onların başına olsun! Allah çok iyi işitir, çok iyi bilir." (Tevbe, 98)

Tevbe suresi, nifak-infak zıtlığını muhteşem bir mesaja dönüştüren bir tespit daha yapmaktadır: 97. ayet, bedevilerin nifaktaki öncülüğünden bahsedip işin ikinci yarısını 98. ayete bırakıyor. 98. ayet, münafıklığın sembol kitlesi olan bedevilerin intaktaki savsaklamayla öne çıkan bozukluklarına dikkat çekiyor. Yani bedevi ikiyüzlülüğü münasebetiyle münafıklığın kimlik yapısı, hem nifak hem de infak bağlamında tahlil edilerek nifakla infak arasındaki ayrılmaz ilişkiye mucize bir biçimde açıklık getiriliyor.

Münafık, İslam'ın paylaşım ve fedakârlık emrini savsaklayanların

sıfatıdır. Münafıkları, Müslüman kitleden ayrı bir 'millet' veya 'camia, gibi göstermek Kur'an'dan onay alamayacak bir yaklaşımdır ve esası, infakı savsaklamakla kalmayıp infak düşmanlığı yapan Emevî zorbalarının aklanmasını ve korunmasını sağlamak amaçlıdır.

Allah'a oyun oynama namertliği:

Münafık tipin bu namert alâmeti Kur'an'da açıkça telaffuz edilmiş, Hz. Peygamber tarafından da sarsıcı bir beyanla pekiştirilmiştir. Önce ayete bakalım:

"Şu bir gerçek ki, münafıklar/ikiyüzlüler hileler düzerek Allah'ı aldatmaya uğraşıyorlar. Ama Allah da onları aldatıyor." (Nisa, 142)

Hz. Peygamber'in bu konuya ayrıntı niteliğindeki sözü insanı çıldırtacak kadar sarsıcıdır. Bir sahabî soruyor: "Yarın, kurtuluş nasıl olacaktır, ey Tanrı Elçisi?" Tanrı Elçisi cevap veriyor:

"Kurtuluşu hak etmek için, Allah'a hile yapıp O'na oyun oynamaktan vazgeçmek gerekir."

Yani bir insanın eylemleri içinde 'Allah'a oyun oynamak' yoksa o, nihayet bir biçimde kurtulur. Sahabî, dehşet içinde tekrar soruyor: "Allah'a oyun oynamak nasıl olur, ey Tanrı Elçisi?" Cevap veriyor Yüce Peygamber:

"Görünüşte, Allah ve Elçisi'nin emrettiğini yapar ama içinden başka şeyler peşinde olursan Allah'a oyun oynamış olursun. Riyadan sakının, çünkü riya, Allah'a şirk koşmaktır." (İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir,* 1/68)

Demek ki, makbul görünümlü melunlar olan münafıklar, Allah'a hile yapmaya kalkan alçaklardır. Tanrısal öfkeyi büyüten sebep de budur. Bunun içindir ki, münafıklığın esas ruh hali olan riyaya bulaşanlar Mâûn suresinde lanetlenmiştir. Allah, elbette ki, kendisini mertçe inkâr edenlerden önce, kendisini kabul ettiğini söyleyip de O'na hile yapma alçaklığına tevessül edenlerden intikam alacak, öncelikle onları lanetleyecektir. Mâûn suresinde de bunu yapmıştır.

İRTİDAT VE NİFAKIN ASRISAADET'TEKİ PROTOTİPİ: TU'ME BİN ÜBEYRIK

Tu'me bin Übeyrık, sahabenin Ensar zümresinden biriydi. Katâde bin Nûman adlı komşusundan çaldığı bir zırhı, "Bir süre sende emanet kalsın" diyerek Yahudi bir komşusuna, Zeyd bin Semîn'e bırakmıştı. Zırhın Tu'me tarafından çalındığı anlaşılınca onu takibe aldılar. Zırhın sahibi Katâde, Hz. Peygamber'e gelip zırhının Tu'me tarafından çalındığını söyleyerek yardımını istedi. Öte yandan, Tu'me, hazırladığı planı uygulamaya koymuş, zırhı Yahudi Zeyd'in çaldığını iddia ederek onun suçlanmasını istemiştir. Tartışma Hz. Peygamber'in hakemliğine tevdi edilince, Yahudi kendi tanıklarını getirmiş, Tu'me de kendi kabilesinden sahabî bir ekibi tanık göstermişti. Rivayet tefsirinin babası sayılan Taberî (ölm. 310/922) bu noktada şu bilgiyi veriyor: Tu'me'nin adamları (Ensar'dan bir ekip) daha önceden Hz. Peygamber'e gelerek onu, Tu'me'yi aklaması için yönlendirmek üzere, daha işin başında Yahudi'yi şu itham ile karaladılar:

"Ey Tanrı Elçisi! Bu pis Yahudi, seni ve sana vahyolunanları inkâr eden bir adamdır; zırhı da o çalmıştır. Halka karşı Tu'me'yi savun, Yahudi'yi suçla." (Taberî, *Tefsir,* 5/268)

Şu tavır, dinciliğin omurgasını vermekle kalmaz, dinciliğin tanımına da tartışılmaz bir kaynak oluşturur. Bu tavır bize gösteriyor ki, dincilik, dinin çıkarlar için kullanılması, bu çıkarlara karşı tavır koyanların dindışı veya dinde ikinci sınıf adam ilan edilmesi şeklinde özetlenebilecek bir alçaklık ve hainlik sistemidir.

Zırhın sahibi Katâde, şikâyetini Hz. Peygamber'e getirdiğinde Peygamber'in azarlamasıyla karşılaştı:

"İslam'a hizmetleri ve iyilikleri bilinen bir aileyi, kanıtsız, tanıksız hırsızlıkla mı suçluyorsun!" (Taberî, *Tefsir,* 5/266)

Hz. Peygamber, bir grup Müslümanın tanıklığını esas alarak Tu'me'nin lehine, Yahudi Zeyd'in aleyhine hükmetme eğilimine girmiş, ama meseleyi düşünmek için süre istemişti. Tu'me ile ilgili ayetler işte bu 'düşünüp değerlendirme' sırasında inmiş ve 'bizzat Peygamber'in bile yanıldığını, hatasından tövbe etmesi gerektiğini bildiren muhteşem dersi vermiştir. Tu'me'nin işledi-

ği yolsuzluk, yalancılık ve iftira suçuna aydınlık getiren ve iftiraya uğrayan Yahudiyi aklayıp Tu'me'yi suçlayan ayetler inince, Tu'me, "Mensubu olduğum halde bana bu kötülüğü yapan dine lanet olsun!" diyerek Medine'den Mekke'ye gidip irtidat etmiş ve müşriklere katılmıştır. Bununla da yetinmeyip Hz. Peygamber aleyhine propagandaya başlamıştır. Bir süre sonra, başka bir hırsızlığı gerçekleştirmek üzere bir duvara tırmanırken duvar yıkılmış ve altta kalan Tu'me ölmüştür.

Dinin ve sahabîliğin saygınlığını bir maske gibi kullanıp insanları Allah ile aldatarak haksız kazanç ve itibar devşirmeye kalkan, bu haliyle şerir bir dincilik ve münafıklık örneği ortaya koyan Tu'me hakkında inen ayetler şunlardır:

"Kuşku yok ki, biz bu kitabı sana, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği ile hükmedesin diye hak olarak indirdik. Hainlere yandaş olma/hainlerle çekişip duran biri olma! Allah'tan af dile! Allah çok affedici, çok merhametlidir."

"Öz benliklerine hainlik edenler için didinip durma! Çünkü Allah, sürekli hainlik eden günahkârı sevmez. İnsanlardan gizleniyorlar/ gizliyorlar da Allah'tan gizlenmiyorlar/ gizlemiyorlar. Oysaki O, O'nun hoşlanmadığı sözü gece boyu sarf ederlerken onlarla beraberdir. Allah, onların yapmakta olduklarını çepeçevre kuşatmıştır."

"Diyelim, siz onlar için dünya hayatında mücadele verdiniz. Peki, kıyamet günü Allah'a karşı onlar için kim mücadele verir, onlar hakkında kim vekillik yapar? Kim bir kötülük yapar yahut öz benliğine zulmeder de sonra Allah'tan af dilerse Allah'ı çok affedici, çok merhametli bulur."

"Günah kazanan onu kendi nefsi aleyhine kazanır. Allah Alîm ve Hakîm'dir. Kim bir hata yahut günah işler de sonra onunla bir suçsuzu itham ederse hiç kuşkusuz, büyük bir iftira ve açık bir günah yüklenmiş olur."

"Eğer Allah'ın senin üzerindeki lütfü ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir zümre seni şaşırtmaya mutlaka yeltenecekti. Ama onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar. Ve sana hiçbir şekilde zarar veremezler. Allah, sana kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın senin üzerindeki lütfü çok büyüktür."

"Onların fısıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak, bir sadakaya, bir iyiliğe ve insanlar arasında bir barıştırmaya özendiren başka. Kim böyle bir şeyi Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle yaparsa biz ona yakında çok büyük bir ödül vereceğiz."

"Erdirici kılavuzluk kendisine ayan beyan geldikten sonra, resulden kopup müminlerin yolunun dışında bir yol izleyeni, biz, izlediğinin yönetimine sokar, sonra da cehenneme fırlatırız. Ne kötü bir dönüş yeridir o!" (Nisa, 105-115)

İniş sebebi olan kişi ve olay hakkında bütün İslam din bilginlerinin ittifakı olan bu ayetlerden yine müfessirlerin ittifakıyla elde edilen sonuçları (mesajları) sıralayacağız. Ama önce şunun altını çizelim:

Bu ayetlerin sarsıcı mesajının dikkat çektiği 'dincilik' ithamından rahatsız olan, bu yüzden, işi, birçok yerde yaptıkları gibi, onun bunun üstüne atıp kenara çekilmek için, Tu'me'nin esasında 'münafıklardan biri' olduğunu (sanki münafıklar diye ayrı bir millet veya kabile varmış gibi), ayetlerin 'münafıklar' hakkında indiğini söyleyen bazı kişiler çıkmıştır ama bunlar itibar görmemiştir.

Ayetlerin münafıklar hakkında indiğini söylemek açık bir saptırmadır. Bazı kaynaklar, bu Tu'me'nin mensup olduğu Übeyrık oğulları arasında Bişr (veya Beşir) adlı bir şair bulunduğunu, bu şairin münafıklar arasında yer aldığını (yine münafıklar diye ayrı bir millet varmış dayatmasıyla) söylemektedir. Bu Bişr'i bir el yordamıyla çevirip Tu'me yapanlar ve anılan ayetlerin hükmünü kafalarındaki 'münafıklara' özgüleyerek mesajı saptıranlar vardır. İbn Kesir (ölm. 774/1373), Tefsir'inde, açık bir saptırma yaparak olayı münafık şair Beşir'e mal eder, Tu'me'nin adını ise hiç anmaz. Ne yazık ki, Türk müfessir Süleyman Ateş de bu saptırmaya yenik düşenler arasındadır. Ateş, İbn Abbas'tan Elmalılı Hamdi'ye kadar bütün tefsir ve hadis kaynaklarının ittifakı aksine, Tu'me'yi 'ayrı bir milletmiş gibi lanse edilen münafıklar arasına sokarak, on tane ayetin muhteşem mesajını âdeta yok etmektedir. (Ateş, Tefsir, 2/363-364) İbn Kesir ve Ateş gibilerin yaptıkları gayretkeşlik, elbette ki bazılarının hoşuna gidecektir. "Ne var bunda, Müslümanları aklamak kötü bir şey mi? Ortada bir suç var, varsın münafıklara mal edilsin" diyebileceklerdir. Ancak, bu yapıldığında, anılan on ayetin amaçladığı mesaj yok olmaktadır.

Dinciyi koruyalım derken dindarlara zulüm ederseniz din de Tanrı da yakanıza yapışır. "İyi niyetle yaptım" diyerek kurtulamazsınız. Dincilik, işte bu "Din kardeşlerimizi korumanın neresi kötü?" şeytanî mantığıyla İslam'ı yozlaştırıp tanınmaz hale getirmiştir.

Tu'me, ayrı bir millet gibi lanse edilen hayalî münafıklardan biri olsa, onca Ensarî sahabe onun için aracılık-şefaatçılık yapmaya kalkmazdı. Bir kere, Hz. Peygamber, kendisini uyaran ayetler gelinceye kadar, Tu'me'nin lehine tavır koymuş, hatta onu 'İslam'a hizmetleri olan bir kişi' olarak övmüştür. Hani, Peygamber münafıkları biliyordu! Peygamber münafıkları elbette biliyordu. Nasıl? Nifaklarını ortaya koyan işler yaptıklarında. Ama bu işler yapıldığında münafıkları herkes bilebiliyordu. Kur'an, sadece Hz. Peygamber'e mi hitap ediyor!?

Tu'me'nin, Peygamber'den beklediği iltiması görmemesi üzerine irtidat ettiği de ittifakla bildirilmektedir. Eğer Tu'me, o bahsedilen 'hayalî münafıklar'dan biri idiyse onun irtidadından söz etmek, 'hayalî münafıklar' listesi savunucuları için büyük bir çelişki olmaz mı?

Hayalî listeyi bırakalım, Kur'an'ın verilerine bakalım: İnfaktan kaçanlar, İslam'ı, menfaatlerine uyduğu sürece ve o nispette benimseyenlerin tümü münafıktır. Bütün zamanlarda ve bütün mekânlarda...

"Tu'me'ye iltimas için Hz. Peygamber'e onca dil döken Ensar grubu da mı münafıktı?"

Hayır, Tu'me 'o ayrı bir millet gibi gösterilen 'hayalî münafıklar'dan değildi. Her Müslüman münafıklığa adaydır. İnfaktan kaçıp nifaka saparsa, bu adaylığı gerçeğe dönüşür ve 'münafık' sıfatına müstahak olur. Bunun ayrı bir listesi falan olmaz. Tu'me, ayrı bir kavim veya kitle ifade eden listenin münafıkı anlamında münafık değildi, tam aksine, seçkin bir sahabî idi. Ama sonradan irtidat etmiştir. Kur'an'ın bu olayı on ayetle gündem yapmasının esas sebebi ve mesajı da Tu'me'nin bu durumu yüzündendir.

Tu'me üzerinde böylesine genişçe durulması, onun seçkin bir sahabî olmasına rağmen çok ağır bir hainliğe tevessül etmesi

yüzündendir. Mesaj işte budur ve bu mesaj 'hayalî münafıklar'la ilgili bir mesaj değil, tamamen başka bir mesajdır. Çıkarcılığın insanı dinden, imandan nasıl edebileceğine ilişkin bir mesajdır. Dinciliği tanıtan bir mesajdır.

MUAVİYE SAPTIRMACIL1ĞI

'Ayetlerin mesajım saptırma' yöntemi, dincilik damarının ta baştan beri kullandığı ve esas sahibinin Muaviye olduğu bir yöntemdir. Muaviye, hesabına gelmeyen ayetleri, "Bunlar bizim hakkımızda değil, Ehlikitap hakkında, Yahudiler, falancalar, filancalar hakkında indi" diyerek dışlamasryla da ünlüdür. Hesaba ters düşen ayetleri bir yerlere ciro etmekte rahat davranılsın diyedir ki 'hayalî münafıklar listesi' uydurulmuştur. Her 'Müslüman' kimliğin, her an münafık fiilleri sergileyebileceği gerçeği saklanmıştır. Bu saklama sayesindedir ki, gırtlağına kadar nifak ve hatta irtidada batan birtakım adamları deşifre eden ayetler "Bunlar münafıklar hakkında inmiştir, falanca ise sahabedendir, bu ayetler ona hitap etmez" denerek etkisiz kılınmıştır.

Ayetlerin eleştirisinden kurtulmak için bu Muaviye yöntemine sürekli başvurulmuştur. Özellikle Mâûn suresi ve onun mesajına benzer mesajlar taşıyan ayetlerle ilgili olarak...

Tu'me bir sahabî idi ve seçkin bir sahabî idi. Zırhı kendisinin çalmadığına yemin de etmişti. Nitekim o seçkinliği yüzündendir ki Ensar'dan bir grup sahabî hiç tereddütsüz onun lehine tanıklık etmiş, Hz. Peygamber de onun lehine hükmetme eğilimi göstermiştir. Iraklı müfessir Şihabuddin el-Âlûsî (ölm. 1271/1854) diyor ki, Tu'me, bu sahabîlere şöyle söylemiştir:

"Siz şimdi, beni suçlayıp bir Yahudi'yi mi aklayacaksınız?! Gidin, Peygamber'e söyleyin de beni aklayıp Yahudi'yi suçlasın!" (Alûsî, *Tefsir,* 3/140)

Ayetler, işte böyle bir ortamda inip Kur'an'ın en hayatî mesajlarından birkaçını art arda ilkeleştirmiş ve bu ilkeler uğruna, Kur'an'ın mahbatı (indiği kişi) olan Hz. Muhammed'i bile eleştirmekten çekinilmediğini göstermiştir. Ayetlerden çıkan ölümsüz ilkeleri, ünlü müfessirlerin beyanlarını izleyerek şöyle sıralayabiliriz:

1. Hak, düşmanınızın da olsa ona saygı duyacak, onu koruyacaksınız:

Çağdaş Mısırlı müfessir Tantavî (ölm. 1940) şu noktaya dikkat çekiyor: Kur'an, burada, Müslümanların en şiddetli düşmanı olduklarını bildirdiği Yahudilerden bir kişiyi, hem de mensuplarından çok seçkin bir adama karşı savunmuş, aklamış, korumuştur. (Tantavî, *Tefsir,* 2/78) Buradan çıkan ilke şudur:

Hak, düşmanınızın bile olsa ve en yakın dostunuzun aleyhine sonuç da verse, hakkı koruyacaksınız. "Bizim adamımızdır, din kardeşimizdir; öteki ise din düşmanıdır, bizden değildir" gerekçeleri din değil, dinsizliktir. Bundan da anlaşılır ki, dincilik icraatının hemen tamamı, din perdesi altında dinsizliktir.

2. Zalime arka çıkan, peygamber de olsa azarlanır:

Müfessir Fahreddin Râzî'nin de ifade ettiği gibi, "bu ayetlerde çok ağır bir tehdit vardır. Allah, Hz. Peygamber'i, Tu'me gibi bir suçlunun aklanmasına meyletmesi yüzünden azarlamıştır. Yanlış bir kanaat yüzünden gelen tehdit bu ise zalimin zulmünü bile bile ona yardım ve destek vermenin nasıl bir cürüm oluşturduğunu düşünmek lazım." (Râzî, *Tefsir,* 11/35)

3. Sahabe de olsa hiç kimse masum değildir:

Sahabî unvanı taşıyan insanların bile hem de Hz. Peygamber'i kandırmaya teşebbüs edebildiklerine dikkat çekilerek insanın hiçbir şekilde masumiyet ve günahsızlığına hükmedilemeyeceğine vurgu yapılmıştır. Müfessir Râzî (ölm. 606/1209) şöyle diyor:

"Tu'me'nin arkadaşları onun hırsız olduğunu bile bile Hz. Peygamber'den onu aklamasını ve bir Yahudiyi suçlamasını istemişlerdir. Bu iltimasçı ekibin yaptıkları, Cenabı Hak tarafından 'Peygamber'i saptırmak, yanlış yönlendirmek', ayetin tabiriyle 'dalâlete sevketmek' olarak değerlendirilmiştir." (Râzî, *Tefsir,* 11/39)

Hanefî fıkhının büyük müfessiri el-Cassâs (ölm. 370/980), tam bu noktada takdirî bir soru soruyor:

"Hâkim, hükmünü zahirî kanıtlara bakarak verir. Bu olayda

zahirî kanıtlar, Tu'me'nin lehine idi. (Çünkü zırh, Tu'me'nin evinde değil, Yahudi Zeyd bin Semîn'in evinde bulundu). Hal bu iken, Hz. Peygamber, Tu'me lehine yaptığı içtihadından ötürü nasıl olur da dalâletle itham edilir?"

Ve Cassâs şu cevabı veriyor:

"Maddî kanıtların gösterdiği yönde hüküm vermek dalâlet olmaz; burada dalâlet olarak itham edilen de o değildir. Ayetin burada dalâlet olarak gösterdiği, tam bir bilgiye sahip olmaksızın hainin aklanmasıdır. Tu'me'yi iltimas etmek için didinenler Hz. Peygamber'i işte böyle bir dalâlete itiyorlardı." (Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'an,* 2/394)

4. Sahabe de olsa hiç kimsenin cennetlik olduğuna hükmedilemez:

Hiç kimse ebediyen kurtulmuş, cenneti garantilemiş kişi olarak nitelendirilemez. Nitekim Ensar'dan bir sahabî olan Tu'me, suçu işlemekle kalmamış, suçsuz olduğu yolunda yemin etmiş, beklediği iltiması bulamayınca da dinini değiştirip cehennemlik olmuştur.

5. Menfaat duygusu din duygusunun üstüne çıkabilir:

Çıkar duygusunun, bazen din ve imanın üstüne çıkabileceği, bunun hiçbir istisna tanımadığı gösterilmiştir. Nitekim, istediği desteği bulamayan Tu'me, Hz. Peygamber'e öfkelenerek, dinini değiştirip müşrikler safına geçmiş, İslam aleyhine çalışmaya başlamıştır. (Râzî, *Tefsir,* 11/43)

6. Dindarlık, insanlar arasında üstünlük göstergesi yapılamaz:

Müfessir Kurtubî ((ölm. 671/1272) şu noktaya dikkat çekmektedir: Bir insanın dindarlıkta, takvada, dine hizmette öne çıkmış olması, onun günahsızlığına kanıt yapılamayacağı gibi insanlar arasında üstünlüğüne de gerekçe yapılamaz. Bu olayda, takvanın insanlar arasında değil, Tanrı ile insan arasında bir değer ölçüsü olması lazım geldiği gösterilmiştir.

7. *Bir kimsenin İslam-din hizmeti yapmış olması, haksızlığına rağmen savunulmasının gerekçesi yapılamaz:*

Bir insanı, haksızlığına rağmen savunmak, islam dışı bir davranıştır. Böyle bir davranıştan hayır bekleyenin İslam'a hizmetinden söz edilebilir mi? Onun görünürde böyle bir hizmeti varsa, bunu riyakârlık ve samimiyetsizlikle kirlenmiş görüp kenara atmak gerekir. Dincilerin her devirde ve her zeminde anlamak istemedikleri gerçeklerden biri de budur. Bunun içindir ki sürekli 'din' perdesi altında 'dinsizlik' sergilemek gibi bir hüsranın içinde debelenirler.

Tu'me'yi aklamak için Peygamber'i âdeta zorlayanlar, Tu'me ve ailesinin 'din ve İslam konusunda hizmetleriyle öne çıkmış insanlar' olduğuna vurgu yapmışlardır. Cenabı Hak ise eski hizmetlerin, haksızlığı görmezlikten gelme gerekçesi yapılamayacağına vurgu yapmıştır. (Kurtubî, *Tefsir,* 5/375)

8. Hiç kimse sadece "Din kardeşimizdir" gerekçesiyle savunulamaz:

Suçluluğu, kötülüğü sabit olmuş bir Müslüman topluluğun, gayrimüslim bir topluluk aleyhine, sırf Müslüman oldukları için savunulmaları, hıyanet suçu oluşturur. (Kurtubî, *Tefsir,* 5/377)

MÜNKER
(insanlığın ortak-evrensel yasakları)

20 civarında ayette geçen münkerin kökü olan nekr ve ondan türeyen inkâr, görmezlikten gelmek veya görememektir. İnkârın zıddı irfandır ki onun esasını bilmek, bilebilmek oluşturur. Bu bakımdan, Râgıb'ın da işaret ettiği gibi, her inkârda biraz cehalet vardır. Ve bunun için olacak ki, Kur'an, şirk de dahil, tüm sapıklıkların temelinde bilgisizliği görür ve kendisine karşı çıkanları cehaletle suçlar.

Münker, güzeli ve iyiyi görmezlikten gelmeye dayanan davranış, tutum ve sözdür. Râgıb onu, "Sağlıklı aklın, çirkinliğine hükmettiği veya güzel olup olmadığında kuşku duyduğu fiil" diye tanıtmıştır. Kur'an'ın verileriyle dilin verilerini birleştirirsek münkeri, Elmalılı'nın şu cümlesiyle tanımlayabiliriz: "Dinin ve geleneğin tanımadığı şey."

Münkerin zıddı mâruftur ki, irfan kökünden gelir ve esasını bilgi ve aydınlık oluşturur. Kur'an, örfü de bir hukuk ve değer kaynağı saydığına göre, örf ve âdetin çirkin gördüğü şeyler de, elbetteki vahyin ve aklın tespitlerine zıt olmamaları şartıyla, münkerdir, çirkindir. Eğer örf ve âdet, akla ve dine ters olursa, o takdirde ona uymak münker, onu terk, mâruf olur. (bk. burada Mâruf mad.)

Kur'an, kötüyü ve şerri, münker gibi genel bir kavramın çerçevesi içine çekmek, güzeli ve hayrı da mâruf gibi yine genel bir kavram altında vermekle, insanoğlunun ürettiği tüm çirkinlikleri ret, tüm güzellikleri kabul eden ve insanlık mirasını bir bütün olarak değerlendiren bir evrensellik sergilemiştir.

Güzel ve iyi gibi, çirkin ve kötü de iklime ve bölgeye bağlı tutulmamıştır. Bu yüzden Allah'a imanın en belirgin niteliklerinden

biri de münkere karşı çıkmak, mârufu özendirmektir. Ve mümi-nin temel vasıflarından biri de budur. (3/104, 110, 114; 9/71, 112) Karanlık üreten insanlarda bu, tersine işler. Onlar, mün-kere çağırır, mâruftan uzaklaştırırlar, (bk. Bir önceki ayetler ve 9/67) Bu karanlık ruhlar, güzel ve iyi söz konusu olduğunda yüzlerinde münker beliren varlıklardır. (22/72)

Aydınlık ruh, münkere karşı olmak, mârufu destekleyip yaymak-la, Yaratıcı Kudret'in fiiline bir katılım sergiler. Çünkü Allah'ın vasıflarından biri de münkerden uzaklaştırmaktır. (16/90)

Yaratıcının öfkelendiği en kötü tavırlardan biri de münkerin icrasına seyirci kalmaktır. Bu hal, insan olmanın onuruna in-dirilen **bir** darbe, varoluş borcunun inkârı ve hiçliğe hizmettir. Ehlikitap din temsilcileri, özellikle Yahudi din bilginleri, bu yüz-den lanete uğramışlardır. Kur'an onların bu tavrını **çok** çirkin bir **tavır** olarak nitelendirir:

"İşledikleri münkerlerden birbirlerini sakındırmıyorlardı. Ne kötü şeydi yapmayı sürdürdükleri." (5/79)

Münkerden alıkoymamak, bireyi, toplumu ve giderek evrensel birliği zedeleyen ve dünyayı karmaşa ve ıstıraba iten bir fela-kettir. Bu felaketin temelinde "Bana **ne!", "Bana dokunmayan** yı-**lan bin yaşasın"** anlayışının yattığını ve bu anlayışın bir **insanlık** suçu sergilediğini ifadeye koyan bir hadisinde Hz. Peygamber bir **gemi istiaresi** kullanıyor. Gemi, toplum veya tüm insanlık dünyasıdır. Bu hadisteki benzetme şöyledir: Gemideki top-luluk su **ihtiyacını** güvertedeki su deposundan gidermektedir. Ancak, güvertede oturanlardan bazıları su almak için aşağı katlardan gelenleri horlamaya, kovmaya başlarlar. Ötekiler de bu kötü harekete seyirci kalırlar. Bir süre sonra, alt kattakiler derler ki: **"Azar işitmektense, geminin dibini delelim,** suyu **doğru-**dan **nehirden alalım!"** Ve gemiyi dipten delerler ve su alırlar. Ne var ki, gemi su dolmaya başlar ve bir süre sonra da **batar.** Hz. Peygamber, bunun ardından şöyle diyor:

"Eğer yukarıdakiler, geminin dibini delerek su **alanlara engel olsa-lardı** su **alımını engelleyenleri durdursa, yani münkere** karşı **çıksa-lardı** bu **sonuç doğmazdı."** (Buharî, şirket 6, şehâdât 30; Tirmizî, fiten 12)

Münkere öncelikle kimler karşı çıkmalıdır?

Kur'an bu noktada ulû bakıyye tabirini kullanmaktadır. Münkere karşı çıkmak öncelikle ulû bakıyyenin görevidir.

Toplumların felaket sebeplerinin başında, uyarıcıları bırakıp da mütrefleri dinlemek gelmektedir. Mütreflere karşı öne çıkarılan uyarıcılar, 'birikim sahipleri' (ulû bakıyye) olarak anılmaktadır. Sadece ilim sahipleri değil de 'birikim sahipleri' denmesi düşündürücüdür. Anlaşılan o ki Kur'an, yanlışlıklara karşı uyarı görevini ilim, irfan, deneyim, vizyon ve imkân sahibi herkese yüklüyor. Birikim sahipleri gerekeni yapmadıklarında yani uyarıyı layıkıyla yerine getirmediklerinde toplumun çökmesi hak olur:

"Sizden önceki kuşakların söz ve eser/birikim sahibi olanları, yeryüzünde bozgunculuktan alıkoymalı değiller miydi? Ama içlerinden kurtarmış olduklarımızın az bir kısmı dışında hiçbiri bunu yapmadı. Zulme sapanlar ise içine itildikleri servet şımarıklığının ardına düşüp suçlular haline geldiler." (Hûd, 116)

O halde, münkere karşı çıkmamak, sadece münkeri işleyenlerle ondan zarar görenleri değil, ona seyirci kalanları da mahveder. Münkere karşı çıkmak, mutlak insanlık borcudur. Ancak bunun şekli ve yoğunluğu izafîdir. Son Peygamber, bu noktada şu ölçüyü getiriyor. El ile engellemek, bunu yapmakta zorluk varsa dil ile engellemek, bunu da yapamıyorsa, gönülden karşı olmak. (Müslim, iman 78; Tirmizî, fiten 11; Nesaî, iman 17; İbn Mâce, ikamet 115; Dârimî, salât 242)

Hadis kitaplarının iman ve fitneler bahisleri münkere engel olmamanın toplumu ve sonuçta tüm insanlığı nasıl bir felakete sürükleyeceğini gösteren Peygamber beyanlarına yer verir. Bu bölümler ayrıca Hz. Peygamberin 'münkere engel olmamanın getireceği felaketten Allah'a sığınışını' ifade eden dualarına da yer vermektedir.

MÜŞRİK

(Allah'a ortak koşan, dine riya bulaştıran,
Allah'ın yanında alt ilahlar kabul eden)

Şirk kökünden ismi fail olan müşrik kelimesi Kur'an'da, tekil ve çoğul (müşrikûn, müşrikât) halde 40 küsur yerde geçer. Kelime anlamıyla, şirke saplanmış, şirki temsil eden demektir, (bk. burada, Şirk mad.)

Kur'an, müşrik tipi, varlık bünyesinde birliği, ahenk ve huzuru parçalayan olumsuz bir kuvvet olarak görür ve neces (bizatihi pis) diye nitelendirir. (9/28) Kur'an'ın kıtal (öldürmek üzere çarpışma) fiiline muhatap ve hedef gösterdiği tek zümre de müşriklerdir. Müşriklerle münasebetin en geniş biçimde düzenlendiği sure olan Tevbe'de şöyle deniyor:

"Müşrikler sizinle nasıl topyekün savaşıyorlarsa siz de onlarla topyekün savaşın. (Tevbe, 36)

Ancak unutulmamalıdır ki, müşriklerin öldürülmesine müsade, onların başlattıkları saldırının ardından gelmiştir. Burada da Kur'an'ın, 22/39-40 ayetlerinin öne çıkardığı gerekçe işleyecektir.

Müşrikler, ruhsal anlamda temiz olmadıklarından onların, hangi niyetle olursa olsun, müminlerin mabetlerini onarmalarına izin verilmez, (bk. 9/17)

Müşrikler, kadın veya erkek, müminlerle nikâhlanamazlar. Böyle bir nikâh talebi ancak müşrikin imana girmesi halinde olumlu karşılanır. (2/221) Oysaki Allah'a inanan Ehlikitap nikâhlanabilir. Ve çiftler aynı yuvayı, ayrı dinlerin mensubu olarak paylaşabilirler.

Kur'an, müşriklerin Allah'a ortak koştukları ilahları kadın cinsinden yani dişi mahlûklar tasavvur ettiklerini, bazı ilahlarını erkek olarak düşünmeleri halinde ise bizzat kendilerini onların önünde kadın tıynetinde gördüklerini belirtmektedir. Bu hususa değinen Nisa suresi, 117. ayet, konumuz açısından bir kelam mucizesi taşımaktadır. Bu mucize, ayette geçen inâs kelimesinin kullanılışında görülüyor. Şimdi, bahse konu olan ayeti, inâs kelimesini tercüme etmeden ve gramatik konumunun inceliklerini de dikkate alarak verelim:

"Allah'ın berisindekilere davet/dua edenler sadece dişilere/dişileşmiş halde davet/dua ederler. Ve onlar inatçı bir şeytandan başkasına çağırıp yakarmıyorlar."

Bu ayetteki inâs, cansız varlık anlamına geldiği gibi, ünsâ kelimesinin çoğulu olarak, kadınlar, dişiler anlamına da gelir, Ayrıca inâs, cümlede öyle bir konuma getirilmiştir ki, hem çağırıp yakarma fiiline tümleç olabilmekte hem de cümlenin öznesi (faili) olan müşriklerin durumunu gösteren bir hal olabilmektedir. Bize göre, ayetin mealini verirken bu iki gramatik konumu ve inâs kelimesinin iki ayrı lügat anlamını dikkate almak gerekir. Çünkü bunların her biri müşrikler ve şirk konusunda ayrı bir gerçeğe işaret ediyor. O halde sonuç şu olur:

1. Müşrikler, Allah dışında şeylere taparken dişiye tapınma psikozu içindedirler.

Elmalılı Hamdi, bunu, 'kancıklara ibadet' diye veriyor ve şöyle devam ediyor:

"Onların en ziyade tapındıkları, gönül verip yalvardıkları veya adına çağrıda bulundukları ilahları kancıklar olur. Onların nazarında ilah mefhumu, mâbud tasavvuru bir kadın hayalidir... Müşrik ruhunun tapınma gayesi kadındır. O, bütün zevkini, bütün ilhamını kadından almak ister. Putların kadın adlarıyla anılmaları da, kadına tapmanın ruha hâkim olmasındandır. Putların mevkii buna bir sembol olmaktan ibarettir... Ve en çirkin bir kadın en güzel bir puttan daha kıymetli olmak lazım gelirken, tanrısını kadın telakki eden müşriklerin elinde gerçek kadınlar öyle bir ihmal ve yozlaşmaya uğrarlar ki, hürmet şöyle dursun, en basit bir insan hakkından bile mahrum edilirler. İddiaya bakarsanız kadın her şeydir; fiile bakarsanız kadın oyuncakların en sefili olmuştur."

Gerçekten de müşrik şuuraltı, dişiliği bir yandan ilahlaştırarak bir ifrata giderken, kız çocuklarını diri diri gömmek suretiyle bir tefrit sergilemiş ve bu hal, şirkin bir karanlık ve ahenksizlik olduğunu göstermiştir.

2. Dişiliğin sembolü yapılan putlara taparak bir ifrat sapıklığı sergileyenler, onlara taparken kendileri dişileşir, avratlaşırlar ve böylece bir tefrit sergilerler.

En yüce kavramları kadınlaştırmanın cezasını, kadın önünde kadınlaşmak gibi bir sefaletle öderler.

3.Taptıkları şeyler; kadını sembolize eden cansızlardır.

Nitekim Kur'an, şirk ilahlarının bu, 'yaratılmış olduğu halde yaratan mevkiine çıkarılma' durumlarının arz ettiği zavallılığa başka yerlerde de dikkat çekmektedir. (Mesela bk. 7/191)

Kur'an, şirkin onca kötülüğüne ve müşriklerin onca pisliğine rağmen, sonsuz rahmet ve hoşgörüsünü onlara da uzatıyor ve bağlılarına şu emri veriyor:

"Eğer müşriklerden biri senden güvence dilerse/senin yanına gelmek, sana komşu olmak isterse, ona güvence verip yakınlaşma isteğini kabul et ki, Allah'ın kelamını dinleyebilsin. Sonra da onu, güvenli gördüğü yere kadar götür. Çünkü bunlar, ilimden nasibi olmayanların vücut verdiği bir topluluktur." (Tevbe, 6)

Böylece Kur'an, hem şirki bir bilgisizlik ürünü olarak tescil ediyor hem de en ağır ve iğrenç sapmalara maruz kalanları bile kucaklamanın lüzumuna dikkat çekiyor. Müşriklerin inançları ve felsefeleri hakkında ayrıntılı bilgiler şirk maddesinde verilecektir.

MUT'A

(süreli nikâh)

Kökü olan meta', uzun süreli nimet demektir. Bu kökten kelimeler, Kur'an'da, isim ve fiil halinde 70 yerde kullanılmıştır. Bizzat meta' kelimesi 24 kez geçer. Meta' ve müt'a, boşanan kadına, iddet beklediği süre içinde yararlanması için verilen paraya denmektedir. Müt'a nikâhı ise belli bir süre için belli bir para karşılığı kıyılan nikâhtır. Bu nikâhta, kadın, süre bittiğinde herhangi bir boşama/boşanma işlemine lüzum kalmadan boş olur. (Râgıb, *el-Müfredât,* m.t. ayn)

Aynı kökten gelen istimta', yararlanmak, bir işi yarar sağlamak amacıyla yapmak demektir. Kur'an bu kelimeyi hem müt'a nikâhını tanıtırken hem de zalimlerin birbirlerinden yararlanmak için işbirliği yaptıklarını anlatırken kullanmıştır. (İkinci anlamın ayrıntıları için bk. burada, Zulüm mad.)

Müt'a bir kök sözcüktür. Ehlisünnet fakîhlerinin bu sözcüğü 'mehir' anlamında kullanmaları, sözcüğün aslî anlamı değil, geleneksel yorumlarla oluşmuş anlamıdır. Kur'an bu sözcükten türeyen fiillerin tamamına yakınını mehir anlamına gelmeyecek yararlandırmalar için, daha doğrusu 'geçici yararlanmalar' karşılığı verilen bedel anlamında kullanmaktadır. Bazı ayetler görelim:

"Verdiklerimize karşı nankörlük etsinler ve birazcık nimetlensinler diye. Yakında bilecekler." (Ankebut, 66)

"Onları birazcık nimetlendiriyoruz. Sonunda hepsini şiddetli bir azaba süreceğiz." (Lukman, 24)

Karşı cinsler arası ilişkiler ve özellikle evlilik konusuna değinen ayetlerde bu müt'a kökünden fiillerin Arap gramerindeki 'tef îl' babından kullanıldığını görüyoruz. Şu ayette olduğu gibi:

"Kendilerine dokunmadan veya onlar için herhangi bir mehir belirlemeden kadınları boşamanızda sizin için bir günah yoktur. Ancak onları nimetlendirin. İmkânları geniş olan kendi gücünce yapar bunu, imkânları sınırlı olan da kendi gücünce yapar. Örfe uygun bir nimetlendirme. Güzel düşünüp güzel davrananlar üzerine bir borç." (Bakara, 236)

Bu ayette en dikkat çekici olan, mecburî mehrin (fariza) yanında (ve karşısında) ve ondan ayrı olarak verilecek mal veya paranın müt'a kökünden bir sözcükle ifade edilmesidir. Yani Kur'an, Ehlisünnet'in söylediğinin aksine, kadına müt'a türünden verileni, zorunlu mehri ifade eden kelimeden (ecr) başka bir kelimeyle ifade etmiştir. Bu da gösterir ki müt'a kökünden fiilerin mehir vermek anlamında alınması bizzat Kur'an'ın karşı çıktığı bir tavırdır.

Ahzâb suresi 49. ayette de aynı durum ve aynı kullanım söz konusudur. Ahzâb 28. ayette ise kendileriyle cinsel temas kurulmuş hanımların boşanması halinde bir nimetlendirmeden söz edilirken yine müt'a kökünden bir fiil kullanılmıştır. Demek oluyor ki cinsel ilişki kurulduktan sonra söz konusu olan ayrılmalarda kadın iki şekilde nimetlendirilecektir:

a)Mecburî mehir (fariza veya ücûr) yoluyla nimetlendirme,
b)Müt'a türü nimetlendirme.

Birinci nimetlendirme, zorunlu, kanunîdir. İkincisi ise kişinin gönlüne, cömertliğine, ayrılacağı insanla yaşadığı ilişkinin hatırasına uygun, isteğe bağlı bir ödemedir. Nisa suresi burada mehir anlamındaki 'ücret'e ek olarak 'nimetlendirme' tabirini kullanıyor. Yani mehir, miktarı kanunen zorunlu olarak belirlenmiş bir ödeme, ikincisi 'güzel düşünüp güzel davrananların örfe uygun olarak' yapacakları bir ödemedir. Tarafların 'geçici' kaydıyla kurdukları bir ilişkinin kadına ödenecek bedeli olan 'nimet'tir.

Müt'aya dayanak yapılabilecek temel ayet Nisa 24. ayettir:

"Koruma altındaki kadınlar/evli kadınlar da size haram kılınmıştır. Anlaşmalarınızın kazandırdıkları ise size helaldir. Bu, üzerinize Allah'ın yazdığıdır. Bunlar dışındakileri; iffetsizliğe kaçmayan, zina etmeyen insanlar olarak, mallarınızla yararlanmak suretiyle elde ediyorsanız bu da size helal kılınmıştır. Kendilerinden nimet-

lendiğiniz/müt'a yaptığınız kadınların ücretlerini onlara bir hak/vecibe olarak hemen verin! Kesinleşen anlaşmanın ardından, karşılıklı hoşnutluğa bağlı hallerde üzerinize günah yoktur. Allah, her şeyi bilir, tüm hikmetlerin sahibidir."

Bu ayetten şu hükümler açıkça çıkmaktadır: Evli kadınlar dışında helal olarak yararlanılacak kadınlar da vardır ve bunlar iki kategori oluşturmaktadır:

1. 'Anlaşmaların kazandırdığı' kadınlar, yani köleler (cariyeler),
2. Fuhuş ticaretinin kulvarına sapmadan mallarınızla yararlandığınız kadınlar ki bunlar müt'a yapılan kadınlardır.

Şia fıkhı ve özellikle bugünkü İran, olayı böyle anlamakta ve uygulamaktadır. Elbette ki, Şia çevrelerinde de muvakkat nikâh özendirilmez; tam aksine, bu tür nikâhtan kaçınmanın daha makbul olacağı ısrarla belirtilir. Ama hayat, insanı bu imkândan yararlanma zorunda bıraktığında bunun haram olmadığının bilinmesi istenir.

FIKIH TARİHİ AÇISINDAN MÜT'A

Müt'a, fıkıh bünyesinde tartışmalı bir konudur Ehlisünnet şemsiyesi altındaki tüm mezhepler böyle bir nikâhın Hz. Peygamber döneminde bir süre uygulandığını ve sonradan kaldırıldığını söyleyerek günümüzde bunun caiz olmadığını iddia ederken, Şia fıkhı bunun hâlâ geçerli olduğunu, Kur'an ve sünnetin buna imkân verdiğini savunmaktadır. Şunu da hemen ekleyelim: Ehlisünnet fıkhının en büyük ekolü sayılan Hanefilik'te, kurucu imam Ebu Hanîfe'nin sözünü ettiği ve geçerli saydığı 'fâsid nikâh', pratik bakımdan müt'a ile aynıdır. Fark sadece isimdedir; yapıda hiçbir ayrılık yoktur.

İmamı Âzam'ın sözünü ettiği ve geçerli saydığı nikâh-ı fâsid, evlenen taraflardan birinin geçici nikâha niyetlenmesi ama bunu içinde saklaması durumunda söz konusu olmaktadır. Büyük Imam'a göre, böyle bir nikâh geçerlidir; sadece mehir açısından bazı farklar taşır. Bunlar ise aktin geçerliliğine zarar vermez.

Demek oluyor ki, klasik fıkıh bünyesinde kalarak konuştuğumuzda, Ehlisünnet çevrelerindeki bir insan, eğer geçici bir nikâh

yapmak istiyorsa bunu içinde saklı tutarak normal bir nikâh akdi yapabilecek ve beklediği süre geldiğinde "Ben boşanıyorum" diyerek işin içinden sıyrılıp çıkabilecektir. Sonuç, en azından taraflardan biri için muvakkat nikâhla aynıdır. Durum bu olunca, fıkıhtaki adı müt'a veya muvakkat nikâh olan süreli nikâhın haram olduğunu söylemek isabetli görülmez. Söylenecek olan şudur:

Kur'an'ın ifadeleri müt'ayı onaylayıcı niteliktedir. Peygamberimiz döneminde böyle bir uygulamanın olduğunda ise hiçbir mezhebin kuşkusu yoktur. Tartışma, bu uygulamanın sonradan kalkıp kalkmadığı noktasındadır. Yani müt'a bahsindeki tartışma müt'anın tarihsel olup olmadığıyla ilgilidir, varlık ve yokluğuyla değil...

Müt'a uygulamasının kaldırıldığını söyleyen Ehlisünnet fakîhlerinin bu kaldırmanın Hz. Peygamber'in değil de ikinci halife Ömer'in bir icraatı olduğunu söylediklerini de unutmayalım. Yani müt'a, Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir devirlerinde uygulanmış ama ikinci halife Hz. Ömer tarafından kaldırılmıştır.

İmdi, bu kaldırma işinin Hz. Peygamber'in icraatı olmaması son derece önemlidir. Bir Müslüman, pekâla şunu diyebilir: Halife Ömer, Peygamberimizin bir uygulamasını kendi iradesiyle kaldırma yetkisini nereden alıyor? Alıyorsa biz buna uymak zorunda mıyız? Nitekim bu, daha o dönemde söylenmiş ve sahabenin hocası sayılan müfessir İbn Abbas (ölm. 68/687) müt'ayı kaldıran ikinci halife Hz. Ömer'i 'Muhammed ümmetini zinaya itmek'le suçlamıştır.

Şimdi biz, bu tarihsel tartışmaları burada bırakarak müt'a meselesine Şia fıkhındaki uygulama açısından bir göz atalım:

GÜNÜMÜZ İRAN'INDA DURUM

Günümüz İran'ında müt'a, yok denecek kadar azalmıştır. Ama imkân olarak kullanıma daima açıktır.

Müt'a, bir zina veya parayla ilişki değildir. "Eğlen, ayrıl git!" türü bir ilişki değildir. Süreli olmanın ötesinde normal bir nikâhtan fazla bir farkı yoktur. Düzenlemenin ayrıntılarını görelim:

1. Muvakkat nikâhtan doğan çocuk aynen daimî nikâhtan doğan çocuk gibi sahih neseplidir; ancak mirasta pay sahibi olması özel anlaşmaya bağlıdır.

2. Muvakkat nikâhta da tıpkı daimî nikâh gibi, mehir belirlenebilir.

3. Muvakkat nikâhta, ayrılan kadına nafaka verileceği, geçici nikâh mukavelesine şart olarak konabilir.

4. Muvakkat nikâhtan sonraki ayrılmada da, tıpkı daimî nikâh gibi, iddet beklenir.

Yani müt'a, öyle sanıldığı ve mezhep taassubuyla iftira dolu propagandalara âlet edildiği gibi, bir tür zina veya metres kurumu değil, evliliğin özel bir uygulamasıdır.

Müt'a, kadının sefalete düşmesini önleyen tedbirlerinden biridir.

Şia fakîhleri, Şiî hukukçu ve sosyologlar bu nikâhı özellikle dul ve kimsesiz kadınların korunmasında bir yardım kurumu gibi tanıtmakta, normal şartlarda ise gençlerin bu tür evlilikleri değil, süresiz nikâha dayalı evlilikleri yeğlemelerini önermekte ve özendirmektedirler.

Ülkemizde 'imam nikâhı' veya 'dinî nikâh' adıyla gerçekleştirilen beraberliklerin ancak müt'a ölçüleri içinde geçerli olabileceğini düşünüyorum. Çünkü bu dinsel nikâhlarda tescil imkânı olmadığı için Ehlisünnet anlayışının aradığı aleniyet gerçekleşmemektedir. Tek yol, müt'a imkânlarını işletmektir.

Kur'an'ın bu imkânlarını insafsızca ve hakaret dolu ifadelerle eleştirenlerin önce şuna cevap vermelerini isteriz:

Siz birden fazla kadınla beraber olmaya mı karşısınız, yoksa kurduğunuz beraberliklerden doğacak sorumlulukların altına girmeye mi? Kur'an şunu söylemektedir:

Ya hayatım bir tek kadınla geçir, yahut da beraber olduğun ikinci, üçüncü kadınların ve senin temasından doğacak çocukların tüm haklarını, geçimlerini, sağlıklarını korumayı üstlen!..

İnsanlığın er ya da geç, Kur'an'ın önerdiği bu yola girmek zorunda kalacağını düşünmekteyiz.

MÜTEŞÂBİH

(yoruma açık, çok boyutlu söz)

Kur'an-ı Kerim'de çoğul ve tekil halde 6 yerde geçen bu terimin kökü, şibh ve şebeh'tir. Kökünün anlamı benzerlik, benzeme olan müteşâbih, Kur'an'sal bir terim olarak şöyle tanımlanabilir:

"Lafız ve anlam yönünden bir başkasına benzediği için anlamını ortaya çıkarmakta zorluk çekilen söz veya ayet."

Arap dilinde iki şeyin birbirine benzemesine teşâbüh, bu iki şeyden her birine müteşâbih denmektedir. Aynı kökten türeyen ve edebiyatta da kullanılan teşbih ve müşabehette birbirine benzeyen iki taraftan biri kuvvetli ve esas, diğeri zayıf ve ikincil olurken, teşâbühte birbirine benzeyen iki tarafın ikisi de aynı kuvvet ve önemdedir. Müteşâbih sözün son anlamını belirlemenin zorluğu da buradan kaynaklanmaktadır.

Fakîhlere göre müteşâbih lafız, öz anlamını ilk bakışta ortaya koymayan sözdür. Bu tespitin esası şudur: Kur'an ayetleri anlam ilişkileri açısından üç kısma ayrılırlar. Mutlak surette muhkem olanlar, mutlak surette müteşâbih olanlar, bir yönden muhkem, bir yönden müteşâbih olanlar. (Râgıb, Müfredat, şbh)

Müteşâbihler de genel olarak üç kısımdır: Yalnız lafız yönünden müteşâbih olanlar, yalnız anlam yönünden müteşâbih olanlar, hem lafız hem de anlam yönünden müteşâbih olanlar. Lafız yönünden müteşâbih olanlar da iki kısımdır: Müteşâbih kelimeler, müteşâbih cümleler.

Müteşâbih kelimelerin zorluğu, kelimenin garipliğinden, yahut birden çok anlama delalet etmesinden gelir. Cümlelerdeki teşâbüh ise kelamın ayrıntılı olmamasından veya kullanılan edatların ortaya çıkardığı zorluktan kaynaklanır.

Anlam yönünden müteşâbih, söz konusu edilen kavramın soyutluğundan kaynaklanır. Allah'ın sıfatları, kıyamet gününün nitelikleri bu cümledendir. Çünkü biz bu nitelikleri fark edebilecek güçlere sahip değiliz. Üçüncü kısım olan hem lafız hem anlam yönünden müteşâbih de kendi içinde 5'e ayrılır: 1) Nicelik yönünden, 2) Nitelik yönünden, 3) Zaman yönünden, 4) Mekân ve iniş sebebi yönünden, 5) Sözde yer alan konunun bağlı olduğu şartlar yönünden.

Cenab-ı Hak; vahyi, bizzat Kur'an'ın ifadesiyle 'iç içe anlam boyutları ihtiva eden (mesânî) müteşâbih bir kitap' olarak indirmiştir. Geniş anlamda müteşâbih, budur. Tanrısal vahiy, özellikle Kur'an, insanoğluna sadece belirli bir zaman çerçevesini esas alarak hitap etmiyor. Belirli zaman çerçevesiyle sınırlı hitaplar elbette vardır ama Kur'an'ın getirdiği anlam boyutları büyük kısmıyla sınırsızdır. Bu sınırsız boyutların hepsine ışık tutacak bir söz mucizesi ortaya koymak, ancak müteşâbih kelam yoluyla mümkün olmaktadır. Kelama ileri derecede hermenötik bir yapı kazandırılmıştır ki, her devir ve o devirdeki muhtelif anlayışlar kelamdan nasiplerini rahatlıkla alabilsinler. İnsanlık, geldiği tekâmül çizgisine ışık tutarak tanrısal işareti bu yolla yakalayabilecektir. İşin esası şudur:

Herkes her şeyi bilemez. Ayrıca, bilenler de her şeyi ilk anda bilemezler. Şunu da unutmamak gerekir: En ileri kavramları, en basit zihinlere bile, en azından bir iman konusu olarak kabul ettirmek amaçlanmıştır. Çünkü din, bir fildişi kule, bir seçkinler kurumu değildir, tüm insanlığın ortak değerler kaynağıdır.

Semboller kullandığınız zaman ne oluyor? Olan şudur: Her seviyede insan, gerçeği, kendi seviye, yetenek ve bakış açısına hitap edecek şekilde kavrıyor. Yani sembolleri, bulunduğu seviyeye göre çözüp değerlendiriyor. Bu yüzden bir bilim dili olduğu gibi, bir de din dili vardır. Bu inceliği kabullenmeden dini anlamaya kalkmak, içinden çıkılmaz hatalara sürükler. Ne yazık ki elimizde henüz bilim dilinin terimlerinin din dilindeki karşılıklarını verecek ve gerçeğe değişik pencerelerden bakan bu iki disiplinin temelde kucaklaştıklarını ortaya koyacak yeterli sayıda çalışma yoktur.

Kısacası, "İnsan için, son gerçek, sembollerle açıklanabilir. Çünkü bu gerçeği ancak sembollerin dili ifadeye koyabilir. Semboller,

kendilerinin ötesinde bir şeyleri anlatmak bakımından, işaretlere benzerler. Şu var ki, işaretlerin aksine, semboller dikkat çektikleri hakikate iştirak ederler... İç dünyamızda, sembollerin aracılığı olmadan fark edemeyeceğimiz boyutlar vardır. Tıpkı melodi ve ritm olmadan müziği fark edemeyeceğimiz gibi" (Tillich; *Dynamics of Faith,* 41-42)

Kur'an, vahyin en son ürünlerini toplayan kitaptır. Böyle olunca Kur'an'da, çağlar boyu sürmüş olay vahiy verilerinin birçok sembolü, çözüme ulaşmış halde verilmiş olacaktır. Ve öyle olmuştur. Öte yandan, Kur'an nübüvvet kurumunun son bulduğunu ilan ettiği için, insanlığın vahiy adına başvuracağı son kaynaktır. Bu demektir ki, insanlığa, gelecek çağlar içinde çözüme ulaşacak birçok nokta ve sır Kur'an'da sembollerle verilmiştir.

Müteşâbihler, insanın yeni tekâmül aşamalarına göre yeni değerlendirmeler yapabileceği alanlardır. Bu değerlendirmeler hem dahilî yani İslam içi kültürü kullanmak suretiyle yapılır hem de evrensel planda, yani diğer kültürleri kullanmak suretiyle. Bir başka ifadeyle, müteşâbihleri mânâlandırmada hem din hem de diğer disiplinler kullanılacaktır. Çünkü, Kur'an, vahiy kitabı yanında insan ve evren kitaplarının okunmasını/değerlendirilmesini de istemektedir, (bk. burada, Kitap mad.)

Müteşâbihlerin çerçevelediği alana Kur'an gayb demektedir, (bk. burada, Gayb mad.) Ve kendisine inananları 'gayba inananlar' olarak tanıtmaktadır.

Kur'an, müteşâbihlerin değerlendirilmesinde iki esasın korunmasını istemektedir: Muhkemleri göz ardı etmemek, ilimde derinlik. Bu konuya değinen ayet (3/7) muhkemleri 'Kitabın anası' olarak gösteriyor. Müteşâbihi değerlendirecek 'ilimde derinleşmiş kişiler', kitabın analarını dikkate almadan veya onları zedeleyerek yorum yapmayacaklardır.

Muhkem-müteşâbih ayrımı ortaya bir sonuç daha çıkarmaktadır: Kur'an'ı sürekli yorumlamak için ilim, fikir ve sanat faaliyetini sürdürmek anlamındaki içtihadı sürekli çalıştırmak. Anlaşılan odur ki, müteşâbihlerle ilgili söz söyleme, yorum yapma hak ve yetkisi, muhkemlere inanmış olmak ve yeterli bilimsel kudrete sahip bulunmak şartlarına bağlanmıştır, (bk. 3/7)

Öte yandan, Hz. Peygamber'in, sahabî İbn Abbas'ı kucaklayarak "Allah'ım! Buna tevil ilmini (Kur'an'ı yorumlama bilgisi) öğret!" diye dua ettiğini biliyoruz. Bu İbn Abbas müteşâbihlerle ilgili ayeti değerlendirirken şöyle demiştir: "Müteşâbihleri Allah ve bir de ilimde derinleşmiş olanlar anlar. Ve ben de onlardan biriyim."

Demek oluyor ki, geleneksel anlayışın 'müteşâbihleri Allah'tan başkası bilemez' iddia ve dayatmasını Kur'an'a maletmek için Ali İmran 7. ayette gerçekleştirdiği kısıtlayıcı noktalama operasyonu, Kur'an'a, kıraat imamlarını araç yapan açık bir müdahaledir. Bu müdahale Kur'an bünyesinden süratle çıkarılmalı ve özgün Kur'an metnine dönüş sağlanmalıdır. Aksi halde, Müslüman kuşaklar, Kur'an'ın yaklaşık yüzde 90'lık kısmına vücut veren müteşâbih ayetlerden yararlanma imkânını gölgelemiş olacaklardır.

Kur'an'ı, geleneksel prangayı kırıp özgün metni esas alarak okursak, Âli İmran 7. ayetin anlamı şudur:

"Kitabı sana indiren O'dur. Onun ayetlerinden bir kısmı muhkemlerdir ki, onlar kitabın anasıdır. Diğer ayetlerse müteşâbihlerdir. Şu var ki, kalplerinde bir eğrilik ve bozukluk bulunanlar, fitne aramak, onun yorumuna öncelik tanımak için kitabın sadece müteşâbih kısmının ardına düşerler. Onun tevilini ise bir Allah bilir, bir de ilimde derinleşmiş olanlar. Bunlar, 'Ona inandık, hepsi Rabbimizin kalındandır' derler. Gönül ve akıl sahiplerinden başkası, gereğince düşünemez."

NEFS

(benlik, ruh, benliğin olumsuz kutbu)

Kur'ansal kavramların en önemlilerinden biri olan nefs (çoğ. enfüs, nüfûs) tekil ve çoğul halde 300'e yakın yerde geçmektedir.

Eski Araplarda nefs, kan anlamındaydı. Araplar akan kana insanın nefsi derlerdi. Doğum sonrası kan sızdıran kadına nüfesa, bu işe nifas denmesinin sebebi de budur. Kur'an'da nefs; ruh, benlik, kişilik anlamlarında kullanılmaktadır. İslam literatürü, Kur'an'ın bu yaklaşımını aynen korumuştur.

Tasavvufta nefs, 'kulun sıfatlarının, huylarının, davranışlarının kötülerine verilen addır.' (Kuşeyrî; *er-Risâle,* 1/305) Anlaşılan odur ki, insan benliği anlamındaki nefs hem çirkin hem de güzel sıfatların taşıyıcısı olabiliyor. Esasen kişilik bir bütün olduğundan, insanın içinde iki ayrı kuvvet merkezi kabul etmek doğru değildir. Kur'an'ın tevhit anlayışı da buna izin vermez. O halde, şunu demek gerekir:

Benlik, yüzünü ölümsüze ve güzele çevirdiğinde ruh, ölümüyle ve kötüye çevirdiğinde nefs adını alıyor. Bunun için olacak ki, İbn Arabi (ölm. 638/1240), eserinde nefsi 'takva ile kötülük arasında bir berzah-geçit' olarak tanıtmış ve "Nefs bunların ikisini de kabule müsait bir konumdadır" demiştir. (el-Fütûhât, 1/286)

Benliğin ölümlü ve iğretiden ölümsüze doğru yükselişi, Kur'an'dan baktığımızda 7 aşama arz eder. Tasavvufta bu aşamalara 'nefsin mertebeleri' denir. Bunlar, sırasıyla; emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râzıye, marzıyye ve zekiyye mertebeleridir. (Ayrıntılar için bk. İbnül-Kayyım el-Cevziyye, *Kitâbu'r-Rûh,* 348-368)

EMMÂRE MERTEBESİ

Nefsin 'emmâre' sıfatı, Yusuf suresinin 53. ayetinde geçer. Nefsin bu sıfatı, anılan ayette âdeta tanımlanmıştır:

"Nefs, Rabbimin merhamet ettiği durumlar hariç, olanca gücüyle kötülüğü emreder."

Sûfî düşüncede bütün ekoller emmâre sıfatını nefsin ilk ve en aşağı mertebesi sayarlar. Bu mertebe Türk sûfî düşünürü Ahmet Zıyaeddin Gümüşhanevî (ölm. 1893) tarafından şöyle tanımlan* mıştır: "Bedensel hazlara eğilimli, lezzet ve şehvetle emreden, kalbi sefil yönlere çeken mertebe." (Gümüşhanevî, *Câmiu'l-Usûl,* nefs bahsi)

LEVVÂME MERTEBESİ

Nefsin levvâme sıfatı Kıyame suresi 2. ayette geçmektedir. Anılan ayette levvâme nefse yemin edilmesi onun Kur'an düşüncesinde ve insan hayatında çok önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Levvâme, levm (kınamak) kökünden türemiş bir sıfat olup kendi kendini ısrarlı bir şekilde kınayan anlamını taşır. Kur'an'ın bu sıfata önem vermesi, insan tekâmülünde özeleştirinin değerinin yüceltilmesi demektir.

Sûfî sistemlerde levvâme, nefsin ikinci mertebesinin adıdır. Gümüşhanevî onu şöyle tanımlamaktadır: "Gaflet uykusundan koptuğu ölçüde kalp ışığı ile aydınlanan ve kendi kendini kınayarak tövbe etmeye başlayan nefsin sıfatıdır."

MÜLHİME MERTEBESİ

Nefsin bir sıfatı olarak Şems suresi 9 ve 10. ayetlerde geçmektedir.

Mülheme veya mülhime, ilham alan demektir. Anılan ayetlere göre bu ilham, nefse kötülüğünün ve iyiliğinin fark ettirilmesidir.

Sûfî sistemlerde mülhime, nefsin üçüncü sıfatıdır. Bu mertebede nefs, tanrısal aydınlıklardan nasiplenmeye ve iç dünyasında doğru ile yanlış, güzel ile çirkin ayrımını doyurucu bir biçimde yapmaya yetenekli hale gelir.

MUTMAİNNE MERTEBESİ

Nefsin bir sıfatı olarak Fecr suresi 27. ayette geçer.

Mutmainne; doygunluk, sessizlik ve huzura ulaşan demektir. Anılan ayete göre, bu niteliği kazanmış nefs, yaratıcısına ulaşma yeterliliğini elde etmiştir.

Sûfî sistemlerde mutmainne, nefsin 4. mertebesidir. Ünlü sûfî Necmuddin Kübra (ölm. 618/1221), nefsin bu sıfatını şöyle tanımlıyor: "Tanrısal ışıkla aydınlanıp 'Rabbine dön!' hitabına müsait hale gelen nefs." (Kübra; Te'vilât, ilgili bahis)

Türk müfessiri Hamdi Yazır, mutmainne nefsin geçtiği ayeti açıklarken şunları da söylüyor:

"Mutmainne nefs, kararsızlık ve ihtiyaç ifade eden ve birbirini izleyen sebepler zincirinden kurtulup bunların arkasındaki gerçek etken olan Allah'a yükselmiş, onu tanımak gayesinde karar kılmış, varlığında ve fiillerinde ondan başkasına eğilmeyi reddetmiş benlik demektir. Bunun anlamı da emmâre nefsin aldatıcı isteklerinden, levvâme nefsin kınayışlarından ve Allah dışındaki şeylere bağlılıktan kurtulup gerçek hürriyeti kazanmaktır."

RÂZIYE MERTEBESİ

Bu mertebedeki nefs 'Allah'tan razı olma' gerçeğini yakalamıştır. Kur'an'ın, "Dön Rabbine, O'ndan razı olarak" (89/28) ayeti bu gerçeğe işaret olarak kabul edilmektedir.

MARZIYE MERTEBESİ

Kelime anlamı ile, başkalarının kendisinden razı olduğu demektir. Fecr suresi 28. ayette Allah'ın kendisinden razı olduğu nefs

anlamında kullanılmıştır,

Tasavvuf düşüncesinde marzıye, nefsin 6. mertebesi olup benliğin, yaratıcı ile yaratılmışların ortak niteliklerini topladığı bir aşamayı ifade eder.

ZEKİYYE MERTEBESİ

Kur'an, benliğin tezkiyesinden ısrarla bahsetmektedir. (Örnek olarak bk. 4/49; 91/9; 35/18; 53/32)

Tezkiye; temizlemek demektir. Kur'an, 18/73'te geçen nefsi zekiyye ise temizlenmiş, arınmış nefs anlamındadır. Arınmış nefs, fıtratından getirdiği tanrısal temizliği elde etmiş, iğretinin ve ölümlünün bulaştırdığı kir ve noksanlıktan kurtulmuş benlik anlamına gelecektir. Bu duruma gelmiş nefs, parça iradesini Yaratıcı'nın külli iradesinde eritip varlık ve oluşa Tanrı'nın gözüyle bakma noktasına gelmiş olacaktır. Dinin ve ruhsal kemalin doruk noktası işte budur. (Nefsin mertebeleri konusunda bizim *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf* adlı eserimizin Nefs bahsine bakılabilir.)

NUR VE NÂR
(ışık ve ateş)

Varlık ve oluşun pozitif kutbu, aydınlık ve ışık anlamlarındaki nur sözcüğü, Kur'an'da 40 küsur yerde geçer. Yine ışık ve parıltı anlamına gelen zıya ise 3 yerde geçer. Ancak Kur'an, zıya'yı nura göre daha aslî bir ışık olarak verir. Yunus suresi 5. ayet güneşi zıya, ayı nur olarak gösterir. Nuh 16. ayet de ayı, nur diye tanıtır. Bu ayetlere göre, zıya asıl, nur türevdir. Başka bir deyişle, güneşin ışığı olan zıya, ayın ışığı olan nura göre daha aslî bir ışıktır. Başka bir deyimle, nur, ziyaya nispetle daha ikincil, araz bir ışıktır. O halde, zıya 'kendi başına varlık'a daha yakışan bir ışık, nur daha bağımlı bir ışıktır. Böyle olunca da Kur'an'daki "Allah, göklerin ve yerin nurudur" ayetine dayanarak zâtı ilahîyi nurla eşitlemek yanlış olur. Bu varsayıma göre, anılan nur ayetindeki tanım, bir mecazî tanımdır; Allah'ın zâtına işaret etmez.

Ve bu çıkarıma göre, bizatihi varlık, ışıktan başka bir şey olmak gerekir. Onun içindir ki, insan, bizatihi varlığı kavrama gücünde olmadığından, insana hitap edilirken, bizatihi varlığın yansıması olan ışık esas alınmıştır. İnsana hitabında, Allah, bizatihi ışık yerine, daima iğreti ışıkları (nur) kullanıyor. Bu, insanın varlık yapısı bakımından bir zorunluluktur. Bu yüzden, Nur suresi 35. ayet "Allah, göklerin ve yerin nurudur" diyerek, bizatihi ışığı anlatmada, onun tecellisini kullanmıştır. Çünkü insan, ışığın bundan fazlasına ne tahammül edebilir ne de onu kavrayabilir. Nitekim, Hz. Musa, Allah'ı görmek istediğinde ona, Allah'ın tecelli edeceği dağa bakması söylendi ve Musa bu tecelliye bile dayanamayarak kendinden geçip yere yığıldı. (7/143)

Işık, görmeyi sağlamasına rağmen, şiddetli hale geldiğinde, bizzat kendisi görmeye engel olmaktadır. Bizatihi ışık veya kaynak ışık olan Cenab-ı Hak, işte bu yüzden, en açık ve en aydınlık varlık olmasına rağmen görülmüyor. Yani O, tasavvufta çok

kullanılan bir ifadeyle, 'zuhurunun şiddetinden ötürü gizlidir.' Buradaki 'gizli', mahlûklar tarafından görülemez anlamındadır.

Nur, Kur'an'da 140 küsur yerde geçen ve ateş anlamına gelen nâr ile aynı köktendir. Nur ve nâr, ışık temasının temel ayeti olan Nur 35. ayette yan yana kullanılmaktadır. Burada nâr, dokunusuyla nuru ortaya çıkaran araç olarak veriliyor: "O'nun yağı ışık fışkırtır; ona bir nâr dokunmasa bile o, nur üzerine nurdur."

Demek oluyor ki, pozitif oluş ilkesi, zulmete (karanlık) karşı aydınlık olarak iki tecelli sergiler: Nâr ve nur. Bunların ilki celal (kahır, olumsuzluk, kabz, çelişme), ikincisi cemal (lütuf, olumluluk, bast ve birlik-uyum) tecellisidir. Ve bu tecellilerde motor unsur nâr, yani kahır ve celaldir.

Bu noktada, olumsuzluk ve celalin sembol ismi olan iblisin yine, Kur'an'ın ifadesiyle, nârdan yaratıldığını hatırlamalıyız, (bk. burada, İblis mad.) Ve bunu hatırlamak bizi şuraya götürür:

Kur'an, 145 yerde andığı nârı, 43 yerde andığı nura göre, daha esaslı ve faal bir oluş kudreti halinde ortaya koymaktadır. Kudret ve ilkenin, olumsuz kutupta yer alması, onun ikincilliği veya etkisizliği anlamında yorumlanamaz.

Burada ihmal edilmemesi gereken önemli noktalardan biri de şudur: Kur'an'ın varlık ve oluşta esas ilkesi olan tevhide göre, nur da nâr da onların külli karşıtı olan zulmet (karanlık) de bağımsız ve bizatihi kuvvetler değildir. Hepsi yaratılmıştır. Ve hepsi bir ve tek kudretin, Mutlak'ın izniyle faaliyettedir.

ilginç noktalardan biri de, Kur'an'ın, iblisi, zulmet kutbunda değil de ışık kutbunun celâl tecellisinde göstermesidir. (Ayrıntılar için bk. Oztürk; *Kur'an Açısından Şeytancılık)*

Işık ilkesinin karşıtı olan zulmet, Kur'an'da kullanıldığı 23 yerin tamamında çoğul (zulumât) haldedir. Bu da, karanlığın bir ışık yokluğu ve bir iğretilik olduğunu gösterir. Bundan şunu da anlarız ki, ışığı kaybetmek veya ona sırt dönmek, insanı sayısız ihtimallerle yüz yüze getirerek şaşırtır, bocalatır, sendeletir ve buhrana mahkûm eder. Işığı yitirmek, karmaşaya düşmektir ve karmaşa, tek olan çıkış yolunu çok hale getirerek insanın tereddütlere ve bunalımlara düşmesine yol açar. Bu yüzden Kur'an,

çeşitli vesilelerle şu gerçeğin altını çizmektedir:

Tevhit, ışık ve tek yoldur, bocalatmaz; şirk çokluktur, seçim yapılamayacak giriftlikte yollar kavşağıdır, karmaşadır. Ve sonuç olarak, tevhit, mutluluk ve güven; şirk bunalım ve huzursuzluktur.

Nur, genel adlarından biri kitap olan vahyin de genel adlarından ve temel sıfatlarından biridir, (bk. 4/17, 6/91; 7/157) Bu iki genel ad bazı ayetlerde yan yana kullanılmakta ve böylece kitap ile ışık arasındaki ilişkinin kaçınılmazlığına dikkat çekilmektedir, (bk. 5/15; 6/91; 42/52)

Vahiy ve özellikle Kur'an hem nur hem de münîr (nurlandıran) olarak nitelendirilmektedir. (3/184; 35/25) Vahye karşı çıkanların sahip olmadıkları en önemli değer, 'kitabı münîr'dir.

Vahyin tebliğcisi olan Hz. Peygamber tanık, müjdeci, uyarıcı, çağırıcı olmanın yanı sıra bir sirâcı münîr (aydınlatan kandil) olarak da anılıyor. (33/45-46) İlginçtir ki, Kur'an bu sirâc (kandil) sıfatını bir de güneş için kullanır. (25/61; 71/16) Buna dayanarak diyebiliriz ki, madde dünyası için güneşin yeri neyse, ruh dünyası için Son Peygamber'in yeri odur. Bu anlamda şunu söylemek kaçınılmaz olur: Vahiy ve peygamber, insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için gönderilmiş tanrısal ışıklardır. (bk.5/16; 14/1; 33/43, 57/3)

Nâr ve nurun varlığın motor kuvvetleri olarak anlamları, yerleri ve mukayeseleri için, elinizdeki eserin İblis maddesine bakılmalıdır.

NÜFUS
(tekâsür, kesret)

Bu eserin 'Çokluk-Çoğunluk' maddesinde gösterildiği gibi, Kur'an, çokluk ve çoğunlukla övünmeyi şirkin bir uzantısı olarak görmekte ve kötülemektedir. Çoğunluk ne gerçeğin ne de başarının ölçüsüdür. Ve çokluk ne gerçekçiliğin ne de zaferin göstergesidir. Böyle olduğu için, çoklukta yarış, şirk zihniyetinin habis tutkularından biri olmuştur.

Çoklukta yarışın iki türüne ısrarla karşı çıkılmıştır: Mal çokluğunda yarış, nüfus çokluğunda yarış. İkisi de şirkin alâmetleri arasında gösterilen bu yarışların birincisi, bu eserin Çokluk maddesinde açıklanmıştı. İkincisi olan nüfus çokluğunda yarış ise burada açıklanacaktır. Fakat ondan önce, ürpertici bir ibret tablosuna dikkat çekmek istiyorum.

ÜRPERTİCİ BİR İBRET TABLOSU

Hz. Muhammed'den 1400 küsur yıl sonra, bugün, doğum veya nüfus kontrolünün İslam'a uygun olup olmadığını, böyle bir kontrolün insanlık için hayır getirip getirmeyeceğini tartışıyoruz. Dahası var: Bugün, Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği din adına, 'doğum kontrolünün haramlığını, 'Allah ne vermişse doğurmak lazım geldiğini' propaganda eden dinci siyasetçilerle karşılaşıyoruz.

Dehşet verici bir idrak zaafı, ürpertici bir yozluk tablosudur bu. Bu tartışmaların yerine şunlar söylenmeli ve propaganda edilmeliydi:

İnsanlık tarihinde kalitesiz nüfus artışım bir bozgun ve yozlaşma olarak gösteren ilk kitap Kur'an, ilk nüfus ve doğum kontrolü yapan lider ise Hz. Muhammed'dir.

İnsanlığın telaffuz etmeyi henüz hayalinden bile geçiremediği bir zamanda, 'kalitesiz nüfus artışının tahribi'ne dikkat çekmek, bunun, metafizik-fikrî-felsefî gerekçelerini göstermek, Kur'an'ın; bu gerçeğin icaplarını yerine getirmek üzere ilk uygulamayı başlatmak ise Hz. Muhammed'in mazhariyeti olmuştur.

Müslümanlar, nüfus meselesinde bugün insanlığa bunları anlatmak yerine, "Allah ne verdiyse doğurmamıza karşı çıkanlar, İslam'a aykırı iş yapmış olurlar" anlamına gelecek şirk şaibeli söylemlerle dinlerine yalan söyletiyor, insanlığa kötülük ediyorlar.

Bu eseri dikkatle okuyanlar, daha birçok konuda, aynı paradoksla karşı karşıya olduğumuzu yakından göreceklerdir.

OLUMSUZLUK GÖSTERGESİ OLARAK NÜFUS ÇOKLUĞU

Kur'an, çokluk kavramını olumsuz anlamda kullandığında bununla mal ve evlat çokluğunu kasteder ve bu çokluktan medet ummayı bir aldanış ve yozlaşma olarak görür.

Çokluk (kesret) kavramına değinen ayetler, bir gerçeği daha ifadeye koymaktadır: İnsanlık tarihi boyunca çoğunluk daima iğretinin, kötünün ve değersizin yanında yer almıştır ve alacaktır. Bu konuya açık ve net biçimde değinen ayetler 30'a yakındır. (Örnek olarak bk. 2/243; 10/92; 11/17; 12/38, 40, 68, 103; 30/30)

Mal ve evlat çokluğuna yani niceliğe güvenip niteliği ihmal etmek ve çokluğun verdiği sahte gururla şımarıp azmak, bir yıkım ve düşüş belirtisi olarak gösterilmiştir. Bu noktada örnekler, etkili ve canlı olsun diye, çoğunlukla Muhammed ümmetinin hayatından seçilmişir. Ne ilginçtir ki, Kur'an sadece 3 tanesinin adını andığı Asrısaadet savaşlarının birini (Huneyn Savaşı'nı), Müslümanlara nüfus çokluğuna aldanmamaları konusunda ders vermek üzere gündeme getirir:

"Yemin olsun ki, Allah size birçok yerde yardım etti. Huneyn gününde de. Hani, çokluğunuz sizi böbürlendirmişti de bu, hiçbir işinize yaramamıştı. Tüm genişliğine rağmen yeryüzü size dar gelmişti. Sonra da sırtınızı dönüp kaçmıştınız." (Tevbe, 25)

Çoklukla övünmenin aldatıcılığını bir ibret tablosu halinde ve bir evrensel ilke olarak Kur'an'ın şu ayetinde bulmaktayız:

"De ki, 'Pisin çokluğu seni hayrete düşürse de pisle temiz bir olmaz." (Mâide, 100)

Çoğunluk ve çokluk, niteliksizliğin bir ifadesi olduğu için, akıllarını işletmeyen, gerektiği gibi düşünmeyen, gerektiği gibi araştırmayan, gözlemlemeyen daima çoğunluktur, (örnek olarak bk. 6/103)

Çokluğun en yıkıcı ve yozlaştırıcı belası, mal ve evlat çokluğu ile övünmek ve bu çoklukta öne geçmek üzere yarışmak (tekâsür) olarak gösterilmiştir. Esasen, nüfus çokluğu ile mal çokluğunu talep eden duygu ve tutku aynı zemine oturur. Bu zemin azma ve aldanma zeminidir.

"Bilin ki, iğreti-sefîl hayat, bir oyun ve eğlenceden, bir süsten, aranızda bir övünmeden, mallarda ve evlatlarda çoğalma yarışından başka bir şey değildir..." (Hadîd, 20)

Aynı zamanda bir surenin de adı olan tekâsür, insanın niteliğe karşılık niceliği öne çıkarışım kınamak için kullanılmaktadır. Seviyesiz, onuru düşük bir hayatın temsilcileri, mal ve evlat çokluğu ile böbürlenmeyi ve hayatı böyle bir çoklukta öne geçmenin bir yarış arenası haline getirmeyi esas alırlar:

"Aldatıp oyaladı o çokluk yarışı sizleri. Öyle ki, ziyaret edip saydınız kabirleri. Ama iş öyle değil, yakında bileceksiniz. Hayır, hayır! İş öyle değil. Yakında bileceksiniz. İş sizin sandığınız gibi değil! Ne olurdu, kesin bir bilgiyle bilseydiniz! Yemin olsun o cehennemi mutlaka göreceksiniz! Yine yemin olsun, onu gözünüzle apaçık göreceksiniz. Sonra o gün, nimetlerden kesinlikle sorguya çekileceksiniz!" (Tekâsür suresi)

Mal ve nüfus çokluğu ile övünmeyi kınayan bu sure gösteriyor ki, böyle bir övünmenin sonu hüsrandır. Bu hüsran, cehenneme yuvarlanmak, yani doğal dengelerin bozulmasıyla vücut bulacak olan felaketlerin kucağına düşmek şeklinde tecelli edecektir.

KÜRESEL ÂFETLERİN MOTORU OLARAK NÜFUS ARTIŞI

Nüfus artışı insan sayısının artması demektir. İnsan sayısının artması ise belli bir yoğunluktan sonra, sadece makul ihtiyaçla-

rın değil, doğayı tahrip eden hırs, israf gibi olumsuzlukların da artması olmaktadır. Bu artışların sonucunun, doğanın tahribinde bir ilerleme olacağı ise tartışmasızdır.

Şu bir gerçek ki, insan nüfusunun artması, diğer bütün canlıların zararına olduğu gibi, doğanın, hatta uzayın da zararına olmaktadır. Yani insanın artışı bir zararlı artım sergilemektedir. Bu zararlı artım, hem diğer canlıları hem de tüm canlıların ortak yaşama alanlarını tahrip etmektedir. İnsanın zararlı artımı, bizzat insanın da aleyhine olmaktadır. Çünkü insanın zararlı artımı, ne yazık ki, insanın yaşam alanlarını da tahriple sonuçlanıyor.

O halde, doğa tahribinin, deyim yerinde ise motorunu frenlemek, düzensiz ve hele hele niteliksiz nüfus artışını durdurmakla âdeta eşanlamlı olacaktır. Unutmayalım ki, bugünkü 6 milyarlık nüfusu beslemekte yetersiz olmaya başlayan yerküre. 2020'de 9 milyarı aşacak olan dünya nüfusunu besleyemeyecektir. O halde, buna bugünden çare aramamak, insanlığın intiharı demektir.

Nüfus artışının insanlığı bir felakete doğru götürdüğünü açık ve kesin biçimde ilk kez söyleyen, İngiliz düşünürü protestan papaz Robert Malthus (Rabırt Maltüs) oldu. Maithus'ü eleştirenler konuyu hep ekmek, ev, giysi meselesi olarak gördüler. Bilindiği gibi Malthus (ölm. 1834), insan nüfusundaki artışın geometrik, tarımsal maddelerdeki artışınsa aritmetik bir artış olduğunu ve bunun sonunun insanlığın aç kalması olacağını söylemiş ve nüfusun azaltılması için her türlü çareyi önermiştir. Bu çarelerin çoğu insanlık dışı, zalim çarelerdir. Malthus, nüfusun azaltılması için ölümleri, salgın hastalıkları, kanlı kavgaları âdeta teşvik etmiştir. Onun bu tezlerini işleyen *Essay on the Principle of Population'* adlı eseri, önerilen bu 'çareler' açısından bir insanlık suçu belgesi gibidir. Bunun içindir ki Malthus, sadece dine bağlı çevrelerce değil, materyalist-sosyalist çevrelerce de ağır biçimde eleştirilmiştir.

Maithus'ü birçok bakımdan biz de eleştirmekteyiz. Ancak, onun, nüfus artışının arz ettiği tehdide ciddi biçimde ilk dikkat çeken düşünür olarak anılmak, hatta takdir edilmek gibi bir hakkının olduğunu da inkâr edemeyiz.

Maithus'ü, önerdiği çıkış yollan bakımından isabetsiz göstermemiz mümkündür ama bu, bazılarının "Nüfus sınırsızca artabilir"

yolundaki tezinin isabeti anlamına gelmiyor. Çünkü nüfusun frensiz artışı, sadece aş ve iş problemi açısından sıkıntı çıkarmakla kalmıyor, insan denen varlığın genetiğini, amaçlarını, özünü, doğanın dengelerini ve sonuç olarak da ideal bir dünyanın oluşumunu tehlikeye atıyor. Bu tehlike, gen şifrelerinin çözülmesiyle bile aşılamaz. Tam aksine, gen şifrelerinin çözümünden beklenebilecek yararları tehlikeye atacak bir numaralı sıkıntı da niteliği garanti edilmemiş nüfus artışıdır.

İnsan, yaratıcı ve sorumlu bir varlıktır. Nüfusun sınırsız-başıboş artışı insanı insan yapan bu iki değeri (yaratıcılık ve sorumluluk) yozlaştırıyor, yahut yok ediyor. Kamı doyurulabilen kişileri Yaratıcı'nın idealindeki insan olarak görme zaafı, insanlığa büyük kayıplar verdirmiştir.

Biz şuna inanıyoruz: İnsanlığın bugün en büyük meselelerinden biri, nüfus artışıdır. Bu mesele, insanlığın geleceğine yönelik tehditlerin de en büyüklerinden biridir.

KUR'AN'IN İSTEDİĞİ NÜFUS

Kur'an, mal ve nüfus çokluğuna karşı nitelik zenginliğini önermekte, mutlu ve başarılı bir hayatın garantisi olarak nitelikleri, değerleri öne çıkarmaktadır.

Tekâsür ve kevser sözcükleri Kur'ansal sözcüklerdir ve ikisi de çokluk anlamındaki 'kesret' kökünden türemiştir. Bunların ilki (tekâsür), kafa sayısı ve madde ile övünmeyi, ikincisi (kevser) ise ölümsüz değerlerin bolluğuyla yücelmeyi ifade etmektedir. Tekâsürü putperest bir tutku sayan Kur'an, kevseri yüceltmektedir. Kevser, ölümsüz değerlerin bol bol verileni veya verilmesidir.

Kur'an'ın insanı, tekâsür ile değil, kevser ile mutluluk ve onur arayacaktır. 108. sure (Kevser) bize göstermektedir ki, kafa sayısı bakımından öne çıkamayan insanlar, kevser değerleriyle yücelebilmektedirler. Kur'an işte bu ikinci yolu, kevser yolunu önermektedir. Bununla kastedilen, kevserin elde edilmesi için nüfus artışının tamamen durdurulması değildir. Maksat, kevser değerlerinde gerilemeye sebep olan bir nüfus artışının bir tekâsür sergilemeye başladığının bilinmesidir. Kur'an bu noktada bir uyarı yapmaktadır.

Dünyayı felakete götüren denge bozukluğunun temelinde nüfus çokluğu ve bunun yarattığı kaos ve korkunun saptırmaları vardır. Nitelikli nüfus, hiçbir zaman çok olmaz. O daima, azlığından yakınılan bir nüfustur. Nüfusun fazlalığından yakınma başladığı anda niteliksiz nüfus var demektir. Bunun diğer anlamı ise kaos ve felaketin başlamış olduğudur.

Kur'an, insanı en büyük emaneti taşıyan varlık olarak gördüğünden yetenekli, üretken, yapıp-eden insan aramaktadır. Sadece fotoğraf ve nüfus kağıdıyla 'insan' olan yığınların Kur'an'ın idealindeki 'emanet taşıyıcı' sorumlu varlık olmaları söz konusu edilemez. Böyle yığınları üretmenin Allah'ın iradesine ve insanlığa hizmet olduğunu iddia etmek de Kur'an'a fatura edilerek savunulamaz. Niteliği öne çıkaran Kur'an, bu kadarla da yetinmemiştir. Nüfus çokluğu yerine nüfusun niteliğini hem de sayısal örnekler vererek öne çıkaran ayetler vardır. Bazılarını görelim:

"Sayıca az nice topluluk vardır ki, sayıca çok nice topluluğa Allah'ın izniyle galip gelmiştir." (Bakara, 249)

"Ey Peygamber! Müminleri çarpışmaya teşvik et! Sizden sabırlı yirmi kişi olsa, küfre sapanların iki yüz kişisine galip gelir; sizden yüz kişi olsa, onların binine galebe çalar. Çünkü onlar gereğince anlamayan bir topluluktur. Şimdi, Allah yükünüzü hafifletti. Bilmiştir ki, sizde bir zaaf var. İçinizden sabırlı yüz kişi olsa, iki yüz kişiye galip gelir; sizden bin kişi olsa, Allah'ın izniyle iki bin kişiye galebe çalar. Allah, sabredenlerle beraberdir!" (Enfâl, 65-66)

Bu ayetlerde, galibiyetin arkasında iki değer gösterilmiştir: İman, sabır. Bunların ikisi de nitelik değerleridir ve ikisi de niceliğe (kafa sayısı fazlalığı) karşı öne çıkarılmıştır.

"Onlar işlerini aralarında parçalayıp çeşitli zübürlere/kutsallaştırılmış hizip kitaplarına ayırdılar. Her hizip, yalnız kendi yanındakiyle sevinip övünmektedir. Artık sen onları bir süreye kadar kendi gafletleri içinde bırak. Sanıyorlar mı ki, kendilerine verdiğimiz mal ve oğullarla güçlendiriyoruz onları ve iyiliklerine koşuyoruz. Hayır, farkında olmuyorlar." (Müminûn, 53-56)

Bu ayetler, dindeki hizipçi-bölücü unsurların, yani dini Kur'an'ın dışına çıkaran mişnacı fırkaların şeytanî dayatma ve avuntularından birine dikkat çekmektedir. Nitekim, Türkiye'de

bu takımın öncü kadroları halka hep şu Kur'an dışı hezeyanla dayatmalar yapmaktadırlar:

"Allah'ın verdiğine itiraz edilmez, Allah her doğan insanın rızkını elbette verir. Daha çok doğurun, en az üç tane doğurun. Aksini söyleyenler bizim kökümüzü kesmek istiyorlar."

Bu 'şeytanî gaza getiriş'in laf ebeleri şunu unutmaktalar: Allah her doğanın rızkını verir, köpeklerin, böceklerin de rızkını verir ama rızkının verilmiş olması insan olmak için yeterli değildir. Kur'an, rızkı verilen veya rızkını temin eden insan değil, emanet taşıyabilecek nitelikli, yetkin insan istemektedir.

Allah ile aldatma hiziplerinin anlamak istemedikleri işte burasıdır. Ama biz şunu çok iyi anlıyoruz: Allah ile aldatanlar, kendilerine taraftar yaratmak için Kur'an'ın ve insanlığın bütün değerlerini bir pula satmaktan asla çekinmemektedirler. Nüfus meselesinde de gerçek, onların iddialarının tam tersidir. Şimdi, söylediklerimizi, Kur'an'ı izleyerek daha yakından ve daha açık görelim.

Nisa suresi 3. ayet, evlilikle ilgili bir düzenleme yaparken, aile bireylerinin çoğalmaması yönünde bir öneride de bulunmaktadır. Bu öneri de Kur'an'ın nitelikli nüfus meselesindeki tavrının önemine bir kanıttır. Anlamı, geleneksel yaklaşımlar tarafından kaydırılan ve bizim de gerçek anlamını sonraki araştırmalarımızla fark ettiğimiz ayet şu mealdedir:

"Yetimler konusunda adaleti koruyamayacağınızdan korkarsanız, sizin için temiz kılınan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlayın. Eğer bu durumda adaleti gözetemeyeceğinizden korkarsanız, bir tek kadınla yahut anlaşmalarınızın sahip olduklanyla yetinin. İşte bu, aile nüfusunuzu çoğaltmamanız için en uygun yoldur/ağır aile yükü altına girmemeniz için en uygun yoldur/yoksullaşmamanız için en uygun yoldur/ haksızlığa sapmamanız için en uygun yoldur."

Bu ayette geçen 'ellâ te'ûlû' (kıraatlerden birine göre, ellâ tuîlû) ifadesindeki 'te'ûlû' fiilinin kökü 'avl' ve 'ayle'dir. Bu köklerden gelen sözcüklerde egemen anlam, 'aile bireylerinin çoğalması ve bu yüzden yoksulluğa mâruz kalmaktı r. Türkçe'deki aile kelimesi de bu kökten bir kelimedir. 'Adaletten uzak kalmak, haksızlık etmek', bu köklerden kelimelerin anlamlarından sadece birisi ve

en az kullanılanıdır. Ne var ki, geleneksel müfessir ve mealciler, her neden ve nasılsa, bu istisnaî anlamı, tek anlam oymuş gibi, esas almış ve ayetin ifade ettiği diğer anlamları tamamen devre dışı bırakmışlardır. Biz de bu geleneksel tarzı uzun süre aynen korumuştuk.

Dünyadaki gelişmeler ve araştırmalarımızdaki derinleşmeler bize gösterdi ki, geleneksel müfessir ve mealcilerin, bir tür huy haline getirdikleri anlam kaydırmalarından biri de bu ayette vücut bulmuş ve Kur'an'ın bugünkü insanlığın temel sıkıntılarından birine çözüm üretmede değerlendirilmesi gereken bir beyyinesinin üstü örtülmüştür. Hatta, İmam Şâfiî (ölm. 204/820) gibi anıt bir isim bile, bizim verdiğimiz esas anlamları verdiği için eleştirilmiştir. (Bu konuda ayrıntılar için bk. Abdurrahim Omran, *Family Planning in the Legacy of islam,* 106-108)

Geldiğimiz noktada gerçek ortaya çıkmış ve anlaşılmıştır ki, Kur'an, bazı koşullar altında izin verdiği dört kadınla evliliğin tek eşlilikle yer değiştirmesini önermekte ve gerekçelerden biri olarak da çocuk sayısının az tutulmasını öne çıkarmaktadır. Çünkü çocuk sayısı arttıkça nitelikli çocuk yetiştirme imkânı azalır. Ve Kur'an, nitelikli nüfusta ısrarlıdır.

Mal ve nüfus çokluğu ile övünmeyi şirkin bir belirişi (veya uzantısı) sayan Kur'an, nüfusu bol toplum değil, nüfuzu kuvvetli toplum istemektedir. Yani Kur'an, insan meselesinde kemiyete (sayıya) değil, keyfiyete (niteliğe) önem vermektedir.

İnsan meselesinde önemli ve güvenilir olan; değerli, üretken insana sahip olmaktır, sayı çokluğuna değil. Ne yazık ki Müslümanların çekirdek kuşakları bile nüfus ve mal çokluğuyla övünme ve insan sayısını artırma tutkusuna yenik düşmüşlerdir. Oysaki Kur'an çok açık konuşmaktadır:

"Cemaatiniz çok da olsa size zerre kadar yarar sağlayamaz. Allah inananlarla beraberdir." (Enfâl, 19)

Burada sayısal çoğunluğa karşı nitelik öne çıkarılmıştır. İman bir nitelik değerdir, sayısal değer değil. Nüfusun niteliğini dikkate almadan sayıyı artırmak, insanlığı çok zor durumda bırakmıştır. Bugün yakındığımız küresel felaketlerde en büyük pay, düzensiz nüfus artışınındır.

Açlık ve mesken problemini çözmüş olmak, Yaratıcı'nın idealindeki insan olmak için yeterli değildir. Başka bir deyişle, bizim hareket noktamız, et ve ekmeğin üstünde ve ötesindeki değerlere bağlıdır. Kaldı ki tekâsür illetine tutulmuş olanlar, et ve ekmek, iş ve aş meselesini de çözebilmiş değillerdir.

DOĞUM KONTROLÜ İSLAM'A AYKIRI MI?

Bu konu birden fazla boyutu olan bir konudur; istismara çok müsait sosyolojik ve politik boyutları vardır. Biz, meseleyi bilimsel planda ve fertler için kullanıma açık bir imkânı dile getirmek anlamında olmak üzere ele alıyor ve diyoruz ki, İslam doğum kontrolüne izin vermektedir. Dahası var: İslam doğum kontrolünü teşvik etmektedir.

Burada öncelikle bir noktanın altını çizmek gerekiyor. Bizim sözünü ettiğimiz doğum kontrolü döllenmeden önce ele alınacak tedbirler anlamındadır. Döllenme vuku bulduktan sonra yapılacak müdahaleler, bizim inceleme ve değerlendirme alanımız dışındadır. O alan tıp otoritelerinin alanıdır. Çünkü ortada bir canlı vardır ve bunun hayatına müdahale söz konusudur. O halde, doğum kontrolü ile, bazı hallerde örtülü cinayet manzarası arz edebilen kürtajı birbirinden ayırmak gerekir.

KUR'AN AÇISINDAN DOĞUM KONTROLÜ

Kur'an'da, doğrudan doğruya doğum kontrolü ile ilgili olumlu veya olumsuz hiçbir beyana rastlamıyoruz. Ancak yukarıda ele aldığımız 'nitelikli nüfus talebi' dikkate alındığında şunu söyleyebiliriz:

Kur'an, doğum kontrolünü dolaylı bir biçimde istemekte ve özendirmektedir.

Şu beyyine, amacının dışına çekilmektedir:

"Rızık endişesi ile çocuklarınızı öldürmeyin. Biz, sizi de onları da rızıklandınnz. Onları öldürmeniz büyük bir günahtır." (İsra, 31)

Bu ayetin doğum kontrolünü yasaklayıcı bir beyan olarak öne sürülmesi katı bir cehalet veya açık bir saptırmadır. Bu ve benzeri ayetlerin konumuzla hiçbir ilgisi yoktur. Bu ayet, Arapların

kız çocuklarını diri diri gömme vahşet ve zulümlerini dile getirmektedir. Yani burada doğmuş bir varlık söz konusudur. Dolayısıyla, bu ayeti doğum kontrolü ile irtibatlandırmak dine yalan söyletmek ve halkı Allah ile aldatmaktır.

Kur'an'da temas edilmeyen her konuda işleyen temel ilke, serbestliktir. Çünkü "Eşyada esas olan ibahadır" ilkesi İslam'ın temel kabullerinden birini çerçeveler. Yani, bir konuda vahyin getirdiği bir yasak yoksa, o konu doğrudan doğruya serbestlik alanına girer. O konuda serbestliğin olup olmadığını gösteren başka bir kanıt veya işaret aranmaz. Hiç kimse çıkıp "Bunun serbest olduğuna ilişkin hüküm var mı?" diye soramaz. Başka bir ifadeyle, yasaklığına ilişkin hüküm bulunmayan bütün konuların serbestliğine dair hüküm var demektir.

SÜNNET ZEMİNİNDE DOĞUM KONTROLÜ

Meseleye sünnet (Hz. Muhammed'in söz ve eylemleri) zemininde baktığımızda görülenin kısa ifadesi şudur:

Peygamberimiz döneminde doğum kontrolü yapılmış ve Hz. Peygamber buna müdahale etmemiştir.

Bundan 1400 küsur yıl öncenin şartları içinde geçen Hz. Muhammed döneminde doğum kontrolü 'azil' yöntemiyle yapılıyordu. Sadece bu olgu bile, Hz. Muhammed'i, tarihin ilk nüfus kontrolünü yapan ve insanlığın dikkatini bu hayatî meseleye ilk çeken önder olarak tescil etmemizi gerektirir.

Azil, meninin rahme gidişini bir şekilde önlemek demektir. Bu, dışarı boşalma şeklinde de olabilir, meninin rahme gidip dölleme yapmasını önlemek için başka bir tedbir alma şeklinde de olabilir. Fıkıhçılar bu noktada söz birliği etmişlerdir.

Hadis kaynakları, Hz. Muhammed döneminde azil ile ilgili olarak bize sekiz hadis vermektedir: Buharî, (tevhid bahsi 18, ıtk bahsi 13, nikâh bahsi 96); Müslim, (nikâh 125, 130-141); Tirmizî, (nikâh 39, 96); İbn Mâce, (nikâh 30, 61); Ebu Davud, (nikâh 46, 49), İbn Hanbel, Müsned (III, 33, 51, 53; VI, 361, 434); İmam Mâlik, Muvatta', (talâk, 96)

Bu hadislerin yalnız bir tanesi azli yasaklayıcı bir ifade taşımaktadır.

Bu tabloyu hadis kritiği açısından değerlendirirsek, azil konusunda yediye bir oranla serbestliğin lehine hükmetmemiz gerekir. Mesele bu kadarla da kalmaz. Yasaklayıcı ifade taşıyan hadis (Müslim, nikâh, 141), râvisi Cüdâme'nin kimliği tartışıldığı ve rivayet ettiği hadisi kendinden başka rivayet eden olmadığı için, sıhhati bakımından güvenilir değildir.

Cüdâme güvenilir olsa bile onun sözü, diğer yedi sağlam hadis yanında hükme esas teşkil etmekten uzak kalacaktır. Nitekim büyük sahabîlerin meseleyi böyle anladıklarını ve azli uyguladıklarını açık bir şekilde görmekteyiz.

Azli uyguladığını bildiğimiz ünlü sahabîler içinde, Hz. Ali, İbn Abbas da vardır. Hatta İbn Abbas'a azlin hükmü sorulduğunda "Ben şahsen uyguluyorum." diyerek susturucu bir cevap vermiştir. (Mâlik; *Muvatta,* talâk 100) Bu listeye Sa'd bin Ebî Vakkas, Ebû Eyyüb el-Ensarî, Zeyd bin **Sabit,** Câbir, Hasan bin Ali, Habbâb bin Eret, Ebû Saîd el-Hudri ve Abdullah bin Mesûd gibi fıkıh konusunda otorite sahabîleri de eklememiz gerekiyor. (Bu konuda bk. İbnül Kayyım el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd,* 5/140-146)

Şu noktayı da önemle belirtmeliyiz ki, azli uygulamayan sınırlı sayıda sahabe, gerekçe olarak bunun haramlığını değil, mekruhluğunu öne sürmüşlerdir. Başka bir ifadeyle, sahabîler arasında, azlin haramhğına ilişkin hiçbir söz ve tavra rastlanmıyor.

"Evlenip Çoğalın" Sözünün Anlamı Ne?

Doğum kontrolünden söz edildiğinde 'hadis' adı altında hemen gündeme getirilen: "Evleniniz, çoğalınız" sözüne de değinmeliyiz.

Bir kere, hadis olarak öne çıkarılan bu söz, eğer uydurma değilse, her şeyden önce, İslam'da ruhbaniyetin ve kendini iğdiş ettirmenin yasaklığını ortaya koymaktadır. İkincisi, Hz. Peygamber, az önce de gördüğümüz gibi, doğum kontrolünü serbest bırakmıştır. O halde, herhangi bir çelişmeden söz etmek her şeyden önce Peygambere saygısızlık olur.

Eğer bu söz doğru ise olay, kısaca şudur: Sürekli evlenmeme veya

iğdişleştirme kurumu ile evlenmiş ve çocuk sahibi olmuş insanların çeşitli zorunluluklarla bir aile planlamasına gitmelerini birbirine katamayız. Doğrusu şu ki, bu hadisin, üzerinde olduğumuz konuyla hiçbir ilgisi yoktur. Nüfusun niceliğini düzenleyen ilkeleri, nüfusun niteliğini düzenleyen ilkelerle birbirine katmamak gerekir.

Biliyoruz ki, dinin korumayı amaçladığı şeylerden biri nesil, biri de nefstir. Nesli koruma, "Evleniniz, çoğalınız" hadisiyle dile getiriliyor. Bu, nüfusun nicelik açısından korunmasıdır. Ama bu yeterli değildir. Dahası, bu, izafîdir. Nüfus sayısı zamana ve zemine göre belirlenir. Yani, nüfusun sayısında değişkenlik esastır.

Nüfusun nitelik açısından korunması yani nefsin muhafazası ise mutlak emir ve zaman-mekân üstü bir değerdir. İslam'ın genel ilkelerine göre, değişken ve mutlak emir olmayan 'nüfusta sayıyı artırma' uğruna, mutlak emir ve zaman-mekân üstü ilke olan 'niteliğin korunması'nı tehlikeye atamayız.

GELENEKSEL FIKIH AÇISINDAN DOĞUM KONTROLÜ

İslam dünyasında bugün sünnî mezheplerin tamamı azlin serbestliğine hükmederler. Ayrıldıkları nokta, eşin rızasının gerekli olup olmadığıdır. Bazıları bu rızayı gerekli görür, bazıları bunun lüzumunda ısrar etmez.

İslam düşünürleri, döllenmenin önlenmesi anlamında bir kontrol ve tedbirin fertlere bir hak olarak tanınmasını İslam'ın serbest gördüğünde ittifak etmişlerdir. Tartışılan, bunun uygulama şeklidir.

İttifak noktalarından biri de meninin döl yatağına gitmesini önlemede her türlü tedbirin (bunlar ister kadın, ister erkek tarafından alınmış tıbbî ya da doğal tedbirler olsun) azil cümlesinden olduğudur. Bir başka ittifak noktası da şudur:

Doğum kontrolü yalnız sağlık sebepleriyle değil, ekonomik, pedagojik, hatta estetik gerekçelerle de yapılabilir. İmam Gazâlî (ölm. 505/1111), ana eseri İhya'da kadınlarla ilişkinin İslam açısından değerlendirmesini yaparken azil konusuna da geniş yer vermiş ve çocuk yapmayı sınırlandırmada kadının güzelliğinin bozulması endişesinin de haklı bir gerekçe olduğunu savunmuştur, (bk. Gazâlî; *İhya,* 2/51-52)

GÜNÜMÜZ BİLİM ÇEVRELERİNE GÖRE DOĞUM KONTROLÜ

Günümüz dinbilim çevreleri konuya sadece bilimsel açıdan baktıklarında, şuraya kadar tespit ettiğimiz sonuçlara aynen katılmaktadırlar. Bu konuda 1965 Kahire ve 1971 Rabat konferansları çok önemlidir. Bu konferanslarda konu tartışılmış ve ilahiyat otoriteleri, şuraya kadar çizdiğimiz çerçevede bir aile planlamasının İslam açısından hiçbir sakıncası olmadığını kabul ve ilan etmişlerdir. (Geniş bilgi için bk. Muhammed Necatullah Sıddîkî; Economic Philosophy of İslam, 3.bölüm; Abdurrahim Omran; *Family Planning in the Legacy of islam,* Part IV)

Ezher üstadlarından Câdulhakk Alî'nin, eski Mısır müftüsü Abdülmecit Selim'in ve daha bir dizi İslam ilahiyatçısının, Türkiye Diyanet İşleri Yüksek Kurulu'nun, el-Mecmeu'l-Fıkhî el-İslamî'nin fetvaları da serbestlik yönündedir.

Konuya serbestlik alanı içinde gören en geniş bilimsel inceleme, Abdurrahim Omran'ın *'Family Planning in the Legacy of islam'* adlı eseridir.

ALLAH İLE ALDATMA SİYASETLERİNİN DOĞUM KONTROLÜ İLE İLGİLİ SAPTIRMALARI

Siyasetlerini 'Allah ile aldatma' (tâbir, Kur'an'ındır: Lukman 33, Fâtır 5, Hadîd 14) üzerine kuran ekiplerin, kitleleri aldatmada kullandıkları 'din adına yalanlar'ın öne çıkanlarından biri de doğum kontrolü konusunda söylenen yalandır. (Allah ile aldatma oyununun Müslümanlara verdiği zararın ayrıntıları için bizim, Türkiye'de bir çığır açmış olan *'Allah ile Aldatmak'* kitabımıza bakılabilir.)

Doğum kontrolü ile ilgili yalan, "Allah ne verdiyse doğurun, Allah'ın gönderdiğine itiraz edilmez; Allah yarattığı kulun rızkını vermekten âciz mi?" şeklinde propaganda edilmektedir. Din adına söylenen bu yalana ek olarak şu siyasal söylem de dolandırılmaktadır:

"Doğum kontrolü denen dayatma, Hristiyanların Müslümanları kısırlaştırmak veya azaltmak için kullandıkları bir araçtır. Sakın inanmayın, aldanmayın; Allah ne verdiyse doğurun. Sayımız arttıkça gücümüz de artar."

Bu söylemlerin tümü yalandır, siyasal demagojidir. Ve bu söylemlerin tümünün tersi doğrudur. Bu noktada, Kur'ansal gerçekleri daha önceki bahislerde parçalar halinde verdik. Bu son başlık altında, İslam açısından bir toparlamayı, doğum kontrolü konusunun bugün için en geniş ve bilimsel incelemesini yapan Mısırlı bilgin Abdurrahim Omran'ın, yukarıda adı geçen eserinin Giriş kısmından bazı paragrafları aktararak yapacağız. Şöyle diyor Mısırlı bilgin:

"İslam, aile ilişkilerini, aile bireylerinin huzur ve refahını gerçekleştirmeye yönelik olarak düzenler. Bu çerçevede, çocuklar, toplumun geleceği ve İslam'ın savunucuları olacakları için çocuk hakları üzerinde özellikle durulmuştur."

"İslam'ın, insanlık tarihinde bu kadar erken ve henüz bir nüfus yoğunluğu baskısı gerçekleşmeden aile planlamasıyla ilgilenmiş olması günümüz aydınlarının dikkatini çekmektedir. Peygamberimiz, sahabîlerine, sıhhati korumak veya sosyal ve ekonomik güçlüklerden sakınmak için, korunma (azil) konusunda izin vermiştir. Burada ne Allah'ın yarattıklarına rızık verme kudretinden bir şüphe duyma vardır ne kadere isyan ne de tevekküle güvensizlik."

"Peygamberimizin zamanından beri 14 asırdır neredeyse İslam hukukunun bütün kaynak kitaplarında, az veya çok oranda doğum kontrolü ile ilgili tartışmalara yer verilmiştir."

"Müslüman veya gayrimüslim ülkelerin normal veya özel kütüphanelerinde İslam fıkhına dair çok fazla sayıda eserin mevcud olması, böyle bir işin ne kadar büyük ve önemli olduğunu açıkça gösterir. Hatta Ezher Üniversitesi'nde henüz yazma halinde ciltlerle eserler bile buldum."

"Tarafımızdan kullanılan aile planlaması kavramından, eşlerin; sağlığı korumak, sosyal ve ekonomik sıkıntılara düşmemek ve topluma ve kendi çocuklarına karşı olan sorumluluklarını daha iyi yerine getirebilmek için, aralarında anlaşarak tatbik ettikleri hamileliği önleyici metotlar kastedilmektedir. Sırası ile:

1. Anne ve çocuk sağlığını korumak ve çocuğun anne sütü ile düzenli beslenebilmesini temin için çocuk edinmenin belli bir zamanlamada olması,

2. Hamileliğin güvenli bir yaşta gerçekleşmesi, çocuk sayısının hem ailenin isteğine hem de onun fizikî, ekonomik, eğitim verebilme ve yetiştirebilme imkânlarına göre sınırlandırılması."

"Burada esas olan, böyle bir tercihin gönüllü olması ve ailedeki çocuk sayısını sınırlayan hiçbir zorlayıcı kanunun bulunmamasıdır. Aile planlaması, gebeliği önleme ve doğum planlaması kavramları birbirlerinin yerine kullanılabilir kavramlar olarak düzenlenmiştir."

"İlk dönemlerde kullanılan metot, geri çekme (azil) olduğu ve son zamanlara kadar birçok fıkıh kitabı da azil kavramını kullandığı için, çoğunlukla biz de bunu kullanmaktayız. Dolayısıyla, azil için geçerli olan bütün kurallar, mantıkî olarak diğer önleyici metodlar için de geçerlidir. Bu husus birçok fıkıh bilgini tarafından da belirtilmiştir." (Omran, anılan eser, 1-5)

ORUÇ
(savm, siyam)

Oruç anlamındaki siyam ve savm, Kur'an'da türevleri ile birlikte 14 yerde geçer. En çok geçen, siyam şekli olup 8 ayette kullanılmıştır.

Lügat itibariyle savm ve siyam, yeme, konuşma ve yürüme gibi fiillerden el çekmektir. Yürümeyen ata, durgun su ve rüzgâra sâim denir. Konuşmamaya da savm dendiği olur. (bk. Meryem suresi, 26)

BİR BESLENME EĞİTİMİ OLARAK ORUÇ

Açlık, hak gaspının, sömürü ve baskının sonucu olduğunda insanı kin ve düşmanlığa, o da kavgaya, kavganın tarafları arasında kuvvet farkı olduğunda ise zayıf tarafı teröre iter. Bu bir varlık kanunudur.

Aynı açlık, elindeki nimet ve imkânları kendi özgür iradesiyle kullanmayan veya sınırlı kullanan bir insan söz konusu olduğunda çok farklı bir manzaraya vücut verir. Bu durumda açlık, inançlar uğruna direnişten maceraya, başkaları adına fedakârlıktan ibadete kadar bir dizi olumlu değere konu olacaktır. Yani açlık hukuksal, sosyolojik ve genelde tıbbî boyutuyla olumsuz bir olgu iken, mistik, estetik ve bazen tıbbî anlamda pozitif bir değer olabilmektedir.

Son yüzyılda, açlığın pozitif yönü üzerinde duran tabip-düşünürler sadece Doğu'dan değil, Batı'dan da çıkmıştır; hatta daha çok Batı'dan çıkmıştır. Nobel Ödülü sahibi tabip-düşünür Alexis Carrel (ölm. 1944) bu tip Batılı düşünürlerin en dikkat çekenlerinden biridir. Onun ünlü eseri *L'Homme cet Inconnu* (İnsan Denen Meçhul); az yemenin, buna bağlı olarak orucun yararları

konusunda en değerli bilgileri veren eserlerden biridir.

Dinler; açlığın, andığımız iki görünümünden de bahsederler:

Zulme uğradığı için yiyemeyenlerin açlığı zulüm, bulduğu halde yemeyenlerin açlığı erdemdir.

İslam düşünce tarihinde özellikle tasavvuf, az yemenin, açlığın erdirici rolü üzerinde, çoğu noktaları henüz yeni yeni fark edilmeye başlanan hayranlık verici tespitler yapmıştır. İranlı düşünür Sâdî (ölm. 1291), günde üç kez yiyen adamla üç günde bir kez yiyen adamın hayat sahnesindeki dayanma ve değer üretme başarılarının aynı olamayacağına dikkat çeker. Sâdî ve benzerlerinin yaklaşımlarına ruh veren kaynak söz, Hz. Peygamber'in şu hadisidir:

"Oruç tutun, sağlıklı olursunuz!"

Dikkat edilirse Peygamber sözünde, ilk çağrışımları bakımından ürkütücü, aşırı disiplincilik ifade edici 'açlık' kelimesi kullanılmamış, onun yerine, açlığın sefalet ve zulüm görünümünden uzak, irade ürünü bir belirişi olan oruç kavramı gündeme getirilmiştir.

Özgür irade ürünü olan açlığın yapıcı-erdirici rolü üzerinde duran ciddî deneyleri ele alıp bunlardan bilimsel sonuçlar çıkaran etüdler arasında, Amerikalı bilim adamı Dr. Roy L. Walford'un makalesi dikkat çekicidir. California Üniversitesi profesörü ve ABD Bilimler Akademisi üyesi olan Walford, *Executive Health* dergisinin Eylül 1983 sayısında yayınlanan makalesinde az yemenin, açlığın sağlık üzerindeki olumlu etkilerini incelemiştir.

Açlığın bu anlamdaki etkilerini düşünce tarihinde ilk bilimsel incelemeye tâbi tutan düşünür, Müslüman tarihçi İbn Haldun'dur. İbn Haldun (ölm. 808/1405), ünlü Mukaddime'sinde, fikir tarihinde ilk kez, şunu savunuyor:

"İnsanlığın çok yemek yüzünden maruz kaldığı zararlar az yemek yüzünden uğradığı zararlardan daima azdır."

Ve yine İbn Haldun'a göre, kıtlık ve yoksulluk yılları, sağlıklı nesillerin yetişmesi bakımından bolluk ve israf yıllarından daha

şanslıdır. Yukarıda adını verdiğimiz Amerikalı bilim adamının makalesi şu başlığı taşıyor: *'Beslenmeye Bağlı Olarak Yaşlanmayı Geciktirme'*

Şimdi bu makaleyi, birkaç satırla özetleyelim:

"Ömrü uzatma arzusu, insanlığın ilk devirlerinden beri vardır. Efsaneler birçok hayat iksiri sunar. Faust, 24 yıl daha genç kalmak için ruhunu şeytana satar... Cornell Üniversitesi'nden McCay'in fareler üzerindeki deneylerinin sonuçları çok ilginçtir... McCay'ın deneyinde, normal beslenen farelerin hepsi 1000 (bin) günde ölmüş iken beslenmedeki kalorileri yüzde altmış azaltılmış fareler seks güçleri daha da artmış olarak çok daha uzun süre yaşamışlardır. Philadetphia Kanser Enstitüsü'nden Dr. Morris Ross'un deneylerinde ise bu koşullarda beslenen farelerin ömürlerinin yüzde altmış oranında arttığı görülmüştür... Bunu takiben, fareler her üç günde bir, 24 saat aç bırakılarak deney sürdürülmüş ve sonuçta ömür sürelerinin yüzde otuz daha arttığı görülmüştür... 24 saatlik ara sürelerle aç bırakılan tüm hayvanların kansere, böbrek ve kalp hastalıklarına, enfeksiyonlara, romatizmal rahatsızlıklara karşı direnç kazandıkları da belirlenmiştir. Tüm bu hayvanlarda seks gücünün de arttığı gözlenmiştir..."

Belirli bir süre yeme-içme-seks üçlüsünü durdurma şeklinde uygulanan orucun sağlık açısından değeri, tüm dinlerin bu disiplinden yararlanmadaki ortak tavırlarının hikmeti bu bilimsel deneylerle yeni anlam boyutları kazanıyor.

Fıkıh dilinde siyam ve savm, Allah rızası ve nefs terbiyesi için, yeme-içme ve cinsel ilişkiden, niyete bağlı olarak gün boyu uzak durmaktır. Buradaki gün boyu deyimi tartışmalıdır. Çünkü Kur'an'ın orucun başlama zamanını belirleyen ifadesi çok esnek olduğundan fıkıhçılar bu ayetin yorumunda çok farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Tartışmaya esas olan Bakara 187. ayet şöyledir:

"Oruç gecesi, kadınlarınıza cinsel yaklaşım size helal kılınmıştır. Onlar, sizin için giysidir/eştir, siz de onlar için giysisiniz/eşsiniz. Allah sizin, öz benliklerinize yazık etmekte olduğunuzu bilmiş, tövbelerinizi kabul edip sizi atfetmiştir. Artık şimdi onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazdığı şeyi arayın. Tan yerinin beyaz ipliği siyah ipliğinden sizce seçilinceye kadar yiyin için; sonra da orucu gece

oluncaya değin tamamlayın. Mescitlerde itikâfta bulunduğunuz sırada zevcelerinizle cinsel temas kurmayın. İşte bunlar, Allah'ın yasaklarıdır, bunlara yaklaşmayın. Allah, ayetlerini insanlara işte böyle açıklar ki korunabilsinler."

Tartışmanın ruhsat ve azimet alanları vücuda getiren ve Kur'an'ın daha birçok konuda benzerini sergilediği esnek ifade, buradaki 'şafağın beyaz ipliği siyah ipliğinden ayırt edilinceye değin yiyip için' sözüdür. (Bu ifadeden çıkan tartışmalar ve bu tartışmaların ortaya çıkardığı hüküm farkları için bk. Öztürk; *Kur'an'daki İslam,* ilgili ayetin yorumu)

İlgili rivayetleri Kur'an'ın hakemliğinde bir sonuca bağlarsak şunu söyleyeceğiz: Oruca başlamanın azîmet noktası şafak **soku**munun ilk vakti, ruhsat noktası ise güneşin doğuşudur. Müslüman, bu iki nokta arasında kalmak şartıyla orucunu herhangi bir vakitten başlatabilecektir.

Oruçla ilgili düzenlemelerin en önemli kısmı Bakara suresi 183¬185. ayetlerde yer almaktadır:

"Ey iman sahipleri! Oruç sizden öncekiler üzerine yazıldığı gibi sizin üzerinize de yazılmıştır. Bu sayede korunmanız umulmaktadır. Sayılı günlerdir. Sizden kim hasta olur veya yolculuk halinde bulunursa tutamadığı gün sayısınca başka günlerde tutar. Oruca zorlukla dayananlar üzerine düşen, fidye olarak bir yoksulu doyurmaktır. Kim bir mecburiyeti olmaksızın içinden gelerek iyilik yaparsa bu onun için daha hayırlı olur. Ve oruç tutmanız, eğer bilirseniz, **si**zin için daha hayırlıdır. Ramazan o aydır ki; insanlara kılavuz olan, iyi**-kötü** aynmryla hidayetten kanıtlar getiren Kur'an, onda indirilmiştir. O halde, bu aya ulaşanınız onu oruçlu geçirsin. Hasta olan veya yolculuk halinde bulunan, tutamadığı gün sayısınca başka günlerde tutsun. Allah sizin için kolaylık ister; O sizin için zorluk istemez. Tutulmamış olan günleri tamamlamanızı, sizi doğru yola kılavuzladığı için Allah'ı yüceltmenizi ister. Ve sizin şükretmeniz umulmaktadır."

Bu ayetlerde de önemli tartışmalara yol açan ifadeler vardır. Bu da gösterir ki Kur'an oruç konusunda da birtakım noktaları kurala bağlamaktan kaçınmış, bunları içtihada bırakarak, oruç emrinin zaman ve mekân şartlarına uygunluğunun sağlanmasına imkân vermiştir. Bu noktalan şöyle özetleyebiliriz.

Takat (güç) Meselesi:

Bakara 184. ayette 'yutîkûne' fiili geçiyor. Bunun Türkçesi, "Zorlukla yerine getirirler" demektir. Ayet, bu fiilin çoğul şekli-ni kullanarak şunu söylüyor:

"Orucu zorlukla yerine getirenlere düşen, fidye vermektir."

Burada, Kur'an tarafından getirilen bir ruhsat vardır. Bu ruhsatı kullanma, zamana ve şartlara göre belirlenecektir. Fidye vermeyi gerekli kılacak zorluğun ne olduğuna ise zorluğa muhatap olan karar verir. Büyük fıkıh bilgini Şâtıbî'nin dediği gibi: "Ruhsat izafîdir. Öyle olunca da, onu kullanan kişi kendi kendisinin fakîhi olacaktır." (bk. Şâtıbî; *el-Muvafakaat,* 1/309)

Fakîhler, birçok konuda olduğu gibi, burada da ayete getirdikleri yorumu, Kur'an'ın kesin emri gibi vermiş ve ayetin zamanüstü-lüğünü baltalamışlardır. Kur'an böyle dondurucu bir ifade kul-lanmıyor; her devri aynı kalıba sokan bir kural getirmek yerine her devrin farklı ihtiyacını karşılamaya uygun bir esnek ilke, bir ufuk çizgisi gösteriyor. Günümüzde fıkıh alanının önemli isimlerinden biri olan Hayreddin Karaman da, işçilerin oruçları konusunda adı geçen ayetin yorumundan çıkan hükümlerden herhangi birinin uygulanabileceği kanısındadır. Şöyle diyor:

"Ya rızık temini için yahut da esir veya hapiste bulun-duklarından, ağır işlerde çalışmak mecburiyetinde kalan kimse-ler oruç tutarlarsa bir kısmı hastalanır. Oruç tuttukları takdirde hastalanacakları bilinen kimselerin durumu hastalar gibidir. Aynı durumda olan diğer işçiler ise hastalanmayabilirler; fakat bunlara da oruç tutmak çok zor gelir, büyük güçlük çekerler. İşte bu durumda olanlar hakkında iki görüş vardır:

"Birinci görüş: Böyle kimseler oruç tutmakla mükelleftirler, güç-lük ve meşakkat, oruç tutmamaları için ruhsat sebebi olamaz. Hanefîlerin de dahil bulunduğu fukaha ekseriyeti bu görüştedir."

"İkinci görüş: Bu gibi kimseler oruç tutmayıp her gün için bir fidye verebilirler. Bu konudaki farklı görüşlerin mesnedi, Bakara suresinin 184. ayetinin farklı tefsiridir. "Oruca zorlukla dayanabilenler bir düşkünü doyuracak kadar fidye verir" mealindeki ayeti, birinci grup ya mensûh kabul etmiş yahut

da "yutîkûnehû" kelimesine 'gücü yetmeyen, dayanamayan' mânasını vermişlerdir."

"İkinci grup ise İbn Abbas'ın anlayışına dayanmışlardır. Ona göre, ayet mensûh değildir; orucu tutmaya gücü yetmekle beraber çok zorluk çeken kimseler ayetin şümulüne girer ve böyleleri oruç yerine fidye verirler. Günümüzde, bazı Ezher uleması bu görüşü tercih etmişlerdir." (Karaman; *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri,* 1/110)

Fidye, oruçlunun, ailesine yedirdiği orta cins yemekten tam bir gün bir fakiri doyurmasıdır.

Kur'an'ın beyanlarından anlaşılıyor ki, orucun farz olanı, sadece Ramazan orucu değildir. Kazaya bırakılan Ramazan oruçlarıyla, kefaret olarak tutulması gereken oruçlar da farzdır, yani tutulmaları zorunlu kulluk borcudur. Ramazan orucunu özürleri yüzünden tutmayanların, sonraki günlerde bunları kaza edeceklerini yukarıda temel ayetlerde gördük. Kefaret olarak tutulacak oruçları ise Bakara 196, Nisa 92, Mâide 89, Mücâdile 4. ayetler düzenlemektedir, (bk. burada, Kefaret mad.)

Şunu da unutmamak gerekir: Geleneksel fıkıhta, Ramazan orucununun bozulmasına bir tür ceza olarak öngörülen 61 günlük kefâret-i savm (orucu bozma kefareti), Kur'an'da yoktur; fakîhler tarafından fetvalaştırılmıştır.

Hastaların ve Yolcuların Orucu:

Sağlığı yerinde olmayan veya yolculuk halinde bulunan kişilerin o halleri devam ettiği sürece oruçlarını bozmaları, dinen daha uygun bulunmuştur. Biz burada genel anlamda birtakım kuralları sıralamakla yetineceğiz.

1. Bir Müslüman hasta, oruç tuttuğu takdirde öleceğinden, ruhsal dengesinin bozulacağından, hastalığının artacağından veya uzayacağından endişe ederse, oruç tutmayacak, bu mazeretleri kalktığı zaman tutamadığı günleri kaza edecektir.

2. Hamile ve çocuk emziren kadınlar da kendisinin ve çocuğunun hayatını düşünerek oruçlarını tutmaz, bu halleri geçince tutamadıkları günleri kaza ederler. Çocuğun, kadının kendi çocuğu olmasıyla başka birinin çocuğu olması fark doğurmaz.

3. Âdet kanaması geçiren veya lohusalık halinde bulunan kadınlar da, o halleri geçinceye kadar oruç tutmayabilirler. Böyleleri, tutmadıkları gün sayısınca orucu, iyileştikleri zamanlarda tutacaklardır.

İğne yaptırmanın oruçla ilgisine gelince: Vitamin vs. cinsinden gıda hükmünde iğneler orucu bozar. Gıda hükmünde olmayanlar ise bozmaz. Çünkü bunlar üç yasak olan yeme-içme-cinsel temas dışında kalır.

Orucun Kutup Bölgelerinde nasıl tutulacağı da önemli sorulardan biridir. Bu konuda, ortak görüş şudur: Bu bölgelerde ibadetler, gündüz ve gecenin tam oluştuğu en yakın bölgedeki duruma göre ayarlanır veya 'vakti oluşmadığı' gerekçesiyle terk edilir.

Mideye su kaçırmamak şartıyla yıkanmak, yüzmek orucu bozmaz. Yıkanmanın akar suda, denizde veya başka türden bir suda olması fark yaratmaz. Kulağa su kaçması, oruca zarar vermez.

Sonuç olarak şunu söyleyeceğiz: Bütün dinlerin ortaklaşa ibadetlerinden biri de oruçtur. Bunun da ötesinde, oruç, insanlığın, dinler dışındaki birçok düşünce ve eğitim ekolünün başvurduğu temel uygulamalardan biridir. İnsan sağlığı ile ilgili sayısız yararları yanında diğer hiçbir disiplinde görülemeyen mistik, estetik, ahlaksal ve ruhsal faydaları, orucu insanlık tarihi boyunca her toplumun şöyle veya böyle, az veya çok uyguladığı bir ibadet ve tedavi şekli olarak yaşatmıştır. Yaratıcı Kudret ve yaradılış kanunları, orucu insan hayatının ayrılmaz bir disiplini olarak tespit etmiş bulunmaktadır.

Oruç, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden bir yıl sonra bir Şaban ayı farz kılınmış ve o günden beri yüzyıllardır bütün İslam âleminin yerine getirdiği kutsal bir ödev olarak yaşatılmıştır.

PAYLAŞIM
(infak, îsar)

Kur'an'ın en hayatî kavramlarından biri olan infak, pazar kurmak, malı satıp tüketmek anlamlarındaki 'nefak' kökünden bir kelime olup malı harcayıp tüketmek, harcaya harcaya yoksullaşmak demektir. Aynı kökten gelen ve Türkçe'de de kullanılan nafaka da 'harcanan miktar' demektir.

Kur'ansal bir terim olarak infak, hemen hemen bu sözlük anlamında kullanılmıştır. Terimsel yapısıyla infak, sahip olduğumuz mal ve imkânları, onlara daha az sahip olanlarla aynı düzeye ininceye kadar paylaşmak demektir.

Kur'an'a göre, infak, insana emanet edilmiş imkânların onların gerçek sahibinin iradesi yönünde ilgili yerlere tevdi edilmesidir. Mal ve imkân sahibi, burada, kendisinden önce başka birinin yönettiği bir emaneti kotaran bir haleftir. Onun bir selefi vardı. Bir süre sonra yeni bir halef gelecek, o, selef olacaktır. Kur'an, esrarlı kelam sanatını burada da göstererek şöyle diyor:

"Allah'a ve resulüne iman edin; sizi, üzerinde, daha öncekilerin yerine buyruk sahibi yaptığı şeylerden, başkalarına pay çıkarın! içinizden iman eden ve infakta bulunanlar için çok büyük bir ödül vardır... Allah yolunda harcama yapmanıza engel ne var ki?.. Göklerin ve yerin mirası zaten Allah'ındır." (Hadîd, 7, 10)

Kur'an'ın bu erişilememiş paylaşım anlayışı, Türk lirizminin ölümsüz ustası Yunus Emre (ölm.1320) tarafından şu kısa dizelerde bir kez daha sonsuzlaştırılmıştır:

"Mal sahibi, mülk sahibi
Nerde bunun ilk sahibi?
Mal da yalan, mülk de yalan;
Var biraz da sen oyalan!"

Geri dönüşü kesin ve çok kârlı olan infakın savsaklanması, yine bir varlık kanunu olarak, sadece gelecek kârdan yoksun bırakmakla kalmaz, insanı tehdit ve tehlikeyle yüz yüze getirir. Kur'an'ın bu noktadaki uyarısı çok açık ve radikaldir:

"Allah yolunda harcama yapın/nimetleri paylaşın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın!" (Bakara, 195)

Bu 'tehlike' nedir? Kur'an bunu başka bir yerde çözmüştür: İnfakın savsaklanmasından doğacak iki kötü sonuca işaret edilmiştir:

1. Münafıklık,
2. Azap.

İnfakı savsaklamanın sonunun nifak olduğu Kur'an'ın verileri arasındadır. Bunu biraz sonra göreceğiz.

Azap tehdidine gelince, paylaşımı savsaklamanın sonucu olan azap bir 'acıklı azap'tır. Buradaki 'azap' sözüne bakarak infakı savsaklamanın ahirette cezalandırılacak bir olumsuzluk olarak düşünülmesi yanlış olur. Kur'an, azapla sadece ahiretteki cezaları değil, dünyadaki ceza, bela ve tehditleri de kasteder, (bk. burada, Azap mad.) O halde, infakın savsaklanmasının yaratacağı azap ve cehennem, dünya hayatında başlayıp ahirette devam edecek bir süreci akla getirmelidir. Dünyada sefalet, hastalık, kavga, terör, cinayet, ihtilal vs. olarak başlar, ahirette oranın şartlarına özgü azaplarla devam eder. Kur'an şöyle diyor:

"Altını ve gümüşü depolayıp da onları Allah yolunda harcamayanlara korkunç bir azap muştula! Gün olur, cehennem ateşinde onların üzerine lav dökülür de bununla onların alınları, böğürleri, sırtları dağlanır: 'İşte egolarınız için yığdıklarınız. Hadi, tadın biriktirmiş olduklarınızı!" (Tevbe, 34-35)

Anlaşılan o ki, mal ve imkânları kendi tekelinde tutup egoları için istifleyenler, bir gün bu biriktirdiklerini yiyip harcayamayacak bir ortamla yüz yüze gelecekler ve hayatlarını kendi elleriyle zehirlemiş olacaklardır. O gün geldiğinde, hayat onlar için çok korkunç bir cehenneme dönüşecektir.

Tam bu noktada, Kur'an, bu olumsuzluğun âdeta sebebi gördü-

ğü bir zümreye gönderme yapmakta ve bu yaptığıyla, insanlık tarihinde en büyük mucizelerden (isterseniz devrimlerden deyin) birini önümüze koymaktadır.

Infakı savsaklayanların karşılaşacakları korkunç sonu gündeme getiren yukarıki ayetler, din temsilcilerinin halkın malını talan edip yemek için oynadıkları oyunları ifadeye koyarak söze girmektedir. Böylece, paylaşımın yerine tekelci depolamanın geçişinde din sınıfının tarihsel rolüne ve günahına parmak basılmakta, insanlık şu yolda uyarılmaktadır:

Paylaşımı engelleyen olumsuzlukların altında bir biçimde, talan ve yalanı dinlestiren zümre yani din sınıfı vardır.

Yukarıda bir kısmını verdiğimiz ayetlerin (9/34-35) şimdi tümünü okuyalım:

"Ey iman sahipleri! Şu bir gerçek ki, hahamlardan ve rahiplerden birçoğu halkın mallarım uydurma yollarla tıkabasa yerler ve Allah'ın yolundan geri çevirirler. Altını ve gümüşü depolayıp da onları Allah yolunda harcamayanlara korkunç bir azap muştula!"

İnfakı savsaklayan zihniyetlerin temel niteliklerini tanıtan Kur'an, bir savsaklama gerekçesi daha veriyor: Paylaşmak istemeyenler, "Allah'ın vermediğine biz mi vereceğiz? Allah dileseydi onlara da verirdi!" (Yasin, 47) türünden bahaneler ileri süreceklerdir. Kur'an üslubunun mahremi olanlar bu tanıtımın söylemek istediğinin şu olduğunu anlamakta zorluk çekmezler:

Toplumda ve nihayet küremizde, yoksulluğun sebebi Allah değildir. Yoksullar, Allah'ın zulmüne veya öfkesine uğradıkları için değil, hakları gasp edildiği veya paylaşım işletilmediği için o haldedirler. Yani ortada, Allah'ın insana zulmü değil, insanın insana zulmü vardır. Bu zulmü aşmak da insana düşmektedir. Bunun yolu ise zulme seyirci kalarak pasif zalim konumuna düşme yanlışından kurtulmak, zulme karşı savaşmaktır.

Paylaşım konusunda insana düşen, zulümlerini Allah'a fatura etmeye uğraşmak yerine, Allah'a güvenerek elindeki nimetlerden hemcinslerine sürekli pay çıkarmaktır. Gerçekten de, Kur'an'a göre, infak, Yaratıcı'ya güvenin en açık göstergesidir. İnfakın yaşattığı güven, insanın sadece toplumsal huzurunun değil, bi-

reysel mutluluğunun da garantisidir. Habire yığan insanın içindeki doymazlık ve yetersizlik tufanı, hayatı ona zehir etmekte, kendi ayağına kendi eliyle çalı dolandırmaktadır. Türkmen sadeliği içinde mistik lirizmin zirvesine yükselen ölümsüz şiir devi Yunus Emre, gök kubbeye bu gerçeği de erişilmez bir güzellikte armağan etmiştir. Şöyle diyor:

"Gitmez gönülden darlık,
Elde oldukça varlık."

Kozmik ilke, insanın düşündüğünün tam tersinedir ve şudur:

Eğer paylaşmıyorsanız, arttıkça daha mutsuz olursunuz! Artışın mutluluk getirmesi, arttıkça paylaşmakla mümkündür. Arttıkça paylaşmayanların insanlık dünyasına en zehirli armağanı terör olmuştur.

Kur'an, insandan şunu istemektedir:

İçindeki "Azalır!" korkusunu çıkarıp at, mülk ve imkânın sahibi Yaratıcı'nın, paylaştıkça artıracağını bil ve bunun gereğini yap. Kur'an, insanın derinlerindeki bu müthiş "Azalır!" korkusuna değinmekte ve insanı bu yıkıcı korkuyu aşmaya çağırmaktadır:

"De ki, 'Eğer Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, o zaman da harcanır-biter korkusuyla cimri davranırdınız.' İnsan çok cimridir." (İsra, 100)

Kur'an, mensuplarını bu yıkıcı duygudan kurtulmaya çağırmakta ve onlara, temel niteliklerinden birinin de 'münfik' (infak eden, paylaşan) olması gerektiğini hatırlatmaktadır, (bk. 3/17)

Kur'an insanının münfik sıfatı her hal ve şartta faal olması gereken bir sıfattır. Bol zamanda, kıt zamanda, zorlukta, rahatlıkta, gece-gündüz, gizli-açık...Onlar büyük imkânlardan büyük paylar çıkarırlar ama imkânları sınırlı olduğunda paylaşımı durdurmazlar. Sınırlı, hatta çok sınırlı imkânlardan da başkalarına pay çıkaranlardır onlar. (bk. 3/134; 16/75; 65/7)

İNFAKLA İLGİLİ TEMEL İLKELER

İnfak, ihtiyaç fazlasından yapılacaktır:

'İhtiyaçtan fazlasını vermek' (2/219) tabiri, çok zıt anlamlara çekilebilecek bir tabirdir. Ancak, bu tabiri, Kur'an'ın infakla ilgili diğer beyyineleriyle birlikte değerlendirdiğimizde sıkıntı kalmaz. Esasında Kur'an, bu tabirle paylaşımda orta noktayı göstermektedir.

Orta nokta dememiz sebepsiz değildir. Çünkü Kur'an, en ileri noktayı gösterirken, paylaşımın komünist sistemlerdeki algılanışını bile aşan bir yaklaşımla şöyle demektedir:

"Allah, rızıkta kiminizi kiminize üstün kılmıştır. Kendilerine fazla verilenler, azıklarını ellerinin altındakilere aktarıp da hepsi onda eşit hale gelmiyor. Allah'ın nimetini mi inkâr ediyor bunlar?" (Nahl, 71)

Bu sarsıcı ifade, rızıkta eşitlik istemekte, bu eşitliğin inkârını Allah'ın nimetini inkârla eşanlamlı tutmaktadır. Rızıkta eşitlik çok anlamlı bir tabirdir. Kur'an, rızıkla, gıdalanmayı kast eder. O halde, Kur'an; rızıkta eşitlik ilkesiyle, temel insan haklarından biri olan gıdalanmanın evrensel ölçekte bir eşitlikle gerçekleştirilmesi gerektiğini mutlu bir insanlık için kaçınılmaz görmekte, bunun aksini yapan bir dünya düzeninin Yaratıcı'nın iradesine ters düştüğünü göstermektedir.

Bu ayet, insan haklarının, sosyal adaletin ve sosyal demokrasinin 21. yüzyılda ulaşmaya çalıştığı en son noktayı göstermektedir. İslam dünyasının hayata, insana, toplumsal düzene ve paylaşıma böyle bakan bu kitabın getirdiği dinin neresinde olduğunu tekrar tekrar sormak, ama biraz da sorgulamak gerekir.

Benim bu satırları yazdığım 4 Ağustos 2005 günü, gazetelerin sayfaları, İslam dünyasının şampiyon ülkelerinden birincisi sayılan Suudî Arabistan'ın kralı Fahd'ın ölümünü ve bıraktığı servetle yaşadığı hayatı değerlendiren haber ve yorumlarla doluydu. Şimdi bu ayetin açtığı pencereden, İslam'ın bu beşik ülkesinin 'Müslüman kral'ının dünyanın önüne koyduğu manzaraya bir bakalım:

Müteveffanın geride bıraktığı servet: Riyad ve Cidde'de 5 milyar dolar değerinde iki saray, 32 milyar dolar nakit para, Fransız Rivierası'nda bir şato, Boeing 747 tipi bir uçak, Cadillac marka onlarca araba, İspanya'nın Marbella kasabasında 250 dönüm alanda yaptırdığı bir saray.

Verilen bilgiye göre, Peygamber Beldesi Kralı'nın Marbella'daki sarayında 800 kişilik bir hizmet ekibi çalışmakta, şoförlere 5 bin, diğer hizmetçilere 3 bin dolar aylık verilmektedir. Sarayın hizmeti için 4 uçak, 600 Mercedes otomobil, 50 limuzin, seçkin otellerde 300 oda ve ayrıca aylığı 180 bin Euro'luk villalar kiralanmış.

Kral, her yıl, 100 milyon dolar değerindeki el-Diriyah yatıyla Fransız kıyılarını dolaşırdı. 1987'de Monaco kumarhanelerinde 6 milyon dolar kaybederek medyanın gündemine oturmuştu. 3 karısı ve 8 oğlu var. Kızlarının sayısı her ne hikmetse verilmiyor.

Kral, 83 yaşında öldü. Son yıllarında bol bol cami yaptırdığı söyleniyor. Bu durum akla hemen şu soruyu getiriyor:

İslam dünyasında ve 'Müslüman' tipin icraatında cami neyin maskelenmesinde kullanılıyor ve neyi ifade ediyor?

Kralın dünya ölçeğinde hamisi, garantörü, bilindiği gibi, ABD idi.

Şimdi, lütfen, yukarıda verdiğimiz ayeti bir kez daha okuyun ve Müslüman dünyanın Peygamber beldesi kralının durumunu bir kere daha düşünün. Ve tabiî İslam dünyasıyla ilgili sorularınızın cevaplarını yeniden verin.

İNFAK ETMEK YERİNE ALLAH'I SUÇLAYANLAR

Suut kralı ve benzerleri, görevlerini yerine getirmemek için insan hayatındaki perişanlıkların sebebi olarak Allah'ı gösterme küstahlığına gitmekteler. İnfak görevinden kaçmak için bulunmuş şu namert bahaneye bakın:

"Onlara, 'Allah'ın size lütfettiği rızıklardan dağıtın!' dendiğinde, nankörlüğe sapanlar, iman edenlere şöyle derler: 'Allah'ın, dilediği

takdirde yedirip doyuracağı kişiyi biz mi doyuracağız? Siz açık bir sapıklık içindesiniz, hepsi bu." (Yasın, 47)

Herkes infakta bulunacaktır:

Kur'an, infakı insan hayatının olmazsa olmazlarının başına koymuştur. İnfak, hayata katkıda bulunmanın namıdiğeridir. Herkes, hayata katkıda bulunacaktır. Çünkü hayat, herkese bir biçimde katkıda bulunmaktadır. Hayatın özellikle insana katkısı tanımlanamaz büyüklüktedir, sınırsızdır. Kur'an bunu şöyle ifade etmektedir:

"Kendisinden istediğiniz her şeyden size bir parça verdi. Allah'ın nimetini saymaya kalksanız, sayıp bitiremezsiniz. Doğrusu şu ki, insan, gerçekten çok zalim, çok nankördür." (İbrahim, 34)

İnsan, hayatın her alanından ve her mensubundan bir şeyler almakta ama kendisi dışında hemen hemen hiç kimseye bir şey vermemektedir. Din, insanın kendisi dışındakiler için de bir şeyler yapmasını sağlamanın temel kurumudur. Bunun içindir ki, din dilinde, özellikle İslam fıkhı dilinde 'Allah'ın hakları' kamunun hakları anlamında kullanılır. Ve bu böyle olduğu içindir ki, Kur'an, dini, vermenin değil, almanın aracı yapanlara lanet etmekte, onları Allah'ın düşmanı olarak görmektedir.

Herkes infak edecektir, herkesin infak edebileceği bir şeyi vardır. Hayat, insanı bu şekilde donatmıştır. Hz. Peygamber, "Dostunun yüzüne tebessüm etmen de bir paylaşımdır" buyurarak bu kozmik gerçeğe dikkat çekmiştir. Temel ilke Kur'an'da şöyle ölümsüzleştiriliyor:

"Geniş imkâna sahip olan bu geniş imkânından infak etsin/paylaşsın. Rızkı kendisine ölçü ile verilmiş olan da Allah'ın kendisine verdiğinden infak etsin. Allah hiçbir benliği, kendisine verdiği şey dışında yükümlü tutmaz. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır." (Talâk, 7)

Kur'an, toplumsal hayatın en önemli mutluluk ve başarı ilkelerini, infakı anlatan ayetlerinde ortaya koymuştur. Bunların en çarpıcı ve sarsıcı olanını yukarıda verdik. İkinci olarak Âli İmran suresi 92. ayette verilen ilkeye dikkat çekeceğiz. İlke, ayetin bizzat kendisidir:

"Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe hayırda erginliğe/dürüstlüğe asla ulaşamazsınız. İnfak etmekte olduğunuz her şeyi, Allah çok iyi bilmektedir."

Bu ayet, infakın uygulanışında esas olan ilkelerden birini de vermektedir: İnfak; sevilen, değer verilen, infak eden için önemli olan şeylerden yapılacaktır. Kur'an bu noktanın altını ısrarla çizmektedir. Çünkü atılası şeyleri başkalarına vermek, maddesel anlamda bir yardım gibi görünse de ruhu-özü bakımından insan onurunu rencide eden bir olgudur. Kur'an buna karşı çıkıyor:

"Ey iman sahipleri! Kazandıklarınızın ve yerden sizin için çıkarmış olduklarımızın temiz/leziz/hoş/güzel olanlarından infak edin. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız pis/bayağı şeyleri vermeye kalkmayın." (Bakara, 267)

İnfakta başa kakma, eziyet olmamalı, (bk. 2/262). Başa kakma, yüze vurmanın yer aldığı bir infak, paylaşımdan beklenen bütün maddî ve manevî sonuçları yok eder. (2/264)

İnfak, verilene değil, verene iyiliktir. Yani infak eden, esasında kendisine iyilik etmiş, kâr sağlamış olur. Varlıkta egemen olan düzen, infak edenin verdiğinden daha fazlasını çok daha fazlasıyla ona geri çevirecektir. Kur'an bunu, Yaratıcı'nın şaşmaz vaatlerinden biri olarak defalarca ifade etmektedir.

Yaratıcı'nın 'geriye döndürme' vaadi çok cömert bir vaattir:

"Mallarını Allah yolunda infak edip paylaşanların durumu, yerden, her başağında yüz dane bulunan yedi başak çıkarmış bir daneye benzer. Ve Allah, dilediği kişi için daha da arttırır." (Bakara, 261)

İnfak, 'sürekli getirişi olan ticaret' şeklinde ifade edilebilir. Kur'an şöyle diyor:

"Kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık infak edenler, asla batmayacak bir ticaret umabilirler." (Fâtır, 29)

"Bir şey infak ederseniz Rab, onun yerine başka bir şey lütfeder. Rızık verenlerin en hayırlısıdır O." (Sebe', 39)

"Allah yolunda harcadığınız her şey size tam olarak ödenir; hiçbir haksızlığa uğratılmazsınız." (Enfâl, 60)

Bu geri döndürme, hem bireysel planda hem de toplumsal planda işler. Bu kozmik düzen şu ifadelerle öne çıkarılmıştır:

"Nimet ve imkândan başkalarına bağışladığınız, esasında sizin öz benlikleriniz lehinedir." (Bakara, 272)

Çünkü paylaşım aksarsa toplumun altı üstüne gelir, dengesizlikler başını alıp gider ve hiç kimse istifediklerinden hayır göremez, tam aksine onlar istifçinin başına bela olur. İşte infakın aksatılmasının yarattığı tehdit budur. Ayetin deyimiyle infakı aksatarak 'kendi eliyle tehlikeye düşmek' budur. İnfakı işletmeyen istifçiler bu tehdit ve tehlikeyle yüz yüze gelmemek için, başta din olmak üzere bütün değerleri yozlaştırıp istismar ederler.

İnfakta riya (gösteriş, ikiyüzlülük) olmamalı, (bk. 2/264) İnfak, sadece sonsuzlaşmak niyet ve beklentisiyle yapılmalıdır. Kur'an buna, kendi terminolojisi içinde, 'Allah'ın yüzünü istemek niyeti' diyor.

"Nimet ve imkândan başkalarına bağışladığınız, esasında sizin öz benlikleriniz lehinedir. Allah'ın yüzünü arzulama dışında bir şey için infak etmiyorsunuz. İnfak ettiğiniz her nimet size tam bir biçimde geri verilir." (Bakara, 272)

Riya, yani ikiyüzlülük insan onuruna vurulan en büyük darbedir. Sadece karşıdaki insanı değil, riyayı bizzat sergileyeni de yozlaştırıp çürütür. Riya ile ve riya için yapılmış bir infak, Kur'an'a göre, şeytana yoldaşlık dışında hiçbir şey kazandırmaz, (bk. 4/38)

İnfakın, kendisiyle aynı kökten gelen nifakla ilişkisi ve bunun mümin-münafık zıtlığındaki belirleyici rolü de incelemeye değer niteliktedir. Biz bunu, bu eserin Münafık maddesinde yaptık.

PEYGAMBER
(nebi, resul)

Aslı Farsça olan peygamber (çoğ. peygamberân) sözcüğü, haber anlamındaki peyam sözcüğü ile getiren-taşıyan anlamındaki ber ekinden oluşan ve 'Tann'dan haber getiren' anlamında olup Kur'an'daki nebi ve resul sözcüklerinin bir çevirisidir. Türkler daha çok, Farsça'dan alınan karşılığı kullanmaktadır.

O halde, Kur'an'da, peygamber kavramını karşılamak üzere iki ana sözcük kullanılmaktadır: Nebi, resul. Yine peygamber anlamını ifade eden nezîr (uyarıcı) ve beşîr (muştulayıcı) sözcükleri daha çok nebi ve resul kelimelerine sıfat mevkiinde kullanılmıştır.

Nebi:

Nebi (çoğulu: enbiya, nebiyyûn) haber anlamındaki nebe' kökünden türemiş bir sıfat olup haber getiren demektir. Nebi, Kur'an-ı Kerim'de tekil ve çoğul halde 75 yerde geçer. Nebilerin kişilik ve mesajlarıyla vücut verdikleri kurumun genel adı, nübüvvettir. Nübüvvet (peygamberlik), yani Yaratıcı ile insan arası haber iletişimi, ilahî faaliyetin en belirginlerinden biridir.

Nübüvvetin biri genel, diğeri özel olmak üzre iki çerçevesi vardır. Genel çerçeve, Allah'ın, yüksek planların, insanla diyalogudur ki, bu süreklidir. Bu anlamda Allah-insan haberleşmesinin bitmesi söz konusu değildir. Bu tür haberleşmenin Allah'tan insana uzanışına ilham, insandan Allah'a uzanışına dua denir. Yani nübüvvetin, yukarıdan aşağı işleyişi vahiy ve ilham, aşağıdan yukarı işleyişi ise dua ve niyaz olmaktadır. İbn Arabî, Fütûhat'ında nübüvveti, ilahî sıfat ve faaliyetlerden biri olarak kaydettikten sonra onu, Allah'ın Semî' (duyan, işiten, dinleyen) isminin bir tecellisi olarak gösteriyor. İbn Arabi'ye göre, insanın benliğinde

fark ettiği bütün eriş ve duyuşlar, genel anlamdaki nübüvvetin içindedir. Buna göre, yaratıcı, sonsuzu yakalayıcı faaliyetler (estetik, fikir, bilim faaliyetleri) genel anlamda nebevi faaliyetlerdir. (İbn Arabi; *el-Fütûhât,* 2/252-256)

İbn Arabi, eserinin bir başka yerinde bu konuyu işlerken de şu yolda konuşmuştur: Genel anlamda nübüvvette vakitle sınırlılık yoktur. Her devirde bunun temsilcileri vardır, (aynı eser, 2/3-6)

Özel anlamda nübüvvet, kurumsal peygamberliktir ki, birincisinin aksine, bu nübüvvet, sistem getirici ve herkesi bağlayıcıdır. İşte, bittiğinden söz edilen nübüvvet budur. (bk. aynı eser, aynı yer) Bu anlamda nübüvvet, ilhama dayalı bilgilerden farklı olarak, bağlayıcı ve genel bilgiler getirir ve bu bilgilerin şöyle veya böyle, yanlış anlaşılması halinde, Yaratıcı Kudret, bir tashih mekanizması işleterek yanlışlıkları düzeltir. Bu yüzden, genel nübüvvet kurumu, insanın, gerçeği kavraması bakımından kaçınılmazdır. İnsanlık bu kurumdan müstağni kalacak bir noktaya gelemez. Fransız düşünürü Pascal (ölm. 1662): "Bana İbrahim'in, İsmail'in, Yakup'un tanıttığı Allah lazım, filozoflarla bilginlerin tanıttıkları Allah değil" (Evelyn Underhill, *Mysticism,* 189) derken, İbn Arabi'nin çok erken bir devirde yaptığı bir tespite katılmış oluyordu.

Genel nübüvvet kurumunun bu kaçınılmazlığının bir özelliği de şudur ki, nebiler, tanıttıkları Allah ve hayat gerçeğini bizzat yaşayıp yaşatarak insanlığa canlı model olurlar. Filozof ve bilginde bu yoktur. Yani nebinin tanıttığı Allah, teizmin Allah'ıdır; hayatın içine, insanın varoluş yoluna bizzat girer. Filozof ve bilginin Tanrısı ise deizmin ilahıdır ki varlık ve oluşa başlangıçta bir hareket vermiş olsa da insanı uzaktan seyretmekle yetinir, hayatın, sürecin içine dahil olmaz.

Gelinen noktada görülen odur ki deizmin Tanrısı insanoğlunun hasretine tam cevap olmamış, insanın susuzluğunu asla gidere-memiştir. Bu susuzluk, parça bilgiler kazandıran genel çerçeveli-ilhamî bilgilerle de tam olarak dindirilemez. Doyurucu çözüm, genel ve külli bilgiler getiren kurumsal nübüvvetle mümkün olur. Bu da ortaya din gerçeğini, din kurumunu çıkarmaktadır.

Hakikat mozaiğinin tam şeklini alması, nübüvvetin son temsilcisi Hz. Muhammed'in mesajıyla olmuştur. Önceki nebilerin

her biri bu mozaiğin bir parçasını getirmiştir. Hz. Muhammed ise hem kendisine ait parçayı mozaiğe koymuş hem de mozaiğin son şeklini alması için gereken ayarlama ve uyarlamayı yapmakta elçilik üstlenmiştir.

İbn Arabi, ünlü Fusûs'unda bu Kur'ansal olguyu işlemiş ve her nebiyi, ilahî hikmetler mozaiğinde bir hikmetin temsilcisi olarak göstererek, Hz. Muhammed'i mozaiğin son şeklini veren nebi olarak kaydetmiştir. (Bu konuda güzel bir değerlendirme için bk. Austin; *The Bezels ofWisdom* (Fusûs'un İngilizce'ye çevirisi) Giriş bölümü)

Nebi kelimesinin geçtiği ayetleri incelediğimizde bu habercilerle ilgili şu temel özelliklere tanık olabiliyoruz: Birçok nebi, sabır ve gayretle hizmet vermiş bir kadroyu yanında bulmuştur. Hiçbir nebi hile, aldatma ve kötülüğe tenezzül etmez ve bulaşmaz. Her nebinin, insanların ve cinlerin kötülerinden düşmanları olmuştur. Her nebinin hitap ettiği toplum zorluk ve bollukla imtihan edilmiştir.

Hz. Muhammed, nebilerin sonuncusudur ve onun geleceği daha önceki kutsal kitaplarda bildirilmiştir. Hz. Muhammed, ümmî bir nebidir, (bk. burada, Ümmî mad.) Bir nebi, yakın akrabası da olsalar müşrikler için Allah'tan af dileyemez. Her nebinin aldığı vahiy şeytan tarafından bulandırılmış, fakat Allah, ardından yeni bir vahiyle durumu düzeltmiştir. Her nebiye, hitap ettiği toplumun kötü ruhluları musallat olmuştur. Bir nebi olarak Hz. Muhammed, kendisine inananları onların bizzat kendilerinden daha çok sever ve düşünür ve o, insanlara bir tanık, bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilmiştir. Allah ve melekler, son nebi Hz. Muhammed'e salât ve selam ederler.

Her nebi, hitap ettiği toplum tarafından alaya alınmıştır. Ümmet fertlerinin, seslerini nebinin sesinden yüksek tutarak konuşmamaları gerekir.

Nebiler arasında kişisel-ruhsal üstünlük farkı olmakla birlikte, kurumsal hiçbir fark yoktur.

Resul:

Resul (çoğulu: rusül) kelimesinin kökü olan risl, yumuşaklık ve kolaylık üzere göndermek veya kolaylık ve yumuşaklıkla yürümek, yol almaktır. Aynı kökten gelen istirsal, sükûnet, rahatlık ve sebat anlamlarına gelmektedir. Yine aynı kökten gelen teressül de sözü kullanmada sesi yükseltmemek, şiddet ve sertlikten kaçınmak, yumuşak olmak anlamları taşıyor. Anılan kökten türeyen resi ise, parça parça göndermek veya parça parça gönderileni almak demektir. Suya gelen deve veya davar sürüsünün, izdihama meydan vermemek için kontrollü ve parça parça su içirilmesini ifade ederken de bu resi kelimesi kullanılır.

Kökün önemli kelimelerinden biri olan irsal, yöneltme ve gönderme anlamındadır. Kur'an bunu, her türlü gönderme işlemi için kullanmaktadır. Bu kökten gelen kelimelerin ifade ettikleri olguların tümü risâlet diye adlandırılır.

O halde, risâlet, Yaratıcı'nın insana gönderdiği mesajları bir plana bağlı olarak sıkmadan, şiddet ve ürküntüye meydan vermeden aşama aşama yerine ulaştırma işidir. Ve resul, bu risâlet görevini yerine getiren fıtrat elçisi, Tanrı habercisidir. Bu haberciler, Râgıb'ın da ifade ettiği gibi, bazen şuursuz varlıklardan olur; bazen de şuurlu varlıklardan. Birinciye örnek rüzgâr ve yağmur; ikinciye örnek de melekler ve nebilerdir.

Risl kökünden kelimelerin Kur'an'daki kullanımı, isim ve fiil olarak, 500'den fazladır. Bunların 350'ye yakınında resul kelimesi (tekil ve çoğul) kullanılmıştır. Bu demektir ki risâlet faaliyetinin düğüm noktasını resul (veya resuller) oluşturmaktadır.

Resulsüz risâlet eylemi düşünülemez. Böyle olunca da anlaşılır ki, ilahî faaliyetin aslî yardımcıları resullerdir.Ve böyle olunca da resuller ile varlık arasında bir fıtrat bağı, kaçınılmazdır. İbn Arabî bu gerçeğe işaret ederken, her şeyin, resulleri bir fıtrat olgusu olarak bilip fark ettiğini söylemiştir, (bk. el-Fütûhat, 2/682) İbn Arabi'ye göre risâlet, konuşandan dinleyene söz ulaştırma olup bir haldir, makam değil. Bunun zorunlu sonucu da, risaletin, tebliğ bitince son bulması ve bu görevin insan için sadece dünya planında sözkonusu olmasıdır, (bk. el-Fütûhat, 2/256 vd.)

Risâletin mahiyeti ve boyutları hakkında geniş tartışmalara girilebilir; ancak şunun altını hemen çizmekte yarar vardır: Kur'an, risâleti bir fıtrat olayı olarak gördüğü için insanın tekâmülünü risâletten uzak bir gidişle gerçekleştirmenin mümkün olmadığını öne sürer. Resuller, tekâmülün seyrini belirleyen haberciler olarak gönderilirler. Kur'an buna 'hak dinin getirilişi' diyor. (9/33; 48/28; 61/9. Risâletin bu açıdan değerlendirilmesi için bk. Mâtürîdî; *Kitabu't-Tevhîd,* 176-210)

Risâlet, her şeyden önce bir oluş faaliyetidir. Süreç, bir anlamda, Yaratıcı Kudret'le yaratılanlar arasında durmadan işleyen bir risâlet manzarası arzeder. Bu yüzden, Kur'an, irsalde rol alan (mürselât) güçlere yemin etmektedir, (bk. Mürselât, 1) Buradan bakılınca, özellikle rüzgârlar birer risâlet aracıdır. (17/69; 25/48; 27/63; 30/46; 33/9; 35/9; 41/16; 51/41; 54/19) Rüzgârlar, varlıktaki döllemenin birer resulü oldukları gibi (15/23) gerekli tahrip ve tehditlerin de birer icracı elçisi olmaktadırlar. Helak edilecek bir topluluğa mikroplar irsal edildiği gibi (105/3) su, sel, çekirge, bit-pire, kurbağa, kan (7/133), sarsıcı çığlık, fırtına (54/31, 34), gök taşları (51/33), şimşekler, yıldırımlar (13/13) ateşten dalgalar (55/35) da birer irsal aracı olarak gönderilmektedir.

Şeytanların, gök belalarının inişi de bir irsal faaliyetidir. (7/162; 19/83) Bu elçiler, rahmet, muştu, koruma ve bereketin getiricisi de olabilmektedir. (6/61; 7/57; 11/52; 30/46; 71/11) İnsanlığın düşünce ve fiillerinin kozmik kayıtlarını tutan resuller de vardır. (10/21; 43/80)Tanrısal ruhun inişi de bir irsal olayıdır. (19/17)

Risâletin en ileri tecellisi, şuurlu varlık olan insanın şuurlu resuller aracılığıyla tekâmülüne hizmet şeklinde görülenidir. Bu risâlet, melekler ve insanlar arasından seçilen resullerle yürütülür.

"Allah meleklerden resuller seçer; insanlardan da..." (Hac, 75. Ayrıca bk. 35/1)

Kur'an, burada insan ve melek resullerin seçilip görevlendirilmesini istifa (seleksiyon) kelimesiyle ifade etmektedir. O halde, tüm resuller, seçilmiş varlıklardır. Bu yüzden de onlar için Allah katında korku ve endişe söz konusu değildir. (27/10) Onların tüm çileleri, sıkıntı ve korkuları, insanın sergilediği tavırlardan kaynaklanır. Resuller, Allah adına kendilerine ita-

at edilsin diye gönderildikleri halde (4/64) insanoğlu onlarla hep alay etmiş (6/10; 15/11; 21/41; 18/106), onları yurtlarından sürmüş (14/13), delilikle, büyücülükle, dalâletle suçlamış (7/61, 67; 51/52), onları sürekli yalanlamış, hatta öldürmüştür, (bk. 3/184; 5/70; 6/34; 16/113; 23/44; 34/45; 35/4; 50/14)

Kur'an, bu noktada, resullere eziyet ve hıyanetten söz etmekte ve insanı, mutsuzluğa yuvarlayacak bu günahtan uzak durmaya çağırmaktadır. (4/115; 8/27; 9/ 61; 33/36, 53) Resullere eziyet ve kötülük, Allah'ın sürekli lanetine yol açar. (33/57) Ne yazık ki, her toplum, kendisine gönderilen resulü rahatsız etmeyi, susturmayı âdeta gaye edinmiştir. (40/5)

Resullere hıyanet ve eziyetin baş temsilcileri olarak mütrefler yani servet ve refahla şımarıp Firavunlaşmış kodamanlar gösteriliyor. (34/34; 43/23;) Bunlar, resullere karşı çıkarken eski gelenekleri, ecdatperestliği öne sürmekte ve Tanrı elçilerini toplumun geleneksel değerlerini tahriple suçlamaktadırlar. (4/61; 5/104; 43/23) Oysaki resuller insanlığa hayat ve hamle getirir, üfledikleri yeni nefesle yeni bir cihanın yaratılmasına öncülük ederler. Böyle bir kadroyu dinlemek aydınlık, bilgi, ümit, bereket, mutluluk ve rahmetle dolmak, arınıp yücelmektir. (2/151; 3/131; 4/69, 170; 8/24; 24/54, 56; 33/ 71)

Resuller, kozmik-evrensel güven odakları, dünya planıyla kozmik planlar arası güven elçileridir. Kur'an, resulleri bu noktada emîn (güvenilir, güven elçisi, güvence) olarak anmaktadır. (26/107, 125, 143, 162, 178; 44/17, 18) Hz. Muhammed'in de bir unvanı, Emîn'dir. Bunun içindir ki Allah'ın, insanlığa lütuf ve rahmetinin en belirgin örneklerinden biri de resullerin gönderilişidir, (bk. 3/164)

Resullerin bu nitelikleri, onlara sevgi ve saygıyı, insan olmanın, hayat nimetinin kıymetini takdirin ölçüsü yapmıştır. Onlara sevgiyi ikincil duruma düşürenlerin yarınları güvenli değildir. (9/24) Çünkü muştunun da uyarının da ideal temsilcileri resullerdir. (6/48; 18/56) İnsanlığın en mükemmel problem çözücüleri de resullerdir. (4/59) Nisa 83. ayet, problemlerin çözümünde resullerle bilgi ve araştırma gücüne sahip yöneticileri önermektedir. Böylece, kurtuluş, vahyin verileriyle ilim ve araştırmanın beslediği lider kadrolara bağlanmıştır.

Kur'an, insanlığın nankörlük ve eziyetlerine en fazla muhatap

olmalarına karşın en büyük risâlet hamlelerini gerçekleştiren nebileri azim sahibi (ulül azm) resuller olarak anar ve onların en büyük niteliklerinin sabır olduğunu belirtir. (46/35) Resullerin bu sabrı göstermelerinde onlara ilahî sekînet (iç huzuru) yardımcı olur. (48/26)

Resuller, tüm horlamalara, iftira, hıyanet ve ihanetlere rağmen şiddet ve baskı yoluyla mesaj kabul ettirmeye yetkili kılınmamışlardır. Onlara düşen, mesajı insana ulaştırmaktır. İnsanın mesajı kabul edip etmemesinden çıkacak sonuçların hesapları resule sorulmuyor. Kur'an şöyle diyor:

"Resullere düşen, açık bir tebliğden başkası değildir." (Nahl, 35)

"Resule düşen, tebliğden başka bir şey değildir. Allah, sizin açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilir." (Mâide, 99; Kasas, 18)

Bunun böyle olması, resullerin pısırıklığı, korkaklığı, görevi savsaklamaları anlamına asla gelmiyor. Tam aksine, tüm resuller aziz (güçlü, onurlu), kerim (soylu, asil) insanlardır.

"Onlar ki Allah'ın mesajlarını tebliğ edip O'ndan korkarlar, Allah'tan gayri hiç kimseden korkmazlar. Hesap sorucu olarak Allah yeter." (Ahzâb, 39)

Onların güç ve şiddet kullanmamaları, dinde baskı ve zorbalığın olmayışı yüzündendir. Onlar, insanda bilinç uyandırmayı esas almakla görevlidirler. Bu bilinç uyandırılınca insan yarın "Ben bilemedim" diyerek mazeret ileri süremez. (4/165) Kur'an bu noktanın altını ısrarla çizmekte ve hiçbir toplumun, resulce getirilen haberi bilmeden azaba uğratılmayacağına dikkat çekmektedir. (17/15; 29/59) Sorumluluk, hesap ve azabın bilgiden sonra doğması, fıtratın en esaslı ilkelerinden ve ilahî adaletin gereklerindendir.

Resuller şiddete başvurmaz, baskı ve zorlamaya gitmezler, gidemezler. Bu, onların yenik düşecekleri anlamına gelmiyor. Resullerin son tahlilde zafere ulaşacakları, Yaratıcı'nın şaşmaz yasalarından biridir.

"Allah şöyle yazmıştır: Ben mutlaka galip geleceğim. Resullerim de." (Mücâdile, 21)

Resullere, baskı ve şiddete başvurmayı yasaklayan Tanrı, onlara yardımı garanti ediyor. (10/103; 40/51)

Resuller konusunun önemli Kuransal tespitlerinden biri de bu seçkin elçilerin, artıları ve eksileriyle insan olmalarıdır. Onların büyüklükleri, ayaklarının yere değmemesinde değil, insanı dünya şartları içinde sonsuza götürmelerindedir. Onlar, bulutlar üstünde dolaşan, etten, kemikten arınmış varlıklar değillerdir. Eşleri, çocukları vardır (13/38), yerler, içerler, insanlar arasında hayat geçirirler. (25/20) Resullerin insan niteliklerine sahip oluşlarını onlar için bir eksiklik gören, resul denince bir tür melek hayal eden anlayışı Kur'an şirkin bir belirişi sayar ve şiddetle kınar. (25/7-10) Bu müşrik anlayış melek peygamber düşlemektedir. (17/94-95) Resullerin, madde ihtişamı bakımından dikkat çekmeyen çevrelerden çıkması ise müşrik mantığı âdeta çıldırtmaktadır. (25/41)

önemli noktalardan biri de şudur: Resullerin tamamı, isimleri bildirilenlerden ibaret değildir. Kur'an'da adları sayılanlar sadece örneklerdir. Adları ve hikâyeleri bildirilen resuller olduğu gibi, adlarından ve serüvenlerinden bahsedilmeyen resuller de vardır. (4/164; 40/78) O halde, resullerin sayısı kaçtır? Kur'an bu soruya cevap vermemektedir. Resuller peş peşe gönderilmişlerdir. (23/44) Her ümmete bir resul gönderilmiştir. (10/47; 16/36) Bu beyanlar dikkate alınırsa resullerin sayısı, isimleri bilinenlerin birkaç katı, belki birkaç yüz katıdır.

Bunca resulün tümü kurumsal peygamberlik açısından aynı değere sahiptir. Bu açıdan onlar arasında fark görmek, gerçeği lekelemek ve Allah'ı rencide etmektir. (4/150, 152) Şu var ki resuller arasında kişilik değerleri bakımından farklar vardır. (2/253)

Kur'an'ın evrenselliğinin, insanlığı ve insanlık mirasını bir bütün olarak kucakladığının açık delillerinden biri de, resullerin sayısını kendisi tarafından anılanlarla sınırlamamasıdır. Buna göre, Son Peygamber'den önce yaşamış olmak ve tevhit gerçeğine ters fikirler öne sürmemiş olmak şartıyla her büyük ruh resul kabul edilebilir. Filan veya falan büyük insanı resul ilan etmek zorunluluğu yoktur, fakat imkânı vardır. Böylece Kur'an, düşünce ve eylemleriyle ölümsüze ve gerçeğe hizmet vermiş bütün büyük ruhları Allah elçisi olarak görmeye kapı aralamış, bağnazlık,

egoizm ve tabulaştırmaya giden tavırlara onay vermemiştir.

Resuller bahsinin odak noktalarından biri de Hz. Muhammed'in risâletidir. Hz. Muhammed, kendinden önce gelmiş resuller gibi bir resuldür. (3/144) Görevi, kendisine vahyedilen gerçekleri insanlığa ulaştırmaktır. (5/67) O da diğer resuller gibi pekçok olumsuz davranışa muhatap olmuştur. (41/43) Bütün resuller gibi Hz. Muhammed de insanlık üzerine bir tanık, bir müjdeci ve uyarıcıdır. (2/119; 17/105; 25/56; 33/45; 35/24; 48/8) Ancak Hz. Muhammed, kendinden sonraki bütün zamanları kucaklayan bir risâletin sahibidir. (34/28)

Kur'an, risâlet konusunun omurga noktalarından biri olan baskı ve zora başvurmama ilkesini Hz. Muhammed bahsinde de tekrarlamaktadır. O da, vahyi tebliğ edip sonucu Allah'a bırakmakla emrolunmuştur. İnsanları, toptan iman etsinler diye zorlama yetkisi ona da verilmemiştir. Hatta sevdiklerini doğruya ve güzele götürmede bile farklı bir tavır takınması mümkün değildir. Tebliği dinleyip yüz çeviren insanlara karşı zorlayıcı tavırlar takınamaz. Allah ona böyle bir vekillik sıfatı vermemiştir. (4/80; 10/99; 17/54; 26/48; 28/ 56) Zorlama, baskı bir yana, Hz. Muhammed bir sevgi, şefkat, hoşgörü ve sabır modeli, hatta kaynağıdır. Bütün bu nitelikler Kur'an'da rahmet kelimesiyle ifade edilir.

Hz. Muhammed bütün âlemlere rahmet olarak gönderilen bir resuldür. (21/107) Bu rahmet elçisinin hizmetine karşılık insanlıktan isteyebileceği tek şey Ehlibeyt'ine sevgidir. (26/23) Hz. Muhammed'in 'âlemlere rahmet' oluşunun bir uzantısı da onun tüm insanlığı dertleri ve sevinçleriyle kucaklayan bir külli vücut olarak tanıtılmasıdır. Tevbe suresi 128. ayet bu gerçeğe değinirken şu ifadeye de yerverir:

"Yemin olsun, içinizden size onurlu bir resul gelmiştir. Sizi rahatsız eden şey onu da üzer. Çok düşkündür size. Müminlere ise daha şefkatli, daha merhametlidir."

Bütün insanlığı benliğinde toplayan en büyük resule saygı ve sevginin bir insanlık borcu olarak Kur'an tarafından gündeme getirildiğini görüyoruz. Her şeyden önce, onu birbirimizi çağırır gibi çağırmamalıyız. (24/63) Onu rahatsız edici tavırlara girmemek en önemli noktalardan biridir. Onun eşleri bütün insanlığın

anneleridir. (33/53) Onun huzurunda sesimizi en alçak perdede tutmalıyız. (49/3) Onun bulunduğu yerde öne atılmak, insanlık yasalarına terstir. (49/1) O, insanlığın madde ve ruh güzellikleri bakımından en seçkin örneği, ölümsüzlüğü isteyenlerin önderidir. (33/21) Onun bağlıları, tıpkı onun gibi rahmet temsilcileridir; fakat onlar, şartları doğduğunda gerçeği inkâr edenlerle çekişirken sert ve zorlu olurlar. (48/29) O, eski kutsal metinlerden çıkarılan veya saklı tutulan gerçekleri insanlığa açıklayan bir resuldür. (5/15) Bu yüzden, kendinden önceki en büyük resul olan Hz. İsa onun geleceğini, adını vererek müjdelemiştir. (Saff, 6)

Resuller bahsinde son olarak iki noktaya daha değinmek istiyoruz:

Her resul, getirdiği mesajı insanlığa mal etmek için bir çekirdek nesil ve toplum oluşturur. Bu çekirdek nesil, onun içinde yaşadığı toplum ve beraber bulunduğu kitledir. Bu yüzden, Kur'an, her resulün, içinde yaşadığı toplumun diliyle vahiy alıp mesaj ilettiğine, bunun bir yaradılış kanunu olduğuna dikkat çeker. İlkeyi getiren ayet, bu olgunun gerekçesini 'onlara iyice anlatıp açıklasın diye' şeklinde vermektedir. (14/4) Bundan da anlaşılır ki, nebiler tarafından kullanılmış da olsa, hiçbir dil kutsal dil veya cennet dili değildir. Her peygamber, içinden çıktığı toplumun diliyle konuşur. O dille mesaj alır ve yayar. Bu anlamda, insanlığın tüm dilleri aynıdır. Çünkü her topluma bir gök elçisi gelmiştir.

Buna bağlı olarak, resullerin yetişip görev yaptıkları toplum da hiçbir kutsallık ve farklılık taşımaz. Önemli olan, mesaja gönül verip sahip çıkmaktır. Burada dikkat çekilecek noktalardan biri de peygamberin görev yaptığı toplumun kabul ve gelenekleriyle vahyin verilerinin birbirine karıştırılmamasıdır. Peygamberin görev yaptığı toplumun gelenekleri, vahyin onayını alan kısımlarıyla evrensel ve bağlayıcı olur. Bunun dışında kalanların hiçbir bağlayıcılığı söz konusu değildir. Tam aksine, yukarıda da gördüğümüz gibi, nübüvvet kurumu, gelenekleri yıkıp evrensel hayat ölçülerini getirmekle seçkinleşen bir kurumdur. Resullerin özelliklerinden birinin de gelenekleri yıkıp tabuları sökmek olduğunu Kur'an bize açıkça bildiriyor. O halde, bir peygamberin mesajı ve yarattığı yeni cihanın nitelikleri, o peygamberin getirdiği vahiy ile çerçevelidir, yaşadığı zaman ve çevrenin özellikleri, örfleriyle değil. Kur'an bu noktaya parmak basarken şöyle diyor:

"Resulün size getirdiği şeyleri alın, sizi yasakladığı şeylere son verin." (Haşr, 7)

Resulün getirdiği şey vahyin verileridir. Resul bu verileri, içinde bulunduğu zamanın, hitap ettiği insanların özelliklerini dikkate alarak uygulamaya koyar. Ancak, zamanüstü olan, Allah'ın dinine mal edilecek olan, uygulama değil, vahyin beyanlarıdır.

Bundan da anlaşılır ki, Allah'ın tekelinde olan din ile onun zaman içindeki uygulaması olan şeriati birbirine katmamak gerekir. Din zamanüstüdür, şeriat değildir. Bizzat resulün bile, dine mal edilecek beyan ve davranışları, vahyin beyanlarıyla çerçevelidir. Resul'ün uygulamasının tamamı zamanüstü değildir. Aksi halde din koyucusu olarak iki kuvvet kabul etmek gerekir ki Kur'an buna asla izin vermez.

Sonuç olarak, resullerin ve bu arada Son Resul'ün sünneti de bütünüyle zamanüstü değildir. Sünnetin zamanüstü-bağlayıcı olanları, böyle olmayanlara nispetle çok azdır. (Bu konuda bk. burada, Sünnet mad.)

İkinci ve son nokta da şudur: İstisnasız tüm resullerin aldıkları vahiylere, karanlık kutbun temsilcisi şeytan, burnunu sokmuştur. Ancak peygamberler Allah'ın denetim ve gözetiminde görev yaptıkları için Yaratıcı, nebilerin vahiylerinde vücuda getirilen şeytan bozmalarını anında düzeltir ve insanlığa ulaşan mesajın berraklığını sağlar. (22/52)

Resullerle ilgili açıklamamızı Kur'an'ın, insan sorumluluğu açısından ürpertici olan şu ayetini vererek noktalayalım:

"Yemin olsun, kendilerine resul gönderilenleri muhakkak hesaba çekeceğiz; gönderilen resulleri de mutlaka hesaba çekeceğiz." (A'raf, 6)

PİS VE PİSLİK

(habis, rics, ricz)

Günah kavramını ifade için kullanılan sözcüklerden biri de hubs (çoğulu: habâis) sözcüğüdür. Aynı kökten ve aynı anlamda habise (çoğulu: habîsûn ve habîsât) sözcüğü de kullanılır.

Varoluş, bir anlamda temizle pisin birbirinden ayıklanması olayıdır. Yaratıcı düzen, sürekli bir biçimde pisle temizi ayıran bir görünüm arz eder. (bk. 3/179) Cehennem de pisle temizi ayıran bir sistemin adıdır, (bk. 8/37)

Ne ilginçtir ki, Kur'an'a göre, pis-temiz diyalektiğinde, çoğunluk daima birinci lehinedir, (bk. burada, Çokluk mad.) Ancak bu, kemiyet (nicelik) planında böyledir. Keyfiyet (nitelik) planında egemenlik, temizindir. Kur'an, insandan, pisin nicelik açısından önde olmasına bakarak ümitsizliğe ve karanlığın egemen olacağı yolunda bir kanıya kapılmamasını istemektedir:

"Pisin çokluğu seni hayrete düşürse de pisle temiz bir olmaz. O halde, ey akıl ve gönül sahipleri, Allah'tan sakının ki kurtuluşa erebilesiniz." (Mâide, 100)

İbrahim suresi 24-26, pisle temizi birer kelime olarak almakta ve şu karşılaştırmayı yapmaktadır:

"Görmedin mi, Allah nasıl bir örnekleme yaptı: Güzel/temiz bir söz; kökü yerde, dalları gökte olan güzel/bereketli bir ağaca benzer. O ağaç, Rabbinin izniyle yemişlerini her zaman verir. Allah, insanlara böyle benzetmeler yapar ki, düşünüp ibret alabilsinler. Çirkin/aldatıcı bir söz de gövdesi toprağın üstünde destek bulmuş çirkin/bereketsiz bir ağaca benzer, dayanağı yoktur onun."

A'raf suresi 58. ayetse pis ve temizi bir ülkenin sıfatı olarak kullanmak suretiyle şu karşılaştırmayı yapıyor:

"Güzel ve temiz beldenin bitkisi Rabbinin izniyle çıkar. Pis ve çorak beldeden ise zararlı bitkiden başkası çıkmaz. Şükreden bir topluluk için ayetleri işte böyle çeşitli şekillerde sergiliyoruz."

İbrahim suresinin ayetleri, pis bir tohumun güzel meyve çıkarmayacağını, A'raf suresinin bir ayeti de, pis bir toprağın, atılan tohum ne olursa olsun, güzele ve iyiye besleyicilik edemeyeceğini gösteriyor. Bu, insan için de aynen geçerlidir. İyi ve güzel, pis bir sineden çıkmayacağı gibi, böyle bir sineye dışardan atılan iyi ve güzel de hayatını koruyup yeşeremez; o pis sinede çürüyüp gider. Bunun içindir ki, Kur'an pisin temizle yan yana tutulmasında ısrarı bir çöküş olarak görür. Bu, insan için de böyledir, eşya için de. Nur suresi 26. ayet bu ilkeyi verirken insan ve diğer varlıkları aynı anda ifade eden kelimeler (dişil ve erkek pisler) kullanarak şöyle diyor:

"Murdar karılar murdar erkeklere, murdar erkekler de murdar karılara. Temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara. Bunlar, ötekilerin söylediklerinden arınmışlardır. Bunlar için bir bağışlanma ve bol bir rızık vardır."

Peygamberler, özellikle onların sonuncusu olan Hz. Muhammed, varoluş gayelerinin bir gereği olarak, insanlara temize sarılmayı öğütleyen ve pisliklere-pislere (habâis) uzak durmayı öneren mesajlar getirmişlerdir. (7/157)

İnsanlık tarihi, belirgin özelliği pislik ve karanlık üretmek olan medeniyetlere de tanık olmuştur, (bk. burada, Karye mad.) Ancak Yaratıcı ve yönlendirici şuur, insanlığı bu pisliklerden sürekli sıyırıp çıkarmıştır. (21/74) Kur'an, haram mala, özellikle yetim malının haksızca ele geçirilen kısmına da pis demektedir, (bk. 4/2)

RİCS:

Pis ve pislik kavramını anlatmada kullanılan ve Kur'an'da 10 yerde geçen bu kelime, pis şey, pis koku anlamındadır. Rics adam, rics kişiler şeklinde sıfat olarak da kullanılır. Râgıb el-Isfahanî, ricsin 4 türlü olabileceğini söylüyor.

1. Yaradılıştan,
2. Akıl yönünden,
3. Din yönünden,
4. Bunların hepsi yönünden.

Mesela, ölü hayvanın eti, bu son cümledendir. Râgıb'a göre, din yönünden rics, şarap ve kumardır, (bk. 5/90) Bazılarına göre, bunlar akıl yönünden de ricsdir. Müşrikler de rics olarak anılmışlardır. Çünkü şirk, pisliklerin en kötüsüdür.

Rics, bir pisliktir ki, bulaşanı da rics haline getirir. İnkârın her türü, inkâra vasıta ve âlet olan her şey rics haline gelir. Mesela, putlar birer ricstir. (22/30)

Putlara ve putçuluğa bulaşan müşrikler de ricstir. (9/95) Rics, şeytanın ürettiği bir pisliktir. Mâide 90; uyuşturucuyu, putları, kumarı, fal oklarını şeytanın ürettiklerinden birer rics olarak gösteriyor.

İmansızlık da bir ricstir. (bk. 6/125; 7/71)

En büyük ricslerden biri de aklı işletmemektir,

Bu öylesine büyük bir pisliktir ki, Allah'ın öfkesini tahrik eder ve Allah, aklını işletmeyenler üstüne pislik atar. (10/100)

İslam dünyasının bugünkü haline bakınca, Kur'an'ın en büyük mucize haberlerinden birinin de Yunus suresi 100. ayet olduğunu kabul ve itiraf etmemek mümkün değildir. İslam dünyasının içine düştüğü bunalım, sefalet, zillet ve meskenet, aklın işletilmemesi dışında neyle açıklanabilir. Kaynak bol, iklim çok güzel, tarih ve miras harika... Bütün bunlara rağmen bunalımlar ve zilletler içinde kıvranan bir kitle... Sebep, akla ters gitmenin dışında ne olabilir?

Rics, insanın bedenini sardığı gibi gönül dünyasına da musallat olur. Bu demektir ki, ricsin maddî olanı yanında manevî olanı da vardır. Bunların biri ötekini, sürekli azdırır, büyütür.

Manevî ricsin en yıkıcısı, kalbe musallat olanıdır ki, kalp marazının ardından gelir. (bk. burada, Kalp mad.) Tevbe 125. ayet, kalplerinde maraz olanların rics üstüne ricse maruz kalacaklarını söylüyor. Ricse batmak, kâfir olarak ölmekle sonuçlanır.

Allah'ın ricsten özellikle uzak tuttuğu topluluk, Hz. Peygamber'in Ehlibeytidir. (33/ 33)

Ricz:

Pislik, sıkıntı, karmaşa, bunalım, çirkinlik anlamlarındaki ricz, az önce anlattığımız rics sözcüğünden son harfiyle ayrılır.

Rics'in insan elinin ürettiği pislik, yani günah olmasına karşın, ricz insanın ürettiği kötülüğe göklerin verdiği bir tür azaptır. Nitekim, büyük Râgıb, riczi 'ıstırap' diye tanıtmaktadır. Ve Kur'an, azabın bir türünü 'korkunç riczden bir parça' olarak tanıtıyor. (34/5; 45/11)

Rics, yerden insan eliyle yükseltilen karanlık, ricz de gökten Allah eliyle buna verilen kahır cevabıdır. Kur'an, göklerin bu cevabını 'dengesizlik ve zulümler yüzünden' gelen sıkıntılar olarak gösteriyor. (2/59; 7/162; 29/34)

Gökler, müstahak olana ricz gönderdiği gibi, korunmaya layık olanı da, şeytanın riczinden uzak tutar. (8/11)

RAHMET

(sevgi, merhamet, şefkat)

Kur'an'ın temel kavramlarından biri olan rahmet, ilahî kitap bünyesinde, türevleriyle birlikte 320 küsur yerde geçmektedir. Yalnız rahmet kelimesinin geçtiği ayet sayısı 79'dur.

Sevgi, merhamet ve şefkat ifade eden ilahî isimler olan Rahman ve Rahîm bu rahmet kökünden türemiştir. Bütün bu isim-mastarlar yanında birçok ayette rahmet, geçmiş, geniş veya gelecek zaman kipleri halinde, fiil olarak da kullanılmaktadır.

Rahmet ve türevlerinin Kur'an bünyesinde isim ve fiil olarak izafe edildiği bir numaralı varlıksa Allah'tır.

Kur'an'da, 113 surenin başında tekrarlanan besmelede temel kelimeler olan Rahman ve Rahîm sıfatlarının ilki 57, ikincisi ise 95 kez geçmektedir. Ayrıca Allah, 6 ayette Erham (en çok merhamet eden) sıfatıyla nitelendirilir. Bütün bunlar gösteriyor ki, rahmet, Kur'an tarafından, ulûhiyetin ve hayatın temel niteliklerinden biri olarak öne çıkarılmaktadır.

Rahmet, Arap dilinde 'rahmet edilene bağış ve lütfü gerektiren bir kalp yumuşaklığı ve acımadır.' (Râgıb ve İbn Manzûr) Rahmetin, Allah için kullanıldığı durumlarda bağış ve lütuf, kul için kullanıldığı durumlarda ise hem bağış ve lütuf hem de kalp yumuşaklığı birlikte kastedilir. Kalp yumuşaklığı, beşerî bir eksikliği de içerdiği için Allah'a izafe edilmemiştir. Allah, rahmetini bağış ve lütuf olarak ortaya koyar.

Hangi yönden bakılırsa bakılsın, Kur'an'daki rahmet kavramı; aşk, sevgi, şefkat gibi kavramları da içeren genel bir çerçeveye sahiptir. O halde, rahmetin her geçtiği yerde bu kavramların tümünü birden hatırlamak ve ona göre değerlendirme yapmak gerekir (bk. burada, Sevgi mad.)

Batılılar, özellikle oryantalistler, Kur'an'da sevgi kavramının gereğince yer almadığını dillerine dolayıp İslam'ı 'sevgiye uzakhk'la eleştirirken, rahmet kavramını ya görmek istemiyorlar yahut da gereğince değerlendirmiyorlar. "Kur'an'da sevgi ne kadar var?" sorusunun cevabını, sadece 'sevgi' anlamındaki 'hubb ve mevedde' sözcüklerini esas alarak vermek isabetsizdir. Kur'an'da sevginin varlığını ve yoğunluğunu sorgulamak isteyenlerin ondaki 'rahmet' kavramını göz önünde tutmaları gerekir. Çünkü rahmetin temel anlamı, sevgidir.

O halde, Kur'an'da sevgi, en az rahmet ve türevleri kadar yoğundur. Yani yaklaşık 400 yerde geçecek kadar yoğundur. Sevginin sadece ve sadece rahmet sözcüğüyle ifade edildiğini varsayalım; bir metin bünyesinde 400 kez geçen bir kavramın, o metnin getirdiği dinde 'yeterince yer almadığını' söylemek, tutarlı ve iyi niyetli olabilir mi?

Rahmet, Allah'ın ilk ve en belirgin vasfıdır. Azap ve gazap istisna ve şartlı iken rahmet ve lütuf genel ve istisnasızdır.

"Azabımı dilediğime isabet ettiririm, rahmetime gelince o, her şeyi çepeçevre kuşatmıştır." (A'raf, 156)

Ayrıca Allah, merhamet edenlerin en merhametlisidir. Özgün ifadesiyle, Erhamu'r-Râhimîndir. (12/64, 92; 21/83; 23/109, 118)

Allah'ın rahmeti, insanın elde edip biriktirebileceği her türlü değerden daha üstün ve güvenilirdir. (3/157) O halde, kurtuluşu ümit etme bakımından, Allah'ın rahmetine güvenmek, ibadet ve ameline güvenmekten yeğdir. Allah'ın rahmetine güvenen günahkâr insan olmak, kendi ibadetine güvenen günahsız insan olmaktan yeğdir. Bu demektir ki, en mükemmel yol, hem ibadet ve amel sergilemek hem de bunlara değil, Allah'ın rahmetine güvenmektir.

Kur'an'ın tanıttığı Allah'ın belirgin niteliği rahmet olduğu gibi, Kur'an'ı tebliğ eden Resul'ün belirgin niteliği de rahmettir. Hatta o Resul, bizatihi rahmettir. (21/107)

Hz. Muhammed'in gönül vârisi olan kâmil insan da bir rahmet taşıyıcı olmalıdır. Mevlana dostu Selahaddin Zerkûbî bu noktaya dikkat çekerken: "Tanrı velisi merhamet madenidir; kimde

bu sıfat yoksa o, Tanrı velisi olamaz." diyor. (bk. Eflâkî, *Menâkıb,* 2/154) Kur'an'ın birçok ayeti, ilahî kitabın bizzat kendisinin de bir rahmet olduğunu beyan ediyor. (Mesela bk. 27/77; 29/51; 31/3; 41/2)

Hayat ve oluş da bir rahmet eseri ve seyridir. Bütün ölüşleri sürekli oluşa çeviren ve varlığı bir güzellikler resmigeçidi haline getiren, rahmettir, (bk. 26/28; 27/63; 28/ 73; 30/50)

Rahmetin bir yaratıcı ve bağışlayıcı güç olarak tecellisi, Allah'ın Rahman ve Rahîm sıfatları vasıtasıyla oluyor. Allah'ın âlemle irtibatı, rahmet üzeredir. Bu yüzdendir ki, Kur'an, temel konusu olan ulûhiyet (tanrılık) bahsine ilk ayetlerinde yer verir ve bunlarda Allah'ı Rahman ve Rahîm olarak nitelendirir. Kur'an'da Yaratan'a verilen 90 küsur tanrısal ismin (bk. burada, Esmâül Hüsna mad.) büyük kısmı da rahmet ifade eden sıfatlardır.

Mutlak Kudret'in zât ismi olan Allah lafzından sonra en çok geçen sıfat, O'nun Rab (terbiye edip kemale götüren) sıfatı, ikinci sırada ise Rahman ve Rahîm sıfatlarıdır.

Biz burada, rahmetin İslam düşüncesindeki ve Müslümanın hayatındaki belirişine ve boyutlarına eğilmeyeceğiz. (Bu konuda bk. Öztürk; *Din ve Fıtrat,* Fıtrat Dininin Karakteristikleri bölümü) Ancak, Esmâül Hüsna'nın en önemlileri sayılan Rahman ve Rahîm isimlerinin bazı ayrıntılarına girmek istiyoruz.

Rahman ve Rahîm kelimeleri Arap dilinde birincisi sıfat-ı müşebbehe, ikincisi mübalağa ile ism-i fail kipleri olarak rahmet ve merhamette üstünlük, bolluk ve ulaşılmazlık ifade eder. Fakat, bu iki kelimenin yan yana kullanılması da gösteriyor ki, bunlar arasında farklar vardır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de tekrar yoktur. Bu farklar üzerinde bütün müfessirler durmuşlardır. Ortak kanaatlerden biri şudur:

Rahman sıfatı, Allah'ın ilk planda ve inanan-inanmayan ayrımı yapmadan bütün insanlara, hatta bütün varlığa uzanan en geniş daireli rahmetini ifade için kullanılmaktadır. Allah, arş üzerine rahman olarak istiva etmekte yani kurulmaktadır. (20/5; 25/59) Eğer arşı, sûfî düşünürlerin anladığı gibi insan kalbi olarak alırsak, Rahman'ın arş üzerine kurulması, kalp-merhamet ilişkisini düşündürür ve ortaya eşsiz bir güzellik çıkar.

Rahîm sıfatının işaret ettiği merhamet ise varlıklar arasında ayrım yapan bir merhamettir. Yani burada Cenabı Hak, kendisine inananlara göstereceği daha özel dairedeki rahmet ve merhameti ifadeye koymuştur. Bu da bir yaradılış düzenidir. Kendisine inanan ve böylece hayrı ve güzelliği izleyenlere özel bir rahmet tavrı göstermek, hayırla şerrin farklarını göstermek olacağından, âlemleri eğitip geliştiren bir kudretten mutlaka beklenir. Aksi takdirde, oluşta, hayırla şerrin, ışıkla karanlığın, Musa ile Firavun'un bir farkı olmamak gerekirdi ki, böyle bir şey, varlık ve hayat sırrına ve tekâmül gerçeğine aykırıdır. Ancak şunu da belirtmek borcundayız:

Rahîm sıfatı, geçtiği hemen her yerde Tevvâb (tövbeleri kabul eden) ve Gafur (bağışlayan, affeden) sıfatlarıyla birlikte kullanılmaktadır. O halde, Rahîm'e bağlı merhametin günahkârlara hiçbir lütuf ulaştırmayacağını söylemek mümkün değildir. Şu var ki, Rahman'dan farklı olarak, Rahîm sıfatının etkisi tövbe şartına bağlanmıştır.

O halde, Allah'ın, âhiretin Rahîm'i oluşunu, karanlıkta kalanları yüz üstü bırakacağı anlamında değerlendirmek, Kur'an'ın tutumuna aykırıdır. Elbette ki azap ve hesap haktır ama bu nihayet Allah'ın iradesiyle olacaktır. Ve Allah, herkes haddini bildikten sonra azap ehline merhamet edecektir. Kime ne kadar? Bunu ancak O bilir. Bize düşen, şunu unutmamaktır:

Azap ve hesap da insanın tekâmül araçlarındandır.

Kur'an'ın tanıttığı Allah'ın bu araçları bir amaç gibi kullanacağını söylemek gibi bir yola asla giremeyiz.

Kısacası, mademki "Allah'ın rahmeti her şeyi çepeçevre kuşatmıştır", azap, gaye değil, vasıtadır ve sürekli değil, geçicidir. Kur'an'ın rahmet ve ulûhiyet anlayışını birlikte düşündüğümüzde bu sonuca varmak gerekiyor. Ulûhiyet kendi tavrını şöyle ilkeleştirmiştir:

"Biz, dilediğimiz kimseye rahmetimizi ulaştırırız; güzel düşünüp güzel davrananların ödülünü yitirmeyiz." (Yusuf, 56)

Hak ve yetki O'nun olduğuna göre, hak etmeyene vermesi O'nun bileceği bir iştir. Fazlasını vermek, mülk sahibinin iste-

ğine kalmıştır. Böylece Kur'an, yine esrarlı bir kelam güzelliği sergileyerek, **ahlak ile rahmet arası ilişkinin** kaçınılmazlığına dikkat çekmiştir. Esasen, Kur'an'daki **rahmet,** duygusal bir sevgiden **ontolojik bir sevgiye** yükselişi **ifade eder.** Ve **rahmet, ontolojik ve ahlaksal sevginin en üstün şeklidir.**

Rahman'ın kulları:

Kur'an, getirdiği **temel ahlak ilkelerini** ifadeye koyarken, bu ilkeleri benliğine hâkim kılanları **Rahmanın** kullan olarak anmaktadır. **Rahman'ın** kullarında bulunması **gereken temel özellikler,** Furkan suresinin 63. ayetinden itibaren şöyle veriliyor:

1. **Yeryüzünde yumuşak, merhametli, hoşgörülü dolaşmak, kasılıp kabarmamak, şunu bunu ezip horlamamak ve bilgisizlere barış ve esenlik ifadeleriyle hitap etmek,**

2. **Geceleri, yalnız kaldıklarında, barınaklarına çekildiklerinde Allah'a secde edip yakarmak,**

3. **Allah'tan, cehennem ehli olmamak için niyazda bulunmak,**

4. **Harcamalarda israf ve cimrilikten kaçınmak, orta bir yol tutmak,**

5. **Allah dışında bir şeye tapmamak, kulluk etmemek,**

6. **Cana kıymamak,**

7. **Yalan ve çirkin sözlere kulak vermemek ve boş lakırdıdan kaçmak,**

8. **Rabbin ayetleri anıldığında uyanık ve dikkatli bulunup araştırıcı-eleştirici bir yaklaşımla dinlemek,**

9. **Eşler ve çocuklardan göz aydınlığı ve mutluluk bulmak için dua etmek.**

Rahman'ın kulları, affetmek ve bağışlamakta hiçbir sınır tanımazlar. Mâide 13. ayet, Yahudilerin sürekli hıyanet ve bozgunlarını sayıp döktükten sonra Hz. Peygamber'e şu emri veriyor:

"Yine de onları affet ve kucakla, çünkü Allah, ihsan üzere olantan sever."

Rahman ve Rahîm sıfatlarından yalnız ikincisinin insanlar için sıfat olabileceği de Kur'an tarafından gösterilmiştir ki, bu da ayrı bir rahmet eseridir. Rahîm sıfatının Hz. Peygamber için bizzat Kur'an tarafından kullanıldığını, yukarıda görmüştük. Rahman sıfatı ise Peygamberler de dahil, hiçbir insan için kullanılamaz. Müfessirlerin ortak kanaatlerinden biri de budur. Bunun gerekçesi açıktır:

Karşılıksız ve kayıtsız şartsız rahmet ve merhamet ifade eden Rahman sıfatı, insanın varlık yapısına uymaz. Çünkü insan, böyle bir merhameti gösterme gücüne, yaradılışı icabı sahip bulunamaz. Dostları kadar düşmanlarına, kendisine inananlar kadar kendisini inkâr edenlere de rahmet ve merhamet gösterebilmek ancak ulûhiyetin sarımdandır.

Müfessir Ebusuud'un da tefsirinde işaret ettiği gibi, Kur'an bu yaklaşımla şu inceliğe dikkat çekiyor: Oluşun rahmet ve merhamet üzere yönetimi, Allah için bir zorunluluk değildir. Alemlerin terbiyesini kahır ve şiddete bağlamak da Allah'ın elindeydi. Bunun yerine rahmet ve merhamet tavrını seçmiş olması, O'nun lütfunun eseridir.

Anlaşılan o ki varlıkların terbiye ve tekâmülüne, yani oluşa, Yaratıcı tarafından rahmet ve merhametin hâkim kılınması, ilahî iradenin tavrıdır. Hal böyle iken, dünya planında ortalığı dolduran merhametsizlik, kahır ve zulüm ne oluyor? Cevabı bulmak hiç de zor değildir. Onlar, ilahî iradenin ortaya koyduğu manzarayı, kendisine verilen hürriyet imkânını kötüye kullanan insanın çarpıtmaları ve karartmalarıdır. Ayrıntılara gidemeyeceğiz; bir tek örnekle yetinelim: Âlemlerin Rabbi, rahmetinin bir uzantısı olarak yeryüzü sofrasını, diyelim ki, altı milyar insanın rahatlıkla gıdalanacağı bir bolluk ve bereketle kurmuştur. Sofranın etrafını çeviren insanlardan, diyelim ki bir milyarı, doymazlık illetine tutularak ve çeşitli kurnazlıklarla nimetlere el koyuyor. Sonuç şu olacaktır: Diğerleri ya aç kalacak ya gereğince yiyemeyecektir. Yani kahır, zulüm, karmaşa, kavga ve perişanlık ortalığı dolduracaktır. Şimdi soralım: Suç, yeryüzü sofrasını kurup donatanın mıdır, andığımız azgınlık ve kurnazlığa tenezzül eden insanın mı?

Özetlersek, Rabb'in Rahmet ve Rahîm olarak nitelendirilmesi, bizi şu sonuca götürür:

Kur'an, Rab ile merbûb (kul) arası ilişkiyi kahır, baskı ve şiddet ilişkisi olarak vermez. Böyle bir ilişki, Yunan paganizmindeki ilahlarla Yunanlı arasında vardı. Kur'an'ın tanıttığı Allah, kullarıyla rahmet ilişkisi içindedir. Bu yüzdendir ki, yine eski Yunan anlayışının aksine, Kur'an, varlığı, insanı ezen, bir zorba kader kuvveti olarak değil, insanın hizmetine verilen bir olaylar ve şeyler bütünü olarak göstermektedir. Kur'an'a göre, insan karşısındaki varlık, zorba ve musallat bir güç değil, munis bir dost ve yardımcıdır. Hz. Peygamber, bu noktayı bir dağa bakarak söylediği şu ünlü sözünde ölümsüz bir ifadeye büründürmüştür:

"Şu dağı görüyor musunuz? O bizi sever, biz de onu severiz."

Günümüz ekoloji anlayışının özlemini çektiği bu yaklaşım, varlıkla insan arasında zıtlaşmayı ortadan kaldırmakla kalmıyor, onların ilişkisini sevgi temeline oturtmak gibi bir mutluluk tablosu da sergiliyor.

Allah, varlığı, rahmetinin eseri olarak varettiğine göre, rahmeti dışlayarak yol alan, sadece karmaşa ve mutsuzluk görür. Kur'an, esrarlı üslubuyla bu noktaya dikkat çekerken şöyle diyor:

"O Rahman'ın yaratışında/yarattıklarında herhangi bir uyuşmazlık, aykırılık, çelişme göremezsin. Bir kez daha bak! Bir çatlaklık, bir uyuşmazlık görüyor musun?" (67/3)

Bu demektir ki, varlık ve oluşa rahmet tavrı üzerine bakan; mutluluk, güzellik ve düzenden başka şey göremez. Çünkü Rahman onu öyle yaratmıştır.

İlahî rahmetin genelliğini ve sınırsızlığını en güzel ifade eden insan sözü, Hz. Peygamberin şu hadisidir:

"Allah, rahmeti yüz parçaya bölüp bunun doksan dokuzunu kendi katında tuttu ve yüzde birini yeryüzüne indirdi. İşte, yaratılmışların tüm rahmet gösterileri bu yüzde birlik kısmın tecellileridir. Ana atın, yavrusuna zarar verir diye ayağını hep yukarıda tutması bile, bu yüzde birlik rahmetin eseridir." (Abdullah bin Mübarek; *Kitabu'z-Zühd ve'r-Rakaaık)*

RIZA

Senden hoşnutluğumu, sana şükrümü ifade etmeye benim gücüm nasıl yetsin?! İnsanoğlunun hakir görüp horladığı bu vücut kamışından, aynı insanoğlunun takdir ve tebcile mecbur kaldığı ölümsüz sesleri yükselten sensin!

Kelime anlamıyla hoşnutluk ve memnuniyet demek olan rıza (Rıdvan ve merdat), bir Kur'an terimi olarak, 'kulun Allah'tan, Allah'ın da kulundan hoşnut ve memnun olması'nı ifade eder. "Kulun Allah'tan razı olması, kulun, Cenabı Hak tarafından maruz bırakıldığı tecellileri hoşnutlukla karşılamasıdır. Allah'ın kuldan razı olması ise kulunun, O'nun emirlerine uyup yasaklarından kaçınması halidir... Kur'an'da, rızanın en ileri hali olan, Allah'ın rızasını ifade için rıdvan sözcüğü kullanılmıştır." (Râgıb, *el-Müfredât)*

Tanrısal kitapta 70 küsur kez geçen rıza, hayatın gayesi, varoluşun temel amacı olarak gösterilmiştir. Bu gerçeği ifadeye koyan beyyine, Fecr suresinin 27-30. ayetleridir. Hem rızanın hem de hayatın gayesini tanımlayan mucize bir beyyine olan bu ayetler şöyledir:

"Ey sükûna kavuşmuş benlik! Dön Rabbine, razı etmiş ve razı edilmiş olarak! Gir kullarımın arasına! Gir cennetime!"

Rıza, Allah'tan kula ve kuldan Allah'a yönelen bir varoluş faaliyeti olarak verilmektedir. Bu faaliyet, din hayatının, başka bir deyişle, varlığın esası ile insan benliği arasındaki karşılıklı memnuniyet ve mutluluktur ki hayatın gayesi ve sonuç olarak da 'en büyük kurtuluş ve eriş' odur. Bu noktada, Kur'an'ın ölümsüz ifadesi şöyledir:

"Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte budur büyük kurtuluş." (Mâide, 119 Ayrıca bk. Tevbe, 100; Mücadile, 22; Beyyine, 8;)

Âli İmran 174 ve Mâide 119, bu kurtuluş ve erişi, 'Allah'ın çok büyük lütfü' olarak da nitelemektedir. Bu büyük lütuf, yani 'Allah'ın rıdvanı', akla gelebilecek ve elde edilebilecek nimetlerin hepsinden daha büyüktür. (Tevbe, 72)

Cennet de 'nza yaşayışı'nın egemen olduğu bir ödül yurdudur. (Haakka, 21; Kaaria, 7) Bu gerçeği ifadeye koyan beyyineyi şöyle anlamak da gereklidir: Cennet (veya cennetleşmiş yaşayış), Allah'tan razı olan ve Allah'ın kendisinden razı olduğu insanların yaşadığı hayattır. Rıza ile barış ve güven (selam) arasında da irtibat kurulmuştur:

"Allah, rızasının izinden gidenleri barış ve esenlik yollarına kılavuzlayacaktır." (Mâide, 16)

Rıza ile amaçlanan bütün hedeflere ulaşmanın yolu, sabrın egemen kılınmasıdır. Bu yüzden, biz, rıza kavramını sabrın tamamlayıcı kavramlarından biri olarak değerlendirmekteyiz. Çünkü sabır yoksa rıza asla gerçekleşemez, (bk. burada, Sabır mad.)

RIZIK

Rızık (özgün şekliyle rızk) kökünden kelimeler 120 küsur yerde geçmektedir. Isfahanlı Râgıb, şaheseri el-Müfredât'ta rızık konusunda özet olarak şunları yazıyor:

"Rızık bazen maddî ve manevî edinimler, bazen nasip anlamında, bazen de boğazdan aşağı giden gıdalar için kullanılır. Vakıa suresi 82. ayette, yalan söylemeyi rızık edinme yolu olarak kullananlar eleştirilmiştir. Rızkın göklerde olduğunu ifade eden Zâriyât 22. ayette rızıkla kastedilen, canlıların hayat kaynağı olan ve gökten inen yağmurdur. Rızık sözcüğünün, gıda, yiyecek ve giyecek gibi değerlerin tümünü ifade ettiği söylenmiştir. Rızkı yaratan da veren de elde edilmesine sebep olan da Cenabı Hak'tır. Yani Râzık, O'dur. Râzık sıfatı bazen, rızkın elde edilmesine sebep olan insan için de kullanılır. Ama Allah'ın sıfatlarından biri olan Rezzâk (rızkı yoktan vareden) nitelemesi Allah'tan başka hiçbir varlık için kullanılmaz."

Temel vurgular ikidir:

1. Rızkın nitelikleri,
2 . Rızkın infakı veya rızıkta paylaşım.

Rızıktan söz eden ayetlerin ona yakını 'yemek' ve 'gıdalanma'ya dikkat çekmektedir. Kullanılan kelime 'eki' (yemek, gıdalanmak) kökünden fiillerdir. Bu fiillerin rızık bağlamında kullanıldığı yerlerde yenecek şeyin üç niteliğinin altı çizilmektedir: 1. Gıda, helal olacaktır, 2. Gıda, tayyib olacaktır, 3. Gıda, Allah'ın elinden çıkmış yani doğal olacaktır.

Rızık, helal ve temiz olmalıdır:

Rızkın gıda bağlamında değerlendirilişinde temel ilke, Mâide 88 ile Nahl suresi 114. ayette konmuştur:

"Allah'ın size helal ve temiz/leziz/taze/hoş olarak verdiği azıklardan helal ve temiz/ leziz/taze/hoş olmaları şartıyla yiyin! Kendisine iman ettiğiniz Allah'tan sakının!"

O halde, rızık, her şeyden önce helal olacaktır. Bu noktada helale iki anlam yüklendiğini görüyoruz:

1. Hükmen pis olmamak, yani başkalarının emek ve haklarının gaspıyla elde edilmiş olmamak.

Başkalarının hak ve emeklerine bir biçimde el konmak suretiyle kazanılan gıdalar, hükmen pistir. Bunları yiyenler karınlarına ateş doldurmakta (4/10), temizi pisle değiştirmekteler. (4/2)

Gıdanın helal olması gerektiği, haram yoldan elde edilen gıdaların rızık olmayacağı anlamına gelmemektedir. Kur'an, Vakıa 82. ayette yalancılığı rızık edinme yolu haline getirenlerden söz etmektedir. Demek ki, bu yolla elde edilen nimetler de rızıktır; ancak sahibini hesap ve azaba müstahak hale getiren bir rızıklanmanın konusudur.

İşin bu yanını dikkate almayan Mutezile mezhebi, haram kazancı rızık kavramının dışında tutmak gibi kabul edilemez bir yola gitmiştir. Bu noktada, Kur'an verilerine uygun tavır, Ehlisünnet'in tavrıdır. Ehlisünnet bilginlerine göre, haram yoldan da elde edilse bütün imkânlar rızık cümlesindendir. Rızkın elde edilme yönteminin yaratacağı sonuçların olumsuzluğu, rızkın mahiyetini etkilemez. Rızık rızıktır ama insanın bunu elde ederken seçtiği yol onu suçlu hale getirebilmektedir. Mûtezile'nin tezi kabul edilirse, 'Bütün canlıların rızkını Allah'ın uhdesinde' gösteren Kur'ansal yaklaşım askıda kalır. Çünkü böyle bir durumda haram yollarla elde edilen rızkı taahhüt eden ikinci bir ilaha ihtiyaç duyulacak yani 'taaddüd-i kudema' (ilahların birden çok olması) gerekecektir. Bunu düşünmek bile mümkün olamayacağına göre, haram yollarla elde edilen imkânların da rızık olduğu kabul edilmelidir

2. Maddeten pis olmamak yani doğası itibariyle temiz olmak.

Kur'an, mesela, domuz etini 'pis' (rics) olarak tanımlamakta ve onun, doğası itibariyle temiz bir gıda olamayacağına hükmetmektedir. (Domuz eti konusunda bk. burada, Domuz Eti mad.)

Kur'an, müteşâbih, şifreli bir ihbarla da olsa şunu da bildirmektedir: Doğal yapısı bozulmuş, doğal yapısı üzerinde operasyon yapılmış gıdalar 'aslî temizlik'lerini yitirirler; onların da yenmemesi gerekir. Kur'an, bu noktada, doğal gıdaların önemi meselesinin 'metafizik dayanakları' diyebileceğimiz iki ifadeye yer vermektedir: 'Üzerine Allah'ın adı anılan yiyecekler' ve 'Rabbinin nzkı.' İfadelerin geçtiği beyyinelerin tam şekli şöyle:

"Size ne oluyor da üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yemiyorsunuz?" (En'am, 119)

"Üzerine Allah'ın adı anılmayanlardan yemeyin. Böyle bir şey tam bir sapıklıktır." (En'am, 121)

"Rabbinin rızkı hem daha hayırlı hem daha süreklidir." (Tâha, 131)

Rabbin rızkı tabiri, başka rızıkların, rızık kaynaklarının varlığını düşündürmelidir. Yoktan vareden anlamında rızık verici tektir: Tanrı. Kur'an 'rızık vericiler' tabirini defalarca kullanıp Allah'ı da 'rızık verenlerin en hayırlısı' (5/114; 15/20; 22/58; 23/72; 34/39; 62/11) diye tanıttığına göre, 'Rabbin rızkı' (Rabbin elinden gelen rızık) bir tek anlam ifade edebilir: Tam doğal gıda.

'Rabbin rızkı' için 'temiz belde' gerekir. Yani doğal gıda, doğal dengeleri bozulmamış ortamlarda, kirletilmemiş tabiatta üretilir. Bu noktaya bir kelam ihtişamıyla parmak basan beyyine şöyle diyor:

"Rabbinizin rızkından yiyin de O'na şükredin. Tertemiz bir belde ve affeden bir Rab!" (Sebe', 15)

Bu tertemiz beldenin bozulmasıyla rızkın da bozulacağı, açlık azabının insanlığa musallat olacağı ve tasallutun, teknolojinin yarattığı kirlenmeyle vücut bulacağı da mucize ihbarlar halinde önümüze konmuştur. Bu eserin Sınâat maddesinde ayrıntıladığımız bu meseleyle ilgili olarak temel Kur'anî beyyineyi vermekle yetineceğiz:

"Allah, şu ülkeyi/medeniyeti de örnek vermiştir: Güvenli, mutlu-huzurlu idi; rızkı her yandan bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler de Allah kendilerine, sanayi olarak

ürettikleri şeyler yüzünden açlık ve korku elbisesini/birlikteliğini/karmaşasını tattırdı." (Nahl, 112)

Bu doğal rızıklar ve güzellikler ülkesi, cennetin ta kendisidir ki oranın temel göstergeleri barış, huzur ve sabah akşam her yandan geliveren temiz rızıktır.

"Orada boş lakırdı değil, yalnızca 'selam' işitirler. Orada kendilerinin sabah, akşam, rızıklan da hazırdır." (Meryem, 62)

Doğal gıdalar meselesinin geniş anlatımını *'Küresel Âfetler'* adlı eserimizde, kısmî açıklamasını ise elinizdeki eserin birinci cildinde, Gıdalar maddesinde verdik.

Rızıkta helal olmanın bir başka anlamı üzerinde daha durulmaktadır: Yaratıcı'nın helal kıldığı rızıkların birileri tarafından dine ve Allah'a iftira ile 'haram' ilan edilmesi. Kur'an'ın bu zulme öfkesi çok büyüktür. Bu konuya temas eden beyyinelerden bazılarını görelim:

"Size ne oluyor da üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yemiyorsunuz? Zorda kalışınız dışında üzerinize haram kıldığı şeyleri bizzat kendisi size ayrıntılı olarak açıklamıştır. Birçokları ilimsiz bir biçimde kendi keyiflerine uyarak halkı şaşırtıyorlar. Hiç kuşkusuz, senin Rabbin sınır tanımaz azgınları çok iyi bilmektedir." (En'am, 119)

"Şu bir gerçek ki, ilimsizlik yüzünden öz evlatlarını beyinsizce katledenlerle Allah'ın kendilerine verdiği rızıklan, Allah'a iftira ederek haramlaştıranlar gerçekten hüsrana uğramışlardır. İnan olsun, sapıtmışlardır onlar; hiçbir zaman doğruyu ve güzeli bulamazlar." (En'am, 140)

"De ki, 'Allah'ın, kulları için çıkardığı süsü, güzel/taze/leziz/temiz rızıklan kim haram etmiş?!' De ki, 'Dünya hayatında onlar, inananlar için de var. Kıyamet gününde ise yalnız inananlar içindir onlar. Bilgiden nasipli bir topluluk için biz, ayetleri böyle ayrıntılı kılıyoruz." (A'raf, 32)

"De ki, 'Ne oldu size de Allah'ın size rızık olarak indirdiği şeylerden bir haram yaptınız bir de helal?' De ki, 'Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?' Yalanı Allah'a yakıştıranlar, kıyamet

günü hakkında ne düşünüyorlar? Allah, insanlara karşı elbette lütuf sahibidir, fakat onların çokları şükretmiyorlar." (Yunus, 59-60)

Rızıkta paylaşım:

Rızkın alabildiğine bolluğunun, insanoğlunun azmasına sebep olacağı kanaati, Kur'an'ın açıkça telaffuz ettiği bir kanaattir:

"Eğer Allah, kulları için rızkı yayıp döşeseydi, yeryüzünde mutlaka azarlardı. Ama O, dilediğince ölçülü olarak indiriyor. Çünkü O, kullarından gereğince haberdardır, onları iyice görmektedir." (Şûra, 27)

Bu azgınlığın kırılması, frenlenmesi için Kur'an, paylaşım (infak) ilkesini getirmiştir. Ve infakı, dinin olmazsa olmazı kılmıştır. İnfak ya vicdanla sağlanacaktır yahut da yaptırımla, zorla. Gerçek olan şu ki, infak bir biçimde sağlanmadan âdil bir dünya, mutlu bir insanlık ve gerçek bir İslam'dan söz etmek mümkün olamaz. Bol namaz kılmak, cami sayısını artırmak bu noktada hiçbir olumlu anlam ifade etmediği gibi, çöküş ve iflasın belgesi olur. Münafık maddesinde de gösterdik.

İnfak yoksa nifak vardır. Yani iman, infakla kaimdir. İnfak yoksa iman gider, nifak gelir yani müminin yerini münafık alır.

Yaratıcı'nın kanunu, Kur'an'ın kabulü budur.

Rızıkta paylaşımın ayrıntıları da bu eserin Paylaşım maddesinde verilmiştir. Burada şu kadarını söyleyeceğiz: Kur'an, paylaşımın en ivedi ve en zorunlu kısmının rızık yani gıda konusunda gerçekleştirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bugünkü insan hakları belgelerinin vurgu yaptığı noktaların ilki de budur. Bütün insanlar, hiçbir alt ayrıma itibar edilmeksizin, insan sıfatı taşıdıkları için gıdalanma hakkına sahiptirler. Kur'an'a göre, bu gıdalanmanın zorunlu kısmı, imkânlara sahip olanlarla olmayanlar arasında tam bir eşitlik içinde olmalıdır. Bu noktada radikal toplumculuğu düşündüren sarsıcı ifadeler kullanılmıştır:

"Allah, rızıkta kiminizi kiminize üstün kılmıştır. Kendilerine fazla verilenler, rızıklarım ellerinin altındakilere aktarıp da hepsi onda eşit hale gelmiyor. Allah'ın nimetini mi inkâr ediyor bunlar?" (Nahl, 71)

"Ey iman edenler! Alışverişin, dostluğun, şefaatin olmadığı o gün gelmeden önce size verdiğimiz rızıktan infak edip dağıtın! Nankörlüğe sapıp gerçeğin üstünü örtenler, zalimlerin ta kendileridir." (Bakara, 254)

"Size öz benliklerinizden bir örnek verdi: Ellerinizin altında bulunanlardan, size verdiğimiz rızıklarda sizinle aynı haklara sahip, birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz ortaklarınız olur mu? İşte biz, aklını işletecek bir topluluk için ayetleri böyle açık açık sıralıyoruz." (Rum, 28)

Bu beyyinedeki soru çok ilginçtir. Ve bizim, bir istifham-ı inkârî (sorulan şeyin olmayacağını gösteren soru) olarak gördüğümüz bu sorudan anladığımız şudur: Elinizin altında yani size muhtaç durumda olanları rızıkta kendinizle eşit yapmanız halinde onlar, öteki iş ortaklarınız gibi size problem çıkarmazlar. Rızkınızı onlarla paylaşın, daha mutlu, daha huzurlu olun.

"Sizden birine ölüm gelip de, "Ey Rabbim, yakın bir süreye kadar beni geciktirseydin de içtenliğimi belgelemek için bir şeyler vererek iyilik ve barış sevenlerden olsaydım!" demesinden önce, size rızık olarak verdiklerimizden infak edin/dağıtın." (Münafıkûn, 10)

Bu eşitliğin bozulmasına Kur'an, 'rızıkta azmak' diyor ve bunun, tanrısal öfkeyi harekete geçireceğine dikkat çekiyor:

"Size verdiğimiz rızkın temizlerinden/tazelerinden/lezizlerinden yiyin! Bu konuda azgınlık etmeyin! Yoksa öfkem üzerinize çöker. Ve kimin üstüne öfkem inerse o uçuruma gider." (Tâha, 81)

RİBA

(mal ve parada haksız artış, faiz)

Kur'an'da 7 yerde geçen riba, kelime anlamıyla, anamal ve anaparaya yapdan ilavedir. Kur'an terminolojisinde riba, Râgıb'ın hayranlık verici tespiti ile, makul olmayan artıştır. Din dilinde bu, emek karşılığı olmayan artış diye ifade edilir. Ve bu tespit bizi, Kur'an adına şunu söylemek zorunda bırakır:

Geleneksel yaklaşımların faiz diye tercüme ettikleri riba, esasında, sadece bir boyutu faiz olan çok daha genel bir kavramdır. Başka bir deyimle, riba kelimesinin herhangi bir dile tek sözcükle çevrilmesi mümkün değildir. En doğrusu, ribayı emek ve gayret karşılığı olmayan her türlü artış diye anlamaktır. Kur'an, "Allah ribayı silip yok eder, bağışları ise artırır." (Bakara, 276) diyerek ribanın, insanoğlunun egoizmini ve doymazlığını tatmin için giriştiği her türlü haksız kazanç anlamında geniş bir çerçevesi olduğuna dikkat çekmiştir.

Bu kısa açıklama bile, ribayı herhangi bir ekonomik sistemdeki faiz karşılığı kullanmak ve kavramı o çerçevede dondurmak konusunda dikkatli davranmak gerektiğini anlamak için yeterlidir. Her hal ve şartta faizin Kur'an'daki riba ile eşitlenmesi aldatıcı olabileceği gibi, adına 'faiz' denmeyen muhtelif vurgunların, haksız kazançların Kur'an'ın riba çerçevesi dışında olduğunu söylemek de yanıltıcıdır. Nitekim, günümüz dünyasında adına faizsiz banka denen bir dizi kuruluşun, ribacılıkla suçladıkları diğer bir dizi kuruluşun kazanç, yol ve metotlarını aynen izlemelerine rağmen, elde ettikleri gelirleri ribaya bulaşmamış kazanç ilan ettiklerini görebilmekteyiz. Oysaki, bu kuruluşların yaptıkları, mahiyeti aynı bir kazancın adını değiştirerek, bir hile-i şer'iye ile işin içinden çıkmaktan başka bir şey değildir.

O halde, hangi tür faiz Kur'an'daki ribanın karşılığı olabilir?

Şu bir gerçek ki, bu sorunun cevabı Müslüman araştırıcılar tarafından henüz kesin olarak verilebilmiş değildir. Esasen riba yasağını getiren ayet Kur'an'ın son ayetlerinden biridir ve Hz. Peygamber, bu ayetin getirdiği yasağı, Halife Ömer'in de belirttiği gibi, doyurucu örneklerle net bir biçimde ortaya koyamadan bu âlemden ayrılmıştır. Bize düşen, emek ve gayret karşılığı olmayan tüm kazançların riba kavramı içine girdiği yolundaki temel Kur'ansal anlayışı korumaktır.

ikinci olarak, riba kavramı içine girecek bir faizin reel değerler üzerindeki artışlarda söz konusu olacağı, nominal değerlerdeki fazlalaştırmaların riba yasağının dinsel ve mantıksal gerekçesi ile uyuşmayacağı bilinmelidir. Hz. Peygamber, ödünç verilen şeylerin ayniyle iadeleri sırasında yapılacak ilavelerin riba olduğunu belirtmiştir. Örneğin, bir ölçek arpanın yerine bir buçuk ölçek, bir altının yerine 2 altın almak ribadır. Banknotlar ise, reel değerleri olmadığından, mesela 100 lira karşılığında 110 lira almanın riba kavramı içine girip girmeyeceği tartışılacaktır. Çünkü banknot, sadece üzerine konan nominal değerle bir anlam ifade etmektedir.

Nominal değerdeki artışı riba yasağının içine kayıtsız şartsız sokmak, riba sömürüsünden kurtarılmak istenen insanları farkında olmadan bir başka haksız kazancın malzemesi durumuna getirmek olabilir.

O halde, bütünüyle nominal değerler üzerinden işleyen banka faizlerinin ve banka faizciliğinin, Kur'an'daki riba kavramı içine girdiğini söylemek her zaman isabetli olmayacaktır. Bununla birlikte, fıkıh verileri bize, çözüme götürebilecek önemli ipuçları vermektedir. Nominal değerlerdeki artışla ilgili tespitler bunların başında gelir.

Nominal değerlerdeki (itibarî paralardaki) rakam artışının riba olmadığının tespit ve tescili, çok erken bir devirde Hanefî, Hanbelî ve Mâlikî fıkıhçılar tarafından yapılmıştır. (Bu konuda bk. İbn Âbidin; *Tenbîhu'r-Rukûd alâ Mesâili'n-Nukûd,* 2/58; el-Bezzâzî, 5/510; Beşir Gözübenli; *Kredi İşlemlerinde Cari Olan Riba* , (makale), 1.Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi Tebliğleri, Konya (Kombad Yay.), 1997, s. 659)

Kuveyt Finans Kurumu'nun hazırlık çalışmalarını yapan komisyonun isteği üzerine bir rapor yazan Muhammed Bakır es-Sadr,

meslektaşlarından temel bazı noktalarda ayrılarak şu görüşleri öne çıkarmıştır: (bk. Karaman, 29)

1. Parasını bankaya koyanlar, zarara ortak edilmemelidir,

2. Faizsiz bankalar, giderlerini karşılamak üzere bazı mallarını (sermayelerinin bir kısmını. Banka için para, mal hükmündedir) klasik bankalara yatırıp faiz almalıdır. (Zaten bu yol, hemen tüm 'faizsiz banka' mensuplarınca kullanılmaktadır. Bunun böyle olduğunu bu işlerle ilgilenen herkes biliyor.)

Pakistan'ın 'her alanda İslamî esaslara dönüş' projesinin bir uzantısı olarak, devlet başkanı Zıyaulhak, Eylül 1977'de, 'İslam Düşüncesi Konseyi'nden faizsiz ekonominin hazırlık çalışmalarını yapmasını istedi. Bunun üzerine, ülkedeki fıkıh uzmanlarından 15 kişilik bir heyet oluşturuldu ve bu heyet, hazırladığı raporu 1980 yılında Meclis'e sundu. Raporu değerlendiren Meclis, tam bir faizsiz ekonomiye geçilinceye kadar yararlanılabilecek bazı yolları ve yöntemleri belirledi. Bunlar içinde vadeli satışlara izin vardır. Hatta vadeli satışlarda, belirlenen fiyatlara ayrıca bir miktar kâr ilavesi de normal sayılmıştır, (bk. Karaman, *İslama Göre Banka ve Sigorta,* 36)

Anılan raporda, bu çarelerden çok daha önemli olarak şu öneri dikkat çekmektedir: "Mevduat ve ödemelerin para değerlerindeki değişmelere bağlı kılınması." Buna göre, bankaya para yatıranlar ve bankadan kredi alanlar ödeme gününde hesaplaşmayı, paranın değer kaybını göz önünde tutarak yapacaklardır. Bu noktada ölçü, yine rapora göre, ya enflasyon oranı olacaktır, yahut da geleneksel bankaların esas aldıkları oranlar, (bk. Karaman, age. 38)

Gerçek şu ki, Kur'an, riba yasağını, paranın ekonomide dolaşmasını sağlamak için getirmiştir. Bu amaca köstek değil, destek olan mevduat bankacılığını, sırf 'faiz' sözcüğüne takılarak ve Kur'an'ın makaasıdı (amaçları) içine giren bir gelişmeyi yok sayarak haram ilan etmek, dinin ruhuna terstir. Bu terslik yüzündendir ki İslam dünyası genelinde, özellikle Osmanlı düzeninde parasal sermayenin ticaret ve sanayi alanına akması mümkün olamamıştır.

Bunun mümkün olmaktan çıkarılmasına yol açan 'dini yanlış

anlama'nın Osmanlı ülkesinde Müslüman tüccarlara ödettiği fatura gerçekten yıkıcıdır, yürekler acısıdır. Yabancı uyruklu veya azınlıklardan meslektaşlarıyla yarışma imkânı, bir yanlış anlama yüzünden elinden alınmış Müslüman tüccar, kendi ülkesinde kendi eliyle âdeta tutsak hale getirilmiştir. Durumu daha iyi anlamak için şu gerçeğe bakmak yeterlidir:

20. yüzyılın başlarında bile, İstanbul nüfusunun yarıdan fazlasını oluşturan Müslümanlar Osmanlı Bankası tarafından çıkarılan devlet tahvillerinin sadece yüzde 18'ine sahip bulunuyorlardı. Gerisi gayrimüslim tüccarların elinde, onların yararına çalışıyordu.

Şu bir gerçek ki, Kur'an'ın getirdiği riba yasağının temel amacı, ihtiyacını gidermek için borç almak zorunda kalan yoksulun büsbütün mahvolmasını önlemek ve onu, çaresizlerin kanını emen kodaman zümreye karşı korumaktır. Yani, "riba yasağı, ihtiyaçlarını karşılamak için borçlanmak zorunda kalan fakir kesimin istismar edilmesine karşı bir yasamadır..." (Ebu Zeyd, *Dinsel Söylemin Eleştirisi,* 24) Bu itibarla, sırf kâr amacıyla kurulmuş olan ve parayı bir tedavül aracı olmaktan çok, bir ticarî emtia gibi alıp satan ve bu arada mûdilere kârdan pay dağıtan bankacılığı ribanın işletildiği kurum gibi göstermek dinin ruhuna da ekonomik gerçeklere de aykırıdır. Mısırlı bilgin Ebu Zeyd, haklı olarak şu sonuca varıyor:

"Bugünkü bankalar riba esasına göre işlememektedir; tam tersine, tasarruf sahiplerine kâr payı (ribh) vermekte, borçlulardansa getiri (faide) almaktadır. Dolayısıyla, modern bankacılık sistemleriyle Kur'an'ın haram kıldığı ve alanlar için şiddetli azap vaat ettiği riba arasında en küçük bir ilişki söz konusu değildir..." (Ebu Zeyd, age. 197)

Riba ile ilgili ayetlerde dikkati çeken noktalardan biri de, bu illete en çok Yahudilerin tutulduğu ve ribanın bu kavmin zulüm araçlarından biri olduğu yolundaki tespittir, (bk. 4/161)

RİYA

(ikiyüzlülük, münafıklık, gizli şirk)

Riya, görmek anlamındaki ru'yet kökünden türeyen bir kelime olup insanın, görsünler diye bir davranış içine girmesidir. İbn Manzûr'un da işaret ettiği gibi, riyada fiil, niyetle uygunluk arz etmez. Bu uygunsuzluk ya tamamen yahut da kısmen olur. Kur'an, riyayı, fedakârlık yapmadan dindar görünmenin kancık stratejisi olan münafıklıkla irtibatlandırır. Münafıkların belirgin alâmetlerinden biri de riyakârlıktır. (4/142)

O halde, insanın kısmen veya tamamen niyetinin aksine iş yapması ve bundan bir sonuç beklemesi, riyadır.

İnsan, ikrah (zorlama, baskı) altında da niyetinin aksine iş yapar. Riya ile ikrah sonucu icra edilen fiili birbirinden ayıran, birincide, failin, samimiyetle sergilemediği fiilden bir şeyler beklemesidir. Riyada, birinin (örneğin, Allah'ın) görmesi için sergilenmesi gereken fiil, bir başkası (örneğin, insan) görecek şekilde sergilenir. Özellikle din içi riyakârlıkta, iki başlı bir yalan saklıdır. Riyakâr, Allah için sergilediğini söylediği fiili kullar için sergileyerek bir yalan, Allah'tan beklediğini iddia ettiği karşılığı kullardan bekleyerek bir başka yalan içine girmiş durumdadır. Bu, tam bir kişilik çöküntüsü ve ruhsal iflastır.

Riya, Kur'an'da isim ve fiil halinde 5 yerde geçer. Sayı fazla değildir. Kur'an riyaya öylesine ağır ve şiddetli bir olumsuzluk yüklemiştir ki, riyakâr, Mâûn suresinin de gösterdiği gibi, otomatik olarak din dışı ilan edilebilmektedir. Bu mânâ şiddeti, tekrara lüzum bırakmaz. Bir kere, münafıklığın bütün olumsuzluklarının aynı anda riya için de geçerli olduğunu unutmamalıyız.

Riya, Mâûn suresinin açık beyanına göre, örtülü bir din inkârı, yani dinsizliktir. Ve en kötü dinsizliktir. Çünkü riya, sinsi ve kahpe bir

tahripçidir. İnkârın en kuduz şubesi münafıklık, münafıklığın en zehirli yanı riyadır. Bu yüzden riya, son Peygamber tarafından gizli şirk olarak adlandırılmıştır, (bk. burada, Şirk mad.)

Allah'a giden yola en amansız pusuyu kuran ve dini içinden yıkarak insanlığı bunalıma ve onursuzluğa mahkûm eden bir numaralı illet, riyakârlıktır. Bütün erdirici ve yaratıcı atılımların belini kıran ve insanoğlunu hiçliğe esir ederek ömür sermayesini boşa harcatan kahredici bir beladır riyakârlık. Bu belaya çarpılmış birey ve toplumlar kalıcı, huzur ve mutluluk getirici hiçbir değer üretemiyor. Çünkü riya, güzeli ve iyiyi öldürmekle kalmaz, güzele ve iyiye yönelik ümitleri de mahveder.

İnsanı kendisi olmaktan çıkaran ve Allah karşısında bir nefret unsuru haline getiren kötülük, riyadır. Bu karanlığın katranlı galerisine adım atanlar, yokluğa ve tükenişe teslim olmuşlardır.

Kur'an'ın ve Son Peygamber'in hayatının incelenmesi bizi şu sonuca götürüyor: Riyakârlıkla icra edilen en ideal ibadetlerden, samimiyet içinde işlenen en büyük günahlar bile yeğdir. Çünkü birinci halde, ibadetin karşılığı olmadığı gibi, ümit ve bekleyiş de silinir. İkinci halde ise ümit ve bekleyiş vardır. Çünkü eksiğini, günahını bilen kul, Allah önünde boyun büker ki, en emin kurtuluş yolu budur.

Allah'a kulluk ve sonsuz kurtuluş konusunda "Hiçbir şey yapamadım" itirafı, "Her şeyi yaptım" iddiasından çok daha üstün ve çok daha erdiricidir. Çünkü ikincide riya söz konusu değildir. Bu yüzdendir ki, büyük gönül adamları, Allah karşısında ibadetleri değil, boyun büktüren, kulluğun şuuruna erdiren eksikliği tercih etmişlerdir. Kur'an'daki melâmet sırrı budur.

Tamlık kapısından Allah'a gitmek, hemen hemen hayal ve muhaldir; insana yakışan, eksik ve eziklik kapısından Hakk'a sığınmaktır. Çünkü bu ikinci kapı, gizli şirk olan riyaya asla geçit vermez. Ve gizli şirkin giremediği bir gönül, sonsuz kurtuluşa adaydır.

RİYA MALZEMESİ OLARAK NAMAZIN TİPİK DURUMU

Hem Kur'an hem de Hz. Peygamber, riya konusunu örneklendirmede namazı seçmektedir. Neden? Bilindiği gibi, namaz,

Müslümanın hayatında en sık ve yoğun biçimde yer alan bir ibadettir. Böyle olunca vitrinlenme ihtiyacı duyan riyakâr ruhun en verimli istismar metaı, namaz olacaktır. Ve riyaya yakasını kaptırmış kitlelerin din adına durmadan cami duvarı dikmelerinin sırrı da budur. Bu insanlar hep cami yaparlar, ama o camilerin insan yaptığını göremezsiniz. Ne ilginçtir ki, Hz. Muhammed, mabet süslemeyi ümmetler için çöküş alâmeti olarak gösteriyor. Bunun sebebi, işte şurada izaha çalıştığımız olguda yatıyor.

Namazın bütün sırrı, reklam aracı yapılmamasında yatıyor. Farzlar dışındaki tüm namazların cami dışında kılınmasının emredilmesi ve gece namazının üstünlüğü de bunu gösterir. Hz. Peygamber şöyle diyor:

"Kulu Allah'a yaklaştırmada, gizli yapılan secdeden daha üstün hiçbir şey yoktur." (İbn Mübarek, *Kitabu'z-Zühd,* 50)

Sahabîlerden Ebu Umâme mescitte secde edip ağlayan birini gördüğünde ona şu dersi vermiştir: "Eğer bunu halkın içinde değil de evinde yapmış olsaydın seni takdir ederdim." (İbn Mübarek, age. 50) Diğer belirgin riya alanları, infak ve sadaka (mal ve para dağıtmak, yardım etmek), mücahitlik, kahramanlık, savaşçılık olarak gösteriliyor, (bk. 2/264; 4/38; 8/47)

Mâûn suresi, "Dini yalan sayanı gördün mü?" sorusuyla başlıyor ve namazına şu iki hastalığı bulaştıranları açıkça lanetliyor:

1. Ne dediğini anlamadan namaz kılmak,
2. Namaza riya bulaştırmak. (Mâûn suresinin ürpertici yaklaşımının ayrıntıları için bizim *'Mâûn Suresi Böyle Buyurdu'* adlı eserimize bakılmalıdır.)

Kur'an, kıyamet günü, yardım ve af dileyecek olan müşriklere, "Allah'a ortak tanıdıklarınızı çağırın!" diye cevap verileceğini söylüyor. Bu, gizli şirk riyaya bulaşanlar için de aynıdır. İbn Mâce'nin zühd bahsinde, kaydettiği bir hadis şöyledir:

"O, kendisinde kuşku bulunmayan mahşer gününde Allah ilkleri ve sonları bir araya topladığında bir duyurucu şöyle haykıracaktır: 'İcra ettiği herhangi bir amelde Allah dışında bir varlığın rızasını gözetmiş bulunanlar, ücretlerini o gösteriş yaptıklarından istesinler, Allah'tan değil."

RUHBANİYET

Ruhbaniyet, korkmak ve titreyip ürpermek anlamındaki rehb, ruhb ve rehbet köklerinden gelir. Aynı kökten gelen rahib (çoğulu: ruhban ve ruhbaniyyûn) Allah'tan korkan kişi demektir. Rahiplik yolunu seçmeye terehhüb denmektedir. Aynı kökün, Arapça'daki if'al kalıbına aktarılışı olan irhab, korkutmak ve terör anlamındadır. Şöyle veya böyle, rahiplik kurumunda omurgayı korku oluşturmaktadır. Korkmak veya korkutmak, ama mutlaka korku. Tarih, bütün ruhban çetelerinin, daha genel bir ifadeyle bütün din sınıfı erkânının insanlığın önüne koydukları ne varsa hepsinde korkunun esas olduğunu göstermektedir.

Andığımız kökten kelimeler Kur'an'da, isim ve fiil olarak 12 yerde geçer. Madde başlığımız olan ruhbaniyet ise sadece bir yerde kullanılmıştır. (Hadîd, 27)

Korkuyla ürpermek anlamındaki rehb, insandan ve Allah'tan korkmak anlamlarında kullanılıyor. (Birinci anlamda kullanılışı için bk. 7/116; 8/60; 28/32; 59/13) Kur'an, rehbin sergilediği ürpertinin yalnız Allah için gösterilmesini istemekte (bk. 2/40; 16/ 51) ve müminleri, Allah'tan rehbet konusunda yücelmiş kişiler olarak göstermektedir. (21/ 90)

İnsan, bazen, hemcinslerinden korkuyu birinci plana çıkarmaktadır. Bu noktada, Kur'an'a inanmayanların Muhammed ümmetinden korkuları, onların Allah'tan korkularından daha yoğundur. Ve bu durumun gerekçesi de anlayışsızlık, nüfuz yeteneğinin kıtlığıdır. (59/13)

Kur'an, Allah korkusunun temsilcisi olarak tanıtılan ve benimsenen rahipler sınıfının olumlu ve olumsuz taraflarına dikkat çekmiştir. Ruhban sınıfın olumsuz yanı, Yahudi din adamlarıyla aynı kötülüğü paylaşmalarında görülür. Bu, insanların malları-

nı çeşitli düzenbazlıklarla yiyip onları Allah yolundan alıkoymaktır. Mal, Allah'a götürme adı altında yeniyor, fakat sonuç, Allah'tan uzaklaştırma oluyor. Kur'an, bu ikiyüzlülüğü sergileyenlerin azaplarının korkunç olacağını söylüyor. (9/34) Ruhban sınıfın olumlu yanları ise onlar içinde gözyaşı dökebilen, mütevazı, doğruyu kabulden çekinmeyen kişilerin bulunmasıdır. (5/82-84) Şunun altını hemen çizelim:

Kur'an, ruhbaniyeti Hristiyan din büyüklerinin sonradan kurallaştırdıklarını, Allah'ın böyle bir şey emretmediğini söylüyor, fakat rahiplerin bunu yaparken Allah'ın rızası dışında hiçbir niyetleri olmadığını da beyan ederek onları aklıyor. Ayet şöyledir:

"Sonra onların eserleri üzere, resullerimizi art arda gönderdik. Meryem'in oğlu İsa'yı da onların ardınca gönderdik. Ona İncil'i verdik; ona uyanların gönüllerine şefkat ve merhamet koyduk. Bir bid'at olarak ortaya çıkardıkları ruhbaniyeti, onlar üzerine biz yazmamıştık. Allah'ın rızasını kazanmak için ortaya çıkardılar. Ama ona gerektiği şekilde saygılı olmadılar. Onların, iman edenlerine ödüllerini verdik. Onlardan çoğu, yoldan çıkmış olanlardır."

Kur'an'ın üslup ve diyalektik yapısını dikkate aldığımızda bu ayetten çıkarılabilecek sonuçlar şöyle verilebilir:

1. Ruhbaniyet, vahyin getirdiği buyruklar, ilkeler arasında değildir.

2. Hristiyanlar bu yolu Allah rızasına varmak için kendileri icat ettiler. (İbn Manzûr, etimolojik gelişmeyi anlatırken, ruhbaniyetin hangi zaruretlerle ortaya çıktığını da söylemiştir.)

3. Rahipler, daha sonraki zamanlarda, ruhbaniyetin gereklerine uymamışlardır.

Eğer Hristiyan azizler, zalim hükümdarlara karşı dinlerini savunabilselerdi dağlara, izbelere sığınmalarına gerek kalmayacaktı. Hz. Peygamber'in bir sözü, tam bu noktada esrarlı bir tespit getiriyor:

"Benim ümmetimin ruhbaniyeti cihattır." (İbn Manzûr, rehb mad.)

Sözün anlamı açıktır: Eğer rahipler, şuraya-buraya kaçmak ye-

rine despotizmle savaşmış olsalardı ruhbaniyet ortaya çıkmazdı. Hz. Peygamber bir yerde de şöyle diyor:

"Ben, ruhbaniyetle emrolunmadım. Ben, kadınlarla evlenirim. Uyuduğum gibi uyanık da dururum. Oruç tuttuğum gibi oruçsuz günler de geçiririm. Kim benim bu tavır ve tarzımdan yüz çevirirse, o benden değildir." (İbn Sa'd, *Tabakaat,* 1/372; Buharî, nikâh 90)

Sahabeden Osman bin Maz'ûn'a hitaben söylenmiş bu söz bize şunu gösteriyor: Ruhbaniyet adı altında hayattan kaçış yahut riyaya sığınış olmamalıdır.

Osman bin Maz'ûn, sahabîler arasında zühdü, mistik tecrübeye yatkınlığı ve kendini Allah'a adamasıyla ünlü olanlardandır. Dünyaya karşı tavrını öylesine ileri götürdü ki, bir gün kendisini iğdiş ettirmek üzere teşebbüse geçti. Durum Hz. Peygambere bildirildi. Hz. Peygamber, Osman'ı engellemiş ve İslam'daki ruhsal hayatın bir boyutuna daha açıklık getirmiştir: Ruhsal yükselme, hayatın içinde ve insanlarla kucak kucağa gerçekleştirilecektir.

Ruhbanlığın sonu, insanı ilahlaştırmaya çıkar:

Ruhbaniyet konusunun en tehlikeli yanı ruhban sınıfın ilahlaştırılmasıdır. Tevbe 31. ayet bu noktaya dikkat çekerken, ruhban sınıfın, tıpkı Yahudi haham sınıfı gibi, bir tür yedek ilaha dönüştürüldüğünü ve bunun tevhit dinini yozlaştırarak Ehlikitap toplulukları perişan ettiğini belirtiyor.

Kelimenin etimolojisi üzerinde duran İbn Manzûr, başlangıçta sıradan Allah korkusu ve din adamlığını ifade eden bu kelimenin sonraki zamanlarda manastıra kapanmayı, dünyaya ve insanlara sırt dönmeyi, evlenmemeyi, hatta iğdiş edilmeyi ifade eden bir anlam kazandığını söylüyor ve bu gelişmede Hristiyanlara yapılan baskıların büyük rol oynadığına dikkat çekiyor. Despot yöneticilerin zulüm ve baskılarından kurtularak dinlerini yaşamak isteyen ve bir zorunluluk eseri dağlara kaçan, izbelere çekilen rahiplerin bu davranışları, sonraki zamanlarda Hristiyanlığın esaslarından biri gibi algılanır oldu. Oysaki, Allah'ın dininde hayattan ve toplumdan sürekli kaçış yoktur. Yani halvet ve uzlet (yalnızlık ve inziva) değil, celvet (hayatın ve insanların içinde olmak) esastır.

SABIR

"Yemin olsun ki, mallarınızda da canlarınızda da imtihan edileceksiniz' Ve yemin olsun ki, sizden önce kendilerine kitap verilenlerden de şirke batanlardan da incitici çok şey dinleye-yeceksiniz! Sabreder, sakınıp korunursanız işte bu, iş ve oluşların en zorlulanndandır."

Âli İmran suresi, 186

Sabr kökünden isim ve filler, 109 yerde geçer. Mastar-isim olarak sabr sözcüğü 15 kez geçmektedir. Sabır kökünden emirler 29 kez geçer. Bunların 21 tanesi, doğrudan doğruya Hz. Muhammed'e yöneliktir. Diğer 8 emrin 4 tanesi Muhammed ümmetine hitaptır. Sabır emirlerinin tamamına yakınının Hz. Peygamber'e hitap etmesi, onun maruz kalacağı ıstırap ve çilenin büyüklüğünü göstermesi bakımından son derece düşündürücüdür.

Ahkaf 35. ayet, Hz. Peygamber'e sabrı emreden beyyineler içinde ayrı bir özellik taşımaktadır. Şöyle deniyor:

"Artık, resullerin azim sahibi olanlarının sabrettiği gibi sabret! O inkarcılar için acele etme!"

Bu beyyine göstermektedir ki, sabır, öncelikle büyük aksiyon sahibi peygamberlere (Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed) emredilmiştir; çünkü en büyük ıstıraba maruz kalanlar onlardır. Istırabın büyüklüğü sabrın büyük olmasını gerektirir.

Ulül azm peygamberlerin sabrı en büyük, en zorlu sabırdır ama bütün peygamberlerin temel niteliklerinden biri de sabırlı olmaktır, (bk. 6/34; 21/85) Kur'an bu gerçeği ifadeye koyarken, dolaylı şekilde sabrın tanımını da vermektedir:

"Nice peygamber, beraberinde kendisini Rabb'e adayan birçok kişi bulunduğu halde savaşmıştır. Onlar, Allah yolunda kendilerine

gelip çatan zorluklar yüzünden gevşememiş, zayıflık göstermemiş, susup pusmamışlardır. Allah sabredenleri sever." (Ali İmran, 146)

Başlığın altına koyduğumuz ayet; sabrın hem mahiyetini hem de sonsuzlaşmak isteyen benliğe nelere mal olacağını göstermesi bakımından eşsiz bir beyyinedir. Yaklaşık aynı anlamda iki beyyine daha vardır: Bakara 155, Muhammed 31.

Kur'ansal ahlakın özü, yöntemi, sanatı olan melâmetin bir tür uygulanışı olan sabır, varlık ve oluşa, yaratılmışların değil, Yaratıcı'nın gözüyle bakanların tavrıdır. Sabır, hayat imtihanının başarı sırrını taşıyan tavrın öteki adıdır.

Sabırlı ilgili ayetlerin önemli bir kısmı, bu erdirici kavramın bir tür 'başarının anahtarı' olarak algılanmasını sağlayıcı niteliktedir, (örnek olarak bk.2/249; 8/65, 66) Tekâmül veya insanın ayrıldığı bütüne (Tanrı'ya) ulaşması, ıstırapla mümkün olmaktadır. Yani tekâmül, önümüze, aşılması gereken birçok engel, katlanılması gereken birçok sıkıntı, acı ve ıstırap yığmaktadır. Sabır bütün bu zorlukları aşmanın hem adı hem sanatı hem de tekâmül lügatindeki karşılığıdır. Bunun içindir ki 'sabır, işlerin en zorlularındandır." (Âli İmran, 186; Şûra, 43) Sabır, tanrısal lütuf ve inayetin önde gelenlerinden biridir. Tanrısal inayet olmadan sabrı gerçekleştirmek mümkün değildir. Son Peygamber'e hitap eden ve sabır kelimesini iki kez kullanan şu beyyineye bakın:

"Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımıyladır. Onlar için tasalanma! Kurmakta oldukları tuzaklar yüzünden de telaşlanma!" (Nahl, 127)

Sabır, böyle bir nitelik taşıdığı içindir ki, sabrı gerçekleştirenlerin Allah'ı yanlarına almış olacakları açıkça beyan edilmiştir. Başka bir deyişle, "Allah, sabredenlerle beraberdir." (Bakara, 249; Enfâl, 46) Ve sabredenler, O'nun sevgisine layık hale gelmiş olmaktadır. (3/146) Bu liyakat sayesindedir ki O, sabredenlere vereceği ödüllerde karşılıklılık, hesap, denklik aramıyor:

"Tarafımdan söyle: 'Ey iman eden kullarım, Rabbinizden sakının! Bu dünya hayatında güzel düşünüp güzel davrananlara güzellik var. Allah'ın toprağı/yeryüzü geniştir. Sadece sabredenlere, ücretleri hesapsız ödenecektir." (Zümer, 10)

Sabrın, sadece zorluklar karşısında gösterileceğini düşünmek

isabetli değildir. Sabır, nimet ve refah karşısında da gereklidir. Kur'an'ın ölümsüz tespitiyle 'sabır, insana isabet eden her şeye karşı' olmalıdır, (bk. Hac, 35) İsabet eden, zahmet olabileceği gibi nimet de olabilir; lütuf olabileceği gibi kahır da olabilir. Kur'an, sabrı iman adamının temel niteliklerinden biri olarak tespit ederken bunu da ilkeleştirmektedir:

"Yüzlerinizi doğu ve batı yönüne çevirmeniz hayırda erginlik/dürüstlük değildir. Hayırda erginlik/dürüstlük o kişinin hakkıdır ki, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır; akrabaya, yetimlere, çaresizlere, yolda kalmışa, yoksullara, öz-gürlüğüne kavuşmak gayretinde olanlara malı seve seve verir, namazı/duayı yerine getirir, zekâtı öder. Böyleleri söz verdiklerinde ahitlerine vefalıdırlar; bolluk ve bereket zamanı kadar, zorluk, sıkıntı ve şiddet zamanında da sabırlıdırlar. İşte bunlardır özüyle sözü bir olanlar. İşte bunlardır takva sahipleri." (Bakara, 177)

İnsanoğlu çoğu zaman, belalar karşısında sabırda başarılı olmaktadır da nimetler karşısında sabırda başarılı olamamaktadır. Hz. Ömer, bu noktada, tarihin en muhteşem tespitlerinden birini, İslam ümmeti bağlamında yapmıştır. Şöyle diyor:

"Zorluk ve belalarla imtihan edildik sabredebildik de nimet ve refahla imtihan edildiğimizde sabredemedik."

Tekâmülün karşımıza diktiği zorlukları nasıl yenecek, önümüze çıkardığı engelleri nasıl aşacağız? İmkân ve aracımız nedir? Tek kelimeyle cevap verilmiştir: Sabır. Sabır çok geniş bir kavram olup rıza, teslim ve tevekkülü de içerir. (Râgıb, el-Müfredât)

Benliğin zorluklara tahammülü (Tehânevî, el-Keşşâf, sabr) diye tanımlanan sabrın gerekçesi nedir? Anlaşılan o ki, sabır, zaferden emin olanların tavrıdır. Kur'an, "Sonuç, takva sahiplerinindir." (Kasas, 83) diyerek mutlu bir son müjdelemektedir. O halde, takva sahipleri (sonsuzluğu esas alanlar) zümresine dahil bir ferdin çarpıklık, zıtlık, çatışma ve kavgadan ürkerek feryat etmesi, ümitsizliğe düşmesi söz konusu edilemez. Tebrizli Şems (ölm. 645/1247) bu gerçeğe dikkat çekerken şöyle diyor:

"Sabrın mânâsı, işin sonunu gözlemek, sabırsızlığın mânâsı da işin sonunu göremeyecek kadar kısa görüşlü olmaktır. İlk saf, daima işlerin sonunu iyi görenlere kalır." (Şems, *Makaalât,* 1/74)

Ve Şems şöyle devam ediyor:

"Nasıl ki Yusuf kuyuya atıldığı, zindana tıkıldığı günlerde bile gecelerini hoş geçiriyordu. Çünkü kendisine Ay'ın, Güneş'in, yıldızların secde ettiğini rüyasında görerek buna inanmıştı." (Şems, age. 1/80)

Her büyük ruhun içinde bir Yusuf rüyası saklıdır, saklı olmalıdır.

Doğası itibariyle aceleci olan insanın (İsra,11) bu eksikliğini gideren bir ruhsal yardımdır sabır. Bunun içindir ki Hz. Peygamber sabrı, "insanoğluna yapılan lütufların en hayırlısı, en genişi" (Buharî, rikaak, 30) olarak nitelendiriyor.

Sabır bir nimet olduğu için onun 'en güzeli'ni elde etmemiz öğütlenmiştir. (bk. 12/18) Nedir 'güzel sabır'? Tasavvufta güzel sabır, "kendisinde halkla şikâyet bulunmayan sabır" diye tanıtılır. Bu tanıtım da Kur'an kaynaklıdır. Nitekim Hz. Yakup, oğlu Yusuf'un hasretiyle yanıp tutuştuğu günlerde şöyle konuşuyor:

"Ben, taşan kederimi, mahzunluğumu yalnız Allah'a arzediyorum." (Yusuf, 86)

Hz. Muhammed de Taif Günü diye bilinen ıstıraplı gününde müşriklerden gördüğü eza ve cefa üzerine halini yalnız Yaratan'a arz ederek şöyle yakarıyordu:

"Allahım! Kuvvetimin azlığı, hünerimin noksanlığı, insanlar karşısında zayıf düşmemden sana şikâyetçiyim. Sen, hor görülüp ezilenlerin Rabbisin. Benim de Rabbim sensin. Beni kime ısmarlıyorsun? Beni yüzüstü mü bırakıyorsun? Yoksa işlerimin yönetimi düşmanıma mı havale ediyorsun? Gazabına muhatab olmamışsam yine de gam yemem. Fakat afiyet vermen çok daha sevindirici olur. Karanlıkları aydınlatan yüzünün parıltısına sığınıyorum..." (Ayrıntılar için bk. İbn Teymiye; Resâil, 1/2)

Dert ve gam izafidir. Herkes kendi derdini büyük görür. Sabır, daha büyük dert ve gama çarpılmadığımız için bir şükür mânâsı taşır aynı zamanda. İnsan, nankör ve aceleci bir yaradılışa sahip bulunduğu için kendisine dokunan iğne ucunu görür ve başkalarına batan hançeri fark etmez. Sabır, bu nankörlük ve gafletin de önüne geç-mekte, insanı uyandırmaktadır.

Her şeyin Allah'tan geldiğini, her şeyin Allah'a gideceğini bilen bir vicdan Allah'ın arzu ve iradesi dışında bir şeyin meydana gelemeyeceğini de bilir. Allah kötülük is-temeyeceğine göre gelen dert ve gamın da nihayet hayır olan bir anlamı var demektir. Şeylerin ve olayların bize yarayanına "İyi, eyvallah!", bize yaramayanına "Ne kötü!" demek iman şuuruyla bağdaşmaz. Mümin, Rebîa bin Ebu Abdurrahman'ın (ölm. 136/753) şu sözlerinde belirtilen olgunluğa ulaşmak zorundadır:

"Sabrın zirvesi, musibetin geldiği günle gelmediği günün, insan **için** aynı olmasıdır." (Ebu Nuaym, Hilye, 3/262)

Kur'an'a göre, toplum hayatının erdirici ve besleyici unsurlarından biri de sabır ahlakıdır. Bunun içindir ki İslam toplumunda sabrı tavsiye de önemli bir yer tutar:

"Yemin olsun zamana **ki,** insan kesin bir **kayıp** içindedir. Ancak iman edenlerle güzel amellerde bulunanlar, bir de birbirlerine hakkı tavsiye, sabrı tavsiye edenler böyle değildir." (Asr suresi)

Ne ilginçtir ki, sahabîler birbirleriyle selamlaştıklarında veya ayrılacakları zaman bu Asr suresini okurlardı. Çünkü orada şu dört yaratıcı-erdirici unsur dikkatlere sunuluyor: **İman, eylem, hak** ve sabır. Ve bu **üçü** zafer ve mutluluğun esasıdır.

Denmişti ki nimetlerle azmamak, nimetler içinde dengeyi korumak da sabır cümlesindendir. Ve bu sabır, sabrın en çetini ve elbette ki en makbulüdür. Tasavvuf tarihinin anıt isimlerinden biri olan Sehl et-Tüsteri (ölm. 283/896) şöyle diyor:

"Afiyete sabır, belaya sabırdan daha zordur." (Sühreverdî, Avârif, bab: 59)

Son olarak Hilye'de yer alan **bir** kaydı naklederek bahsi kapayalım: Muhammed b. Vâsi'in elinde **bir** yara çıkmıştı. Dedi: "Şu yarada benim için ne büyük nimet var, bilir misiniz?" Sordular: "Neymiş o?" Nasıl olurda bir yara nimet olur?" Cevap verdi: "O nimet, **yara**nın gözbebeğimde, dilimin veya zekerimin ucunda çıkmamasıdır." (Ebu Nuaym, Hilye, 2/352)

SALÂT

(namaz, dua)

Kur'an, bütün varlık ve oluşu bir dua faaliyeti olarak değerlendirmektedir. Bu faaliyetin Kur'an terminolojisinde çeşitli adları vardır. Bunlardan biri de salât olup Türk ve Fars dillerinde karşılığı namazdır.

Salât, kelime anlamıyla dua demektir. Salât ayrıca af dilemek (istiğfar), rahmet, övgü, yüceltmek, tebrik etmek, desteklemek gibi anlamlar da taşıyor. Bu kelimenin İbranice'deki salûta (ibadethane) kelimesiyle ilgisi açıktır. Kur'an, bu salûta'yı salavât (22/40) ve musalla (2/125) şeklinde, çoğul olarak, ibadethaneler anlamında kullanıyor.

Kur'an'ın, eski peygamberlerin ümmetleri tarafından da uygulandığını haber verdiği salâtın şekli ve miktarı hakkında bilgimiz yoktur. Yalnız her ümmetin bir salât şekli olduğunu ve inanmayanların, müminlerle uğraşırken, onların salâtlarını tarih boyunca alay konusu yaptıklarını Kur'an bize haber veriyor, (bk. 5/58; 11/87; 31/17; 8/35) Râgıb, şaheseri *el-Müfredat'ın* salât maddesinde şöyle demektedir:

"Salât, aslı duadan ibaret olan ibadetin özel bir şeklidir, ibadetin bu adla anılışı, bir şeyin ihtiva ettiği şeyle anılışı cinsindendir. Salât, bütün dinlerde, şekli ne olursa olsun, yer alan ibadetin bir görünümüdür."

Salâtın müminlere bir görev olarak yüklenmiş bulunması ve şeklinin kısmen Kur'an ve kısmen de Hz. Peygamber tarafından gösterilmiş olması, onun, diğer zikir ve tespih faaliyetlerinden farklı olarak, belirli vakitlere bağlanmasını da gerekli kılmıştır.

"Salât, müminler üzerine, vakti belirli bir emir olarak yazılmıştır." (Nisa, 103)

Salât faaliyetinin vakte bağlanmış olması, bazı İslam bilginlerinin: "Namazın kazası olmaz, çünkü her gün aynı vakitler yeniden vücut bulmaktadır" sonucuna varmalarına neden olmuştur. Nitekim, Kur'an, oruçtan farklı olarak, namazın kazasından söz etmez, böyle bir düzenleme yapmaz.

Kur'an'ın salât deyimini birçok yerde zekâtla birlikte anması (bk. 2/83, 110, 177, 277, vs.), onun Müslüman toplumun psikolojik boyutunu tutmakta olduğunu gösteriyor. Çünkü zekât, aynı toplumun sosyo-ekonomik boyutunu tutmaktadır.

Bir dua faaliyeti olarak salât, evrendeki tespih faaliyetine şuurlu bir katılımdır. Gerçekten de salât, İbn Arabi'nin de işaret ettiği gibi, "Yatay, dikey ve kırık üç hareket şeklini birleştiren esrarlı bir ibadet biçimidir. O, varlığın Allah'ı anısının en tipik göstergesidir." Her varlık, fıtrî tespih ve ibadetini kıyam, rükû, secde hallerinden yalnız biriyle yapar. İnsansa bu üç hali namazda birleştirerek toplayıcı bir ibadet sergiler.

Kur'an, salâtı vazgeçilmez dinsel öğelerden biri olarak tespit etmiştir. O bir seçkinler veya 'ruhanîler' yöntemi değildir. En coşkun ve eylemci mizaçlar kadar, en sessiz ve hareketsiz mizaçlar da onda nasibine bir yol bulur. Kur'an, onu duada bağırıp çağıranlarla, aşırı şekilde sessiz ve hareketsiz kalanlar arasında bir denge yolu olarak belirlerken (bk. 17/110), bu evrensel gerçeğe dikkat çekmiş oluyor.

Salât, dua ve meditasyon sayesinde, üç boyutlu âlemin baskılarından sıyrılıp duyular ötesi fezaya tırmanan ruha, bedeni de aynı yönde bir değişim geçirmeye iterek, büyük bir destek sağlamaktadır. Hintli bilgin Şah Veliyyullah Dehlevî'nin (ölm.1762) söylediği gibi' "Salât, ruhu melekût âlemine yükseltmektedir." Dehlevî'nin vatandaşı çağdaş düşünür Muhammed İkbal (ölm. 1938), aynı gerçeği, şu şekilde ifadeye koyuyor:

"Salât, ruhun mekanik hayattan hürriyete kaçışıdır." (İkbal Reconstruction, 103)

Kur'an bize gösteriyor ki, kul Allah'a salâtta bulunduğu gibi, Allah da kula salât etmektedir. Bakara 157. ayet, müminler üzerine rabbin salavâtından bahsetmekte ve bu salavâtı rahmetle birleştirmektedir. O halde, musallî (salât icra eden) sıfatı hem

Allah'ın hem kulun sıfatı olur. Buna bağlı olarak, melekler de Allah ile birlikte, salât eden kula, mukabil salât haline girerler, (bk. 33/142; 2/157)

Günlük hayatın sonsuza bağlı yanımızı ezen, hırpalayan şartlarla dolu atmosferinden ruhsal fezaya yükseliş, benliğimizi üst boyutlara çekerek iç dünyamızın arınmasına elbette ki yardım edecektir. Kur'an bu gerçeğe dikkat çekerken, şöyle diyor:

"Kitap'tan sana vahyedileni oku! Namazı/duayı da yerine getir! Çünkü namaz/dua, çirkinliklerden ve kötülüklerden alıkoyar. Elbette ki Allah'ın zikri /Kur'an'ı daha büyüktür! Allah, neler yaptığınızı biliyor." (Ankebût, 45)

Burada dikkat çeken bir nokta da Kur'an okumanın salâttan daha üstün bir ibadet olduğudur. Gerçekten de Kur'an okumak, Kur'an'ın emrettiği ibadetlerin hem ilki hem de en büyüğüdür. Sonsuzluktan nasiplenen ruh, ölümlü ve iğretinin tahakküm oranını düşürerek ferdi ölümsüzlüğe uzanan çizgide güçlendirir. Salât, Araste'nin güzel deyişiyle, "alışılagelmiş hayattan gerçek hayata bir geçiş ve insanın kendini aşmasının en ideal yoludur." (Araste, *Growth to Selfhood,* 21-22) Kur'an, bu noktaya parmak basarken de şöyle diyor:

"Sabra ve namaza/duaya sarılarak yardım dileyin. Hiç kuşkusuz bu, kalbi ürperti duyanlardan başkasına çok ağır gelir." (Bakara, 45, 153)

Salât, tüm varlığın dua ve ibadet tavrının ortak ifadesidir. Bu demektir ki salât, yüzlerce, binlerce, milyonlarca hatta milyarlarca renk-desen ve yöntem arz eder. Namaz kelimesiyle ifade edilip kılınan ise salâtın çok özel bir şeklidir. Bu özel şekil, tüm niyaz ve dua faaliyetlerini bir araya getiren 'toplayıcı bir ibadet' olarak dikkat çekmektedir. Dinin, Allah'ı yüceltmek ve anmak için öngördüğü tüm davranış ve düşünceler namazda ahenkli bir bütün haline getirilmiştir. Ancak unutmamak gerekir ki, bu ahenkli bütünün, belli zorunluluklar altında belli kısımlarının dışta tutulması, yapılan işin salât olmasını engellemez. Fıkıh deyimleriyle ifade edersek, salâtın esas ve değişmez rüknü (omurgası), Tâha suresi 14. ayette ifade edilen özdür. Cenabı Hak bu öze dikkat çekerken şöyle buyuruyor:

"Namazı, beni anmak için kıl!"

Allah'ı anma varsa, salât var demektir.

Öteki rükünler, zait (artı, gerektiğinde olmayabilecek) rükünlerdir. İmamı Azam'a göre, kıraat (namazda Kur'an'dan belli bir bölümün okunması) da zait bir rükündür. **Zait** rükünlerin özelliği şudur ki, şartlar ve mazeretler onların yerine başka şeylerin ikame edilmesini (geçirilmesini) gerekli kılabilir ve bu, dinen sakıncalı olmaz.

Birçok varlık, bizim kıldığımız salâtın onda, yüzde, belki binde birini salât edinmiştir. Onların yaptıkları da salâttır. Bize özel salât halinin de insan hayatında, imkânlara, mekânlara, zamanlara, şartlara göre onlarca icra şekli söz konusu olabilir, olmalıdır. İslam'ın tüm zamanlara ve coğrafyalara hitap eden bir din oluşunun kaçınılmaz sonuçlarından biri de budur. Kur'an'ı dikkatle okuyanlar bu söylediklerimizin ayrıntılarını yakından tanıyabilirler. Örneğin Kur'an, binek üstünde veya yürüyerek namaz kılmaktan söz etmektedir. (2/239)

Böyle bir namazda en azından rükû ve secdenin olmayacağı, olamayacağı açıktır. Oysaki fıkıh, rükû ve secdeyi namazın olmazsa olmazları arasında göstermektedir. Ve bu doğrudur. Ama bu, normal ve rahat şartlara göre böyledir. Namaz, Allah ile insanın temel diyalogu olarak, her şart ve durumda kılınmalı, korunmalıdır. Bu böyle olduğu içindir ki Kur'an. bazı hallerde secdesiz ve rükûsuz namaz kılmava da izin vermektedir. Böyle bir namaz da salât cümlesindendir. Ne var ki mazeret haline uyarlanmış bir salâttır...Unutulmasın ki bu uyarlamanın kapısını bizzat Kur'an açmaktadır. Bundan doğal ne olabilir? İnsana şahdamarından daha yakın olan Yüce Allah (Kaf, 16) sadece belirli şekillerde eğilip kalkanların niyazını duyup ötekileri huzurundan kovacak değil ya!..

İbadette, o arada namazda, mükemmellik şartlarıyla yeterlilik şartlarını birbirine katmak son derece yanlış ve zararlı bir yaklaşımdır.

Özetlersek, geleneksel fıkhın anlattığı salât, Kur'an'ın anlattığı geniş salâtın belli bir uygulanışıdır. Bu uygulanışın en güzeli ve en mükemmeli verdiğine bir itiraz olamaz; ancak salâtın bu anlatılan dışında bir şeklinin ve icrasının mümkün bulunmadığını söylemek, akıl ve din dışıdır. Böyle bir iddianın dine ve insana, hizmetten çok

zarar getireceği ise açıktır. Çünkü böyle bir iddia, Kur'an'ın evrensel tebliğinin temel unsurlarından biri olan salâtı uygulanamaz hale sokarak evrenselliği zedelemekte ve sonuçta insana da dine de zarar vermektedir.

BİNEK ÜSTÜNDE VE YÜRÜYEREK NAMAZ MESELESİ

Hiç eğilmeden (ayakta) veya yürüyerek namaz kılınabilir mi?

Eğer normal şekliyle kılmayı engelleyen bir durum varsa elbette kılınabilir. Çünkü, Allah'a ibadet etmemenin hiçbir gerekçesi olamaz. Şekil, şartlara ve zorunluluklara göre değişebilir ama ibadeti tamamen kaldırmak söz konusu edilemez. Kur'an, ayakta, hatta yürüyerek namaz kılmaktan da söz ettiğine göre ayakta, hatta yürüyerek de namaz kılınabilir. Daha doğrusu, bu şekilde namaz kılmayı gerektiren şartlar doğabilecektir.

Burada iki şeyi birbirine katmamak zorundayız: Normal şartlarda namaz, bildiğimiz şekliyle kılınır. Bu normal şartlar mevcutken namazı hiç eğilmeden veya yürüyerek kılmaya kalkmanın savunulur bir yanı olamaz. Tıpkı sağlıklı bir insanın durup dururken oturarak namaz kılmaya kalkmasının savunulur bir yanı olmadığı gibi...

Ancak, ibadet-dua, zaman ve mekân üstü bir değerdir. Bunun içindir ki, Kur'an, değişen zamanlara ve şartlara uyarlanmayı sağlayan tedbirleri bizzat kendisi getirmiştir. Bu tedbirlere 'ikame değerler' (normal zamanlarda kullanılan değerlerin yerini alabilecek değerler) veya 'ikame tedbirler' diyebiliriz. İkame değerleri olmayan bir din, evrensel olamaz. Nedir ikame değerler?

Normal şartlarda, alışılmış ve yerleşmiş şekliyle yerine getirilen buyrukların zorunlu hallerde veya tamamen değişen şartlarda başka biçimde yerine getirilmesine imkân veren değerlere, ikame değerler diyoruz. Salâtın kıyam halinde (ayakta) kılınması normal ve alışılmış şekildir. Salata bu şekliyle imkân veren şartlar kısmen veya tamamen ortadan kalktığında Müslümanın salâtını mümkün hale getirmek kaçınılmazdır. Aksi halde din, bir noktadan sonra yaşanamaz hale gelir. Böyle bir sonucun doğmaması için ikame değerler devreye girer. Ayakta salât edemeyen bunu oturarak yapar. Ayakta ve sabit halde salât edemeyenler içinse yürüyerek salât imkânı getirilmiştir.

İşin esası şudur: Salât, bir toplayıcı ibadettir; Kur'an'daki tüm tazarru' (Allah önünde boyun büküş) ve niyaz hallerini toplar. Normal zamanlarda salât bu toplanan hallerin tümüyle yapılır. Şartlar bunlardan birini veya birkaçını dışta tutmayı gerekli kılıyorsa o zaman salât, korunabilecek kısımların korunmasıyla yapılır.

İkame değerlerin kullanılması, zorunlu haller içindir. Gözardı edilmemesi gereken şudur: Kur'an bu durumdan söz ettiğine göre, insan hayatı bu tür zorunluluklarla karşılaşacak ve bu ikame değerleri kullanabilecektir.

AYAKKABILARLA SALÂT MESELESİ

Salâtın yerine getirilmesi (ikametu's-salât) konusunda bir önemli nokta da ayakkabıların çıkarılıp çıkarılmaması meselesidir.

Ayakta ve yürüyerek salât mümkün ise bunun zorunlu sonucu, ayakkabıları çıkarmadan da salât edilebileceğidir. Geleneksel fıkıh kitaplarında bile bunun mümkün olduğunu gösteren açık beyanlar vardır. Bunun da ötesinde, bazı fıkıh ve hadis kitapları, ayakkabıları (en-na'leyn) ve mestleri (el-huffeyn) çıkarmadan kılınan namazın ayakkabılar çıkarılarak kılınan namazdan daha üstün olduğunu bildirmektedir. Önce, söylemin klasik hadis ve fıkıh kitaplarındaki veriliş biçimini görelim:

Fıkıh ve hadis alanının büyük isimlerinden biri olan ve uydurma hadislere karşı mücadelesiyle de tanınan Şevkânî (ölm. 1250/1832), tüm fıkıhçıların el kitaplarından biri olan eseri *Neylü'l-Evtâr'da,* üzerinde olduğumuz konuyla ilgili olarak şu bilgileri veriyor:

"Ashaptan Saîd bin Yezid demiştir ki, 'Enes bin Mâlik'e şunu sordum: 'Hz. Peygamber, ayakkabılarını çıkarmadan namaz kılar mıydı?' Enes şu cevabı verdi: "Evet, kılardı." (Bu hadis Buharî ve Müslim'in ortak rivayetlerindendir.)

"Ashaptan Şeddâd bin Evs diyor ki, 'Hz. Peygamber şöyle buyururdu: 'Namazlarım ayakkabıları ve papuçları ayaklarında iken kılmayan Yahudi ve Hristiyanlara muhalefet edip namazlarınızı ayakkabılarınızı çıkarmadan kılın." (Ebu Davud)

"Bu konuda Enes bin Mâlik'ten rivayet edilen 4 hadis daha vardır."

Demek oluyor ki, ibadet hayatındaki daha birçok uygulama gibi, ayakkabısız salât töresi de bir Ehlikitap töresidir. Ehlikitap, sonraki zamanlarda bu töreden kurtuldu, Müslümanlarsa bu Ehlikitap töresini din haline getirdi.

Ayakkabıları çıkarmadan namaz kılmanın efdaliyetine ilişkin hadisleri ayrı ayrı ve uzun uzun değerlendiren Şevkânî sonucu şöyle özetliyor:

"Bu hadisler, ayakkabıları çıkarmadan namaz kılmanın meşruiyetine kanıttır. Sahabe ve tâbiûn neslinin önde gelenlerinin bu konudaki tartışmaları meşruiyet konusunda değil, müstahaplık (daha iyi olma, sevimli olma) ile mekruhtuk ve mubahlık konusundadır. Hz. Ömer'in, ayakkabıları çıkarmayı mekruh gördüğü, halkı ayakkabılarını çıkarmadan namaz kılmaya zorladığı rivayet edilmektedir. Irak fıkhının babası sayılan sahabî İbn Mesûd (ölm. 32/652) da aynen Ömer gibi davranırdı. Namaz sırasında ayakkabılarını çıkaranların dövüldüğü yolunda rivayetler de vardır. İmamı Âzam'ın büyük hocası İbrahim en-Nehaî'nin de ayakkabıları çıkararak namaz kılmaya karşı olduğu bildirilmektedir. Tüm bunlar, namaz sırasında ayakkabıların çıkarılmamasının bu sayılan kişiler katında müstahap (dinen sevimli) görüldüğüne kanıttır."

"Irakî; Tirmizî şerhinde diyor ki: 'Namaz sırasında ayakkabıların çıkarılmamasını esas alanlar içinde Hz. Ömer, Osman bin Affân, Abdullah bin Mesûd, Uveymir bin Saîde, Enes bin Mâlik, Seleme bin Ekva', Evs es-Sakafî... gibi sahabîlerle Saîd bin el-Müseyyeb, Urve bin Zübeyr, Salim bin Abdullah, Ata bin Yesâr, Ata bin Ebî Rebah, Mücahit bin Cebr, Tavus bin Keysân, Kadı Şureyh, Ebu Amr eş-Şeybanî, Esved bin Yezid, İbrahim en-Nehaî, İbrahim et-Teymî... gibi tâbiûn bilginleri de vardır." (Şevkânî; *Neylü'l-Evtar,* Babu's-salâti fi'n-na'leyni ve'l-huffeyn)

Peki, bütün bu anlatılanlar ne demek oluyor? Bu rivayetler içinde, Hz. Peygamber'in, ayakları çıkararak namaz kılmayı Yahudi ve Hristiyanların tavrı olarak gösterdiğini, Müslümanların Ehlikitap'a muhalefet için ayakkabılarını çıkarmadan namaz kılmaları gerektiğini bildiren sözler de var ki bunlar, salâtın icrasında ayakların çıkarılmamasının tercih edilmesi gerektiğine açık kanıttır.

Şu soruyu sormalıyız: Hz. Peygamber, ayakkabıları çıkarmadan namaz kılmayı özel bazı mazeret halleri için mi gerekli gösterdi, yoksa tüm haller için mi?

Şevkânî'nin beyanlarına bakılırsa uygulama, mazeret halleri için değil, geneldir.

Şevkânî'nin nakilleri ve tespitleri geçerli sayılırsa cami ve mescitlerde ayakkabıları çıkarmadan namaz kılmayı sağlayacak bir düzenleme yapmak. İslam fıkhına uygunluğun ötesinde, sünnete uygunluğu ve sevap artırmayı sağlayıcı bir yaklaşım olarak görülebilecektir.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu tavrı hatırlatacak beyanlarda bulunan din âlimlerini, sapıklık, reformatörlük, hatta dindışılıkla suçlayan gelenekçi cehalet ve Cumhuriyet düşmanı organize yobazlık, ilimsizlik ve irfansızlık sergilemenin ötesinde bir şey yapmıyordu. Ne yazık ki, böylesine açık bir fıkhî-İslamî gerçek, kitlelerden saklanmış, gerçeğin tam tersi dinleştirilmiştir. Gerçeğin tersini dinleştiren anlayışlarla Müslümanların nerelere geldiği ise hepimizin gözleri önündedir: Zillet, hüsran ve perişanlık...

Şevkanî, adını koymadan, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki bu tavrın bir benzerine mi öncülük etmek istiyor? İşte biz bunu anlayabilmiş değiliz...

Geleneksel fıkıh kitaplarında, buna benzer 'acabalar' yaratan epey tespit vardır... Ancak bunlar etkili olamamış, yaygınlaşamamıştır. Biz bugün için şunu rahatlıkla söyleme imkânına sahip bulunuyoruz: Hayat şekli, koşulları gerektiren kişi, salâtını ayaklarını çıkarmadan, hatta yürüyerek de yerine getirebilir. Buna engel çıkarmak, Kur'an ve sünnetin açık beyanlarına aykırıdır. Esas dinsizlik, bu gerçeği dile getirenlerin tavrı değil, onları alçakça suçlayan dincilik kodamanlarının şirretlikleridir.

SALÂTTA KIRAAT (KUR'AN OKUMA) MESELESİ

Geleneksel fıkıh, Peygamberimizin uygulamalarını da esas alarak, salâtın geçerliliğini, Kur'an'dan az veya çok bir parçanın okunmasına bağlı tutmuştur. Salâtta okunması gereken Kur'an'ın en azı, Peygamberimiz tarafından Fatiha suresi olarak tespit edilmiştir.

Salâtta, Kur'an'dan bir miktar okumanın zorunlu gösterilmesi, Kur'an'ın böyle bir buyruk taşımasından kaynaklanmıyor. Kur'an'ın böyle bir talebi olduğu yolundaki beyanlar, tevillerle öne çıkarılmış zorlamalardan öteye geçemez. Sebep Kur'an'ın emri değil; Müslümanın, ilahî kaynakla bir biçimde beraberliğini sağlamak, Müslümana salâtını rahatça yapma imkânı vermektir. Kur'an, 'namaz sırasında okunması gereken metinler' (dua, tespih, tehlil vs.) diye bir şeyi, değil ayrıntılarıyla, ana hatlarıyla bile göstermemiştir. İlahî kitapta, salât sırasında Kur'an'dan bir bölümün okunacağına ilişkin hiçbir beyan yoktur.

Kur'an okumaya veya Kur'an'dan kolaya geleni okumaya ilişkin emirlerin hiçbirinde 'namaz sırasında okumak' kaydı mevcut değildir. Müzzemmil suresi 20. ayetteki: "Kur'an'dan kolay geleni okuyun!" emri, namaz kaydına bağlanmamıştır; mutlak bir emirdir. Bu mutlak emir, surenin başında verilmiş, 20. ayette ise yerine getiriliş şekli gösterilmiştir.

İşin gerçeği şudur: Kur'an okumak, Kur'an'ın emirlerinden biridir. Ve Kur'an'ın ilk ve temel ibadetidir. Tıpkı namaz kılmak, tıpkı oruç tutmak gibi...Galiba kabul edilmek istenmeyen de budur. Kur'an okuma emri namaza hapsedilip o da "Bir ayet de okusan olur"a bağlandığında Kur'an rafa kaldırılmış olur. Nitekim böyle de olmuştur.

Müzzemmil 20. ayetteki 'Kur'an okumakla namazın amaçlandığı iddiasının Kur'ansal delili var mıdır; varsa nedir? Geleneksel zihniyet burada, kendi koyduğu bir kuralı kanıt yapmaktadır. Şeyhin kerameti kendinden menkul. O uydurma kural şudur: 'Zikru'l-cüz iradetü'l-küll', yani parçayı anıp bütünü kastetmek. Bu uydurma kurala göre, Müzzemmil 20. ayette anılan Kur'an okumak, namazın parçalarından biridir ve o parça anılarak bütün olan namaz kastedilmiştir.

Bunlar nereden çıkarılıyor? Böyle bir kurgulama ile Kur'an adına kural koymak hakkını nereden alıyorlar? Allah, gönderdiği dinin temel ibadetlerinden biri olan namazı, 'mufassal ve mübîn kitap'ta düzenlerken "Namazda Kur'an okuyun!" neden demiyor?

Müzzemmil 20'de, 'Zikru'l-cüz iradetü'l-küll' kuralını işletip (ki bir edebiyat kuralıdır) "Kur'an okumaktan maksat namaz kılınmasıdır" sonucuna varırken hangi delile dayanıyoruz? Namaz

kılma emrini bu ayetten, o acaip kural işletilerek çıkarmak zorunda neden olalım? "Namaz kılın!" emri, bağımsız olarak defalarca tekrarlanmaktadır. Bu ayet, namaz emrinden ayrı olarak "Kur'an okuyun!" emrini getirmektedir. "Kur'an okuyun!" emrini saf dışı etmek için edebiyattan aşırdan bir kuralla Müzzemmil 20. ayeti lüzumsuz bir tekrara dönüştürmenin mantığı nedir?

Kur'an'ın hiçbir yerinde, namazda Kur'an'ın bir parçası okunacak diyen hiçbir beyan yoktur. Ebu Bekr el-Asam (ölm. 200/815), Süfyan bin Uyeyne (ölm. 198/813) gibi ünlü muhaddis-fakîhler, bu gerçeğe dayanarak, namazda kıraatin (Kur'an'dan bir parça okumanın) farz olmadığını söylerler. Onlara göre, "Namaz, birtakım fiillerin adıdır, birtakım zikirlerin, duaların adı değil." Namaz, bu fıkıh bilginlerine göre, bir fiiller toplamıdır, bir okuyuşlar toplamı değil. Onlar der ki: "Bunun içindir ki, namaza ilişkin fiillerden âciz olandan namaz borcu düşer; ama namazla ilgili okuyuşlardan âciz olandan bu borç düşmez." Çünkü namaz, o fiillerdir, bu okuyuşlar değil. (bk. Kâsânî; *Bedâi'u's-Sanâi',* 1/516)

Eğer namazda Kur'an'dan belli bir miktarın okunması, bizzat Kur'an'ın emri olsaydı, biraz önce adını andığımız bilginler, "Kıraat farz değildir" içtihadında asla bulunamazlardı. Kur'an okumak, ayrı bir emirdir. Üstelik bu emir, namaz emrinden önce indirilmiştir. Ankebût 45. ayet bu emrin, "Namaz kılın!" emrinden daha erdirici ve üstün olduğunu açıkça ifadeye koymaktadır. Böyle iken, daha üstün olanı (Kur'an okumayı), ikincil olanın (namazın) cüz'ü (parçası) yapmaya kalkmak fakîhlik değil, şeytanî bir tezgâhtarlıktır.

Kur'an, mesaj ve emirlerinin evrensel-genel oluşuna uygun bir biçimde, salât sırasında nelerin okunacağını, salât emriyle yükümlü müminlerin tercihine bırakmıştır. Tüm insanlığa hitap eden mesaj, yüzlerce renk, desen, meşrep ve karakter arz eden insanlık camiasının, Yaratıcı'ya yakarışta esas olan bir faaliyette gönüllerinden geldiği gibi yakarmalarına imkân vermektedir. Vahyin ruhu, aklın apaçıklık ilkesi de bunun böyle olmasını gerektirir.

Şafiî, Hanbelî, Mâlikî ve İmamiyye fıkhının büyük otoriteleri, işte bu gerçekten hareketle, Fâtiha'yı doğru düzgün okuyamayanların onun yerine başka dualar, zikirler okuyabileceklerini belirten fetvalar vermişlerdir. Kur'an, namazda, kendisinden bir parçanın okunması gerektiğini söylemiş olsaydı fıkhın dört büyük ekolü-

nün imamları biraz önce değindiğimiz fetvayı asla vermezlerdi, veremezlerdi.

HERKESİN, ANADİLİNDE NAMAZ KILMASI

Anadilde ibadet meselesine Kur'an zemininde baktığımızda, bize sorun çıkaran hiçbir şey tespit edilemez. Kur'an bu konuyu serbestlik alanı içinde bırakmıştır. İsteyen, münacaatlarında Kur'an'dan ayetler okuyabilir ve bu, Kur'an'la beraberliğimize yardımcı olduğu için çok da iyi olur. Bu münacaat ayetlerinin sayısı yüze yakındır. Kur'an okuma emrini namazın uydusu haline getirip işlemez kılan yaklaşımlar bu münacaat ayetlerini okumayı da gündeme getirmemekte, "Herhangi bir ayeti okusan olur" diyerek Müslümanları ona buna beddua ettirerek veya Firavunların tanrılık iddialarını anlatan ayetleri okutarak namaz kıldırıyorlar. Cenabı Hak ise "Namazı beni anmak için kıl!" diye ferman ediyor. Nerede o ferman, nerede bu uygulama!?.

Kaynaklarımızın bildirdiğine göre, Hz. Peygamber, Fâtiha'yı iyi ve güzel okuyamadığını arz eden bir sahabîsine, Fatiha yerine başka dualar okuyarak namaz kılabileceğini söylemiş ve ona şu duayı öğretmiştir: "Allah'ı tespih ederim, hamt O'nadır. O, en yücedir. Her türlü güç ve yetki sadece O'nundur." (Ebu Davud, salât; Nesaî, iftitah; Tirmizî, salât; ayrıca bk. Kurtubî; Tefsir, 1/126; Râzî; Tefsir, 1/215) Sünnetin bu verilerine dayanan İmamı Âzam, Fâtiha'nın namazda okunuşunu farz, vacip veya sünnet olarak görmemiş, sadece müstehap (sevimli, tercih edilen) kabul etmiştir.

Namazda Kur'an'ın tercümesinin veya Kur'an dışından duaların okunabileceğine en şaşmaz ve tartışılmaz kanıt, bizzat Hz. Peygamber'in kendisinden gelmektedir. Ve o da şudur: Hiç kuşkusuz bir biçimde bilmekteyiz ki Hz. Peygamber, namazlarında Kur'an ayetlerinin arasına kendi özel dualarını serpiştirirdi. Zammı sure olarak okuduğu ayetleri böler, bir süre, içinden gelen bazı duaları okur, daha sonra yine Kur'an okumaya başlardı.

Bunun konumuz bakımından anlamı şudur: Bizzat Hz. Peygamber, namazda kıraat makamında Kur'an dışında dualar okuyor ve bunun yapılabileceğine cevaz veriyordu. Şimdi kim

çıkıp da diyebilir ki bir insan, kıraat makamında içinden gelen duaları edebilir ama bu dualar, Kur'an ayetlerinin tercümesi olmamalıdır. Böyle bir iddianın akıl ve idrakle ilgisi olabilir mi? Kişi, içinden gelen duaları okuyarak namazını kılabiliyorsa bu dualarını, Kur'an'dan, Kur'an'ın öğrettiği dualardan alamaz mı? Elbette ki alır ve bu çok da makbul olur.

İnsan sormadan edemiyor: Neden Kur'an'ın anlaşılarak okunmasına yönelik her davranıştan tedirginlik duyuluyor? Anlamadan okumanın her çeşidine "Evet" iken, anlayarak okumanın bir çeşidine bile "Hayır!" Gerçek şudur: Kur'an layıkıyla tercüme edilemez, onun için de "Kur'an'ın tercümesi namazda okunamaz" iddiası mesnetsiz bir safsata, boş bir dayatma, örfi bir saplantıdan ibarettir.

VARDIĞIMIZ SONUÇLAR

Anadilde ibadet konusunda yaptığımız ve *'Anadilde İbadet Meselesi'* adıyla yayınladığımız çalışma bizi şu sonuçlara götürmüştür:

1. İslam vahyi ve Müslüman mirası içinde, müminlerin ana dillerinde ibadet etmelerini, namaz kılıp niyazda bulunmalarını engelleyen hiçbir ilke, kural ve buyruk yoktur:

Tam aksine, bizzat Peygamberimiz bu imkânı açmış ve uygulamasını kendi eliyle yapmıştır. İslam fıkıh mirası, hiçbir müdahaleye lüzum bırakmadan sorunu çözüyor ve herkese anadilinde ibadet etme hakkını veriyor. Bununla da kalmıyor, bu hakkın nasıl kullanılacağını -hem de birkaç seçenek göstererek- ortaya koyuyor. Bunun aksini iddia edenler, din adına yalan söyleyen engizisyon kalıntısı müfterilerdir.

2. Anadilde ibadet iki şekilde hayata geçirilebilmektedir:

a) Namazlarda Fâtiha'nın (ve diğer Kur'an ayetlerinin) yerine kişinin, kendisine kolay gelen duaları okuyup niyazda bulunmasıyla.

Bu yol, bizzat Hz. Peygamber tarafından açılmış ve uygulaması gösterilmiştir. **Şafiî,** Hanbelî, Mâlikî ve İmamiyye fıkhı bu yolu kullanmaktadır.

b) Kur'an'ın herhangi bir dildeki çevirisinden gereken yerleri seçip okuyarak namaz kılmakla. Hanefî fıkhı bu yolu seçmiştir.

3. Anadilde ibadet bir ruhsattır, emir değil. İsteyen, ihtiyaç duyan bu ruhsatı kullanır:

Dayatma, resmîleştirme anlamına gelecek müdahaleler insan haklarına ve "Dinde ikrah yoktur" ilkesine aykırıdır. Herkesin, Allah'a ibadetini bildiği, anladığı bir dille yapabilmesi, insan haklarının en zorunlu belirişlerinden biridir. Bu hakka tecavüz etmek veya birtakım oyunlarla engeller koymak açık bir insan hakkı ve din ihlalidir. Din adı altında vahim bir dinsizliktir. Birtakım yerel, geleneksel, kişisel veya grupsal kabulleri öne sürerek insanın bu hakkını elinden almak veya kullanımını güçleştirmek İslam mesajının evrenselliğini tartışma konusu yapar.

Anadilde ibadet, her ne hikmetse, Kur'an'ın çevirisinin okunup okunmayacağı sorusuna bağlanıp orada çakılı tutuluyor. Oysaki anadilde ibadet meselesi bundan ibaret değildir. Bu meselenin temel sorularından biri de 'Kur'an dışından metinlerle veya herkesin içinden geldiği duaları yaparak ibadet edip edemeyeceği' meselesidir.

Konuyu biraz daha açalım:

Bir fakîh, Kur'an'ın çevirisi ile ibadet yapılamayacağına inanabilir (Şâfiîler, Hanbelîler, Mâlikîler ve İmamiyye gibi). Bir fakîh Kur'an'ın tercüme edilemeyeceğini ve hatta edilmemesi gerektiğini düşünebilir. Bu durumda bile anadilde ibadet yine tartışılacak ve örneğin, Kur'an'ın çevrilmesine karşı çıkan bir fakîh, anadilde ibadeti savunabilecektir. Nitekim **Şafiî,** Hanbelî, Mâlikî, İmamiyye fukahası böyle yapmıştır. Onlar, anadilde ibadet ihtiyacını yok saymamış, ancak çözümü Hanefîlerden başka bir yaklaşımla getirmişlerdir.

Anlaşılan o ki, Kur'an'ın tercümesi meselesindeki tartışma ile anadilde ibadet tartışması ayrı ayrı içtihatlara konu olabilecek fıkıh meseleleridir. Bunu görmezlikten gelerek veya saklayarak, "Kur'an tercüme edilemez, o halde Arapça dışında bir dille ibadet de edilemez" gibi bir sonuca varmak bilim ve din dışıdır. Varsayalım ki Kur'an tercüme edilemez, varsayalım ki Kur'an tercüme edilse de onun tercümesiyle namaz kılınamaz. Varsayalım ki, İslam fıkhının kurucu dâhisi İmam Âzam "Kur'an'ın tercü-

mesiyle Arapçayı bilenler bile namaz kılabilir" içtihadında hata etmiştir. Bunun sonucu, "Arapça bilmeyen veya bazı Kur'an surelerini Arapça ezberleyemeyenler namaz kılamaz" hükmü değildir. Bunun sonucu, "Mutlaka Arapça öğreneceksin, yoksa geri zekalı veya ümmî sayılırsın" şeklinde insanlık dışı bir suçlama da değildir. Bunun sonucu, Hz. Peygamber'in örneklendirdiği, **Şafiî,** Hanbelî, Mâlikî ve İmamiyye fakîhlerinin içtihatlarıyla hayata geçirdikleri görüşün uygulamaya konması olacaktır.

Özetlersek; Kur'an'ın muhatabı olan yaklaşık 7 milyar insanın Arapça bilmeyenleri, namaz kılmak istediklerinde İslam onlara şu iki imkânı, analarının ak sütü gibi bir hak olarak vermektedir.

Musallî (salât eden), Kur'an'dan okunacak miktarı özgün Kur'an metninden okuyabileceği gibi, kendi dilindeki Kur'an çevirisinden de okuyabilir. Bu okuyuşların hiçbirinde başarılı olamayanlar ise içlerinden gelen duaları okuyarak salât ederler. İşin dinsel ve aklî esası, budur. Geleneksel bazı fıkıhçıların salâtta okunacak Kur'an'ın özgün Arapça metinden okunması gerektiği yolundaki kabulleri ise tamamen İslam dışı bir dayatmadır. Bu dayatmanın sürdürülebilmesi için dine, fıkha, mezhep imamlarına söyletilen yalanlar ise şaşırtıcı boyutlara ulaşmıştır.

Salât-Kur'an ilişkisini biz, *Anadilde İbadet* (Yeni Boyut Yay. İstanbul, 2002) adlı eserimizde geniş bir biçimde ele aldık. Şimdi o eserden bazı parçaları buraya aktarmak istiyoruz.

Türkiye Diyanet İşleri'nin, 15-18 Mayıs 2002 günlerinde İstanbul Tarabya Otel'de gerçekleştirdiği din şûrasında alınan kararların anadilde ibadetle ilgili olanı, problemin kesin çözümü değil, hak tecavüzünü kısmen önleyen geçici bir tedbirdir. Şöyle ki:

Diyanet'in bu kararı, fıkhın verilerini olduğu gibi yansıtıcı değil, o verilerin kısıtlı, sansür edilmiş bir aktarımıdır. Şöyle denmektedir: "Namazın ihmal ve tehir edilemeyeceği dikkate alınarak, Kur'an'ın aslî lafzını okuyamayanların, öğreninceye kadar, tek başına namaz kılarken mealiyle kılması mümkündür."

Bu karardaki 'öğreninceye kadar' kaydı fıkhın verilerine tamamen aykırı, kısıtlayıcı bir eklemedir.

'Kur'an'ın aslî lafzını okuyamayanların' ifadesi de fıkhın verile-

rine aykırıdır. Doğrusu şöyle olmalıdır: "Kur'an'ın aslî lafzını güzelce okuyamayanların..." Bu iki ifade, fıkhî-amelî sonuçları bakımından çok farklıdır. Bir defa, fıkıh bu noktada, 'Arapça'yı okuyamayanlar' veya 'Arapça'yı bilmeyenler' demiyor; 'Arapça'yı güzelce okuyamayanlar' diyor. Özgün ifadesiyle, 'Men lâ ya'rifu'l-Arabiyye' demiyor, 'Men lâ yuhsinü'l-Arabiyye' diyor.

Diyanet deklarasyonundaki ifade, birincinin karşılığıdır. Yani Diyanet, İslam fıkhının söylediğini söylememiş, fıkhın beyanını yerel hesaplara uydurmak için fıkha yalan söyletmiştir. Bunu esas aldığımızda, Fâtiha'yı sekiz on yanlışla okuyan ve bunu okumak sanan insanlar -ki büyük çoğunluk böyledir- aldatıldıklarını bir türlü fark edemediklerinden, Arapça okuyarak namaz kılıyoruz sanısına teslim olmayı sürdüreceklerdir. Fıkhın esas aldığı "Arapça'yı güzelce okuyamayanlar" ifadesi işte böyle bir yanılgıyı, böyle bir aldatılmışlığı ortadan kaldırıcı niteliktedir. Ne yazık ki, o ifade Türkiye Diyaneti tarafından değiştirilmiş, yeni bir ifade icat edilmiştir. Buna bir de 'öğreninceye kadar...' kaydı eklenerek, fıkhın tanıdığı hakkın kullanılması âdeta imkânsız kılınmıştır.

Anadilde ibadet konusunun Türkiye'deki geçmişi karmaşıktır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, hurafeleri yıkan irade, halkın, Kur'an'ı, mesajı ve içeriğiyle tanımasını istemiş ve bunun bir uzantısı olarak ibadetlerini de kendi dilinde yapmasını gündeme getirmiştir. Ne var ki, iş, uçların tasallutuna uğramış, birileri Kur'an'ın Arapça metni ortalarda dolaşmasın demeye gelecek tavırlara girerken birileri de halk kendi dilinde ibadet ederse bizim 'Arapçacılık' pazarı söner kaygısına düşerek "Din elden gidiyor!" fırtınası estirmeye başlamıştır. Kısacası, iş kargaşa ve karmaşaya getirilmiş ve askıda kalmıştır.

Arapçılık tezgâhının bazı avukatları şunu da söyleme hayasızlığını göstermişlerdir:

"Hiçbir Müslüman çıkıp da 'Biz anadilimizde ibadet etmek istiyoruz, Kur'an'ın tercümesiyle namaz kılmak istiyoruz; din bu konuda ne diyor?' diye sormamıştır. Halktan böyle bir talep gelmemiştir. Bu meseleyi yapay olarak gündeme sokanlar, Atatürk cumhuriyetçisi reformistlerdir."

Hiç tevil etmeden söyleyelim: Bu iddia, tarihin en namussuz

yalanlarından biridir. Tam bir engizisyon iftirasıdır, alçak bir bühtandır, sahiplerini şerefsiz hale sokan bir insanlık suçudur.

Binlerce talep vardır, ama o talepler "Aman böyle bir şeyden söz etmeyin, dininizden olursunuz, Kur'an sizi çarpar..." denerek bastırılmıştır.

Müslümanların, İslam dünyasında yüzden fazla farklı dilin konuşulduğu bugün değil, ta ilk günden beri, Arapça dışında tek yabancı dilin (Farsça'nın) söz konusu olduğu sahabe döneminde bile 'anadilde ibadet' diye bir meseleleri olmuştur. Bu, sadece Arap olmayan Müslümanların değil, Arap oğlu Arap ve sahabî sıfatı olan Müslümanların bile meselesi olmuştur. Hatta Hz. Peygamber'in huzuruna çıkıp ricada bulunma ihtiyacı duyacak kadar mesele olmuştur anadilde ibadet. Ve bu meseleye ilk çözümü de bizzat Hz. Peygamber getirmiştir. Onu, en büyük sahabîlerden biri olan Selmanı Fârisî'nin getirdiği çözüm izlemiştir.

"Müslümanların ana dilde ibadet diye bir meselesi yoktur" diye hüküm verenler ya bunları bilmiyorlar, yahut da biliyorlar ama namussuzca yalan söyleyerek, gerçeği alçakça saklıyorlar...

Anadilde ibadet, tarih boyunca her zaman ve her coğrafyada mesele olmaya devam etmiştir. Tâbiûn neslinin en büyüğü Hasan el-Basrî'den, (ölm. 110/728) İslam fıkhının tartışmasız devi İmamı Âzam Ebu Hanîfe'ye (ölm.150/767)kadar birçok bilgenin çözüm getirme ihtiyacı duymasına yol açacak kadar ciddi bir mesele olmuştur anadilde ibadet konusu.

Anadilde ibadet meselesi, Allah'a ibadet etmek isteyip de bunu Arapça yapamayan veya yapmak istemeyen insanların meselesidir. Ve bu insanlar öyle birkaç yüz kişi falan değildir; yüz binler, hatta milyonlardır... Sesini çıkaranları vardır, çıkarmayanları vardır, çıkaramayanları vardır. Bu ihtiyacı duyanlar birkaç kişi olsalar bile, dinden nasibi olanlar kabul ve itiraf ederler ki, onları da dinlemek ve problemlerine çözüm getirmek gerekir.

Aforozcu hurafe tedhişçilerinin tüm baskılarına, bu talepleri dine aykırı göstermelerine rağmen halkın anadilde ibadet hakkını elde etme bekleyiş ve isteyişi durmamıştır.

"Anadilimizde ibadet edebilir miyiz?" sorusuna verilecek cevap veya cevaplar asla bir 'reform' alanı ve gayreti oluşturmuyor. Bu meseleye cevaplar aramak bir reform konusu değildir. Hz. Peygamber devrinden beri, yüzyıllardır tartışılmış ve cevapları verilmiş sorular söz konusudur. Cevaplar verilmiştir ama, siyasal ve yöresel çıkarlar yüzünden bu cevapların üstü örtülmüş veya çehreleri değiştirilmiştir.

Bu 'ümmeti aldatma kulvarı'nda yürüyen 'beyin özürlüler'e göre, örneğin, büyük abdestten sonra temizlenmek için, 'Peygamberimiz döneminde olduğu gibi' kemik veya taş parçaları kullanmayı değil de tuvalet kağıdı ve su kullanmayı daha uygun göstermek bile dinde bir 'reform'dur. Ve örneğin, dişleri, Arabistan'da yetişen ve adına tamamen yanlış olarak 'misvak' denen (misvak, dişi temizlemede kullanılan her şeye denir) bir ağacın dallarıyla temizlemek yerine fırça ve benzeri şeyler kullanmayı önermek veya caiz görmek de dinde reformdur. İş, işte bu ilkellik kertesine kadar getirilmiştir.

Anadilde ibadetin İslam'a uygunluğunu sağlamak için bırakın reformu, herhangi bir 'içtihad'a bile gerek yoktur. Çünkü bu konuyla bağlantılı tüm meselelerin çözümü, mevcut fıkıh mirası içinde vardır.

SALÂTTA MEKÂN MESELESİ:

İslam, resmî mabet, resmî din adamı ve dinsel kıyafet fikrine karşıdır. Hz. Peygamber, "Yeryüzü, bana tertemiz bir mescit kılındı" diyerek, İslam'ın bu anlayışını evrensel bir ilkeye bağlamıştır. Buna dayanarak diyebiliriz ki, salât için hiçbir özel mekân zarureti yoktur. Cami ve mescitlerin anlamı, salâtın geçerliliğini sağlamalarından değil, oynadıkları sosyolojik rolden kaynaklanmaktadır. Her Müslüman, salâtını hiç kimsenin önderliğine ve hiçbir özel mekân kaydına ihtiyaç duymadan olduğu yerde yerine getirir. Toprak post, Allah dosttur.

İslam toplumunda mektep, tekke, hatta karargâh ve misafirhane, vs. vs. olarak çok yönlü hizmet vermiş olan camilerin süslenmesi ve bir nevi ruhsal eksikliği telafi aracı olarak kullanılması yasaklanmıştır. Hz. Peygamber, bunu, 'ümmetlerin en çirkin davranışı' olarak nitelendirmiş ve bundan sakınılmasını ısrarla

istemiştir. Onun mescidi, birkaç hurma direği üstüne serpilmiş hurma dallarından ibaretti. Birinci Halife Ebu Bekir bu mescide hiçbir ilavede bulunmadı. İkinci halife Hz. Ömer, mescidi genişletmekle birlikte ilgililere şu emri vermiştir:

"Sadece cemaati yağmurdan koruyacak ilaveler yapın. Süs sayılabilecek unsurlar ekleyerek, halkı fitneye sevk etmeyin."

Mescit süsleme hastalığı İslam ümmetine Emevî dünyaperestleri zamanında bulaştırılmış ve o günden beri şiddetlenerek gelmiştir. Esasen, Emevî yozlaştırması bütün ibadetlere musallat olmuştur. Hatta salâtın bugünkü icra şekli büyük ölçüde Emevîler tarafından belirlenmiştir. Enes bin Mâlik (ölm. 90/708) gibi seçkin bir sahabî, Emevîlerin salât üzerindeki yozlaştırmasını yakınarak anlatmaktadır, (bk. Buharî, mevâkît 7)

Cemaatle salât farzlarla kayıtlanmıştır. Nafile, tatavvu' veya revatip diye anılan sevap kazandırıcı namazların cemaat mahallerinde kılınması, Hz. Peygamber tarafından kesin biçimde yasaklanmıştır. Asrısaadette böyle bir uygulama yoktur.

Hz. Peygamber, nafile olarak kıldığı namazları, hep cami dışında kılmış ve bunun böyle uygulanmasını istemiştir. Hz. Ali, vitir namazı için bile çağrıda bulunulmasını yasaklamış, onu da cami dışında tutmuştur. (Dârimî, 1/371) Bu söylediğimiz, cumanın farzından sonra kılınan namazlar için de geçerlidir.

Camiler sadece farz namazların icrası için kullanılmalıdır. Bu farzlar, Kur'an'da adlarıyla anılan şu üç salâttır:

1. Salâtü'l-Fecr (sabah namazı).

2. Salâtü'l-Vüsta (günün ortalarında kılınan namaz).

Bu namaz öğle ve ikindi adlarıyla iki kez kılınmaktadır. Hz. Peygamber, bu ikisini bazen ayrı ayrı ama çoğu kez birleştirip kılmıştır.

3. Salâtü'l-İşa (gün batınımdan sonra kılınan namaz).

Bu da geleneksel olarak akşam ve yatsı adlarıyla iki kere de kılınmaktadır. Hz. Peygamber birleştirmeyi burada da yapmıştır.

Bir salâtın kâmil şekliyle yerine getirilmiş olması için asgarî 2 rekât şarttır. Bilindiği gibi, hicretten önce tüm namazlar ikişer rekât olarak kılınmaktaydı. Daha sonra Hz. Peygamberin uygulamaları ile bunlar, yukarıda belirttiğimiz şekle getirildi. Hicret sonrası eklenen bu 2 rekât, fıkıhçıların çokça söyledikleri 'müekked sünnet'in ta kendisidir. Müekked sünnet dendiğinde, Hz. Peygamber'in emredilen 3 vakte ilaveten kıldığı namazları da hatırlamak gerekir. Geleneksel fıkıh, bu ayrımı yapmamakta, Hz. Peygamber'in kıldığı günlük 5 vakit namazın tümünü farz olarak nitelemektedir. Hz. Peygamber günlük namazlarını çoğunlukla 3 vakitte toplamaktaydı. Bunun yağmur, yolculuk vs. gibi 'mazeretler'e bağlı olduğu yolundaki iddia, büyük sahabî İbn Abbas'ın da belirttiği gibi, tamamen asılsızdır, sonradan uydurmadır. İbn Abbas'ı dinleyelim:

"Hz. Peygamber, Medine'de hiçbir yağmur, hiçbir yolculuk olmadığı zamanlarda bile namazları üç vakitte toplardı."

Peygamberimizin namazlarını 3 vakitte toplamasının anlamı nedir? Anlam açıktır: Kur'an'ın emrettiği namazlar 3 tanedir. Kur'an bunları adlarıyla saymıştır. Onun dışında kılınanlar ise revâtip (tatavvu' veya nafile) namazlardır. Bu revâtibin Peygamberimizce çoğu zaman kılınanlarına biz 'müekked sünnet' diyoruz. Ve biliyoruz ki, geleneksel fıkhın bize farz diye kıldırdığı namazların önemli bir bölümü, esasında müekked sünnet türünden tatavvu'dur.

Müekked sünnet, sabah namazında ayrı iki rekât olarak kılınmakta, öğlen, ikindi, yatsı adıyla eda edilen namazlarda ise esas olan 2 rekâta eklenerek yerine getirilmektedir. Bu da bir Peygamber uygulamasıdır. Peygamber uygulamasına ters olan, bu sünnetleri cami içinde kılmaktır. Bunlar camide kılındığında bu, 'sünnet' adı altında sünneti tahrip olmaktadır. Ve bugün, geleneksel camide yapılan da budur.

Kur'an, namazların rekât sayısı üzerinde hiçbir şey söylememektedir. O halde, rekât meselesi içtihadîdır. Ancak bu içtihat Hz. Peygamber tarafından yapıldığı için biz onu bağlayıcı ve zamanüstü bulmaktayız. Unutulmaması gereken şudur: Bir Müslüman, salâtını 2 rekât olarak eda ederse bunun dine aykırı olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü 2 rekât, salâtın en kâmil şekliyle vücut bulmasına yetmektedir. Fazlası tatavvu'dur; isteyen fazlasıyla elbette ki kılabilir.

Farzların yolculuk halinde iki rekât kılınması ise mecburidir. Akşam namazı seferde de üç rekât kılınır.

KUR'AN'DA ADI GEÇEN NAMAZLAR

Geleneksel fıkıh da kabul ediyor ki, namaz, Hz. Peygamber tarafından beş vakit kılınmış, mazereti olanların bunu üç vakitte cem edebilecekleri de söz ve fiille hükme bağlanmıştır. Bu bilindiğine göre, burada herhangi bir sıkıntı söz konusu değildir. Vakti uygun olan beş vakitte kılar, vakti uygun olmayan üç vakitte toplar.

Bilimsel-fıkıhsal ayrıntılar vermek üzere konuşmak gerekirse şunu söylemeliyiz:

Kur'an'da üç tane namazın adı geçmektedir. Bunu beşe çıkarmak için Kur'an'a ilave yapmaktan başka bir yol yoktur. Bakara 238. ayetteki "Namazları ve orta namazı koruyun!" emrine dayanarak: "Beraberinde bir orta tasavvur edilecek bir çoğulun en azı dörttür" iddiasında bulunmak ise sadece bir yorumdur.

Fakîhler, meseleleri istedikleri noktaya getirmek için bu tür yorumları çok yaparlar. Bunu yaparken dayandıkları ise ya birbiriyle çelişen rivayetlerdir ya da kuralları kendilerince konmuş başka yorumlardır. O rivayetlerin ve o yorumların birçoğunun dilbilim açısından da dinbilim açısından da bağlayıcı yanı yoktur.

Bir kere, anılan ayetin birinci kısmındaki 'salavât' çoğulunun, kılınan ve kılınacak olan tüm namazları ifade etmesini engelleyen ne vardır? Nitekim tefsir kitaplarında 'salâtü'l-vüsta'yı 'geçmiş namazlarla, gelecek namazların ortasındaki namaz' diye tanımlayan yaklaşımlar bulunmaktadır. Dil ve cümle yapısı buna uygundur.

Kur'an, müminlerin kıldıkları tüm namazlara dikkat etmelerini, özellikle orta namaz diye andığı namaza özen göstermelerini istiyor. Bu isteği ortaya koyan ifadeyi, Kur'an'da yer almayan 'beş vakit' uygulamasına kanıt yapmak için acaip tevillere gitmenin ne anlamı vardır!

İkincisi, anılan ayetteki cümle yapısı, 'salâtü'l-vüsta'nın, çoğul kullanılan ve en az üç adedi ifade etmesi gereken namazlardan biri

ama çok önem verilmesi gereken biri olduğunu gösterecek filolojik yapıdadır. Kıraat ve tefsir kaynakları incelenirse bu ayetteki 'es-salât el-vüsta' tamlamasındaki 'es-salât' kelimesinin, esre okunduğu gibi üstün yani nasb ile de okunduğu görülür. Nasb ile okunduğunda orta namazın geçtiği cümle bağımsız bir cümle haline gelir ve çoğul olan 'salavât'a o garip anlamlar yüklenemez.

Yirmiye yakın 'orta namaz' icat eden rivayetlerin çelişkisinden kurtulmak için Bakara 238. ayetteki salât kelimesinin 'nasb' ile okunmasını esas alan ve 'salâtü'l- vüsta' tamlamasının başındaki 'Vav'ın âtıfe olmasında ısrar etmeyen tavrı öne çıkarmak da mümkündür. Nitekim, Kur'an'ı, Arap dili i'rab (gramer ve hareke) inceliklerini esas alarak yorumlamada ilk otorite sayılan Ebu Zekeriya Yahya bin Ziyâd el-Ferra (ölm. 207/822), bu yolu esas almış ve Arap edebiyatı teknikleriyle şu açıklamayı getirmiştir." Salât kelimesi nasb okunur ve muzmar (gizli) bir fiille teşvik anlamında alınırsa daha güzel olur." (el-Ferra; *Maâni'l-Kur'an,* 1/156)

Ferra'nın tuttuğu bu yolun pratik sonucu açık Türkçe ile şudur: Bakara 238. ayetten namazın beş tane olduğuna ilişkin kanıt çıkmaz! Yani oradaki "Hâfizû ale's-salâvâti: Namazları koruyun!" ayrı bir cümledir, "Ve's-salât el-vüsta: sizi orta namaza teşvik ederim" ayrı bir cümledir.

Hz. Ali ve Hz. Âişe'nin de dahil olduğu sahabî grubunun okuyuş şekli olan 'nasb' okuyuşuna göre, "Ve's-salât el-vüsta', medih ve ihtisas ifade eden ayrı bir cümledir, (bk. Zemahşerî; *el-Keşşaf,* 1/375-76) Bu durumda, Kur'an ayeti, karmaşa ve çekişme aracı olmaktan çıkar, orta namaz da adları sayılan üç namazın ortasındaki namaz olarak tescil edilir. Yani Kur'an'ın tanrısal ahenk ve tutarlılığı belgelenmiş, rivayetlerle adları töhmetli hale getirilen kişiler de tenzih edilmiş olur.

Şimdi konunun esasına gelelim:

Anılan ayetteki salâtü'l-vüsta tamlamasındaki 'Vav' harfini âtıfe, salât kelimesini de esre yaparak çoğul kullanılan salavât sözcüğünden dört namaz çıkaran yaklaşımın hedefi, geleneksel söylemdeki "Orta namaz, ikindi namazıdır" görüşüne destek sağlamaktır. İkindi namazının orta namaz olması için ondan önce iki, sonra da iki namazın bulunması gerekir. Bunun yolu da, biraz önceki uyarlama ve ayarlamadır.

Geleneksel söylemin geçerli olması için ikindinin orta namaz olduğu, kuşkusuz-tartışmasız ispat edilmelidir. Böyle bir şey mümkün olamamıştır Orta namazın ikindi namazı olduğu iddiası sadece bir rivayettir ve aksini öne süren birçok rivayet içinde eriyip gitmektedir. Birbiriyle çelişen otuza yakın rivayetten sadece biri olan "Orta namaz ikindi namazıdır" iddiasını ayakta tutmak için Kur'an'da karmaşa yaratılıyor. Bu karmaşayı yaratanlar kendi içlerinde de tutarlı değillerdir.

Tefsirle ilgili rivayetlerin tartışmasız temel kaynağı olan Taberî Tefsiri'nin (veya hadis kaynaklarında bu konuyu ele alan eserlerin) bu ayetle ilgili sayfalarına baktığımızda 'vüsta: orta' namazın hangisi olduğu konusunda sahabeden gelen ve birbiriyle çelişen sayısız nakil yapıldığını görürüz.

Rivayetlerin bir kısmına göre, Hz. Peygamber ve sahabîler bu orta namazın ikindi namazı olduğunu söylemişlerdir. Taberî, bundan hiç de geri kalmayacak sayıda sahabînin orta namazla öğle namazının kastedildiğini söylediklerini kayda geçirmiştir. Aynı sayfalarda orta namazın akşam namazı olduğunu iddia eden sahabîlerle sabah namazı olduğunu savunan sahabîlerin listesi de verilmiştir. Bu uzun ve çelişkilerle dolu rivayet listesini değerlendiren müfessir Âlûsî (ölm. 1270/1853), tefsiri *Ruhu'l-Meânî'de* güzel bir tespit yapmaktadır. Özetleyelim:

"Bakara 238. ayetteki salâtü'l-vüstanın hangi namaz olduğu hususunda değişik rivayetler ve iddialar vardır: Öğle, ikindi, akşam, yatsı, sabah diyenler olduğu gibi vitir namazı, kuşluk namazı, bayram namazı, korku namazı, Cuma namazı da denmiştir... "

"Bu konudaki sahabî rivayetlerinin hiçbirisi ötekini tutmaz. Bir konuda, sahabî sözlerinin biri ötekine ters düştüğünde bunların tümü kanıt »İma niteliğini yitirir. Bir sahabî sözünün delil olabilmesi için bir başka sahabî sözünün onun aksini söylememesi gerekir... Üzerinde olduğumuz konudaki hadisler birbiriyle çelişiktir. Bu demektir ki bunlarla hükme varılamaz...." (Âlûsî; *Ruhu'l-Meânî,* .1/156)

Geleneksel 'beş namaz' söylemine, Bakara 238'den dayanak arayan görüş şunu görmezlikten gelmektedir: Tefsirlerde orta namaz Cuma'dan cenazeye kadar uzatılmıştır. Gerçekten de orta namazın cenaze namazı olduğunu söyleyenler de vardır, (bk.

Sıddîk bin Hasan; *Fethu'l-Beyan fi Makaasıdi'l-Kur'an,* 2/56) Hal böyle iken, Bakara 238'i "Orta namaz ikindi namazıdır" varsayımına göre anlamlandırarak hükümler çıkarmanın güvenilir yanı olamaz.

Bırakın ikindi namazını, 'orta'dan maksadın türü konusunda bile ittifak yoktur. Bu 'orta', Ebul-Ferec Abdurrahman el-Cevzî' nin (ölm. 597/1200) sorduğu gibi, yer bakımından mıdır, miktar bakımından mıdır, yoksa üstünlük derecesi bakımından mıdır? (Ebul-Ferec, *Zâdü'i-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr,* 1/249)

Türkiye'de hâkim görüş olarak, 'orta', sayı bakımından orta (yani ikindi namazı) diye düşünülmüş, bunun iki yanında da ikişer ayrı namaz gereklidir sonucuna varılmıştır. Oysaki 'orta' (vasat veya vüsta) sözcüğü Kur'an'da en hayırlı, en bereketli, en üstün gibi anlamlarda da kullanılmıştır, (bk. 2/143; 68/28) Bunu miktar veya zaman ortasıyla kayıtlamak sadece bir yorumdur.

Şimdi konuyu çok güzel özetleyen bir açıklamaya, müfessir Ebu Bekr Muhammed el-Arabî'nin (ölm. 543/1148), tefsiri *Ahkâmu'l-Kur'an'da* verdiği açıklamaya bakalım:

"Salâtü'l-vüsta'daki 'vüsta'nın ne olduğu konusunda çeşitli ihtimaller vardır. 1. Adalet, seçkinlik ve üstünlük anlamında orta olabilir. Nitekim Kur'an, çeşitli yerlerde evsat-vüsta sözcüğünü bu anlamda kullanmıştır. 2. Sayı bakımından orta olabilir. 3. Zaman bakımından orta olabilir."

"Dinsel açıdan bakıldığında, zaman ve sayı açısından ortanın anılması, anlamlı değildir. Anlamlı olan, bu orta namazın, içeriği bakımından üstünlüğüdür. Böyle olunca da bunun hangi namaz olduğunu belirlemek mümkün değildir."

"Orta namazın hangisi olduğu konusunda din uleması 7 gruba ayrılmıştır: 1. Öğle namazı diyenler, 2. İkindi namazı diyenler, 3. Akşam namazı diyenler, 4.Yatsı namazı diyenler, 5. Sabah namazı diyenler, 6. Cuma namazı diyenler, 7. Belirlenmemiş bir namazdır diyenler. Bunların her birinin kendine göre kanıtı vardır..." (İbn Arabî; *Ahkâmu'l-Kur'an,* 1/223-226)

Bu rivayetlerin hangisi doğrudur ve biz hangisine güveneceğiz? Çünkü hepsi aynı kuvvette rivayetlerdir. "Ortanın iki yanında ikişer namaz lazımdır" şeklindeki rivayeti tercih etmemizi gerektirecek hiçbir şey yoktur. Öğle, akşam veya sabahı orta namaz sayarsak, anılan ayete dayandırılan 'beş' rakamı çöker. Orta namazın ikindi namazı olduğunu ise Kur'an'a ekleme yapmadan ispat mümkün değildir. O halde çözüm nedir?

Önce şunu akıldan çıkarmamalıyız: Kur'an'da tutarsızlık, çelişme, yama yapma ihtiyacı asla olamaz. Bu ihtiyacın baş gösterdiği yerde, bir saptırmanın veya müdahalenin varlığını düşünmek zorundayız. Bu müdahaleyi dışladığımızda Kur'an'ın kullandığı kelime ve kavramlar, en küçük bir ahenksizlik söz konusu olmadan yerli yerine oturur. Tanrısal kelam mucizesinin zorunlu sonucudur bu...

Eğer, dayanaklı bir ayrıntı verilecekse dilbilim ve Kur'an ilimleri tekniği açısından tutarlı olan yaklaşım, orta namazın, Kur'an'da adı geçen üç namazın ortasındaki namaz olmasıdır. Böyle bir apaçıklık ve kanıt dururken, elli bin rivayetin zihin talanına tutulmanın anlamlı olduğu söylenebilir mi? Şunu asla unutmamalıyız:

Hangi gerekçeyle hangi yorumu yaparsanız yapın, Kur'an'da adı geçen namazların sayısını üçten yukan çıkaramazsınız. Böyle bir şey ancak Kur'an'a -hâşâ- ekleme yapmakla mümkün olur. Kur'an, namazları adlarıyla üç adet olarak saydığına göre, Bakara 238'deki 'salavât' sözcüğünün en az dört olması gerektiğini söylemek Kur'an'a aykırıdır.

Evet, Arap dilinde 'cem'ler' yani çoğullar en az üç adedi ifade eder. Üç mü, daha fazla adet mi ifade ettiklerine ise yan kanıtlar veya karinelerle hükmedilir. Karine şöyle dursun, anılan ayetteki 'salavât' çoğul sözcüğünün 'üç' adedini ifade ettiğine ilişkin açık Kur'ansal kanıt vardır: Namazların adlarıyla sayılmış olması, Bakara 238'deki salavât çoğulunun üç adedi ifade etmesini gerektirmektedir. Çünkü Kur'an, üç adet namazı adlarıyla vermiştir. Bu gerçeği rivayet tufanına dalmakla değiştiremeyiz.

Başka bir biçimde ifade edelim: Bakara 238. ayetteki 'salavât' sözcüğünün, fıkhî anlamıyla üçten fazla namaz (dört adedi) ifade ettiğini söylemeye engel olan ilahî beyyineler vardır. Bunların birincisi namazların Kur'an tarafından adlarıyla sayılmış olma-

sidir. İkinci kanıt ise 'es-salât el-vüsta'ya yüklenen rivayet kaynaklı anlamların Kur'an'ı çelişme ve tutarsızlık içine itmeleridir. Kur'an'ın, tutarsızlık ve çelişmeden münezzeh olduğu gerçeğinden daha büyük kanıt olabilir mi?

Geleneksel zihniyetin Bakara 238'den 'beş namaz' çıkarma tutku ve baskısı, bu ayeti bir karmaşanın dayanağı konumuna getirmektedir. Oysaki Kur'an, kendi verilerini kullanarak kendi yorumunu yaptığında hiçbir sıkıntı, hiçbir çelişme, hiçbir tutarsızlık söz konusu olmamaktadır.

Kur'an'ı yorumlamada, rivayet kaynaklı herhangi bir kanıt veya karine Kur'ansal bir kanıt veya karinenin önüne geçirilemez.

Rivayet tutsaklığının açtığı yırtıklar, rivayetlerin sağladığı yamalardan daima birkaç kat fazla olmuştur ve olmaya devam edecektir. Rivayet tutkusu devreye sokulduğunda deliğin biri kapanır, üçübeşi açılır. Kurtuluş, yırtık açmadığı için yama aramak zorunda bırakmayan Kur'an yolundadır. O yol açık, temiz ve dosdoğrudur.

Kur'an bize adlarını vererek üç tane namaz gösteriyor: 'Salâtü'l-fecr' (güneşin doğuşundan önce kılınan namaz), 'salâtü'l-işa' (güneşin batışından sonra kılınan namaz) ve üçüncü olarak da 'salâtü'l-vüsta' (günün ortasında ve tabii ilk iki namazın ortasında kılınan namaz).

Peygamberimiz orta namazı bazen iki vakitte (öğlen, ikindi), bazen cem ederek tek vakitte kılmıştır. İşa namazı da öyledir. Bu namazı da bazen akşam ve yatsı olarak iki vakitte, bazen de birleştirerek tek vakitte kılmıştır. İsteyen bu şekillerden herhangi birini seçebilir.

Olay bu kadar sade, bu kadar berrak ve pürüzsüzdür.

Mesele üç vakit değil de beş vakit namaz kılmaksa, onun yolu sünnetle zaten gösterilmiştir. İsteyen bu yolu izleyerek beş vakit kılar. Ancak bu seçeneği ne yapıp yapıp Kur'an'a dayandırmak ısrarı uğruna Kur'an'ı tevil ve rivayet baskısı altına almanın din ve bilim açısından saygınlığı olamaz.

SAVAŞ

(kıtal, harp, cihat)

KITAL VEYA KANLI ÇARPIŞMA

Kur'an'ın temel kavramlarından biri olan kıtal (yine aynı anlamda bir kök olan kati), türevleriyle birlikte 140'a yakın yerde geçer. Kullanımın çoğu fiil halindedir ve bu fiillerin büyük kısmı da müşareket (karşılıklı davranış ve bir fiile iştirak) ifade eden kalıplardadır. Bu demektir ki kıtal, hayat bünyesinde sürekli bir faaliyettir ve daima iki ayrı cepheyi gerekli kılan bir eylemdir.

Kıtal ve katlin kelime anlamı, Râgıb'ın, ifadesiyle "ruhun cesetten giderilmesidir. Tıpkı ölüm gibi. Ancak, ruhun bedeni terki dıştan bir etkinin sonucu sayılınca buna kati veya kıtal, kendiliğinden olmuş sayılınca buna ölüm (mevt) diyoruz."

Kur'an, hayatın ve oluşun en önemli faaliyetlerinden biri olan kıtali inkâr gibi bir ikiyüzlülüğe ve yapaylığa tenezzül etmemiştir. Kıtal, kaçınılmazdır. Hayat bir anlamda, oluşların ölüş ve doğuşlara bağlandığı bir maceradır. Her ölüş, bir oluşun habercisi, hatta başlangıcıdır. Bunu inkâr mümkün değil. Temel soru şudur:

İnsan öldürebilir mi, öldürmeli mi? Öldürebilirse, bunun çerçevesi ve şartları nedir? Kur'an'ın bu soruya verdiği cevap, kısa ve nettir:

Hayatına ve hürriyetine kastedilen kişi veya topluluk öldürebilir. Kur'an bu şartlarda bir öldürmeye 'Allah yolunda mukaatele' (Allah yolunda kanlı çarpışma) der ve onu insanın onuru, görevi sayar. Hareket noktası şudur:

Eğer biri veya birileri ölecekse, bunlar hayata ve insan onuruna ilk saldıranlar olsun. Bunun aksini düşünmek, hayata ve insana saygı

değil, beceriksizlik veya ikiyüzlülük sebebiyle, hayatın pusuya düşürülmesine ve zulme göz yummaktır. Ve zulme göz yumuş, o zulme iştiraktir, insana düşen, hayata ve hürriyete (bu hürriyet içine iman, din, fikir, haysiyet vs. girmektedir) saldıranı kurtarmak için bahane aramak değil, hayatı ve hürriyeti saldırıya uğrayanın yanında yer almaktır. Kur'an'ın bu noktaya dikkat çeken beyanları çok dokunaklı ve ürperticidir, (mesela, bk. 4/75)

Kıtal, bir hayat ve oluş gerçeğidir ve bu yüzden, hayata kastedenlere karşı, hayatı elinde tutan kudretin bir emri olarak uygulanır. Hayata kastetmenin ölçüsü, Kur'an'a göre, ilk öldüren olmaktır. Ve bu noktada ferman şudur:

"Bir tek kişiyi öldüren, bütün insanlığı öldürmüş gibidir." (Mâide, 32)

İlk öldürene karşı çıkarken öldürmek (meşru savunma) ve ilk öldüreni cezalandırmak için öldürmek (kısas) hayata kastetmek değil, hayata hizmettir, (bk. burada, Kısas mad.)

Bu ölçüler içinde kıtal, peygamberlerce de uygulanmıştır, (bk. 3/146) Hayatı daha güzel, insanı daha mutlu etmek için görev alan peygamberin, hayata kastedenlerle savaşmaması, nübüvvet mantığıyla çelişir ve ilahî iradeye ters düşer.

Bazı nebilerin, kıtale başvurmamış olmaları bir nübüvvet stratejisidir. Hiçbir nebiye, öldürene müsamaha et, öldüreni bağışla şeklinde bir tanrısal buyruk gelmiş olamaz. Hristiyanlığın konuyu bu şekle dönüştürmesi, geçici bir stratejinin daha sonradan sürekli bir ilkeye dönüştürülmesidir, bir yozlaştırmadır, (bk. burada, Ruhbaniyet mad.) Böyle olduğu içindir ki, ilahî kader, kilisenin bu saptırmadan doğan ifratına cevap olarak aynı kiliseyi insanlığın, kan dökülmesine en fazla sebep olan kurumu halinde tarihe geçirmiştir. Burada, Engizisyon zulümlerini, Haçlı katliamlarını ve nihayet, kilise çocuklarının vücut verdiği dünya harplerini, özellikle Hiroşima ve Nagazaki atom bombası kahır ve zulmünü hatırlamak yeterli olur.

Demek oluyor ki, hayatın ölümsüz gerçeklerine ikiyüzlülükle karşı çıkanlar, sonunda o savunur göründükleri değerleri insafsızca çiğnemek durumuna düşüyorlar. Kur'an bu ikiyüzlülüğe asla girmemiştir.

Bu genel girişten sonra Kur'an'ın kıtal konusuna yaklaşımının ayrıntılarına geçebiliriz:

İnsanlığın ilk kıtal olayı, Âdem'in iki oğlu, yani kardeşler arasında kıskançlık yüzünden vücut bulmuştur. Mâide suresi 27-31. ayetler bu ilk kıtal olayını şöyle vermektedir. Kardeşlerin ikisi Allah'a birer kurban sunmuşlar; birininki kabul edilmiş, ötekisi reddedilmiştir. Bunun üzerine, kıskançlık krizine giren kardeş, kurbanı kabul edileni öldürerek toprağa gömmüştür.

İnsanlığın bu ilk cinayetine bakışta ortaya konan noktalarda cana kastın değişmez sebepleriyle şaşmaz sonucunu açıkça görebilmekteyiz: Kıskançlık, hırs, nefsin dürtmesi ve sonuçta hüsran ve pişmanlık...

Cana kastın yasaklığı, kişinin kendi canına kastı için de geçerlidir. Hayat hakkını ortadan kaldırma hakkını, kendi nefsiniz için de kullanamazsınız. Hayatı veren de alan da Yaratıcı Kudret'tir. İnsan, hayatı devam ettirmek için her şeyi yapmaya mezun ve memurdur; fakat hayatı tehlikeye atmaya veya ortadan kaldırmaya asla izin verilmemiştir, (bk. 2/195; 4/29)

İntihar, bir başkasını öldürmek kadar büyük bir günahtır.

SALDIRI VE SAVUNMA SAVAŞI

Kıtal konusunun en önemli sorularından biri de şudur: Kur'an'da, savunma dışında kıtal var mıdır? Daha yerleşik bir ifadeyle, Kur'an taarruzî harbe izin verir mi? Cevap açık ve nettir:

Sadece İslam değil, hiçbir semavî din saldırı savaşına izin vermez, veremez. Saldırı savaşına izin veren bir din, peygamberlerin tebliğ ettiği din olamaz; daha doğrusu, din olamaz.

Son Peygamber'in hayatının tamamına yakını savaş içinde geçmiştir. Batılılar buna bakarak, "Hz. Muhammed dinini savaşla yaydı, saldırı savaşı yaptı" demekteler. Bunu ya açıkça söylemekteler veya o anlama gelecek sözler etmekteler. Bu iddia veya kanaat tam bir yanılgıdır. Evet, Hz. Muhammed, hayatı boyunca hep savaş içinde oldu. Zaten, sorunun cevabı da buradadır. Hz. Muhammed, doğup büyüdüğü topraklardan uzaklara sürül-

mekle kalmadı, gittiği yerde de takip edilip saldırıya uğradı. İlk savaş olan Bedir Savaşı, Mekke'den Medine'ye mecburî göçün ardından yapılmıştır. Nerede? Medine'ye yakın bir yer olan Bedir'de. Kime karşı? Mekke'den Müslümanları süren müşriklerin, Medine yakınlarına kadar gelip Müslümanlara saldıran ordusuna karşı. Hz. Muhammed'in ve Müslümanların meşru savunma savaşları Bedir'le başladı, Peygamber'in ölümüne kadar sürüp gitti. Yani Hz. Muhammed, hayatı boyunca müşrik saldırıların sürekli hedefi oldu ve sürekli savunma savaşı yapmak zorunda kaldı.

Hüküm gibi kaydettiğimiz bu tespitin, tarihsel belgeleri ve ayrıntıları elbette ki konunun uzmanı diğer otoriteler gibi bizim de bilgi havuzumuzdadır. Ne var ki, bu eser, meseleyi burada bundan fazla irdelemeye izin vermez. Merak edenlere, 20. yüzyılın en büyük Asrısaadet uzmanı sayılan Pakistanlı bilgin Prof. Dr. Muhammed Hamidullah'ın eserlerini özellikle, *'İslam Peygamberi'* ve *'Hz. Peygamber'in Savaşları'* adlı eserlerini tavsiye ederiz.

Strateji ve harp tekniği açısından bakıldığında, meşru olarak başlamış bir savunma savaşının içinde birden fazla saldırı olabilir, olacaktır, olmuştur. Saldırı ve savunmayı nereden başlayarak, hangi kıstasla belirleyeceksiniz?

Bunun yerine Kur'an'ın şu iki ölçüsünü kullanmak daha sağlıklı sonuçlara götürecektir. Hayata fiilen kastetmiş olanlara karşı kıtale başvurulur, inanç ve fikir özgürlüğünü engelleyenlere karşı çıkılır. Bu karşı çıkmanın götüreceği sonuç bir mukaatele (kanlı çatışma) oluyorsa, o da göğüslenir. Başlamış bulunan bu mukaatele, art arda veya aralıklarla gerçekleştirilen birkaç saldırıyı gerektiriyorsa o saldırılar da yapılır. Ve o saldırıların tümü, başlangıçtaki meşruiyetin çerçevesi içinde olur. Aksi halde, hiçbir savaşın herhangi bir meşruiyetinden hiçbir şekilde söz edilemez.

Üzerinde olduğumuz konuda, Kur'an adına iki şeyin altını rahatlıkla çizebiliriz:

1. Hayata fiilen kastetmemiş, yani öldürmemiş insanlara kıtal uygulanmaz.

2. İnsanlara kıtal korkusu salarak, baskı ve zorlamayla İslam'a sokma yönüne gidilemez.

Tebliğ yapılır. Tebliğin boyutları ve şartları bellidir, (bk. burada, Tebliğ mad.) Tebliğ kendisine ulaşan bunu kabul eder veya etmez. Ancak tebliğin yapılmasını veya kitlelere ulaştırılmasını engelleyenlere, engellemedeki tavırları cinsinden karşılık verilir. Bu, kıtal de olabilir. Bu yüzden, biz, kıtali, hayata ve hürriyete kastedenlere karşı çıkmak yani meşru savunma yapmak esasına oturtmayı, Kur'an'ın temel tavrı olarak görüyoruz.

SAVAŞ NE ZAMAN MEŞRUDUR?

Kısa cevap şudur: Saldırı varsa meşrudur. Biraz daha açık cevap şudur: İnançlara ve topraklara saldırı varsa savaş meşru hale gelmekle kalmaz, bir insanlık ve onur görevi olur. Hac suresinin 39, 40. ayetleri bu sorumuzun Kur'ansal dayanağını vermektedir. Şöyle deniyor:

"Kendilerine savaş açılanlara savaşma izni verilmiştir. Çünkü onlar zulme uğratıldılar. Allah onlara yardıma elbette Kadîr'dir. Onlar sırf, 'Rabbimiz Allah'tır' dedikleri için yurtlarından haksız yere çıkarıldılar. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmını bir kısmıyla defetmesi olmasaydı, içlerinde Allah'ın adı çokça anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler her halde yerle bir edilirdi. Allah, kendisine yardım edene elbette yardım eder. Allah elbette Kavî'dir, Azîz'dir."

Demek ki, savaşı meşrulaştıran temel sebep, zulümdür. Zaten, Kur'an'a göre tek düşman da zalimlerdir. Yukarıki ayetlerde zulmün ayrıntıları verilmiştir:

1. Rabbimiz Allah'tır demek yüzünden zulme uğramak, yani inançlara baskı,

2. Topraklarından sürülmek, yani istila veya işgale uğramak.

Tespit edilen bu ölçüler içinde bir kıtalin karmaşık bir hareketler serisine vücut vereceği açıktır. Başlangıcı meşru bir kıtal devresine girildiğinde bunun içinde saldırılar ve savunmalar art arda gelir. Bunları birbirinden ayrı düşünemeyiz. Kur'an'ın "Müşrikleri yakaladığınız yerde öldürün, küfrün önderlerini öldürün, şeytanın dostlarını öldürün" (9/36, 12; 4/76, 82; 2/191) ayetleri, işte böyle bir süreç içindeki hareketlerden bazılarıdır.

Konuya başlangıcı itibariyle ışık tutan ayetler, "Eğer sizi öldürürlerse siz de onlan öldürün, onların sizi toptan öldürdükleri gibi siz de onları toptan öldürün." (2/191; 9/36) şeklinde Müslüman'ın kıtal tavrını bir cevap-hareket olarak belirlemiştir.

Şu kesindir: Kur'an, bağlılarının silahsızlanmasına gidecek bir yola onay vermez. Böyle bir şey, Kur'an'ın insanını, korumak ve yüceltmek zorunda olduğu değerleri savunmada yetersiz bırakır. Kur'an'ın insanı Allah yolunda yani iyilik ve güzellik uğrunda savaşacak, ezilip itilen, yurtlarından edilen çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar için didinecektir. Böyle bir süreçte yer almak Allah'ın sevgisini kazandırır. (4/75-76; 61/4) Böyle olunca, Kur'an bağlısı insan, her an kıtale girebilecek halde olmak zorundadır. Çünkü onun görevi evrensel ve kozmik bir görevdir. O, kendi nefsinin keyfini yerine getirmekle işini bitirmiş olmuyor. Üzerinde bir büyük emanet vardır.

Anılan değerler uğruna kıtal sergilerken can verenler, yani karşı-kıtal ile öldürülenler, Kur'an diliyle, 'ölümsüz' ilan edilmişlerdir. Onlara ölüler demek bile yanlıştır, (bk. 2/154; 3/169)

Kısacası, iman, bir anlamda iyi ve güzel uğruna sürekli savaş halinde olmaktır. (9/111) Çünkü hayat, aydınlık kuvvet uğruna (Allah yolunda) savaşanlarla, karanlık kuvvet *(Tâğut)* uğruna savaşanların bir çarpışma alanıdır. Fıtrat diyalektiğinin esası budur. (4/76)

Karanlık kuvvet sürekli tetikte ve hazır beklerken, aydınlık kuvvetin durgunluk ve suskunluğu seçmesi hayata hizmet değil, ihanet olur. Aydınlık kuvvet, yaradılış dininin yani adaletin egemen olduğunu görünceye değin hazır ve faal olmak zorundadır. (2/193; 8/39) Çünkü ona kıtal iznini veren kudret bunu, zulme karşı çıkış için vermiştir. O halde, aydınlık kuvvetin suskunluğa bahane bulmaya çalışması zulme destek vermek olur. Kozmik emaneti omuzlayan (33/72) bir varlığın böyle bir yola gitmesi beklenemez. O, emaneti taşıma uğruna savaşmak zorundadır. Bu ona, çok zor gelecektir, (4/77) ama mutlu bir gelecek ve ölümsüz bir hatıra bırakmak için başka yol yoktur. Bu yüzden, Kur'an'ın insanına kıtal, nefsi onu sevmese de, bir kozmik kader olarak yazılmıştır. (2/216) Ve peygamberin görevlerinden biri de büyük emanetin sahibi olan iman adamını kıtali göğüsleyecek bir coşku içine çekmek ve onu kıtal ruhuyla diri tutmaktır. (8/ 65)

Zulme karşı sefer gerektiğinde, iğreti hayatın zebunu olarak olduğu yere çakılıp kalmak, iman adamına yakışmaz. Bu yolu seçenler, rezil ve zelil olurlar ve nihayet Allah onları siler süpürür, yerlerine, emaneti üstlenebilecek başka topluluklar getirir. (9/38-39) ,

Kıtali sevmeyen ve onu çirkin görenler bilmelidirler ki kıtalden kaçış fitneyi/anarşiyi kökleştirir, yani insanlığın dirlik ve düzenini bozar. İşte bu, kıtalden çok daha kötü bir sonuçtur. (2/119,217)

Nebiler içinde, kişisel bir gerekçeyle kıtal sergileyen, bizzat adam öldüren tek kişi Hz. Musa'dır. Kur'an, bizzat Hz. Musa'nın dilinden bunu bir zenb yani günah olarak veriyor. Kur'an bu öldürme olayını, bir nebinin zellesi olarak görmekle birlikte, birkaç yerde gündeme getirerek yumuşak bir dille de olsa kınamaktadır. Gerçi bu bir taammüden cinayet değildir, bir kazadır ama, yine de bir can alınmıştır, (bk. 20/40; 28/19, 33; 26/14)

Kıtal, bir müminin hayatını ortadan kaldırmışsa öldüren, uzun süreli cehennemlik olur. (4/ 93) Müminin öldürülmesi hata ile olmuşsa öldüren, kefaret olarak bir köle âzat eder, tazminat olarak da maktul tarafına diyet öder. (4/92) Hata ile öldürülen, gayrimüslim ise kefaret olarak bir köle âzat edileceği Nisa 92. ayette açıklanmıştır. Ancak tazminat yani diyet meselesi ayetin ifadesinden açıkça anlaşılmadığından tartışmalıdır. Eğer iman meselesini geniş çerçevede alırsak, (bk. burada, İman mad.) mümin deyimi içine Ehlikitap da gireceğinden gayrimüslim deyimiyle sadece müşrikleri kastetmek gerekir. Müslümanların antlaşmak olduğu topluluklardan bir kişinin yanlışlıkla öldürülmesi halinde, Müslüman ve gayrimüslim ayırımı yapılmadan hem köle azadı, hem de diyet gerekir. (4/92)

İki mümin grup kıtale tutuştuklarında bunlar sulha çağrılır ve kıtali durdurmaları istenir. Bu çağrıya uymayan taraf azgın diye adlandırılır ve hayata kastettikleri kesinleştiğinden onlara kıtal uygulanır, yani savaş açılır. (49/3)

Kıtalin, büyük zulüm arz edeni, nebilere karşı uygulananıdır. Yahudi kavmi, bu tür bir kıtalin öncüsü olarak gösteriliyor ve onların bu yüzden lanet ve zillete müstahak hale geldikleri belirtiliyor, (bk. 2/91; 3/21, 112, 155, 181, 183; 5/70)

SAVURGANLIK

(israf, tebzîr)

Hemen bütün dillerde tek kelimeyle karşılanan 'savurganlık'ı ifade etmede Kur'an iki tabir kullanmaktadır:

1. İsraf,
2. Tebzîr.

Bunların birincisi başlıbaşına bir zulüm iken ikincisi sıradan bir günahtır. O halde, israf ile tebzîri tek kelimeyle savurganlık olarak çevirmek hatalı bir davranış olacaktır. Ne yazık ki, başlangıçta, bu hatayı herkes gibi biz de işledik. Şimdi, meselenin Kur'an semantiği ve mesajına uygun açıklamasına geçelim.

İSRAF: BAŞKALARININ HAKLARINDAN SAVURGANLIK

İsrafın kökü olan şeref, Arap dilinde 'insan fiillerinde sınırı aşma, aşırılık, zulüm' anlamlarındadır. Kur'an, bu kökten filleri birkaç yerde kullanmıştır. (6/141; 7/31; 17/33; 20/127; 25/67; 39/53) Dengesiz harcama anlamında kullanılan israf (savurganlık) kelimesi bu şeref kökünden türemiştir. İsrafa sapana müsrif denir. İsraf ve müsrif sözcükleri 20 civarında yerde kullanılmıştır.

İsrafın kelime anlamı, zulümdür. Zümer 53. ayette 'kendi benliklerine zulmedenler' uyarılırken, israf sözcüğü kullanılmıştır. Kişinin kendi emeğinin karşılığı olmayanı harcaması bir zulüm olduğu içindir ki birilerinin emeğinden üreyen parayı harcamaya da israf denmiştir.

"Yiyin, için **fakat** başkalarının emeğiyle üretilmiş nimetleri zalimce saçıp savurmayın! Allah, zalimce saçıp savuranları sevmez." (A'raf, 31; En'am, 141. Ayrıca bk. İsra, 26-27; Nisa, 6; Şuara, 151) buyruğu, Kur'an'ın temel buyruklarından biridir.

İsraf, bir yığın bozgunun, zulmün, sapmanın ve yozlaşmanın kaynağı olarak gösterilmiştir. İsrafı huy edinenlere boyun eğmek insanı çöküşe götürür ve toplumların dengesini bozar. (Şuara, 151)

TEBZÎR: KENDİ PARASINDAN SAVURGANLIK

Kur'an, kendi emeğinin karşılığı olandan savurganlık yapmaya da karşı çıkmakta ama onu israf sözcüğüyle değil, 'tebzîr' sözcüğüyle ifade etmektedir:

"Akrabaya hakkını ver! Çaresize, yolda kalana da. Fakat saçıp savurma! Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleri olurlar. Ve şeytan, kendi Rabbine nankörlük etmiştir." (İsra, 26-27)

Kur'an, israf türü savurganlığı yasaklayarak zulme karşı çıkarken, tebzîr türü savurganlığı yasaklayarak da aşırı harcamaya karşı çıkmaktadır. Kendi emeğinizin ürünü de olsa, saçıp savuramazsınız. Çünkü söz konusu olan, insanlığın ortak malı, ortak değeridir. Hatta bütün canlıların ortak değerleri söz konusudur.

Kur'an; dünya nimetlerinden yararlanmayı, bir 'tanrısal istek ve arzu' olarak tespit eder. Allah bütün güzellikleri ve nimetleri kulları için yaratmıştır. Bunları değerlendirmek, yemek içmek Allah'a güvenin ve yine O'na şükretmenin bir belirtisi olmaktadır. Bunu engelleyen, Allah'a isyan halindedir. İnsan tüm nimetlerden yararlanacak ve Allah'a şükredecektir. (7/31-32; 16/8) Ancak bu kullanım ve yararlanmada aşırılığa giderek insanlığın ortak nimetlerini tarumar etmek kimsenin hakkı değildir. "Ben kazandım, mal benim" sözü, bu noktada asla gerekçe yapılamaz. Büyük insanlık benliğinin, dahası, büyük canlılar benliğinin ortak haklarını talan ve tahrip yetkisi kimseye verilmemiştir.

Savurganlığın en yaygın tahribi, ahlak ve mutluluğun özündeki denge ilkesini bozmasıdır. Çünkü birimizin gerektiğinden çok harcaması için, bir ötekimizin gerektiğinden az harcaması zorunlu olacaktır. Allah, yeryüzü sofrasına nimetleri dengeli bir biçimde göndermiştir. Savurganlığa gidenler, bu dengeyi, kendi lehlerine bozan bencillerdir. O halde, israf ekonomilerinin fikir kaynağı olan kapitalizm, Kur'an nazarında tam bir zulüm düzenidir. Kapitalizmin saçıp savuran harcama psikolojisi, başkalarının emek ve alınterlerine tasalluttan beslenmektedir.

ÂFETLERİN ÂFETİ

İsraf, insanlığın en büyük belalarından biri ve tartışmasız bir zulümdür. Küresel âfetlerin tümünü öncelikle israf tetiklemektedir. Bu bakımdan, israf küresel bir insanlık suçudur.

İsraf, küresel âfetlerden sadece birisi değil, küresel âfetlerin en büyüğüdür. Çünkü israf bütün âfetlerin motorudur. Tüm uygarlıkların en yıkıcı felaketi de israftır. Çünkü israf, emeğe ve insana ihanetin en dikenlisidir.

Kur'an, "Nasıl üretebilirim?" soran insanı yüceltmekte, "Nasıl tüketebilirim?" soran insanı zararlı görmektedir. Baskı, şiddet, sömürü, hak ihlali ve nihayet işgalcilik, cinayet gibi temel zulümleri besleyen ana olumsuzlukların başında israf gelmektedir. Nitekim, bir zulüm ve kahır sistemi olan kapitalizmin belirgin özelliği de israftır.

İSRAFIN YARATTIĞI DENGESİZLİK

İnsanlığın yaşamsal kaynaklarını gereğinden fazla tüketen ve dünyanın geleceğini tehdit eden temel olumsuzlukların biri hızlı nüfus artışı, ikincisi israftır.

İsraf, "Faturasını ben ödeyeceğim, kime ne?" gerekçesiyle saçıp savurmak, sınırsız ve fütursuz biçimde harcamaktır. İsraf bu haliyle de ağır bir insanlık suçudur. Faturasını ödeyebilir olmak hiç kimseye insanlığın yaşamsal kaynaklarını gereksizce tüketme hakkı vermemelidir. Böyle bir hakkın olamayacağını insanlık bir biçimde öğrenmeli, öğrenmek istemeyenlere bu gerçek bir biçimde öğretilmelidir.

İsraf, kitlelerin hayat kaynağı olan birçok imkânı geçici ve bazen sefil keyifler uğruna tüketmekte, insanlığın geleceğini tehdit etmektedir. Dünya Doğayı Koruma Vakfı, Akdeniz havzasındaki golf alanlarının, halkın ihtiyacı olan içme sularını tükettiğini duyurmuştur. Anılan kurumun raporuna göre, Akdeniz'deki golf alanlarının her birinin tükettiği su, 12 bin nüfuslu bir yerleşimin tüm su tüketimine eşittir. Dünyanın her yerinde buna benzer olgular yüzlercedir.

Dünyadaki harcamaların en büyük rakamını yaratan petrol harcamalarının yarıdan fazlası israf tutkusunu tatmin için yapılmaktadır. Otomobil yarışları, ABD'de hemen her evde ekstradan bir tane bulunan 'benzin içen Jeep' tipi araçlar, ihtiyaç için harcanan petrolün iki, bazen üç katını heder etmektedir. Tabiî ki bunların atmosfere yaydığı zehirli gaz miktarı da ihtiyaç için yakılanın yaydığının birkaç katıdır. İsraf burada da 'musibetlerin musibeti' olarak iş görmektedir.

İsrafın durdurulmasında ilk koşul, birey-kamu ilişkilerinde, 'kamunun çıkarım tercih ilkesi'ni işletmektir. Kur'an'ın temel anlayışlarından birinin ifadesi olan bu ilkenin işlemesini engelleyen neoliberalizm yaftalı sömürü ve israf sistemi, insanlığa yönelik en büyük tehlikelerden biri olarak insanlığın üstüne çullanmış bulunmaktadır.

İsraf, kamu malından harcama şeklinde yapıldığında, Kur'an'ın açık beyanına göre, dini inkârla eşanlamlıdır. Yani savurganlığın israf türü olanı, aynı zamanda bir Mâûn ihlalidir ki dini inkârla eşanlamlıdır. Hz. Peygamber'in, bu suçu işleyenlerin cenaze namazlarını kılmadığını hadis ve fıkıh kaynakları haber veriyor.

İSRAF-KONFOR SARMALI

İsraf geliştikçe konfora düşkünlük artmaktadır. Veya konfor imkânları geliştikçe israf artmaktadır. Şöyle veya böyle, israf ile konfor düşkünlüğü arasında kopmaz bir bağ vardır. Kur'an'ın medeniyetleri yıkan bir bela olarak gördüğü servet ve refahla azmanın esasında da israf-konfor sarmalı vardır.

Konfor düşkünlüğü, Muhammed İkbal'in deyişiyle, insan ruhunu katleden bir musibettir. Dünya kaynaklarının lüzumsuz yere telef edilmesinin birinci dereceden sebeplerinden biri de konfor düşkünlüğüdür.

ABD'deki otomobil tüketiminin 1960'tan 2000 yılına kadarki artışı % 100'dür. ABD ve AB ülkeleriyle onların hayat tarzını örnek edinmiş bazı Asyalı ailelerde, evlerdeki otomobil sayısı, evdeki insan sayısından fazladır. Sarp ormanlık arazilerde kullanılmak üzere imal edilen jeep türü araçlar, daha sonra, büyük kentlerin merkezlerinde birer eğlence unsuru olarak ve esas oto-

mobillere ilaveten kullanılmaya başlandı. Bu tür araçlar, gerekli koşullarda kullanıldığında bile birer petrol içen dinazor gibi harcama yaptırmaktadır. Bunların, zevk unsuru olarak oto yollarda kullanılması ise birkaç başlı bir israfa yol açmaktadır. Bu petrol içen dinazorların, özellikle ABD'de satış rekorları kırmaya başladığını bilmekteyiz. ABD toplumunun israfçılığı sürdükçe, ABD imparatorluğunun emperyalist ve sömürgeci emelleri de sürecektir. Çünkü o büyük israf bu büyük sömürü olmadan yaşatılamaz. Şu tespite bakın:

"Ortalama bir Amerikalı, ortalama bir dünya vatandaşından 5 kat, ortalama bir Çinli'den 10 kat, ortalama bir Hintliden ise yaklaşık 20 kat daha fazla enerji tüketiyor." *(World Watch Institute, 2004 Raporu)*

İsrafın ve onun yarattığı konfor belasının temel tahriplerinden biri de, insan sağlığında yarattığı dengesizlik yüzünden sebep olduğu astronomik sağlık harcamalarıdır. Bunun en büyük örneği ABD'deki obezite (şişmanlık) sorunudur. Bu sorun, bir yandan 'zayıflama' gerekçesiyle akıl almaz 'spor' harcamaları getirmekte, öte yandan, bozduğu sağlığın düzelmesini temin için yapılan masrafları körüklemektedir.

Dünyamızın ve insanlığın, doğal yasalar ile ahlak yasalarına uygun yeni bir tüketim düzenine ihtiyacı, hava ve su kadar âcil hale gelmiştir.

İsraf ve tüketim toplumunun ve bu topluma uyarlı ekonomi anlayışlarının yarattığı ve yerkürenin doğal dengelerini tahrip ettiği bilinen sanayi ekonomisi, bugün için terör ve harplerden çok daha büyük bir tehdittir. Ne var ki, kapitalist kazanma hırsı, insanlığın eko-ekonomiye yani doğayla uyumlu ekonomiye geçmesine asla izin vermemektedir. İnsanlık, gezegenimizin ekolojik sağlığında 1970'lerden beri % 35 bozulma olduğunu bildiği halde, bu yıkımın durdurulması için hiçbir şey yapamıyor. Çünkü başta ABD olmak üzere, küresel kapitalist dinazorlar, gelirlerinin azalacağı gerekçesiyle bu gidişin durdurulmasına yanaşmıyorlar.

Küresel kapitalizmin pompaladığı tüketim düzeni egemen olursa, bugünün 6 milyar dünya nüfusunu beslemede yetersiz kalmaya başlayan yeryüzü kaynakları, örneğin su, 2050'de 9 milyara ulaşması beklenen dünya nüfusunu besleyemeyecektir.

SECDE

Kur'an'da türevleri ile birlikte 80 küsur yerde geçer.

Salâtın, Kur'an tarafından gösterilen en önemli hareketi olan secde, yine Kur'an'a göre, kulluk tavrının esasıdır. Kur'an, secde halini bütün peygamberli dinlerde ibadetin temel rüknü olarak veriyor. Buna dayanarak diyebiliriz ki, diğer peygamberli dinlerin mabetlerinde secdenin görülmemesi bu dinlerde sonradan vücuda gelen yozlaşma ve bozulmanın sonucudur. Semavî dinin, camisi kadar kilise ve havrasında da secdenin bulunması gerektiğini Kur'an bize bildiriyor, (bk. 7/29)

Secde veya sücûd, Râgıb'ın güzel ifadesiyle, boyun büküş ve eğilme demektir. "Bu haliyle secde, insan, hayvan ve cansızların tümünü kuşatan bir faaliyettir. Genelde secde iki görünüm arz eder: Teshiri secde, ihtiyarî secde. Bunlardan birincisi, kerhî secde olup, insan dışındaki varlıkların zorunlu olarak yaptıkları secdedir. İkincisi ise serbest seçim ve hür iradeyle yerine getirilen secde olup yalnız insana mahsustur. İnsanın bu secdesine Kur'an, tav'î (isteğe bağlı) secde demektedir." (bk. 13/15; 22/17)

Kur'an, secdenin Yaratan-yaratılan arası hür diyalogu kurma ve yaşatma niteliğine sık sık değinir, (bk. 15/30; 38/23; 2/34; 17/61)

Secdenin bu özelliği, Allah'ın en mükemmel yaratığı ve tecellisi olan insanı da, secde edilecek bir mertebeye çıkarmıştır. Varlık ve oluşta, Allah'tan sonra secde edilmeye layık tek varlık, Kur'an'a göre, insandır, (bk. 15/29; 38/72) İnsan bu onuru, diğer meziyetleri yanında, hür ve serbest seçimli secdenin biricik sahibi olmasına da borçludur.

SERVET AZGINLIĞI
(teref, itraf)

İNSANI FİRAVUNLAŞTIRAN İLLET

Kur'an'ın temel kavramlarından biri olan itraf, nimette genişlik anlamındaki 'türfe' kökünden türeyen bir sözcüktür. Kur'an bunun daima 'ifal' kalıbındaki türevlerini kullanmıştır, yani itraf şeklini. İtraf, Kaamus mütercimi Âsim Efendi'nin muhteşem Türkçesiyle şöyle tanıtılmıştır:

"Bir adamı, nimetin Firavunluğunun tuğyana düşürmesidir. Ve bağy ve dalâlette musir ve mukîm olmak manasınadır. Aynı kökten 'tetrif dahi refah ve nimetin kesreti sahibini bağy ve dalâlete düşürmek manasınadır. Yine aynı kökten türeyen 'istitrâf ise kesret-i nimet sebebiyle Firavun gibi tuğyan eylemek manasınadır." (Fîrûzâbâdî, *Kaamus,* trf. maddesi)

Bugünkü Türkçe ile söyleyelim;

"Nimet Firavunluğunun bir adamı azgınlığa, tâğutluğa düşürmesi ve kişinin eşkıyalık ve sapıklıkta ısrarlı ve sabit olmasıdır. Aynı kökten gelen 'tetrif de refah ve nimet çokluğunun kişiyi eşkıyalık ve sapıklığa düşürmesidir. Yine aynı kökten türeyen 'istitrâf ise nimet çokluğu sebebiyle firavun gibi azmak anlamındadır."

İtraftan isim (ism-i faili ve ism-i mef'ûl) olan ve Kur'an tarafındandan da kullanılan mütref (veya mütrif) kelimesi ise yine Kaamus'a göre "içinden gelen her şeyi yapmakta hiçbir engel tanımayan cebbar ve istilacı kimseye denir."

Kur'an işte bu 'mütref tipi insanlığın huzur ve barışının bütün yollarını tıkayan bir bela gibi görmekte, bütün peygamberlerin bu bela ile uğraştıklarını çok açık ve radikal ifadelerle önümü-

ze koymaktadır. Bir evrensel kural halinde verilen şu beyyineye bakın:

"Biz, hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek, onun servet ve refahla firavunlaşmış kodamanları mutlaka şöyle demişlerdir: "Biz, sizin elçilik yaptığınız şeyi inkâr ediyoruz!" (Sebe', 34)

Firavunlaşanlara ve firavunlaştıranlara savaş açan Zühruf suresinde bu evrensel ilke bir başka bağlamda yeniden ifadeye konmuştur:

"İşte böyle! Senden önce de hangi kente bir uyarıcı göndermişsek oranın servetle firavunlaşmış kodamanları mutlaka şöyle demişlerdir: 'Biz atalarımızı bir ümmet/bir din üzerinde bulduk; yalnız onların eserlerine uyarak yol alacağız.' Uyarıcı dedi: 'Peki, ben size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz şeyden daha iyi yol göstereni getirmiş olsam da mı?' Dediler: 'Doğrusu, biz seninle gönderilen şeyi tanımıyoruz.' Bunun üzerine onlardan öc aldık. Bir bak, nice olmuştur o yalanlayanların sonu!" (Zühruf, 23-25)

Kur'an'a göre, insan hayatını ıstıraba itip toplumu yozlaştıran en büyük zulüm, refahtan kaynaklanan azmadır. Yani itraf... Bu yüzdendir ki, Kur'an, toplumların ve medeniyetlerin yükseliş devirlerinde itrafın değil, gayret ve emeğin egemen olduğunu, çöküş devirlerinde ise itrafın ve mütreflerin hâkim duruma geçtiğini söylemektedir. Bu dönemlerde itraf mümessilleri (mütrefler) kendilerine düşen görevleri savsaklamanın yanında, toplumu yönetme durumuna geçmekle de çöküşü hızlandırırlar. Ve böyle bir toplumun batması, Kur'an'a göre, bir evrensel zorunluluk haline gelir. İsra suresi 16. ayet, âdeta kural koyarcasına şöyle diyor:

"Biz bir ülkeyi/medeniyeti mahvetmek istediğimizde, onun servet ve refahla firavunlaşmış kodamanlarına emirler yöneltiriz/onları yöneticiler yaparız da onlar, orada bozuk gidişler sergilerler. Böylece o ülke/medeniyet aleyhine hüküm hak olur; biz de onun altını üstüne getiririz."

Bu yerle bir etmenin en sarsıcı anlatımı, tarihin en mucize ihbarı halinde Enbiya suresinde verilmiştir:

"Zulmetmiş nice kenti/medeniyeti biz kırıp geçirdik ve arkaların-

dan başka bir topluluk oluşturduk. Şiddetimizi hissettiklerinde hiç vakit geçirmeksizin oradan dörtnala kaçıyorlardı. Kaçmayın, içinde servet azgınlığıyla firavunlaştırıldığınız yere, meskenlerinize dönün ki, hesaba çekilebilesiniz. Dediler: 'Lanet olsun bize! Biz gerçekten zalimlermişiz!' Bu davaları sürüp giderken biz onları kökten biçilmiş hale getirdik; alevi sinmiş ateşe benzeyen kişiler oluverdiler." (Enbiya, 11-15)

Sebe' 34-37. ayetler, teref temsilcilerinin bütün uyarıcılara karşı çıktıklarını belirtmektedir:

"Biz, hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek, onun servet ve refahla firavunlaşmış kodamanları mutlaka şöyle demişlerdir: 'Biz, sizin elçilik yaptığınız şeyi inkâr ediyoruz!' Şunu da söylemişlerdir: 'Biz, malca da evlatça da sizden daha fazlayız! Azaba uğratılacak olanlar, bizler değiliz."

Toplumların felaket sebeplerinin başında, uyarıcıları bırakıp mütrefleri dinlemek gelmektedir. Mütreflere karşı öne çıkarılan uyarıcılar, 'birikim sahipleri' (ulû bakıyye) olarak anılmaktadır. Birikim sahipleri gerekeni yapmadıklarında yani uyarıyı layıkıyla yerine getirmediklerinde toplumun çökmesi hak olur:

"Sizden önceki kuşakların söz ve eser/birikim sahibi olanları, yeryüzünde bozgunculuktan alıkoymalı değiller miydi? Ama içlerinden kurtarmış olduklarımızın az bir kısmı dışında hiçbiri bunu yapmadı. Zulme sapanlar ise içine itildikleri servet şımarıklığının ardına düşüp suçlular haline geldiler." (Hûd, 116)

Mütreflerin en önde gidenleri her toplumda bir kodamanlar ekibi oluşturur. Kur'an bu ekibi âlîler (yukarıdakiler, üsttekiler) veya mele' (kodaman kadro) diye ifade eder. Bu ekip, 'alışılmışa ters' gelen her şeye karşı çıkar. Bütün peygamberlere öncelikle bu ekip karşı çıkmıştır:

"Toplumunun; küfre sapan, âhiret buluşmasını yalanlayan, dünya hayatında servet ve refahla firavunlaştırıp azdırdığımız kodaman takımı şöyle dedi: 'Bu adam, sadece sizin gibi bir insan; yemekte olduğunuzdan yiyor, içmekte olduğunuzdan içiyor. Kendiniz gibi bir insana itaat ederseniz, o takdirde mutlaka hüsrana uğrayanlar olursunuz." (Müminûn, 33-34)

"Toplumunun kodamanları dediler ki, 'Vallahi, biz seni açık bir sapıklık içinde görüyoruz." (A'raf, 60, 66, 75, 88, 90, 103, 109, 127)

"Toplumunun küfre sapanlarının kodamanlar heyeti Nuh'a şöyle demişti: 'Bize göre sen, bizim gibi bir insandan başkası değilsin. Bakıyoruz sana, ayak takımımızın basit görüşlü insanlarından başkası ardına düşmüyor. Sizin bize hiçbir üstünlüğünüzün olduğuna inanmıyoruz. Aksine, sizi yalancılar sayıyoruz." (Hûd, 27, 38)

MÜTREF-MÜSTAZ'AF DİYALEKTİĞİ

Teref erbabının kodamanlar kadrosuna karşı çıkan iman grubu, müstaz'aflar olarak anılıyor. Müstaz'aflar, kodamanların kibir ve gurur hegemonyalarına karşı çıkan bir uyarı kadrosudur. Mütreflerin tıkadığı yaratıcı sonsuzluk yolunu bunlar açar. (bk. 7/75-76, 88; Sebe', 31-34)

Mütreflerin zulme dayalı hegemonyaları, istiz'af denen ezme, sömürme, baskı ve horlama sürecini başlatır. Böylece, toplumda servet ve refahla şımarmışlarla (mütreflerle) onların ezip sömürdüğü gruplar (müstaz'afûn) arasında didişme ve boğuşma başlar. Bu didişmede, Yaratıcı Kudret'in, ezilenler yanında yer aldığını ve onları oluşun motor gücü saydığını Kur'an açık bir biçimde dile getirmektedir:

"Ve biz istiyoruz ki, yeryüzünde ezilip horlananlara bağışta bulunalım, onları önderler yapalım, onları mirasçılar haline getirelim. Ve yeryüzünde onlara imkân ve kudret verelim. Firavun'a, Hâman'a ve onların ordularına da korkmakta oldukları şeyleri gösterelim." (Kasas, 5-6)

Kur'an, böylece, oluş diyalektiğinin temeline ezen ve horlayanla, ezilen ve horlananların mücadelesini koymaktadır. Şunu belirtmeliyiz: Bu diyalektikte ezmenin nesnesi, Kur'an tarafından gösterilmemiştir. Bu demektir ki, bu nesne değişkendir. Çoğunlukla ekonomik değerler, bazen de başka unsurlar öne geçer. Diyalektiğin değişmeyen yanı ezen-ezilen çelişme ve çekişmesi olacaktır. Kur'an buna 'üsttekilerle ezilenlerin çekişmesi' diyor.

SEVGİ
(rahmet, hubb, mahabbet, meveddet)

Sevgiyi ifade eden temel sözcük, daha birkaç temel kavramı ifade eden **rahmet** kelimesidir.

Bu kelimenin **temel üç anlamı vardır: Sevgi, merhamet, şefkat.** Birinci anlam, sevgidir. Ne yazık ki, rahmetin bu ilk anlamı hiç kayda geçirilmemiş, rahmetin her geçtiği yerde sadece merhametten söz edilmiştir. Oysaki rahmetin her geçtiği yerde ilk telaffuz edilecek kavram sevgi kavramıdır, (bk. burada, **Rahmet** mad.)

Sevgide paylaşım vardır. Paylaşım, sevilen şeylerden olmalıdır. Sevilen şeylerden paylaşım yoksa sevgi ve mutluluk da yoktur.

Sevgi neden ve nasıl saf dışı edildi?

Kur'an'ın paylaşım ruh ve mesajını şeytanî siyasetlerle yok eden **Emevî Arabizmi,** rahmetin de sevgi unsurunu yok eden bir dinsel yapılanmayı egemen kılmıştır. Bizler, bu egemenliğin tâğutî siyasetlerinin kahrı altında büyüdük. Şükürler olsun ki, Kur'an ortadadır ve biz, bu **'tanrısal korumadaki kitap'**ın verilerine dayanarak, **Emevî Arabizminin döllediği karanlığın çocuklarına rağmen** ölümsüz gerçekleri açıklayabiliyoruz. Karanlığın çocukları, haram lokmalarla beslenen pis alınlarıyla secdegâhları bile kirlettiler ama mucizeler mucizesi Kur'an'a dokunmayı asla başaramadılar. Kur'an'ı saf dışı etmek için onu **'Arapça bilmeyenlerin el süremeyeceği bir ölüler kitabı'**na çevirdiler, bu da yetmedi, onun egemenliğini işlemez hale sokmak için, Kur'an'ın **'şeytan evliyası', şürekâ** (Allah'a ortak yapılanlar), **kübera** (ulu kişiler, ekâbir, efendiler, ağalar) denen putlarının (bk. 6/121; 33/67) kaleme aldığı veya aldırdığı risaleler ve zübürlerle dini parça parça ettiler. Bütün bunları asırlardır yaptılar ama Kur'an'ın ne mucizesini ne ihtişamını ne etkisini kırabildiler.

Son buldukları çare, Kelimei Şehadet düşmanı Haçlı kodamanlarla işbirlikleri kurarak Kur'an mümini düşünürleri saf dışı etmektir. Ama, yeryüzünde 'Allah'ın eli' olan Kur'an, bu pis alınlı ve Haçlı işbirlikçisi karanlık çocuklarını hezimetten hezimete uğratmaktadır. Onca paralarına, onca iftira ve ifsat şebekelerine, onca süper Haçlı desteğine rağmen...

Tekrar rahmete dönelim:

Merhamet, karşılıklı bir faaliyet değildir. Merhamette esas faal olan taraf, veren taraftır. Öteki taraf, sadece alan, yararlanan, bunun için de sürekli boyun eğendir. Bunun içindir ki, paylaşım ruhundan nasipsiz olanlar, din adına sevgiyi değil, merhameti öne çıkarırlar. Çünkü onda, tek taraflı lütufkârlık vardır ve o tek taraflılık onların firavunlaşmış benliklerinin tatminine kısmen de olsa cevap getirmektedir. Onlar için seven yani paylaşan bir dünya değil, sadaka ve kölelik kültürüyle ezilenlere acıyarak ianede bulunan Mâûn ihlalciliği esastır.

Geleneksel Emevî dininin tabulaştırdığı bu anlayışı özetlersek şunu söyleyeceğiz:

Halkın emek ve alınterini talan etmek, o talan edilenlerin küçük bir kısmını soyulan halka geri vererek kitleden saygı ve teveccüh kazanmak, bütün bunları yaparken de lanetli namazları araç olarak kullanmak. Bu Allahsız ve imansız tezgâhı biz, *'Mâûn Suresi Böyle Buyurdu'* (Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 2011) adlı devrim niteliğindeki eserimizle deşifre etmiş bulunuyoruz.

Kur'an, sevgiyle paylaşım arasında irtibat kurmak suretiyle, sevginin merhametten farklı olarak yaratıcı bir güç olduğuna vurgu yapmıştır.

Kur'an terminolojisinin aşılmamış ustası Isfahanlı Râgıb (ölm. 502/1108) anıt eserlerinden birinde sevginin Kur'ansal çerçevesini şu yolda çizmiştir:

"İnsanların iş ve yönetimlerinin düzenini sağlayan sebeplerden biri sevgi, ikincisi adalettir. İnsanlar, karşılıklı sevmeyi gerçekleştirebilseler adalet istemeye ihtiyaçları asla kalmazdı. Bu böyle olduğu içindir ki adalet, sevginin vekilidir; sevginin olmadığı yerde işi o üstlenir. Bu gerçeğin altını çizmek içindir ki Cenabı

Hak insan kitleleri arasında sevginin yaşamasını çok yüce bir değer olarak görmüş ve onu tüm dünya nimet ve imkânlarından daha üstün göstermek için şöyle buyurmuştur: 'Onların kalplerini kaynaştıran da O'dur. Sen, yeryüzündeki her şeyi bağışlasaydın, onların kalplerini yine de kaynaştıramazdın; ama Allah onları birbirine ısıtıp yaklaştırmıştır. O'dur Azîz ve Hakim.' (Enfâl, 63) Allah şunu da söylemiştir: 'İman edip barışa/hayra yönelik işler yapanlara gelince, Rahman onlar için bir sevgi oluşturacaktır.' (Meryem, 96) Din açısından sevgi işte bu olduğu içindir ki Allah, aralarında sevgi doğsun diye bu dinin müminlerini her gün beş kez mescitlerde, her hafta bir kez camilerde, her yıl iki kez bayram namazlarında ve ömürde bir kez de Kabe'de birleştirip kaynaşmalarını pekiştirmektedir. Sebep, sevgidir." (Râgıb; *ez-Zerîa ila Mekârimi'ş-Şeri'a,* 364)

Sevgi, oluşun özü, varlığın ve hayatın başlangıç ve varış noktasıdır. Kısacası, hayat ve oluş, çeşitli tarz ve manzaralar sergileyen bir sevgi faaliyetidir.

Kur'an'da sevgi anlamında kullanılan sözcüklerden biri de 'hubb' sözcüğüdür.

Hubb kökünden kelimeler Kur'an'da isim ve fiil halinde 80 küsur defa geçer. Bunların üçte ikiden fazlası fiil halinde kullanımdır. Bu da gösterir ki, Kur'an, sevgiyi bir eylem olarak değerlendirmektedir. Bu eylemin temel kutuplarında Allah ve insan bulunmaktadır.

Kur'an, hubbu Allah ve insan dışında herhangi bir varlığa izafe etmez. İnsan ise oluşun ışık ve karanlık kutuplarının her ikisinde, maya unsur olarak daima sevgiden hareket alır. Ya gerçek sevgiden (yani paylaşıma götüren sevgiden) yahut da saptırılmış sevgiden (yani paylaşıma yanaşmayan sevgiden). Allah'a imanın yaratıcı ve erdirici unsuru sevgi olduğu gibi, putlara bağlılığın hayat kaynağı da sevgidir. (2/165)

Hubbun karşıtı adavettir ki anlamı düşmanlık, uzak ve ters düşme, karşı çıkmadır. Hubb karşılığı mahabbet kelimesi de kullanılır. Kur'an da hubb ve mahabbeti aynı anlamda kullanmaktadır.

Hubb ve mahabbet, Kur'an dilinin büyük bilgini Râgıb'a göre, 'kişinin hayırlı gördüğü veya sandığı şeyi irade etmesi, istemesidir.'

Ancak iradenin çerçevesi mahabbetten dardır. Yani her mahabbette irade vardır, ama her iradede mahabbet olmayabilir. Râgıb, bu noktaya da değindikten sonra hubb veya mahabbetin Allah ve kul için ifade etmesi gereken anlamlar üzerinde durmuştur. Ona göre, Allah'ın kulu sevmesi, ona ikram ve lütufta bulunması; kulun Allah'ı sevmesi ise O'na yakınlaşmak istemesidir.

Şunu, Râgıb'ın ruhundan af dileyerek söylemeliyiz ki, hubb konusunu böyle bir hükümle sonuca bağlamak, Kur'an'ın yapısı ve yaklaşımı bakımından yeterli değildir. Doğrusu şu ki, biz, sevginin mahiyetini değil, sadece eserlerini, belirişlerini kavrayabiliriz. Sevgi, hayatın ve oluşun esası olduğundan hayat ve oluş bir sır olarak kaldıkça, sevgi de bir sır olmaya devam edecektir. Sevgi, bilinmez, fakat sürekli iş görür bir yaratıcı kuvvet olarak yaşamaya devam edecektir. Kur'an da sevginin mahiyetini değil, eserlerini, belirişlerini tanıtmaktadır.

Sevgi konusunu İslam düşüncesi adına değerlendiren Hintli bilgin Tehânevî (ölm. 1745), ünlü eseri *Keşşafa Istılahât el-Fünûn'da* İslam disiplinlerinin çeşitli bakış açılarını, Kur'an'dan hareketle tahlil etmiştir. Tehânevî şu yolda konuşuyor:

Kelam bilginlerinin büyük çoğunluğuna göre, sevgi, iradenin bir türüdür. İrade, ilişki kurduğu şeyde karşılık ve ödül bekler. Bu yüzden, insanın Allah'ın zatını ve sıfatlarını sevmesi söz konusu edilemez. İnsan ancak Allah'ın nimetlerini, lütuflarını sevebilir. (Bu konudaki tartışmalar ve sûfî düşünürlerin tavrı için bk. Öztürk; *Din ve Fıtrat,* Aşk bahsi) Sûfî düşünürler, insanın Allah'ın zatını sevebileceğini, nimet ve ödülleri sevmenin ise sevginin aşağı derecelerde bir görünümü olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre, insanı sevmeye iten, kemal duygusu olmaktadır. İnsan, lezzet için de sevebilir ama bu, sevginin temelinde kemal (mükemmellik) duygusunun bulunmadığını göstermez. Varlık ve oluştaki mükemmelliği farkedişte ileri olanlar, sevgide de ileridedir. Bunun içindir ki, oluştaki kemalin sonu olmadığı gibi, sevgi mertebelerinin de sonu yoktur.

Mükemmelliğin en ileri mertebede fark edildiği alan güzelliktir. Bu yüzden, Hz. Peygamber, Allah'ın sevgi faaliyetinden bahsederken güzele ve güzelliğe dikkat çekerek "Allah güzeldir; güzeli ve güzelliği sever" buyurmuştur. Böylece, Allah'ın tüm güzelliklerin kaynağı olduğu ve güzelliği sevmenin, sonuçta Allah'a sev-

giye ulaştıracağı vurgulanmıştır. Başka bir ifadeyle, Allah, varlık ve oluştaki güzellik sergilenişiyle kendi yüzüne bir ayna tutmuştur. O, insanı kendi sureti üzere yarattığından, insan, güzeli sevme yoluyla, esası ve bütünü olan kaynak güzele yaklaşır.

Anlaşılan o ki, sevginin kaynağıyla güzelin kaynağı aynıdır: Tanrı. Bunun içindir ki Kur'an insanla Allah arası sevgi ilişkisinden söz ederken "Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler." (Mâide, 54) diyerek sevgi faaliyetinde ilk hareketin, merkez kuvvet olan Allah'tan geldiğine dikkat çekmiştir.

Tehânevî, sevgi konusundaki açıklamalarını, tasavvufun şu ünlü tespitiyle bitiriyor: Sevginin mahiyetini kimse bilemez. Çünkü sevgi, rubûbiyet (tanrılık) sırrıdır. Ve kim bu rubûbiyet sırrını açığa vurursa, küfre gider. Bunun tek istisnası, vecd ve cezbe halinin insanı kuşatmasıdır. (bk. *Keşşaftı Istılâhât,* mahabbet mad.)

Allah'ın sevgi faaliyeti kimler için, nasıl işliyor? Bu faaliyetin nimet verme, acıma, bağışlama şeklinde işleyişinin adı rahmet olup hiçbir ayrım yapılmadan bütün mahluklara yöneltilmiştir, (bk. burada, Rahmet mad.)

Daha özel çerçevede sevgi faaliyeti olan hubb veya mahabbete gelince, Kur'an bunun kimlere reva görüldüğünü ve kimlerin bundan mahrum bırakıldığını göstermektedir. Soruyu şu şekilde sorduğumuzda cevap daha net ve açık olacaktır: Allah kimleri sever, kimleri sevmez?

Allah'ın sevdiği benliklerin başında muhsinler yani güzeli ve güzelliği sevip güzel fiil sergileyenler gelmektedir, (bk. burada, Güzellik mad.) Kur'an, "Allah, güzel düşünüp güzel işler yapanları sever" ifadesine defalarca yer vermektedir. (2/195; 3/134, 148; 5/13, 93)

Allah, muttakileri yani takva sahiplerini de sevmektedir. (3/76; 9/4, 7) Allah'ın özel sevgisine hak kazanan kullar arasında temizlikte titiz davranan (muttahhir, mutatahhir) kullar da önemli bir yer tutar. (2/222; 9/108)

Adaleti koruma ve yerine getirmede titiz ve kararlı davrananlar (muksıtîn) da Allah'ın sevgisine muhatap olmuşlardır. (5/42; 49/9) Allah, tövbeyi çok sevenleri (tevvâbîn) de sevmektedir. (2/222) Sabırlı insanlar ile tevekküle sarılanlar da sevilenler ara-

sındadır. (3/146, 159) Allah, kendi yolunda savaşmak için saf bağlamış olanları da sever. (61/4)

Allah'ın sevmediği insanların başında zalimler gelir. (3/57, 140; 41/40) Azmak, sınır tanımamak da Allah'ın sevgisini yitirme sebebidir. (2/190; 5/87; 7/55)

Allah'ın zalimlerden nefreti, sevgi konusunda bir dikkat çekici tavra daha sebep olmaktadır: Allah, çirkin sözü sevmediği halde, zulme uğrayanların çirkin söz sarfetmelerinden tiksinti duymuyor, onların bu yola gitmelerini mazur görüyor. (4/148) Böylece Kur'an, dolaylı bir yoldan, tüm nefret ve sevgisizliklerin tek hedefi olarak zalimleri göstermektedir. Son tahlilde, zulümden başka kötülük, zalimden başka da kötü olmadığı anlaşılmaktadır.

Nefret ve şiddete müstahak tek mahlûk, zalimdir.

Müstahak olduğunu zalime yapmayansa hem zalim hem de ahmaktır.

Allah, kâfirleri yani gerçeği örten nankörleri de sevmemektedir. (3/32; 30/45; ayrıca bk. 2/276; 22/38)

Kur'an'ın, Allah sevgisinden uzaklaştıran illetlerden biri olarak gösterdiği israf da zulmün bir türüdür. Çünkü o da insanın emeğini, hakkını ve rızkını heder etmektedir. Ve Allah, israfa sapanları (müsrifleri) sevmemektedir. (6/141; 7/31; bk. burada, Savurganlık mad.)

Fesad denen bozgunculuk ve tabiatın dengelerini tahrip suçuna bulaşanlar da Allah'ın sevgisinden uzak tutulmuşlardır. Allah, müfsidleri (fesada sapanları) sevmiyor. (2/205; 5/64; 28/77) Allah, kibre yenik düşenleri de sevmiyor. (16/23; 4/107)

Sevilmeyenler arasında şunlar da var: Günahta aşırılığa gidenler (2/276), böbürlenip şımaranlar (4/36; 31/18; 57/23), hainliği huy edinmişler (4/107; 8/58; 22/38), sevinç budalaları. (28/76)

Sevgi faaliyetinin insan tarafındaki durumuna gelince; insan, sevgisini daima iğretiye, peşin menfaate (âcile) yönelten bir yapıya sahiptir. (75/20; 76/27) Bu yapısının bir gereği olarak insan, dünyayı sonsuza tercih eder, menfaate çıldırasıya düş-

künlük gösterir. (14/3; 16/107; 100/8) Mala, derinden bir sevgi duyar insan. (89/20) Çünkü insan yaradılışında şehvetlere, kadına, çocuğa, altına, yığın yığın mala, ata, ekine, bağ-bahçeye sevgi çok çekici, çok süslü-püslü kılınmıştır. (3/14) Bu durum, insanı, menfaati yüzünden rabbini anmayı terke iter (38/32), hatta bazen körlüğü aydınlığa tercih eder hale getirir. (41/17) Demek oluyor ki, esası bakımından pozitif bir güç olan sevgi, insanın çarpıtması sonucu olumsuzluk aracı da olabiliyor. Bu yüzden, Kur'an, insanı şu konuda uyarmaktadır: Her sevdiğin senin hayrına, her hoşlanmadığın da zararına değildir. İlke, Kur'an'ın üslup güzelliği içinde şöyle veriliyor:

"Bir şey sizin için hayırlı olduğu halde siz ondan tiksinebilirsiniz. Ve bir şey sizin için şer olduğu halde siz onu sevebilirsiniz. Allah bilir, siz bilmezsiniz." (Bakara, 216)

Bunun içindir ki, İslam bilginleri tabiî sevgi-aklî sevgi ayrımı yaparlar. İnsanın doğal dürtülerinin pişirip kotardığı bir sevgi, hızı ve gücü yerinde, fakat dümeni olmayan bir tekne gibidir; her an kayalıklara bindirip bir felakete yol açabilir. Kur'an, en iyi niyetlerle de beslense, insanın her sevdiği şeyi elde etmesinin yaradılış düzenine ters, insanın sonsuz kurtuluşuna zararlı olduğunu gösteriyor.

Sevginin mutlak hayır ve güzele köprülük etmesi için nefse teslimiyeti frenleyen ilkeler gerekir. Vahiy bu ilkeleri getirmiştir. Vahyin işe el atması bazen aklın küllî ilkelerinin, bazen ahlak yasalarının, bazen de, duyularüstü idrakin uyarılarıyla olur. Kasas 56. ayette böyle bir el atışın tipik örneklerinden birine rastlıyoruz. Son Peygamber'e şöyle hitap ediliyor:

"Şu bir gerçek ki, sen sevdiğin kişileri hidayete erdiremezsin; fakat Allah dilediğine hidayet verir."

Demek oluyor ki, mutluluğun doğduğu nokta, sevginin kişisel hedefiyle evrensel-kozmik amacın birleştiği noktadır. Kişisel hedefle kozmik amacın tersliği halinde ikincisinin tercih edilmesini insanın hayrına gören Kur'an, böyle bir durumda insanı sabra çağırmaktadır. Ne yazık ki insanda, kişisel hedefe tersliği duyuran sese tahammülsüzlük çok güçlü ve derindir. Bu gerçek, bir nebinin ağzından ifadeye konurken şöyle deniyor:

"Siz, öğüt verenleri sevmiyorsunuz." (A'raf, 79)

Ve insan, sevgideki kişisel hedefi elde edince kayıt tanımayan, her şeyi unutan bir varlıktır.

"Ve Allah, sevdiğiniz şeyi size gösterdikten sonra isyan ettiniz." (Âli İmran, 152)

İnsanın sevgi konusundaki bu aldanabilme ihtimali, Yaratıcı Kudret'in bu hassas ve derin alana el atmasını gerekli kılmıştır. Müdahalelerden biri, Allah'ın insan kalbinde iman gerçeğini sevimli hale getirmesi, süslemesidir. Eğer iş insana bırakılsaydı, yukarıda da görüldüğü gibi, insanın kalbinde şehvetten, tarlaya, ekine kadar bir yığın ölümlü şey süslenip püslenecek ve insan, iman sırrına sürekli yabancı kalacaktı. Ama Allah, insan lehine bir müdahale ile "size imanı sevdirdi, onu kalbinizde süsleyip güzelleştirdi ve size küfrü, sapıklığı, isyanı çirkin gösterdi." (Hucurât, 7)

Yaratıcı şuurun sevgiye el atışının bir örneği de Âli İmran 31. ayette dikkat çeker. Orada, Allah'a sevgi iddiasının delili olarak, Hz. Peygambere uyma gösteriliyor. Akla ilk gelen, ilkenin "Allah'ı seviyorsanız, beni sevin..." olması iken vahiy, ilkeyi şöyle yapmıştır: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin." Böylece, Allah'ı sevme, Peygamber'e uyma şartına bağlanarak, din hayatı kuru bir sevgi romantizminden kurtarılmıştır. Aksi halde din, bir kuru sevgi kurumuna dönüşürdü. İnsanoğlunun böyle bir istismara gitmesine ve sonuçta kendisini aldatmasına seyirci kalınmamıştır.

Sevgide kişisel hedefle, tanrısal ahenk ve mutluluğun birleştirilmesine ilişkin ilkenin en hayranlık verici olanı, Âli İmran 92. ayettedir. Şöyle deniyor:

"Sevdiğiniz şeyleri paylaşmadıkça hayırda erginliğe/dürüstlüğe asla ulaşamazsınız. Paylaşmakta olduğunuz her şeyi, Allah çok iyi bilmektedir."

Bu ilke mutlak yaradılış kanunlarından biridir. İnsanın zaferi, fedakârlıktan yeşerir. Fedakârlık ve feragata dost olmayanların hayattan zafer beklemeleri, boş bir hayaldir. Kur'an'ın bu ilkesi, hayatın bütün alanlarında, mümin-münkir herkes için işleyen bir kanundur.

Sevgi, insanın öz sermayesi, temel gücü, hamle ve hareket enerjisi, bir numaralı eriş kudretidir. İnsanın karanlığa hizmeti bile sevgi sayesindedir. Putperestlerin cansız eşyaya tapınması bile bir sevginin sonucudur. (2/165) Ve sevgi, müminin varlık mayası, karakterinin hâkim özelliği, imanının zirve noktası, ruhunun kanatlarıdır. Kur'an sevgiyi, Muhammedi müminin fıtrat damgası, kişilik cevheri olarak verirken şu ifadeyi kullanır:

"Siz öyle kişilersiniz ki, onlar sizi sevmedikleri halde siz onları seversiniz. Ve kitabın tümüne inanırsınız." (Ali İmran, 119)

Allah'ın kozmik emaneti yükleyeceği topluluk, Allah ile sevgi alakası içinde olmalıdır. Allah ancak böyle bir topluluğa güvenir ve kendini temsil yetkisi verir. Bu tespite esas olan ayet (5/54), anılan sevgi topluluğunun temel özelliklerini de saymıştır: Müminlere onur, küfre sapanlara eziklik ve zillet getirmek, Allah yolunda didinmek, kınayanların lakırdılarına değer vermemek.

Kur'an'ın insanında din hayatı, tüm yönleriyle bir sevgi hayatıdır. Kur'anın insanında ana-babaya, akrabaya, yetime, yoksula... yardım ve destek sevgi üzere yapılır. Verilen, yedirilen yalnız sevgi ürünü olarak ortaya konur. (2/77; 76/8)

Sevgi ürünü olan hizmetle, sevgiden kaynaklanmayan hizmeti nasıl ayırabiliriz? Kur'an bu soruya da cevap getirmiştir:

Karşılığında, iyilik yapılandan teşekkür ve minnet beklenmeyen hizmet sevgiye dayalı hizmettir. (76/8-9)

Türk-İslam lirizminin aşılmamış ustası Yunus Emre (ölm. 1320), bu hizmet sırrını çağlar üstü bir güzellikte ifadeye koymuştur:

"Yaradılanı severiz yaradandan ötürü."

Hizmeti, Yaratan'ın hatırı için yapan, ne yaratılandan bir şey bekler ne de yaratılanın nankörlüğünden şikâyetçi olur. Çünkü sonsuzluk yolcusunun hizmetinin muhatabı insansa da ödülünün vericisi Allah'tır; yani sonsuzluk.

Sonsuzluk, büyük ruha ödül olarak yalnız kendini verir, yani ölümsüzlüğü.

Kur'an insanında iman da kemal noktasında bir sevgidir. Paul Tillich'in ifadesiyle: "Sevgi, imanın bir belirişi, bir uygulanışıdır." (Tillich; *Dynamics ofFaith,* 117) Ve müminin imanda yüceliğiyle sevgide taşkınlığı arasında açık bir paralellik kurulmuştur:

"İman sahipleri Allah'a sevgide çok kararlı ve taşkındırlar." (Bakara, 165)

O halde, "Allah aşkından söz edilemez" diyenler yanılmaktadır. Çünkü iman da bir Allah aşkı olarak veriliyor. (Bu konuda İbn Teymiye'ye yöneltilen bir tenkit için bk. Louis Gardet, *Les Hommes de l'Islam,* 319)

Nihayet, sevginin Kur'an bünyesinde yer alan şu niteliklerine dikkat çekebiliriz:

Sevgi, insanı; çevreyi, hatta kendini fark edemeyecek ölçüde sarıp kuşatabilir, (bk. 12/30)

Kıskançlığın temel nedenlerinden biri de sevgisizlik veya aynı konumda olanların farklı derecede sevgiye muhatap olmalarıdır. (12/8)

"Ona var da bize niye yok?" veya "Neden hep ona?" sözünün körüklediği ateşi hiçbir mantık, hiçbir delil ve gerekçe söndürememiştir. Büyük ruhlar, haset dışında her türlü bela ve namertliği saf dışı bırakabilirler, ama hasedi asla... Haset ateşini söndürecek bir tek yol vardır: Yaratıcı ruhun, hizmetini durdurması. Ancak bu, varoluşu durdurmak olacağından Yaratıcı şuurun buna izin vermesi beklenemez. O halde, sonsuzluk erinin, hasetten kaynaklanan çilesi sürekli ve kaçınılmazdır.

Kur'an'ın iki suresinin hasetten, insanların fısıltı ve dedikodusundan Allah'a sığınma ifade eden adlarla anılmaları ve böyle bir muhteva ile doldurulmuş bulunmaları, üzerinde olduğumuz gerçek bakımından mucize bir işarettir.

İlginç noktalardan biri de şudur:

Büyük ruhlar için, sevginin ölümlüden ölümsüze aktarılması, hangi ıstıraba mal olursa olsun, yeğlenmektedir. Kur'an, burada, Hz. Yusuf un, Züleyha'nın şehvete dayalı isteklerine eşlik

etmek yerine Mısır kralının hapishanesini yeğlemesini örnek vermektedir:

"Yusuf dedi: 'Rabbim! Zindan benim için bunların beni çağırdığı şeyden daha sevimlidir. Eğer onların oyununu benden uzak tutmazsan onlara meyleder de cahillerden olurum." (Yusuf, 33)

Sevgi bahsini noktalamadan, konunun Kur'ansal yapısını, Allah'ın birliği ve şirkle ilişkiler yönünden ele alan İbnül Kayyım el-Cevziyye'nin eseri *ed-Dâu ve'd-Devâ'â&n* bazı pasajları özetleyeceğiz:

Bir gönülde iki şeyin sevgisi birleşmez. İkiden fazla şeyin sevilmesi durumunda, bunların en yücesi esas sevginin nesnesi olur; ötekiler de bu esas nesnenin hatırı için ve onu hatırlatan şeyler olarak sevilir.

Şirkin esası, gönle Allah dışında bir sevgilinin egemen olmasıdır.

İnsan kalbine yön veren kuvvetler sevgi ve irade ile (olumlu kuvvetler), kin ve nefret (olumsuz kuvvetler)dir.

İnsanın tüm amellerinin altında sevgi vardır. Kin ve nefret de ters çevrilmiş, yıkım yönünde işleyen sevgilerdir. Din hayatının özünü de Allah ile Allah elçilerine sevgi oluşturur.

Ölüm sonrası cennet; bu dünyada sevgi, bilgi ve Allah'a yakınlıkla coşkuyu iç dünyalarının cenneti yapmış insanların nasibidir.

Yüce ve aşağı âlemlerdeki tüm hareketlerin esası sevgiye dayanır. Sevgi hem yapıp-eden kuvvettir, hem de gaye noktadır.

Hak ve bâtıl tüm dinlerin esası da sevgidir. Dinin dış yönü, kural ve kalıp yönü sevgisiz olabilirse de iç yönü, öz ve esas yönü sevgisiz olamaz.

Sevgi, ileri boyutlarda aşk adını alır ve aşkın birçok makamı vardır. (İbnül Kayyım, *ed-Dâu ve'd-Devâ,* 311-403)

SINÂAT
(sanayi, teknoloji)

Sınâat, sanâat ve sun' köklerinden kelimeler Kur'an'da, fiil ve isim olarak 20 yerde geçer. Türkçedeki san'at, günümüz Arapçasındaki fabrika demek olan masna' (çoğulu: masaani') bu köklerdendir. (Bu kullanımlar için bk. Hans Wehr, A Dictionary of Modern Written Arabic, sınâat mad.) Bu durumda sınâatın günümüz terminolojisindeki karşılığı sanayi veya teknoloji olacaktır.

Râgıb el-Isfahanî (ölm. 502/1108) ünlü eseri *el-Müfredât'm* sun' maddesinde bu kökü tanıtırken şöyle diyor:

"Sun', özgün bir fiil sergilemektir. Her sun' fiil olduğu halde, her fiil sun' değildir. Bu yüzden, fiil, hayvan ve cemadlara nispet edildiği halde, sun' onlara nispet edilmez..."

Anlaşılan o ki, sun' ve sınâat, yeni bir şey vücuda getirmek, yaratıcılık ifade eden eylemler sergileyip eserler üretmektir. Ancak Kur'an, bu sözcük ve türevlerini, eşya üzerindeki yaratıcı faaliyetleri ifade için kullanır ve genelde makbul olmayan, insanı azdıran, dengeyi bozan, toplumsal ve evrensel planlarda tahrip ve buhrana yol açan üretim ve hamleleri ifadeye koyarken bu kökten kelimelere yer verir.

Kur'an, sınâat yoluyla vücut verilen bilim ve üretimleri Yaratıcı Kudret'in titizlikle izlediğini ve bunların makbul olanlarını bizzat kendi gözetim ve denetimine bağladığını gösteriyor. "Kuşkusuz, Allah, onların sınâat olarak yapmakta olduklarından hakkıyla haberdardır." (Nur, 30; Fâtır, 8) Allah; bir sınâat ürünü olan gemisini yapmak üzere Hz. Nuh'a vahiy göndermiş ve O'na: "Vahyimize bağlı olarak gözlerimizin önünde gemiyi yap!" emri verilmiştir, (bk.11/37; 23/27)

Hz. Davud'a öğretilen koruyucu zırhlar yapma sanatı da bir sınâat olarak tanıtılıyor. (21/8)

Sınâatın hâkim özelliği, olumsuzluğudur. Dünyaya tapmanın, azmanın, şiddet, zorbalık ve işkencenin temsilcileri olan kişi, toplum ve medeniyetler, sınâata dayanan bir şımarıklık illeti içinde gösterilmektedir.

Sınâat, insan hayatının mutluluk paydasını düşürmekte, doğal-fıtrî hayatı bozarak insanın bunalım ve karmaşaya düşmesine yol açmaktadır. Bu psikozun baş temsilcisi Firavun ve Firavunlar medeniyetidir. A'raf suresi 137. ayet, İsrailoğulları'na akıl almaz zulümleri yapan Firavunların akıbetinden şöyle söz ediyor:

"Firavun ve toplumunun sanayi olarak meydana getirdiklerini de dikip yükselttikleri sarayları da yere geçirdik."

Firavun zulmüne destek veren bir sanayi kolu da, onun medeniyeti tarafından geliştirilen aldatma-büyü hüneridir. Bu aynı zamanda şunu da ifade eder:

Her teknolojik üretimde bir biçimde büyü özelliği vardır. İnsanların gözünü boyar, aklını çeler. Firavun, Hz. Musa'nın gösterdiği mucizeleri geri planda bırakmak için büyü sanayii kadrosunu seferber etmişti. Hz. Musa'ya şöyle deniyordu:

"Sağ elindekini yere bırak! Onların, sanayi olarak ortaya çıkardıklarını yalayıp yutsun. Onların sanayi olarak ürettikleri sadece bir büyücünün hilesidir. Büyücü ise nereye gitse iflah olmaz." (Tâha, 69)

İğretiye, zulme, acımasızlığa öncelik tanıyarak Allah'a ters düşenlerin sığındıkları sanayiin insanı yıkan yanı, aldanışa sürüklemesidir. Allah ve insanın üstünde bir kudret olarak düşünülen sanayi, sonunda sahiplerini korkunç bir hüsranla yüz yüze bırakmaktadır. (11/14-16; 18/103-105) Kehf, 103-105. ayetler, sınâatla güzellik yaratmaya çalışmanın da bir aldanış ve boş uğraş olduğunu belirtiyor, (bk. burada, Güzellik mad.)

Hûd Peygamber'in kavmi olan Ad topluluğu, geliştirdikleri sınâata aldanarak kendilerini ölümsüz-sonsuz saymaya başladılar ve çöktüler. Kur'an burada, fabrika ve atölye anlamına da gelen masna' kelimesinin çoğulu olan masâni' kelimesini kulla-

narak sınâatı insanî ve ruhî değerlerin üstünde görme bahtsızlığına şöyle değiniyor:

"Ad da peygamberleri yalanladı. Kardeşleri Hûd onlara, 'Siz hiç sakınmıyor musunuz?' demişti. Ben sizin için, güvenilir bir resulüm. Artık Allah'tan sakının da bana itaat edin. Ben sizden bu iş için bir ücret istemiyorum. Benim ödülüm, âlemlerin Rabbindendir. Her yüksek tepeye/yola şaşılacak bir bina kurarak/bir işaret dikerek mi eğleniyorsunuz? Sanayi üreten yerler edinerek sonsuzlaşmak ümidine mi düşüyorsunuz? Yakaladığınız vakit zorbaca yakalıyorsunuz! Artık Allah'tan sakının da bana itaat edin. O bildiğiniz nimetleri önünüze yayandan sakının! Size bir yığın nimet lütfetti: Davarlar, oğullar, bahçeler, pınarlar. Büyük bir günün azabı üstünüzedir diye korkuyorum." (Şuara, 123-135)

Muhammed ümmeti döneminde sınâatle azıp zulme ve kavgaya meydan verme tutkusu, Ehlikitap zümresi tarafından (bk. burada, Ehlikitap mad.), özellikle Hristiyanlar tarafından sergilenecektir. Ehlikitap'ın saptırıcı sözleri, haksız ve zalim yollarla elde ettikleri nimetleri yemeleri ve sınâatle azıp şımarmaları, din temsilcilerinin görevlerini yapmamalarından, çıkarlarını, ceplerini düşünmelerinden kaynaklanmıştır, (bk. 5/59-64; 9/34-35)

Üzerinde olduğumuz bu noktaya değinen ayetler, sınâatle gelen denge bozukluğu ve tahribi, sınaî üretimi temsil ettikleri için Hristiyanlara mal ederken, tahribi simgeleyen harpleri 'alevlendirme' işini Yahudiler'in eseri olarak göstermektedir. (5/69)

TOKMAK GİBİ İNEN MUSİBET

Sınâatin musallat edeceği en büyük belanın sembol adı, Kur'an'da Kaaria olarak geçiyor. Ve Kaaria, bağımsız bir surenin de adıdır. Önce bu konunun temel beyyinesi saydığımız Ra'd 31. ayeti görelim:

"O küfre sapanlara gelince, sanayi olarak ürettiklerinin sonucu olarak, başlarına gülle-tokmak türünden belalar inmeye devam edecek yahut o belalar onların yurtlarının yakınına konacak. Ta, Allah'ın vaadi gelinceye değin. Allah, vaadine asla ters düşmez."

Nedir bu, sınâatin sonucu olarak gelecek kaaria?

Kaaria, bir şeyi bir şeye çarpmak, vurmak anlamındaki kar' kökünden türemiş bir isimdir. Buna göre kaaria, Elmalılı'nın da güzelce ifade ettiği gibi, gülle, tokmak gibi insanın başına çarpan, beyin patlatan şey anlamındadır. Kar' kökündeki vurma-çarpmada, şiddetli ses çıkarma esastır. Kılıç, sopa, tokmak, gülle vs.'nin çarpmasında daima kar' kelimesi kullanılır. Etimolojik gelişimi içinde kaaria, zamanın insana çarpan ve onu sendeletip bunaltan belalarının da adı olmuştur.

Kur'an, bu kaariayı kıyamet anlamında da kullanır. Ancak unutmamak gerekir ki, Kur'an'da kıyamet, sadece, bildiğimiz son kıyametten ibaret değildir. Kıyametin, bireysel, toplumsal, evrensel, ontolojik boyutları vardır. Az önce verdiğimiz ayette kaarianın son ve büyük kıyamet anlamında olmadığı açıktır. Çünkü ayet bunun, sınâatın eseri olarak sürekli tekrarlanacağını söylüyor. Bunun ise büyük kıyametten başka bir şey olması gerekir.

O halde, kaaria, büyük kıyamet de dahil, bir kıyametler serisinin adıdır ki, başa gelişi, insanlık dünyası için bir kıyamet manzarası arz eder. Kaaria suresi, bu manzaranın dehşetini şöyle dile getiriyor:

"O Kaaria! Nedir Kaaria? Kaaria'nin ne olduğunu sana bildiren nedir? O gün insanlar, çırpınarak yayılmış pervaneler gibi olurlar. Dağlar, didilmiş renkli yün gibi olur. İşte o gün, tartıları ağır basan kişi, evet o kişi, hoşnutluk verici bir yaşayış içindedir. Tartıları hafif çekeninse, anası, Hâviye'dir. Onun ne olduğunu sana bildiren nedir? Kızışmış bir ateştir o!" (Kaaria suresi)

Bu manzaranın, büyük kıyamet yanı bir kenara bırakıldığında, karşımızda atomik silahların ateşiyle ortaya çıkacak bir manzara canlanıyor. İşte Allah'a ve doğal hayata ters düşmüş bir sınâatın ürünlerinin sebep olduğu musibet kaaria budur. Bu bir cehennemi infilak olayıdır ki, insanları serseme çevirip dehşet, korku ve bağrışmayla darmadağın eder. Bu, bize, bir atom bombasının veya atom başlıklı bir silahın tahribini tanıtır gibidir. Kaaria suresi, âdeta, böyle bir infilakın yayacağı dehşet ve paniği tablolaştırıyor.

AÇLIK VE KORKU KAYNAĞI

Sanayiin sergilediği olumsuzluk karşımıza nasıl bir görünümle

çıkıyor? Başka bir deyimle, sanayiin olumsuzluklarının temel görünümleri nelerdir? Kur'an bu soruya; 'açlık ve korku' diye cevap veriyor. Nahl suresi, bir karyeyi, yani bir kent-medeniyeti örnek veriyor. Anılan surenin 112. ayeti şöyle:

"Allah, şu ülkeyi/medeniyeti de örnek vermiştir: Güvenli, mutlu-huzurlu idi; rızkı her yandan bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler de Allah kendilerine, sanayi olarak ürettikleri şeyler yüzünden açlık ve korku elbisesini/ birlikteliğini/ karmaşasını tattırdı." (Nahl, 112)

Burada, sanayiin olumsuz sonuçlarıyla perişan olan bir medeniyetten bahsediliyor. Sanayiin getirdiği olumsuzlukların insana bir elbise gibi giydirildiğinden bahsedilmesi ve elbisenin tattınlması ifadesine yer verilmesi, karşılaşılacak acının çapını ve etkisini gösterme bakımından bir mucize beyandır, (bk. burada, Kıyamet mad.)

Sanayi, rızkın Allah'ın elinden çıkanını yok edip insanı görünmez bir açlıkla yüz yüze getirmektedir. Bunun en kısa adı, doğal ürünlerden yoksun beslenme olarak verilebilir.

Mutluluk, sağlık ve güzelliğin temel kaynağı olan doğal rızık, Kur'an'da tayyib (çoğulu: tayyibât) olarak geçmektedir. Kelime anlamıyla temiz, leziz, hoş, taze anlamındaki tayyib, rızkın Allah tarafından bir lütuf olarak bahşedilenidir. Kur'an bunu dolaylı bir ifadeyle, 'üzerine Allah'ın adı anılmış rızık' diye tanımlamakta ve şu buyruğu öne çıkarmaktadır:

"Size ne oluyor da üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yemiyorsunuz? Zorda kalışınız dışında üzerinize haram kıldığını bizzat kendisi size ayrıntılı olarak açıklamıştır. Birçokları, ilimsiz bir biçimde kendi keyiflerine uyarak halkı şaşırtıyorlar. Hiç kuşkusuz, senin Rabbin sınır tanımaz azgınları çok iyi bilmektedir. Üzerine Allah'ın adı anılmayanlardan yemeyin. Böyle bir şey, tam bir sapıklıktır." (En'am, 119, 121)

Üzerine Allah'ın adı anılmış rızık, geleneksel fıkıh tarafından, biraz da o zamanın şartlarının zorlamasıyla, 'besmeleyle kesilmiş hayvan' olarak anlaşılmış ve Kur'ansal beyyinenin bütün ruhu yok edilmiştir. Bugünkü bilgilerimiz ve ekolojik veriler dikkate alındığında, 'üzerine Allah'ın adı anılmış besin'in, genleri üze-

rinde oynanmamış, fabrikasyon katkılarla bozulmamış doğal besin olduğunda hiç kimsenin bir kuşkusu olmaz. Bu noktayı değerlendirirken, Kur'an'ın, 'yaradıhş ve yaratışta tağyir'den nefret ettiğini, onu şeytanın bir ameliyesi olarak gördüğünü de unutmayalım, (bk. 4/119)

Şunu da unutmayalım: **Kur'an, mutluluk yurdu olan cenneti anlatırken, oradaki nimetler arasına 'rengi** ve **tadı bozulmamış sudan nehirler'i, 'tağyire uğramamış saf süt** ve **bal'ı, 'her tür** meyve'yi de **koymaktadır,** (bk. 47/15)

Tağyirin en zararlısı, bitkileri, 'üzerine **Allah**'ın **adı anılmış'** olmaktan çıkaran gen oyunlarıdır ki bugün insanlığın en büyük huzursuzluk ve kahır sebepleri arasındadır, (bk. burada, **Tağyir** mad.) '

Nahl suresi 112, ayette, tağyirin insanlık için nelere yol açacağı, çok sarsıcı bir biçimde gözler önüne konmuştur. Tağyire uğramış besinlerin kitleleri getireceği yer, açlık ve korku giysisini giymek, yani iliklerine kadar ürpermektir.

SÜNNET

GELENEKSEL SÜNNET ANLAYIŞI

Kelime anlamıyla sünnet; yol, tavır, tarz, yöntem, mizaç demektir. Kur'an-ı Kerim'de de 15 yerde bu anlamlarda kullanılmıştır. (8/38; 15/13; 18/55; 17/77; 4/26)

Her topluluğun, her yörenin, her bölgenin, her kentin ve her peygamberin bir sünneti vardır. İslam Peygamberi'nin sünneti denince, onun sözlerini, fiillerini ve kabullerini anlıyoruz.

İslam ilahiyatçıları, sünnetin üç tipinden bahsederler: **Fiil** halinde sünnet (es-sünnetu'l-fi'liyye), sözlü sünnet (es-sünnetü'l-kavliyye) ve takrir halinde sünnet (es-sünnetü't-takrîriyye). Bu üç tipin birincisinde, Hz. Peygamberin bizzat davranışı, ikincisinde söylediği sözler, yani hadisleri, üçüncüsünde ise yapılışını görüp de yasaklamadığı davranışlar söz konusudur. Bunların üçü de, dinsel kaynak sayılan sünnet bünyesinde ele alınır. Ancak sünnet, sahabenin söz ve fiilleri, hatta daha sonraki bilginlerin söz ve fiilleri ile kentlerin ve bölgelerin örflerini ifade için de kullanılmıştır.

Zaman içinde bu ikinci tip 'sünnetler' birincilerle karışmış, hatta onların yerine geçmiştir. Ve bir zaman gelmiştir ki, 'sünnet' kelimesi neredeyse tüm Arap örflerini ifade eden ama faturası Hz. Muhammed'e çıkarılan bir kavrama dönüşmüştür. Günümüzde 'sünnet' dendiğinde daha çok bu ikinci çerçeve anlaşılmakta ve dayatılmaktadır. Bu tarihsel gelişmenin bize öğrettiği temel gerçek şu olacaktır:

Her 'sünnet' sözünün arkasında Hz. Peygamber yoktur.

Peygamberimize izafe edilmesi halinde sünnet; dinin tek koyu-

cusu olan Allah'ın, dini dayandırdığı vahye, bir başka deyimle Kur'an'a, vahyin tebliğcisi olan Peygamber tarafından getirilmiş bir yorumdur. O halde, bütün yorumlar gibi bunun da zamana bağlı olanı ve zaman üstü olanı vardır.

Dinde temel ve şaşmaz kaynak Kur'an'dır. Sünnet, bir yol gösterici tavır ve tarzdır. Bu tavır ve tarzın, özellikle belli bir zaman ve mekâna ilişkin değerlendirmelerini, vahiy kaynaklı naslarla bir tutmak, en azından her zaman ve her yerde bir tutmak, olumsuz sonuçlar doğurabilir. Kur'an; "Peygamber'in size getirdiğini alın." (Haşr, 7) demektedir. Hz. Peygamber'in getirdiği, Kur'an'dır. Bu ayeti, "Peygamber'in size söylediklerini alın" şekline dönüştürmek, isabetli kabul edilemez. Çünkü bu yorumun açtığı kapı, bizzat Peygamber'in araç yapıldığı bir örtülü şirk kulvarına çıkar. Ve çıkmıştır. 'Hadis' adı altında tedarik edilen sözler (ki çoğu uydurmadır), ikinci bir Kur'an'a, bu sözlere dayanılarak da Hz. Peygamber, ikinci bir ilaha dönüştürülmüştür. Bu şirk şaibeli kasırganın toza dumana boğduğu meydanda Kur'an'ın tevhidini ara ki bulasın!

Haşr 7. ayetin devamında "Peygamber'in sizi yasakladığı şeye de son verin!" buyurulmaktadır. İşte bu ikinci kısım, sünneti Kur'an'la eşitlemek eğilimi taşıyanlara destek olarak algılanmakta ve bu ifadeyi hareket noktası yapan bazı ekipler, 'sünnet' adı altına soktukları tüm malzemeyi dinleştirme yoluna gitmektedirler. Şimdi bu konuyu ele alalım:

PEYGAMBERİN RİSÂLET VE İMAMET GÖREVİ: TEDYÎN, TEŞRÎ, GETİRİCİLİK, GÖSTERİCİLİK, BİLDİRME VE HÜKÜM TASARRUFLARI

Tedyîn; dinleştirmek, bir buyruk veya kabule din hüviyeti tanımak demektir. Teşrî ise yasalaştırma, kurala dönüştürme, bağlayıcı kılma demek.

O halde, her tedyîn aynı zamanda bir teşrîdir ama her teşrî bir tedyîn değildir. Birincisi yalnız Allah'ın hakkı ve yetkisidir. Yani tedyîn, Kur'an'a göre konuşursak, bir ulûhiyet faaliyetidir. Kur'an bu faaliyet hakkını beşere vermez; beşere, peygamber de olsa, bu faaliyete katılım hakkı tanınmamıştır. Egemen ilke şudur:

"Vâzı-ı din (din koyucu), sadece Allah'tır."

O halde, tedyîn, O'nun hakkıdır. Tedyîn alanında peygamberlerin, yani tedyîn sahibine elçilik yapanların bile ancak beyan (açıklama) ve izhar (gösterme, belirginleştirme) hakları vardır. Kur'an bu beyan hakkının da kendisi esas alınarak kullanılacağını bildirmektedir. Daha açık bir deyişle, insanlara indirilen, yine o indirilenle açıklanacaktır:

"Sana bu zikri/Kur'an'ı vahyettik ki, kendilerine indirileni insanlara açık seçik bildiresin de derin derin düşünebilsinler." (Nahl, 44)

Elçinin hakkı, beyan hakkıdır. Bazılarının vâzı-ı din olma hakkı gibi tanıtmaya kalktıkları "Ve o peygamber onlara pislikleri haram kılar" (A'raf, 157) ifadesi işte bu beyan hakkının bir dile getirilişidir. O ifadeyi, elçiyi vâzı-ı din yapma anlayışına yönelik yorumlamaya izin verilemez. Temel ve tartışmasız tevhit ilkeleri bu ifadenin ancak nakil ve beyan anlamında kullanılmasına müsade eder. Aksini söylemek, Peygamber'e saygı adı altında Kur'an'ı dışlamak olur.

Tekrar edelim: A'raf 157. ayetteki ifade şâri'lik hakkı olarak alınabilir ama vâzı-ı din yetkisi olarak alınamaz. Beyan ve teşrî', din vaz'ı değildir.

Teşrî, kuralı vakıaya uygulama işlevidir.

Hükümlerde tarihsellik de sadece teşrî alanında olur. Tedyînde tarihsellikten söz etmek, eğer bir yanılgının sonucu değilse, küfürdür. Çünkü tedyîn, insanın varlık yapısına ilişkin kanunların fermanlaşmasıdır; fıtrattır, sünnetullahtır. O kanunlarda değişme, değiştirme olmaz. O halde, o kanunlarda tarihsellikten de söz edilemez.

Temel-zamanüstü kuralları Allah koyar. Elçi, bu temel kuralları uygularken alt kurallar (zamanüstü olmayan kurallar) koymanın yanında, yönetim alanında yeni kurallar da koyar. O yeni kurallar zamanüstü değildir, din değildir. Bunun içindir ki Elçi'nin bu faaliyeti onu din koyucu yapmaz.

Tedyîn anlamında şâri'lik sıfatı yalnız Allah'ındır.

Elçi, tedyînde sadece nakledicidir, mübelliğdir. Teşrîde ise kurucu-yapıcı olabilir. Burada, büyük fakîh Karafî'nin dediği gibi, risâlet göreviyle imamet görevinin farkı ile karşı karşıyayız.

Klasik devrin büyük usulcülerinden Mâliki fakîhi Karafî (ölm. 684/1285), bu noktada Kur'an'ın ruhuna en uygun sınıflamayı yapmıştır. Karafî'ye göre, Hz. Peygamber'in tasarrufları 3 bölümde ele alınmalıdır:

1. Risâlet (peygamberlik), tebliğ vefütya (fetva) tasarrufu:

Bu tasarruflar, Allah'tan insanlığa ulaşan zamanüstü ilkeleri bildirme işlevidir. Bunlara 'peygamberliğin, hükmü getirici işlevi' de denebilir. Ne devlet başkanının izni ne de yargıcın hükmü ile değişir. Her zaman ve her yerde aynıdır. O kadar ki Peygamber bile bu konularda maslahat gerekçesiyle ve kendi görüşüne dayanarak değiştirme yapamaz. Namazın, zekâtın varlığı, diğer ibadetler... bu cümledendir. Peygamber, bu tasarruflarda Allah ile insan arasında bir aracıdır.

2. Hüküm tasarrufu:

Nikâhları, akitleri fesih, geçim zorluğu gerekçesiyle boşanmaya hükmetme vs. bu cümledendir. Burada hüküm, risâletin getirdiği değişmez din ilkesini, Peygamber'in zaman ve zemine göre şekillendirmesidir. Bu tür işlevler, peygamberliğin göstericilik işlevidir. Örneğin, zekât emrinin tebliği bir risâlet tasarrufu, bir 'bildirme tasarrufu'dur. Ama aynı zekâtın, Kur'an'da belirtilmeyen miktarını, şartları dikkate alarak belirleyen tasarruf bir 'hüküm tasarrufu'dur.

3. İmamet (devlet başkanlığı, yöneticilik) tasarrufu:

Ganimetleri taksim, beytulmalın tedviri, cezaları infaz, orduları düzenleme ve sevk... bu cümledendir.

Karafî'nin bu sınıflamasından anlaşılmaktadır ki, Hz. Peygamber'in tasarruflarından sadece birincisi olan risâlet tasarrufu değişmez ve zaman üstü hüküm anlamında dindir. Öteki iki tasarruf, dinin zaman ve zemine göre uygulanmasıdır, yani içtihattır. Örneğin, zekâtın varlığını tebliğ, bir risâlet tasarrufudur; ilahîdir; ama aynı zekâtın Allah tarafından belirlenmemiş miktarını belirleme, bir hi>

küm tasarrufu olup beşerîdir. Zamanın uygulayıcı otoritesi tarafından belirlenecektir. Yani zekâtın miktarı, tanrısal vahiy tarafından içtihada bırakılmıştır, içtihat ise beşerî bir kurumdur.

Elbette ki Peygamber'in yaşadığı sırada yaptığı içtihatlar herkesi bağlar. "Resule itaat edin" emrinin anlamı da budur. O emir, Resul'ün tebliği ile onun şahsına itaati gerektirir. Hiçbir yerde Resul'ün içtihatlarını tıpkı Kur'an gibi ebedî kılın denmemiştir. Onun ölümünden sonra, bıraktığı içtihatlarından yararlanılır ama bunları değişmez din olarak algılamak Kur'an'ın ruhuna aykırıdır. Resul'ün o gün filan konuda verdiği bir fetvayı şu kadar yüz yıl sonraki şartlara göre vereceği fetva durumuna getirmek akla ve dinin zamanüstülüğüne ters düşer. Sahabenin en fakîhlerinden biri olan Hz. Âişe'ye, bir konuda kendisine sorulan soruya, aynı konuda Hz. Peygamber'in verdiği bir fetvaya ters fetva verdiğinde şöyle denilmişti:

"Siz böyle diyorsunuz ama, bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu."

Hz. Âişe'nin cevabı, üzerinde olduğumuz konuda gerçeğin ta kendisidir. Şöyle demiştir:

"Peygamber o zaman öyle fetva verdi ama eğer bu konuyu ona bugün sorsaydınız şu benim verdiğim fetvayı verirdi."

İşte işin sırrı, Hz. Âişe'nin bu sözünde yatmaktadır.

Bunun böyle olduğu, Kur'an'ın hâkim ilkelerinden açıkça anlaşılabileceği gibi, Hz. Peygamber'in beyanlarından da anlaşılır. Bir tanesini görelim:

"Ben aranızda olduğum sürece bana itaat edin. Ben aranızdan çekildiğimde ise size Allah'ın kitabına yapışmanızı öneriyorum. Onun helal dediğine helal, haram dediğine haram deyin." (Bu hadis ve izahı için bk. Elbanî; *el-Ahâdîs es-Sahîha,* 3/358-360)

Allah, zekâtı emrederken onun miktarını neden belirtmemiştir? Unutmuş veya eksik mi bırakmıştır? Hayır! Miktarın belirtilmesi, zekât emrinin ilerki zamanlarda uygulanabilirlik vasfını zedelerdi. Miktar, zamana ve zemine göre hüküm tasarrufunu kullanan otorite tarafından içtihatla belirlenecektir ki işe yarar

olsun. Asrısaadet'te hüküm tasarrufunu Resul kullandığı için belirlemeyi o yapmıştır. Daha sonraki zamanlarda bunu başka otoriteler yapacaktır. O otoriteler belki de, şartların icabı olarak, Bakara 219. ayeti işleterek, bireylerin ihtiyaçtan fazla olan mallarının tümünü kamu adına alabileceklerdir. Nitekim, üçüncü halife Osman döneminde, maliyenin Emevîlerce talanı sonucu ortaya çıkan ekonomik perişanlık, Ebu Zer el-Gıfarî'yi, Bakara 219'a göre hüküm vermeye itmiş ve Ebu Zer, tarihte eşsiz bir devrim olan o unutulmaz içtihadını yaparak halife Osman ve Muaviye'ye karşı mücadele etmiştir.

Fıkıh metodolojisinin büyük ustası Karafî, *el-İhkâm'mda* şu hayatî noktanın altını da çiziyor:

Peygamber'in imamet (devlet başkanlığı) tasarrufu onun peygamberlik (risâlet ve nübüvvet) yapısına zâid (ek) bir vasıftır. Bu vasıf, peygamberlik kavramının içinde, onun bir icabı ve uzantısı değildir. Bunun içindir ki Kur'an, risalede ilgili konularda Peygamber'i sürekli Allah ile baş başa bırakırken imamet meselesinde ona, yöneteceği kitle ile şûra ve bey'at emri vermektedir.

Resulün yüzü, risâlet meselesinde Allah'a, imamet meselesinde halka dönüktür.

Hüküm tasarrufları, gerçi risaletin bir icabıdır ama zamanüstü ilke getirici değillerdir. Çünkü onları zamanüstü kılmak, hem dinin zamanla çelişmesine yol açar, hem de Peygamber'i, Allah'ın elçisi olmaktan çıkarıp ortağı konumuna getirir.

Karafî şunu da söylüyor: Peygamber'in risâlet görevi imamet görevini içermediği gibi hüküm kuvveti de, tenfîz (icra) kuvvetini içermez. Çünkü icra, bir imamet tasarrufudur. (Karafî'nin bu düşünceleri için bk. Karafî; *el-İhkâm,* 104-105)

Kuvvetler ayrılığı ilkesini ilk telaffuz eden, Karafi'dir:

Karafî (ölm. 684/1285), çok erken bir devirde tebliğ (buradaki şekliyle yasama), hüküm (yargı) ve tenfiz (icra) şeklinde bir üçlü ayırımla Batı'dan asırlar önce, 'kuvvetler ayrılığı ilkesi'ni ortaya koymuştur. Kuvvetler ayrılığı ilkesini Batıda ilk kez dile getiren Montesquieu'nun ölüm tarihi 1755'tir. Karafî ile aradaki fark yaklaşık beş yüzyıl...

Sünnetin yeri konusunda en güzel tespiti, Hz. Peygamber'in başlangıçtan itibaren en yakın dostlarından biri olan Hz. Ebubekir yapmıştır. Şöyle diyor:

"Ey insanlar! Tanrı Elçisi bu âlemden göçmüştür. Şimdi siz ona mal ederek bazı sözler rivayet ediyorsunuz. Sizden sonra gelecek olanlar çok daha kuşku uyandırıcı sözler söyleyeceklerdir. O halde, en iyisi, Tanrı Elçisi'ne isnat ederek hiç bir söz söylemeyin. Size bir şey sorulunca: 'Ortada Allah'ın Kitabı Kur'an var. Onun helal dediği helal, haram dediği haramdır.' deyiverin." (bk. Zehebî; *Tezkire,* 1/3)

Bu tespitin gerçek mânâsını anlamak için Hz. Muhammed'in beşer ve nebi niteliklerini hatırlamak gerekir. Onun, bağlayıcı nitelikteki söz ve fiilleri, nebi yanından kaynaklanan söz ve fiillerdir. Ve bunların çerçevesini Kur'an çizer; hadisler ve fiil halindeki sünnet de uygulama şekillerini ve algılanış yöntemlerini gösterir.

O halde, sünnetin bir zamanüstü, bir de zamana bağlı yanı vardır. Çünkü Hz. Peygamber, bir yandan Kur'an'ın ileriki zamanlarda insanlığa cevap verecek yönlerine açıklık getirir, bir yandan da yaşadığı devir ve toplumdaki boyutlarla kayıtlı izahlar yapar. Bunların ikisini birbirinden ayırmak, ilim ve fikir kadrolarının işidir. Ancak şu nokta kesindir:

Kur'an, Hz. Peygamber'e bile din adına müstakil olarak hüküm koyma yetkisi vermemektedir. Peygamber'in hüküm, teşrî ve tenfiz işlevlerini farkında olmadan 'tedyîn' gibi algılayan veya bilerek böyle bir algılama yaratanlar büyük bir hata işlemekteler. Kur'an'ın açık ve tartışılamaz beyanına göre, dinin koyucusu Allah'tır ve burada iştirak söz konusu edilemez. Bu yetki Allah'ın tekelindedir. O halde, çapı ve çerçevesi ne olursa olsun, nebinin yaptığı, vahye yorum getirmek ve onu örneklerle insan hayatına kazandırmaktır. Nebinin bağımsız hüküm koyma yetkisi, yani haram kılma-helal kılma yetkisi yoktur, (bk. 5/99; 24/54; 42/48; 66/1; 24/54)

Fıkıhta sünnet, mükellef (yükümlü) kişinin fiillerinin aldığı tür adlarından biridir. Bu, bazı düşünürlerce farzdan sonraki ilk tür, bazılarına göre ise üçüncü tür bir yükümlülüktür. Sünneti üçüncü sıraya koyanlara göre, ikinci sırayı vacip almaktadır. Bu son kanaat fıkıh tarihinde Hanefîlerce paylaşılır. Diğer ekoller genellikle vacip diye ayrı bir türe yer vermezler.

Fıkıhçılar, sünneti, "Hz. Peygamber'in farz olmayarak yapmış oldukları şeyler" diye tanımlarlar. Fıkıhta sünnetin iki tipinden bahsedilir:

1. Müekked (pekiştirilmiş) sünnet: Sünnetin bu türü, Hz. Peygamber'in genelde devam edip pek az terk ettikleri tavır ve fiildir. Sabah, öğle, akşam namazlarının sünnet olarak kılınan kısımları bu cümledendir. Ezan, kaamet, farz namazı cemaatle kılmak da bu türdendir. Sünnetin bu türüne sünnet-i hüda (aydınlığa, mutluluğa götüren sünnet) de denir.

2. Müekked olmayan (pekiştirilmemiş) sünnet: Hz. Peygamber'in ara sıra yapmış olduğu şeye denir. Yatsı ve ikindi namazlarının ilk sünneti olarak kılınan namazlar bu cümledendir.

"Peygamberimizin yiyip içmeye, oturup kalkmaya giyinip kuşanmaya ilişkin sünnetlerine zevâid sünnetler (ilave sünnetler) denir." (Bilmen; *İslam İlmihali,* 45) Bazılarına göre, zevâid sünnetler de müekked olmayan sünnetler cümlesindendir.

Sünnetlerin, bağlayıcılık açısından durumunu, geleneksel **fıkıh** adına, rahmetli Ömer Nasuhi Bilmen'den dinleyelim:

"Müekked sünnet ve sünnet-i hüda denen sünnetlerin yapılmasında sevap, kasten terk edilmesinde azap yoksa da, itap (azarlama) vardır. Müekked olmayan sünnetlerle zevâid sünnetlerin yapılması ise çok güzel bir davranış olur. Bunlar Hz. Peygamber'e uymanın bir alâmeti ve yüce Peygamberimizin şefaatine bir vesiledir. Ancak bu tür sünnetlerin terk edilmesi kınamayı gerektirmez. İşte sünnetlerin hükümleri bunlardır." (Bilmen, *İslam İlmihali,* 45)

Tespit ettiğimiz bu noktalar dikkatle değerlendirildiğinde, bugünkü İslam dünyasının sünnetleri bir tür farz (vahye dayalı kulluk borcu) haline getirmeleri ve hiçbir ayırım yapmadan bağlayıcı görmeleri, İslam'ın temel kabullerinden bir sapmanın varlığını gösterir. Daha iyiyi elde etmenin, sevap kazanmanın serbest seçime bağlı yolu olan sünnetle, Allah'ın, kullarına bir kulluk ve insanlık borcu olarak yüklediği farzları aynı kefeye koymak, dinin etki alanını daraltmakta ve Allah'ın emirlerinin terk edilmesine yol açmaktadır. Bu davranış, daha çok sevap kazanmak ve kendi ruhunu yüceltmek isteyenler hesabına, kulluk

borcunu yerine getirmekle yetinecek kişilerin zora sürülmesine sebep olmakta ve İslam'ın vahye dayalı çatısı zedelenmektedir. Yani burada menfaatin celbi uğruna mefsedet (zarar, bozgun) yayılmasına destek verilmektedir. Oysaki İslam'ın temel kabulü, mefsedetin kovulması uğruna menfaatin terk edilmesidir. Ucuz takva tezgâhtarları İslam'ın bu evrensel yaklaşımını benliklerinin veya hiziplerinin çıkarları uğruna tepelemiş, kitleyi aldatmışlardır. Ve aldatmaya devam etmektedirler.

SÜNNETE KUR'AN AÇISINDAN BAKIŞ

Kur'an, 10'a yakın ayette, sünneti tarz ve tavır olarak kullanmakta, Allah'ın tarz ve tavrını ifade için de 'Allah'ın sünneti' (sünnetullah) deyimine yer vermektedir.

Allah'ın sünneti, Allah'ın varlığa koyduğu değişmez, egemen ilkeleri ifade eder. Muhammed İkbal'in deyimi ile: "İnsan için yaşayış tarzı ne ise, Yaratıcı Kudret için sünnetullah odur." Kur'an bu anlamda olmak üzere kader sözcüğünü de kullanır, (bk. burada, Kader mad.)

Kur'an'ın hiçbir yerinde, 'Peygamber'in sünneti' veya 'Muhammed'in sünneti' tabirine rastlanmaz.

İnsanların sünnetleri değişken olduğu halde, Allah'ın sünnetinde değişme ve bozulma yoktur. (17/77; 33/62; 35/43) Doğaldır ki, değişmeme, sünnetullahın fiil olarak işleyen kısmı içindir. İrade kısmı bizim tarafımızdan bilinmediği için biz onu her an değişken kabul etmek durumundayız. Kur'an, "Allah, yaradılışta dilediğini artırır." (35/1) demektedir. O artacak olan da sünnetullahın iradeden fiile çıkışıdır.

Tabiat kanunları, varlık ve oluşun ilkeleri, sünnetullah cümlesindendir. Suyun 100°'de kaynaması, mevsimlerin belli bir düzen içinde oluşması, çekim kanunları vs. hep sünnetullahtır. Sünnetullah icabı her şey kader denen ölçüye göre seyreder: "Allah katında her şey bir ölçüye bağlıdır." (Ra'd, 8) Bu ayette, ölçü anlamında kullanılan mikdar kelimesi kaderle aynı köktendir.

Sünnetullah, Allah'ın tavrı ve tarzı olduğuna göre, tabiatı, eşyayı, oluşu ve bunların bağlı olduğu ilkeleri incelemek, bizi bun-

ların yöneticisi olan büyük şuura, yaratıcı kuvvete götürecektir. Bu yüzdendir ki, Kur'an, bütün evreni tetkik edilmesi gereken bir ibretler ve deliller alanı olarak göstermektedir, (bk. burada, Ayet mad.) İkbal'in dediği gibi:

"Tabiatı tanımak, Allah'ın davranışını tanımaktır. Tabiatı inceler ve seyrederken, Yaratıcı Kudret'le bir tür yakınlık aramaktayız; bu ise duanın başka bir şeklidir."

DİNSEL KAYNAK OLARAK SÜNNET

Sünneti, dinin Kur'an mertebesinde bir kaynağı durumuna getirmek ve daha sonra da Kur'an'ı sünnete uydurma çığırını açmak, böylece eski Arap örflerini dinleştirmeyi meşrulaştırmak İslam ümmetine çok pahalıya mal olmuştur. Denebilir ki bugün Müslüman dünyanın içinde kıvrandığı ıstırapların temel sebebi budur. Çünkü bu yanlış, dini Kur'an'dan kopararak Kur'an'ın geldiği dönemin örflerini Kur'an'ın getirdiği dinin yerine geçirmiş ve İslam ümmeti, Kur'an mesajından yararlanma imkânını kendi eliyle yok etmiştir.

Sünneti, dinin yarısı gibi görerek hadis kitaplarını Kur'an'a ortak konumuna getirmek, Kur'an'ın temel hücum hedefi olan şirkin maskeli bir görünümüdür.

Üzerinde olduğumuz meselenin, Kur'an penceresinden bakıldığında, esası şudur:

Peygamberler, Allah'ın elçileridir, ortakları değil. Bunun zorunlu sonucu, peygamberlerin söz ve davranışlarının dinde bir ortak irade haline getirilmemesi gerektiğidir. Tarih bize göstermektedir ki bu kapı aralanıp ilahî irade herhangi bir ortakla paylaştırıldı mı iş, peygamberlerle bitmiyor, art arda diğer ortaklar sökün edip geliyor.

İslam içinde konuşursak bunun belirgin örneği, ünlü 'edille-i şer'iye' kavramıdır. Bilindiği gibi, Sünnî İslam'ın temel kabullerinden biri de 'edille-i şer'iyenin dört olduğu' yolundaki geleneksel anlayıştır. Bunlar, Kur'an, sünnet, icma ve kıyas olarak sıralanır. Bazı ekoller bunlara bazı ilaveler yaparak dinsel delilleri 7'ye, 9'a, hatta 10'a 15'e çıkarmaktadır. Oysaki bunlar dinin

kaynakları değil, dinin kaynağını ve dayanağını anlamada beşerî yollar, yöntemlerdir.

Anlaşılması istenen kaynak ve dayanak tektir ve o da Kur'an'dır,

Konuyu bu şekilde gündeme getirdiğinizde teorik olarak bir itiraz gelmemekte, esas kaynağın ve delilin tek olduğu söylenmekte ama yaşanan hayatta asırlardır bunun tam tersi işlemektedir. Dahası var: Günümüz toplumlarının günlük hayatlarında, diğer delillerle Kur'an arasında hiçbir fark kalmamıştır; hatta Kur'an o delillerin çok gerisine atılarak diğer üç beşerî kaynak dinin ta kendisi kılınmıştır.

İşin teorik aşamasında söylenmesi gerekeni en güzel ifade edenlerden biri de sûfî-fakîh Gazalî'dir. Ebu Hâmid el-Gazalî (ölm. 505/1111), fıkıh metodolojisi alanında önemli eserlerden biri olan el-Müsfas/a'sında dinsel delilleri değerlendirirken şu güzel tespiti yapıyor:

"Bil ki, bakışımızı iyice derinleştirdiğimizde görürüz ki dinsel hükümlerin esas kaynağı bir tanedir: Allah'ın sözü, yani Kur'an. Resul'ün sözü ne hükümdür ne de mülzim (bağlayıcı-yükümlülük altına sokucu). Hüküm Allah'ındır. Ancak Allah'ın hükmünü ortaya çıkaran bir gösterici (muzhır) lazımdır ki işte bu, Peygamber'in sözüdür. Gösteren söz de yalnız bu sözdür. Mülzim sebep ise tektir ve o da Allah'ın hükmüdür. Resul, mülzim ve hâkim değil, sadece Allah'tan haber getiren (muhbir anillah) aracıdır." (Gazalî; *el-Müstasfa,* 1/285-287)

Evet, hâkim ve mülzim Allah'tır. Allah'ın verdiği hükmü haber veren (muhbir) ve gösteren (muzhır) ise Hz. Peygamber'dir. Yani dini kuran ve gönderen, Allah; tebliğ edip gösteren, peygamberdir.

Gerçek, Gazalî'nin de ifade ettiği gibi, işte budur ama İslam tarihinde hayat ve toplumları şekillendirip yönlendiren kabuller başkadır. Bu kabuller dine bir değil, birkaç kaynak bulmuştur. Hatta fıkıh kitaplarında, açık ve tevilsiz bir şirk ifadesi olan şu başlık atılabilmiştir: 'Sünnetin Kur'an'ı Neshi' Bu başlık altında işlenen en korkunç günah, hadislerin Kur'an ayetlerini hükümden düşürebileceğini göstermeye kalkmak, buna kılıf hazırlamaktır. Bu günahın ortaya çıkardığı anlayışa göre, ayet-

lerle hadisler karşı karşıya gelir, çekişme durumunda kalırlarsa, Peygamber'e isnat edilen kabuller (veya Peygamber'in kabulleri) Allah'ın kabullerini saf dışı edebilecektir.

Peygamber'in söz ve kabullerinin Allah'ın sözüne arzı gerekmez mi? Kur'an ve akıl bunu gerektirmez mi? Ne yazık ki, geleneksel anlayışı temsil edenlerden birçoğu bunun aksini söyleyebilmiştir. Bu bühtanı işleyenlerin ilklerinden biri olan Beyhakî (ölm. 458/1065), *Delâilü'n-Nübüvve* adlı eserinde bakın ne diyor:

"Hadislerin Kur'an'a arz edilip onaylatılması yolundaki hadis bâtıldır. Böyle bir şey asla doğru olamaz. Kur'an'da, hadislerin Kur'an'a arzına delalet eden hiçbir şey yoktur." (Beyhakî; *Delâil.* 1/27)

Tartışmasız kitap sadece Kur'an olmamış, düzinelerle zübür, binlerce mişna dokunulmaz ve tartışılmaz ilan edilmiştir. Hatta Kur'an tercüme ve tefsir edildiği halde, 'dokunulmaz' ilan edilen bu zübür ve mişnalar yoruma bile açılmamıştır. Bunları yazanlar, örtülü bir biçimde Allah'tan daha fazla otorite haline getirilmiştir. Yani Kur'an'ın ve Peygamber'in din meselesinde vücut bulma ihtimaline dikkat çektikleri ve şikâyetçi oldukları ne kadar tehdit varsa tek tek ortaya çıkmıştır.

Bir gün gelmiştir ki Hak ve hidayet kavramlarım artık Kur'an ifade etmez olmuştur. Çünkü 'hak mezhepler' (!) ve 'hak tarikatlar' (!) vardır. Bunlar dışında hak arayanlar 'sünnete ve ümmete muhalefetle' suçlanmıştır.

Hz. Muhammed tüm bunların böyle olacağını, nübüvvetinin bir gereği olarak elbette ki görmüş ve gereken uyarıları yapmıştır. Her türlü yozlaşma belasının giriş kapısı olarak peygamberlerin şirk aracı yapılmasını Kur'an ona göstermişti. Öncelikle bu giriş kapısını kapatmak için tedbirler aldı. Tüm hayatı, kendisinin Allah'ın elçiliğinden çıkarılıp Allah'ın ortağı konumuna getirilmemesi için verilmiş mücadelelerle doludur. Bu titizliğinin amacına varması için, Allah'ın kitabı dışında, tartışılmaz ve şaşmaz din kaynağı yaratıl mamasına özen gösterdi. Hadislerinin yazılıp toplanmaması yolunda verdiği talimat bunun en tipik göstergesidir. Kendisinden habersiz yazılan hadislerinin de imhasını emretmiştir.

Sahabîler bunun anlamını ve amacını iyi bildikleri içindir ki ha-

dis rivayet etmekten çekinmişlerdir. Hz. Peygamber'le İslam'ın ilk gününden itibaren beraber olmuş en büyük sahabîlerin rivayet ettikleri hadislerin sayısı parmak sayısına yakındır. O nesilden Saîd bin Yezid diyor ki, "Sa'd bin Ebî Vakkas ile Medine'den Mekke'ye değin (yaklaşık bir ay) beraber oldum; gidip dönünceye kadar bir tek hadis telaffuz etmedi."

Şa'bî (ölm. 103/721) şöyle konuşuyor:

"Şu, 'Resul buyurdu' sözüne şaşıyorum. Ben, İbn Ömer'le iki yıl boyunca beraber oldum, Hz. Peygamber'den bir tek söz naklettiğini görmedim." (Süyutî; *Tahzîru'l-Havâs,* 153-154)

Biz inanıyoruz ki sonraki zamanlarda, sahabîlerin adları kullanılarak birçok hadis uydurulmuştur. Bizim, âhad haber vs. adlarıyla andığımız rivayetlerin bir kısmı da bu şekilde çürüğe çıkar. Yani senedinde sahabî adı gördüğümüz her söz, güvenilir değildir.

Sahabîlerin hiçbirinin yalan söylemediğini var sayalım; sahabînin adını ortaya sürenin yalan söylemediğini nereden biliyoruz! Peygamber'e yalan isnat edenler, onun sahabîsine neden isnat etmesin! Sonuçta, bizim bir tek dayanağımız kalır: Hadis diye rivayet edilen sözün Kur'an'a onaylatılması...

Şunu unutmayacağız: Hadis diye rivayet edilen sözün bize bağlanan ucunda "Falanca bana rivayet etti ki, dedi ki..." türünden bir ifade var. Ondan öncesi bizim için koca bir karanlıktır. Biz, dünya ve âhiretimizi, "filanca bana dedi ki..." beyanına dayanarak şekillendirenleyiz.

Hadis ulemasının 'sahîh' (sağlam) unvanı verdiği hadislerin tümü, ana başlığı 'âhad haber' veya 'haber-i vahit' olan ve Hz. Peygamber'den bir kişi tarafından rivayet edilen sözlerdir. Haber-i vahidin en sahihi bile sadece zan (sanı) ifade eder. Bir tanesinin bile kesinlik niteliği yoktur. Hadis alanının otoritelerinden biri sayılan Ahmed Naim (ölm. 1934) bu noktada şunları söylüyor:

"Haber-i vahit, nihayet galebe-i zannı müfid olup kuvvet ve sıhhati de hâsıl olan zannın kuvvetine tabidir. İlm-i zannînin derecâtı olduğu gibi, sahihin de derecât-ı mütefâvitesi olmak lazım gelir." (Ahmet Naim; *Buharî Tercüme ve Şerhi,l/210)*

Kısacası, haber-i vahidin esası, sadece sanı ve tahmindir. Bu sanı ve tahmin bizde kuvvetli bir ihtimal duygusu yaratmışsa biz "İşte bu hadis sahihtir" diyoruz. Ve bunu diyebildiğimiz anda da dinimizi dünyamızı o söze teslim ediyoruz. Böyle bir tavrın, Kur'anî iman ve idrakle barıştırılması mümkün olamaz.

'Sahih' unvanlı hadislerin durumu bu. Bir de 'zayıf diye nitelenenlerin durumunu düşünmek gerekir. Bütün bu serüvende bize kanıt olan tek şey vardır: Hadisin kendilerinden alındığı söylenen ve Peygamberimizle bizim aramızda uzayıp giden kişiler zinciri. Bu zincirin bir yerde yazılı olduğunu gördüğümüz anda hadisle ilgili 'kanıt' problemimizi çözülmüş sayıyor, "Bu hadis sağlam hadistir" hükmünü veriyoruz. "Hadis uleması bu hadisin sahih olduğunda oy birliği etmiştir" vs. türünden sözlerin esası işte budur.

Bu 'senet' denen kişiler zincirinin güvenilirliğinin kanıtı nedir? Kendisi kanıta muhtaç bir şeyin kanıt olarak kullanılmasını nasıl kabul ederiz? Bu senet meselesinde üç noktayı sorgulamamız gerekiyor: Birincisi, senetteki kişiler kimdir ve onlarla gerçekten görüşülmüş müdür? İkincisi, bu kişilerin rivayet ettikleri söz, bizim önümüze konan söz müdür? Üçüncüsü, bu sözün Peygamber'e nispeti ne derece doğrudur?

Bu sorulara olumlu cevaplar bulduğumuzda bile yapılan iş, yerden taş toplayan kişilerin topladıkları taşların elmas olduğunu var saymaktır. Toplanan taşların elmas olup olmadığına hükmetmek için o taşların mihenge vurulması şarttır. O mihenk, Kur'an'dır. İmamı Âzam, işte bu mihengi işleterek Kur'an'a ters düşen sözleri hadis olarak kabul etmiyordu.

Birkaç kişinin yerden taş topladığını ispat etmek, toplanan taşların değerli taşlar olduğunun ispatı değildir. Taşların değerli olup olmadıklarının başka bir ölçütle değerlendirilmesi gerekir. Hadis uleması, işte bu sonuncuyu hemen hemen hiç yapmamıştır. Çünkü bunu yaptıkları takdirde denetim makamına Kur'an'ı koymaları gerekir. Böyle bir şey ise onların hadislerinin neredeyse ortadan kalkması demektir. Neden mi?

Kur'an, bu hadis malzemesinin yüzde doksanına onay vermez. İlginçtir, Kur'an'dan onay alabilecek olan ama dinde kural koymayan hikmetli söz türü rivayetler, senetleri bakımından tutarsızdır.

Yani, dinde kural koyan türden olanların büyük kısmı Kur'an'dan onay alamıyor, Kur'an'la çelişmesi söz konusu olmayanlar ise hadisçilerin senedi bakımından çürüğe çıkıyor. Geriye, güvenilir fazla bir şey kalmıyor.

Üzerinde olduğumuz 'senet' yani hadisi rivayet eden kişiler zinciri konusunda, büyük bilgin İbnül Cevzî'nin ufuk açacak bir tespitini buraya almak istiyoruz. İbnül Cevzî (ölm. 597/1200), devrim yaratmış eseri *Telbîsü İblis*'te, şeytanın, muhaddisleri nasıl aldatıp karmaşa ve yalana ittiğini anlatırken özetle şöyle diyor:

"Bu hadis uleması içinde Kur'an'ı ezberlememiş olanlar, hatta namazın şartlarını bilmeyenler vardır... Bir kısmı da dinledikleri hadis sayısını çoğaltır da çoğaltır. Amacı, hadisin sağlamlığı filan değildir; hadis tahsili için ne kadar beldeyi gezdiğini, neler çektiğini, ne kadar insanla görüştüğünü abartılı bir biçimde anlatıp dikkat çekmektir... Bunların içinde, Bağdat'taki nehrin kenarında yaptığı konuşmayı bir kelime oyunuyla Şam'da bir nehrin kenarında yapılmış gösterenlerden, torunuyla yaptığı konuşmayı, aradan iki kişi atlayarak dedesiyle yapılmış veya öğrencisiyle yaptığı konuşmayı hocasıyla yapılmış gösterenler vardır.... Bunların tümünün amacı, öne geçmek, ünlenmek, itibar toplamaktır..."

"Hadis ulemasına bulaşan iblis kirletmelerinden biri de şudur: Bunların bazıları uydurma (mevzu') bir hadisi, uydurma olduğunu açıklamadan rivayet eder. İşte bu, bu insanların dine karşı işledikleri bir cinayettir. Bu cinayeti, hadislerini geçerli kılmak, 'çok hadis toplamış adam' unvanı kazanmak için yaparlar. Bunlar çoğu kez, 'Filancadan, falancadan dinledim' şeklinde konuşurlar ama aslında o dediklerinden bir şey dinlemiş değillerdir. Bazen de hadis aldıkları güvenilmez, yalancı kişilerin fark edilmesini önlemek için o insanların adlarını gizlemek, künyelerini, nisbelerini değiştirmek yoluna giderler. Bu yaptıkları da dine karşı işlenmiş bir cinayettir..." (İbnül Cevzî; *Telhis,* 133-137)

Ne yazık ki, bu cinayetlerin faturasını o rivayetçiler değil, onların ardına düşürülen masum kitleler ödemiştir. Hem de asırlar boyu...

Şunun altını da çizmek zorundayız: "Sahabe ve tâbiûn neslinden gelen söz, fiil ve kabullere ilişkin rivayetlere hadis dendiği de çok olmuştur." (Ahmet Naim; *Buharî Tercüme ve Şerhi,* 1/7)

Yaşadığımız günlerde, bizim hadis dediklerimizin bu sayılanlardan hangisi olduğunu merak eden bile fazla kalmadı. Uydurmacılığın siyasal çıkara bağlı odakları, bu konuda soru sormaya kalkanları, "Peygamber Efendimiz'in sünnet-i seniyyesine karşı çıkıyor" şeklindeki şeytanî ithamıyla sindirmeyi ne yazık ki büyük ölçüde başarmıştır. Uydurmalar içinde 'Peygamberimizin sidiğini içmenin cennet kazandırdığını, Peygamberimizin dışkısının gaita-i şerife ve parfüm olduğunu' söyleyenler bile vardır. Uydurmacılık irini Kur'an'ın şualarıyla kurutulmaz ve ayağını biraz daha sağlam basmasına fırsat verilirse kuşku olmasın ki, kendilerini 'Peygamberin vekili' ilan etme küstahlığına soyunan birtakım şeytan evliyası tâğutun sidik ve dışkısının kutsanması aşamasına geçilecektir.

Hadis konusunda oynanan oyunlardan birine daha dikkat çekelim: Mütevâtır olduğunda hiçbir kuşku bulunmayan şu hadise, sonradan eklenen bir tek kelime, asırlarca hüsran yaratmıştır. Hadisin tartışmasız metni şudur:

"Kim bana yalandan bir söz isnat ederse cehennemdeki yerine hazırlansın!"

Bu hadisi işe yaramaz hale getiren ekleme şudur: 'kasten..' Bu ekleme hadisi şu şekle getirmektedir: "Kim bana kasten bir yalan isnat ederse cehennemdeki yerine hazırlansın!" İmam **Şafiî,** el-Ümm'ünde bu hadisi birkaç yoldan rivayet eder. Hiçbirinde bu 'kasten' (müteammiden) sözcüğü yoktur.

Emevî valisi Haccâc-ı Zalim tarafından Mekke'nin mancınıklanması sırasında katledilen sahabî Abdullah bin Zübeyr, (ölm. 73/692) babasına: "Sen neden başkaları gibi hadis rivayet etmiyorsun?" diye sorduğunda baba Zübeyr şöyle cevap verdi: 'Bana yalan isnat eden, cehennemdeki yerine hazırlansın' hadisinin tehdidinden korkuyorum." Ve Zübeyr şunu ekledi:

"Bakıyorum, son zamanlarda bu hadise bir 'kasten' sözü eklendi. Ben bu hadisi Peygamberimizden dinlediğim hiçbir seferinde, yemin olsun, 'kasten' diye bir kelime duymadım."

Bu Abdullah'ın, Hz. Peygamber'den tüm rivayeti 20'yi geçmiyor. Cennetle müjdelendiği bildirilen Saîd bin Zeyd (ölm. 51/671) adlı sahabînin tüm rivayeti 10 sözdür, (bk. İbn Ku-

teybe; *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs,* 39; Ahmet Naim; *Buharî Tercüme ve Şerhi,* 1/53-55)

Ama Hz. Peygamberle en fazla bir yıl beraberliği bulunan, Hz. Aişe ve Hz. Ali tarafından 'aşırı yalancı' diye tanıtılan, Hz. Ömer tarafından ise 'Allah ve Kur'an düşmanı' nitelemesiyle tehdit edilen Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği söz, binlerle ifade ediliyor. Bunların doğruluğunu kabul, aklen ve naklen mümkün mü? Mümkün demek, akla da nakle de ihanet etmektir.

Az önce anılan hadis bir kelime eklenmesiyle yapı değiştirince sonuç şu oluyor: Kötü niyeti olmayanlar hadis uydurabilirler. Nitekim, tarih boyunca böyle olmuştur. Az önce değindiğimiz o bir kelimelik eklemeye dayanılarak uydurmacılık şu şekilde hain bir ilkeye dönüştürülmüştür:

"Özendirmek veya sakındırmak maksadıyla hadis uydurulabilir."

Hadis uydurmacılığı, minareyi çalmadan önce bol miktarda kılıf hazırlamıştır. Kılıflardan biri işte bu, "Özendirmek maksadıyla uydurulabilir" hezeyanıdır. İkinci kılıf ise uydurmalara karşı Kur'an'ı öne çıkaracak olanları susturmaya yönelik şu uydurmadır:

"Sizden birinize benden bir hadis okunduğunda, koltuğuna kurulmuş olarak şöyle diyebilecektir: 'Ben Kur'an'ı okurum; böyle güzel sözlere gelince onlar gibisini ben de söylerim." (Uydurmanın şeceresi için bk. Elbanî; *Silsiletü'l-Ahâdîs ez-Zaîfa,* 3/204)

Uydurma olduğu, 'Hadis Allâmesi' Elbanî tarafından belgelenen iki melun söz daha verelim:

"Hadis yazdığınız zaman, onu isnat zinciri ile birlikte yazın. Eğer gerçek bir hadis ise sevabına siz de ortak olursunuz; eğer uydurma bir hadis ise günahı o senetteki kişiye ait olur." (bk. Elbanî; aynı eser, 2/225, 247, 249)

"Ümmet için benim bir hadisimi ezberleyene en yüce peygamberlerden yetmiş bir tanesinin alacağı ödül verilecektir." (Hadis adıyla dolaştırılan bu hezeyan için bk. Elbanî; aynı eser, 3/316)

Bir gerçeğe daha dikkat çekmek istiyoruz:

Hz. Muhammed'in, Medine'ye gelişinden ölümüne kadarki zamanda okuduğu 552 hutbenin hiçbirinin metni yoktur. Çünkü o hutbelerde öğüt olarak okuduğu sözler, Kur'an ayetleri idi. Kur'an dışında tartışılmaz din kaynağı istememe ve bırakmama niyetinin en belirgin göstergelerinden biri de bu davranışıdır.

Kur'an, dinin koyucusu ve sahibi olan Allah'ın iradesinin tüm zamanlara ve mekânlara uzanan ışığı, dayanağı ve denetçisidir. Hz. Peygamber bu ışık-kaynağı ,'Allah'ın gökten yere uzanan ve yapışanları şaşkınlık ve sapıklığa asla düşürmeyecek olan ipi' diye tanıtmış ve insanlığa onu emanet ettiğini söylemiştir.

Hz. Peygamber, Allah'ın kitabı dışında herhangi bir şeyin (buna kendi sözleri de dahil) 'din' olmasını istemiyordu. Allah'ın kitabı dışındakilerin tümüne 'mişna' diyen ve mişnanın tanımım veren de kendisidir. Birlikte görelim:

"Şu olgular, kıyametin yaklaştığını gösteren işaretlerdendir: Kötülük üreten kişilerin itibarlı tutulması, iyilik ve güzellik üreten kişilerin aşağılanması, sözün öne çıkması, eylemin arkaya itilmesi, toplumun mişnaları okur hale gelmesi ve hiç kimsenin bu mişnalara karşı çıkmaması." Sahabîler sordular: 'Mişnalar nelerdir?' Resul buyurdu: 'Mişnalardan maksat, Allah'ın kitabı dışındaki tüm din kitaplarıdır." (Hadis ve ilgili açıklamalar için bk. Elbanî; *el-Ahâdîs es-Sahîha,* 6/774-777, 803)

Hz. Muhammed, insanlığa din olarak Kur'an'ı emanet etti. Başka türlüsünü yapmak, zaten nübüvvetine aykırı olurdu. Ne var ki sonradan bu emanetin yanına Şiî çevreler Ehlibeyt diye, Sünnîler de sünnet diye yedek iki kaynak eklediler. Böylece Allah Elçisi'nin Allah'tan alarak insanlığa emanet etmek borcunda olduğu zamanüstü kaynak, üçüncü sıraya düşürüldü.

Biz, bu iki beşerî kaynağı Kur'an mertebesine çıkaran görüşleri Kur'an dışı bularak reddederiz. Şaşmaz ve değişmez kaynağı, ilavelerle üçe çıkarmak, Kur'an'ın yıktığı teslis (üçleme) inancını yapay yollarla tevhit dinine sokmaktan başka bir şey değildir. Kur'an, bir değil, birçok yerde: "Allah tek bir ilahtır. İlahınız tek bir ilahtır" (örnek olarak bk. 16/22; 22/34; 37/4) diyor ve emrediyor: "Üçtür demeyin!" (4/171)

Eklenenlerin ilah olmadığını, böyle bir niyetle ekleme yapılmadığını söylemek çözüm getirmiyor. Bu noktada belirleyici olan, eklenenlere hangi değerlerin yüklendiği, hangi işlevlerin verildiğidir. Eğer siz din adına Kur'an'a verdiğiniz yetkiyi sünnete veya Ehlibeyt'e veriyorsanız, onları Allah'ın yetkileriyle donatıyorsunuz demektir ki, bunun tevil edilmez anlamı onların ilahlaştırıldığıdır. Nitekim bu ilahlaştırmanın halk arasındaki belirişleriyle yıllardan beri karşılaşmaktayız.

Sünnet konusundaki yozlaştırmalara her değindiğimizde, bir engizisyon aforozu niteliğindeki şu sözü duymaktayız: "Peygamberden rahatsız mı oluyorsunuz? Peygambersiz din olur mu? Kur'an'la Peygamber'i birbirinden ayırmayın!"

Peygambersiz din elbette olmaz; ama Peygamber'i ilahlaştıran bir din de Peygamber'in dini olamaz.

Peygamber ile Allah'ı birbirinden ayırmamak ne demektir? Tevhit dininde elbette ki Allah ile Peygamber birbirinden ayrılacaktır. Bu ayrımı yapmak, tevhidin en hayatî icabıdır.

Allah ile peygamberi birbirinden ayırmamak ya Allah'ı beşer düzeyine indirmektir yahut da peygamberi ilah mertebesine çıkarmaktır ki bunların ikisi de şirktir.

Allah'a ait olanla peygambere ait olanın da ayrılması şarttır. "Bu ikisi birbirinden ayrılmaz" der ve ikisine aynı yetkileri ve dokunulmazlıkları isnat edersek Allah'ın Allah'lığı kağıt üzerinde kalır, tevhit, ortaklığa dönüşür, din şirke bulaşır.

Şimdi Allah'a ait olanla Peygamber'e ait olanı birbirine karıştıran ve hadis adıyla sahnelenen şu Kur'an dışı sözlere bakalım: "Ümmetimin fesada uğradığı bir zamanda benim sünnetime sarılana yüz şehit sevabı verilir." (Elbanî; *el-Ahâdîs ez-Zaîfa,* 1/497)

Bu söz esas alınırsa şunu demek zorunda kalırız: Fesadı, Kur'an önleyemiyor. Fesat söz konusu olduğunda Kur'an değil de eğrisi doğrusuna karışmış 'sünnet' kurumu öne çıkarılmalıdır. Kur'an'ın tebliğcisi olan ve sözlerinin yazılmasına karşı çıkan, yazılan sözlerini imha ettiren bir Peygamber tebliğ ettiği kitabı ikinci sıraya mı itiyor?

Tam bu noktada, sünnet ve hadisler konusundaki titizliği eleştirenlerin şu iddialarını ele almak istiyoruz. Diyorlar ki, "Siz hem hadislere güvenilmez diyorsunuz hem de işinize gelen hadisleri alıp kullanıyorsunuz. Bu nasıl oluyor? Madem rivayetler işe yaramaz hepsini atın. Madem işe yarar, hepsini alın..."

Biz, rivayetleri değerlendirmede 'son ve tartışılmaz ölçüt' olarak Kur'an'ı denetçi yapıyoruz. Filan rivayeti atıp falancayı kabul ederken Kur'an'ın tanrısal filtresine başvuruyoruz. Bizim, tüm rivayetleri toptan kaldırıp atmak gibi bir saplantımız yoktur. Biz, tarih ve miras düşmanı değiliz. Bizim derdimiz, Kur'an dininin beşerî eklemelerle yozlaştırılmasını durdurmaktır. Bu konuda güvenebileceğimiz son kaynak ise Kur'an'dır.

O halde, 'rivayetlerin bir kısmını alıp bir kısmını atmamız', keyfî bir uygulama değildir. Kur'an'ı denetim mevkiine koymanın bir sonucudur. Biz, rivayetlerin Kur'an'a uyanlarını alır, Kur'an'a uymayanlarını atarız. Çünkü biz, rivayetleri, diğer değerlendirme yollarını kullandıktan sonra, en nihayet Kur'an'a arz ederiz; onun onay verdiklerini kullanırız; onay vermediklerini ise güvene layık görmeyiz.

Bu tevhidi bakış açısıyla biz, şu sözün Peygamberimize ait olacağından kuşku duymuyoruz. Çünkü bu söz, tarih kritiği yanında Kur'an tarafından da onaylanıyor:

"Aranızda olduğum sürece beni dinleyin ve bana itaat edin. Ben aranızdan alındıktan sonra ise size Allah'ın kitabına sarılmanızı öneriyorum. Onun helalini helal, haramını haram bilin!" (bk. Elbanî; *el-Ahâdîs es-Sahîha,3/358-360)*

Bu son hadis, sünnet bahsinde bir saptırmanın altını daha çizmemizi gerekli kılmaktadır:

Hz. Peygamber'e itaat, onun şahsına itaat olmaktan çıkarılıp ona isnat edilen sözlere itaate dönüştüriilemez. Dönüştürülürse bu, hem Peygamberimize hem de Kur'an'a saygısızlık olur.

Hiç kimsenin kuşkusu yoktur ki, Kur'an, Hz. Peygamber'e itaati emreder. Ama bu emri veren ayetlerin hangisinde 'Peygamber'in sünneti veya Peygamber'e isnat edilen sözler ve davranışlar' kaydı vardır. İtaati emreden ayetler, "Resul'e itaat edin" diyor.

Resul şu anda aramızda yoktur. Bu durumda, Allah'ın iradesini temsil eden tek kaynak kalıyor: Kur'an. Resul'e isnat edilen mirasın tartışmasızlık, kuşkusuzluk niteliği yok. Resul'ün bu dünyayı terk etmesinden sonra, 'la raybe fîh' (içinde tartışma, kuşku ve çelişme bulunmayan) tek kaynak Kur'an'dır.

Kur'an'dan onay almayan ama yaftası 'sünnet' olan tespitlere uymayı değil, uymamayı dine ve Resul'e sadakat sayarız. Sağlamlığı tartışılan tespitler şöyle dursun, Resul'e aidiyetinde kuşku olmayan tespitlerin bile 'farz' mertebesine çıkarılması halinde terkleri gerekir. Sahabe de böyle yapmıştır. Büyük fıkıh bilgini Şâtıbi (ölm. 790/1388) bize şunu bildiriyor:

Sahabenin bazıları, teravih ve kuşluk vakti namazlarını, Şevval ayı orucunu, kurban kesmeyi terk etmişlerdir. Bunun gerekçesini şöyle açıklıyorlardı: Halk bu sünnetleri farz mertebesine çıkardı, bunu kırmalıyız; bunun için biz bunları terk ediyoruz, (bk. Şâtıbi; *el-Muvafakaat,* 3/324 vd.)

Sünneti bir mezhebin adı olarak kullanmak (Ehlisünnet diye bir mezhep kabul edip bunun dışındakileri sünnet dışı ilan etmek) de 'sünnet' adı altında işlenen dindışıhklardan biridir. Müslümanları iki ana kampa bölerek hesabına uyanlara sünnet ehli (Ehlisünnet), uymayanlara Şiî, **Haricî, Rafızî,** ehli dalâlet vs. gibi dindışılık çağrıştıran adlar vermek, İslam tarihinin en yıkıcı tavrı, Allah'ın öfkesine yol açan en büyük musibettir.

Bütün hasımlarını, o arada Peygamber torunu Hz. Hasan'ı da zehirletip öldürerek bertaraf eden Ebu Süfyan oğlu Muaviye, başarısının doruğa çıktığı yılı, 'âmu'l-cemaa' (Müslümanların birlik-beraberlik yılı) ilan ettirdi ve halifeliğine karşı çıkmayarak uslu uslu oturanları ödüllendirmek için onlara 'Ehlisünnet' unvanı verdirdi. İşte bu deyim, o günden beri kullanıla kullanıla yaygınlaştı ve giderek, Ehlibeyt'in haklarını savunanlar dışındaki toplulukları ifade için bir tür özel ad oldu. Muaviye'den önce kullanılmayan bu tabirin Peygamberimizin sünnetine sarılmak veya onu öne alarak yaşamakla hiçbir ilgisi yoktur.

Peygamber evladını katledenlerin 'Peygamber' diye bir kaygıları olamaz.

SÜNNETULLAH

(Allah'ın varlık ve oluşa egemen kıldığı değişmez ilkeler, kader)

Sünnetullah yani Allah'ın sünneti, Yaratıcı'nın varlık ve oluşa egemen kıldığı ilkelerdir. Sünnetullah, İslam'ın büyük vicdanı Muhammed İkbal (ölm. 1938) tarafından 'Yaratıcı'nın tavrı, tarzı, davranış biçimi' olarak nitelendirilmektedir. Sünnetullah, kısa bir ifadeyle, tabiat kanunlarıdır. Sünnetleri sürekli değişen toplumlara Cenabı Hakk'ın asla değişmeyen sünneti uygulanmaktadır. İki sünnet arasındaki zıtlık ilgisini gösteren birkaç ayet görelim:

"Küfre sapanlara söyle: 'Eğer son verirlerse eskide kalmış olan, kendileri için affedilir. Eğer yeniden başlarlarsa, daha öncekilere uygulanan yol ve yöntem, eskisi gibi devam etmiş olacaktır." (Enfâl, 38)

"Senden önce gönderdiğimiz resullerimize uygulanan yöntem de buydu. Sen bizim yol ve yöntemimizde değişme bulamazsın." (İsra, 77)

"Bu, Allah'ın daha önce gelip geçmişlerde işleyen tavrı-tarzıdır. Allah'ın tavrında herhangi bir değişiklik asla bulamazsın." (Ahzâb, 62)

"Allah'ın yol ve yönteminde değişme asla bulamazsın! Allah'ın yol ve yönteminde döneklik de bulamazsın!" (Fâtır, 43)

Kur'an'ın 'Allah'ın indirdiği' ve 'Allah'ın gösterdiği' ifadeleriyle dikkat çektiği adreslerin biri de sünnetullahtır. Sünnetullahın değişmezliğini bilerek çalışanlar, bu dünyanın efendisi olmuşlardır. Sünnetullah kavramını, Emevî zorbalarının baskılarıyla tahrif ederek Kur'an dışı bir kader anlayışıyla eşitleyen Müslüman dünya ise Kur'an'ı koltuğunun altında taşımasına rağmen dünyanın zelil ve sefili haline gelmiştir. Yani Kur'an, kendisiyle alay etmeye kalkanları dünyaya rezil etmiştir.

ŞECERE-İ MUL'ÛNE

(lanetli soy ağacı)

Şecere ve şecer ağaç demektir. Şecere şeklinde dişili kullanıldğında soy veya soy ağacı anlamına da gelmektedir. Türkçe'deki 'soy ağacı' tabirinin menşei de budur. Kur'an'da, 7 yerde eril şekil olan 'şecer', 19 yerde dişil şekil olan 'şecere' kullanılmıştır. Adem ile eşine uzak kalmaları emredilen ağaç ifadeye konurken de şecere kelimesi kullanılmıştır, (bk. 2/35; 7/19-22; 20/120) Acaba, insanoğlunun uzak durması istenen bu şecere sembolü, bir ağaç mıydı, yoksa şecerenin öteki anlamı olan lanetli zalimler ve hainler soyu muydu? Bugüne değin hiç irdelenmemiş olan bu nokta, gerçekten düşünmeye değer.

Hz. Muhammed'e, sahabîleri tarafından en zorlu günlerinde ölüm pahasına da olsa sadık kalacakları yolunda bir ağaç altında verilen biatin ölümsüz hatırasına yollama yapılırken de 'şecere' sözcüğü kullanılmıştır. Yüce Yaratıcı'nın rızasını kazandırdığı bizzat Cenabı Hak tarafından bildirilen ve İslam tarihine 'Rıdvan Bîatı' diye geçen bu mukaddes hatıra, Fetih suresinin 18. ayetiyle şu şekilde ölümsüzleştirilmiştir:

"Yemin olsun, Allah müminlerden, o ağacın altında sana biat ettikleri sırada hoşnut olmuştur. Onların gönüllerindekini bilmiş, üzerlerine huzur ve sükûn indirmiş ve kendilerine yakın bir fetih nasip etmiştir."

Şecere şeklindeki kullanımların 3 tanesi zakkum ağacını gündem yapar. Zakkum ağacı, bir yerde de 'şecer' sözcüğüyle ifadeye konmuştur, (bk. 56/52) Zakkum ağacı, bir cehennem yiyeceği olarak tanıtılmaktadır, (bk. 37/64; 44/43)

Genel kanıya göre, şecere kelimesinin, soy ağacı anlamında kullanıldığı tek yer, İsra suresi 60. ayettir. Ancak, şecere kelimesi-

nin temiz ve pis sıfatlarıyla nitelendirildiği yerlerde de şecerenin soy anlamında kullanılmış olduğunu kabul Kur'an'ın ruhuna ve mesajına çok daha uygundur.

Kur'an, ağaç kavramını genel çerçeve olarak iki başlık altında vermektedir: 1. Temiz ağaç, 2. Pis ağaç. Cenabı Hakk'ın yarattığı herhangi bir ağacın pis diye nitelendirilmesi, Kur'an'ın ruhuna asla uymamaktadır. B 'pislik' ya mecazî bir anlam taşıyacaktır (ki genel kanı budur) yahut da o kullanımdaki şecere kelimesi soy anlamında alınacaktır. Bu ikinci anlam alınması Kur'an'ın ruhuna, mesajına ve tarihsel gerçeklere çok daha uygundur. Bu anlamda alınması, öteki mecazî anlamın korunmasına engel de değildir. En doğrusu, iki anlamı birden alymaktır ki, bizim tercihimiz budur.

Temiz ağaç, mübarek ve tayyip sözcükleriyle nitelenmektedir. Şimdi, şecere kelimesinin temiz ve pis nitelemeleriyle gündem yapıldığı ayetleri, şecere kelimesini 'soy' anlamında kullanarak bir kez daha okuyalım:

"Görmedin mi Allah nasıl bir örnekleme yaptı: Güzel/temiz bir söz; kökü yerde, dalları gökte olan güzel/bereketli bir ağaca/soya benzer. O ağaç/o soy, Rabbinin izniyle yemişlerini her zaman verir. Allah, insanlara böyle benzetmeler yapar ki, düşünüp ibret alabilsinler. Çirkin/aldatıcı bir söz de gövdesi toprağın üstünde destek bulmuş çirkin/bere-ketsiz bir ağaca/soya benzer; dayanağı yoktur onun." (İbrahim, 24-26)

Burada bir Kur'an nüktesine daha dikkat çekeceğiz: Şecereyi temiz ve pis diye ikiye ayıran yukarıki ayetler, İbrahim suresindedir. Unutmayalım ki, Hz. İbrahim'in, "Soyumu barışçıl ve hayırsever yap!" diye ısrarla dua ettiğini gösteren beyyineler vardır:

"Hani, Rabbi, İbrahim'i bazı kelimelerle imtihana çekmiş, o da onların hakkını vermişti de Rab şöyle demişti: 'Seni insanlara önder yapacağım.' İbrahim, 'Soyumdan birilerini de!' deyince Allah, 'Benim ahdim, zalimlere ulaşmaz.' buyurdu." (Bakara, 124)

"İbrahim'in, İsmail'le birlikte, o evin ana duvarlarını yükselterek şöyle yakardıkları zamanı da an: 'Rabbimiz, bizden gelen niyazları kabul buyur; sen, evet sen, Semî'sin, her şeyi çok iyi duyarsın; Alîm'sin, her şeyi çok iyi bilirsin! Rabbimiz! Bizi, sana teslim olmuş

iki müslüman/Allah'a teslim olan kıl. Soyumuzdan da sana teslim olan müslüman bir ümmet oluştur. Bize ibadet yerlerimizi göster, bizim tövbemizi kabul et!" (Bakara, 127-128)

"Bir zaman, İbrahim şöyle demişti: 'Rabbim, bu beldeyi güvenli kıl. Beni ve oğullarımı putlara kulluktan uzak tut!' Rabbim, onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık beni izleyen bendendir. Bana isyan edene gelince, onun hakkında sen Gafur ve Ra-hîm'sin. Ey Rabbimiz! Ben, soyumdan bir kısmını senin kutsal evinin yanındaki, ziraata elverişsiz vadiye yerleştirdim ki, namazı/duayı yerine getirsinler, ey Rabbimiz! Sen de insanlardan bazı gönülleri, onlardan hoşlanır yap. Çeşitli meyvelerle onları rızıklandır ki, şükredebilsinler!" (İbrahim, 35-37)

Hz. İbrahim'in soyu ile ilgili duasına verilen cevap da ilginçtir: "Rab şöyle demişti: 'Seni insanlara önder yapacağım.' İbrahim, 'Soyumdan birilerini de!' deyince Allah, 'Benim ahdim, zalimlere ulaşmaz.' buyurdu." (Bakara, 124)

Hz. İbrahim, hem Beniisrail'in hem de Arapların atası sayılmaktadır. Ve, Hz. İbrahim'in soyundan hem temiz bir şecere gelecektir hem de pis bir şecereler. Pis şecerenin, Yahudilerle Emevîler olduğunu Kur'an bize bildiriyor.

Kısacası, zürriyeti (soyu) konusunda çok kaygılı olan ve çok yakaran bir ulül azm peygamberin adını taşıyan surede (İbrahim suresi), şecerenin soy anlamıyla değerlendirilmesinin Kur'an'ın mesajına ve kelam mucizisine çok daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Bunun içindir ki, biz, mealimizin sonraki baskılarına, bu suredeki şecere kelimesininin soy anlamını da kesme işaretiyle ekledik.

İsra 60 ayette kullanılan şecere (soy ağacı) tabiriyle Benu Ümeyye'nin yani Emevîlerin kastedildiği, bütün hainane ve zalimane operasyonlara rağmen saklanamamıştır. İbrahim'in soyundan gelen 'pis' damarın bir kolu olan Yahudiler, birçok ayette lanetlenmiştir. İsra 60. ayet, İbrahim'in soyundan gelen pis damarın öteki kolu olan Arap-Emevî soyunu gündeme taşımakta ve lanetlemektedir. Peygamberimizin, seçkin sahabîlerin beyanlarıyla tarihsel vakıalar da bu lanetin yerindeliğini ispatlayıp teyit etmiştir. İsra 60. ayet şöyle diyor:

"Hani, sana, "Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı da Kur'an'da lanetlenmiş bulunan o ağacı/soyu da insanları sınamak dışında bir sebeple göndermedik. Biz onları korkutuyoruz ama bu onların kudurganlığını artır-maktan başka bir katkı sağlamıyor." (İsra, 60)

Bu lanetlenmiş soy ağacının Emevî soyu olduğu yolunda Hz. Peygamber'in açıklamaları vardır. Bu açıklamaların uydurma olduğunu gösteren hiçbir tarihsel belge gösterilememiştir. Ne var ki Emevîler, kendileri aleyhindeki diğer bütün ayetleri tevil ettirdikleri ve bütün hadisleri yok ettirip yerlerine kendileri lehinde hadisler uydurtttukları gibi, bu ayeti de çeşitli tevil oyunlarıyla bertaraf etmeyi başarmışlardır.

Ayetteki 'şecere'nin zakkum ağacı olduğu yolundaki iddia, Taberî'den Elmalılı'ya, Süleyman Ateş'e kadar bütün Emevî hamisi müfessirlerce tekrarlanmıştır. Oysaki, bu müfessirlerin şu gerçeği itiraf etmeleri beklenirdi: Kur'an'da bir ağacın lanetlenmesini isabetli gösteren hiçbir beyan olmadığı gibi, bir ima da yoktur. Bir ağacın lanetlenmesi, Kur'an'ın ruhuna, sünnetullaha tamamen aykırıdır. Ama bir soyun lanetlenmesi Kur'an'da açıkça yer almıştır. Yahudi ırk şeceresinin lanetlendiğini unutmayalım. İslam bilginlerinin bazıları, İsra 60. ayetin de Yahudileri lanetlediğini söylemekteler. Ne var ki, Hz. Peygamber'in, eşi Hz. Âişe ve müfessirlerin babası İbn Abbas'ın bildirdiğine göre, Hz. Peygamber, İsra 60. ayetin Emevî soyunu lanetlediğini haber vermiştir. Evet, Kur'an, iki soyu lanetlemektedir: Yahudiler, Emevîler. Yahudiler müteaddit yerde lanetlenmişlerdir. Kur'an, Muhammed Ümmeti'nin bir tür Yahudileri olan Emevîleri de İsra 60. ayetle lanetlemiştir.

İsra 60. ayetin Emevî soyunu lanetlediğini bildiren Peygamber beyanları, Emevîlerin bütün yok etme ve Emevîcilerin bütün yok gösterme gayretlerine rağmen hemen bütün tefsirlerde yer almıştır. Bu tefsirler Şia tefsirleri değil, Ehlisünnet inancının ana tefsirleridir. Rivayet, aynen şöyledir:

"İbn Abbas demiştir ki, bu ayetteki şecereden (soydan) maksat, Emevîlerdir. Başka bir ifadeyle, Hakem bin Ebil Âs'tır. İbn Abbas şöyle devam ediyor: 'Tanrı Elçisi, rüyasında, Mervân'ın çocuklarının onun minberi üzerine kurulduklarını görmüş ve bu rüyasını, evde baş başa oldukları bir sırada Ebu Bekir'le Ömer'e

anlatmıştı. Daha sonra, Hz. Peygamber, Hakem bin el-Âs'ın bu rüyayı sağda solda anlattığını duymuş, buna çok üzülmüş ve Ömer'i, sırrını ifşa et-mekle itham etmişti. Sonra anlaşılmıştı ki, Hakem bin el-Âs, onları gizlice dinlemiş." (Râzî, Tesir, 20/238) Rivayet, tefsirlerde şu şekillerde de yer almıştır:

"Resuli Ekrem, rüyasında, Ümeyyeoğulları'nın, onun minberi üzerinde maymunlar gibi atlayıp zıpladıklarını görmüştü..."

Rivayetin, bir şekli de şöyledir:

"Tanrı Elçisi, rüyasında Ümeyyeoğulları'nın minberler üzerine kurulduklarını görmüş ve bundan çok üzüntü duymuştu. Bunun üzerine Cenabı Hak, bunun onlara verilmiş dünyalıktan ibaret olduğunu peygamberine bildirmiş ve Peygamber buna sevinmişti. İsra 60. ayet bunu gösteriyor."

Rivayetin şu şekli de kayıtlara geçmiştir:

"Resuli Ekrem şöyle buyurmuştur: 'Ümeyyeoğulları'nın yeryüzünün minberlerine kurulduklarını, size egemen olduklarını gördüm. Siz de onların kötülük erbabı olduk-larını göreceksiniz.' Bu rüya, Hz. Peygamber'i kaygılandırmıştı. Bunun üzerine Cenabı Hak, İsra 60. ayeti indirdi."

İbn Ömer'den gelen bir rivayet ise şöyledir:

"Resuli Ekrem, Hakem bin el-Âs'ın çocuklarının, minberler üzerine maymunlar gibi kurulduklarını rüyasında görmüştü. Bunun üzerine Cenabı Hak, İsra suresinin 60. ayetini indirdi."

Hz. Aişe, sonraki zamanlarda Mervân bin el-Hakem'e şöyle demiştir:

"Allah Elçisi, senin baban ve deden hakkında, 'Kur'an'da lanetlenen soy bunlardır' demiştir."

Bu rivayetleri kayda geçiren Iraklı müfessir Mahmut el-Âlûsî (ölm. 1271/1854) açıklama sadedinde şu satırları ekliyor:

"Bu lanetlemenin sebebi , Emevî halifelerinin yaptıklarıdır. Onlar Hak yolundan saptılar, adaleti egemen kılmadılar. Ayetten mak-

sat, onların hilafetleriyle kendilerinin birer fitne aracı olduklarını göstermek de olabilir. Şöyle veya böyle, ayet onları ağır şekilde suçlamıştır. Ayet onları, masum insanların kanlarını döktükleri, iffetli kadınların ırzlarını payimal ettikleri, insanların mallarına el koydukları, halkın hukukunu ihlal ettikleri, dinin ahkâmını tebdil ettikleri ve hükümleri, Allah'ın vahyettiği şeklin dışına çektikleri ve bütün zamanlarda asla unutulmayacak kötülükler işledikleri için lanetlemiştir. Bu lanetleme, Şiilerin iddia ettiği gibi, özellikli bir lanetleme de olabilir, biz Ehlisünnet'in kabul ettiği gibi genel hükümler muvacehesinde bir lanetleme de olabilir. Bilindiği gibi, Cenabı Hak, lanetlemenin gerekçesi olarak şu genel hükümleri vahyetmiştir:

"Allah'ı ve resulünü incitenleri Allah dünyada da âhirette de lanetlemiştir. Onlar için, alçaltıcı bir azap da hazırlanmıştır." (Ahzâb, 57)

"Demek, iş başına gelecek olsanız/savaştan geri kalacak olsanız, ülkede fesat çıkarıp rahimleri parçalayacaksınız! İşte bunlardır, Allah'ın kendilerine lanet edip kulaklarını sağır, gözlerini de kör ettiği kimseler." (Muhammed, 22-23)

"Emevîlerin bu ayetlerle benzeri ayetlerdeki genel lanetleme gerekçelerini ürettikleri ve bu yolla öncelikli biçimde lanete müstahak oldukları açıktır. Yoksa Kur'an'da sadece ve özellikle onlar lanetlenmiş değildir. Ehlisünnet'in anlayışı budur." (Âlûsî, age. 107-108)

Iraklı müfessirin, Kur'an'ın ruhuna uygun bir tespitle gösterdiği, kısaca şudur: Kur'an, İsra 60'da, Emevîleri lanetlerken sadece onlara özgü bir lanetleme yapmamaktadır; Allah'ı ve peygamberleri rencide eden lanetlenmişler içine Emevî zalimlerinin de girdiğini bildirmektedir.

Mesele bu kadar açık ve nettir. Ne var ki, Emevîlere avukatlığı şiar edinmiş bazı zevat bu apaçık hakikatleri telaffuz etmek yerine bunları tevil veya inkâr yolunu seçmiştir. Bazıları ise, "İsra 60. ayet, zakkum ağacını lanetliyor" diyerek meseleyi kapatma yoluna gitmiştir. Ne yazık ki, üstat Elmalılı Hamdi de bu ucuz ve baştan savıcı yola gidenlerden biridir. Süleyman Ateş gibi bazı müfessirler ise açık ve sırıtıcı bir biçimde Emevî avukatlığı yapma durumuna düşmüşlerdir. Ateş, İbn Abbas'tan gelen ve İsra 60. ayette Emevîlerin lanetlediğini gösteren rivayeti kaydettikten sonra şöyle diyebilmiştir:

"Tabiî, bu rivayetin bir Şiî uydurması olduğunda şüphe yoktur. Çünkü bu sure Mekke'de inmiştir. Mekke'de Allah Elçisi'nin ne minberi vardı ne de el-Hakem Müslüman olmuştu." (Ateş, Tefsir, 5/231)

Bu satırlar hem hüzün vericidir hem de utanç verici. Rivayetin sadece bir şeklini verip onun da 'Şiî uydurması' olduğuna 'şüphesiz' kaydıyla hükmetmek için ya ikna edici bir belge ortaya koymak lazımdır yahut da Cebrail'in yeni getirdiği bir vahye muhatap olmak. Ateş, iddiasını tevsik edecek hiçbir belge ortaya koymamıştır. Bu rivayetler, Ehlisünnet kaynaklarında yer almaktadır. Dahası, rivayetin dayandığı otorite sahabîlerden biri de Hz. Âişe'dir. Süleyman Ateş'e sormak gerekir: "Hz. Âişe, ne zamandan beri Şiîlerce hüccet kabul edilmektedir?" Rivayetin Şia şaibesi asla soz konusu değildir. Ateş, Emevî avukatlığının heyecanı ile bütün hakikatleri altüst etmektedir. Kendisi gibi düşünen bir tek Sünnî müfessir yoktur. En hızlı Emevîciler bile sadece susmuşlardır. Çok merak ediyoruz: Acaba Ateş'e diğer müfessirlerden farklı olarak bir vahiy mi geldi ki, böylesine emin şekilde hükme varmaktadır? Çünkü ondan başka hiçbir müfessir böyle bir hükme varmamıştır. Ya Elmalılı gibi, susmuştur yahut da rivayetleri kayda geçirerek hükmü okuyanlara ve tarihe bırakmıştır. Ateş'in, surenin Mekke'de inmesini bir delil gibi öne sürmesi ise gerçekten gülünçtür. Ateş, okuyanları aptal sanıyor olmalıdır. Okuyanları aptal yerine koymayan müfessirler, surenin Mekke'de indiğini ifade etmişler ama arkasından şu açıklamayı eklemişlerdir:

"Sure Mekke'de inmiştir ama Hz. Peygamber'in bu rüyayı, Medine'de vuku bulacak bir hadisenin ihbarı olarak Mekke'de görmesi mümkündür." (bk. Râzî, Tesir, 20/237)

Birçok müfessir de şu eklemeyi yapmıştır:

"Mekke'de inen bu surenin, 60. ayeti muhtemeldir ki, Medine'de inmiştir." Çünkü benzeri örnekler epeycedir. Mekkî bir surenin içinde Medenî bir veya birkaç ayetin bulunmasının birçok örneği vardır. Ateş, bütün bunları yok farz etmekte, kendisinden menkul bir 'kerameti', 'şüphesiz ve tek hakikat' olarak önümüze koymaktadır.

Ateş'in hasır altı ettiği bir başka gerçek daha var: Emevîlerin

aleyhlerindeki belgeleri yok edici onca operasyona rağmen korunmuş bulunan kayıtların bir kısmına göre (ki birkaçını yukarıda müfessir Âlûsî'den naklen verdik), Hz. Peygamber, 'Benim minberim' veya 'Medine'deki minber' tabirini değil, genel anlamda 'minberler' veya 'yeryüzünün minberleri' tabirini kullanmıştır. Bu takdirde işin Mekkesi, Medinesi kalmaz. Zaten 'minberlere kurulmak veya oturmak' tabiri, genellikle mevki ve iktidardan kinaye olarak kullanılmaktadır. Ateş, Emevî avukatlığına alt yapı oluşturmak için bu rivayetleri görmezlikten geliyor, minberi de 'cami minberi' haline getirerek 'Peygamber'in Mekke'de minberi mi vardı ki...!" deyip Hz. Âişe ve İbn Abbas gibi iki otorite sahabînin beyanlarını 'Şüphesiz Şiî uydurması' olarak damgalıyor. Ne esef verici, ne utandırıcı bir tenezzüldür bu! Bu tenezzülün tefsir tarihinde bir benzeri yoktur. İşin esası, Râzî'nin şu cümlesidir:

"Medine'de vuku bulacak bir hadisenin Mekke'de görülen bir rüya ile önceden bildirilmesinin isabeti gerçeklikten uzak sayılamaz." (Râzî, age. 20/237)

ŞEFAAT

Şef kökünden gelir. Anlamı, bir kişinin, yardım etmek veya yardım dilemek gayesiyle, bir başka kişiye izafe ve nispet edilmesi, onunla birlikteliğinden söz edilmesidir. Etimolojik gelişimi içinde şefaat, saygınlık ve mertebe bakımından yüksek bir kişinin, aynı açıdan düşük bir kişiye nispeti ve ulanması anlamını kazanmıştır. Bu ilişkide yüksek olana 'şâfî' veya 'şefi' (şefaatçi), düşük olana 'meşfû' (şefaat bekleyen) denir.

Şefaat, tevhit dinindeki esası itibariyle, duanın bir başka adıdır. Tüm dualar birer şefaattir. Ve bu anlamda herkes şefaat edebilir. Allah kabul eder veya etmez. O, O'nun bileceği bir şeydir. İslam fıkhının anıt isimlerinden biri olan İzz bin Abdisselem (ölm. 660/1262) bu noktayı çok güzel ifade etmiştir: "Dua, bir şefaattir; hem yakınlarımızdan hem de yabancılardan gelmesi caizdir." *(el-Kavâid,* 99)

Dua, istek ve yakarıştır, ricadır; sonsuz kurtuluş garantisi veya cennet tapusu değildir. Cennet tapusu anlamında şefaat, şirk ile endülüjansçı kilise babalarının malıdır. O anlamda bir şefaat anlayışını İslam'a sokanların tövbe etmeleri gerekir. Ne yazık ki, bugünkü İslam dünyasında yürürlükte olan geleneksel İslam'da şefaat, cahiliye dönemi şirkinin şefaat anlayışıyla aynıdır. Hatta yer yer ondan daha kötü ve yıkıcı hale gelmiştir.

Bir aracılık kavram ve kurumu olarak işletilen şefaat, Allah'ın yanına yedek ilahlar koymayı dinin esaslarından biri yapan şirkte son derece önemlidir. Tevhit dini ile şirk dininin en belirgin özelliği ikincide, şefaat inancının çok esaslı bir yer tutmasıdır. Kur'an'ın, şirkin yedek ilahlarını şüfe'a (şefaat ediciler) diye adlandırması sebepsiz değildir. Şirkin belirgin özelliği olan yedek ilahlar (şüfea, erbâb, endâd, evliya) şefaatin varlığı ile vücut bulan kuvvetlerdir. Kur'an bu noktaya parmak basmaktadır:

"Allah'ın yanında, bir de kendilerine zarar veremeyen, yarar sağlayamayan şeylere kulluk ediyorlar ve şöyle diyorlar: 'Bunlar bizim Allah katındaki şefaatçılarımızdır." (Yunus, 18)

Allah'ın varlığını kabul ettiklerini söyleyen şirk çocuklarına Kur'an, yedek ilahlara neden ihtiyaç duyduklarını sorduğunda onların cevabı şu iki cümledir: 1. "Bunlar bizim Allah katındaki şefaatçılarımızdır." (Yunus, 18), 2. "Biz onlara, bizi Allah'a yaklaştırmaları dışında bir şey için kulluk-kölelik etmiyoruz." (Zümer, 3)

Şirk, şefaatin dünya planında sahibi gördüklerine evliya (veliler, dostlar-destekçiler) veya erbâb (yedek rabler), hem dünyada hem de ölüm sonrasında sahibi gördüklerine ise şüfe'a (şefaatçılar) veya şürekâ (Allah'ın ortakları) diyor.

Kur'an, şefaat kavramının bir şirk destekçisi kuruma dönüştürülmemesi için şu ilkelerin altını ısrarla çizmektedir: 1. "Şefaat tümden ve yalnız Allah'ın elindedir." (Zümer, 44), 2. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir varlık, nebi ve melek de olsa, şefaat edemez. (19/87; 20/ 109; 21/27-28; 53/26), 3. Son hesap gününde şefaat hiç kimseye yarar sağlamayacaktır. (2/48, 123, 254; 74/48)

Dua ve niyazı şirkteki şefaatin kendisi gibi görmek, tevhitle şirki karıştırmaktır. En çok işlenen hatalardan biri de budur.

Peygamberleri, o arada Hz. Muhammed'i kesinlikle kabul edilecek bir şefaatin sahibi saymak da şirktir.

Kur'an, hiçbir peygambere açık bir biçimde şefaatçilik payesi vermemektedir. Şefaati, Allah'ın izin verdikleri dışında hiç kimse yapamaz. İzin verecekleri, ismen belirtilmediğine göre biz bir isimlendirme yapamayız. Oysaki uydurma bir hadis şefaat edecekleri hiyerarşik bir biçimde sıralamaktadır. O uydurmaya göre, "Kıyamet günü ilk şefaat edecek olanlar peygamberler, sonra bilginler, sonra da şehitler olacaktır." (Elbanî; *el-Ahâdîs ez-Zaîfa,* 5/129)

Şefaat konusunun tevhide en zıt görünümlerinden biri de sünnete uymayı şefaat çıkarına bağlamaktır. Buradaki şekliyle sünnet, vahyin ilkelerinin Peygamber tarafından uygulanış şekline verilen addır. Sünnete uygunluk, Allah'ın isteğine uygunluksa o zaman bu uygunluğun karşılığı Peygamberimizden beklenemez.

Peygamber'in böyle bir iddiası olamaz. Karşılığı Peygamberden beklenen bir şey, Peygamber için yapılan bir ibadet hükmündedir. Böyle bir şey Peygamber'i ilahlaştırmaktır.

O halde, "Şunu yaparsan şefaate erersin, şunu yapmak, Allah'ın emri değildir ama yaparsan Peygamber'in şefaatine nail olursun" vs. gibi sözler örtülü bir biçimde şirk şefaatçiliğini devreye sokmak ve Peygamber'i ikinci ilah durumuna getirmektir. Bu tür bir yaklaşımın Kur'an'dan onay alması mümkün değildir. Bir kısım işlerin bir ilah için, diğer bazı işlerin de başka bir ilah için yapılması, şirk dininin icaplarındandır:

"Allah'a bir pay ayırdılar da kendi zanlarınca şöyle dediler: 'Bu Allah için, bu da Allah'a ortak koştuğumuz yedek ilahlarımız için..." (En'am, 136)

İbadetin bir tek muhatabı vardır: Allah. Ve ibadetlere bir tek kuvvet karşılık verir: Allah. Allah'ın olması gereken bu niteliği, şefaat vs. bahanesiyle Peygamber'e aktarmak şirke kapı aralamaktır. Bunun içindir ki biz, bu bağlamdaki hadis patentli sözlerin tümünü uydurma sayarız.

Şirk şefaatçiliği ümmet bünyesine son derece sinsi girmiştir. Önce Peygamber'i devreye sokmuş, Peygamber'le yumuşatılan zihinlere daha sonra çeşitli unvanlar altında bir yığın şefaatçi doldurmuştur. Kur'an bunlara 'kübera' (ekâbir, efendiler, yüce kişiler, hazarât-ı kiram) ve 'sadet' (efendiler, seyyidler, üstadlar, hazretler) diyor. Daha ne kadar açık konuşulur?!

İşte bir şefaat uydurması daha: "Sırat köprüsü üstünde bilginle ibadet ehli birisi karşılaştığında ibadet ehline şöyle denir: 'Hadi, gir cennete ve bilginden önce nimetten ibadetlerinle.' Bilgine de şöyle denir: 'Şurada istediğin herkese şefaat et. Bil ki her şefaat ettiğin kişi sayısınca sana da şefaat edilecektir. Ve bilgin, peygamberler makamına geçiverir." (Elbânî; aynı eser, 5/229-230)

Birtakım kişileri (şeyh, pir, efendi, hocaefendi, seyyid, hazret vs.) şefaat edici bilmek tartışmasız bir şirktir. Kur'an bu tür şirk şefaatçiliğini kötülerken daha çok, evliyayı destekçi edinme illetine dikkat çekiyor. (Bir örnek olarak bk. A'raf, **3)**

ŞEHÂDET

(şehitlik, kozmik ve dünyasal tanıklık)

Şehâdet ve şühûd (karşıtı: gayb) kelimeleri, Kur'an'da türevleriyle birlikte 150 civarında yerde geçmektedir. Bunların en çok geçeni 50 küsurla şehîd (çoğulu: şüheda), ikinci sırada yer alanı ise 20 küsurla şehâdettir.

Fiil halinde çeşitli kipleri kullanılan şehâdet, isim-sıfat olarak şâhid (tanık, gözleyen), meşhûd (gözlenen, izlenen), şehîd (izleyen, izlenen, tanık olan, gözeten) ve mastar olarak istişhâd (tanıklık, gözleme, görerek öğrenme) şeklinde de kullanılmaktadır. Bütün bunlar gösteriyor ki, şehâdet ve şühûd, Kur'an bünyesinde çok önemli bir yer tutuyor. Allah'ın isim-sıfatlarından biri olan Şehîd'in Kur'an'da defalarca tekrar edildiğini de hatırdan çıkarmamak gerekir.

Şehâdet ve şühûd, Râgıb'ın güzel ifadesiyle, 'bir şeyi yerinde ve yanında gözlemektir ki, bu, kafa gözüyle olabileceği gibi, kalp gözüyle de olabilir.' Tehanevî ve Cürcânî, şuhûdun iki türünden söz eder: Mufassalı mücmelde (ayrıntılıyı özetlenende) görmek ve bunun tersi. Bunların ilkinde Allah'tan varlığa geliş, ikincisinde varlıktan Allah'a gidiş esastır. O halde, duyularüstü idrakin kazandırdığı bilgiler de şehâdet ifade eden bilgilerdir. Ne var ki, bunların kabul ve ispatı, duyuların kazandırdığı bilgiler kadar yalın ve inandırıcı olmaz. Fakat böyle olması onların, şehâdet niteliklerini zedelemez; benimsenme şanslarını azaltır.

Hakikat tektir. Bunu kafa gözüyle izleyenle, kalp gözüyle izleyenin farklı şeyler görmeleri mümkün değildir. Farklı olan, sadece ifade tarzıdır. Esasta fark olamaz; çünkü iki müşahedenin kaynağı, kudret olarak tek ve aynıdır ki, o da Allah'tır. "Allah hem gayb âleminin hem de şehâdet âleminin bilicisidir." (32/6; 39/46; 59/22; 62/8) Parça varlık olan insanın bilmesi ve gözlemesi de

bağlı olduğu bütün sayesinde gerçekleşiyor. Başka bir deyimle, gerçek âlim ve gerçek şâhid Allah'tır. İnsan, "Ben" derken bile, bağlı olduğu o bütüne nispetini ifade etmektedir. Çünkü 'ben' sözüne ilişkin şuur da Allah'tan geliyor. Başka bir deyişle, insanın "Ben' sözü, parçanın bütüne bir şehâdeti olmaktadır. Ve her "Ben" diyen, farkında olsun veya olmasın, küllî şuurun varlığına tanıklık etmektedir. Bundan da anlarız ki, 'ben' şuurunun eşya ve oluşa yorum getirmesinden ibaret olan ilim ve düşünce ve bunları üreten benlik, Allah'ın en açık ve güvenilir delilleridir. Kur'an'ın ilme ve âlime tanıdığı üstünlüğün temelinde bu anlayış vardır. Ve Kur'an, işte bunun için, Allah'ı gereğince fark edebilme bahtiyarlığının bilginlere özgü bir yücelik olduğuna dikkat çeker. (bk. 35/28)

Şehâdet, bir varsayım veya istidlal olayı değil, bir yakîn ve gözleme olayıdır. Bu, aynı kökten gelen müşahede kelimesiyle ifade edilir.

Hayat ve oluş, gaybdan (duyularla farkedilmezlikten) iyan ve şehâdete (duyularla farkedilirliğe) doğru sürekli bir akıştır.

Bu yüzdendir ki, sûfî düşünce, varlıklar dünyasını, Kur'an'dan aldığı bakış açısına uygun bir yaklaşımla, 'Allah'ın şahitleri' olarak görür. Eşya ve olaylar, Yaratıcı'nın varlık ve birliğine tanıklık etmektedir. Bu yüzden gayb da şehâdet de izafîdir. Birine göre, burada, bugün, şu şartlar altında gayb olan, bir başkasına göre, yarın, şurada, şu şartlar altında şehâdet konusu olabilir. Hatta bir şey aynı anda birine göre gayb, bir diğerine göre şehâdet konusu olabilir. Allah'ın, 'gaybın ve şehâdetin âlimi' olması, varlık ve oluştaki bu, 'gaybdan şehâdete akış'ı çok güzel anlatmaktadır, (bk. burada Gayb mad.) Bu anlamda Allah, gayb-şehâdet halinde bir polaritenin de konusudur. Başka bir deyimle O, varlığını bir gayb-şehâdet süreci olarak ortaya koymaktadır. İnsan, bu sürece çeşitli planlarda tanık olmaya çağrılır ki, şehâdetin esası, budur. Bu bazen kozmik, bazen ahlaksal, bazen hukuksal, bazen de mistik bir görünüm arz eder.

Şehâdetin varlık ve oluştaki önemi yüzündendir ki, Allah, şahide de, meşhuda (şahidin gözlediğine) da yemin etmektedir. (85/3) İlke, açık bir biçimde konmuştur:

"Tanıklığı gizlemeyin. Onu gizleyen, kalbi günaha batmış/kendi kalbine kötülük etmiş biridir." (2/283; 65/2)

Varolmak, bir anlamda bir şehâdet olayıdır; yani ibretle bakıp gözlemek... Bu, ezelde başlar ve oluş boyunca sürüp gider. Kur'an, kâmil insanı: "Bizi şahitlerden kıl!" diye dua etmeye çağırırken (3/53; 5/83) bu gerçeğe dikkat çekiyor. Kur'an'ın insanı, şehâdetlerini gereğince yerine getirmekle de seçkinleşir. (70/33) Bu noktaya değinen ayette şehâdetin çoğul (şehâdât) olarak kullanılması, bir kelam harikasıdır. Bu kullanım gösteriyor ki, şehâdetin, Kur'an mümininin hayatındaki yeri ve görünümü çok boyutludur.

Kur'an'ı gereğince anlamak da şehâdeti iyice yerine getirmekle mümkündür. (50/37) En büyük oluşu sergileyen kudret, Allah, işte bu yüzden en büyük şehâdeti sergiler. O'nun adlarından biri de Şehîd'dir. Ve O, her şeye, her şey üzerine en büyük şahittir. (3/98; 5/ 117; 22/17; 41/53)

Sahip bulunduğu bir tanıklığı gizleyen, en büyük zalimlerden biri olur. (2/140)

ŞEHÂDETİN ÜÇ BOYUTU

1. Zaman öncesi boyut:

Kur'an; şehâdetin biri matematik zaman öncesi, ikincisi dünya planında ve üçüncüsü de dünya sonrası planlarda olmak üzre üç temel belirişinden söz eder. Şehâdetin zaman öncesi olanı Allah ile insan ruhu arasındaki ezelî mukavele (mîsak) sırasında insanın şehâdetidir. Bu sırada, Allah insanlara, onları kendi benliklerine şehâdet ettirerek, "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" diye sormuş ve insanlar, "Evet rabbimizsin, buna şehâdet ederiz' diye cevap vermişlerdir. Bu bilgiyi veren ayete (7/172) göre, bu şehâdet, kıyamet günü, yani son hesap sırasında, "Biz böyle bir şeyden habersizdik" demeyi önleyecektir, (bk. burada, Mîsak mad.)

Kur'an bu ezelî şehâdetin, dünyanın aldatışı yüzünden unutulabileceğini beyan ederek insanı dikkatli olmaya çağırır. (6/130) Aynı yerde bu ezelî şehâdetin, insanın 'ben' şuuruna ulaşmasının da başlangıcı olduğu belirtilerek ben ve benlik şuurunun hem içeriğini hem de bu şuurda Yaratıcı'yı kabulün yerini ve önemini gösterir. Böylece Kur'an, insanın kendi ben'ini kabul ve ilanıyla o ben'in bağlı olduğu küllî kudreti yani Allah'ı kabul

ve ilanı birleştirir. Bu demektir ki, insan, gerçek anlamda ben diyebilmek için Allah'a nispetini hatırlamak durumundadır. Aksi halde, ben sözü bir varoluş ifade etmez.

Ben olgusunun temeli ve gerçek konusu, Yaratıcı Kudret'tir. Ona nispetin bir iman ve şuur hali olarak yaşatılmaması, ben'i bir gerçek olmaktan çıkarır. Bu yüzdendir ki, Kur'an, insanı ezelî mukaveleyi unutmamaya, Allah'ı unutmamaya çağırmaktadır. Allah'ı unutmak, benliği unutmak ve yaratıcı şuur ve oluşun dışına atılmak anlamına gelecektir:

"O kimseler gibi olmayın ki, Allah'ı unuttular da Allah da onlara öz benliklerini unutturdu. Yoldan çıkmışların ta kendileridir onlar." (Haşr, 19)

2. Dünya planı boyutu:

Şehâdetin dünya planındaki görünümüne ve boyutlarına gelince, her şeyden önce, Allah'ın bizzat kendi tanıklığı vardır. Ali İmran 18. ayete göre, Allah, tanıklığını, kendisi dışında ilah olmadığını gösterecek bir biçimde sergiler. Bu tanıklık, insan benliğindeki ezelî tanıklıkla birleşen bir 'zaman öncesi şehâdet'tir ki, fıtratın en esaslı tecellilerinden biri halinde insanı Yaratıcı'nın varlığını, delil ve tartışma ihtiyacı duyulmadan sezmeye ve kabullenmeye götürür. Allah hakkında en güvenilir delil budur. Bu yüzden Kur'an, Allah'ı insana şah damarından daha yakın olarak tanıtır. (50/16)

Allah'ın kendi zatına yaradılıştan ve içten tanıklığı, meleklerin ve ilim sahiplerinin tanıklığıyla tamamlanarak inkâr edilemez hale getirilir. Esasen, Kur'an, iman sahiplerinin şehâdetlerinin her boyutta delile bağlanması gerektiğini, bu hususta titiz davranmanın zaruretini açıkça söylemektedir. (5/8, 44)

Allah'ın şehâdetinin bir tecellisi de kullar üzerindeki tanıklığıdır. İnsan için, bağlayıcı en güçlü tanıklık da budur. (5/19) Kendisine şah damarından daha yakın bir kudretin sürekli tanıklığı altında olduğunu bilmesidir ki, iman adamını, hiçbir dış etkinin takip ve tazyiki olmadan en güzeli ve en iyiyi yapmaya iter. Bu hal, her an Allah'la beraber olma şuuru, yani ihsandır ki İslam'da ahlakın özünü oluşturur, (bk. burada Güzellik mad.) Allah, gaybın ve şehâdetin bilicisi olduğundan, insanın duyuların fark edeceği

ve edemeyeceği her davranışını ve düşüncesini izler ve bir gün bunların hesabını ondan sorar. (5/73; 9/94, 105, 62/3)

Allah, şehâdetin ve gaybın yani, duyular ve fenomenler dünyasıyla, duyular ötesi planların aynı anda âlimi ve tanığı olduğundan, O'nun hesaba çekmesi, sadece fiillerden değil, düşüncelerden de olacaktır. Yunus 29, 61 ve Ahkaf 8. ayetler bu noktaya dikkat çekmektedir. Din, sosyal bir kurum olarak, insanı şehâdete konu olan fiillerinden hukuksal planda sorumlu tutmakla birlikte, ileri boyutlarda ve kâmil anlamda bir mümin, düşüncelerin de izlendiğini bilerek, iç dünyasını da kötüye ve çirkine kapatmalıdır.

Allah'ın şehâdetini, O'nun en mükemmel yaratığı olan insanın şehâdeti izler. Gerçekten de Kur'an, Allah'ın isim sıfatlarından biri olan Şehîd (tanık) kelimesini insanın sıfatı olarak da kullanmaktadır. Başta nebiler olmak üzere, bütün insanlar birer şehîddir; fakat özellikle nebiler ve onları izleyen sonsuzluk yolcularının şehîdlikleri önemlidir. Her topluluğun şehîdleri olmuştur ve nebiler bunların başında gelir. Peygamberlerin şehîd sıfatları, onların Allah ile ortak niteliklerinden birini gösterir, (bk. 2/143, 5/117; 16/84; 28/75)

Nebiler, insanlık dünyasına gönderilmiş kozmik tanıklardır.

Hz. Muhammed de kendi ümmetinin, o demektir ki, kendisinden sonra gelecek tüm insanlığın şehidi, tanığıdır. (4/41; 33/45; 48/8; 73/15)

Son Peygamber nasıl bir şehîdse, O'nun ümmeti de insanlar üzerine bir şehîdler topluluğudur. (2/143; 22/78) O halde, Hz. Muhammed'in görevi ve sorumluluğu nasıl evrensel ve kozmikse O'nun ümmetinin görev ve sorumluluğu da evrensel ve kozmiktir. Bu, bütün âlemlere rahmet olan bir peygamberin emanetini yüklenmiş olmanın zorunlu sonucudur.

Dünya planındaki şehâdetin hukuksal boyutuna ilişkin beyanlara da Kur'an'da yer verilmiştir. Bu şehâdet, adalet sahibi kişiler tarafından Allah için yapılmalıdır. (5/8, 44; 65/2) Tanıklığa çağrılanlar buna karşı çıkmamalı, şehâdeti yerine getirmelidirler. (2/ 282) Şehâdet hiçbir suretle gizlenemez. (2/283)

Bakara 282. ayet, şehâdette iki erkek veya bir erkek iki kadın şartı getirmektedir. Bu ayet ticarî muameleleri, özellikle borç akdini

düzenlemektedir. Buna bakarak, bir erkeğin yerini ancak iki kadının alabileceğini söylemek mümkün değildir. Bu konuda biz, *Kur'an'daki İslam* adlı eserimizin, ilgili ayeti açıklayan kısmında geniş bilgi verdik.

Zina suçlaması, ancak dört tanığın şehâdetiyle ispatlanabilir. (4/15; 24/4) Aynı yerde, zina suçlaması yapıp da bunu dört tanıkla ispat edemeyenlerin tanıklıklarının bir daha kabul edilemeyeceği bildiriliyor. Bunlar, herhangi bir konuda bir daha asla tanık olarak dinlenemezler. Ayrıca bunlara, iftiraları yüzünden 80 celde vurulur. Eşini zina etmekle suçlayıp da bunu dört tanıkla ispatlayamayanların durumu da Nur 6-9. ayetlerde düzenlenir.

3. Dünya ötesi planlar boyutu:

Şehâdetin dünya ötesi planlardaki, özellikle son hesap günündeki görünümüne gelince, bu şehâdet, önce Allah tarafından yerine getirilecektir. Her şey üzerinde en büyük şahid olan Allah, o gün de kullan arasında tanıklık edecektir. Son hesap gününde dinlenecek tanıkların ikinci bölümünde, toplumların önderleri bulunmakta ve nebiler, bunların ön sırasında yer almaktadır. Nebiler, kozmik ve külli tanıklar olarak dinlenecekler ve nebiler üzerine tanık olarak da Son Resul konuşacaktır. (16/84, 89; 4/41; 28/75; 39/69; 57/19) Nisa 41. ayet, üzerinde olduğumuz nokta bakımından çok ilginçtir:

"Her ümmetten bir tanık getirip seni de şunlar üzerine bir tanık olarak diktiğimizde iş nice olacak?!"

Bu ayet açıkça gösteriyor ki, Son Peygamber, yalnız kendi ümmetinin tanığı değil, diğer nebilerin de tanığıdır.

Hz. Peygamber'e sık sık Kur'an okumasıyla da ünlü hafız sahabî İbn Mesûd bize şunu haber veriyor: Allah Elçisi bir gün onu çağırarak kendisine Kur'an okumasını istemiş, o da güzel ve tatlı sesiyle Nisa suresini okumaya başlamıştı. Bu surenin, az önce meallendirdiğimiz 41. ayetine geldiğinde Hz. Peygamber ağlamaya başlamış ve İbn Mes'ud'a "Artık bitir, daha okuma!" demişti. (İbn Mübarek, *Kitabu'z-Zühd,* 359) Bu ayetin çizdiği tablonun, Tanrı Elçisi'nin sorumluluk ve görevinin büyüklüğünü ortaya koyduğu açıktır. Kur'an'ın indiği ruh olan Hz. Muhammed bile

bu tablonun ihtişam ve ciddiyeti karşısında ürpermiş ve ağlamaya başlamıştır.

Son hesap günündeki şehâdetin biri de insanın kendi benliğinin kendisi hakkındaki tanıklığıdır. Kur'an bu noktada insanın derisinin, elinin, ayağının, kulağının, gözünün tanıklığından bahsetmektedir. Son hesap günü **'öyle bir** gündür **ki dilleri, elleri, ayakları insanlar hakkında şehâdette bulunur.'** (24/24) Ve o gün **öyle** bir mahkeme kurulur ki, insanların ağızları mühürlenir de kendi elleri ve ayakları kendi aleylerinde konuşup tanıklık eder. (36/65)

Bir gündür ki o, ne mal yarar sağlar onda ne de çocuklar: Orada tertemiz bir kalp getirenlerden başkası kurtulamaz (bk. 26/89) Bir Türk şairi bu gerçeği şu güzel beytiyle dile getirmiştir:

"Ey hâce! Sanma ki senden zer u sîm isterler;
Yevme lâ yenfeu'da kalb-i selîm isterler."

Yani, **"Ey hoca, sanma ki senden altın ve** gümüş **isterler. Hiçbir şeyin yarar sağlamadığı o hesap gününde, senden sadece temiz bir kalp isterler."**

ŞEHVET

(şehvet, iştiha, heva)

"Şehvet, nefsin, istediği şeyi derinden özleyip arzu etmesidir. Bunun dünyada iki türü vardır: Sadık, yalancı. Beden için zorunlu olanlar sadık, beden için şart olmayanlara yalancı şehvet denir." (Râgıb, *el-Müfredât)* Arzulamak, canı çekmek anlamındaki iştiha (Türkçe'de iştah) da şehvet kökündendir.

Şehvet kökünden kelimeler on küsur yerde geçer. Bunların sekiz tanesi fiil kullanımdır.

Kur'an, şehveti kötülememiş, onu önder edinip hayatı ona uydurmayı kınamıştır. Kullanımlar bu iki anlam arasında paylaştırılmış gibidir. Şehvet (çoğ. şehevât) , en mükemmel unsurlarla en yıkıcı belaları bünyesinde taşıyan bir güçtür. O halde, şehveti bir çırpıda kötü olarak nitelendirip reddedenleyiz. "Allah, şehveti insanoğluna boşuna vermemiştir. Menfaate koşmak, emel ve heves gibi şeyler hep ondan kaynaklanır. İnsan ve hayvan neslinin devamı da şehvet sayesindedir. Eğer şehvet olmasaydı yeryüzü harabe, insanlar arası muameleler hükümsüz ve nesil kesilmiş olurdu." (Ahmet Rifat; *Tasvîr-i Ahlâk,* 214-215)

Şehvetin faydalı ve zararlı çeşitlerini ayırmak için isabetli ve yalancı şehvet ölçüsünü kullananlar vardır. Bunlara göre, isabetli şehvet beden için zorunlu olan şeylere duyduğumuz arzu, yalancı şehvet ise beden için lüzumsuz şeylere yönelen arzudur. Adlarına ne dersek diyelim, Kur'an, şehvetin hem makbul hem de çirkin olanlarına işaret etmektedir:

"Kadınlara/uzun yaşamaya/ertelemeye/veresiye alışverişe, oğullara/ sabit mallara/güzel kokulara, altın ve gümüşten oluşturulmuş yığınlara, salma atlara, davarlara ve ekinlere tutkunlukların sevgisi, insanlar için süslenip püslenmiştir. Tüm bunlar geçici-iğreti haya-

tın nimetidir. Allah'a gelince, varılacak yerin en güzeli O'nun yanındadır." (Âli İmran, 14)

Burada sayılan şeylerin hepsi helâl dairesindeki şeylerdir. O halde, onlara duyulan arzu, ihtirasla dolu ve haddi aşan tipten olunca kötü ve çirkindir. Şu ayet ise şehvetin sadece kötüsüne işaret etmektedir:

"Allah sizin tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir meyille yoldan sapmanızı isterler." (Nisa, 27)

Şehveti normal ölçüler içinde tutmaya İslam ahlakında iffet denmiştir. (Râgıb, iffet mad.)

Kur'an, şehvetin öncü unsurlarına da dikkat çekmiştir. Bunların başında 'heva' gelir. İğreti, hayvansal arzu ve istek anlamındaki heva (çoğulu: ehvâ), türevleriyle birlikte 30 küsur yerde geçer.

Heva, benliğin şehvete meyli ve keyfiliği tercih etmesidir. Dilimizde bu tabir, boş ve zararlı arzular anlamında kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim, hevayı en yıkıcı musibetlerden biri olarak görüyor ve birçok yerde tehlikelerine işaret ediyor. Çünkü nevanın varlığı, benliğin şehvet tarafına geçtiğini ve ruha sırt çevirdiğini göstermektedir.

Hevanın varlığı bir düşüş ifadesidir, insanın yücelikten basitliğe düşmesidir. Nitekim heva ile aynı kökten gelen hüviyy yüksekten aşağılara inmek mânâsına kullanılmaktadır. Hevanın yerleştiği bir kalp, başta şirk olmak üzere, her türlü pislik ve kötülüğün beşiği olmaya adaydır. Böyle bir benlik giderek hevayı kendine ilah yapar. (25/43; 45/23)

"Kendisinin ilahı olarak kendi duygu ve arzusunu almış kişiyi gördün mü? Allah onu bir ilim üzerine saptırmış, kulağı ve kalbi üzerine mühür basmış, gözünün üstüne de bir perde çekmiştir. Allah'tan sonra ona kim kılavuzluk edecektir. Hâlâ düşünüp ibret almıyor musunuz?" (Câsiye, 23)

"Yemin olsun ki biz, İsrailoğulları'nın kesin sözlerini almış da onlara resuller göndermiştik. Ne zaman bir resul onlara nefislerinin hoşlanmadığı bir şeyi getirdiyse bir kısmını yalanladılar; bir kısmını da öldürüyorlardı." (5/70; ayrıca bk. 53/23)

"Artık hevanıza uymayın ki adaleti gerçekleştiresiniz..." (Nisa, 135)

Kur'an, vahyi dışlayarak her türlü çözümü dürtülerden beklemenin, insanı hevaya esir edeceğini ve bunun da insan hayatını nefsanî çekişmelerin didişmesine yenik düşürerek rahatsızlıklara yol açacağını söyler, (bk. 18/28; 28/50; 38/26) Bunun içindir ki, insan hayatını hevalarına göre çekip çevirmek isteyenler, peygamberlere hep karşı çıkmışlardır. (2/87; 5/70; 30/29)

Heva daima zan, kibir ve bilgisizlikle beraberdir. (2/87, 120, 145; 5/48; 6/119; 13/ 37; 30/29; 41/18; 53/23)

Hevanın; ilim, vahiy ve aklın yerine geçirilmesinin kötü sonuçlarına dikkat çeken Kur'an, hevaya mağlup olanların dinlenmemesini istemekte (2/120; 5/77; 6/56; 18/28; 20/16; 42/15), hevanın adaleti engelleyeceğini (4/135), insanı şeytanın oyuncağı yapacağını (6/71) söylemekte ve nihayet, hevaya yenik düşmüş bir dünyanın bozgun ve karmaşayla dolacağını duyurmaktadır. Böyle bir durumda hakkın bencillik ve şehvete feda edilmesi, yerin ve göklerin fesada terk edilmesi, yer ve gök sakinlerinin denge ve düzenlerinin sarsılması kaçınılmaz olacaktır. (5/77; 23/71)

Cennete giden yol, hevanın denetimine verilmeyen yoldur, (bk. 79/40).

Heva konusunu, vahiy ile mukayeseli bir biçimde inceleyen Şâtıbi (ölm. 1388) insan hayatını düzenlemede dinin karşısına çıkışların genel adını heva olarak anıyor ve şu sonuca varıyor:

"Bir, vahye dayalı düzen vardır; bir de heva. Üçüncüsü yok." (Şâtıbi; *el-İ'tısam,* 1/46-143)

ŞERİAT

(bir dinin mezheplerce yapılan yorumundan
çıkan kurallar bütünü)

Geniş su yolu, yöntem, tavır, kural gibi anlamları olan bu kelime 'şeriat' şekliyle Kur'an'da tek bir yerde geçmektedir: Câsiye 18. ayet. Aynı kökten ve aynı anlamda bir de 'şir'a' sözcüğü vardır ki, onun geçtiği yer Mâide 48. ayettir. Şeriat kelimesinden sadece telaffuz farkıyla ayrılan şir'a kelimesini de değerlendirmeye alacağız.

Şir'a, yol ve yöntem anlamındaki minhâc sözcüğü ile birlikte kullanılmıştır. Şöyle deniyor:

"Sizden her biri için bir yol ve bir yöntem/şeriat belirledik. Allah dileseydi sizi elbette bir tek ümmet yapardı. Ama size vermiş olduklarıyla sizi imtihan etsin diye öyle yapmamıştır..." (Mâide, 48)

Bu ayetten anlaşılıyor ki şeriat insandan insana, toplumdan topluma değişen tavırları, tarzları, yöntemleri, kabulleri ifade etmektedir. Her peygamberin şeriati vardır; Hz. Muhammed'in de izlediği bir şeriati vardır. Câsiye 18 bunu açıkça ifade etmektedir.

Bir dinin içindeki değişik birey ve grupların da birer şeriati vardır, olacaktır. Örneğin her mezhebin dinden anladığı, o mezhep için bir şeriattır.

O halde, şeriat, Allah katında değişmez, aksi ve başkası kabul edilmez tek yol ve gerçek olan İslam'ın (3/19) içinde kişilerin, grupların ve toplumların dinden anladıklarına göre oluşturulmuş yorumlar ve kurallar bütünüdür. Allah katında din sadece ve sadece islam'dır, yani peygamberlerin tebliğ ettikleri değişmez, zaman üstü ilkeler bütünü. Katında din olarak İslam'ı kabul eden Allah şeriatin her birimize göre değişen bir din anlayışını ifade ettiğini

açıkça bildirmektedir ki, hiç kimse dinden anladığım dinin kendisi ilan etmeye kalkmasın. Demek olur ki, şeriatle İslam'ı veya Kur'an'ı eşitlemek, Kur'an'ın verilerine aykırıdır.

İşin bilimsel ve dinsel esası şudur: Şeriat, İslam veya Kur'an ile eşitlenemez. Şeriat mezhep kabulleriyle, nihayet fıkıhla eşitlenebilir. Şeriati İslam'la eşitlemek isteyen anlayış, birçok kabulünün Kur'an'la ve zamanla çeliştiği anlaşılmış bulunan örfleri din yapmayı amaçlayan anlayıştır. Bu anlayış, önce, şeriatle dini eşitlemekte, sonra da devrini bitirmiş fıkıh kitaplarındaki akıl ve Kur'an dışı birtakım kuralları din diye halkın önüne koymaktadır.

Burada Allah ile aldatmanın tipik bir görünümüyle karşı karşıyayız. Bu anlayış kendisini meşrulaştırmak için, özellikle Kur'an'ı tercümesinden okuyan kitleler önünde, bir oyun daha sergilemekte, şeriat sözcüğünün birçok Kur'an ayetinde geçtiğini söylemektedir.

Bu, açık bir yalandır. Bu yalan, işin içyüzünü bilmeyen halk kitleleri önünde şöyle sergilenmektedir: Önce, Kur'an'daki şeriat ve din kelimelerinin tümü 'şeriat' anlamında tercüme edilmekte, sonra da "İşte bakın, Kur'an'da şeriat şu kadar yerde geçiyor!" diye hüküm verilmektedir. Bu yapılınca, halkın islam'dan anlaması gereken ne varsa, şeriatten anlaması gereken şeyler haline geliveriyor. Dinden anlaşılması gerekenler şeriatten anlaşılır olunca da dinle şeriati eşitlememek küfür oluyor.

Yanlış anlamalara meydan vermemek için, Kur'an'ın din dediği yerde çeviriyi din, şeriat dediği yerde şeriat diye yapmak zorundayız.

ŞEYTAN

İblisin kuvvetine, faaliyetine verilen ad olup zaman zaman iblis yerine de kullanılır. Kur'an bunu daha çok, iblisin tavrı, tarzı, metodu askeri, yardımcısı ve bazen de etkisi gibi kullanıyor. Bu bakımdan iblisin çoğulu olmamasına rağmen, şeytanın çoğulu (şeyâtîn) vardır ve bu çoğul, Kur'an'da 18 yerde kullanılmıştır.

11 yerde kullanılan iblise mukabil, şeytanın 88 yerde (tekil ve çoğul halde) geçmesi, iblisin öneminin, iblisin kendisinden çok etkilerinde aranması gerektiğine dikkat çekmektedir.

İslam öncesi Araplarca da kullanılan şeytan kelimesinin Arapça'ya Habeşçe'den geçtiğini söyleyenler yanında Habeşçe'ye Arapça'dan geçtiğini iddia edenler de vardır. Şöyle veya böyle, bu kelime bir cins ismi olarak Arapça'da İslam'dan önce de kullanılmıştır. Hatta Cahiliye devri Arapları, şairlerin üstün kelam kudretlerini şeytandan aldıklarını kabul ederlerdi. Bunun da ötesinde, her şairin bir şeytanı olduğu yolunda bir kanı da vardı. Bu anlayışın İslamî devirde de epey bir zaman yaşadığını görüyoruz. Hicrî 110'da ölen el-Cerîr, hicrî 449'da ölen Ebul-Alâ el-Maarrî, hicri 629'da ölen el-A'şa hep özel şeytanı olduğu varsayılan büyük şiir ustalarıdır.

Kelimenin kökü meselesi de tartışmalıdır. Arap dili lügatleri, şeytan kelimesine iki kök göstermektedir. Birinci kök uzaklık, uzaklaşmak anlamındaki ş.t.n.'dir. Buna göre, şeytan; uzaklaşan, uzak düşen demektir ki, Allah'tan uzak düşmüş bulunan bir varlık için uygun bir isimdir. İkinci kök, ş.y.t. olup öfkeden yanıp tutuşmak, işe yaramaz hale gelmek (butlan) anlamındadır ki, (Râgıb, ş.t.n. mad. Tehânevi, şeytan mad.) ateşten yaratılan ve Âdem'e öfkesinden kızıp köpüren iblis-şeytan için bu da çok uygundur.

Arap dilinde şeytan kelimesi, etimolojik seyri içinde, insan, hayvan ve cinlerden her türlü kötülük kuvvetine veya her türlü kötü ruha isim olmuştur.

Kur'an, şeytanla iblisin işlev bakımından aynı olduklarını gösteriyor. Başka bir deyimle, iblis ve şeytan aynı varlık veya kuvvetin iki adıdır. Bunu şu şekilde de ifade edebiliriz: Şeytan, iblisin faal hale geçişinde aldığı ad, kuvvetlerinin tümüne verilen ad; iblis de, şeytan denen karanlık ve şer kuvvetlerin kaynağı olan kuvvetin özel adıdır, (bk. burada, İblis mad.)

Şeytan, her şeyden önce, insanın düşmanıdır; Allah'ın düşmanı değil. (2/168, 208; 6/142; 7/22; 12/51; 17/53; 35/6; 36/60; 43/62) Şeytanın Allah karşısındaki tavrı isyan ve nankörlük tavrıdır. (17/27; 19/44) Yani şeytan Allah'ın dengi değil, bendesi, kuludur. Âsi, nankör bir kuldur. Kur'an bu noktanın altını çizmekle, varlık ve oluşta iki ilah veya yaratıcı kudret tasavvuruna imkân vermemek peşindedir.

Şeytanı Allah'ın düşmanı telakki etmek, hayır ve şer için iki ayrı gücün varlığını kabule götürür ki, bu, Kur'an'ın temel anlayışı olan tevhit (birlik) ilkesine terstir. Şeytan, her ne kadar bir şer ve karanlık kuvvetse de, Allah'ın irade ve takdiri içinde faaliyet gösterir. Mutlak kudret onu, oluş diyalektiğinin bir kutbu, bir parçası olarak, bizzat kendi hür iradesiyle varlık alanına çıkarmıştır. O, insanın aksine ve insanı tahrip için çalışır, Allah'ın aksine, Allah'ı zor durumda bırakmak için değil. Esasen, Kur'an, iblise Allah'ı kabul ve O'nun yüceliğini itiraf ettirerek, şeytanın ikinci bir ilah gibi algılanmasını baştan engellemiştir.

Bu Kur'ansal esas bizi, iblis ve şeytan denince ontolojik varlığı olan bir ben yerine, şer ve karanlık faaliyetlerin sembolik adı olan birtakım tabiat kuvvetlerini anlamaya götürür mü? İslam bilginlerinin bir kısmı bu soruya 'evet' cevabını verir ve şeytan-iblisi ontolojik bir varlık olarak görmek yerine, insanın iç kuvvetlerinin karanlık yanlarının sembol adı halinde değerlendirirler, (bk. Aynulkudat Hemedanî; *Mektubât,* 14. Geniş bilgi için bk. Öztürk; *Kur'an Açısından Şeytanettik)* Biz de bu kanaatteyiz.

Bu kanaati taşıyan düşünürlere göre, melekler de, tıpkı şeytan gibi ontolojik varlıkları olan benlikler değil, iyi ve güzele hizmet eden aydınlık tabiat kuvvetleridir ki din dilinde melek sembol adıyla anılırlar. Bu tartışmanın pratik bir değeri yoktur. Şunu söylemek zorundayız ki, Kur'an'ın ifadelerinin lafzına bağlı kaldığımız takdirde, iblis-şeytanın, ama özellikle iblisin ontolojik varlığa sahip bir ben olduğunu söylemenin gerektiği kanısı ege-

men olur. Ancak unutmamak lazım ki, Kur'an bu üslûbu, birçok varlık için kullanmaktadır. Bu üslûbun kişilik ve konuşma hüviyeti (teşhis ve intak) verdiği cisim ve enerjilerin tümüne bağımsız şahsiyet anlamında ontolojik varlık gözüyle bakamayız.

Şeytanın Kur'an'da geçen sıfatlarının başında recîm (taşlanmış, kovulmuş) sıfatı gelmektedir. Bu sıfat ona, Âdem'e secdeden kaçındığında, bizzat Allah tarafından verilmiştir. (15/34; 38/77) Kur'an bu recîm şeytandan Allah'a sığınmayı emreder. (3/36; 15/17; 16/98) Özellikle, Kur'an okumaya başlarken recîm şeytandan Allah'a sığınılmalıdır. (16/98) Din dilinde buna istiâze veya eûzü çekmek denir.

Recm, gök planlarında, tanrısal vahiyden bir şeyler çalmak için kulak kabartarak vahiy ve ilhamın akışını bozmanın cezası olarak taşlanmayı da ifade eder ki, şeytanın recîm adını almasının sebeplerinden biri de budur.

Kur'an okurken şeytandan istiâzenîn sırrı şudur ki, ilahî kelamı okuyan, duyularüstü idrakin en güvenilir alanına girmeye hazırlanmakta, Kur'an'ın sonsuz bereketinden kalbine bir şeylerin akması için, göklerin kapısını çalmaktadır. Gök planlarında ilham akışından bir şeyler hırsızlamak üzere kol gezen şeytan, baş düşmanı insana ulaşacak nasiplerin tamamının veya bir kısmının aşırılmasına çalışacaktır. İnsan, eûzu çekmekle bunun şuurunda olduğunu ilan etmekte, Allah'ın yardımına sığınmakta ve kendi iç kudretini uyandırmaktadır. Bundan da anlaşılır ki, istiâzede bulunmak gaflet üzere olmamalıdır.

İstiâze, otomatik bir kelime telaffuzu olarak kaldığı sürece beklenen sonucu vermez. İstiâzeyle başlayan nice Kur'an okuyuşlar vardır ki, ilham ve erişin kapılarını aralamak şöyle dursun, okuyanın gırtlağından aşağı bile inmez.

Şeytanın bir sıfatı da merîd olarak verilmektedir. (4/117; 22/3) Aynı anlamda bir yerde de mârid kelimesi geçer. (37/7).

Merîd ve mârid, kendisinden beklenen faaliyet ve semereyi gösteremeyen, cascavlak, işe yaramaz kişi demektir. Yaprakları dökülmüş ağaca emred, ekilen şeyi yeşertmeyen toprağa merdâ, tüysüz kişiye yine emred denmesi de bundandır. Şeytan, iyi ve güzelden uzak düşmüş, işe yarar faaliyetleri terk etmiş olduğu

için merîd ve mârid diye adlandırılmıştır. (Râgıp, m.r.d. mad.) Şeytanın insan aleyhine ilk faaliyeti, Adem'in cennetten çıkarılması olayında sergilenir. Bu hususa değinen ayetler, şeytanın Âdem ve eşini, sonsuzlaşmak, ölümsüzleşmek özlemini kullanarak tahrik ettiğini ve onları bu sevdanın ateşiyle tutuşturarak yasak ağaçtan yemelerini sağladığını beyan etmektedir, (bk. 7/20; 20/118-121).

Sözün burasında şeytanın cennete nasıl girdiği sorusu sorulmuştur. Âdem'i cennetten çıkarmak üzere vesveselemesi için şeytanın cennete girmesi gerektiği düşünülmüştür. Şeytana ontolojik bir varlık hüviyeti tanıyan bir yaklaşımın bu soruyu sorması zorunludur. Kitabı mukaddes, şeytanın cennete girmek için yılanı kullandığını bildirir. Kur'an böyle bir ayrıntıya girmez. Âdem'i kandırmak için şeytan cennete girmeliydi hükmüne varmak, Kur'an'ın yaklaşımı açısından ne zorunludur, hatta ne de mümkün. Buna dayanarak da Kur'an'ın şeytanı insanın dışında bağımsız bir varlık görmediği söylenebilir. Şöyle veya böyle, bu bir ayrıntıdır ve Kur'an hiçbir kıssanın ayrıntı ve dekoruyla uğraşmaz; felsefî, hayatî özünü vermekle yetinir.

Şeytan, Âdem'le eşini kandırıp, Allah'ın "Yemeyin!" dediği meyveden yedirdi ve Âdem'i isyan ettirip cennetten kovulmasını sağladı, (bk. burada, Âdem mad.)

Âdem'in hatasını isyan olarak nitelendiren Kur'an (20/121) dolaylı yoldan ölümsüz gerçeklerden birine daha dikkat çekmektedir:

İsyan ruhuyla sonsuzlaşma sevdası arasında kopmaz bir bağ vardır. Bu yüzden, bütün yaratıcı ruhlar, âsi, kabına sığmaz, düzen ve sistem tanımaz benliklerdir. Yaratıcılık ve ölümsüzlük sevdası ile monotonluk, uysallık, düzen ve geleneğe saygı arasında ters orantı vardır. Bu yüzden, Kur'an, ecdatperestlikten, gelenekleri tabulaştırmaktan nefret eder ve bunları putperestliğin nitelikleri arasına koyar.

Yaratıcılık; hürriyet, hür benlik demektir ve hürriyet bir anlamda mevcuda isyandır.

İsyan ve hürriyeti seçişle sonsuzlaşma ve insanın iç dünyasındaki imkân ve yetenekleri geliştirme aşkı arasında bir bağ

gördüğü için olacak ki, Kur'an Âdem'in isyanı ile cennetten çıkarılışını bir ahlaksal düşüş, bir leke, bir kambur gibi görmez. Ve böyle olduğu içindir ki, Hristiyan telakkinin aksine, Kur'an Âdem'in günahını affedilmiş gösterir. Ezelî günah anlayışına yer vermez. Ve Âdemin hatasını ondan sonrakilere intikal eden bir utanç gibi öne çıkarmaz.

Böyle baktığımızda, şeytanın yaptığını cemalin (nurun) daha iyi parıldaması için, celâlin (nârın) ilahî irade ile bir kullanılışı olarak da görebiliriz. Nitekim, İslam tasavvuf literatüründe iblisi, hizmet ve tevhit ehli gören, aşk ve bağlılığın sembolü olarak anan sûfîler vardır. Bunların başında Hallâc-ı Mansûr (ölm. 309/921) gelmektedir. Şaheseri Tavasîn'de iblisi Allah'tan gayrıya secde etmemekteki ısrarı yüzünden tevhidin en güçlü savunucusu olarak tanıtan Hallâc onu, aynı zamanda aşk ve hasretin ölümsüz temsilcisi sayar. (bk. Öztürk; *Enel Hak İsyanı: Hallâc-ı Mansûr).* Hallâc'ın bu yaklaşımı, tasavvuf tarihi boyunca ünlü birçok düşünürü etkilemiştir. (Bu konuda bk. Awn; *Satan's Tragedy and Redemption: iblis in Sûfi Psychology,* Leiden, 1983)

Şeytanın insanı hayırdan uzaklaştırması nasıl oluyor? Şeytan, hangi değerleri tahrip ederek insanla Allah arası diyalogu zedeliyor, insanın dengesini bozuyor? Başka bir deyimle, şeytanın tahrip dehası nelere dayanıyor?

Kur'an'ın bu sorulara cevabı, iblis ve şeytandan söz eden ayetlerde parçalar halinde verilmiştir. Bunların hepsine hâkim olan, şeytanın aldatma ve çarpık gösterme ustalığıdır. İnsanı gurura, hayale, çirkini güzel görmeye sevk eden şeytan, iç dengeleri alt üst eder ve gerçeğin çehresini değiştirir. İnsanın yanlışı ve eğriyi fark edememesi böyle başlar ve bu gidiş, uçuruma yuvarlanmayla noktalanır. Tam bu anda insan, şeytanın korkunç bir alayı ile karşılaşır. Kur'an bu noktada şöyle konuşuyor:

"İş bitirilince şeytan onlara şöyle dedi: 'Allah size hak bir vaatle vaatte bulundu, ben ise vaat ettim ama vaadimden caydım. Benim sizin üzerinizde bir sultam yoktu. Sizi davet ettim, siz de bana uydunuz. Hepsi bu. Şimdi beni kınamayı bırakın da öz benliklerinizi kınayın. Ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni kurtarabilirsiniz. Aslında ben sizin, daha önceden beni şirk aracı yapmanıza karşı çıkmıştım. Zalimler için acıklı bir azap öngörülmüştür." (İbrahim, 22)

Bu ayet, şeytan aldatmasının bütün acılığını, hayal kırıklığını ortaya koyuyor ve bize gösteriyor ki:

1. Şeytan, Allah'ın varlık ve kudretini her an ve herhalde biliyor, itiraf ediyor.

2. Bütün şeytanî aldanış ve gidişlerin sonu, pişmanlık ve çöküştür.

İnsan, şeytana uymakla tam bir aptallık içindedir. Çünkü Allah'ın insan üzerindeki etkisi şeytanınkinden daha köklü olmasına rağmen, insan bunu gafletle örterek çok daha zayıf bir etkinin esiri olmaktadır. Kur'an, Allah'la şeytanın etkilerini karşılaştırmış ve şu sonuca varmıştır:

"Şeytanın tuzak ve hilesi zayıftır." (Nisa, 76)

Bu zayıf tuzağa düşen insan, yaradılıştan gelen sıcak ve kuşatıcı ilahî etkiye iyice göz yummuş olmalıdır. Şeytanın kendisi de bu zavallılığa dikkat çekiyor. Haşr 16. ayet, şeytanın bu noktada insanla alay etmesini şu acı tabloyla ortaya koyar:

"Hani, şeytan insana, 'Küfret/inkâr et!' der, insan küfür ve inkâra sapınca da şöyle konuşur: 'Vallahi ben senden uzağım; ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım!"

Bütün bu oyun ve aldatmaların sonu, insanın rezil ve perişan olmasıdır. Kur'an şöyle diyor:

"Şeytan, insan için bir rezil edicidir." (Furkan, 29)

Şeytanın kullandığı en büyük silah, insanı gurura sevketmektir. Gururun esas anlamı, aldanmak ve bu aldanışla eşya ve olayları çarpık görmektir. O halde, şeytanın başarısı, onun kuvvetinden değil, insanın kuvvetlerini insanın aleyhine kullanabilmesinden kaynaklanıyor.

"Şeytan, onlara söz verir, ümit verip hayal kurdurur, hurafeye/anlamını bilmeden okumaya iter. Ama o, onlara bir aldanıştan başka hiçbir şey vaat etmez." (Nisa, 120; 17/64) Şeytanın bu, gururu istismar hünerine, daha ilk insanın sürçmesi anlatılırken dikkat çekilmiştir, (bk. 7/20)

Şeytanın, gururu kullanarak saptırmasına ilginç bir örnek de Bedir harbini anlatan ayetlerde verilmiştir. Bedir günü, madde üstünlüklerine bakarak gurura kapılan ve sonunda hüsrana uğrayan Mekke oligarşisinin durumları şöyle anlatılır:

"Şeytan onlara, yaptıklarını süslü gösterip şöyle demişti: 'Bugün size galip gelecek kimse yok, ben yanınızdayım.' Fakat iki topluluk yan yana gelince iki topuğu üstüne çark edip şöyle dedi: 'Ben sizden uzağım. Ben sizin görmediklerinizi görüyorum, ben Allah'tan korkarım. Allah'ın cezası çok şiddetlidir." (Enfâl, 48)

Bu ayet ve daha birkaçı, şeytanın gurur silahını, bir süsleyip püsleme (tezyin) aracı yaptığını ve insanın gözünü böylece boyadığını açıkça ifade etmektedir. Bu demektir ki, bütün şeytanî yaklaşım ve istismarlarda tezyin unsuru vardır ve tezyin bir şeytanî silahtır. (Ayrıntılar için bk. burada, Zînet mad.)

Şeytanın insanı ittiği nankörlük, insanın bakışlarını şaşılaştırmaktadır. Bu şaşılaşma yüzündendir ki insan sonsuz nimetlerle donatılmış yeryüzü sofrasından başkalarının da yararlanmasını kendisi için bir tehdit olarak algılıyor. Kur'an, mucize üslubuyla bu noktaya da değinirken şöyle diyor:

"Şeytan sizi fakirlikle korkutur, sizi görünür görünmez çirkinliklere özendirir. Allah ise size kendisinden bir bağışlanma ve lütuf vaat eder." (Bakara, 268; 24/21).

Şeytanın ittiği kötülüklerin bazen ayrıntıları da verilir. Mesela, şeytan içki ve kumarı kullanarak düşmanlık ve kin yayar. Bu yüzden Kur'an, uyuşturucu, kumar ve falcılığı 'şeytanın pislikleri' olarak anar. (5/90; ayrıca bk. Pislik mad.)

Şeytanın yaydığı bozukluklardan biri de riba yani haksız kazanç ve faizdir, (bk. burada, Riba mad.) Riba yiyenler, şeytanın çarpmasına uğramış kişilerdir. (2/275)

Şeytan, evrensel yıkımını barışı sarsmak suretiyle gerçekleştirir. Kur'an, şeytanın izinden gitmeyi evrensel barışı tahrip eden bir tavır olarak gösterir, (bk. 2/208)

Kur'an rahmet ve merhamete uzaklık ile şeytan tasallutu arasında bir bağ kurmaktadır. (43/36) Bu hale gelmiş kişi 'şeytanın

velisi' olmuş olur. (4/119) Şeytan, velisi haline gelenlere sürekli korku salar (3/175) ve onları karanlığa iter. (4/60) Şeytanın velileri şeytanın partisini oluşturur. Bu, bir tür iblisler parlamentosudur. Şeytanın partisi, eninde sonunda kaybedecektir. (58/19) Fakat gerçeğin müminlerine düşen, Allah'ın takdir ettiği sonu beklemeden, şeytan evliyasıyla savaşmaktır. (4/76) Çünkü şeytan, bağlılarına sürekli olarak gerçeğin insanıyla mücadeleyi vahyetmektedir. (6/121) Şeytan bu mücadelede, insan ve cin dostlarını, öncelikle nebilere düşmanlığa çağırır. Bu insan ve cin şeytanları, aralarında, nebilere karşı bir vahiy yollu haberleşme, yani gizli ve seri bir haberleşme geliştirirler. (6/112) Bu, bir nevi fısıldaşma faaliyetidir. Ne ilginçtir ki, Kur'an fısıldaşma türü konuşma ve haberleşmeyi şeytana özgü tutkulardan biri olarak gösterir. (58/10)

Kur'an burada, ışığı temsil eden güçlerin muhatap oldukları vahiy (tanrısal vahy) yanında, karanlık güçlerin sahip oldukları gizli haberleşme (bk. burada, Vahiy mad.) anlamında bir vahye de dikkat çeker. Kur'an ayrıca, ilahî vahyin inişini ifade eden nüzul kelimesini, şeytanların inişini ifade için de kullanmıştır. Tanrısal vahyin ak yürekli nebilere inişine karşın şeytanlar 'bozuk kalpli, düzenbaz, yalancı, karanlık ruhlular üstüne inerler.' (26/221-222)

ŞEYTANIN VAHYE TASALLUTU

Konunun burasında, şeytanın nebilere gelen vahye musallat oluşunu ve ilahî vahiyden bir şeyler aşırmaya çalışmasını gündeme getiren ayetlere değinmek gerekir. Hac suresi 52. ayet, bütün nebilerin ve resullerin Allah'tan alıp insanlara tebliğ etmek üzere okudukları söze şeytanın bir şeyler katmak istediğini; fakat Allah'ın kendi sözlerini muhkemleştirip şeytanın saplamalarını silip yok ettiğini bildiriyor.

Şeytanlar, hem cinlerden hem de insanlardan olduğuna göre, peygamberlerin okudukları vahiy ürünlerine bir şeyler katma gayreti hem insan tipi şeytanlarca hem de gözle görülmez şeytanlarca sergilenecektir.

Şeytanların bu tasallutu küçümsenmeyecek türden olmalı ki, Cenabı Hak, Son Peygamber'e, şeytanların vahye tasallutların-

dan Allah'a sığınma emri veriyor. Kesin olan şu ki, Allah, bu sapmaların ikisini de düzeltir ve kendi vahyettiğini apaçık ortaya çıkarır. (23/97-98) Yüce Yaratıcı bunu nasıl yapmaktadır? Gözle görülen şeytanların vahye bir şeyler karıştırması, vahyin geldiği sırada ise Allah buna anında müdahale ile peygamberini bilgilendirerek şeytanın bulaştırdıklarını anında yok etmektedir, (bk. 23/97-98)

Eğer tasallut peygamberden sonraki zamanda ise -ki şeytanlar boş durmadığına göre tasallut devam etmektedir- bu durumda düzeltici tedbirleri vahyin zapt edilmiş metinlerinin içinde aramak gerekecektir. Bu bakımdan Kur'an, ayrı bir mucize sergilemektedir. O, 'Allah'ın korumasında bir kitap' olduğu için, ona bulaştırılan şeytan iğva ve ilavelerinin tümünü onun sistemlerini işleterek aşabilmekteyiz.

Gözle görülen şeytanların Kur'an vahyine tasallutları 'hadis' adı altında uydurulan sözleri vahyîleştirmek suretiyle gerçekleştirilmiştir. Bunun içindir ki, hadis alanı, şeytanın büyük ümitlerle mekân tuttuğu ve dört bir yanında cirit attığı bir alandır. Ve bu alanının ne yazık ki, eldeki malzemesinin büyük çoğunluğu insi şeytanların vahye bulaştırdıkları malzemeden oluşmaktadır. Bu şeytanî malzemeyi kitlelere vahyin ürünleri gibi kabul ettirmek için asırlardır büyük bir şeytanet tezgâhı çalıştırılmaktadır.

Kur'an vahyinin bu şeytanî malzemeden temizlenmesi için Kur'an dışında başvurulacak hiçbir kaynak söz konusu edilemez.

Kur'an, göklerin, melekler ve üst planlarca vücut verilen sözleri çalıp aşırmak peşinde olan şeytanlara karşı korunduğunu beyan ediyor. Mülk suresi 5. ayete göre, yerküreye en yakın gök planı, şeytanları kovup taşlamak üzere ışık saçan varlıklarla donatılmıştır. Saffât suresi 6-10. ayetler bu konuyu daha açık bir biçimde ifadeye koymaktadır:

"Biz o yakın **göğü** bir süsle, yıldızlarla süsleyip donattık. Ve her türlü inatçı-âsi şeytandan koruduk. Onlar ne kadar çırpınsalar da o yüce konseyi dinleyemezler. Ve her taraftan atışa tutulurlar; kovulurlar. Ve onlar için, yakalarını bırakmayan bir azap vardır. Yüce konseyden bir söz çalıp çarpan olabilirse de onun peşine hemen delici, alevli bir yıldız takılır."

Hicr 17-18. ayetler de bu konuyu gündeme getirmektedir:

"Yemin olsun, biz gökte burçlar oluşturduk ve onu/onları, seyredenler için süsledik. Ve onu/onları, her kovulup taşlanmış şeytandan koruduk. Ancak kulak hırsızlığı eden olur; onun peşine de parlak bir ateş alevi düşer."

Müfessir Elmalılı, yukarıda verdiğimiz ayetleri açıklarken, medyumlar aracılığıyla elde edilen mesajların mahiyetlerini tartışıyor ve bunların melekler ve nebilerle rekabet havasına bürünmelerini bir aldanış olarak nitelendiriyor. Biz, göklerin ve Allah'ın insanla duyularüstü irtibatının kesilmediğini açıkça söylemekle birlikte, Elmalı'nın tespitine aynen katılıyoruz. Müfessirimiz şöyle diyor:

"Şeytanlar yeryüzünde birtakım kimseleri, Allah tarafından gönderilmiş bir medyum, bir ilham vasıtası imiş gibi mıknatıslayarak ispiritizm, manyetizm, sumnambolizm, psişizm, metapsişizm gibi biri doğru çıkarsa çoğu yalan çıkan kehanet, cincilik türünden acayip bazı ruhiyat olayları ve hayalleri ile aldatıp meleklere, peygamberlere rekabet etmek isterlerse de Allah onları o yüksekliğe yaklaştırmaz, sevdalarında başarılı kılmaz, yalanlarını yüzlerine vurur..." (Elmalılı; *Tefsir,* 7/5203)

Elmalılı; günümüzün bireysel ve sosyal boyutları aşarak, bir tür evrensel şizofreni haline gelen ruh çağırma, ruhlarla irtibat, mesaj alma, kozmik görevlilerle beraberlik vs. adlarıyla ortalığı saran ve aslında peygamberlere iman ihtiyacının saçma yollarla telafisi gayretleri olan saplantılarına tam yerinde parmak basmıştır.

Büyük üstat keşke birkaç cümle ile de görülen şeytanların vahye tasallutunu ifade eden 'hadis uydurmacılığı' illetine parmak hassaydı. Ne yazık ki o, geleneksel kabulleri örselememeyi her zaman ve her konuda temel tercih yapmıştır.

Kur'an, Allah'ı unutan bir benliğin, şeytanın egemenliğine gireceğini söyler. Şeytanın partisi, iblisler parlamentosu, 'Allah'ı unutanlar' partisidir. (58/19) O halde, geldiği söylenen ilhamın, şeytan aldatmacası mı, Tanrı inayeti mi olduğunu anlamak, ilhamı alan kişinin gerçek din ve akıl ile irtibatına bakılarak değerlendirilecektir.

İnsanın, şeytanı saf dışı bırakması mümkün müdür? Kur'an bu soruya olumlu cevap vermektedir. Hatta, Hz. Süleyman örnek gösterilerek, insanın şeytanı emrine boyun eğdirebileceği de bildirilmektedir. Enbiya suresi 82 ve Sâd suresi 37. ayetler, Hz. Süleyman'ın şeytanları dalgıç ve bina yapım işçisi olarak kullandığını ifade ediyor. Bu beyyine de şeytanın bir tabiat kuvvetleri serisi olduğunu gösterici mahiyettedir.

DİNDE ŞEYTANCILIĞIN ÖNCÜLERİ: TAHRİFÇİLER

Şeytanın ve şeytancılığın esas dayanağı, Allah'ın gönderdiği ışığı insanın aleyhine işleten din temsilcileridir. Kur'an, Bakara suresi 213'te bir mucize sergileyerek bu şeytan dayanağı kadronun yüzündeki maskeyi yırtıyor. Önce o ayeti görelim:

"İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, peygamberleri müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak gönderdi. Onlarla beraber, anlaşmazlığa düştükleri konularda, insanlar arasında hükmetsinler diye gerçeği taşıyan kitabı hak olarak indirdi. O kitapta anlaşmazlığa düşenler, o kitap kendilerine verilmiş olanlardan başkaları değildi. Bunlar, kendilerine açık kanıtlar geldikten sonra, sırf aralarındaki kıskançlık/doymazlık/azgınlık/denge noktasından sapma/yalancılık/zulüm/kibir/zinakarlık yüzünden çekişmeye girmiştir. Sonra Allah kendi izniyle, inananları, üzerinde tartışmaya girdikleri gerçeğe tekrar ulaştırdı. Allah dilediği kişiyi/dileyeni dosdoğru yola iletir."

Bu mucizeler mucizesi ayetten anlıyoruz ki insanların parçalanma, tartışma ve kapışmalarının temelinde onlara vahyin getirdiği gerçekleri anlatmak iddiasıyla ortaya çıkan din temsilcilerinin bozuklukları vardır.

ŞEYTANIN EVLİYASI

Rahman'ın evliyası olduğu gibi şeytanın da evliyası vardır. Birinciler dindarlardır. İkincilerse dinciler.

Üzerinde olduğumuz konuyla bağlantılı bir ifadeyle verirsek, insanların bozulma ve boğuşmalarını başlatanlar, dini şeytanın arzusu yönünde kullanan din temsilcisi veya din adamı denen sahtekârlardır. Bunlar, şeytanlaşmış şeytancılardır. Kur'an bunlara 'şeytan evliyası' demektedir.

Bunlar, dini yozlaştırarak şeytanın emrine nasıl veriyorlar? Kur'an, az önceki ayette bazı kötülüklerine değindi. Kıskançlıktan zinaya kadar... Bazı genel beyyineler daha görelim:

"Lanet olsun o kişilere ki, kitabı kendi elleriyle yazarlar da sonra onunla basit bir karşılık satın alsınlar diye 'İşte bu, Allah katındandır!' derler. Lanet olsun onlara, ellerinin yazdıkları yüzünden! Lanet olsun onlara, kazanıp durdukları yüzünden!" (Bakara, 79)

Anlaşılan o ki, din içi şeytancıların vücut verdikleri kötülüklerin sebeplerinden biri de Allah'ın gönderdiğini anlatmayı bırakıp, hesaplarına gelen şeyleri yazarak Allah'a fatura etmek, böylece kendi koydukları kuralları dinleştirmektir. Kur'an bu noktada iki deyim kullanmaktadır:

1. Tebdil yani dinsel beyyineleri değiştirmek, aynı başlığın altına başka şeyler koyup halka yutturmak. (Ayrıntılar için bk. burada, Tebdil mad.)

2. Tahrif yani sözde anlam kaydırmaları yapmak, parantez açma vs. oyunlarıyla sözü, oturması gereken anlamın dışında bir yere oturtmak...

Tüm din içi şeytancıların en yoğun biçimde işledikleri günah belki de budur. İslam tarihine bakarsanız, bu günahın İslam içi şeytancılık olan evliyacılık mensuplarınca da sınırsız biçimde işlendiğini görürsünüz. Kur'an'ın söylediklerini saf dışı etmek için, yolunda gittikleri iblise bile taş çıkartacak oyunlar sergilemişlerdir.

İRİNİN ÜÇ OLUĞU

Kur'an'a göre, şeytanı besleyen irinin üç ana oluğu vardır. Bunlar din içi şeytancılar olup üç ana zümre oluştururlar. Unutmayalım ki bu irin olukları, sadece din içi şeytancılığı beslemekle kalmazlar, ürettikleri kirlenme ve kaosla, dolaylı olarak dinsiz-inkârcı şeytancılığı da beslerler. Kronolojik sırayla görelim:

1. Ahbar: Hahamlar yani Tevratı saptıran Yahudi din adamları,

2. Ruhban: Rahipler yani İncil'i saptıran Hristiyan din adamları,

3. Şeytan evliyası: Kur'an mesajını saptıran Müslüman yaftalı fırka rableri, siyaset ve saltanat dincisi tüm tâğutlar.

Kur'an'ın 'şeytanın orduları, şeytanın timi, şeytanın destekçi ve yardımcıları' diye andığı gruplar işte bu üç zümre içinden çıkmaktadır. Dinin rotasını saptırıp Allah'ın güzellik, hizmet, hayır, bereket ve mutluluk kurumu olarak gönderdiği dini, kötülük, haksızlık, kin, riyakârlık, kan ve karanlık aracına dönüştüren şeytan uşakları bu zümreler içinden fışkırır.

Din adamları, ulema ve devlet adamları içinde tarihin her döneminde dini Allah'ın iradesine uygun olarak anlayan ve anlatan arı-duru, insancıl adamlar elbette ki olmuştur, olmaya devam edecektir. Ama dinin bugünkü durumuna bakarsanız bunlar daima istisna kalmışlar; kural ise çoğunluktaki şeytan uşaklarının tavrına göre belirlenmiştir.

Bakara 213, hâşâ, anlamsız veya eğlence değildir.

İnsanlığın en büyük beyinleri ve ruhları, bu şeytancı zümrelerin din adına yaydıkları kötülük ve karanlık yüzünden, dine, hatta Allah'a düşman olma yolunu seçerek insanoğluna büyük kayıplar verdirmişlerdir. Din, bu şeytancı azgınlar eliyle bir tür aldatma ve ikiyüzlülük kurumuna dönüşerek sadece tepkiyle değil, nefretle anılan bir barbarlık ocağı gibi algılanır olmuştur. Bu şeytancı zümrelerin ilk ikisiyle ilgili ayrıntı veren Kur'ansal beyanların en dikkat çekicilerini buraya aktarmak istiyorum. Üçüncü grup olan şeytan evliyası hakkında ileride bilgi vereceğim.

İlk ikisi için ortak tespitler yapan beyyineler:

"Yahudiler, 'Uzeyir, Allah'ın oğludur' dedi; Hristiyanlar da 'Mesih, Allah'ın oğludur' dedi. Kendi ağızlarının sözüdür bu. Kendilerinden önce inkâr edenlerin sözlerine benzetme yapıyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da yüz geri çevriliyorlar! Allah'ın yanında, hahamlarını ve rahiplerini rabler edindiler. Meryem'in oğlu Mesih'i de öyle. Oysa kendilerine, tek olan Allah'tan başkasına ibadet etmemeleri emredilmişti. İlah yok O tek olandan başka. Onların ortak koştuklarından arınmıştır O!" (Tevbe, 30-31)

"Ey iman edenler! Şu bir gerçek ki hahamlardan, rahiplerden birçoğu insanların mallarını uydurma yollarla tıka basa yerler de onları Allah'ın yolundan geri çevirirler." (Tevbe, 34-35)

"Yahudiler veya Hristiyanlar haline gelmişlerden başkası cennete asla giremeyecek' dediler. Bu, onların kuruntuları/hurafeleri/an¬lamını bilmeden okuyuşlarıdır. De ki onlara, 'Eğer doğru sözlüler iseniz hadi getirin kanıtınızı!" (Bakara, 111)

"Ey Ehlikitap/Yahudi ve Hristiyanlar! Dininizde aşırılığa gidip doy-mazlık/azgınlık sergilemeyin! Allah hakkında gerçek dışı bir şey söylemeyin!.." (Nisa, 171)

Hiçbir inkârcı-ateistin günahı bunlarınkiyle kıyaslanamaz. Çünkü inkârcı-ateistin zararı sadece kendine olmuştur. Bu dinci şey-tan uşakları ise insanlığı dinden nefret ettirerek tanımlanamaz büyüklükte bir insanlık suçu işlemişlerdir. Kozmik büyüklükte bir suçtur bu... Böyle bir suçu, şeytanla bir biçimde işbirliğine girenlerden başkası işleyemez. Beşerî zaafların sonucu olan gü-nahlar bu suçla asla ve asla kıyaslanamaz.

Din içi şeytancı tâğutlar beşerî zaafların sonucu doğan günahları habire öne çıkarıp kitleleri bastırarak kendi kozmik cinayetleri-ni hep unutturdular. Şimdi, zamanın burasından geriye doğru bir bakıp yeniden düşünelim: Tarihin en hain, en alçak ve en zalim şerirleri bunlar değil de kimdir?!. Bunlar, bal adı altında zehir üret-mekle kalmadılar; insanoğlunun üretilmiş tüm ballarını da zehire çevirdiler...

Yahudiler arasındaki şeytancılara ilişkin beyyinelerden birkaçını verelim:

"Ey İsrailoğulları! Size lütfettiğim nimetimi hatırlayın, bana ver-diğiniz söze vefalı olun... Benim ayetlerimi az bir bedel karşılığı satmayın!...Gerçeği, sapıklık ve tutarsızlıkla karıştırıp kirletmeyin! Bilip durduğunuz halde gerçeği gizliyorsunuz... İnsanlara dürüstlü-ğü emredip de öz benliklerinizi unutuyor musunuz!? Üstelik de ki-tabı okuyup durmaktasınız. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?" (Bakara, 40-44)

"Onların zulme sapanları, bir sözü, kendilerine söylenmiş olandan başkasıyla değiştirdiler. Bunun üzerine biz bu zalimler üzerine, ürettikleri kötülüklere karşılık olarak gökten bir pislik indirdik..." (Bakara, 59)

"Ve üzerlerine zillet, eziklik ve yoksulluk damgası vuruldu;

Allah'tan bir gazaba çarpıldılar. Çünkü onlar Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar, haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. İsyan ettikleri için böyle oldu. Sınır tanımıyor, azgınlık ediyorlardı." (Bakara, 61)

Hristiyan şeytancıların yozlaştırmalarının başında, Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu ilan etmek geliyor. Kur'an'ın en kahırlı ifadelerle tekrar tekrar gündeme getirdiği şeytanî oyun budur. Bu oyun, Hz. İsa'ya, hayatta olduğu sürece hep karşı çıkmış, onun ölümünden sonra ise onu göklere, bulutların ötesine göndererek yerine kendisi geçmiş olan ve İsevî tevhidi şirke bulaştıran Pavlus tarafından oynanmıştır. Bana göre, tarihin en büyük din içi şeytancısı olan Pavlus, Hz. İsa'yı ilahlaştırarak ondan boşalan nebilik tahtına kendisi oturmuştur. Nitekim bugünkü Hristiyanlık'ta dinin ve dinsel hayatın kaderini Hz. İsa değil, onun yetkilerini kullanan Pavlus belirlemektedir. Pavlus kristolojisi, İsevî tevhidi, engizisyon gibi bir zulüm ve kan saltanatı üretecek şeytanî bir ideolojiye dönüştürebilmiştir.

Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu ilan edilmesinden şeytan çok mutlu olmuş olacak ki Rahman büyük rahatsızlık duymaktadır. Birkaç örnek verelim:

"Allah şöyle dedi: 'Ey Meryem'in oğlu İsa! Allah'ın yanında beni ve annemi de iki Tanrı olarak kabul edin' diye insanlara sen mi söyledin? İsa dedi: 'Hâşâ! Tespih ederim seni! Hakkım olmayan bir şeyi söylemek benim haddime değildir. Eğer onu söylemişsem sen onu elbette bilirsin!... Onlara, senin bana emrettiğin şu sözden başka şey söylemedim: 'Benim rabbim ve sizin de rabbiniz olan Allah'a kulluk edin.' İçlerinde olduğum sürece üzerlerine tanıktım. Sen beni vefat ettirince üzerlerine yalnız sen gözetleyici oldun." (Mâide, 116-117)

ŞEYTAN EVLİYASININ ALÂMETLERİ

Kur'an'a sırt dönüş:

Bu başlığın dayandığı temel beyyineler Zühruf 36-39, Mücadile 19, ayetlerdir.

Kur'an'a karşı olmak, şeytancılığın alâmeti fârikasıdır. Kur'an'a bir biçimde sırt dönmüş olmak ise bir biçimde şeytanın egemenliğine girmiş olmakla eşanlamlıdır.

Kur'an, yeryüzünde Allah'ın elidir. İslam, Allah'ın bu eline teslimiyettir. Daha doğru bir ifadeyle bu el dışında hiçbir ele teslim olmamaktır. Kur'an buna Rahman'a kul olmak dediğine göre, Kur'an'a teslimiyeti Rahman'a teslimiyet diye de anabiliriz.

Din, esas anlamıyla teslimiyet olduğundan her din bir teslimiyeti gerekli kılar. Kur'an'ın dini Allah'a teslimiyeti, Budizm Buda'ya teslimiyeti, Pavlus Hristiyanlığı Pavlus'a teslimiyeti gerektirir. İsa tebligatının dini, Allah'a teslimiyeti gerekli kılar; çünkü o da tıpkı Kur'an'ın dini gibi İslam'dır, yani Yaratıcı'ya teslimiyet.

Şeytanın dini de şeytana teslimiyeti gerektirir.

Mesele belirginleşmiştir: İslam Rahman'a veya Rahman'ın kitabı olan Kur'an'a teslimiyete oturan bir dindir. Şeytancılık ise Rahman'ın kitabına sırt dönüp şeytana teslimiyeti öne çıkarmaya oturan bir dindir. Zühruf suresi 36-45. ayetler bunu gösteriyor. O ayetler daha kestirme bir şey söylemektedir:

Rahman'ın zikrine yani Kur'an'a sırt dönenler, başka bir gerekçeye ihtiyaç duymadan söyleyebiliriz ki, şeytana teslim olmuşlardır. Rahman-şeytan karşılaştırması yapan beyyineler, matematik kesinliktedir:

"Kim Rahman'ın Zikri'ni/Kur'an'ı görmezlikten gelip ondan uzaklaşırsa biz ona bir şeytanı musallat ederiz de o ona can yoldaşı olur. Bunlar, onları yoldan tamamen saptırırlar. Onlarsa kendilerinin hâlâ hidayet üzere olduklarını sanırlar. Sonunda bize geldiğinde, şeytan, yoldaşına şöyle der: 'Keşke aramızda iki doğu arası kadar uzaklık olsaydı! Ne kötü yoldaşmışsın sen!' Bugün hiçbir şey işinize yaramayacaktır. Çünkü zulme sapmışsınız. Azapta ortaklık kuracaksınız."

"Sen, sana vahyedilene sımsıkı sarıl! Hiç kuşkusuz, sen, dosdoğru bir yol üzerindesin. Gerçek şu: Bu Kur'an sana ve toplumuna elbette ki, bir hatırlatıcı/bir düşündürücü/bir şeref/bir öğüttür. Bundan sorumlu tutulacaksınız. Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor: Rahman'dan başka ibadet edilecek tanrılar yapmış mıyız?" (Zühruf, 36-45)

Bu ayetlere göre, şeytana olmak için bir tek tavır yetmektedir; Rahman'ın zikri olan Kur'an'a sırt dönmek...

'Rahmanın Zikri' tabiri, asırlarca Kur'ansal çerçevesinin içine sokulmamış, anlam kaydırmalarıyla gerçek mesajının dışında tutulmuştur: Zikir sözcüğünün Kur'an'ın adlarından biri olduğu hemen hemen unutturulmuş, meal ve tefsirlerde bu gerçeğin bizi götürdüğü sonuçlara asla değinilmemiştir. Ustalıklı bir iblis oyununa kurban gidilerek 'Rahman'ın zikri' tekkelerde def çalıp "Allah" diyerek zıplamaya özgülenmiştir.

Bir kavramın Kur'an anlamında olmasıyla "Allah" diyerek def çalıp zıplamakla eşitlenmesi arasındaki fark, gerçek İslam ile günümüz sahte örf İslamı arasındaki fark kadardır...

Kur'an'dan koparılmış, ulema, şeyh, sultan dini haline getirilmiş günümüz İslam'ı, Rahman'ın dini olmaktan çıkarıldığı için bir hüsran ideolojisine dönüşmüş bulunuyor. Şaşmaz kanıt, bu dini izleyenlerin dünya önünde hüsrana gömülmüş bulunmalarıdır. Kur'an'dan Rahman'a, şeytandan ise hüsrana gidileceğini Kur'an söylüyor. Rahman'dan koparılan dinin hüsrana götürmesinden daha doğal ne olabilir!

ESKİYİ VE ESKİLERİ KUTSALLAŞTIRMA

Eskiyi ve eskileri, ecdat ve ataların kabullerini dokunulmaz ilan etmek, Kur'an'ın 51 ayetinde açıkça, yüz küsur ayetinde de dolaylı olarak şirk ilan edilmiştir. Eskiyi dokunulmaz kılmanın şirk ilan edilmesi, onun otomatik olarak şeytancılık ilan edilmesi için yeterlidir. Çünkü şeytana ibadet zaten dini şirke bulaştırmaktır. Kaldı ki daha açık-matematiksel ifadeler kullanan beyyineler vardır.

Lukman 21. ayetten anlıyoruz ki eskiyi dokunulmaz kılmak, şeytan tarafından alevli ateş azabına sürüklenmek demektir. O halde, eskiyi dokunulmaz, tartışılmaz hale getirmek şeytancılığın, şeytana teslimiyetin bir ilanı olarak düşünülmelidir:

"Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun!' dendiğinde onlar şu cevabı verirler: 'Hayır! Biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız.!' Peki, şeytan onları alevli ateşin azabına çağırmış olsa da mı?"

Şeytana teslimiyetin alâmeti farikalarından biri olan eskiyi dokunulmaz-tartışılmaz kılmanın alt başlıklarını, yani bu dokunul-

maz kılışın tarih içindeki kurumsal uygulamalarını biz, *'Kur'an Açısından Şeytancılık'* adlı eserimizde inceledik.

ALLAH İLE ALDATMA

Allah ile aldatma, şeytancılığın, şeytana teslimiyetin ana başlığı, esası ve tabelasıdır. Bir adı da 'ğerûr" (aldatan) olan şeytanın bu sıfatı Allah ile aldatma tabirinin geçtiği üç ayette (Lukman 33; Fâtır 5; Hadîd 14) kullanılmaktadır. Bu demektir ki şeytanın aldatma oyunu, daha çok Allah ile aldatma şeklinde tezgâhlanır.

Allah ile aldatmanın oluşması için aldatılmaya uygun bir kitlenin bulunması gerekir. Kur'an, iman sahiplerini davar sürüsüne (raiyyeye) dönmemeye çağırmakla (bk. 2/104), biraz da bu gerçeğin altını çizmektedir.

Davarlaşmış bir kitle, şeytana teslimiyet malzemesi olmaya hazır haldedir. Bunun içindir ki şeytan, kitleyi teslim alma stratejisinin ilk faaliyeti olarak kitleyi davarlaştırır. Yani aklını işletemez, sorgulayamaz, "Neden ve niçin?" sorularını soramaz hale getirir. Bu, "Gelen ağam, giden paşam" kitlesi, "Bana dokunmayan yılan bin yaşasın!" rahatlığını tercih etmeye başlar. İşte, davarlaşma noktası bu noktadır. Şeytan tam bu noktada, Allah ile aldatma morfinine bandırılmış ölümcül ağını kitlenin üstüne atarak yığınları, ağıla doldurulmuş bir sürü gibi emrine alır ve istediği kıvama getirmek üzere şekillendirir.

Ayrıntılarını bağımsız bir kitapla ele aldığımız 'Allah ile Aldatma', şeytanın iki yönlü işletilen en yıkıcı ve en kahpe oyunudur. Oyunun birinci yönü, pozitif işleyiş yönüdür ki bu yönde yürüdüğünde şeytan, Allah'ı ve Allah'tan kaynaklanan kutsal-ruhsal kavramları kullanarak insanı vurur. Bütün dinsel öğeler ve objeler, Allah'ın bizzat kendisi dahil, birer aldatma, susturma, bastırma aracı olarak amansız ve alçak bir oyunculukla kullanılır. Bu yöndeki aldatmaya genelde 'din sömürüsü' diyoruz ki yürütücüleri, şeytanın ordularının en önemlisi olan din sınıfı ile bunlarla işbirliği yapmış dinci siyaset kadrolarıdır.

Dinci siyaset kadroları veya din üzerinden siyaset yapan kadrolar, şeytanın ordularından biri olan din sınıfı ile kader birliği yapan bir şeytan hizbidir. Bu işbirliği gerçekleşmeden Allah ile aldat-

manın hedefine varması asla söz konusu olamaz. İslam dünyasında bu işbirliği asırlardır yürürlükte bulunuyor. Günümüz Türkiye'si bu işbirliğinin en tipik görünümlerine sahne olan bir coğrafyadır.

Allah ile aldatmanın negatif işleyiş yönü ise Allah'a ve dine isnat edilen çirkinlik ve rezilliklerin ürküttüğü insanları, Allah'a ve dine karşı kışkırtmak suretiyle oynanan bir oyundur. Bu oyunun hareket noktası da Allah ile aldatmadır, ancak yöntem negatif yöntemdir.

Şeytan bu negatif yöntemi de sürekli kullanır. Şeytan bir yandan Allah'ı ve dini kullanarak kitleleri aldatırken, bu aldatışın ortaya çıkardığı çirkinliklerden tiksinen kitleleri de başka tuzaklarla avlamayı ihmal etmez. Bu ikinci faaliyet, Allah ile aldatmanın yarattığı olumsuzluklardan bıkıp kaçanları, Allah ve din karşıtı söylemlerle kandırmayı esas alır.

Kısacası, Allah ile aldatma, şeytan tarafından bir emme-basma tulumba sistemiyle bir taşla daima iki kuş vurmak üzere kullanılmaktadır.

EVLİYACILIK

İslam içi şeytancılığın, Kur'an tarafından altı çizilen omurga kavramlarından biri de 'evliyau'ş-şeytan" (şeytan evliyası) tabiridir. Bu tabiri, Allah'ın berisinden evliya edinip onlara sığınmanın karadul cinsi zehirli örümceğin ağına düşmekle eşanlamı olduğunun belirtilmesi izlemektedir. Bu konunun ayrıntıları, bu eserin Velî maddesinde verilmiştir.

İLİMSİZLİK/İLİM DÜŞMANLIĞI

İlim, Rahman'ın ışığıdır. Hayata ve insana tuttuğu ışık... Bunun içindir ki Rahman'ın hayata egemen kılmak istediği ve tüm mutlu oluş ve erişlerin temeli kıldığı değer, ilimdir. Rahman, imana kir ve kötülük bulaşabileceğini belirttiği halde, ilme böyle bir şaibe reva görmemiştir.

Rahman'a göre, ilim imanı denetler ama iman ilmi denetleyemez.

Bunun içindir ki Rahman, kendisi için didinenlerin ya ilimle donanmalarını yahut da kendisinin savunuculuğunu yapmamalarını istemektedir. Çünkü Rahman'a göre, ilimsiz bir Rahmancılığın sonu şeytana teslim olmaktır:

"İnsanlardan bazısı vardır, Allah konusunda ilimsiz bir biçimde mücadele eder de her inatçı şeytanın ardı sıra gider." (Hac, 3)

Şeytancılığın hizmetindeki tüm kadrolar, tarih boyunca ilim düşmanlığıyla tanınmış şer kadrolarıdır. Şeytanın insanlık tarihindeki en büyük saltanat dönemi olan engizisyon dönemi yani ruhban şeytancılığı, bir ilim düşmanlığı dönemi ve saltanatıdır.

Şeytanın kahrına, azap ve ıstırabına sebep olan temel değerlerden biri de ilimdir. Tüm başarısı 'aldatma' eksenine oturan bir kuvvetin, aldatmayı hayatın dışına itmenin temel dayanağı olan bilimden nefret etmemesi düşünülemez.

Tarih boyunca ilme karşı tavır koyan odakların tespiti şeytancılığın en faal elemanlarının âdeta fotoğrafını çekmek olacaktır. Bu tespiti yaptığımızda karşımıza din adına kitleleri hegemonya altına alan din adamları, başka bir deyişle dinci kadrolar çıkmaktadır. Tarihin en büyük ilim düşmanları bu kadrolar içinden çıkmıştır. Bu demektir ki tarihin en büyük şeytancıları da onlar arasındadır.

Böyle baktığınızda, insan varlığı için dinciliğin arz ettiği tehlike, dinsizliğin tehlikesinden çok daha büyüktür, demek kaçınılmaz olur. Neden? Cevap açıktır, tartışılmaz niteliktedir ve tarihin en hayret verici paradoksunun da ifadesidir:

Dinsizlik, hiçbir devirde ilim düşmanlığı yapmamıştır. Dincilik ise her devirde ilim düşmanlığının basını çekmiştir.

Ne ilginçtir ki Kur'an, şirkin tüm türlerinden, o arada şeytancılıktan sürekli şikâyetçi olduğu halde ateizmden hiç söz etmez. Gerçekten düşündürücü bir noktadır...

Şeytanın egemenlik kurmasının şaşmaz göstergelerinden biri de ilim düşmanlığıdır. 'Telbîsu İblis' adlı anıt eserinde şeytanın kötülüklerini genişçe anlatan muvahhit düşünür İbnül Cevzî (ölm. 597/1200) bu noktayı ele alırken şöyle yazıyor:

"Şeytanın tasavvuf-tarikat erbabını pisletmesinin esası, bu insanların ilme sırt çevirir duruma getirilmesidir. Şeytan onları, 'İlim değil, ibadet önemlidir' diyerek aldatmıştır. Bu aldanış üzerine ilim kandilleri sönen tasavvuf-tarikat çevreleri, karanlıklara yuvarlanmıştır... İlimlerinin yetersizliği yüzünden bilinçsiz bir biçimde uydurma hadislerin baskısı altında kalmışlardır. Bu hal onları, kendi vesveselerine bâtın ilmi adını verip ilimleri 'zahir ilmi' diye küçümsemeye ve nihayet ilmi inkâra götürmüştür... (bk.Telbîsü İblis, 188)

Halkın zihnine bir zehirli kıymık gibi sokulmuş bulunan bir slogana göre, "Şeytanın bilgisi çoktu ama yine de battı. O halde önemli olan ilim değil, amel ve ibadettir."

Bu zehirli slogana dayanak olabilecek tek bir vahiy ürünü gösterilemez. Vahye göre, şeytan, bilgisi yüzünden değil, inadı ve cehaleti yüzünden batmıştır. Onun bilgisi, çamurdan yaratılan Âdem'in o mütevazı görünüşüne rağmen ne büyük değerlere gebe olduğunu görmeye yetmemiş ve bu yüzden Âdem'i küçük görerek Allah'ın "Âdem'e secde et!" emrine karşı çıkmıştır.

Sonraki yüzyılların, özellikle şekil ve merasimi öne çıkararak slogan ve kisve ile seçkinleşmek isteyen tarikat çevreleri, ilmin denetiminden kaçmak için yoğun bir ilim düşmanlığı geliştirdiler. Andığımız slogan, bu düşmanlığın maskelenmiş bir ifadesidir. Bu sloganı İslam dünyasına egemen kılmak isteyenler kendi hesaplarına uygun bir 'takva' anlayışı geliştirerek ilimle mücadeleyi bir tür 'takva için savaş' gibi tanıttılar. Öyle ki, onlar katında, ilimle takva arasında ters orantı vardır. İlim arttıkça takva azalır; çünkü onlara göre, ilim arttıkça insan biraz daha şeytanlaşır.

Bu anlayış, Kur'an'ın hayata sokmak istediği anlayışın tam tersidir. Kur'an, Allah'a yakınlık ile ilim arasında doğru orantı görmektedir. Tarikat şeytancılığının iddiasının tam tersini söylüyor Kur'an: İlim arttıkça Allah'ı bilme ve takva da artar. (bk. Fâtır, 28) Doğrusu şu ki, ilim sahiplerinin zaman zaman dine-diyanete karşı çıkışlarının sebebi, ilmin dinden ve Allah'tan uzaklaştırıcı bir rol oynaması yüzünden değildir; sebep, din adına ortaya getirilen anlayışların sahtelikler ve akıldışılıklarla dolu olmasıdır. Şeytanın ordusuna kayıtlı sahte din çevreleri buna hiç değinmezler. Sanki ortada gerçek bir din var da ilim sahipleri bu dine karşı çıkıyor!.. Bu yaptıkları, işledikleri öteki kötülüklere taş çıkartan bir bühtandır. Çünkü bu ikincisi tüm insanlığa zarar vermektedir.

Anılan kötülük, günümüzde, ilmin yerine eski din temsilcilerinin kabullerini koyan bir taklitçilik şeklinde sergilenmektedir. 'Eski ulemaya, selef âlimlerine saygı' adı altında yürütülen bu ilim düşmanlığı, İslam'a ve insana ihanetin en tehlikelilerinden biridir.

Şeytan ordusunun doğal elemanları olan dinci sömürü sınıfı, vahyin, ilimsiz hiçbir işe yaramayacağı yolundaki Kur'ansal kabulü de unutturmuştur. Başka hiçbir kanıt olmasa, Kur'an'ın ilk emrinin "Oku!" oluşu, bu söylediğimizi belgelemeye yeter. Halbuki daha birçok Kur'ansal kanıt vardır.

Kur'an'ın adı olan 'kur'an' kelimesi 'okunacak şeyleri toplayan kitap' demektir. Bu da gösterir ki bu kitap, okumaktan yani ilimden ayrı düşünülemez. Aynı zamanda tüm vahyi ifade etmek için kullanılan 'kitap' kelimesi de Kur'an'ın adlarından biridir. Kur'an'a göre, evren ve insan da birer kitaptır. Kur'an mesajının ilimle iç içeliğinin bir kanıtı da budur.

Çok daha ilginç bir kanıt var ki, ilim ve düşünce düşmanı şeytana çevreler buna hiç değinmezler: Kur'an'a göre, vahiy, insanlık dünyasına indiği andan itibaren bilime dönüşmektedir. Bunun açık anlamı şudur: Vahyin muhatabı olan bizlerin, yeryüzüne inmiş vahiy ürünlerinden yararlanmamız ancak ilim sayesinde mümkün olacaktır. Asırlardır fark edilemeyen veya üstü örtülen bu gerçek şu ayetlerde ifadeye konmaktadır: Bakara, 145; Ra'd, 37.

Bu iki ayette, Hz. Peygamber'e vahyedilen gerçekler 'ilim' olarak adlandırılmaktadır. Hz. Resul, ilim ile değil, vahiy ile beslenen bir bilgi-ışık odağı olduğu halde ona gelen mesajlara neden ilim denmektedir? Bize ders vermek için!

Âdeta şu söylenmektedir: İşte, vahiy yeryüzüne indi. Bundan sonrası, ilimle ona yaklaşarak yararlanmaya kalıyor. Artık o sizin için bir ilim konusudur. Eğer ona ilimle yaklaşmaz iseniz boş arzu ve heveslerinizin tutsağı olur, hüsrana uğrarsınız; zalim damgasını yersiniz...

Şeytan ordusu dinci sömürü sınıfının bir oyunu da ilmi, zahir ilmi-bâtın ilmi diye ikiye ayırıp ardından zahir ilmini değersiz gösterme iblisliğidir. Bu iblisliğe göre, önemli olan, bâtınî-ilhamî bilgidir, okulla, kitapla, laboratuvarla elde edilen bilgi yarardan çok zarar getirir. Şeytan ordusunun hayata ihanet sergileyen temel sloganlarından biri de budur.

İslam tarihinde ilme vurulan en büyük darbe, ilmi, bâtın ve zahir diye ikiye ayırıp okul-kitap-laboratuvar kaynaklı bilime "olmasa da olur" yaftası yapıştırmaktır.

İlim düşmanlığına dayanak ve paravan yapılan bâtın ilmi sloganı ile benimsetilmek istenen şudur: Peygamberler dışında bazı kişilere kitap ve okul üstü bilgiler verilir. Bunlar ilham ve rüya yoluyla gelen bilgilerdir. Esas güvenilir bilgiler bunlardır. Zahirî bilgiler (okul-kitap-deney kaynaklı bilgiler) şeytanî bilgilerdir. O bilgiler insanı azdırıp saptırmaktan öte bir işe yaramaz. O halde, zahirî bilgi sahiplerinin peşinden gitmek aldanmaktır. Esas olan, bâtın bilgilerine sahip olanları izlemektir; kurtuluş onların izindedir....

Asırlardır Müslüman kitleleri kemiren bu iblis iddialarının hangi sonuçları doğurduğunu anlamak için bugünkü İslam dünyasının haline bakmak yeter. Yaklaşık on asırdır, 'bâtınî bilgi' diye diye şunun bunun hezeyan ve yavelerinin peşine takılıp bilime atıf yapan yüzlerce ayeti arkasına attığı içindir ki İslam dünyası Kur'an'ın tokatını yemiş ve yere serilmiştir. Şimdi iblis, yere serilen bu cesedin üstünde kahkahalarla tepinmektedir.

Egemen şeytanın evliyası sınıfı, İslam din bilimlerinde onurlu çalışmalarıyla büyük değerler üretmiş bilginleri, 'zahir uleması, sırlardan habersiz, şeytanî bilgi sahibi' gibi tâğut ithamlarıyla etkisiz kılmış ve kitleleri 'ilham tüccarı şeytanlar'ın tutsağına dönüştürmüştür. Bunların ölüp gitmeleri de halkın özgürlüğü için yetmemiştir. Çünkü kurdukları sömürü hegemonyasıyla, kendilerinden sonra halkı türbelerine kulluk edecek bir duruma getirmeyi de başarmışlardır.
Kur'an, ilme ısrarlı bir biçimde atıf yapar; ancak Kur'an'ın hiçbir yerinde ilim, zâhir-bâtın diye ikiye ayrılmamıştır. İnsanı bağlayan ve hayata ışık veren ilim, okuma ve kitap eksenine oturtulmuştur. İkinci bir sıfatı yoktur. O, ilme özgü üretim yollarıyla elde edilir. Bu yollar onurlu ama zor ve çileli yollardır. Fedakârlık, feragat gerektiren yollardır.

İlmin ve âlimin bu niteliklerine sahip olma gücünü gösteremeyen zihniyetler, saygı ve nimet devşirmenin zahmetsiz yolunu yakalamak için tenkit ve kontrol üstü bir otorite aramış ve bunu elde etmede ilmi etkisiz kılmayı en geçerli çare görmüşlerdir.

İslam dünyasında bugün milyonlarca saf, aldatılmış insanı Kur'an, akıl ve bilim değil, bu 'yarı ilah şeytan sınıflar'ın dirileri veya ölüleri yönlendirip yönetmektedir. Şeytancı ilim düşmanı kadroların Müslüman kitleye ilim düşmanlığı adına oynadıkları son oyun şudur: Bugünkü bilimler İslamî değillerdir, onların islamîleştirilmesi gerekiyor...

Yani birileri bilim üretecek, bu şeytan oyuncağı karanlık adamlar onu 'İslamîleştirecekler.' (!) Peki, siz neden baştan islami ilim üretimi yapmıyorsunuz? O zor, değil mi? Ama şeytan hezeyanlarıyla bilimleri İslam dışı ilan etmek kolay!...

Kur'an'ın bilime ve bilgine verdiği değerin gözden kaçmasına yol açan saptırmaların en yenisi budur. Haçlı zihniyetlerin sinsi bir oyunla Müslümanlar arasına soktukları Kur'an ve akıl dışı bu iddiaya göre, çağdaş bilim/bilimler; vahye, ruha, İslam'a aykırı bir konumdadır; bunların islamîleştirilmesi gerekir. Bu sav, temelden Kur'an dışıdır. Din maskesi altında zehirli bir dinsizliktir. Ve bir tür insanlık suçudur.

Eğer amaçlanan, bilimlerin kullanımındaki materyalist-egoist-emperyalist saptırmaya dikkat çekmekse bunu ifade etmek için 'ahlakın İslamîleştirilmesi' denmelidir. Bilimi kötüye kullananlar, ahlaksızlığın mümessilleridir. Bilimi suçlamanın mantığı ve isabeti var mı? Bu bir etik meseledir. Bilimin ahlak dışı kullanımı her devirde olmuştur, bugün de vardır, yarın da olacaktır. Bilimin islamîleştirilmesi deyimi ise bilimin üretilmesi, yapısı, varlığı ile ilgili bir deyimdir. Bu deyimin ifade ettiği kaygı etik bir kaygı olarak algılanamaz; tam tersine, bilim düşmanlığı görüntüsü verir. Ve zaten istenen de bu görüntünün doğmasıdır. Bu doğunca Müslümanlar hakkında en yıkıcı ithamlara kapı aralanmış olacaktır. Hem de bizzat Müslümanların eliyle...

Gerçek şu ki, bilimin dini-imam, vatanı, rengi, deseni olmaz. Bilim doğrudan tanrısal bir ışıktır. Bu ışığın islamîsi, gayrıislamîsi olmaz. Ama doğmuş bulunan bilimin kullanımında islamîlikten söz etmek pekâla mümkündür. Çünkü bu aşama bir etik-pragmatik aşamadır.

Dünyanın birçok yerinde birçok sözüm ona bilim adamı, ruhban-şeytan beraberliğinde oluşturulmuş bu, 'bilimin islamîleştirilmesi' • tabirini kullanmakta ve tarihin önünde eşi az görülmüş bir gaflet sergilemekteler. Bu gafletin açabileceği yaraya dikkat çeken bilim adamlarından biri de atom fiziği profesörü rahmetli Ahmet

Yüksel Özemre'dir. Bilimin islamîleştirilmesi aldatmacasıyla ilgili olarak şöyle yazıyor:

"Bir sömürge tebaası ezikliği kompleksiyle, içinde yaşadığı İslam toplumunun bütün olumsuz yanlarını ilmin 'islamî' olmamasına bağlayan marjinal bir zümre, ilimlerin islamileştirilmesiyle İslam toplumunun bütün sıkıntılarının giderilmiş olacağı ütopyasının propagandasını yapmaya başlamış bulunmaktadır... Savunucularını, ilim camiasında istihzaya muhatap kılmaktan ve yalnızlığa itmekten başka marifeti olmayan bu nifak unsurunun bir işe yaramayacağı yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır..."

"Tabiat ilimleri kavramını ırkçı bir tutumla kâfirleşmek ilan eder, tabiat ilimlerini islamîleştirmek gibi bir harekete kalkışırsanız ve hele hele fizikle meşgul olan Müslüman ilim adamlarına saldırırsanız kendinize de temsil ettiğinizi sandığınız topluma da hatta ümmete de pek çok söz getirir ve eninde sonunda kaçınılmaz bir biçimde, ilim üretemeden marjinal ve ezik kalmağa mahkum olursunuz... Cenabı Peygamber, 'İlim Çin'de de olsa gidin, alın!' derken ilmin islamîleştirilmesine hiç de işaret etmemiştir..."

"İlmin islamîleştirilmesi söylemi, temkin ve teenniden uzak, bozgunculuğa müsait bir heves ve softaca bir saplantıdır. Ayrıca, bu konuda yazı yazanların ilimle alakası yoktur..." (Özemre; *Kur'an-ı Kerim ve Tabiat İlimleri,* s. 16)

ÜÇ BAŞLI ŞEYTANÎ BELA: ÜMNİYE

Şeytanın ve şeytancılığın en büyük silahlarından biri de ümniyedir. Şeytan, insanoğlunu ümniyelerle yıkacağını Tanrı'nın huzurunda ilan etmiştir. Ümniye'nin bir anlamı da okuduğunu anlamadan okumaktır ki Kur'an, Mâûn suresinde bunu yapanları lanetlemiştir. (Ümniye kavramının ayrıntıları için bk. burada, Ümniye mad.)

ŞİİR

Kur'an-ı Kerim'de şiir bir yerde (36/69), şairse, biri çoğul olmak üzere (şuara) 5 yerde geçmektedir. İniş sırasıyla 47, resmî tertip sırasıyla 26. sure olan Şuara da, şair sözcüğünün çoğuludur. Şiir ve şair sözcüklerinin geçtiği tüm ayetlerin hedefi, Kur'an'ın şiirden, peygamberin de şairden üstün olduğunu anlatmaktır.

Yaratıcı Kudret'in, bilginin kaynağından beslediği ve benliği, insan hüneriyle bulandırılmamış nebi, büyük kısmıyla söz ustalığı ve duygusallığa dayanan şiire tenezzülden uzaktır. Kur'an bu, noktada evrensel kuralı şöyle koyuyor:

"Biz o nebiye şiir öğretmedik; zaten şiir ona gerekmez ve yaraşmaz ki!." (Yasîn, 69)

Şiir, Arapça'daki anlamak, kavramak, fark etmek anlamlarındaki şuur kelimesiyle aynı köktendir. Araplar; ince anlayışlı, kavrayış gücü yüksek ve çoğu kez gelecekten haber veren kişilere şair, bunların düzenledikleri sözlere de şiir demişlerdir. İslam Peygamberi de şiirin ve şairlerin gücünü takdir ve yüceltme ile anmıştır. "Arşın anahtarları şairlerin diline konmuştur" diyen odur.

Kur'an'ın geldiği devirde, Arap şiiri, saltanatının doruk noktasında idi. Ancak şiirin o günkü saltanatı sadece sözdeki güzellik ve düzenlemeden değil, şairin bir tür kâhin olarak kabul edilmesinden de kaynaklanıyordu. Şair, o devir Arap'ı için en üstün haber alma güçleriyle donatılmış, geleceği ve gizlileri okuyan süper kudrettir. Başka bir deyimle şair, yarı Tanrı bir varlıktır.

Kur'an, kendisini erişilmez ve taklit edilemez zamanüstü söz ilan edip karşı çıkanları bir benzerini yapmaya çağırırken en büyük mucizelerinden birini, Arap şairlerinin üstünlüklerini yık-

makla sergiliyordu. Putperest şairlerden bazıları, inen Kur'an ayetleri önünde yerlere kapandıklarında şöyle diyorlardı: "Bu halimize bakarak Muhammed'e inandığımızı sanmayın. Biz, şu sözün eşsizliği önünde eğiliyoruz."

Kur'an, erişilmezliğini sözdeki ahenk güzelliği yanında, sözün muhtevasındaki tutarlılık ve isabete de dayandırır ve şiiri, bu ikincide yetersiz veya bundan tamamen yoksun olduğu için vahyin altında görür. Şuara suresi 224 ve devamı ayetler bu inceliğe dikkat çekmektedir. Bu ayetler, söz güzelliğinin kuruntu ve tutarsızlığı, hatta ikiyüzlülüğü örtebileceğini ve bu yüzden şairi izleyenlerin hayal kırıklığına ve bazen sapıklık ve azgınlığa maruz kalabileceklerini ifade etmektedir. Vahyin şiirden, peygamberin de şairden üstün olduğunu ifade eden Yasin 69. ayet, üstünlük gerekçesi olarak şunları gösteriyor: Vahiy, bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır. Burada Kur'an kelimesinin altını çizmek gerekiyor. Bu kelimenin anlamı bilgi veren, okunan, muhtelif öğeleri anlamlı bir bütün halinde toplayan kelam demektir, (bk. burada, Kur'an mad.) O halde, vahyin, o arada Kur'an'ın şiirden üstünlüğü, söz güzelliğine ek olarak içeriğinin zenginlik ve tutarlılığında da yatmaktadır. Oysa ki, herhangi bir şiir, hatta en güzel şiir böyle bir nitelikten tamamen yoksun olabilir.

Hz. Muhammed, işaret ettiğimiz ölçüler içinde şiiri ve şairleri sevmiş ve övmüş, hatta İslam'ı tebliğ etmede onlardan yararlanmıştır. Ancak vahyi, şiirin asla ulaşamayacağı burçlarda tutmak ve nebiyi şairin üstüne çıkarmak da onun görevi idi. Putperestler sürekli bir şekilde onu sihirbazlık, kâhinlik ve şairlikle itham ediyorlardı. (37/36; 21/5; 52/30)

Kur'an, sergilediği söz güzellikleriyle şiire benzer bir etki bırakır. Fakat Kur'an'ı daha ileri boyutlarda dinler ve söz güzelliğinin büyüsünden biraz öteye geçerek ondaki muhtevanın isabet ve derinliğine ulaşırsanız şiir gözünüzde silinir. Anlarsınız ki, sizi benliğinizden koparıp ötelere, sonsuzluğa götüren tanımlanamaz etki ne şiir olgusundan gelmektedir ne de düz yazıdan. Gerçekten de Kur'an ne şiirdir ne de düz yazı. O, bu ikisinin de üstünde apayrı bir kelamdır.

ŞİRK

(yedek ilahlı din, Allah'ın yetkilerini Allah dışındaki güçlere veya kişilere vermek veya paylaştırmak, dine hüküm eklemek, riyakârlığı din hayatına sokmak)

Şirk, türevleriyle birlikte 150 küsur yerde geçer. Bunların çoğu fiil halinde (geçmiş ve şimdiki zaman kipleri) yer alır. Bu demektir ki, şirk insanlık bünyesinde, bir sürekli faaliyettir.

Şirke bulaşmış olana müşrik denir. (bk. burada, Müşrik mad.)

Şirk, şirket ve müşareket, Arap dilinde mülk ve saltanatta ortaklık anlamındadır. Bir şeyin, birden fazla kişiye aidiyetine de şirk veya müşareket denmektedir. (Râgıb, şirk mad.)

Din dilinde şirk, Allah'a, yani tek olan Yaratıcı Kudret'e zatında (sayı olarak) veya tasarrufunda (yapıp-etmelerinde) ortak tanımaktır. Başka bir deyimle, şirk: "Ulûhiyetin özelliklerinden birini bir başkasına tanımaktır." (Yıldırım, *Kur'an'da Şirk,* 285) Bu, açık ve şuurlu olursa açık şirk (eş-şirk el-celî), örtülü ve şuursuzca olursa gizli şirk (eş-şirk el-hafî) adını almaktadır. Râgıb el-Isfahanî (ölm. 502/1108) bu noktada Büyük Şirk-Küçük Şirk ayrımı yapar. Şöyle diyor Râgıb:

"Büyük şirk, Allah'ın ortağı olduğunu iddia etmektir ki, inkârın ve küfrün en büyüğüdür... Küçük şirk ise bazı iş ve fiilleri icra ederken Allah dışında kişilerin rızasını da hesaba katmaktır. Riyakârlık ve münafıklık bu cümledendir."

Her şeyden önce, "Şirk çok büyük bir zulümdür."(Lukman, 13) Zulüm, karanlık anlamında olduğuna göre şirk, tam bir karanlık, tam bir karmaşadır. Şirkin bu karmaşık yapısını daha iyi anlamak için Kur'an'ın şu ayetini hatırlamak yerinde olur:

"Allah'a ortak koşan kişi, gökten düşmüş de kendisini kuşlar kapışıyor veya rüzgâr onu uzak bir yere fırlatıp atıyor gibidir." (Hac, 31)

Şirk, varlık ve oluşun yaratıcı ilkesine ters düşmek olduğundan, ilkenin bir yaşatıcı olan insanı desteksiz, yolsuz ve yönsüz bırakmaktadır. Yaratıcı şuurla bağı kopan insanın varlıkla kaynaşması bozulur ve oluşun ahengiyle perdeleri uyuşmadığı için sürekli didiklenir ve yozlaşıp yabancılaşır. Bu yozlaşma öylesine ileri bir noktaya varır ki, şirk, insana öz evladını öldürmeyi bir meziyet olarak gösterebilir, (bk. 6/137) Böyle birisi, hep özleyen, fakat özlemini gidermek için başvurduğu çareler tarafından daha derin ayrılıklara itilen bir talihsizdir. Kur'an bu noktaya parmak basarken şöyle diyor:

"Gerçek dua yalnız O'na/hak davet yalnız O'nun için yapılır. O'nun dışında yalvarıp davet ettikleri ise onlara hiçbir şekilde cevap veremezler. Onlar, ağzına ulaşsın diye iki avucunu suya doğru açan ama suya ulaşamayan birinden başkasına benzemiyorlar. Küfre sapanların dua ve davetleri, şaşkınlığa dalmaktan başka bir işe yaramaz." (Ra'd, 14)

Bu ümitsiz çabalamanın temelinde, Yaratıcı Şuur'la çelişme vardır. Kur'an, kendine özgü üslûbu içinde bu noktaya da parmak basıyor:

"Hiçbir şey yaratmayan, bizzat kendileri yaratılmış olan şeyleri/kişileri mi ortak koşuyorlar?" (A'raf, 191)

Demek oluyor ki, şirk, Yaratıcı Kudret'in niteliklerini yaratılmışa vererek, oluşun yolunu tıkıyor. Yahut da, oluşun ortaya koyduğu ahengi bozup varoluş zevkini lekeliyor. Bu yüzdendir ki şu buyruk, Kur'an dininin, temel ilkelerinden biri olmuştur:

"Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez ama bunun dışında kalanı/bundan az olanı dilediği kişi için affeder. Allah'a şirk koşan, dönüşü olmayan bir sapıklığa dalıp gitmiştir." (Nisa, 116)

Şirkin yuvarladığı karanlık, insanda sonsuzun yerini alacak yapay istekler ve saplantılar oluşturur. Bu, tipik bir ödünleme mekanizmasıdır. Şirke saplananların kalplerine sürekli ve dinmez bir korku salınmıştır. (3/151)

Şirk, bütün bunlara rağmen, Allah'ın iradesi dışında vücut bulmaz. Çünkü tevhit iki irade ve iki kudrete izin vermez. İrade ve kudret tektir. Şirk, oluş diyalektiğinin karanlık ve dikenli yönüdür ama tek kudret ve tasarruf sahibinin iradesine rağmen varolmamıştır. Başka bir ifadeyle, Allah dileseydi, şirke yer bırakmayan bir oluş sergilerdi. (6/108, 148)

Kur'an, şirkin, Allah'ın sınırsız merhametine bağlı affın dışında kaldığını ifade eder. (4/48, 116) Bunun daha açık anlamı şudur: Şirk içinde bu âlemden ayrılanlar, Allah'ın affını bekleyemezler. Çünkü ilahî af, varlık ve oluştaki Yaratıcı ilkenin bir eylemidir. O ilkeye inanmayanın, o eylemden bir şey beklememesi gerekir. Nitekim şirk içinde öbür âleme geçenlere orada, rahmet ve bağış dilediklerinde şöyle denecektir.

"Gün olur, onları bir araya toplayıp hasrederiz. Sonra, şirke batanlara sorarız: 'Nerededir o bir şey zannedip durduğunuz ortaklarınız?" (En'am, 22; Ayrıca bk. 16/27; 28/63, 74; 50/52)

Şirk dışında kalan tüm günahların, Allah istediği takdirde, affedileceğini Kur'an açıkça bildiriyor. (4/41, 116) O halde, şirkten ve onun sonuçlarından kurtulmak sadece tevhidi kabul ve ikrar ile mümkün olmaktadır. Bundan doğal ve âdil bir sistem düşünülemez. Varlığını tek ve erişilmez saymadığı bir kudretten bir şey beklemek kimsenin hakkı değildir. Şirk, Yaratıcı'nın teklik ve eşsizliğini kabul etmemek veya kendini Yaratıcı'nın dengi, benzeri saymaktır. Ve Kudret bunu bağışlamıyor. Kudret'i kabul edip yanlışlar, isyanlar sergileyenler ise varlığını kabul ettikleri rahmet kaynağına sığınabilirler. O, dilerse onları bağışlar, dilerse cezalandırır. Ama ebedî kurtuluşlarını engellemez. (4/41, 116)

Kur'an'ın Allah hakkından sonra birinci sıraya koyduğu ana-baba haklarının düzenlenmesinde de şirkin tipik durumu farklı sonuçlara sebep oluyor. Kur'an'a göre, ebeveyne itaatsizlik, yalnız şirk hali söz konusu olduğunda makbuldür. (29/8; 31/13)

Şirkin bütün tahribi, açık şirkte olmamaktadır. Tam aksine, en dehşetli tahrip, Hz. Peygamber'in beyanlarına göre, gizli şirkten yani riyakârlıktan gelmektedir. İnsanoğlu açık şirki bir süre sonra yenebilmiştir ama gizli şirk hep yaşamaktadır ve yaşayacaktır. O halde, esas tevhit mücadelesi gizli şirke karşı olmalıdır. Açık şirk, Allah'a zatında, sayı bakımından ortak tanımak

olduğundan hem tespiti kolaydır hem de alt edilmesi. Ama gizli şirk, Allah'ın tasarruflarına kafa tutmak ve Allah'tan beklenmesi gerekeni başkasından beklemek olduğundan insanın iç dünyasında rahatlıkla saklanabilir, hatta insanın kendisi bile bunun farkında olmayabilir.

İnsan hayatında, bir insanın "Allah birdir, ortağı yoktur"demesini sağlamak, aynı insanın Allah'ın isim-sıfatlarından birinin tecellisine ters düşmesini önlemekten daha kolaydır.

"Allah birdir" diyen nice insan, rızkını elde etmek için şunun bunun hakkına tecavüzde bir beis görmez ve böylece, Allah'ın Rezzâk (rızık veren) sıfatının sergilediği tasarrufa kafa tutarak, farkında olmadan şirke düşer. Bu ikincinin hem tespiti, hem de tedavisi çok zordur. Bu yüzdendir ki, Hz. Peygamber, ümmeti adına açık şirkten değil, gizli şirkten endişe duymuş ve bunu çok ilginç ifadelerle ortaya koymuştur. Bir yerde şöyle diyor:

"Ümmetim adına en çok korktuğum şey Allah'a şirk koşmaktır. Ancak benim söylediğim, onların Güneş'e, Ay'a, puta tapmaları değildir. Benim korktuğum bu şirk, Allah dışındaki şeylerin hoşnutluğunu gözeterek ameller yapmak ve bir de gizli şehvettir." (İbn Mâce, zühd 21)

Gizli şirke değinen hadislerde dikkatler riyakârlık üzerine çekiliyor ve riya, gizli şirkin en yıkıcı görünümü olarak veriliyor, (bk. burada, Riya mad.)

ŞİRKE GÖTÜREN SEBEPLER

Kur'an'da Ulûhiyet konusunu inceleyen Prof. Suat Yıldırım, Şirke götüren sebepleri şöyle sıralıyor:

1. Düşünmemek (Sanı ve tahmine uymak, peşin hükümlü olmak),

2. Bilgisizlik,

3. Şüphecilik,

4. Antropomorfizm (Tanrı'nın insanlaşabileceğini kabul etmek),

5. Boş arzuları, basit duyguları ilahlaştırmak,

6. Kibir,

7. Gelenekperestlik ve taklit,

8. Baskı-zorlama,

9. Refahla şımarma,

10. Şeytan aldatması.

Yıldırım, geleneklerin şirke götürüşünü de şöyle veriyor:

"Geçmişleri taklit etmek, şirkin tarihî sebebi sayılabilir. Bu kısım, Kur'an'da üzerinde en çok durulan şirk âmillerinden birini teşkil eder. Antik çağda müşrik toplulukların çoğu, geçmişlerine olan saygılarını, atalarına tapma derecesine vardırmışlardı. Kur'an'ın ilk muhatapları olan müşrikler arasında, dar anlamda bir 'atalar kültü' görülmese bile, onlardan gelen her şey üzerinde, körü körüne titredikleri meydandadır. Kur'an'ın ısrarlı hücumlarına hedef teşkil eden zihniyetlerden biri de bu olmuştur. Bugün tecrübelerle öğrenilmiş gerçeklerden biridir ki, gelenekler, saçma bile olsalar, insan toplumları içinden kolay kolay uzaklaştınlamamaktadır. Bazen geleneklerin direnişi, fikirlerin mukavemetinden daha uzun ömürlü olmakta, düşünce tarzını değiştirmiş olmasına rağmen, bir çok kimse geleneğin gereğini yerine getirmeye devam etmektedir." (Yıldırım, *Kur'an'da Ulûhiyet,* 285-299)

Kur'an ve hadisin verileri dikkate alınarak, şirkin muhtelif türlerinden bahsedilmiştir. Biz, şirk konusunu bağımsız bir eserle ele aldığımız için burada bu kadarla yetiniyoruz. Bu konuda en değerli incelemelerden biri de İbnül Kayyım el-Cevziyye'nin *ed-Dâu ve'd-Devâ* adlı eseridir. (Özellikle bk. Sayfa: 229-250)

ŞÛRA

(karşılıklı görüşme, danışma,
görüş alma, danışma meclisi, oylama)

Şûranın kök anlamı, arı kovanından bal almak ve satılacak hayvanı pazarda dolaştırıp görüşe sunmaktır. Göstermek, tanıtmak, belirtmek anlamlarındaki işaret de aynı kökten gelir. Dilimizdeki müşavere, meşveret, istişare ve işaret kelimeleri de aynı köktendir. Bütün bu kelimelerde ortak yan, danışıp bilgi alma, görüşe başvurma, isabetli fikri bulmak için tartışmadır. Bu, günümüz terimleriyle konuşursak bir demokrasi sistemidir.

Kur'an, bizzat Hz. Peygamber'i de müşavereye çağırarak şûra sisteminin yaradılış düzeninde yer aldığını vurgulamıştır. Âli İmran 159. ayet Son Peygamber'e şöyle diyor:

"İş ve yönetimde onlarla müşavere et."

Bu ayet, merhamet, yumuşaklık, katılıktan kaçınma, bağışlama, af dileme gibi niteliklere de yer vermekte ve bunların şûra ilkesinin işlemesinde kaçınılmaz olduklarını, Kur'an'ın tanrısal üslûbu içinde göstermektedir.

Kur'an'ın insanında ve onun oluşturduğu toplum ve dünyada düzen, şûra üzere yürür. Şûra adını taşıyan surenin 38. ayeti bu evrensel ilkeyi şöyle koyuyor:

"Onların iş ve idareleri, kendi aralarında bir şûra iledir."

İslam tarihinde Hz. Peygamber devri istisna edildiğinde, iş ve yönetimin Kur'an'ın buyrukları yönünde gitmediğini söylemek bir borçtur. Hz. Peygamber'in hemen ardından yönetimi ele geçirmek için oyun ve entrikalar başlamış, bir süre sonra da Muaviye'nin hile, zehirleme ve kan dökme suretiyle elde ettiği idare, babadan

evlada bir Arap saltanatı haline gelerek Kur'an'ın denetiminden çıkmıştır. O günden bugüne kadar insanlık bu Kur'ansal şûra ilkesinin uygulandığını görebilmiş değildir.

Bütün İslam tarihi, bir saltanatlar kavgası görünümü arz eder. Bir kavga ki, baba oğluna, kardeş kardeşine, ana evladına acımamıştır.

İslam dünyası, cılız bir-iki deneme dışında, Kur'an'ın şûra ilkesini hâlâ ihlal eder bir manzara sergilemektedir. İslam dünyasında şûra ilkesinin yerini despot, ihtiras tutkunu liderlerin ve kadroların hegemonyası almış bulunuyor. Kur'an'ın insanı, bu hegemonya ve putlarını yere indirmedikçe, Kur'an'a fatura ettiği hiçbir iddia ve aktörlük kendisini sürünmekten kurtaramayacaktır.

Kuran, şûranın evrensel ilke boyutunu vermekte, şekil ve işleyiş yönüne dokunmamaktadır. Bu da, ilkeyi zaman ve mekân üstü kılmanın Kur'ansal yoludur. İlkenin yöntem yanı insana bırakılmıştır. Buna dayanarak diyebiliriz ki, Kur'an, yönetim şekli getirmiyor, yönetime hâkim olması gereken zamanüstü ilkeleri veriyor. İlkeler değişmez; şekil ve yöntem değişir.

Şûra bahsinin önemli sorularından biri, belki de birincisi şudur: Vahiy ile beslenip desteklenen Hz. Peygamber'in şûra ile emrolunmasının sebebi ve hikmeti nedir? Sebep şudur: Hz. Peygamber, vahiyle belirlenmeyen hususlarda içtihat ederek fikir yürütüp bir karara varmaya memur idi. İşte bu noktada, herhangi bir insan gibi şûraya başvurmak durumundaydı. Nitekim, onun hayatında bu tür meşveretler çok olmuştur.

Hz. Peygamberin vahiyle belirlenmiş hususlarda müşavere yoluna gitmesi ise ümmete yol göstermek, şûranın önemine ilişkin örneklik etmektir. O, vahyin el attığı konularda, vahyin buyruğuna aynen uymakla birlikte, yine de istişare edebilir. Ancak bu istişarede, o, alınacak kararın vahiy doğrultusunda vücut bulmasını mutlaka sağlar. Çünkü "Onlarla müşavere et" emri, mutlak emirdir. Hz. Peygamber buna uyar, ancak vahyin tespit ettiği hususları, istişare sırasında vahiyce belirlenen şekle getirmek üzere şûrayı yönlendirir.

Hz. Peygamber'in, "Bu konuda vahyin emri budur" diye kesip atma hakkı vardır. Ancak o, Allah'ın insanlara rahmetinin

bir eseri olarak bu yolu seçmiyor. Nitekim, şûrayı emreden Âli İmran 159. ayet geldiğinde o şöyle buyurmuştur:

"Allah ve Elçisi'nin müşavereye ihtiyaçları asla yoktur. Ancak Allah, bana müşavereyi emretmekle ümmetime rahmet göstermiştir. Şunu da bilin ki, benim ümmetimin şûra yolunu seçenleri, doğruyu ve iyiyi mutlaka yakalayacak, şûrayı terk edenleri de sürekli hata ve sapıklık sergileyeceklerdir."

Şûranın bireysel, toplumsal ve evrensel boyutları vardır. Bu boyutların her birinde şûra, zaman ve mekânın şartlarına göre işletilecektir. Burada Kur'an'ın istediği, işin esası olmaktadır ki o da, cumhuriyet ve demokrasinin işletilmesidir. Bunun yöntemi, şekli, yaşanan zamanın şartları dikkate alınarak insanlar tarafından belirlenecektir.

Şûra emri, ilim ve düşünce kadrolarının faaliyetlerinde, içtihadın bir işleyişi olarak yürür: Bunun sonunda da icma (fikir birliği) doğar. Vahyin açıkça belirlediği hususlarda şûra ve içtihat söz konusu olmayacağına göre, icma da değişkendir. İcma ile bugün varılan bir sonuç, yarın bir başka şûranın bir başka icmaı ile değiştirilebilir. Çünkü nass ile belirlenmemiş konularda, hükümlerin değişmesi esastır. Aksi takdirde hayatla çekişmeler başlar ve şûra emri etkisiz kalır.

ŞUKUR

Kur'an-ı Kerim'in temel kavramlarından biri olan şükür, isim ve fiil olarak 70'e yakın yerde geçmektedir. Kur'ansal bir terim olarak şükür, insanın kendisine ulaşan nimeti düşünmesi ve duyduğu memnuniyeti birtakım dış belirtilerle ortaya koyması anlamındadır.

Kur'an, Allah'ın sayısız nimetlerini kullanan insanın bu nimetlerin sahibini düşünmesini ve hizmetine verilen nimetlerden duyduğu mutluluğu birtakım davranışlarla ortaya koymasını şükür olarak anıyor. Türkçe'deki teşekkür ve şükran kelimeleri de şükür kökünden gelmektedir. Kur'an terminolojisinde şükrün karşıtı küfürdür ki, nimeti örtmek, unutmak ve görmezlikten gelmektir, (bk. burada, Küfür mad.)

Şükür, Allah'a imanın belirişlerinden biri olarak gösterilmektedir. O halde, şükür, ibadetin de esası, ruhu, özüdür. Kur'an, insanoğlunun tipik özelliklerinden birinin de nimetlere şükretmemek olduğunu söyler. İnsanların çok azının şükrettiğini ifadeye koyan ayetlerin sayısı 20 civarındadır. (Örnek olarak bk. 2/243; 10/60; 12/38; 40/61)

Şükrün nasıl yerine getirileceği meselesi de konunun önemli sorularından biridir. Şükrün Kur'ansal yapısını değerlendiren müfessirler, onun üç yolla yerine getirilebileceğini tespit ederler: Düşünce yolu, dil yolu, eylem yolu. Bunların ilki, nimetlerin sahibi olan Allah'ı düşünmek, ikincisi Allah'ı dil ile anmak, üçüncüsü de nimetlerin sahibi olan Allah'ın kullarını o nimetlerden yararlandırmaktır.

İslam ahlakında şükrün dile getirilişine, Kur'an'dan alınan bir deyimle, tahdisi nimet (nimetleri dile getirmek) denir. Duha suresi 11. ayetten kaynaklanan bu deyimin ifade ettiği esas anlam,

genel kanıya göre, sahip olduğumuz nimetlerden başkalarına da pay çıkarmaktır. Nitekim Kur'an, şükrü yerine getirmenin yolunun eylem ve hizmet sergilemek olduğunu açıkça belirtiyor. Sebe' suresi 13. ayet şöyle der:

"Şükür olarak eylem yapın. Fakat kullarım içinde şükredenler çok azdır."

Hz. Peygamber, "Allah, kuluna bir nimet verdiğinde onun eserini kulu üzerinde görmek ister" diyerek, şükrün bir söz ve düşünce olmaktan çok bir fiil olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Tahdisi nimetin en ileri ve ideal mertebesi, Bakara 219. ayette gösterilmiştir: Herkesin, ihtiyacından fazlasını kamu için infak etmesi, dağıtması. Biz, meselenin bu yanını, *Ebu Zer* adlı eserimizde ayrıntılarıyla incelemiş bulunuyoruz.

Şükürle hamdin karşılaştırılması da konunun dikkat çeken taraflarından biridir. Denmiştir ki, şükür çok geniş çerçeveli bir kavram olan hamdin içinde yer alır. (bk. burada, Hamd mad.) Ancak hamd yalnız dille yapıldığı halde, şükür fiille yerine getirilir. Ayrıca şükür mutlaka elde edilen bir nimet karşılığında yapılır. Oysaki hamd nimetin sahibine, nimet bize ulaşmasa da yapılmaktadır. Bunun içindir ki, hamdi, nimetin varlığına bakmaksızın, her hal ve şartta yaparız.

TAFSİL

(hükümleri ayrıntılı kılmak, sözü herkesin anlayacağı şekilde ayrıntılı kılmak)

Tafsilin aslı olan 'fasP kökünden kelimeler, isim ve fiil olarak 40 küsur yerde geçer.

Fasl ve fisal, Râgıb'ın beyanıyla, "aralarında mesafe oluşturmak üzere, iki şeyi birbirinden uzaklaştırmaktır. Hem eylemler hem de sözler için kullanılır. 'Hakla bâtılın fasl edilmesi, insanlar arasını hükümle fasl etmek' tabirleri bu kullanımlara örnektir. Kesin hükmü veren söze 'faslu'l-hıtab' dendiği gibi, 'fasl edici hüküm, fasl edici konuşma' tabirleri de kullanılır. Bebekle ona süt veren anne arasını ayırmaya da 'fisal' denmiştir." (Râgıb, *el-Müfredât)*

'Hükümle fasl etmek, öncelikle Allah'ın tasarrufudur. Hüküm O'nundur ve hükümle fasl edenlerin en hayırlısı (Hayru'l-Fâsılîn) O'dur. (6/57) Tanrı'nın hükümle fasl eylemi son hesap gününde de işleyecektir. O, kulları arasında o gün, tartıştıkları bütün meseleleri fasl eden hükmü verecektir. (22/17; 32/259) Ve o hükmün verildiği günde hiç kimsenin ne malı ne evladı ne de akrabası bir işe yarayacaktır. (60/3)

Fasl kavramıyla verilen en hayatî mesaj, Kur'an'ın sıfatlarından biri olarak kullanılan 'mufassal' kelimesinin içindedir. Kur'an, birçok niteliği yanında 'mufassal bir kitap'tır. Yani söylemek istediğini, muhatabının anlayacağı şekilde ayrıntılayan kitap. Mufassal Kitap'ın şu hitabındaki, geleneksel zihniyete tokat gibi inen beyana bakın:

"Allah size kitabı ayrıntılı kılınmış bir halde indirmişken, Allah'ın dışında bir hakem mi arayayım? Kendilerine kitap verdiklerimiz, onun, Rabbinden hak olarak indirildiğini biliyorlar. Sakın kuşkuya düşenlerden olma." (En'am, 114)

Mufassal Kitap, muhataplarına meramını öylesine güzel anlatabilen bir kelam harikasıdır ki, onun hükümlerini anlamak için başka bir hakem arayanlar kınanmaktadır. Ama siz bu mufassal

kitabı bin küsur yıl, kitlelerin tedebbürüne kapatırsanız bin küsur yılın ardından kitabın mufassallığını anlatmaya kalkanların durumu gerçekten yürekler acısı olur. Bin yıl boyunca anlamak için değil, anlamamak için okudukları bir kitabı, "Artık anlamak için okumanız gerekiyor" dediğinizde kıyametler kopmaktadır. Kitabın anlaşılmamasını isteyen Arapçı-Arapçacı çıkar simsarlarının, yuvalandıkları talan, haraç ve huruç izbelerinden sürekli biçimde şunu fısıldadığını unutmayalım:

"Allah'ın kelamını öyle herkes anlayabilir mi? Herkes anlayacak diye Kur'an tercüme edilebilir mi? Edilmelidir diyenler, Kur'an'ı ortadan kaldırmak isteyen sakalsız, bıyıksız reformistlerdir. Onlar dini yıkmak için böyle diyorlar. Eski, muteber, sarıklı, sakallı ulemamızdan böyle bir söz duyulmuş mudur? Bu reformcuları dinlerseniz ilhada düşer, dininizden olursunuz. Aman ha!!!"

Mufassal kitabı muğlak ve müşkil kitaba dönüştürüp muhatabı olan insanlığın tedebbürüne kapatmak isteyen Haçlı emperyalizm güdümlü engizisyon simsarlarının tezgâhı asırlardır ve bugün işte böyle çalıştırılmaktadır.

VAHYİN TAFSİL İŞLEVİ

Fasl kökünün tef'il kalıbına aktarımı olan tafsil, vahyin en hayatî işlevlerinden biridir. Tafsili olmayan bir kelam vahyin ürünü olamadığı gibi, tafsili olmayan bir tebliğ de vahyin mesajı olamaz.

Tafsîl, mutlaka olacaktır ve olmuştur ve mutlaka en ileri derecede olacaktır ve öyle olmuştur. İsra suresi 12. ayet, sözü, akledebilen her varlığın rahatça anlayacağı açıklıkta ve Kur'an'ı 'muğlak ve müşkil' ilan edenlerin suratına tokat vururcasına söylüyor:

"Biz, her şeyi, en ince noktalarına kadar ayrıntılı bir biçimde açıkladık." (İsra, 12)

Bu ayette sadece 'fassalnâ' (ayrıntıladık) fiiliyle yetinilmemiş, bir de 'tafsîlen' şeklinde mefûl-i mutlak eklenerek ayrıntılama eylemi pekiştirilmiştir. Bu demektir ki, ilahî ayetlerin muğlak ve müşkil olduğunu değil açıkça, ima yoluyla bile söylemek kat-

merli bir küfürdür. İlahî ayetlerin, herkesin anlayacağı şekilde ayrıntılandığını kabul etmemek, zayıf akıllı veya cahil olmakla izah edilemez. Böyle bir iddiada bulunmak için ya kötü niyetli olmak lazımdır yahut da büsbütün eşek...

Tafsil, her şeyden önce Cenabı Hakk'ın bizatihi faaliyetlerinden biridir. Ancak tafsil, sadece 'Ben'in bir eylemi olarak tanıtılmaz, 'biz'in eylemi olarak da öne çıkarılır. Yani Yüce Tanrı, tafsili, onurlandırmak için kendisiyle birlikte andığı diğer planların bir eylemi olarak da ifadeye koymaktadır. Her iki halde de hem geçmiş zaman hem de geniş zaman kipleri kullanılmıştır ve gösterilmiştir ki, tafsil sadece Kur'an döneminin değil, geçmiş zamanların da tanrısal bir eylemidir. Tafsili 'biz'in eylemi olarak veren ayetler onun ilim, düşünce, akıl işletme nasibi olanlara hitap ettiğinin altını çizmektedir. Tafsil, vahyin metinlerini, 'sevap almak' için telaffuz edenlere bir şey söylemez, onu tedebbür için okuyanlara bir şeyler verir. Şu beyyinelerdeki birkaç boyutlu ihtişama ve şu ilk ayetteki ilahî taahhüde bakın:

"Size ne oluyor da üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yemiyorsunuz? Zorda kalışınız dışında üzerinize haram kıldığı şeyleri bizzat kendisi size ayrıntılı olarak açıklamıştır. Birçokları ilimsiz bir biçimde kendi keyiflerine uyarak halkı şaşırtıyorlar. Hiç kuşkusuz, senin Rabbin, sınır tanımaz azgınları çok iyi bilmektedir." (En'am, 119)

Geleneksel miras, dışlanmış birkaç istisnaî mesai dışında Allah'ın bu açık taahhüdünü hiçe saymış, bir kenara koymuştur. Sanki bu ayet Kur'an'da yokmuş gibi davranılmıştır. Bu beyyinenin tartışmasız buyruğu şudur: Dinde bir şeyin haramlığı sadece ve sadece Allah'ın tespitiyle belirlenir. Ve o, haramlaştırmak istediklerini, kimsenin yorum ve aracılığına ihtiyaç bırakmayacak şekilde ayrıntılı biçimde bildirir. Kesin ve ayrıntılı yani açıkça anlaşılamayacak şekilde bildirilmemişse hiçbir şey haram ilan edilemez.

Şu ilahî tespit, sadece geleneksel dinci zihniyetin değil, geleneksel dindar zihniyetlerin de tuttuğu yolun tam aksini söylemektedir. O zihniyetler, birisi ifsat için, ikincisi ise iyi niyetle ama yanlış olarak, dini yapay haramlarla doldurmuş, bu konuda Hz. Peygamberi de Allah'ın ortağı konumuna getirip ona da birçok haram koydurtmuşlardır. Ne yazık ki bu noktada, dindar zih-

niyetler de Allah'ın yanında yer alma başarısını gösterememiş, çeşitli saiklerle dinciliğin yanında yer almışlardır.

Şu ayetleri, berrak bir vicdanla yeniden okuyalım:

"Güneş'i ısı ve ışık kaynağı; Ay'ı, hesabı ve yılların sayısını bilesiniz diye bir nur yapıp ona evreler takdir eden O'dur! Allah bütün bunları, şaşmaz ölçülere bağlı olarak yaratmıştır. Bilgiyle donananlardan oluşan bir topluluk için ayetleri tafsil edip ayrıntılı kılıyor." (Yunus, 5)

"Ayetleri tafsil edip birer birer gözler önüne serer ki, Rabbinize kavuşacağınıza açık seçik inanasınız." (Ra'd, 2)

Tafsili, 'biz'in eylemi olarak gösteren ayetleri de okuyalım:

"Bilgiden nasipti bir topluluk için ayetleri gerçekten ayrıntılı kılmışızdır." (En'am, 97; A'raf, 32; Tevbe, 11; Yunus, 5)

"İyice araştırıp kavrayan bir topluluk için ayetleri biz tam bir biçimde ayrıntılı kıldık." (En'am, 98)

"Biz, öğüt alan bir topluluğa ayetleri ayrıntılı bir biçimde açıkladık." (En'am, 126)

"Derin derin düşünen bir topluluk için ayetleri böyle ayrıntılı olarak veriyoruz." (Yunus, 24)

"İşte biz, aklını işletecek bir topluluk için ayetleri böyle ayrıntılı olarak sıralıyoruz." (Rum, 28)

Her şeyi hem bizzat kendisi hem de emrindeki planların faal güçleri böyle ayrıntılayan bir kudretin gönderdiği kitabın temel vasfı da ayrıntılı kitap (kitabı mufassal) olacaktır ve öyle olmuştur. Kur'an'ın bir 'Mufassal Kitap' olduğunu biraz önce gördük. Onun bu vasfı üzerinde duran beyyine sadece En'am 114 değildir. Şu beyyineler de, Kur'an'ın 'kitap' karakterinin omurgasındaki değerlerin en önemlilerinden birinin tafsil olduğunu bildiriyor:

"Elif, Lâm, Râ! Hakîm ve Habîr olandan bir kitaptır ki bu, ayetleri önce muhkem kılınmış, sonra ayrıntılı hale getirilmiştir." (Hûd, 1)

"Bilgi ile donanmış bir toplum için, ayetleri, Arapça bir Kur'an halinde ayrıntılı kılınmış bir kitaptır bu! Muştulayıcı ve uyarıcı olarak indirilmedir. Onların pek çoğu yüz çevirdi; kulak verip dinlemezler onlar." (Fussılet, 3-4)

Mufassal kitaptaki mufassallık, sıradan bir mufassallık değildir. Peki, nasıl bir mufassallıktır? A'raf 52. ayet, bu soruya verdiği cevapta, sadece tutarlı bilgilere sahip ayrıntılı bir kitabı değil, bilimsel-akademik anlamıyla da seçkin sınıflamalar sergileyen bir kitabı tanıtmaktadır ve o kitap, Kur'an'ın ta kendisidir. Kur'an'ın, indiği devir ve coğrafyadan çok, bilgi toplumunun kitabı olduğunu gösteren şu mucize beyyineye bakın:

"Yemin olsun ki, biz onlara, ilme uygun biçimde ayrıntılı kıldığımız bir kitap getirdik. İnanan bir topluluk için bir kılavuz, bir rahmettir o." (A'raf, 52)

Kendisini böyle tanıtan bu kitabı, mezarlıklarda sadece kelimelerini telaffuz ederek 'sevap almak' için okuyan bir kitlenin, ikiyüz metreye bir cami yapmayı bu kitabın dinini ihya saymasının yaratacağı ibret, dehşet ve hüsranın takdirini vicdanı çürümemiş insanlara bırakıyoruz.

TAFSİLİN AYRILMAZ PARÇASI: TEYSÎR

Teysîr ve teyessür, aynen teshil ve tesehhül gibi, kolaylaştırmak anlamındadır. Teshilin kökü olan suhulet Türkçe'de de özgün anlamında (kolaylık) kullanılmaktadır.

Tanrısal faaliyetlerin en önemlilerinden biri tafsil ise bir diğeri de teshildir. Allah'ın hem kolaylık hem de ayrıntı istediğini Kur'an bize gösteriyor, (bk. burada, Kolaylık ve Teklif madl.) Zulüm ve dehşet yayan İdris suretinde iblislerin hegemonyasında hayatı cehenneme dönen kitlelerin can yakan feryatları Kur'an'ın elbette ki meçhulü değildi. Onun içindir ki, Kur'an, muhatapları zorda kalmasın, Allah ile aldatan ve kendilerini Tanrı-kul arası yakınlaştırıcı diye lanse eden şirk zebanilerinin lanetli ellerine düşmesin, haraç ve huruç çetelerine boyun eğmesin diye hem tafsil edilmiş (ayrıntılanmış) hem de teshil edilmiş (kolaylaştırılmıştır) bir kitap olarak vahyedildi. Bu, bizim yorumumuz veya bazı ayetlerin iması değil, Kur'an'ın onlarca ayetle önümüze koyduğu açık ve temel gerçeklerden biridir.

Söylediğini anlatamayan kitap mucize kitap veya kelam harikası falan olamaz. Kur'an ısrarla ifade eder ki, o, söylediğini muhataplarına anlatan ve onları düşünmeye sevk eden bir kitaptır. Geleneksel din anlayışı (daha doğrusu dinci anlayış) Kur'an'ın bu tezini tersine çevirerek Kur'an'a mal etmiştir. Geleneksel teze göre, Kur'an büyük kısmıyla anlaşılmayan bir kitaptır. Anlaşılabilen küçük bir kısmı ise müşkil ve muğlak olduğu için sadece belli kişiler tarafından anlaşılabilir. Büyük kitlelerin ise Kur'an'ın herhangi bir yerini anlamaları mümkün değildir. Böyle bir hevese kapılmaları onların imanlarında bir zaafın göstergesidir. Onlar, Kur'an'ı, anlamak için değil, kelimelerini telaffuz ederek 'sevap' almak için okurlar. Gerisi onları ilgilendirmez. Geleneksel zihniyete göre, kitlelerin Kur'an'dan nasibi sadece kelimelerin Arapçasını telaffuzdur. Ve böyle olunca da onlar için Kur'an okumak, Kur'an'ın kelimelerinin Arapça telaffuzunu yerine getirmekten ibarettir. Ne dediği onları asla ilgilendirmez, ilgilendirmemeli. İlgilendiriyorsa bu bir iman ve takva zaafıdır.

Kur'an bunun tam aksini söyleyip istemektedir. Kur'an kendisinin telaffuzundan asla söz etmez ama tedebbürünü (ne dediğini anlayarak okumak) ısrarla gündeme getirir.

Ne dediğini anlamadan okumanın 'şeytanlaşmak' olduğunu söyleyen Kur'an (bk. burada, Ümniye mad.) muhataplarının okuduklarını anlamaları için kendisini hem tafsil etmiş hem de teshil etmiştir. Tafsili biraz önce gördük.

Teshil anlamındaki teysîr de Kur'an'ın temel kavramlarından biridir. Teysîrin kökü olan yüsr ve türevleri 40 küsur yerde geçer. Bu kullanımların bir kısmı, teysîrin, aynen tafsil gibi, Allah'ın faaliyetlerinden biri olduğuna vurgular yapar. O vurgular, hafiften altın vuruşa doğru yükselen vurgulardır. Ürepticidir, sarsıcıdır. Geleneksel dinci anlayışın bu mucizeler mucizesi kitap hakkında ne büyük yalanlar söylediğinin, onun müminleri olan kuşakları nasıl aldattığının ve neticede, insanlığa nasıl bir kötülük ettiğinin aşılamaz kanıtlarıdır. Yüce Tanrı, insanı yaratmış, onu donatmış ve onun önünde hayat yolunu kolaylaştırmıştır. Çünkü O'nun temel iradesi, temel vasfı ve temel tasarrufu kolaylaştırmaktır:

"Kahrolası insan, ne kadar da nankördür! Hangi şeyden yarattı onu? Bir spermden! Yarattı onu, ölçülendirip biçimlendirdi onu. Sonra, yolu kolaylaştırdı ona." (Abese, 17-20)

Bu temel tanrısal iradenin bir uzantısı olarak, Kur'an da kolaylıştırılmıştır. Ve mesela, Kur'an'ın Arapça indirilmesi, onun muhatabı olan kuşakların tanrısal mesajı rahatça anlamaları içindir. Geleneksel dinci zebanilerin iddia ettikleri gibi, halk kitleleri ne söylendiğini anlamasın, sadece kelimeleri telaffuz edip sevap beklesinler diye değil:

"Biz o Kur'an'ı; senin dilinle kolaylaştırdık ki, sakınanları onunla müjdeleyesin, inatçı bir kavmi de onunla uyarasın." (Meryem, 97)

"Biz, o Kur'an'ı senin dilinle/senin diline kolaylaştırdık ki, düşünüp öğüt alabilsinler." (Dühan, 58)

Evrensel-tarihsel gerçek bunu gerektirdiği, bu olduğu halde, tanrısal metinler üzerinde hegemonya kurarak halkı sömürmek isteyen ve bunu din perdesiyle örten onursuzluk ve ahlaksızlık timsali dinci zebaniler, gerçeği sakladılar, gerçeği bildiren beyyineleri saptırdı veya unutturdular. Bunu ilk kez yapan haham zebanileriyle ikinci kez yapan ruhban simsarlarını çok iyi tanıyan ve tanrısal vahyin son ürünü olan Kur'an, daha pekiştirici ifadelerle, hatta yeminli ifadelerle insanlığın dikkatini bir kez daha çekti. Hem de özene bezene! Sarıklı zebanilerin aynı kötülüğü yeniden sahnelemelerini önlemek istedi. Öyle ki, Kur'an'ın kolaylaştırıldığını yeminle ifade eden aynı ayet, bir surede tam dört kez tekrarlandı. Bir ayetin, kelimesi kelimesine tekrarının tek örneği biraz sonra vereceğimiz bu beyyinedir. Hem yeminin hem bu şekilde Kur'an'da bir benzeri bulunmayan bir tekrarın kullanılması gösteriyor ki, tanrısal kitap, kendisinin 'anlaşılmaz' olduğu yolunda asırlık kanaatler yaratan melunluğa çok ağır bir öfke duymaktadır. Şimdi o dört kez tekrarlanan mucize beyyineyi okuyalım:

"Yemin olsun ki, biz, Kur'an'ı öğüt ve ibret için kolaylaştırdık. Fakat düşünen mi var?!" (Kamer, 17, 22, 32, 40)

Kur'an'ın, bu kadar açık beyyinelerle insanlığın önüne koyduğu gerçeği saklayarak, insanlığın Kur'an'a çıkacak yolunu vuran, bilcümle dinci zebanilere dikkat etmeliyiz.

TÂĞUT

(ilahlaştırılmış azgın, Hristiyan kodamanı,
zalim-saldırgan kişi veya kişiler)

Tâğutun kökü olan tuğyan, türevleriyle birlikte (tâğut dahil) 40 civarında yerde geçer.

Bizzat tâğut kelimesi 8 kez geçmektedir.

Arap dili lügatlarında tâğut (tekili ve çoğulu aynı) için verilen anlamlar şunlardır: İlahlaştırılmış azgın, kâhin, büyücü, sapıklık öncüsü, Hristiyan kodamanı, saldırgan, zalim.

Tâğuta 'Hristiyan kodamanı' (onunla yan yana kullanılan cibt sözcüğünü ise Yahudi kodamanı) anlamı veren, Arap dilinin en büyük üstadı ve dilcilerin babası sayılan ve 231/846'de ölen İbnül-A'rabî'dir. Daha sonraki dilciler bu anlamı, Kur'an dilinin bu Mevâlî çocuğu (yani Arap asıllı olmayan köle) ölümsüz ustasından alarak tekrar etmişlerdir. (Mesela bk. 370/980'de ölen büyük lügat bilgini Ezherî'nin 'Tehzîbu'l-Lüga' adlı anıt eseri)

Na yazık ki, İbnül-A'rabî'nin dilbilimdeki dehasını bize tam gösterecek müstakil eserleri elimize ulaşamamıştır. Onun verdiği eşsiz tespitleri, kendisinden nakilde bulunan diğer meslektaşlarının eserlerinden öğreniyoruz.

538/1143'te ölen ünlü Türk müfessir Zemahşerî, Nisa 51'de geçen cibt ile Yahudilikteki kutsal gün sebt (Cumartesi günü) arasında irtibat görmektedir, (bk. Zemahşerî, *Esâsü'l-Belağa,* cibt mad.)

Tefsir âlimleri, sahabî müfessir İbn Abbas'tan başlayarak ve iniş sebebini de dikkate alarak, tâğutun, Nisa suresi 51. ayette Yahudi kodamanı Ka'b el-Eşref i amaçladığını söylemişlerdir ki

anlam olarak bu şer babasına çok uygundur. Aynı ayette geçen ve aslen Arapça olmamakla birlikte lügat itibariyle tâğutun anlamlarına yakın anlamlar taşıyan cibt ise yine müfessirlere göre, bir başka Yahudi kodamanı olan Huyey bin Ahtab'ı göstermektedir. Müfessir Taberî'nin ifadesiyle "bu iki kişi, iki cibt veya iki tâğut idi. Allah'a ve onun peygamberine isyanda Yahudi milletine öncülük etmekteydiler. Ama bunlar, aynı işi yapan başka Yahudi öncüleri de olabilir. Allah'ın bildirmek istediği, böyle bir ekibin bulunduğudur." (Taberî, *Tefsir,* 5/130-135)

İniş sebepleri, mesajı kayıtlamayacağına göre, tâğut ve onun benzeri olan cibt Kur'an dilinde, müfessir Râzî'nin işaret ettiği şu anlamı taşıyan sözcüklerdir:

"Bu iki kelime, şer ve bozgunculukta zirveye çıkmış kişileri ifade etmede âdeta sembol olmuş iki kelimedir." (Râzî, *Tefsir,* 10/133)

Kur'an; tâğutu, tuğyanı yaşayan ve yaşatan kişi ve kudret anlamında kullanır ve Allah'a imanın gerçek anlamına ulaşması için tâğuta karşı çıkmanın zaruretine dikkat çeker. (2/256) Nisa 51. ayet Araplardaki okuma yazma bilenlerin (aydınların) cibt ve tâğuta inandıklarını ve müminleri onlara inananlardan daha aşağı gördüklerini söyleyerek bunu kınıyor. Bu ayette tâğut, ruhsuz putlara ad olan cebte karşılık, ruh ve şuur sahibi put yani ilahlaştırılmış, putlaştırılmış insan anlamında kullanılıyor.

Arap dilcileri tâğutu, (dişil ve erkeği aynı) azgın, sınır tanımaz, Allah yerine kendisine tapılan, zulüm, cebir ve şiddet kullanan Firavun ruhlu, şeytan yaradılışlı varlık olarak mânâlandırmaktadırlar. Hayra engel olan tüm kişi ve güçlere de tâğut denmektedir. Tâğutun, görüneni yanında, görünmeyeni de vardır.

Tâğut daima akıl ve ruh sahibi varlıktan yani insandan olur. Putların tâğut olarak adlandırılmaları, onların tuğyanları ifadede birer vasıta olmalarındandır. Ve Allah'a karşı küfre sapanların dostları tâğuttur ve onlar, tâğut yolunda savaşırlar. (2/257; 4/76) Bunların belirgin özelliklerinden biri de, davalarının çözümünü, tâğuta havale etmeleridir; her zaman tâğutu hakem yaparlar. (4/60)

Tâğuta karşı çıkan ve ona uşaklık etmekten kaçınanlara sonsuz-

luk muştulan verilecektir. (39/17) Lanetlenen ve Allah'ın gazabına uğrayarak en iğrenç cezaya çarptırılanlar, domuz, maymun suretine çevrilecek, tâğutun uşağı kölesi haline getirileceklerdir. (5/60. Bu konuda bk. burada, Hayvana Döndürme mad.)

Şimdi, tâğutun kişiliğini, rolünü ve tavrını daha iyi tanımak için onun temel özelliği olan tuğyanı görelim.

Tuğyan, 'isyan ve günahta, sınır tanımayacak ölçüde ileri gitmektir. (Râgıb, tuğyan mad.) Fiziksel güçlerin normal sınırları aşacak şekilde faal hale gelmeleri de tuğyanla ifade edilebilmiştir. Mesela Kur'an, Nuh Tufanı sırasında suların köpürüp azmasını tuğyan kökünden bir fiille (tağa) ifade etmektedir. (69/11) Ne ilginçtir ki, suların tuğyanı ile boğulan Nuh devri zalimlerini Kur'an, 'zulme sapan, tuğyan edip azan' bir kavim olarak anmakta (bk. 53/52) ve insanın tuğyanını tabiatın tuğyanı ile cezalandıran varlık ve oluş ilkesine dikkat çekmektedir. Hakka suresi 5. ayet de, Semûd kavmi azgınlarının tâğıye ile helak edildiklerini söylüyor. Bu tâğiye de tuğyan kökünden türeyen bir isim olup tuğyan eden insanları cezalandırmak için Yaratıcı tarafından devreye sokulan tuğyan edici tabiat kuvvetlerini ifade etmektedir. Bu ayette cümle o şekilde düzenlenmiştir ki, tâğıye hem Semûd kavmini helak eden kuvveti hem de bu kavmin helakine sebep olan tavrı aynı anda ifade etmektedir. Bu üslûp harikasını dikkate aldığımızda, anılan ayetin tercümesinin şöyle verilmesi gerekir:

"Bunun üzerine Semûd, azgınlık yüzünden/azgın bir tabiat kuvvetiyle helak edildi." (Hakka, 5 Ayrıca bk. Şems,11)

Tuğyan, insanın tabiatında vardır. Kur'an vahyedilen ilk suresinin 6. ayetinde bu gerçeğin altını çizmiştir:

"İş öyle sanıldığı gibi değil; insan gerçekten azar." (Alak, 6)

Bu yaradılış gerçeğini veren ayetin ardından insanın tuğyanının temel sebebi gösteriliyor. Bu sebep, insanın kendisini hiç kimseye muhtaç olmayacak bir konuma gelmiş görmesidir. Tuğyan, insan egosunun, kendini ilahlaştırması, her şeyin, herkesin üstünde görmesi halinde tecelli ettiğinde doruk noktadır. Kur'an'a göre, bu doruk noktanın tipik temsilcisi, Firavun tiptir. (20/24, 43; 79/17)

Firavunlar medeniyeti bir tuğyan medeniyeti idi; batışları bu yüzden olmuştur:

"Ne yaptı vadide kayalar oyan Semûd kavmine? O kazıklar sahibi Firavun'a! Bunlar, ülkelerde azıp zulmetmişlerdi. Ve oralarda bozgunu çoğaltmışlardı. Bu yüzden Rabbin, üzerlerine azap kamçısını yağdınverdi." (Fecr, 9-13)

Ne ilginçtir ki, tuğyanın babaları olan Firavunların ezdiği İsrailoğullan, sonunda Firavun yolu olan tuğyana sapmaktan kurtulamadılar. Onların ilahî gazaba uğramalarına da bu sapma sebep oldu. (20/80-87)

Vahyedilen ilk ayetinde insanın azmasını gündeme getirerek baş düşmanının temel niteliğine dikkat çeken Kur'an, son surelerinde bu hedefi çok daha anlaşılır kılarak vahiy sırasıyla 92. sure olan Bakara'nın, 193. ayetinde onun zulüm olduğunu ifadeye koyacaktır. Tek düşman, zulüm ve zalimdir.

Kur'an, temel varoluş ilkelerinden biri olarak, şunu ısrarla belirtir: Bütün uygarlık ve saltanatların çöküşü azmak yüzündendir. Bu, daha çok, madde ve ondan kaynaklanan değerlere aldanarak azmaktır. Her çöküşün altında bu yatar. Nitekim, Nâziat suresi 37-38. ayetler tuğyan ile iğreti hayatı ve dünya nimetlerini ilahlaştırma arasında bağ kurmaktadır. Kur'an, buradan hareketle bize şunu öğretmiştir:

Bütün tâğutlar. paranın kulu, mülk ve saltanatın uşağıdır. Paranın kulu olmayan hiç kimsenin tâğut olması söz konusu edilemez. Paranın kullan, o esas tanrılarını ya cebir ve şiddet kullanarak elde ederler va mülkü saptırarak vahut da Allah ile aldatarak.

Tuğyana sapanların nihaî cezaları, bir tabiat tuğyanı olan ateşle verilecektir. Cehennem, tabiat kuvvetleri tuğyanının tipik ve çok güçlü bir belirişidir ve tuğyana sapan zalimlerin cezalandırılmasında en uygun yol, cehennemle ceza yoludur.

"Şu bir gerçek ki, cehennem bir gözetleme yeridir, tuğyana sapmışlar için bir dönüş/varış yeridir." (Nebe, 21-22 ayrıca bk. Nâziât, 39)

Böyle olduğu içindir ki, cehennem ehli, birbirlerini suçlarken sürekli şöyle konuşacaklardır:

"Seni tuğyana ben itmedim."

"Tuğyana sapmış bir topluluk idiniz, hadi görün sonunuzu." (50/27; 37/23, 31; 38/55-56)

Tuğyana sapmanın musallat edeceği denge bozukluğu insanı aldatır, kuruntu ve hayale esir eder. İnsan bu duruma gelince nefs egosunun oyuncağı olur ve karanlığı ışık, şapı şeker zannetmeye başlar. Kur'an bu noktaya dikkat çekerken, inkarcıları 'tuğyanları içinde oynayıp oyalanan gafiller' olarak tanıtır. (2/15; 6/110; 7/186;10/23)

Tuğyan çemberinde gaflet ziliyle oynayanlarda oluşan en öldürücü hastalık, ışığı ve güzeli gösteren her söz ve uyarının onlarda tuğyanın yoğunluğunu artırmaktan başka bir işe yaramamasıdır. Bu bir tâğut illetidir. Tâğut illetine tutulanlarda öğüt ve uyarı, beklenenin tam tersi bir etki yaratır; tâğutun zulüm ve dehşeti biraz daha artar. (5/64, 68; 17/60)

Tuğyan kavramının bu Kur'ansal yapısını gördükten sonra tâğutu kısa bir ifadeyle şöyle tanımlayabiliriz:

Tâğut, her devirde, Firavun ruhlu kişilerle, onların yardakçıları olan güruhun genel adı, cins ismidir.

KÜRESEL TÂĞUT PAKTLARI:
BAŞKAN, EŞBAŞKAN VE YARDIMCI TÂĞUTLAR

Anlaşılan odur ki, her devirde birden çok tâğut bulunur. Tâğutların kabile çapında, millet çapında olanları yanında bölgesel ve uluslararası olanları da bulunacaktır. Bunlar birbirlerinden habersiz olabilecekleri gibi, organize de olabilirler. İblisler parlamentosu (hizbu'ş-şeytan, evliyau'ş-şeytan) gibi birlikler, beraberlikler vücuda getirebilirler; aralarında hiyerarşik bir düzen kurulabilir, kaynaşmaya, birleşmeye gidebilirler.

Tâğutî sistemlerin her devirde baş tâğutları yanında alt tâğutları da vardır. Baş tâğut bunların efendisi, destekçisi, koruyucusudur. Günümüzde, alt tâğutlara 'eşbaşkan' deniyor. Yani tâğutların kimisi zulmün esas başkanı, kimisi eşbaşkanıdır. Baş tâğut olan zağarların alt tâğutları olan finolar, Kur'an tarafından günü-

müzdeki kullanıma tam karşılık olacak şekilde tespit edilmiştir: 'Abede't-tâğut' (tâğutun kulları, uşakları).

Mâide 60. ayete göre, abede-i tâğût, Allah'ın öfkesine çarpılıp lanetlenmiş maymunlardan, domuzlardan çıkar. Baş tâğutlar, bu fino-uşakların kendi muhitlerindeki zaaflarını, kinlerini, beklentilerini, makam hırslarını ve nihayet hıyanet tutkulannı bir biçimde okşayarak onları köle gibi kullanır. Böyle olunca da tâğutî sistemler, ilkeler, parlamentolar, paktlar, bölgeler geliştirilebilir.

İslam düşüncesinin yirminci yüzyılda doruğu kabul edilen Muhammed İkbal (ölm. 1938), emperyalist Batılıların oluşturdukları sömürü düzeninin temsilcilerinin vücut verdiği organizasyonu, İblisler Parlamentosu diye anmıştır. Aynen bunun gibi, Tâğutlar Parlamentosu deyimini de kullanabiliriz. Kur'an bu noktada evliyau't-tâğut (tâğutun dostları, görev arkadaşları, destekçileri) deyimini kullanıyor ki diğer tabirlerin tümüne zemin oluşturan bir tabirdir.

Kısacası, tâğut, Kur'an terminolojisinde, iblis-şeytan şer enerjisinin fiziksel güç ve birimler haline gelmesini, eyleme dönüşmesini gerçekleştiren insanî unsurdur.

TAĞYİR

(yaratılışı ve yaratılmışı değiştirme,
bir halden başka bir hale geçirme)

Tağyir, Kaamus mütercimi Âsım'ın güzel Türkçesi ile, 'bir nesneyi evvelki suretinden bozmak, bir âhara tebdil ve tahvil kılmak mânâsındadır.'

Türevleriyle birlikte 6 yerde geçen tağyir, 5 yerde olumsuz, bir yerde ise nötr anlamda kullanılmıştır. Kur'an, tağyiri öncelikle doğal yapıyı, doğal dengeleri bozup hayatın ve insanın ahengine zarar vermek anlamında kullanmaktadır. Bu anlamda tağyir, şeytanî bir faaliyet türüdür. Nisa 119 bu noktada bize, şeytanın Cenabı Hakk'a şöyle dediğini duyurmaktadır:

"Yemin olsun, onları saptıracağım, onları kuruntulara/hurafelere/anlamını bilmeden okumaya mutlaka iteceğim. Onlara mutlaka emir vereceğim de davarların kulaklarını yaracaklar; onlara muhakkak emredeceğim de Allah'ın yaratışını/yarattıklarını değiştirecekler."

Allah'ın yaratışını/yarattığını değiştirmeye hayvanların kulaklarınının yarılmasının örnek gösterilmesi, Kur'an'ın varlık yapıları, özellikle genler üzerinde oynamayı şeytanî bir işlem olarak gördüğüne kanıt sayılabilir. Kur'an'ın tağyirle ilgili beyanları dikkate alındığında genler üzerinde oynamanın, gıdaların (tohumların) genlerini değiştirmeyi de kapsadığı ortaya çıkmaktadır. Kur'an'a dayanarak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz:

insan hayatının cehennemîleşmesinin temel sebeplerinden biri, gıdaların/tohumların genetik yapılarının değiştirilmesi, yani, gıdalar üzerindeki tağyirdir. Kur'an, bu yöndeki teknolojiyi, insan mutluluğunu zehirleyen şeytanî bir yıkım mekanizması olarak görmektedir. Bu yıkım mekanizması, insanın mutluluk, nimet ve berekete dayanan medeniyetini tahrip etmekte ve insan hayatına 'korku ve açlık azabının elbisesini giydirmek'tedir. (bk. burada Sınâat)

Muhammed suresi 15. ayet aynı doğa değişmesini su üzerinden örneklendirmekte ve gıdalardaki doğal yapının korunmasını cennet hayatının varlığına kanıt olarak öne çıkarmaktadır:

"Sakınanlara vaat olunan cennetin durumu şöyledir: Orada, bozulmayan sudan ırmaklar; tadı bozulmayan sütten nehirler, içenlere lezzet sunan bir şaraptan nehirler, süzme bir baldan oluşan nehirler var. Ve orada kendileri için her türlü meyvenin yanında, Rablerinden bir de bağışlanma var."

Bu ayette tağyir sözcüğü yanında, onunla aynı anlamı veren 'âsin' sözcüğü de kullanılmıştır. Cennetin özelliklerinden biri de gıdaların, özellikle su ve balın tağayyürden uzak kalması yani 'âsin' olmamasıdır. Âsin, Kaamus çevirmeni Âsim Efendi'nin ifadesiyle: Tu'm ve levni (tat ve rengi) mütağayyir olmuş (tağyire uğramış) suya dinur.' Cennetteki sular ve ballar yani doğal gıdalar tağyirden uzak kalmış gıdalardır. Başka bir deyimle, cennetin özelliklerinden biri de 'âsin' gıdalardan arınmış olmasıdır.

Hayatın bu şekilde cehennemi bir çekilmezlik içine itilmesinin sebebi, insanın, kendi varlığındaki doğal dengeleri ve doğal yapıyı bozmasıdır. Bu bozulma vücut bulmadıkça Allah, insana verdiği nimet ve mutluluğu asla bozmaz:

"Allah bir topluma lütfettiği nimeti, o toplum birey olarak içlerindekini/birey olarak kendilerine ilişkin olanı değiştirmedikçe, değiştirmemiştir. Ve Allah, iyice işiten, gereğince bilendir." (Enfâl, 53)

Tağyir, insanın kötü halden iyiye geçmesi için de gerekli olabilir. Örneğin, bir tağyirle bozulan doğal yapı, yeni bir değişmeyle, yani yeni bir tağyirle (tağyirin tağyiri ile) eski haline getirilmedikçe dengeler yerine oturmaz. Ra'd suresi 11. ayet bu noktada en hayatî varoluş ilkelerinden birini ve Kur'an'a özgü bir diyalektiği ilkeleştiriyor:

"Gerçek şu ki, Allah, bir toplumun maruz kaldığı şeyleri, onlar, birey olarak içlerindekini/ birey olarak kendilerine ilişkin olanı değiştirmedikçe, değiştirmez. Allah bir topluma bir perişanlık dileyince de artık onu geri çevirecek bir güç yoktur. Ve onlar için Allah'ın berisinden koruyucu bir dost da olamaz."

Anlaşılan o ki, Kur'an, tağyir kavramıyla sürekli işleyen bir varoluş diyalektiğine işaret etmektedir. Bu diyalektikte, insan, bir şeyleri

bozmakta, sonra düzeltmekte, sonra tekrar bozmakta... Ve bu böyle devam edip gitmektedir. Yani tekâmül, boz-yap, yap-boz şeklinde devam eden bir süreçtir ki, bu süreçte her yeni sentez bir yap-boz veya boz-yap, tez-antitez olgusunun sürekliliğiyle gerçekleşir.

Ne var ki Kur'an, bu yap-boz, boz-yap sürecinde yaradılışın, uzayın ve doğanın temel dengelerine dokunulmamasını istemektedir. Şeytanın tağyirciliği kendisinin bir özelliği olarak öne çıkarması da gösterir ki, tağyir, genel çerçevesiyle Rahmani bir davranış değildir.

Şeytan, Âdem'e secde etmeyip isyan bayrağını çekince tanrısal huzurdan kovulmuş, lanetlenmişti. Bunun üzerine Tanrı'ya, insanı saptırma gücünde olduğunu, kendisine gerekli süre verilirse bu gücünü ispat edeceğini söylemiş, Tanrı da ona bu izni vermişti. Daha da ürpertici olanı, Kur'an'ın, şeytanın iddiasında başarılı olacağını açıkça bildirmesidir. Şeytan, istediği süre kendisine verildiğinde insanların büyük çoğunluğunu saptıracağına yemin etmişti. (Araf, 17) Bunu bildiren Kur'an, şunu da bildirmektedir:

"Yemin olsun, iblis onlarla ilgili sanısında isabet etti. İnananlardan bir topluluk dışındakiler ona uydular." (Sebe', 20)

Şeytana verilen izin, 'vakt-i mâlum'a yani belirlenen vakte kadardı. Bu vakit, Kur'an'ın açık ifadesine göre, 'insanların diriltileceği gün' yani kıyamet sonrası zamandır. Bakara suresi, 34-38, Araf suresi 11-19, Hicr suresi, 31-33. ayetlere bakılabilir.

Şeytanın tağyir bozgunculuğu doğal dengeleri bozdurmuş, uzayı ve yerküreyi zehirlemiş, gıdaların genleriyle oynayarak doğal gıdaları mahvedip gen modifiye-kanserojen gıdalarla insan neslinin yozlaşmasına yol açmış, nihayet, klonlama denen tasallut ve tahriple yaradılışın temel dengelerine tecavüz başlamıştır.

Şeytanın bu önemli arzusuna ulaşmış olması da göstermektedir ki, ona verilen süre dolmak üzere yani insanın yerküredeki ömrü bitmek üzeredir.

Yaradılışın değiştirilmesi bir âfettir:

Yaradılışın değiştirilmesine karşı çıkılırken, tağyirle hemen

hemen aynı anlama gelen tebdil sözcüğü de kullanılmaktadır. "Allah'ın yaratış ve yarattıklarında tebdil yoktur, olmamalıdır." Tebdil sözcüğünü kullanarak bu yasağı koyan Rum 30. ayet, fıtrat (yaradılışın temelleri) tabirini de kullanmıştır. Anlaşılan o ki, anılan ayete göre, tebdil, fıtratı bozmak ve yozlaştırmaktır. Şöyle deniyor:

"Sen yüzünü, bir hanîf olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata çevir. Allah'ın yaratışında/yarattığında değiştirme olamaz. Doğru ve eskimez din işte budur. Fakat insanların çokları bilmiyorlar."

Allah'ın isim-sıfatlarından biri de Fâtır olduğuna göre, fıtrat üzerinde oynamak. Allah'ın kudretine ortaklığa kalkmak gibi vahim bir cürettir. Bu demektir ki, tabiatın dengeleriyle oynamak, doğayı taciz ve tahribe uğratmak en vahim dinsizlik ve imansızlıklardan biridir. Hatta belki de birincisidir.

HAYVANLAR ÜZERİNDE ŞEYTANÎ DEĞİŞTİRME: KLONLAMA

Nisa suresi'nin 119. ayeti göstermektedir ki, şeytanın yozlaştırmasıyla gerçekleşecek olan yaradılışı bozma (tağyir), her şeyden önce büyük ve küçükbaş hayvanlar üzerinde başlayacaktır. Nitekim, klonlamanın koyunlarda başlatıldığını biliyoruz.

Nisa 119 ve devamı ayetlerde, bu yozlaştırmanın 'şeytana yandaşlık' olduğu, bu yandaşlığa teslim olanların cehenneme (doğal dengeleri ve ahengi bozulmuş bir hayata) mahkûm olacakları, teslim olmayanların ise cennetle (doğal hayatın mutluluklarıyla) ödüllendirilecekleri de ibret verici bir söylemle anlatılmaktadır.

Bu şeytanî yozlaşmayı şeytanın ağzından ihbar eden, yozlaşmanın akıbetini de gösteren ayetler, şeytanın tehdidiyle şöyle başlıyor:

"Yemin olsun, onları saptıracağım, onları kuruntulara/hurafelere/ anlamını bilmeden okumaya mutlaka iteceğim. Onlara mutlaka emir vereceğim de davarların kulaklarını yaracaklar; onlara muhakkak emredeceğim de Allah'ın yaratışını/ yarattıklarını değiştirecekler."

"Kim Allah'ı bırakıp da şeytanı yandaş edinirse açık bir hüsrana kesinlikle yuvarlanmış olacaktır. O, onlara söz verir, ümit verip hayal kurdurur, hurafeye/anlamını bilmeden okumaya iter. Şeytan, onlara bir aldanıştan başka hiçbir şey vaat etmez. Bunların varacakları yer, cehennemdir."

"İnanıp barışa/hayra yönelik işler yapanları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Sürekli kalacaklardır orada. Allah'ın şaşmaz vaadidir bu! Söz söyleme bakımından Allah'tan daha doğru ve tutarlı kim olabilir?" (Nisa, 119-122)

DOĞAYI KİRLETME BİR TAĞYİRDİR

Hz. Muhammed'e göre, doğanın dengelerini bozanlar, Allah'ın lanetine müstahak hale gelirler. Hayatı boyunca, lanetlemeye hep karşı çıkmış, "Lanet olsun!" tabirini parmakla sayılabilecekten daha az kullanmış bir peygamber, yerkürenin doğal dengelerini bozanlar için şunu söylemekten çekinmemiştir:

"Yerkürenin belirgin alâmeti olan değerleri/işaretleri/yeryüzünün olmazsa olmazlarını yozlaştırıp bozanlara Allah lanet etsin!" (Zehebî, *Kitabu'l-Kebâir ve Tebyînu'l-Mahârim,* 148)

Hz. Peygamber, burada, dokunulmamasını istediği değerleri ifade ederken 'menâr' ve 'tuhûm' sözcüklerini kullanmıştır.

'Menâr', ışık noktası, ışıkla ilgili sınırlar ve Kaamus'un ifadesiyle, 'işaret noktaları' demektir ki, biz bunu 'yeryüzünün olmazsa olmazları, belirgin nitelikleri' diye tercüme ettik.

Tekili ve çoğulu aynı olan 'tuhûm', lügat anlamıyla, 'iki toprak parçasının arasını belirleyen sınır' demektir. Bu kelime de, 'bir şeyin nitelikleri, olmazsa olmazları' anlamında kullanılmaktadır. Büyük dil bilgini Fîrûzâbâdî (ölm. 817/1414), Kaamus'ta bu kelimenin 'murad edilen, gönülden istenen şey' anlamı taşıdığını ifade etmiştir. Biz bu ifadeye dayanarak, tuhûm sözcüğünü 'olmazsa olmazlar' diye Türkçeleştiriyoruz.
Kur'an, evreni teosantrik (Tanrı merkezli) bir yapı olarak tanıtırken şöyle diyor:

"Her şey Allah'ı tespih eder, ama siz bunu fark edemezsiniz." (İsra,

44) Buradan hareket eden sûfî düşünce, tüm varlıklara, özellikle yaş bitkilere saygılı davranmıştır. Çünkü onlar ibadet halindedir. Hem de riyasız, ivazsız bir ibadettir onlarınki...

Ağaçları kesip yerine duvar dikerek orada 'ibadet' edeceğini öne süren zihniyete sormak lazım: Sen ne yaptığını sanıyorsun? İbadetine riya karışmayan bir ibadet arkadaşını yok edip ibadetine bin türlü riya karıştıran insanı öne çıkarıyorsun. Bu akıl işi midir?

Kur'an, resmî mabetsiz bir dünya isterken ne yaptığını çok iyi biliyor. Çünkü esas mabet, dini, mabet yapmaktan ibaret görenlerin, mabet yapmak için tahrip ettikleri tabiattır. Esas mabedi yıktıktan sonra yerine hangi mabedi koyacaksınız?

Din dilini bilim diline çevirirsek ne görüyoruz? Başka bir deyişle Kur'an'ın altını çizdiği genel ve doğal tespih faaliyeti nasıl işliyor? Bu işleyişin burada sadece küçük bir boyutuna değineceğiz. Bu, doğadaki karbon faaliyetidir.

Karbon dioksit (C02) hayatın, özellikle insan hayatının işleyişi sırasında çıkardığı birinci derecede gazdır. Bir zehirdir. Ama hayat öyle düzenlenmiştir ki, bu zehir, hayatın başka bir faaliyetinde gıda olarak kullanılıyor. Karbon dioksit, bitkilerin büyümesinde kullanılıyor. Bitki, karbon dioksiti emip (yiyip) yerine oksijen veriyor. Ormanların yiyemediği karbon dioksit ise okyanuslar tarafından emiliyor.

Ama bu bir yere kadar ve dengelerin korunduğu bir dünyada işliyor. Dengeler bozulunca ne yeşillik bu görevini yapabiliyor ne de sular. Ve anarşi, kaos, felaket başlıyor. Sebep, insan. Sadece ve sadece insan. Kur'an, sadece insanın işlediği bu kozmik cinayeti bakın nasıl tanıtıyor:

"İnsanların ellerinin kazanmış oldukları yüzünden denizde ve karada bozgun çıktı. Allah onlara, yaptıklarının bir kısmını tattırıyor ki, geri dönebilsinler." (Rum, 41)

Bilimin söylediklerine bakalım:

"İnsanoğlu, atmosfere her yıl, 6.5 milyar tonu fosil yakıtlardan, 1.5 milyar tonu da yeşilliğin tahribinden kaynaklanmak üzere toplam-

da yaklaşık 8 milyar ton karbon dioksit yüklüyor. Bu toplamın yansından biraz azı, gezegeni ısıtmak üzere atmosferde kalıyor..."

"Ormanın her hektarı, atmosferi yılda yaklaşık iki ton karbondan arındırıp sera etkisiyle ısınmayı önlemeye katkıda bulunuyor..." (Tim Appenzeller; National Geographic, Şubat 2004)

Tabiat ananın şefkati burada da kalmıyor. Tabiat ana, insanoğlunun azgın tahriplerine karşı insanı insandan korumak üzere yeni tedbirler de alıyor. Küresel ısınma artıp karbon emme sistemi zayıfladığında, "artan ısınma, karbon emen ağaçların büyümesini hızlandırarak sıcaklık artışını yavaşlatmaya yardımcı oluyor." (Aynı kaynak)

Ne var ki, dengelerin büyük oranda bozulması gezegenimizi tabiat ananın artık çare bulamayacağı bir yere götürebilir. Örneğin, ısı artışı belli bir noktayı geçince- ki şu anda o noktayı geçmiş bulunuyor- Kuzey Kutbu'ndaki yeraltı buz tabakaları erimeye başlıyor ve dengeler bozuluyor. Denge bozulmasına doğanın cevabı sert oluyor: Eriyen buz tabakalarında tutulan karbon açığa çıkıp atmosfere yayılıyor. Yapılan hesaplara göre, bu çözülme sürüp giderse atmosferdeki karbon oranında yüzde 25 artış olacaktır. Bunun ne anlama geleceğini iyi düşünmek gerekiyor.

Öte yandan, kirlenen okyanusların emdiği karbon miktarında da düşmeler başlamıştır.

Şimdilerde, karbon emen yapay alanlar yaratılması üzerinde duruluyor. Örneğin, karbon dioksitin, sıvılaştırılarak yeraltına, okyanuslar altına pompalanması düşünülüyor. Ancak o zaman da bunun yeraltındaki sulara ve okyanuslar altındaki hayata vereceği zarar gündeme geliyor. Yani dengelerin bozulmasının her hal ve şartta bir 'günah faturası' olacak ve bunu, günahın faili insan ödeyecek.

"Ağaçlar ellerinden geleni yapıyor ama yanıp sönen kırmızı ışık (alarm işareti) günden güne daha yükseğe çıkıyor." (Aynı kaynak)

Karbon dioksit zehirinin büyük kısmı, ormanlarla okyanusların oluşturduğu karbon kuyuları tarafından emiliyor. Ormanlar, tanrısal lütfün en tipik göstergeleridir.

En şefkatli anne, ormanlardır. Ormanlar yani yeşillik, karbon dioksitimizi emip bizi kurtarmakla kalmıyor, emdiği zehirin karşılığında bize oksijen hediye ediyor. Okyanuslar, yani su ise karbon dioksiti emmekle yetiniyor; yerine oksijen veremiyor.

Anlaşılan o ki, karbon dioksiti emen karbon kuyuları (ormanlar ve sular), işlevlerini bir biçimde yitirdiğinde dünya zehirlenecek ve gezegenimizin ısı dengeleri altüst olacak. Karbon kuyularının işlevlerini yitirmelerinin başlıca sebebi ise küresel ısınmadaki artış ve bu artışın yarattığı denge bozulmasıdır.

Gezegenimizde karbon yani zehir düzeyi son iki yüz küsur yıl içinde yüzde otuz artmış bulunuyor.

TÜRKİYE'DE DOĞA TAHRİBİ

İnsan merkezli her düşünce, insanlığın bugünkü en ölümcül problemini, doğanın tahribiyle yaratılan küresel âfetler olarak görür ve bu tahribi yaratan azgınlık ve doymazlıkla mücadeleyi bir insanlık ödevi sayar. Türkiye'nin de en büyük problemlerinden biri, doğanın tahribiyle vücut bulan çölleşme, ısınma, doğal gıdalardan yoksunluk ve canlı türlerinin tükenişi sürecine giriştir.

Bugün insan haklarının en hayatî olanı 'çevre hakkı'dır. Temiz bir çevreye yani havası, suyu, bitki örtüsü kirletilip tahrip edilmemiş bir doğaya sahip olmak, artık insan haklarının ilk telaffuz edilen maddesi haline gelmiştir. Uluslararası hukuk metinleri 'çevre hakkı' kavramına yoğun biçimde yer vermeye başlamışlardır.

Türkiye'de siyasetin en hayatî hizmeti, doğa tahribini ve bu tahribin besleyici unsurları olan düzensiz kentleşme, ormanların talanı, denizlerin kirletilmesi, su kaynaklarının israfı gibi büyük felaketlerle mücadele olmalıdır. Ne yazık ki, çok partili hayatın başladığı günden beri siyaset bunun tam tersini yaparak Türkiye'deki doğal kaynakları, doğa imkân ve güzelliklerini, ormanı, suyu mahvetmiştir.

Türkiye'deki doğa tahribinin, namıdiğer, betonlaşmanın öncü günahkârı, ne yazık ki, devlettir. Saygın diplomat ve devlet adamlarından Kâmran İnan bu gerçeğe şöyle parmak basıyor:

"Beton salgınına devlet seyirci kaldı, belediyeler yardımcı oldu. Önce kamu kuruluşları, anayasaya, hukuka aykırı olarak sahillerin en güzel yerlerini parselledi, tel örgüler çekip beton dinlenme tesisleri yaptı. İsviçre'de bahçenizdeki ağacı izinsiz budayamaz, kesemezsiniz..." Türkiye'de ise baltanın girdiği her yerde her ne varsa beton uğruna mahvedilmiştir. Bu mahvedişin itici gücü, çıkarcılıktır. Türkiye'de doğa tahribi en büyük ve en verimli rant aracıdır. Bu rantın devşirildiği kurumlar ise belediyelerdir. Rant belediyeciliğinde en öne geçenlerin, ikibinli yıllardan itibaren belediyelerde egemen olan dinci siyasetler yani Allah ile aldatan siyaset ekipleri olması ise ayrı bir ibret noktasıdır.

Gerçekten de Türkiye'de doğayı tahrip eden hırsların baş temsilcileri içinde Allah ile aldatan dinci ekipler belirgin bir yere sahip bulunmaktadır. Doğayı tahrip edenleri cezalandırmak şöyle dursun, ünlü 2B yasasıyla orman talancılığını ödüllendirmeye kalkmak, Allah ile aldatma siyasetlerinin zirvesini temsil eden dinci ve emperyalizmle işbirlikçi bir parti tarafından sahnelenmiştir.

Nerede din nutukları, nerede bu doğa tahribine yönelik icraat! Türkiye'de din hiçbir zaman doğanın korunması için kullanılmadı, tam tersine, doğa tahribine yönelik söylem ve eylemlerin büyük bir kısmı sürekli Allah ile aldatma edebiyatıyla maskelendi. Oysaki İslam'ın doğayı korumaya ilişkin girişimlerinin en etkilileri, tarihin en büyük doğa koruma eylemleri olarak kayıtlardadır. Ne yazık ki, dinin insanlığın derdine deva olacak bütün söylemleri gibi bu söylemi de tozlu kitaplara hapsedilip devre dışına çıkarılmıştır. İşte çok anlamlı ve çarpıcı bir tanesi:

Büyük İslam tarihçisi Belâzürî ve büyük hadis bilgini İbn Hanbel'in verdikleri bilgiye göre, Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde orayı 'harem' yani dokunulmaz bölge ilan etti. Bunun anlamı şuydu: Ağaç kesenler cezalandırılacak, bunların, ağaç kesiminde kullanılan suç aletleriyle giysilerine el konulacaktı. (Belâzürî; Fütûhu'l-Buldân, 11; İbn Hanbel, 4/141)

Tarihte eşine az rastlayacağımız bu 'doğa koruyucu icraat'ın önderi olan Peygamber'in giysisinden saçına-sakalına kadar her şeyi dinleştirildi ama bu icraatını Müslüman halka duyuran tek din söylemine rastlanmadı.

TAHRİF

(bozup değiştirme, yozlaştırma)

Tahrif sözcüğünün kökü olan harf, 'uç, kenar, kıyı' anlamındadır. Klasik Arapça'da kullanılan 'harf üzerinde olma', kenarda-kıyıda durup duruma bakmak, gelişmelere, havaya göre tavır belirlemek demektir ki, Kur'an bu tavrı, kişiliksizliğin, imansızlığın bir belirtisi olarak eleştirmektedir, (bk. 22/11)

Tahrif, bir şeyi, bir uçtan öteki uca eğmek, bir şeydeki kutupları değiştirmektir ki bunun sonuç anlamı, bir şeyin istikametini bozup gayesini saptırmaktır. Kur'an da tahrifi bu son anlamda kullanmaktadır.

Kutsal metinler tarihinde tahrifin baş suçluları Yahudi din bilginleri, hahamlardır. Onlar, kutsal metinlerdeki tahriflerini, kendi çıkarlarını kutsala fatura etmek için, kelimeler üzerinde oynayarak yaparlar. Kur'an şöyle diyor:

"Şimdi siz bunların size inanmalarını mı umuyorsunuz? Bunların içlerinden bir fırka vardır ki, Allah'ın kelamını dinliyorlar, sonra onu, akletmelerinin ardından, bilip durdukları halde tahrif ediyorlardı." (Bakara, 75)

"Yahudilerden öyleleri var ki, kelimeleri yerlerinden kaydırırlar; din içinde sövgüler üreterek, dillerini eğip bükerek: 'Dinledik, isyan ettik; dinle, dinlenmez olası, davar güder gibi güt bizi' derler. Eğer onlar, 'Dinledik, boyun eğdik, dinle, bak bize!' demiş olsalardı, kendileri için daha hayırlı ve daha yerinde olurdu. Fakat Allah, küfürleri yüzünden onlara lanet etmiştir. Çok az bir kısmı hariç, iman etmezler." (Nisa, 46)

"Sonunda, verdikleri ınisakı bozdukları için onları lanetledik de kalplerini kaskatı yaptık. Kelimeleri yerlerinden kaydırıyorlar.

Öğütlenmek üzere çağırıldıkları şeyden nasiplenmeyi unuttular. İçlerinden çok azı hariç, sen onlardan hep hainlik görürsün." (Mâide, 13)

"Yahudilerden bazıları yalancılık etmek için dinlerler; huzuruna çıkmamış olan başka bir topluluk için dinlerler. Yerlerine oturmuş kelimeleri, yapılarını bozup değiştirirler. 'Size şu verilirse alın, eğer o verilmezse çekinin.' derler." (Mâide, 41)

Başını Yahudi hahamların çektiği kutsal metinleri tahrif tutkusu, semitik dinlerin kök kurumu olan İsrailiyât'tan yayılarak tüm Hristiyanlığı ve daha sonra da tüm İslam mirasını baştan başa sarmıştır.

İSLAM DİNİNDE VÜCUT BULAN TAHRİF

Biz Müslümanlar, şunu sürekli tekrarlarız: "Yahudilik ve Hristiyanlıkta büyük tahrifler olmuştur ama İslam'da tahrif yoktur, olmamıştır. Çünkü eski dinlerin kutsal metinlerinin aksine, Kur'an, Tanrı'nın korumasına alındığından hiç kimse tahrifat yapamamış, hatta buna yeltenememiştir..."

Bu söylem, Kur'an için doğrudur. Ancak bir doğru daha vardır: Bu söylem Kur'an için ne kadar doğru ise İslam dini için o kadar yanlıştır. Sözün tam doğrusu şudur:

Kur'an'da hiçbir tahrifat yapılamamıştır, yapılamaz ama İslam'da büyük tahrifatlar yapılmıştır ve yapılmaya devam edilmektedir. Dinler tarihinin en büyük tahrifata maruz kalan dini, İslam'dır.

Dini tahrif edenler, Kur'an'daki 'tahrifattan korunmuşluk'u kitaptan dine kaydırarak, yaptıkları kötülükleri saklamaktalar. İslam'daki büyük tahrifatı iyi niyetle görmek istemeyenler ise tahrifatçı geleneğin öncülerine farkında olmadan örtülü bir destek vermekteler.

Kur'an'da tahrif yapılamadı, yapılamaz. Din tahrifçiliği geleneği, bunu bildiği için İslam'daki tahrifatı rahatça yapmak üzere, İslam'ı Kur'an'ın elinden aldı. Kur'ansızlaştınlan, başka bir deyişle kitapsızlaştırılan İslam, tahrifin her türüne açık hale getirildi ve Kur'an'a rağmen tarumar edilip tanınmaz bir şekle sokuldu. Şimdi,

tarihin bu en büyük tahrifat ve tahribatını, alt başlıklar vererek inceleyelim:

1. İslam'ın Kur'an dışına çekilmesi veya kitapsızlaştırılması,

2. Hadis adı altında uydurulan sözlerin Kur'an'ın yerine geçirilmesi.

Bu tür tahrifin nasıl işlendiğini ve boyutlarını anlamak için bu eserin 'Hadis' ve 'Sünnet' maddeleri okunmalıdır.

3. Kur'an'ın Tevratlaştırılması, İncilleştirilmesi veya İsrailiyât denen Yahudi-Hristiyan mitolojisinin, tefsirlere sokularak Kur'anlaştırılması,

4. Tasavvufun Yahudi, Hristiyan ve Hint mistisizmlerinin istilasına uğratılarak İslam'ın ruhsal hayatının yozlaştırılması,

5. Siyasal çıkarlar uğruna Haçlı emperyalizmle kurulan işbirliklerini dokunulmaz kılmak için 'dinler arası diyalog' adı altında İslam'ın esası olan zulme karşı çıkış ruhunu söndürerek bu dinin, emperyalizmin güdümüne verilmesi,

6. 'İslam'ı şiddet ve terörden arındırma' yaftası altında, Müslümanların emperyalizm ve sömürüye mukavemet bilincini kırarak emperyalizmin hizmetinde çalışan 'Ilımlı İslam' adlı yeni bir din oluşturulması.

Bütün bu tahrifler, esasında 'insanın fıtrat vicdanı' olan Kur'an'ın getirdiği dini 'şeytanın aldatma afyonu'na dönüştürdüler. Yani İslam, vicdan olmaktan çıkıp afyonlaştı. Bu afyonun 'din adamı, salih ulema' vs. adlarıyla sahneye sürülen bezirganlarına, Kur'an, 'şeytan evliyası' diyor ve onları, en yakın dostlarını katletmekle seçkinleşen zehirli örümcek ankebûta benzetiyor. (Ayrıntılar için bizim *'Kur'an Açısından Şeytancılık'* adlı eserimize bakılmalıdır.)

TAKVA

(sakınmak, tanrısal iradeye ters düşen
şeylerden sakınmak, korunmak)

Takvanın kökü olan 'vikaaye', türevleriyle 250 küsur yerde geçmektedir. Bunların 17'si doğrudan takva kelimesi, 49 tanesi de takvayı sıfat edinen kişiyi ifade eden 'muttaki' sözcüğüdür. Diğer kullanımlar ise değişik isim ve fiil türevlerdir. Takva ve akrabası kelimelerin türediği kök olan 'vikaaye, bir nesneyi sakınmak, ondan türeyen 'ittika' ise bir nesneden sakınmak demektir. Aynı kökten türeyen 'tüka' ve 'takva' da sakınmak anlamındadır." (Fîrûzâbâdî; *el-Kaamusu'l-Muhît*, vikaaye mad.)

Kur'an dilinin büyük ustası Isfahanlı Râgıb (ölm. 502/1108) takvayı hem dil açısından hem de din literatüründeki kullanımı açısından tanımlamıştır: Dil açısından "takva, bir şeyi kendisine sıkıntı ve zarar verecek şeyden korumaktır." Dinsel anlamda "takva, benliği, korkacağı sonuçtan korumak, sakındırmaktır." Râgıb, dinsel gelenekte takvanın şu anlamda belirginleştiğini de ekliyor: "Benliği, günaha düşürecek şeyden koruyup sakındırmaktır." (Râgıb; *el-Müfredât,* vikaaye mad.)

Hangi lügatten ve hangi dil ustasından yola çıkarsak çıkalım, takvanın ve onunla aynı kökten gelen sözcüklerin hiçbirinde, geleneksel zihniyetin iddia ettiği gibi, 'korkmak, korkutmak veya korku' anlamı yoktur.

'Korkulacak şeyden sakınmak' başkadır, 'korkmak' başkadır. Birinci anlamdan yola çıktığınızda dine, Allah'a ve insana bakışınız başka olur, ikinci anlamdan hareket ettiğinizde başka olur. İkinci anlama göre, Allah bir korku ve dehşet nesnesidir, birinci anlama göre ise bir sakındıran, koruyan, acıyan ve uyaran kudrettir. Bunların ikisinin aynı kapıya çıktığını söylemek ise bilimdışılığın yanı sıra inatçılık, şiddetçilik ve ufuksuzluktur. Dini ve Allah'ı dehşet odağı haline getiren bir yanılgıdır.

O halde, Kur'an'daki takva ve ittika tabirlerini 'Allah'tan korkmak' (doğrusu: Allah'ın iradesine ters düşen şeylerden sakınmak), müttakî tabirini 'Allah'tan korkan' (doğrusu: Allah'ın iradesine ters düşen şeylerden sakınan), "İttekuunî" tabirini "Benden korkun!" (doğrusu: Benim irademe ters düşen şeylerden sakının) şeklinde tercüme etmek, temelden yanlıştır, Kur'an'ın ruhuna ve mesajına aykırıdır. İtiraf edelim ki, geleneksel tabuların kahrı altında yıllarca inlemiş kuşaklar olarak hepimiz bu hataları işledik. Şimdi artık Allah'tan af, insanlardan özür dileyerek gerçeği söyleyip yazmak, duyurmak borcundayız. Aksi halde, esas sakınılması gereken şeylerden sakınmadığımız için Allah katında çok kötü sonuçlarla yüz yüze geleceğimiz kuşkusuzdur.

Dini ve Allah'ı korku aracı haline getiren geleneksel korkucu din anlayışı, bilimsel açıdan da hata işlemektedir. Bu hatanın en yaralayıcı görünümü ise Hucurât suresi 13. ayetteki kozmik-evrensel ilkenin Türkçeleştirilmesi sırasında dikkat çekmektedir. Orada Cenabı Hak şu ilkeyi koyuyor: "İnne ekremeküm indellahi etkaaküm." Yani "Allah katında en değerliniz, en asil olanınız takvada en ileri olanınızdır." Şimdi, takva kelimesi, gelenekçiliğin din anlayışına göre ve şiddet yanlısı bir yorumla tercüme edilirse anlam şu olacaktır: "Allah katında en hayırlınız Allah'tan en çok korkamnızdır!" Hâşâ! Kur'an böyle bir şey asla söylememiştir. Böyle bir şey doğru ise, örneğin Allah'ı en çok sevenler, Allah'ın buyruklarına ters düşmekten en çok uzak duranlar hiçbir değer ifade etmeyen insanlar olacaktır.

Adı geçen ilke-cümle, gerçek lügat verilerine ve Kur'an'ın ruhuna uygun biçimde tercüme edildiğinde ise anlam şu olacaktır:

"Şu bir gerçek ki, Allah katında en değerliniz, en asiliniz Allah'ın iradesine ters düşen şeylerden en çok sakınanınızdır." Veya "Allah katında en hayırlınız, Allah'ın buyruklarına ters düşmekten en çok sakınanınızdır." Veya "Allah katında en hayırlınız, günaha düşürecek şeylerden en çok sakınanınızdır."

Kur'an, 'sakınmak'la neyi amaçlamaktadır? Nelerden sakınmak takva içine girmektedir?

Kur'an; örneğin, 'kötülük ve çirkinliklerden sakınmak' (40/9), 'zorluk ve çarpışmadan sakınmak' (16/81), 'ateşten sakınmak'

(2/24, 201; 3/191; 66/6), 'nefsin hırs ve cimriliğinden sakınmak' (59/9;64/16), 'fitneden sakınmak' (8/25), 'önündekinden ve arkasındakinden sakınmak' (36/45) gibi sakınma türlerinden söz ediyor. Tüm bu örnekleri ve Kur'an'daki diğer kullanımları dikkate aldığımızda, başka bir deyişle takva ve ittikanın Kur'an terminolojisi içindeki durumunu (özellikle muttaki' sözcüğünün geçtiği yerleri göz önünde tuttuğumuzda şu tanıma ulaşabiliriz:

Takva (veya ittika), tanrısal iradeye ters düşen şeylerden sakınmak, korunmak ve diğer insanları sakındırıp korumaktır.

Anlaşılan odur ki, takvanın biri bireyin kendisine, biri de dışındaki dünyaya, hemcinslerine yönelik iki önemli görünümü vardır:

1. Sakınmak-korunmak,

2. Sakındırmak-korumak.

Böyle bakıldığında, Kur'an'ın iyiyi ve doğruyu buyurmak, kötü ve çirkini yasaklamak, tebliğ, uyarı, çağrı gibi emirlerinin tümü takvanın içinde veya onun uzantısı kavramlar olmaktadır. Çünkü tüm bu kavramların gerekli kıldığı faaliyetler, sonuçta, tanrısal iradeye ters düşen şeylerden sakındırıp koruma veya sakınıp korunmadır.

Şu halde, vikaaye kökünden kelimelerin kullanıldığı yerlerde, sakınma, sakındırma, koruma, korunma gibi sözcükleri kullanabileceğimiz gibi, bunların tümünü ifade eden ve Türkçe'ye de girmiş bulunan takva veya ittika kelimelerini de kullanabiliriz. Ancak burada altı çizilecek önemli bir nokta daha vardır: Takva kelimesi, geleneksel din anlayışı tarafından esas anlamının ötesine çekilmiş, olması gerekenden çok ruhsallaştırılmış, hatta bir ölçüde yapay kutsallıkları çağrıştıran bir yapıya kavuşturulmuş bulunuyor. Tabir caizse takva kelime ve kavramı, Kur'an'ın ona kazandırdığı yapının dışına çekilerek ayaklan yerden kesilmiş ve geleneksel mistik kabullerin taşıyıcısı durumuna getirilmiştir. Oysaki Kur'an bu kavramı dünyadan ve yaşanan hayattan kopuk, metafizik, mistik ve romantik bir omurgaya oturtmuyor. Takvanın istediği sakınma, Kur'an mesajının el attığı tüm alanlarda işleyebilecek, işlemesi gereken bir sakınmadır. Örneğin, nefsi disiplin altına almak için sabırlı olmak, öfkeyi yutmak, aşırı yemekten sakınmak takva içinde olduğu gibi pısırıklıktan, ahde

vefasızlıktan, korkaklıktan, Allah'ın verdiği güzel ve temiz nimetlerin kullanımını engellemekten kaçınmak da takvadır.

Bir örnek görelim: Tevbe suresi 109. ayet 'binayı takva üzerine kurmak'tan söz ediyor ve şöyle bir karşılaştırma yapıyor:

"Binasını, Allah'tan gelen bir sakınma duygusu/takva ve hoşnutluk üzerine kuran mı hayırlıdır yoksa binasını sel artıklarının ucundaki yarın kenarına kurup onunla birlikte cehenneme yuvarlanan mı?"

Bu ayet, binaları alüvyon ovalarına kuran zihniyetle böyle bir yapılaşmanın yaratacağı tehlikeden sakınma duygusunu öne çıkaran zihniyeti karşılaştırıyor. (Bu konuda ayrıntılar için bizim *Depremin Gösterdikleri* adlı eserimize bakılabilir. Özellikle, 102¬107)

Şimdi biz bu ayeti çevirirken 'sakınma duygusu' yerine 'takva' sözcüğünü kullandığımızda ayette verilmek istenen mesajın en önemli boyutu, en azından takva kelimesinin etimolojisini bilmeyen insanlar için, yok olup gider. Ayet sadece, bina yaparken Allah'ı anımsayıp ürpermek ve duygulanmak şeklinde bir mistik çerçeveye hapsedilir. En iyi ihtimalle 'takva' tabiri bizi, bina yaparken haram para kullanmamanın gerektiği şeklinde bir sonuca götürebilir. Oysaki bu ayet, elbette ki ötekileri de içermekle birlikte, bina yapımında zeminin iyi seçilmesi gerektiğine, alüvyonlu, yumuşak topraklar üzerine bina kurmaktan sakınmanın önemine bir kelam harikasıyla dikkat çekmektedir.Geleneğin 'takva' kavramı ne yazık ki ayetin bu en önemli mesajını çağrıştırmıyor. Ama kullanacağımız o basit 'sakınma duygusu' tabiri, sözü edilen o hayatî buyruğu gözümüzün önüne koyuyor.

Kısacası, takva kelime ve kavramı, geleneksel din anlayışı tarafından sadece mistikleştirilmemiş, aynı zamanda miskinleştirilmiştir. O yüzden bu kelimeyi, bazen takva şeklinde çevirirken, özellikle az önce değindiğimiz sakıncalı çağrışımların söz konusu olabileceği yerlerde salt lügat anlamıyla Türkçeleştirmek, Kur'an'ın isteğini yakalamak ve iletmek bakımından daha yararlı olur kanısındayım.

Tanıtmaya çalıştığımız Kur'ansal çerçevesiyle düşünüldüğünde takva, insanın en erdirici iç disiplinlerinden biridir. İnsanın kozmik planlarla irtibatını sağlamada en değerli disiplin de takva disipli-

nidir. Mutlu, hayırlı ve bereketli bir hayat, takvayı esas alan bireylerin vücut verdiği toplumda yaşanabilir.

Allah'ın rahmetine muhatap oluşun yolu, kötülük ve çirkinliklerden sakınma şeklinde beliren takvadır. (40/9) Kurtuluş, egonun hırs ve cimriliğinden sakınmakla elde edilir. (59/9, 64/16) Sakınabilen ve barışı gerçekleştirenler korku ve tasadan kurtulurlar. (7/35)

Kur'an'a göre, hayatı kolaylaştıran üç temel unsur vardır: Paylaşmak, güzelliği tastiklemek, sakınmak. (Leyi, 5-7)

İnsan için en değerli azık da sakınma duygusudur. (2/197)

Eğer sakınma, kişide Allah karşısında bir ürperti ve dikkat duygusu sağlarsa Allah o kişinin iç dünyasına iyi ile doğruyu, çirkinle güzeli, hayırla şerri birbirinden ayıran bir vicdan yeteneği (furkan) koyar. (8/29) Dahası var: Allah böyle bir kişiye, bir tür öğretmen gibi bazı şeyleri bizzat öğretir. (2/282) Bunda şaşacak bir yan yoktur. Çünkü bu konuma gelen insan, varlık ve hayata, benlik çekirdeğinde nefesini taşıdığı Allah'ın gözüyle bakar ve bu bakış ona, baktığı şeylerin hakikatini öğretir.

Kur'an'ın kılavuzluğu da takva sahipleri içindir. (2/2)

Sakınma duygusunun beklenen sonuçları vermesinde en etkili yol, adaleti işler kılmaktır. (5/8)

Bu eriş ve oluşu sağlayan iç zenginlik ve kudrettir ki insanı Allah katında en seçkin konuma getirir. Kur'an'a göre, Allah katındaki tek üstünlük ölçüsü, işte bu konumdur:

"Şu bir gerçek ki Allah katında en seçkininiz, sakınılması gereken şeylerden en çok sakınanınızdır." (Hucurât, 13)

Sonuç olarak, Allah, sakınma duygu ve tavrını esas alanları yani muttakîleri sever. (9/4, 7; 3/ 76) Ve dahası, Allah, sabredenlerle, güzel düşünüp güzel şeyler üretenlerle beraber olduğu gibi, sakınanlarla da beraber olur. (2/194, 9/36, 123; 12/90; 16/128)

TAKVANIN ÖLÇÜ OLDUĞU ALAN

Dinde titizlik ve dikkatli oluş tablosu halinde belirginleşen takvayı Allah'ın insanı değerlendirmesinde biricik ölçü olarak gösteren Kur'an (bk. 49/ 13) bu yüce değerin insanoğlu tarafından ikiyüzlülük ve sahte üstünlük aracı yapılmasına giden yolu da tıkamıştır. Bu noktada iki temel ilke getirilmiştir: Birincisi, Hucurât 13. ayette verilmiştir ve takvanın insanla insan arası ilişkilerde değil, insanla Allah arası ilişkilerde ölçü olduğunu gösterir.

Takva, beşerî ilişkilerde, kamusal alanda bir değer ve üstünlük ölçüsü değildir, olmamalıdır. "Allah katında en değerliniz takvada en ileri olanınızdır" ifadesi, takvanın mutlak değer ölçüsü olduğunu değil, insan-Allah arası ilişkilerde değer ölçüsü olduğunu, insanla insan arası ilişkilerde üstünlük ölçüsü olarak alınamayacağını gösterir. Yani, Hucurât suresi 13. ayetin anlam ve amacı, geleneksel söylemin tersine, takvayı tüm alanlarda üstünlük ölçüsü olmaktan çıkarmaktır.

İkincisi, takvanın varlığının insan bilgi ve onayı ile ispatlanamayacağına dikkat çekilmesidir. Bu ilke, Necm suresi 32. ayette ifadeye konmuştur:

"Kendi kendinizi temize çıkmış göstermeyin; kimin takva sahibi olduğunu en iyi bilen O'dur."

Takvanın varlığına Allah'tan başkası karar veremeyecekse, takvayı beşerî ilişkiler alanında üstünlük ölçüsü nasıl yapacağız.

Kur'an böylece, din sömürücüsü kişi ve zihniyetlerin insan aleyhine kullanabilecekleri en sinsi silahı onların elinden almıştır. Hiç kimse "Ben takvada öndeyim, bunun için ben üstünüm" iddiasıyla ortaya çıkamaz, bu yolla itibar ve yarar sağlayamaz. Takva, Allah ile insan arasında değerlendirme ölçüsüdür, insanla insan arasında değil. İnsanla insan arasında değerlendirme ölçüsü, insan haklarına saygı, kamu hayrına hizmet, değer üretme, ehliyet ve liyakattir.

Tam bu noktada, İslam düşüncesinin anıt isimlerinden biri olan Ahmed bin Hanbel'in, takva kavramına getirdiği muhteşem bir yorumunu alıntılamak isteriz. İbni Hanbel'e (ölm. 241/ 855) sordular:

"İki adamımız var: Biri takva sahibi ama zayıf, öteki günahkâr ama güçlü. Hangisiyle gazaya çıkalım?"

İmam şöyle dedi:

"Takvası değil, gücü fazla olanla yola çıkın! Takvası fazla olanın takvası kendine, zayıflığı müslümanlara mal olur; gücü fazla, takvası az olanın ise günahı kendine, gücü Müslümanlara mal olur!"

Gerçek şu ki, takvadan bugünkü İslam dünyasının anladığı, takvanın en ileri ihtimalle yüzde biri olabilir. Ne yazık ki Müslüman dünya, 'ibadet, dindarlık' anlamındaki bu yüzde birlik kısmı da yanlış bir kullanımla kendi aleyhine çevirmiştir. Çünkü Kur'an bu kısmın yani dindarlık ve ibadet anlamında takvanın, insanla insan arasında bir üstünlük ölçüsü olmamasını, Allah ile insan arasında bir değer ölçüsü olarak tutulmasını istemektedir.

İslam dünyası, takvayı insanlar arası münasebetlerde bir üstünlük ölçüsüne dönüştürerek bir yandan riyakârlığın yolunu açmış, öte yandan insanlar arası ilişkilerde esas olması gereken liyakatle hakka ve emeğe saygıyı işe yaramaz hale getirmiştir. Daha çok riyakârlık yapan daha 'muttaki' sayılabilmiştir.

İslam dünyası şunu unutmuştur veya hesabına öyle uygun geldiği için unutmuş gibi görünmektedir: Ehliyet veya liyakatle emeğe ve hakka saygının ikiyüzlülüğe konu edilmesi mümkün değildir. Oysaki dindarlık veya daha fazla ibadet her türlü riyaya müsait bir aldatma zeminidir. Yüce Allah bunun için takvayı insanlar arası ilişkilerde üstünlük ölçüsü yapmamış, kendisiyle kulu arasında tutmuştur. İslam dünyası bunun tam tersini yaparak hem insanı çürütmüş hem de kalkınma ve gelişmenin motor gücü olan emek ve ehliyeti işlemez hale getirmiştir. Bu, toplumlar ve kitleler için intihardan farklı değildir.

TEÂRUF

(örfler yoluyla değer üretme yarışı)

Kur'an-ı Kerim'de 2 yerde geçen (Hucurât, 13; Yunus, 45) bu kelimenin kökü; bilmek, tanımak, tanışmak anlamındaki irfan veya marifettir.

Kur'an bu kelimeyi 2 yerde de fiil olarak kullanmaktadır. Bu fiilin Arap dilinde çatısını veren kalıp (tefâul babı) müşareket yani karşılıklı münasebet, üretim ve yarışma ifade etmek içindir. O halde teâruf; tanışıp bilişmede, bilgi üretmede karşılıklı faaliyet göstermek ve yarışmak olacaktır. Bu, bir anlamda medeniyetlerin oluşumuna vücut veren mozaikte bir renk ve desen sahibi olmak için yarışmaktır.

Teârufun aslı olan 'örf kökü dikkate alınırsa, teârufteki yarış örfler yoluyla üretilen değerler alanında bir yarış olacaktır. Kur'an bu yarışı istiyor. Evrensel demokrasinin esası da bu yarıştır. Bu yarışın kırılması değil, geliştirilmesi esastır.

Anlaşılan o ki, Kur'an, küreselci monopolizm ile onun tek süper güç hegemonyasına yönelik yapılandırmaları insanlık dışı görmektedir. İstenen, fizik birlikler değildir. Birlikten maksat ruh ve anlam birliği, ahlak ve amaç birliği olmalıdır. Bunun yolu ise monopolizm değil, çoklukta birliktir. Sûfî düşünürler buna 'kesrette vahdet' (çoklukta birlik) derler ve bunu kâmil ve mutlu insanlığın olmazsa olmazlarından biri olarak öne çıkarırlar. Sûfî lirizmin önemli ustalarından biri olan Türk şairi Niyazi Mısrî (ölm. 1105/1694) bu gerçeği şu güzel beytiyle ifadeye koymuştur:

"Vahdeti kesrette bulmak kesreti vahdette hem,
Bir ilimdir ol ki, cümle ilm u irfan andadır."

Kur'an-ı Kerim'e göre, insanların boylara, soplara, millet ve gruplara ayrılmalarının evrensel hikmeti budur. Ve bu hikmet,

varlık ve oluş bünyesinde çok önemlidir. Bu çoğulculuğun filan renk veya falan desende üstünlük anlamında yorumlanmasına Kur'an karşı çıkmaktadır. Üstünlük, teârufta daha fazla değer üretenindir.

Önemli olan, insanlığın monoton ve tek blok bir yapıya mahkûm edilmemesidir. Renkler, desenler, ülkeler, bölgeler, medeniyetler, bir yarış halinde değer üretmelidirler. Yaratıcı'nın iradesi monoblok ve monoton bir dünya değil, çoğulcu bir dünyadır. İnsandan istenen, yerel değerleri, örfleri ilahlaştırmaktan kaçınmak ama bu değerlerden yürüyerek evrensel ortak değerlerin (mârufun) vücut bulması için de aralıksız çalışmaktır.

Kur'an, teâruf yoluyla üretilen değerlerin korunmasını sürekli istemekte, bu değerlere aralıksız yollama yapmaktadır, (bk. burada, Mâruf mad.)

Teâruf kavramının Kur'ansal çerçevesini daha iyi anlamak için bu kavrama kaynaklık eden Hucurât 13. ayeti görelim:

"Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi kabilelere ve milletlere ayırdık ki, teârufa gidesiniz. Şu bir gerçek ki, Allah katında en soylu ve yüce olanınız takvada en ileri olanınızdır."

TEBDİL

(değiştirme, tersyüz etme)

Değiştirme, ters yüz etme, yerine başka bir şeyi koyma anlamlarındaki tebdil, Kur'an'da biri olumsuz, ikincisi olumlu olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. Olumsuz anlam şudur:

1. Allah'ın dinini, kelamım değiştirme.

Bu suçun faili, din adamlarıdır. Şikâyetçi ise Allah.

Olumlu anlam ise şudur:

2. Kokuşmuş şirk geleneklerini değiştirme.

Bu işin faili, nebilerdir. Şikâyetçi ise şirk kodamanları, Allah ile aldatanlar ve bunları kullanarak siyaset yapan tâğutlardır. Mümin 26'da Firavun, Musa'dan bu anlamda şikâyetçi olmaktadır. Musa'yı suçlamada kullanılan tabirler düşündürücüdür:

"Dininizi değiştirmesinden veya ülkede bozgun çıkarmasından korkuyorum."

Günümüz Firavunlarıyla onların resmî ve özel tâğutî uşaklarının kullandıkları suçlama ifadeleri de aynıdır: Dini değiştiriyor, bozgun çıkarıyor, düzeni bozuyor, alışılmış gül gibi giden din hayatımızı perişan ediyor... Laiklik-Atatürkçülük-çağdaşlık yaftalarını kimseye bırakmayan ve ayyaşlığıyla ün salmış olan bir televizyon sunucusu, bizi kendisi gibi tatlı su aydınlarına jurnallerken şunu söylüyordu: "Durup dururken ne diye ortalığı karıştırıp bölücülük yapıyorsun? Sen bu işleri Muhammed'den iyi mi bilirsin?"

Bu sefil ayyaşın kendisinden 'Muhammed' diye söz ettiği ise Cenabı Peygamber Muhammed Mustafa'dır...

Bir büyük iş adamının eşi, bir başka büyük iş adamının evinde, bu satırların yazarından şikâyetini yüzüme karşı şöyle dile getiriyordu:

"Atamızdan, babamızdan alışıp yaşadığımız ve sayesinde mutlu olduğumuz dini bombardıman ettin, ortalığı birbirine katıp huzurumuzu kaçırdın. Ne güzel yaşayıp gidiyorduk."

Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış bir siyasetçi, namazların cem'inden söz ettiğim için beni halkın geleneksel dinini bozmakla suçlamış, jurnalcilik ve tahrikçilik yapmıştı. Oysaki aynı siyasetçi, bu tahrik ve fesadından bir süre önce, Kur'an'ın iki yüz otuz ahkâm ayetinin uygulanmamasının hiçbir zararı olmayacağını, bunu büyütmenin bozgunculuk olduğunu iddia edebilmiş ve bizim eleştirimize maruz kalmıştı.

Nebiler ve vârisleri 'tebdilin tebdili'ni yapıyor. Tebdilin tebdilini yapmak, yani yozlaştırılan yanları düzeltmek, tevhide hizmettir. Ne yazık ki, halk bunu bilmez, her tebdili aynı görür. Çünkü kıstas, yani kitap elinden alınmıştır. Din kitaba teslim edilince tebdilin melun olanıyla makbul olanı belirgin hale gelir. Bunun içindir ki tebdil ve tahrifçiler dinin kitaba teslim edilmemesi, halkın kitapla tanışmaması için amansız bir mücadele vermektedirler. Ne ilginçtir ki, bu mücadelede onlara, yobazlıktan, çağdışılıktan şikâyet süksesi yapan ama gerçek din söz konusu olduğunda mızrak yemiş vahşiler gibi böğürmeye başlayan laik-çağdaş maskeli kravatlı yobaz tipler de destek vermişlerdir.

Kitabı-dini anlatan bizleri, bu namertlerin biri "Atalarımızın, ulemamızın, efendilerimizin dinini bozuyor" diye, biri de "Mehdilik, aşılmazlık, önderlik iddia ediyor" diye suçlayıp ekranlarından günlerce, haftalarca kötülemiş, yargısız infazlarla bize âdeta domuz bağı vurmaya kalkmışlardır. Ne ilginç bir kaderdir ki bunu yapanların önde gelenleri içinde, yıllarca dinli-imanlı olduklarını, karılarının nikâhsız, başı açık kızlarının iffetsiz, çocuklarının piç olmadığını savunduğumuz dönek kahpeler de vardı. Bunlar, bir yandan izbelerde vurulan Hizbullah domuz bağlarından şikâyet ederken öte yandan milyonların izlediği ekranlardan bize kravatlı Firavunlara özgü domuz bağları vurma domuzluğu sergileyerek Kur'an tevhidinin sesini kısmaya çalışıyorlardı.

TEBERRÜC

(kadınların kendilerini ortalıkta teşhir etmeleri)

Kur'an'ın libas (giysi) konusuna değinen ayetleri incelendiğinde, örtünme emrinin şu tek amaca yönelik olduğu görülür: **Teşhir ve tahriki engellemek.** Kur'an'ın kullandığı bir sözcüğü kullanarak bunu **'teberrüce meydan vermemek'** diye de ifade edebiliriz.

Kaamus'un, **Âsim Efendi** tarafından Türkçeleştirilmiş ifadesine göre, "Teberrüc, hatun kendisini tezyin eyledikten sonra taşra çıkup endam ve arayışını ricale izhar eylemek manasınadır."

Bugünkü Türkçe ile verirsek, **teberrüc, kadının kendini süsleyip püsledikten sonra boyunu-bosunu, süslerini erkeklere göstermek üzere ev dışına çıkmasıdır.**

O halde, **teberrüc,** kendini teşhir ve erkekleri tahrik niyet ve eylemlerinin ortak adıdır. Giyim-kuşam bu niyet ve eyleme hizmet eden bir araç olmamalıdır. Açıktır ki burada işin esası, kişinin niyetini sağlam tutması, giyim ve giysiyi bir tahrik ve teşhir aracı yapmamasıdır. Ancak bunun teorik olarak söylenmesi amaca ulaşmak için yetmez. Bazı bağlayıcı önlemler almak ve kurallar koymak gerekir. Kur'an bunu da yapmıştır.

Teberrüc yasağının daha dar bir çerçevede yani daha sıkı bir uygulanışı, Peygamberimizin hanımları için öngörülmüştür. Ahzâb suresi 28-34 Peygamber eşlerinin özel durumlarına dikkat çekerek onlar için özel bir düzenleme getirmektedir. Bu düzenlemeye göre:

Peygamber eşleri diğer kadınlar gibi değillerdir. Onlar, evlerinde otururken, insanlarla normal konuşmalarını yaparlarken bile özel bir vakar tavrı içinde olacaklardır. Onlar bir çirkinliğe meydan verdiklerinde maruz kalacakları azap ve ceza diğer ka-

dınların iki katı olacaktır. Kendilerinden istenen titizliğe dikkat etmeleri halinde ise ödülleri iki kat olacaktır.

Ahzâb 53'e göre, onlar, Müslüman erkekler kendilerinden bir şey istediklerinde bunu onlara bir 'hicab' arkasından verecek-lerdir. Yani Peygamber hanımları, erkeklerle yüz-göz olmaya-caklardır.

Cahiliye Arap kadınlarının teberrüc yolu, kendilerini beğendire-bilmek için süslü giysiler giyme yoluydu. Başlarını ve yüzlerini açmak onların haddine değildi. Çıplak gezdikleri iddiası ise ta-mamen yalandır. Çıplak gezenler, daha doğrusu çıplak gezmeye mecbur bırakılanlar köle kadınlardı yani cariyeler. Bunu bütün Arap Yarımadası kadınlarına teşmil etmek, vahim bir yalandır, tarihe ve dine iftiradır. Cahiliye hür kadınlarının başlarını açtık-ları da yalandır. Başlarını ve yüzlerini kapatıyorlardı. Cahiliye Arabi, diri diri toprağa gömdüğü kadına baş açtırır mı? (Ayrıntılar için bk. burada, Giysi ve Kadın maddeleri)

Kur'an, kadının giyinmesine-kıyafetine ilişkin talebini düzenler-ken şu iki Cahiliye örfünü dışlamaktadır:

1. Teberrüc yani kendini beğendirmek, erkeklerin dikkatini çek-mek için süslü püslü giyinip sokaklara fırlamak,

2. Başın ve yüzün kapatılması.

Bu iki yasak, Cahiliye devrinin temel âdetlerinden ikisiydi. Kur'an bunların ikisini de kaldırdı. Gel gör ki, geleneksel an-layış, bu iki Cahiliye örfünün ikisini de emir haline getirdi ve Müslümanlara dindarlığın alâmeti gibi dayattı. Bu konuda, en büyük desteği de, Kelimei Şehâdet düşmanı Haçlı güç odakların-dan aldılar ve almaktadırlar. Başta, süper zulüm imparatorluğu ABD olmak üzere, bütün Batı Haçlı kodamanları ve kurumla-rı, anılan iki Cahiliye âdetinin İslamlaştırılması için Müslüman dünyanın siyaset ve saltanat dincilerine yoğun bir destek ver-mektedir. Amaç belli: Müslüman dünyada kadını bunalıma itip toplumu bu yolla perişan etmek.

Gerçek şudur ki, teberrüc, öyle yüz ve baş açıklığı değildir. Başını hatta yüzünü iyice kapatan bir kadın da teberrüce gide-bilir. Nitekim, Cahiliye kadınları başlarını ve yüzlerini örtüyor-

lardı ama teberrücün de âlâsını yapıyorlardı. Bunu, süslü püslü, pahalı elbiseler giyerek yapıyorlardı ki, teberrücün lügat anlamı zaten budur.

O halde, Kur'an beyanı dikkatle ve samimiyetle incelendiğinde görülür ki, teberrüc, başını yüzünü örtüp de ülkenin en pahalı, en nadide giysileriyle donanarak sokağa fırlayan kadınların, öncelikle onların ortaya koyacakları bir olgudur. Çünkü teberrücün esasında 'süslü ve pahalı giyim' vardır. Bunu hiç kimse hiçbir teville saf dışı edemez.

Teberrüc yasağı, Ahzâb 53. ayette dolaylı yoldan ifade edildiği gibi, bir vakar düzeni amaçlamaktadır. Cahiliyenin teberrücüne İslam'ın cevabı bu vakar düzenidir, kadınların başını gözünü sarıp sarmalamak değil. Elbette ki bu vakar düzeninin birtakım maddî ölçüleri de vardır. Ancak, söz konusu olan din olduğuna göre o ölçüleri sadece Kur'an koyar. İslam dünyasında ise o koşullar, 'ulema' tarafından belirlenmiştir. Gerekçeleri, dinin herhangi bir nassı değildir, kendileri tarafından ileri sürülmüş olan "Fitne çıkar" gerekçesidir. İslam dünyasının bütün asırları, bu zevatın koyduğu 'fitne' gerekçeli kuralların mahkûmu olarak yaşamıştır, yaşamaktadır.

TEBLİĞ

(doğruyu ve güzeli insana ulaştırmak)

Bulûğ ve belağ, bir maksat veya hedefin en ileri noktasına ulaşmaktır. Bu kökten türeyen tebliğ; bir özlemi, bir fikri, ulaştırılabilecek en ileri noktaya (zaman ve mekân bakımından) ulaştırmaktır.

Kur'an tebliğ ve belağ kelimelerini aynı anlamda kullanmaktadır. Tebliğ, fiil halinde, belağ ise isim olarak 10 küsur yerde kullanılıyor. Bunların hepsinde ortak anlam, vahyin mesajını insana ulaştırmaktır.

Mesajın sahibi Allah, aracı ve taşıyıcı peygamberler ve onları izleyenler, muhatap ise tüm insanlıktır. Allah, âlemlerin rabbi, Peygamber, âlemlerin rahmeti (1/1, 21/107) olduğuna göre vahyin mesajı bütün insanlığa, hatta bütün canlılara, rahmet üzere ulaştırılacaktır. Aracı-elçinin rahmet olarak anılışının sırrı budur. Rahmet tavrı üzere ulaştırılmayan bir mesaj peygamber mesajı olma niteliğini yitirir.

Tebliğin bu niteliğini Kur'an'ın şu ilkesi tamamlar: "Dinde ikrah (zorlama, baskı, cebir ve şiddet) yoktur." (2/256) Bu ilke, en büyük peygambere hatırlatılırken, yine ikrah kelimesi kullanılarak şöyle deniyor:

"Sen insanları, imana girmeleri için zor ve baskıya mı maruz bırakacaksın?" (Yunus, 99)

Tebliğ, bir peygamberin temel yükümlülüklerinden ve niteliklerinden biridir. Bunu yapmayan nebi, peygamberlik görevini ihmal etmiş olur. (bk. 5/ 67)

Her peygamber, tebliğ görevini yerine getirmiştir, (bk. 33/39;

7/62,68) Peygamberin bu görevi, insanları, tebliğ edilene uyma noktasına getirmek gibi bir zorunluluk taşımıyor. İşin o yanı Allah'a aittir. Peygamber, tebliğ eder ve insana sorumluluğunu bildirerek sonucu Allah'a bırakır. Peygamber bir zaptiye, bir zorlayıcı değildir. (6/107; 42/48) Ancak, tebligatın engellenmesi halinde insanlarla mücadele etmek ve gerekirse savaşmak Kur'an'ın açık buyrukları arasındadır, (bk. burada, Kıtal mad.) Tebliğin yapılmasına engel çıkarılmaması halinde, nebinin çatışma ve çekişmeye gitme hakkı yoktur. Kur'an'ın bu noktaya ilişkin beyanları son derece açıktır, (bk. 3/20; 5/92, 99; 13/40; 16/35, 82; 24/54; 29/18; 36/17; 46/35; 64/12)

Tebliğ, mesajın muhataba ulaştırılmasıyla olur. İşin bu yanı, nebilerin büyük çilelerinin gündeme gelmesi demektir. Çünkü, tebligatın insanlığa ulaştırılması en ileri anlamda sabır, fedakârlık, feragat, hoşgörü, yumuşaklık, merhamet ve kaynaşmayı gerekli kılmaktadır. Nitekim, Kur'an, bütün nebilerin bu niteliklerle donatılmış olduklarını bize yüzlerce ayetiyle haber veriyor. Bu niteliklerin iki kelimeyle ifadeye konması istenirse şunu söylemek gerekir: Sabır ve merhamet. Bu iki unsur, tebliğin hedefine varmasında en önemli değerlerdir. Kur'an, büyük devrimlere öncülük etmiş peygamberleri 'ulül azm' (azim sahipleri) diye nitelendirirken, bunların en önemli özelliklerinin sabır olduğuna dikkat çeker.

Sabır ve merhamet, tebliğ adamını, insanları eksikleri, günahları yüzünden itmekten uzak tutar. Kur'an bu noktada, en büyük Allah düşmanlarına bile mesajın götürülmesini, hem de kırmadan, öfkelenmeden, ezmeden, lanetlemeden götürülmesini emrediyor. Kur'an'ın, peygamberlere kötülük ve karşı çıkışta bir tür sembol kişi olarak tanıttığı Firavun'a tebliğ yapılmasını emreden ayetinde Hz. Musa gibi büyük bir peygambere şu hitabı, üzerinde olduğumuz gerçeği tanıtması bakımından çok önemlidir:

"Firavun'a gidin, çünkü o azdı. Ona yumuşak ve tatlı bir sözle hitap edin; belki öğüt alır, yahut ürperir." (Tâha, 43-44)

Anlaşılan o ki, en kötü insanların bile doğruya gelebileceklerini akıldan çıkarmamak gerekir. Allah, Firavunun iman etmeyeceğini elbetteki biliyordu ama bize söylenmek istenen şudur: Siz işin o tarafına karışmayın ve "Bu adamdan hiçbir hayır beldene-

mez" diye bir hükme varmayın, tebliğe devam edin. Bunu yapmak, en azından küfür ve kötülükte ısrar edenlerin sorumluluklarını artırır ve tebliğcinin kendilerini uyarmadığı yolunda bir mazerete sığınmaları imkânını ortadan kaldırır.

A'raf 164. ayet Hz. Musa ve bağlılarının azgınlara tebliğe ısrarla devam etmelerini anlamsız bulan bir zümreden söz ederken şöyle diyor:

"İçlerinden bir topluluk şöyle dedi: 'Allah'ın **helak** edeceği yahut şiddetli bir azapla azaplandıracağı bir topluma ne diye öğüt verip duruyorsunuz?' Dediler ki, 'Rabbinize karşı bir mazeret olsun diye ve bir de korunup sakınırlar ümidiyle."

Türk müfessiri Elmalılı bu ayeti açıklarken şu güzel cümleleri yazıyor:

"Kötüden sakındırma, herkese son nefesini verinceye kadar farzdır. İkincisi, ümitsizlik, dünyada hiçbir hususta caiz değildir. Ve her ne kadar günahkâr olurlarsa olsunlar insanların tövbe ve takvasını arzu ve ümit etmek de bir vazifedir. İnsanlığın hali sürekli değişmededir ve kader sırrı, meydana gelişinden önce bilinmez. Ne bilirsiniz, bu güne kadar hiç söz dinlemeyen bu insanlar belki yarın dinleyiverir ve sakınmaya başlar. Bütün bütün sakınmazsa, belki biraz sakınır ve bu sayede azabı hafifler. Her halde, öğüt vermek, öğüdü terk etmekten evladır. Öğüdü bütünüyle bırakmakta ise hiçbir ümit yoktur. Hiçbir mukavemete maruz olmayan fenalık daha süratle yayılır. Herhangi bir fenalığın aslını silmek olmasa da hızını azaltmaya çalışmak da göz ardı edilmemelidir." (Elmalılı, 4/2313)

Hal böyle olunca tebliğ adamı, her türlü imkân ve aracı kullanarak mesajı insana ulaştıracaktır. Bu, Kur'an'ın mutlak emridir. Bu öylesine tartışmasız bir gerçektir ki, Kur'an, temel düşmanları müşriklerin bile bu uğurda kucaklanmasını ve onlarla da bir yakınlaşmaya gidilmesini emreder. Tevbe suresinin 6. ayeti hem de belağ kelimesinden bir emir kullanarak şunları söylüyor:

1. Müşriklere bile Allah'ın kelamını dinletmek çarelerini ara, bu uğurda onlarla yakınlıktan, komşuluktan kaçınma,

2. Hedefin, vahyin mesajını onlara ulaştırıp dinletmek olsun,

3. Onların sapmaları, bilgisizlik yüzündendir. O halde onlara öğretme, gösterme, tanıtma imkânlarını ara, bul ve kullan.

Tebliğin Kur'ansal niteliğini ve boyutlarını ölümsüz bir biçimde veren ayetlerden biri de En'am 108. ayettir. Bu ayet, Allah'ın dilemesi halinde insanlığın bir tek imanda birleşeceğini, fakat Yaratıcı'nın bir hikmete bağlı olarak böyle bir şeyi istemediğini, tebliğcinin işte bu yüzden insanlığa baskı yapmaması gerektiğini ifadeye koyan bir ayetin ardından gelmekte ve tebliğ sanatının bir inceliğine dikkat çekmektedir:

Sizin gibi düşünüp inanmayanların değerlerine sövmeyin, söverseniz onlar da sizin inanıp sevdiğiniz değerlere söverler. Ayetin hayranlık verici ifadesi şöyledir:

"Allah'ın berisinden birilerine niyazda bulunanlara/Allah dışında birileri için çağrı yapanlara/onların, Allah dışında yakardıklanna sövmeyin. Yoksa onlar da düşmanlıkla ve bilgisizce Allah'a söverler. Biz her ümmete yaptığı işi bu şekilde süslü gösterdik. Sonra hepsinin dönüşü Rablerinedir. O, onlara, yapmakta olduklarını haber verecektir." (En'am, 108)

Bu ayet bizi şu incelikleri kavramaya çağırıyor:

1. Gerçek Yaratıcıyı tanıtmak, sahte ilahlara sövmekle olmaz. İlahının sahte olduğunu bilen, zaten o ilaha sığınmaz. O halde, önce Allah'ı tanıtın, gerçekle sahteyi iyice ayıracak bilinci uyandırın.

2. Her insan için kutsadığı değer yücedir, korunmaya, savunulmaya layıktır. O halde, insan psikolojisinin bu inceliğini unutarak Allah'ı savunmaya ve tanıtmaya kalkmak sonuç vermez. İnsanı, gerçek değerlere ısındırmak, işe, onun değerlerine saldırarak başlamamakla olur.

3. İnsanın insana saygısı esastır. İnsanı uyarmanın yolu onu kötüelemek değil, onda şuur uyandırmaktır. İnsana söverek, insanı tekmeleyerek bugünkü hayatı cehenneme çevirenlerin yarınlar için vaat ettikleri cennete kimse güvenmez, inanmaz.

Anlaşılan odur ki, Kur'an evrensel bir mesaj olarak, insanlar arasında ayrım yapmayı, tebliğin hedefine varmasını engelleyici bir hata olarak görmektedir.

Şuraya kadar vermeye çalıştığımız Kur'ansal incelik, Hz. Peygamber tarafından, insanlığın hafızasına, unutulmayacak bir olayla kazılmıştır. Bu, Hudeybiye Antlaşması sırasında sergilenen şu tavırdır:

Hicretin 9. senesinde Mekke yakınlarında Hudeybiye mevkiinde Müslümanlarla Mekke müşrikleri arasında hazırlanan ve Müslümanlar için son derece önemli olan bir antlaşmanın imzaları atılacaktı. Müslümanlar adına imza atacak olan Hz. Peygamberin adı, kâtipler tarafından 'Allah'ın Resulü Muhammed' diye yazılmıştı. Mekke temsilcileri buna karşı çıktılar ve dediler ki, "Biz seni Allah'ın elçisi olarak kabul etseydik, zaten seninle uğraşmazdık. İmzayı, 'Abdullah'ın oğlu Muhammed' diye atacaksın."

Müslümanlar buna haklı olarak tepki gösterdiler. Hz. Muhammed ise, tebliğ siyasetinin anıt bir örneğini vererek, imza yerinden 'Allah'ın Resulü' deyiminin silinmesini emretti. Sahabîler, bunu yapamayacaklarını söyleyince, antlaşma metnini Hz. Ali'nin elinden alarak, söz konusu ibareyi kendi eliyle sildi.

Son Peygamber'in burada yaptığı neydi? Yapılan ve bize gösterilen şuydu: Karşınızdaki insanı, sizin kutsadığınız değerleri peşinen kutsamaya mecbur tutamazsınız. Sizin değerlerinizin kutsanmaya en layık değerler olduğunu ona kabul ettirin, ondan sonra ondan bir şeyler bekleyin.

Tebliğ konusunda ölümsüz ilkelerden biri de Yasîn suresinin 21. ayetinde verilmiştir: Tebliğ ulaştırılan kişiden karşılık, menfaat beklememek. Gerçek aydınlatıcı, gerçek mürşit, ışık sunduğu kitleden çıkarı olmayan benliktir. Kitleleri, gelecek koltuk veya banknot hesaplarının basamağı yapanların sözlerinde ifadeye konan, en şaşmaz hakikat de olsa sonuç bir hiçtir. Günümüz dünyasının lider ve önder bunalımının arkasındaki gerçek budur.

Mutlu bir dünya, yaratılanı sadece yaratandan ötürü sevenlerin, ücreti sadece sonsuzlaşmak olarak görenlerin eliyle kurulabilir. Kubbede ses bırakanlar onlardır. Ve onların başında nebiler gelmektedir. İnsanlığın, gönlünde asırlardır kral ve politikacı örneği değil de peygamber örneğini yaşatmasının sebebi budur.

Tebliğin Kur'an'sal boyutlarından bir kısmı da, Kur'an'ın davet (çağrı) kavramına değinen ayetlerinde verilmiştir. Tebliği iyi anlamak için davet kavramını da tanımak gerekir, (bk. burada, Davet mad.)

Kur'an, tebliğin genelliğini de esas alır. Yani tebliğ için özel bir sınıf veya kadro yoktur. Çünkü İslam'da sınıf yoktur. Her insan, sahip bulunduğu bilgi ve şuura uygun olarak tebliğde bulunmak, diğer insanları şuurlandırmak borcundadır.

Kur'ansal tebliğ yönteminde bir yaradılış ilkesi de tedrice uymak yani insanı derece derece, ağır ağır yükseltmektir. Bizzat Kur'an, bu tedriç sisteminin canlı örneğidir. Mekke'de inen ilk ayetlerden Medine devrinde inen son ayetlere kadar geniş ve şuurlu bir tedricin varlığı dikkat çeker. Bu genel tedricde külli kavramlardan ayrıntılara doğru bir seyir izlenerek insanın isyan ve bunalıma düşmesinin önlendiği görülür. Ayrıca her yükümlülüğün gelişi kendi içinde bir özel tedriç izlemiştir. Bu, mesela alkol/uyuşturucu yasağında çok belirgindir: Önce, uyuşturucu içeceklerin zararının yararından çok olduğu, daha sonra içkili iken namaza yaklaşılmaması gerektiği ve nihayet içkinin kesin bir biçimde yasaklandığı bildirilmiştir.

Tedriç sistemi, gelip yerleşmiş vahiylerin yeni muhataplara kabul ettirilmesinde de açık bir biçimde uygulanmıştır. Bizzat Hz. Peygamberin, namaz vakitlerinin ikiye indirilmesini, namaz vakitlerinin takdire bırakılmasını, cihat ve zekâttan muaf tutulma isteğini kabul ettiği kişi ve gruplar olmuştur. (İbn Hanbel, 4/218; Mehmet Erdoğan, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi,* 141)

TEBYÎN

(ayrıntıları ve kanıtlarıyla bildirmek, sözü tam anlaşılır şekilde söylemek)

Tebyîn tabirinin kökü olan beyandan doğan kelimeler Kur'an'da, isim ve fiil olarak 240 küsur yerde kullanılmıştır. Döküm şöyle verilebilir:

Beyan: Biraz sonra açıklanacaktır.

Tebeyyün: Beyan edilmiş olma durumu. Apaçıklık. Bir şeyin beyan edilmiş olduğunun anlaşılması. 18 kez kullanılmıştır. Kur'an, mensuplarından her konuda tebeyyünü esas almalarını istemektedir. Tebeyyün, en kişisel meselelerden en sosyal-kamusal meselelere kadar her alanda esas alınacaktır, (bk. 2/187; 4/94; 41/53; 49/6)

Tibyan: Aynı zamanda Kur'an'ın sıfatlarından biri olan (bk. 16/89) bu kelime, kuşku bırakmayacak şekilde açıklayan demektir.

Istibâne: Beyan edilmesini istemek, beyan edilmiş olduğunu görmek. İki kez kullanılmıştır, (bk. 6/55; 37/117)

Beyyine: Akıl veya duygu açısından apaçık kanıt demektir. (Râgıb, beyan mad.) 19 kez tekil, 52 kez çoğul olarak (beyyinât) kullanılmıştır.

Mübeyyin-mübeyyine: Beyana bağlanmış olan şey, beyyine ile belgelenmiş söz ve iddia. Söz ve iddiayı beyyineye bağlayan şey. Bütün iddia ve değerleri beyyineye dayalı tez ve iddia. Üç yerde tekil, üç yerde de çoğul (mübeyyinât) olarak kullanılmıştır, ilahî ayetlerin sıfatlarından biri de 'mübeyyin'dir. (bk. 24/34, 36; 65/11)

Mübîn: Genel vahyin (bk. 6/59; 10/61; 11/6; 27/75, 79; 34/3; 36/12; 44/19; 51/38), Kur'an'ın, peygamberlerin (bk. 7/184; 11/25; 15/89; 22/49; 26/115; 29/59; 38/70; 43/29; 44/13; 46/9; 51/50; 67/26; 71/2;), tebliğin (bk. 5/92; 16/35, 82; 24/54; 29/18; 36/17; 64/12) temel sıfatlarından biridir. Mübîn, Kur'an'ın sıfatlarından biri olarak alındığında, ilahî kitabın bir başka sıfatı olan 'mufassal' kavramıyla birlikte değerlendirilmelidir, (bk. burada, Tafsil mad.)

Kur'an hem mufassal hem mübeyyin hem de mübîn kitaptır.

Kur'an'ın mübîn sıfatı 11 yerde açıkça ifadeye konmuştur: 5/15; 12/1; 15/1; 16/103; 26/2, 195; 27/1; 28/2; 36/69; 43/2; 44/2) Bu kitap, söylemek istediğini muhatabı rahat ve tam anlayacağı şekilde söyler; akıl ve duygu açılarından kanıta bağlı olarak söyler. Bunun içindir ki, söylediklerinin tümü beyyine ve mübeyyin karakteri taşır. Başka bir deyişle, Kur'an, sanıya dayalı söz söylemez. Çünkü Kur'an, sanıyı, hak adına bir değer olarak kabul etmemektedir: "Gerçek şu ki, sanı, hak adına hiçbir değer ifade etmez." (Necm, 28)

TANRISAL BİR FAALİYET OLARAK BEYAN VE TEBYÎN

Beyan:

Aynı zamanda Kur'an'ın adlarından biri olan beyan (bk. 3/138), bir şeyi apaçık kılmak, bir şeyin üstündeki örtüyü kaldırmak, iyice anlaşılır hale getirmek demektir. Kelama beyan denmesi, beyanın, kelamdaki anlamı açığa çıkarması yüzündendir. Kelamın mübhem ve mücmelini açıklayan söze de beyan denmiştir. Bu anlamda Kur'an'ı beyan etmek hak ve yetkisi de Tanrı'nındır. "Onun beyanı da bize düşer." (Kıyame, 19) buyurulmuştur. (Râgıb, el-Müfredât)

Varlık ve oluşta gerçek beyan sahibi, Yaratıcı'dır. Yaratıcı, bu beyan gücünden insana da nasip vermiştir. Ve bu nasibi ona bizzat kendisi öğretmiştir. Şu beyyineye bakın:

"O rahman. Yarattı insanı. Öğretti ona beyanı." (Rahman, 4)

İlk vahyedilen surenin ilk beş ayetinde, okumak ve kalem arasında irtibat kurulurken, 'Allah'ın öğretmenliği' daha ilk anda öne çıkarılmıştır:

"O'dur kalemle öğreten/kalemi kullanmayı öğreten O'dur! insana bilmediğini öğretti." (Alak, 4-5)

Allah'ın öğretmesi de dahil, öğretme ve öğrenmeyle kalem ve okuma arasında irtibat kurulmuştur. Rahman suresi 4. ayet de dikkate alındığında, beyanla kalem ve okuma arasındaki irtibat da belirginleşecektir.

Kur'an'ın bir adının Beyan olması, beyan meselesi üzerinde büyük bir hassasiyetle durulması, Müslüman aydınları ilk günden itibaren, beyan konusunda çok yoğun bir düşünsel faaliyete sevk etmiştir. Her şeyden önce, beyan, edebiyattaki Belagat ilminin en esaslı dalı olarak öne çıkmaktadır. Bu alanın ilk ve aşılmamış eseri, dâhi düşünür ve edip el-Câhız (ölm. 255/869) tarafından yazılmıştır ki, üzerinde olduğumuz konuda adı bile başlı başına bir mesajdır: *'el-Beyan ve't-Tebyîn.'*

Beyanın Kur'ansal yapısı, onunla ilgili çalışmaların edebiyat alanıyla kayıtlı kalmamasını sağlamıştır. Kur'an'ı anlamaya yönelik bütün disiplinlerde beyan konusu bir biçimde ele alınmıştır. Fıkıh alanının anıt isimlerinden biri olan İmam **Şafiî** (ölm. 204/820), fıkıh metodolojisinde kronolojik sıralamada ilk sayılan ünlü eseri *er-Risâle'de* beyan konusuna geniş yer vermiştir. İmam **Şafiî**'nin beyanla ilgili tespitleri, Hanefî fıkhının müfessir fakîhi el-Cassâs (ölm. 370/980) tarafından, *el-Usûl fi'l-Fusûl* adlı eserde ağır biçimde eleştirilmiştir. Tespitleri ne olursa olsun, fıkıh metodolojisiyle uğraşan hemen bütün müellifler, eserlerinde, beyan konusunu ciddi biçimde ele almışlardır.

Fıkıh metodolojisi (usûl-i fıkh) alanında yazılan eserlerde, Kur'an'daki beyanın (yani Kur'an'ın kendi kendisini açıklamaya yönelik verilerinin) beş başlık altında tespit edildiğini görmekteyiz:

l.Takrîr Beyanı: Sözün, mecaz anlamda kullanılması ihtimalini ortadan kaldıran beyandır. En'am suresi 38. ayette "Kanatlarıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki..." ifadesi vardır. Bu ifa-

de, ayette geçen kuşun mecazî anlamda kullanılmadığını kesinleştirmektedir. Hicr suresi 30. ayette, meleklerin Âdem'e secde etmelerinden bahsedilirken "Bütün melekler hep birlikte secde ettiler" denmektedir. Buradaki 'bütün' ve 'hep birlikte' kelimeleri, bir kısım meleklerin secde etmedikleri ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. İşte bu tür beyanlara, takrir beyanı denmiştir. Takrir beyanı, sözdeki vurguyu tartışma üstü hale getiren beyandır.

2. Tağyir Beyanı: Genellik ifade eden sözlerde, istisna edilmesi gereken noktaları açıklayan beyanlardır. Mesela, Bakara suresi 275'te "Allah, alışverişi helal kılmıştır" deniyor. Bu bir genel ifadedir. Aynı ayet, "Allah, ribayı haram kılmıştır" beyanıyla ribayı istisna ederek helal alışverişler dışına atmıştır. Bu tür beyanlara tağyir (değiştirme) beyanı denmiştir.

3. Tefsir Beyanı: Kur'an'ın herhangi bir yerinde geçen bir ifade veya kelimenin, bir başka yerdeki ifade veya kelimeyle açıklanmasıdır. Bu durumda, açıklayan kelime veya ifadeye müfessir, açıklanan kelime veya ifadeye müfesser denmektedir.

Hırsızların cezalandırılmasını düzenleyen Mâide 38. ayet, elin kesilmesi gerektiğini ifade ederken 'kat' (kesme) kökünden bir fiil kullanmaktadır. Buradaki 'kesme', tefsire muhtaçtır. Yani elin tamamı mı kesilecek yoksa bir kısmı mı? Yoksa, elin bir yeri çizilip işaretlenerek o kişinin hırsızlık yaptığına bir kanıt mı bırakılacaktır? Süyûtî'nin de söylediği gibi, beyan, bu ihtimallerin tümüne müsaittir. Yani buradaki kat' sözcüğü yoruma muhtaç (müfesser) bir beyandır. Bu müfesser tabir, Kur'an'ın bir başka yerinde tefsir edilmiştir: Hz. Yusuf'un serüvenini anlatılırken (bk. Yusuf suresi, 31) bu kat' kelimesi, elin kanatılacak şekilde kesilmesi ama elin tümünün veya bir kısmının kesilip atılmaması anlamında kullanılarak hırsızlığın cezasını düzenleyen ayetteki kat'ın bir 'kanatıp çizerek işaretlemek' olması gerektiği göstermiştir. Yani Yusuf suresi 31. ayet, Mâide 38. ayeti tefsir etmiştir. Bu da bir tefsir beyanıdır.

İlk kez tarafımızdan gündeme getirilen bir örnek verelim: Kur'an, şirkin kötülüğünü anlatırken müşriklerin affedilmeyecek büyük bir günah işlediklerini bildirmektedir. Öte yandan, iniş sırasıyla sondan ikinci sure olan Tevbe suresinin 114.

ayetinde Hz. İbrahim'in müşrik babasından söz edilirken onun 'Allah'ın düşmanı' olduğu bildirilmiştir. Bu ayete dayanarak bütün müşriklerin Allah düşmanı olduğunu söyleyebiliyoruz. Çünkü Hz. İbahim'in babası, müşrik olduğu için 'Allah'ın düşmanı' olarak nitelendirilmiştir. O halde, bu ayet, Kur'an'daki şirk ve müşrik kelimelerinin tümünün bir müfessiridir. Bu beyan da, bir tefsir beyanıdır.

4. Zaruret Beyanı: Sözde, açıklanan kısımlardaki verilerden açıklanmayan noktaların zorunlu olarak ortaya çıkması. Nisa 11. ayet şöyle der: "Müteveffanın çocuğu yoksa ve ona anası ile babası mirasçı olmuşsa anasına üçte bir hisse düşer." Bu ayetin verilerinden, böyle bir durumda babaya üçte iki hisse düşeceği zorunlu olarak anlaşılır.

5. Tebdil Beyanı: Bu tür beyanın terimsel adı nesihtir. Yani önceki bir beyanla getirilen hükmün daha sonraki bir beyanla geçersiz kılınması.

Tebyîn:

Tebyîn, beyanda bulunmak demektir. Bir adı da Beyan olan Kur'an, aynı zamanda beyanlarının beyanını da getiren kitaptır. Eğer, bizatihi Beyan olan Kur'an'ın bazı yerlerinde, bütün açıklığa rağmen anlaşılma zorluğu yaşanırsa o zorlukları aşmayı yine Kur'an sağlayacaktır. Kur'an'ın mahbatı (indiği benlik) olan Hz. Peygamber bile bu zorluğu kendi kendine aşamaz. Ona indirilen beyanın ikinci kez beyanı da Kur'an'la mümkündür ve Kur'an'la yapılmalıdır. Şu beyyine bu bakımdan çok ibret vericidir:

"Sana bu zikiri/Kur'an'ı vahyettik ki, kendilerine indirileni insanlara açık seçik beyan edesin de derin derin düşünebilsinler." (Nahl, 44, 64)

Bütün bunlar gösteriyor ki, beyan, ulûhiyetin temel faaliyetlerinden biridir. Bu temel faaliyet bazı ayetlerde doğrudan doğruya Cenabı Hakk'a izafe edilerek, bazı ayetlerde ise 'Biz' çoğul öznesine izafe edilerek öne çıkarılmıştır.

Beyanın Zâtı İlahî'ye izafe edildiği ayetlerde şu ifade şekli kullanılmaktadır:

"Allah, ayetlerini işte böyle beyan eder/apaçık hale getirir..." (Bakara, 187, 219, 221, 230, 242, 266; Âli İmran, 103; Nisa, 26, 176; Mâide, 89; Tevbe, 115; Nahl, 39, 92; Nur, 18, 58, 59, 61)

Beyanın 'Biz' öznesine izafe edildiği ayetlerdeki ifade şekli ise şöyledir:

"Kuşkusuz, biz sizin için ayetleri açık bir biçimde bildirdik/beyan ettik" (Bakara, 118; Âli İmran, 118. Ayrıca bk. 5/75; 22/5; 6/105)

Beyanla amaçlanan 'apaçıklık', bir ulûhiyet faaliyeti olarak öylesine önemsenmiştir ki, Kur'an, bunu bir yerde 'beyan' ve 'tafsil' kelimelerini birlikte kullanarak ifadeye koymuştur:

"İşte biz, ayetlerimizi bu şekilde ayrıntılı kılıyoruz ki, günaha sapmışların yolu açık seçik ortaya çıksın/günaha sapmışların yolunu açık seçik göresin!" (En'am, 55)

Ayette kullanılan 'nufassılu' ve 'testebîne' fiilleri, tafsil ve beyan köklerinden türetilmiş fiillerdir. Birincisi 'tef îF, ikincisi 'istif al' kalıbından. İlave edelim ki, fiillerin sülasî (üçlü) kalıptan değil de humasî (beşli) ve südasî (altılı) zâid (fazla harfli) kalıplardan kullanılması, tafsil ve beyanda çok titiz davranıldığına bir kelam harikasıyla dikkat çekiştir. Çünkü fiil kalıplarında harf fazlalığı, anlamın zenginleştirilip kuvvetlendirildiğine delâlet eder. Özgün gramatik ifadesiyle, "Ziyâdetü'l-hurûf tedüllü 'alâ ziyâdeti'l-ma'na."

Tebyîn faaliyetinin bir ilahî aktivite olması, onun, aynı zamanda bir nebevi aktivite olmasını da gerekli kılmıştır. Bunun içindir ki, bütün nebiler 'mübîn' (söylediğini apaçık söyleyen, tam anlaşılacak şekilde söyleyen) benliklerdir. Yukarıda, 'Mübîn' alt başlığıyla gördük ki, nebilerin bu niteliğine 13 yerde temas edilmiştir.

Evet, Tanrı ve onun vahyi mübîn olduğu gibi, bu vahyi insanlara ulaştıran peygamberler de mübîndir. Yine yukarıda gördük ki, tebliğin bizzat kendi malzemesi de mübîn kılınmıştır.

Bunca mübînden sonra, nasıl oluyor da tanrısal kelam, hâşâ, müşkil, muğlak, zor, anlaşılmaz, birileri araya girmeden kavrana-

maz oluyor?! Kur'an müminlerinin, tarihi ve onu saray sofralarında yazanları sorgularken bu Kur'ansal gerçekleri unutmaması gerekir.

Peygamberler, mübîn Tann'nın mübîn vahyini insana mübîn kelam halinde tebliğ ederken mübîn elçiler olarak konuşurlar. Yani söyleyecekleri şeyi, apaçık, anlaşılır şekilde söylerler. Muhatabın onları anlaması için, aracılara, şefaatçılara, insanların ağızlarına tükürerek 'feyz bastıklarını' söyleyip halkın keselerini ve kasalarını talan eden komisyonculara, haraç ve huruç çetelerine ihtiyaç yoktur. Yeter ki, muhatap, Allah'ın ilk fermanı ve farz yaptığı ilk ibadet olan "Oku!" emrine hakkıyla riayet etmiş olsun! O emri savsaklayanlar ise tanrısal kelamı anlayamamanın faturasını Allah'a da çıkaramazlar peygamberlere de... Maruz kaldıkları belaların müsebbibi bizzat kendileridir. Mübîn kelam aynen şöyle demiyor mu:

"Gelmedi mi onlara kendilerinden öncekilerin haberi: Nuh kavminin, Ad'ın, Semûd'un, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve altı üstüne gelmiş kentlerin. Resulleri onlara açık seçik ayetler getirmişti. Allah onlara zulmediyor değildi; aksine, öz benliklerine onlar zulmediyorlardı." (Tevbe, 70. Ayrıca bk. 3/117; 10/44; 16/33, 118; 29/40; 30/9)

TEFVİZ

(sonucun takdirini Allah'a havale etmek)

Tefviz, yapılması gerekeni yaptıktan sonra gerisini Allah'a bırakmaktır. Kur'an-ı Kerim'de tefviz, müşrik toplumuyla büyük mücadeleler veren bir aydın benliğin, tehditler karşısında akıbetinin ne olacağının takdirini Allah'a bırakması anlamında kullanılmıştır.

"Ben işimi Allah'a tefviz ediyorum. Çünkü Allah, kullarını çok iyi görmektedir." (Mümin, 44)

Sabrın hem mahiyetine hem de taşıdığı erdirici değere açıklık getiren bir beyyine, tefviz (işi Tanrı'ya havale etmek) kavramının kullanıldığı Mümin suresi 44. ayettir. Tefviz orada, ölümsüz gerçekleri ve insan haklarını savunan bir aydının ağzından telaffuz edilmiştir. Hem aydınlık benliğin (kısaca aydının) hem sabrın hem de sabır adamının karakterini anlatmak bakımından şaheser beyanlar içeren bu hitap şöyledir:

"O iman eden kişi dedi: "Ey toplumum! Bana uyun, sizi doğru yola götüreyim. Ey toplumum, şu iğreti dünya hayatı, geçici bir nimetlenmeden ibarettir. Âhiretse sürekli durulacak yurdun ta kendisidir. Kötü bir iş yapan, sadece yaptığı kadarıyla cezalandırılır. Erkek ve kadından mümin olarak iyi bir iş yapana gelince, işte böyleleri cennete girerler ve orada hesapsız bir biçimde rızıklandırılırlar. Ey toplumum! Sebep ne ki; ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz beni ateşe çağırıyorsunuz. Siz beni, Allah'a nankörlük etmeye ve hakkında hiçbir bilgim olmayan şeyi O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Bense sizi o Aziz ve Gaffar olana davet ediyorum. Sizin beni çağırdığınız şeye, ne dün-yada ne de âhirette asla ve asla dua edilemez/onun dünyada ve âhirette çağrı hakkı yoktur. Dönüşümüz-varışımız Allah'adır. Onun bunun malından azgınca savurganlık yapanlar ateş halkının ta kendileridir. Size söylemekte oldukları-

mı yakında hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Allah, kullarını iyice görmektedir."

"Allah, o adamı ötekilerin kurdukları tuzakların kötülüklerinden korudu. Firavun'un seçkin çevresini de azabın en beteri kuşattı." (Mümin, 38-45)

Tefvize sarılan kul, kendine düşeni yapar, fakat sonucun şu veya bu şekilde tecelli etmesinde takdiri Allah'a bırakır. Bu da, aynen sabır, tevekkül ve teslim gibi bir melâmet tavrıdır. Biz, en iyisinin hangisi olduğunu bilemeyeceğimizden takdiri Allah'a bırakmakta fayda vardır. O, bizim içinen hayırlısını mutlaka seçecektir. Elverir ki biz, bize düşeni yapmış olalım. Bize düşen ise tefviz ile vekil ettiğimiz Allah tarafından bize açık seçik bildirilmiştir. Orada havale yok, bahene yok. İş yapılacak, sonucun takdiri Tanrı'ya bırakılacaktır. Sonucun takdirini kendimiz üstlenirsek yarar yerine zarara da uğrayabiliriz. Orada işi Yaratıcı'ya havale etmek en azından 'daha akıllıca' bir iştir:

"Bir şey sizin için hayırlı olduğu halde siz ondan tiksinebilirsiniz. Ve bir şey sizin için şer olduğu halde siz onu sevebilirsiniz. Allah bilir, siz bilmezsiniz." (Bakara, 216)

Şunu da unutmayalım:

"İnsan, hayra davet eder gibi şerri çağırıyor/insan, hayra duasıyla şerri davet ediyor. İnsan çok acelecidir." (İsra, 11)

İnsan, Allah'tan zenginlik, sağlık, mevki ister ve en güzel dua ile yakardığını sanır. Oysaki, Allah'tan hayırlı olanı istemek gerekir. Onun adı afiyettir.

Afiyet, mutluluk için gereken şartların toplamı demektir. Halbuki tek başına zenginlik, sağlık insanı mutlu edememektedir. Hz. Peygamber dualarında hep afiyet istiyor ve bizim de afiyet istememizi tavsiye ediyor.

TEHECCÜD

(Kur'an'la meşgul olmak için uykuyu bölmek)

Kur'an-ı Kerim'de bir yerde geçen (17/79) teheccüd kelimesi, uyku anlamına gelen hücûd kökünden türemiştir. Kelime anlamıyla, uykuyu gidermek, birini uyandırmak demektir. Kur'an, teheccüdü, gece, uykuyu feda ederek kendisiyle meşgul olmak anlamında kullanmaktadır. Bu noktadan bakıldığında uykuyu bölerek Kur'an'la meşgul olmak veya Kur'an okuyarak ibadet etmek teheccüd cümlesindendir.

Hz. Peygamber, teheccüdü namaz kılarak yerine getirdiği için geleneksel fikıhta teheccüd, gece namazı kılmak şeklinde anlaşılır. Oysaki teheccüd sadece namaz kılmak değildir. Kur'an'la meşgul olmaktır. Gece kılınan namaz, içinde Kur'an okunduğu için teheccüd adını almaktadır. Esas teheccüd, Kur'an'la meşgul olmak, yani Kur'an'la ilgili araştırma ve okuma faaliyeti sergilemektir.

Eğer, teheccüd namaz kılmak şeklinde uygulanacaksa bunun için bir süre uyuduktan sonra kalkılması gerekir.

Teheccüdün bütün gösterişlerden, basit hesaplardan uzak, yalnız Allah'la kul arasında kalan bir faaliyet oluşu, onun insan ruhunu yüceltmedeki büyük değerinin de esasıdır.

TEKLİF
(yükümlü kılmak)

Teklifin kökü olan 'kelef bir şeyi sevmek, bir şeye düşkünlük anlamındadır. Teklif ise, bir insanı, sevdiği şeyi elde etmede bazı zorlukları göğüslemekle yükümlü tutmaktır. O halde, teklifin esasında yine insanın hür iradesi ve içten sevip benimsemesi vardır. Aynı kökten gelen külfet, zorluk anlamında, tekellüf ise külfete meydan verme, bir işin olmasını külfete bağlama anlamında kullanılır.

Kur'an'da teklif (daima fiil şekli) 7 yerde, tekellüf ise (mütekellif şeklinde isim olarak) bir yerde kullanılmıştır. Teklif konusunda Kur'an'ın temel anlayışı şudur:

"Allah, hiçbir benliğe, gücünün yeteceğinden daha azını yüklemenin dışında bir teklifte bulunmaz." (Bakara, 286)

Bu ilke, değişik cümle yapılarıyla, fakat hep aynı kelimeler kullanılarak birkaç kez tekrarlanır, (bk. 2/233; 6/152; 7/42; 23/62) Kur'an'ın teklif konusundaki kabulü şöyle ilkeleştirilmiştir:

"Güç yetirilemeyen şeyle yükümlü kılmak yoktur."

Allah'ın kanunu bu olduğuna göre, O'nun elçileri de aynı ilkeye uymak zorundadır. Kur'an, Peygamber'e şu emri veriyor:

"De ki, ben tekellüfe yol açanlardan değilim." (Sâd, 86)

Peygamber, tekellüfe ancak kendi benliğinde gidebilir. O alan, onun hür iradesiyle kayıtlar ve zorluklar getirebileceği tek alandır. Hitap ettiği kitleye ise tekellüf getiremez, onları sadece teşvik eder, özendirir:

"Allah yolunda çarpış. Sen ancak kendi nefsini külfet altına sokabilirsin. Müminlere gelince onları teşvik et, özendir."

Gücü aşan yükümlülük, fıtrata, Allah'ın irade ve kanunlarına terstir. Allah, dine bu sakatlığın girmemesi için Kur'an'da gerekli ilkeleri koymuştur. Bu ilkeleri çiğneyenler kendi arzuları yönünde insanları saptıran bilgisiz azmışlar olarak tanıtılıyor. (6/119) Bunlar, Allah'ın açık seçik bildirdiği haram ve helallere ilavelerde bulunanlardır. Allah'ın, tekelinde tuttuğu haram kılma yetkisini kullanmaya kalkarak, gafil bir biçimde şirke düşerler de hâlâ Allah için iş yaptıklarını sanır, hıyanet ve sapıklıklarını da Allah'ın dinine fatura ederler. Böylelerinin dine ve Allah'a en büyük hizmetleri, dinden uzak durmalarıdır ama çıkarları ve kurdukları menfaat tezgâhları buna asla izin vermez. Allah'ın dinini rezil ederler de hâlâ kendilerine mücâhit, ehli takva, sünneti ihya edenler vs. gibi sıfatlar vermekten çekinmezler.

Teklifin işaret ettiğimiz boyutlarını destekleyen birkaç Kur'ansal ilkeyi daha görelim:

"Allah sizin için hafifletme ister. İnsan zayıf yaratılmıştır." (4/28)

"Allah sizin için kolaylık ister, sizin için güçlük istemez." (2/185)

"Allah sizin için dinde zorluk yaratmak istememektedir. O'nun istediği, sizi temizleyip arıtmaktır." (5/6)

"O size din içinde zorluk getirmemiştir." (22/78)

"Allah'ın kendisine farz kıldığı hususlarda nebi üzerine herhangi bir zorluk yoktur." (33/38)

Verdiğimiz ayetlerin son üçünde zorluk ve sıkıştırma anlamındaki harec kelimesi kullanılmıştır. Büyük Râgıb, teklif maddesinde bu harec kavramına da yer vermiş, ayrıca şu hadise de dikkat çekmiştir:

"Ben ve benim ümmetimin seçkin takva sahipleri, tekellüften uzaktırlar."

O halde, Tanrı Elçisi Hz. Muhammed katında takva belirtisi, zorluk yaratmak değil, kolaylık ve kolaylaştırmayı tercih etmektir. Ne yazık ki, tarih içinde bunun genellikle tersi yapılmıştır.

TESLİM
(sadece Allah'a teslim olmak)

Teslim kelimesinin kökü olan silm ve selam sözcüğünden türemiş kelimeler 140 küsur yerde kullanılır. Bizatihi teslim kelimesi fiil halinde 6, isim halinde üç kez kullanılmıştır. Aşık köklerden türeyen islam, 20 küsur yerde fiil, 8 yerde isim olarak kullanılmıştır. İslam kelimesinin ism-i faili olan müslim sözcüğü, 3'ü tekil, diğerleri çoğul (müslimûn, müslimîn, müslimât) olmak üzere 40 küsur yerde geçer.

Teslim ve islam kelimelerinin üç kökü vardır: Selamet-selm, silm, selam. Birincisi, görünür ve görünmez âfetlerden arınmışlık, ikincisi barış, üçüncüsü ise barış, huzur ve esenlik anlamındadır. (Ayrıntılar için bk. Râgıb, *el-Müfredât)* O halde, teslim, görünür ve görünmez âfetlerden sakınmak, barış, esenlik ve huzur için Allah'a teslim olmak, islam ise anılan değerlerin dinini din edinmek demektir.

İslam dininin ve Kur'an mesajının ruhu olan teslim, alışılmış şekliyle 'Allah'a teslim olmak' diye tercüme edilir. Kur'an verileri dikkate alındığında bu tercüme eksik bir tercümedir. Tam tercüme şöyle olmak gerekir: Allah'a, sadece Allah'a teslim olmak. Bu 'sadece' kaydı, tevhitteki teslimiyetin omurgasıdır; o varsa vardır, o yoksa yoktur. Şimdi bu 'sadece' sistemine ilişkin bir açıklamayı, *'Dincilik'* adlı kitabımızdan özetleyerek aktaralım:

"İslam'ın omurgası olan 'Allah'a teslimiyet'in nasıl anlaşılması gerektiği, imanın formül cümlesi olan Kelimei Tevhit'te gösterilmiştir. Kelimei Tevhit, Kur'an dininin bütün alanlarında geçerli bir 'ölçüt formül'dür. Bu ölçüt-formül iki kısımdan oluşuyor:

1. Nefy (Allah dışındakileri yok saymak),
2. İspat (sadece ve sadece Allah'ı esas almak).

Cümleyi özgün kuruluşuna uygun olarak hatırlayalım:

" Başka ilah yok, sadece Allah var."

Kur'an böyle bir formül vererek, her alanda geçerli bir kalıp belirlemiştir. Buna göre, Allah'ın bir ilah olduğunu kabul yetmez; sadece O'nun ilah olduğunu kabul gerekir. Allah'a ibadet etmek de yetmez, ibadeti sadece O'na yapmak gerekir. Bu 'sadece' kaydı göz ardı edildiğinde ortaya şirk çıkar. Yani Allah'ın yanında yedek ilahların da olduğu bir din.

Mekke müşriklerinin dini böyle bir dindi. Müşrikler Allah'ı kabul ediyor, O'nun en yüce ilah olduğuna inanıyorlardı. Ama O'nun yanında-yöresinde başka ilahları da vardı. Kur'an, Mekke müşriklerinin Allah'ı kabul ettiklerini, Kabe'de namaz kıldıklarını açıkça bildiriyor. Onlar Kur'an dinine ateist veya dinsiz oldukları için karşı çıkmadılar, Allah'ın yanına-yöresine bazı ilahları konmadığı için karşı çıktılar.

O halde, ilah yalnız Allah olacaktır, ibadet yalnız Allah'a yapılacaktır. Ve tabiî ki, teslimiyet de yalnız Allah'a olacaktır. Daha açıkçası, Kur'an'ın anladığı mânâda 'Müslüman' olmak için Allah'a teslim olmak yetmez, Allah dışında bir varlığa teslimiyetin insan hayatından çıkarılması yani tam özgürlüğün gerçekleşmesi gerekir.

Kula kulluk varsa, Kur'an'ın Allah'ına kul olamazsınız.

İşte, Kur'an'ın anladığı ve anlattığı dindarlığın özü, esası budur. Bu öz ve esasta herhangi bir zedelenme varsa, Kur'an'ın istediği dindarlıktan söz edemeyiz. Bir adam hem şeyhe teslim olarak hem türbeye dilek çaputu asarak, ibadetlerinde Allah'tan ahiret, insanlardan da dünyalık bekleyerek Müslüman olamaz. Ya biri ya öteki.

HAYATÎ KAYIT: 'SADECE'

'Sadece' kaydı, hükmünü icra etmelidir. Yoksa yok!

Yani Kur'an'ın aradığı dindarlığın esası 'fazla ibadet' değil, sadece Allah'a ibadettir. Sadece Allah'a teslim olmak, sadece O'na

ibadet etmek, sadece O'ndan yardım dilemek, sadece O'na güvenmek... Akla gelebilecek tüm alanlarda omurgayı bu 'sadece' oluşturur. Sadece yoksa 'biraz var', epeyce var', büyük ölçüde var' yetmez. Yani 'tam teslimiyet' olacak.

Tam teslimiyet varsa ibadet eksikliği zarar vermez. Çünkü ibadet imandan bir parça değildir ki o azaldıkça iman da azalsın. İmamı Âzam'ın büyük iman ve dehası bunu ilkeleştirdi. Tam teslimiyet varsa insan, Allah'ın her hal ve şartta dostudur. Şöyle düşünüyordu Ebu Hanîfe: Tam teslimiyet yoksa hiçbir ibadet fazlalığı, insanın Allah düşmanı olma ihtimalini sıfırlayamaz. İşte buydu, ölümsüz İmamı Âzam'ın savunduğu. Ayrıntılar için bizim *İmamı Âzam* adlı eserimize bakılabilir.

Tam teslimiyette kusur varsa ibadetin çokluğu zarar vermemekle kalmaz, insanı batırır. Çünkü teslimyet zaafıyla birlikte yürüyen fazla ibadet riya getirir. Şirkin en sinsi şekli olan riya mutlak ve muhakkak batışın göstergesidir.

Allah'a tam teslimiyet dindarı, muvazaalı teslimiyet dinciyi yaratır.

Allah'a teslimiyet tam gerçekleştiğinde ortaya, Kur'an'ın âdeta kutsadığı, hayatın en değerli varlığı olarak gösterdiği 'dindar' tip çıkar. Kur'an, tam teslimiyetle dindar sıfatını almış insanı şöyle yüceltmektedir:

"İş onların sandığı gibi değil! Kim güzel düşünüp güzel davranışlar sergileyerek yüzünü Allah'a teslim ederse, Rabbi katında ödülü vardır onun. Korku yoktur böyleleri için; tasalanmayacaklardır onlar." (Bakara, 112)

"Güzel düşünüp güzellikler sergileyerek ve özü-sözü doğru bir halde İbrahim'in milletine uyarak yüzünü Allah'a teslim edenden daha güzel dinli kim olabilir?! Allah, İbrahim'i dost edinmişti." (Nisa, 125)

"Güzel düşünüp güzel davranarak yüzünü Allah'a teslim eden, en sağlam kulpa yapışmıştır. İş ve oluşların sonu Allah'a varır." (Lukman, 22)

"Allah'a çağırıp/yakarıp barışa/hayra yönelik iş yapan ve 'Ben, Müslümanlardanım/ Allah'a teslim olanlardanım' diyen kimseden daha güzel sözlü kim vardır?!" (Fussılet, 33)

Tam teslimiyet getirmeyen ibadettense tam teslimiyet getiren günahlar yeğlenmelidir. Çünkü günahkârın Allah'ın merhametine sığınma hak ve ümidi açıktır. Ama riyakârın böyle bir hakkı ve ümidi olamaz. Çünkü riya şirktir ve şirke sapanın kurtuluşu yoktur. Kur'an'dan bu ilhamı ve kanıtı aldığımız içindir ki biz, en gür sesimizle şunu haykırabilmekteyiz:

"Gizli şirk riyaya saparak ibadetlerini başlarına bela eden maskeli müşrikler, günah-kârlara kurban olsunlar. Keşke onların da günahkârlar gibi ümitleri, rahmet beklentileri olsa. Ama yoktur. Onlar, günahkârları dinsiz-imansız diye horlayıp dururken, bir gün gelecek, o horladıkları günahkârlar onların enselerine basarak cennete girecekler."

Yine Kur'an'ı dinleyelim:

"Şu bir gerçek ki, 'Rabbimiz Allah'tır!' deyip sonra, dosdoğru yürüyenler üzerine, melekler ha bire iner de şöyle derler: 'Korkmayın, üzülmeyin! Size vaat edilen cennetle sevinin. Biz sizin, dünya hayatında da ahirette de dostlarınızız. Cennette sizin için nefislerinizin arzuladığı her şey var. Orada sizin için istediğiniz her şey var. Gafur ve Rahîm Allah'tan bir ikram olarak." (Fussılet, 30-32)

İslam'ı birazcık bilenler bilirler ki, şu ayetlerde vaat edilenlerden yoksun kalacak olanlar ibadeti eksik, hataya bulaşmış, ama eksiğini mertçe itiraftan asla çekinmemiş günahkârlar değil, ibadetleriyle kasılıp kabararak onu bunu imansız-kâfir ilan etmeyi din haline getirmiş dinci riyakârlardır.

Samimi dindarlık vasfını elde etmeye çalışmak yerine riyakâr dinciliği yeğleyenler, varlıklar dünyasının en şerir, en habis unsurlarıdır. İddiaları, giysileri, fotoğrafları, bulundukları mevki ve istismar ettikleri değerler ne olursa olsun, bu gerçek değişmez. Böylelerinin, bu gerçekleri bilmeyen halkı Allah ile aldatarak kendilerini 'dokunulmaz, makbul adam' ilan ettirmeleri de hiçbir şeyi değiştirmez.

Teslimiyet, insan hayatında iki olumsuzluğu dışlamak istemektedir:

1. Din alanında 'dinsel otorite' diye anılan şürekâyı (Allah'a ortak koşulanları) dışlamak,

2. Siyasal alanda despotizmi dışlamak.

Bu gerçeği kayda geçiren Muhammed İkbal, Batı'da birinci dışlamanın mümessili olarak Luther'i, ikinci dışlamanın mümessili olarak da Rousseau'yu görmektedir. İkbal, bu ilkelerin Batı'da, reformcular aracılığıyla ve Hristiyanlığa rağmen egemen kılınmasını Kur'an gerçeklerinin bilinçsiz bir şekilde (unconsciously) kabul ve itirafı olarak görmektedir. (İkbal, *islam As An Ethical and Political ideal,* 164-165)

Kur'an, bu yapısıyla İslam'a iki anlam yüklemektedir: 1. Tüm varlıkların Yaratıcı'ya teslimiyeti (3/83), 2. Tüm insanların Yaratıcı'ya teslimiyeti. Bu teslimiyetin tam olması için, Allah dışında bir kuvvet veya kişiye teslimiyet olmamalıdır. Yani sadece Allah'a teslimiyet olmalıdır. Kur'an buna, 'Âlemlerin Rabbi'ne teslimiyet' diyor. (bk. 2/131; 27/44; 40/66; Bu iki anlam, aynı zamanda İslam'ın da anlamıdır. Kur'an, insanlığı, işte bu anlamda bir İslama girmeye çağırmaktadır, (bk. 2/208; 5/16; 10/25) Kamp dinine dönüştürülmüş bir sözde İslama değil. Bu anlamda bir barış ve senlik dinine teslim olanlara, nüfus kayıtlarına bakarak "Sen mümin değilsin" denmemelidir. (bk. 4/94) Laf ve iddiaya değil, eyleme bakılmalıdır. Eylem, silm ve selam eylemidir. Ve Selam, İslam'ı din olarak takdir eden Yaratıcı'nın isimlerinden biridir, (bk.59/23)

Bu teslimiyetin yerleştiği kalbe Kur'an 'kalb-i selim' demekte ve onu, kurtuluşun biricik sermayesi olarak görmektedir, (bk. 26/89) 'Allah katında din islamdır" (Âli İmran, 19) ayetinde amaçlanan din bu teslimiyetin dinidir, nüfus kayıtlarının, geleneğin, egemen güçlerin 'islam' dedikleri değil. Bu anlamdaki İslam yoksa Allah'ın kabul edeceği bir din yoktur. Din ya bu olacaktır yahut da hiçbir şey. (bk. 3/85) Allah'ın, insanlık için din olarak seçip insanlığa teklif ve emanet ettiği budur. (bk. 5/3)

Bütün peygamberlerin tebsliğ ettiği ve bütün peygamberlere talim edilen din de bu teslimiyet dinidir. Bu bakımdan bütün peygamberler bir ve aynıdır, (bk. 2/133, 136; 3/67, 84; 46/15) Bu teslimiyet dinine mensup olanların bütün zamanlardaki ve mekanlardaki ortak adı tektir: Müslim yani Allah'a teslim olan:

"Allah sizi, önceden de şu kitapta da müslümanlar/Allah'a teslim olanlar diye adlandırdı ki, resul sizin üzerinize bir tanık olsun, siz

de insanlar üzerine tanıklar olasınız." (Hac, 78)

Teslimiyeti gerçekleştirememiş bir İslam kabul ve itirafı, sadece sosyolojik anlamıyla bir İslam kazandırmakta, Allah katında değer ifade etmemektedir. Bu noktaya maharetle parmak basan ölümsüz üstat Râgıb şöyle diyor:

"Dinsel anlamda İslam iki görünüm arz eder: 1. İmanın altındaki mertebe, 2. İmanın üstündeki mertebe. Birincisi, dil ile ikrardır ki, onun sayesinde insanın kanı güvende olur. Bu durumda derûnî iman olabilir de olmayabilir de. Bu anlamda İslam, Hucurât suresinin 14. ayetinde ifadeye konmuştur: 'Bedeviler 'iman ettik' dediler. Söyle onlara, 'Siz iman etmediniz ama Müslüman olduk deyin.' İmanın üstündeki mertebe ise dil ile ikrara kalp ile itikat, fiil ile yaşamak ve Allah'ın bütün takdir ve icraatına teslimiyettir. Bu mertebe, Hz. İbrahim'in, 'Teslim oldum âlemlerin Rabbine' (Bakara, 131) ve Hz. Yusuf un, 'Canımı, sana teslim olmuş halde al.' (Yusuf, 101) ayetinde ifade edilen rıza halidir." (Râgıb, *el-Müfredât)*

TESPİH

Kur'an'ın en önemli kavramlarından biri olan tespih (özgün şekli 'b' ile tesbîh), yüzmek, bir işi bitirip başka bir işe koyulmak, koşuşturmak, iş yapmak, tasarrufta bulunmak, sağdan sola koşmak, etrafa dağılmak anlamlarındaki 'sibâha' kökündendir. (Fîrûzâbâdî, Kaamus, sbh mad.)

Varlığın hemen hemen tüm hareket ve eylem şekillerini içerdiği için Kur'an, varlığın Allah'ı yüceltmesini, övmesini, O'na ibadet ve niyazda bulunma hallerinin tümünü tespih sözcüğüyle ifade etmektedir.

Sibâha kökünden kelimeler Kur'an'da isim ve fiil halinde yüz on civarında yerde kullanılmıştır. Çoğu, fiil halinde kullanımdır. Bu da gösterir ki, tespih, bir kavramdan çok bir fiil ve eylemdir. Varlıkların aslî eylemlerinden biridir.

Bir defa, bütün gök varlıkları ve cisimleri bir tespih faaliyeti sergilemektedir. Onların Yüce Yaratıcı'yı kutsamaları, yüzmek anlamındaki bir kelimeyle ifade edilerek tanıtılmıştır. Bazı örnekler verelim:

"O odur ki, geceyi, gündüzü, Güneş'i ve Ay'ı yarattı. Her biri bir yörüngede yüzmektedir." (Enbiya, 33)

"Güneş'in Ay'a ulaşıp çatması gerekmiyor. Gecenin de gündüzü geçmesi gerekmez. Her biri bir yörüngede yüzmektedir." (Yasîn, 40)

"Melekleri de arşın çevresini kuşatarak Rablerinin hamdiyle tespih eder halde görürsün. Aralarında hakla hüküm verilmiştir." (Zümer, 75; Ğâfir, 7; Şûra, 5)

Tespih faaliyeti sadece uzaya, göklere özgü bir faaliyet değildir. Yeryüzünde de bütün varlıklar, hayvanlar, bitkiler, ağaçlar tespih halindedir:

"Görmedin mi, göklerdeki ve yerdeki şuurlular da bölük bölük olmuş kuşlar da Allah'ı tespih etmektedir. Her biri kendine özgü namazını/duasını, kendine özgü tespihini bilmiştir. Allah, onların yapmakta olduklarını çok iyi bilmektedir. Göklerin ve yerin mülkü/yönetimi Allah'ındır! Dönüş Allah'adır! (Nur, 41-43)

Kısacası, bitkiden hayvana, insandan meleklere tüm varlık tespih halindedir. Daha doğrusu, varlık ve oluş bizatihi tespihtir. İnsan da bu tespihin bir parçasıdır. Ve itiraf etmeliyiz ki en zayıf, en aksak, en tembel, hatta en nankör ve isyancı parçasıdır:

"Göklerde ve yerdeki her şey Allah'ı tespih etmektedir. Azîz'dir O, Hakîm'dir. (Hadîd, 1)

Sonuç ve özet şu:

"Yedi gök, yerküre ve bunların içindekiler O'nu tespih ederler. Hiçbir şey yoktur ki, O'nu överek tespih etmesin; fakat siz onların tespihlerini fark edemezsiniz. O Halîm'dir, Gafûr'dur. Kur'an okuduğunda, seninle, âhirete inanmayanlar arasına gizli bir perde çekeriz. Kalpleri üzerine, onu anlamamaları için kabuklar geçiririz; kulaklarına da bir ağırlık koyarız. Rabbini yalnız Kur'an'da andığın zaman/Kur'an'da yalnız Rabbini andığın zaman, nefretle arkalarına dönerler." (İsra, 44-46)

Kur'an'ın evreni işte böyle bir evren. Ve onun doğa-insan ilişkisinden anladığı da işte böyle bir ilişki. Onun 'küfür', isyan, yozlaştırma, sapma, nankörlük dediği olumsuzluklar ise bu ahengi, bu dengeyi, bu sıcak birlikteliği bozmak veya aksatmaktır.

TEVEKKÜL

(sadece Allah'ı vekil etmek)

Tevekkülün kökü olan vekâletten türemiş sözcükler, Kur'an'da 70 civarında yerde geçmektedir. Bunların 24 tanesi 'vekil' sözcüğüdür ve tamamına yakını, Allah'tan başkasını vekil etmemenin gerekliliğini ifade için kullanılmıştır. Öte yandan, tevekkülün fiil halinde kullanımlarının tamamına yakını da müminlerin Allah'ı, sadece Allah'ı vekil etmelerini buyuran beyyinelerdir. Kur'an, şuna da ısrarla vurgu yapmaktadır: "Vekil olarak Allah yeter!" (4/81, 132, 171; 33/3, 48) Kısacası, Kur'an şunu söylemektedir: Eğer birini vekil edinecekseniz, bu sadece ve sadece Allah olmalıdır, (bk. 12/67; 14/12; 39/38)

Tevekkül, Kur'an dilinde, Allah'ı vekil etmek demektir. Yalnız unutmamak lazımdır ki bu vekil etme (tevkil), işin yapılması için değil, tarafımızdan yapılan işin sonucunu Allah'ın belirlemesi içindir. Bu anlamda vekil olma hakkı sadece Allah'ındır. Kur'an mümininin iki dayanağı olacaktır: 1. Kendi gayreti, 2. Allah. Kur'an, öncelikle insan tarafından yerine getirilmesi gereken gayrete 'azim' (yoğun ve kararlı gayret) demektedir. Ve ilkeyi şöyle koymaktadır:

"Bir kez azmettin mi de artık Allah'a güvenip dayan! Allah, tevekkül edenleri sever." (Ali İmran, 159)

Bu ayet, tevekkülün hem mahiyetini göstermekte hem de dolaylı yoldan tanımını vermektedir. O halde, Kur'an dilinde tevekkül, kendi gayretini yerine getiren müminin, sonrasını kotarması için Allah'ı vekil etmesinin adıdır.

İnsanlara vekil olma hak ve yetkisi, bırakın tarikatların öne çıkardığı şeyhleri, efendileri, türbeleri, Hz. Peygamber'e bile verilmemiştir. Şu beyyinelere bakın:

"De ki, 'Ben sizin üzerinizde vekil değilim!" (En'am, 66)

"Eğer Allah dileseydi onlar Allah'a ortak koşmazlardı. Biz seni onların başına gözcü yapmadık. Sen onların üzerine bir vekil de değilsin." (En'am, 107)

"De ki, 'Ey insanlar! Şu bir gerçek ki, hak size Rabbinizden gelmiştir! Artık doğruya yönelen kendi benliği için yönelir; sapan da kendi benliği aleyhine sapar. Ben sizin üzerinize vekil değilim." (Yunus, 108 Ayrıca bk. 25/43; 39/41; 42/6)

"Allah'ın bizim için yazdığından başkası asla bize erişemez. O, bizim mevlâmızdır. Bunun için, müminler yalnız Allah'ı vekil edinmelidir." (Tevbe, 51)

Türk müfessiri Elmalılı Hamdi Yazır (ölm. 1942) bu ayeti açıklarken şöyle diyor:

"Mü'min tevekkül eder. Ancak unutmamak lazımdır ki tevekkül tefvîz-i vazife (işi havale etme) değil tefvîz-i emir (işin sonucunu tayin yetkisini devir)dir. Birçokları gaflet ederek tevekkülü, vazifeyi terk sanırlar. Yani kulluk vazifesini Allah'a havale edip emri kendilerinde görmek isterler. Bilmeli ki, tevekkülün aslı, emre güven ile vazife sevgisidir."

Anlaşılan o ki, tevekkül, bütün kudreti nefse tanımamayı hedef alan bir niteliktir. Kulun sırtüstü yatmasına tevekkül denmez, îstenen, Allah'ın her şeyin üstünde hüküm ve egemenlik sahibi olduğunu kabulü sağlamaktır. Kur'an şöyle diyor:

"Allah hem sizi hem de yapmakta olduklarınızı yaratmaktadır." (Saffât, 96)

Allah'ın bize hizmet etmesini istercesine, tevekkülün tam tersi bir mânâya bağlan-mak, imanı zedeler. Kur'an-ı Kerim bu tehlikeyi önlemek için bağlılarına şu emri veriyor:

"Bir kere işe girştin mi artık Allah'ı vekil et/O'na dayanıp güven. Çünkü Allah kendine dayanıp güvenenleri/O'nu vekil edinenleri sever." (Âli İmran, 159)

Demek oluyor ki, tevekküle imkân doğması için işe girişmek gerekir. Her şeyden önce işe girişmek yerine her şeyden önce

tevekküle sarılmak; Allah ile alay etmek olur. Hz. Peygamber'in ölümsüz tespitiyle, 'devenin güvenliği için Allah'a tevekkülden söz etmek hakkı, deveyi bağlayarak zaptu rapt altına alanlarındır." Deveyi buşıboş bir halde çöle salanların, o devenin selameti için Allah'a tevekkülden söz etmeleri Allah ile alay etmektir. Kur'an'ın büyük vicdanlarından biri olan Mehmet Akif (ölm. 1936) bu gerçeğe şöyle değiniyor bir şiirinde:

"Allah'a dayandım diye sen çıkma yataktan,
Mânây-ı tevekkül bu mudur; hey gidi nâdân?
Alemde tevekkül demek olsaydı atâlet;
Mirâs-ı diyanetle yaşar mıydı bu millet?
Çoktan kürenin meş'ale-i tevhidi sönerdi,
Kur'an duramaz nezd-i ilâhîye dönerdi." (Safahat, Gölgeler)

Tevekkül bahsinde Kur'an açısından belki de en önemli nokta, tabiat kanunlarının değişmezliğini unutmamaktır. Kader, Sünnetullah ve Tabiat Kanunları maddelerinde gösterdik ki, Kur'an'ın atıf yaptığı temel adreslerden biri de 'tabiat kanunlarının değişmezliği' ilkesidir. Bunun anlamı; üretmek ve başarmak için tabiat üstü inayetlere sığınmayı değil, değişmez varlık yasalarını esask almak olacaktır. Akıl, ilim ve eyleme sürekli yollama yapan zamanüstü kitap, tabiat kanunlarının değişmezliğine de yollama yaparak mesajını tamamlamıştır:

Tabiat üstüne, harikaya, keramete kısacası beleşe ve ucuza sığınmak yok, çalışmak ve çalışmak vardır.

Burada 'sığınılacak bir tabiat üstü' olarak Allah öne çıkarılabilirse de Kur'an'ın cevabı açık ve nettir: Allah, sonuçta ilkelerin kaynağıdır ve O, insana vereceğini ilkeleri göndermek ve insana, bunlara uymasını emretmekle kendisinden bekleneni vermiştir. O'ndan başka bir şey beklemek O'nunla alay etmek olur. Ne yazık ki, sonraki dönem İslam dünyası, bu 'Allah ile alay' yoluna saparak kendisini mahvet-mekle kalmamış, insanlığın Kur'an'la tanışmasını da engelleyerek iç içe cürümler işlemiştir.

Kula düşen görev, doğal şartlarda yerine getirilmelidir. Harikalara, rüyalara, hayalî inayetlere bel bağlayarak zaman geçirmek felaketle sonuçlanır. Kur'an irfanının büyük isimlerinden biri olan Seyyid Burhaneddin Tirmizî (ölm. 638/1240) bu gerçeğe şöyle temas etmiştir:

"Allah'a tevekkül ederim demek, işe girişirsen bir işe yarar. Düşman geliyor, bir kale var, ona kaçmak gerek, işte, sığınırım demek bu kaleye sığınırım demektir. Kaleye girmeden "Sığınırım, sığınırım" sözünü tekrarlamanın bir yararı yoktur." (Seyyid Burhaneddin, *Maarif,* 62)

Demek oluyor ki tevekkül bir şuur hali doğuruyor, fiilin yerini tutmuyor. Muhammed İkbal'in çok güzel ifade ettiği gibi, tevekkül bir fiil ve amel inkârı değil, sınırsız bir kuvvetten beslendiğimize inanmaktır ki bu, fiili terke değil, fiilde kararlı ve gayretli olmaya iter. Böyle bir şuur haline girmek, insanı akıl almaz bir zenginliğe ve atılım coşkusuna ulaştırır.

Dikkatinizi çekmiştir ki, böyle bir tevekkül anlayışının cebr (kulun eylemlerinin determine-zorunlu olması) ile de ilgisi olamaz. Gerçi, her şeyi Allah'tan bilen sûfîlerin cebre inandıkları eskiden beri söylenegelmiştir. Ancak, bir Batılı yazarın da çok güzel işaret ettiği gibi, "Sûfîle-rin cebri, kelâm ilmindeki cebr değildir. Kendine özgü bir cebr anlayışıdır o, ve Allah'ı yüceltmeyi amaçlar, kulun sorumluluğu sırtından atmasını değil. Bu cebr, kulun kendine düşeni yapıp gerisini Allah'a bırakmasıdır ki, Kur'an'ın istediği de zaten bundan başkası değildir." (Adam Mez, *el-Hadâretü'l-îslamiyyefi'l-Karni'r-Râbi',* 2/43)

Tevekkülü daha iyi anlamak için onunla zaman zaman aynı mânâda, bazen de onun ileri aşaması anlamında kullanılan teslim ve tefvizi de gözden uzak tutmamak gerekir, (bk. burada, Tefviz ve Teslim madl.)

TEYEMMÜM

(toprakla temizlik)

Kur'an'da 3 yerde geçen bu kelime -ki hepsinde fiil halindedir- kastetmek, araştırmak, niyetlenmek anlamındadır. Nisa 43. ve Mâide 6. ayetler, teyemmümün fıkıhsal yönünü düzenler.

Teyemmüm, su ile temizlik yapma imkânını yitiren bir kişinin vücudundaki artık-olumsuz elektriği toprağa veya o cinsten bir şeye boşaltması olayıdır. Bu ameliye aynı zamanda ibadete hazırlık şuurunu diri tutarak psikolojik bir katkı da sağlar. İnsan böylece, tamamını elde edemediği bir yararın, bir kısmını sağlamış olur ki, akla ve yaradılışa uygun olan da budur. İslam düşüncesinde bu espri şu ilke ile dile getirilir: "Tamamı elde edilemeyen şeyin tamamı terk edilmez."

Su ile ideal anlamda temizlenemeyen insanın, kendisini pisliğe teslim etmesi akla ve vahye uygun düşmez. Teyemmüm, tam temizlenmeyi sağlayamayan kişinin onun yerine koyduğu kısmî veya daha aşağı türden bir temizliktir, sembolik bir temizliktir; namaza, namaz kılınacak yere saygının da bir ifadesidir.

Teyemmüm edecek kişi, avuçlarının içini toprağa veya o cinsten bir maddeye sürer, avuçlarını birbirine vurup silkeler ve yüzüne sürer. Tekrar toprağa vurup her avucunun içini diğer koluna, dirseklerine kadar sürer. Temiz toprağa, taşa, kayaya, çakıla, tuğlaya, vb. şeylere teyemmüm edilebilir.

Abdesti bozan şey, teyemmümü de bozar. Teyemmüm ayrıca suya ulaşmakla da bozulur.

Teyemmüm suyu bulamamak veya bulup da bir engel yüzünden kullanamamak durumunda yapılır. Suyu kullanmanın sağlık açısından sakıncalı olması da teyemmümü gerektiren sebepler arasındadır.

Kur'an, insanın kendini tehlikeye atmasını açıkça yasaklamıştır.

Emir çok genel ve çok açıktır:

"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın" (Bakara, 195).

Bir seferde, başından yaralanan bir sahabî, ihtilâm olmuş ve arkadaşlarına yaralı olduğunu, bu durumda teyemmüm etmesinin caiz olup olmadığını sormuş, arkadaşları da, "Suyu kullanacak güçtesin, teyemmüm etmen doğru olmaz" demişler, o da yıkanmış ve bu yüzden ölmüş. Hz. Peygamber durumu öğrendiğinde tepkisini şu sarsıcı sözlerle dile getirmiştir:

"Allah onları kahretsin, adamı öldürdüler. Neden işi bilene sormazlar?!" (Ebu Davud, taharet 25)

Şunu da ekleyelim: Soğuk bir gecede ihtilâm olan Amr İbnu'l-Âs, arkadaşlarına teyemmüm ederek namaz kıldırmış, itirazlar yükselince, Kur'an'ın, "Kendi canlarınıza kıymayın!" (Nisa, 29) ayetini, davranışına kanıt göstermiştir.

TÖVBE
(tevbe)

Kur'an-ı Kerim'de türevleri ile birlikte 70'ten fazla yerde geçen tevbe, kelime anlamıyla dönmek, yönelmektir. Kur'an bünyesindeki anlamı, Allah'a yönelmek olan tevbe, Allah için kullanıldığında kulun tevbesini kabul etmek demektir. Nitekim, Allah'ın bir isim-sıfatı da Tevvâb yani tövbeleri çok çok kabul edendir.

Allah'ın sıfatlarından biri Tevvâb olduğu gibi, kulun sıfatlarından biri de tâib yani tövbe edendir. Bu iki isim Yaratan-yaratılan ilişkisi halinde sürekli devrededir. Kur'an bu ilişkinin sürekliliğini ısrarlı bir şekilde korumak istemektedir. Tanrılığın faaliyetlerinden biri de tövbenin aralıksız işlemesi ve Allah'ın affının her an faal olmasıdır. Bu gerçeğe işaret için, Hz. Peygamber şöyle demiştir:

"Eğer hiç günah işlemeseydiniz Allah sizi yok eder ve yerinize günah işleyip O'ndan af dileyen bir başka topluluk getirirdi.

Kul açısından bakıldığında tövbe, varlık ve oluştaki bu tanrısal faaliyete katılmaktır. Bu yüzden, istisnasız herkesin tövbe etmesi Kur'an'ın temel istekleri arasındadır, (bk. 24/31) Oluşta her an, bir öncekine göre yükseliş ifade ettiğinden geçen her an için tövbe, işin esasıdır. Yaratıcı ruh, sürekli oluşu fark eder ve yükseldiği her yeni aşamada bir öncesini noksan görerek ondan tövbe eder.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Ben her gün 70 kez tevbe ederim."

O halde, Kur'an'ın tövbe anlayışı adına şu tespiti yapabiliriz: Tövbe, sadece belli günahları işleyenlerin başvuracağı bir af kapısı

değil, sürekli oluşa katılma ve Yaratıcı ile beraberlik şuurunu yaşamanın yollarından biridir.

Din açısından bakıldığında, tövbe başlı başına bir ibadet şeklidir. Tövbeyi, işlenmiş günahlardan kurtulma ve bağışlanma yolu olarak ele aldığımızda karşımıza şu tablo çıkıyor:

Tövbenin silemeyeceği hiçbir günah yoktur. En ağır günah sayılan şirk yani Allah'a ortak koşma bile, imana girildiği anda bütün sonuçları ile birlikte ortadan kalkar. İman dairesine girmek, esasında tövbenin başka bir şeklidir. Kur'an, insanoğlunun hiçbir günahını Allah'ın bağışlayıcılığından daha güçlü saymamaktadır. Bunun da ötesinde, Kur'an, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyi, gerekçesi ne olursa olsun, insanın kendine zulmü olarak değerlendirmektedir. İlke şöyle konmuştur:

"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Kuşkunuz olmasın ki, Allah bütün günahları bağışlar." (Zümer, 53)

Tövbenin işe yaramayacağı bir zaman tasavvuruna Kur'an kapalıdır. Bununla kastedilen, insanın dünya hayatında varolduğu süre içinde her an tövbe edebileceğidir. Dünya hayatı ile ilginin kesilmesi kaçınılmaz duruma geldiğinde yani ölüm döşeğinde ise tövbe artık anlam ifade etmeyeceğinden, bu sırada yapılan tövbeye Kur'an hiçbir değer tanımamıştır, (bk. 4/18)

Tövbe konusunda dikkat çekmemiz gereken Kur'ansal gerçeklerden biri de şudur:

Kur'an, en büyük peygamber de dahil, hiç kimsenin bir başkası adına tövbe etmesine imkân vermez.

Kur'an böylece, Hristiyanlıktaki, bir kişinin başkası veya başkalarının günahını affettirmek için kendini kurban etmesi anlamındaki kabulü (redemption) reddetmektedir. Hiç kimse bir başkasının günahını yüklenemez ve bir başkasının günahından sorumlu tutulamaz. (35/18) Böyle olunca, hiç kimse bir başkası adına tövbe edemez. Son Peygamber'e bile böyle bir hak tanınmamıştır, (bk.3/128)

UĞURSUZLUK
(tayere)

Uğursuzluğu ifade için Kur'an'da tayr kökünden sözcükler kullanılır. Aynı kökten gelen tayere kelimesi de uğursuzluk demektir.

Tayere veya tıyere Arapça'daki tayr kökünden gelir. Tayr ve tâir, Râgıb'ın da ifade ettiği gibi, havada uçan her şeye denir. Uçağa tayyare ve taire denmesi de bu yüzdendir.

Tayr, daha çok kuş anlamındadır ve Kur'an'da bu anlamda birçok yerde kullanılmıştır. Tayr kökünden türeyen tayere (veya tıyere), uçan şeylere, özellikle kuşlara bakarak iyi ve kötünün gelişine ilişkin hüküm vermek veya tahminde bulunmaktır. Arapça'da buna tatayyur (tayerecilik) denir. Tayere, bir tür falcılıktır. Araplar tayereyi çok kullanırlardı. Önlerine çıkan kuşun cinsine, uçuş yönüne bakarak geleceğe ilişkin tahminlerde bulunurlardı.

Tayere, sonraki zamanlarda sadece kötülüğe ve kötüye ilişkin tahminleri ifade için kullanılmıştır. Türkçe'de baykuş veya karga sesiyle uğursuzluğa hükmetme de, andığımız müşrik gele= neğin bir uzantısıdır. Kur'an, tayereyi sadece kötülüğe yorma anlamında kullanır ve sadece kuşlarla değil, insanlarla da tayere yapıldığından bahseder.

İnsanın tayere yoluyla, başına gelenleri, karşılaştığı uğursuzlukları kendi dışında birilerinin veya bir şeylerin sırtına yıkmasına şiddetle karşı çıkan Kur'an, insanın kendine dönmesini ve karşılaştığı sonuçları kendi elinin ürünü bilmesini istemektedir. Tayereden bahseden ayetlerin hemen hepsi birtakım eski ümmetlerin, kendi hesaplarına uymayan nebileri uğursuzluk sebebi sayan ifadelerine yer vermektedir.

"Dediler: "Sizin yüzünüzden uğursuzlukla karşılaştık/biz sizi uğursuzluk sebebi saymaktayız. (Yasin, 18)

"Dediler: 'Sen ve beraberindekiler yüzünden başımıza uğursuzluk geldi/seni ve beraberindekileri uğursuzluk belirtisi sayıyoruz.' Dedi: 'Uğursuzluk kuşunuz Allah katımladır. Daha doğrusu siz, imtihana çekilen bir topluluksunuz." (Nemi, 47)

"Onlara bir iyilik geldiğinde, 'Bu bizimdir!' derlerdi. Kendilerine bir kötülük dokunduğunda ise Musa ve beraberindekilerin uğursuzluğuna yorarlardı. Gözünüzü açın! Onların uğursuzluk kuşu, Allah katındadır, fakat çokları bilmiyorlar." (A'raf, 131)

Tayere konusunda Kur'an, evrensel ilkeyi şöyle koymuştur:

"Her insanın uğursuzluk kuşunu onun boynuna takmışızdır. Kıyamet günü, kendisine, önünde açılmış olarak bulacağı bir kitap çıkaracağız: 'Oku kitabını! Bugün sana hesap sorucu olarak öz benliğin yeter." (İsra, 13)

Tayere, Hz. Peygamber tarafından şirk olarak nitelendirilmiştir, (bk. Tirmizî, siyer, tayere babı; Ebu Davud, tıbb, tayere babı; Zehebî; *Kebâir,* 156) Buradaki şirk, açık ve sayısal bir ortak tanıma olmadığından biz tayereyi, *Büyük Günahlar* adlı kitabımızın Şirk Benzeri Günahlar bölümünde ele aldık.

Bir hadisinde tayereye inanmadığını söyleyen Hz. Peygamber: "Ben iyiye yormayı severim" buyuruyor. "Bu ne demektir, iyiye nasıl yorarsınız?" diye sorulduğunda ise şöyle cevap veriyor: "Güzel ve temiz kelimelerle iyiye ve güzele yorarım." (Buharı, tıbb, edviye babı; Müslim, selam, tayere babı)

Hz. Peygamber, güzel isimlerle güzele ve iyiye yorumlar yapar, güzel kelimeler duyunca onlardan hareketle güzelliğe ve mutluluğa çağrılar çıkarırdı. Bunun içindir ki o; çirkinlik, mutsuzluk, şiddet, sıkıntı, bunalım ifade eden isimleri, deyimleri hiç sevmez, bunları değiştirir, kullandırmazdı. Bunun içindir ki, Kur'an ahlakında hüsnüniyet (iyi görüp iyiye yormak) esastır.

UNUTMAK
(nisyan)

İnsanın kendisine emanet edilen şeyi unutması (Râgıb, nisyan mad.) olarak tanıtılan nisyan kökünden türeyen kelimeler Kur'an'da 40 küsur yerde kullanılır. Varoluş, tekâmül, Yaratıcı ile ilişki, bireysel ve toplumsal haklarla ilgili birçok temel ilke, nisyan kavramı ile yakın bir beraberlik içinde verilmektedir.

Kur'an dilinin aşılmamış ustası Râgıb, nisyanın ya yetersizlikten ya gafletten yahut da kasıttan kaynaklandığını ve sonuçta insanın, hafızasına emanet edilen şeyi korumada yetersizlik doğduğunu söylüyor.

Şunu hemen belirtmeliyiz ki, Kur'an'daki nisyan, sıradan unutmak değildir. Bu, daha çok, ihmal ve umursamazlığın sonucu olan yan kasıtlı bir unutmadir ki, ilahî kelam bunu insanın savsaklayıcı yanının bir uzantısı saymaktadır. Bunun içindir ki, Kur'an, Allah'ı unutan insanın Allah tarafından unutulacağını açıkça beyan eder.

Nisyanın karşıtı (ve nisyandan kurtulmanın yolu) zikirdir ki o da hatırda tutmak için anmak demektir. Allah'ı unutmamanın yolu da Allah'ı zikirdir. Ve zikrin en ideali, bir adı da Zikir olan Kur'an'ı okumaktır.

Mutlak kudret, unutmak gibi bir noksandan arınmıştır. "Rabbim **ne** şaşırır **ne de** unutur." (Tâha, 52) Bunun bir anlamı da, parça **j** varlığın, varlık derecesine uygun olarak, unutmaya bulaşacağıdır. Nitekim, parça kudret olan insanın belirgin niteliklerinden biri de unutmaktır. Bu illet, Âdem babamızın tipik özellikleri arasında sayılacak kadar dikkat çekicidir. (20/115)

İnsanın nisyanı, genellikle bir nankörlük ve vurdum duymazlıkla atbaşı gitmektedir. (39/8; 25/18) Bunun içindir ki, insanın, ni-

mete şükrü unutarak düştüğü sapma ve azgınlık çok acıklı sonuçlara sebep olmakta ve onu Allah'ın bir kenara itmesine veya küçültücü muamelelere maruz bırakmasına sebep olmaktadır. (7/165)

Nisyan, dengeyi bozarak insanı tökezletir. Bu yüzden nisyanın sonsuzluğa ilişkin olmasıyla, iğretiye ilişkin olması arasında fark yoktur. Çünkü denge, görünmeyen dünya ile görünen dünyanın barıştırılması anlamını da taşıyor. Bu barışı bozmak, dengeyi bozmaktır. Ve Kur'an: "Dünyadan nasibini de unutma." (Kasas, 77) diyerek bu sırra işaret etmiştir.

Nisyanın en tehlikelisi, insanın kendi benliğini unutmasıdır. Kur'an, insanın özüyle varlığın esası, yani Allah arasında beraberlik gördüğüne göre, insanın kendi özünü unutması, bir anlamda Allah'ı unutması, Allah'ı unutması da kendi benini unutmasıdır. Kur'an bunu kendi üslup güzelliği içinde verirken şu ifadeleri kullanır:

"Onlar Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu." (Tevbe, 67)

"O kimseler gibi olmayın ki, Allah'ı unutmuşlardır, Allah da onlara kendi benliklerini unutturmuştur." (Haşr, 19)

Kur'an'ın bu yaklaşımına dayanırsak şunu söyleyebiliriz: İnsanı sevmenin, insanı gaye varlık bilmenin esası da, Allah'ı tanımaktan geçer. Hümanizmin çekirdeği, Allah'tır. Allah'ı unutmuş bir hümanizm, insana kuru avuntudan başka bir şey verememiştir.

Benliği unutmanın bir görünümü de başkalarına verdiği öğütlerin kendi hayatında tersini yapmaktır ki, buna en çok din temsilcileri, özellikle Yahudi din adamları arasında rastlanır. Kur'an, Beniisrail hahamlarının bu bahtsız tavırlarına ısrarlı bir biçimde parmak basar. Bir yerde şöyle diyor:

"İnsanlara hayırda erginliği/dürüstlüğü emredip de öz benliklerinizi unutuyor musunuz? Üstelik de kitabı okuyup durmaktasınız. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?" (Bakara, 44)

Allah'ı unutmaya giden yol, Allah'ı anmayı unutmaktan geçiyor. Allah'ı anmayı unutturan bir numaralı kuvvet, şeytandır. (6/68; 18/63; 12/42; 58/19)

Kur'an, insanı kendi dışındaki dünyayı, özellikle yaradılış sırrını unutmamaya çağırır. Bu noktada Allah'ın ayetlerini unutmamaya özellikle dikkat çekilir, (bk. 20/26)

İnsan, kendi içine kıvrılan bir benlik olarak, kendi yaradılışını, bu yaradılıştaki aşamaların sergilediği hayranlık verici oluş sırrını unutmamalıdır. Bunu unutursa Mutlak Yaratıcı'nın kudretini göremez ve O'nun karşısında küstahlığa yeltenir. (bk. 36/78)

Nihayet, Kur'an, Son Peygamber bağlılarını hem unutmanın doğuracağı bozukluklara karşı uyarmak hem de onların, unutma illetinin sonuçlarından ilahî bir rahmetle korunduklarını göstermek üzere, bağlılarına şu duayı önerir:

"Ey Rabbimiz! Unutur veya hata edersek, bizi bundan hesaba çekme." (Bakara, 286)

Allah'ı unutmanın yıkıcı belirişlerinden biri de duadan nasipsiz hale gelmek, duadan kopmaktır. İnsan için, duaların kabul edilmemesinden daha büyük felaket, hiç dua edemez hale gelmektir.

UYARI
(inzâr)

Uyarı kavramını karşılamak için Kur'an'da inzâr sözcüğü kullanılmıştır. İsim, fiil, emir ve sıfat olarak yaklaşık 130 yerde geçer.

İnzârın kökü olan 'nezr'; esasında bağlayıcı olmayan bir şeyi kişinin, kendi nefsi için bağlayıcı kılmasıdır. (Râgıb; *el-Müfredât)* Türkçe'de buna adak veya adamak diyoruz ki fıkıhsal yönü fıkıh kaynaklarında nüzür (nezirler) başlığı altında ele alınır.

Nezr kökünün, Arapça'daki ifal kalıbına aktarılışı olan ve Türkçe'de uyarı, uyarmak anlamına gelen inzâr, içinde korkutmanın da bulunduğu haber veriş demektir. Zıddı olan tebşir ise sevindirici haberler vermeyi ifade eder. İnzâr yapana nezir veya münzir denir. İnzâr her konuda her şey için yapılabilir... (Râgıb, aynı yer)

Peygamberlerin ortak sıfatlarından ikisi inzâr görevini ifade eden iki kelimedir: Nezir, münzir. Peygamberler; tebliğ yaptıkları için mübelliğ, davet (çağrı) yaptıkları için dâî, müjdeler verdikleri için mübeşşir, öğretici-eğitici oldukları için muallim sıfatlarıyla anıldıkları gibi, inzâr (uyarı) yaptıkları için de nezir veya münzir sıfatıyla anılmaktadırlar.

Nezir ve münzir sıfatları, peygamberlerin imanına ortak olan müminlerin de sıfatı olacaktır. Çünkü peygamberlerin getirdiği tanrısal emirler; davet, tebliğ ve inzâr görevini tüm müminlere yüklemektedir. Müminler bu sıfatlan taşımada, peygamberlerine katılırlar. Müminlerin, peygamberlerine katılamayacakları sıfat, peygamberlik (nübüvvet ve risâlet) görev ve sıfatıdır. O görev, sadece Allah tarafından seçilen kişilere sadece Allah'ın lütfuyla gelir. Yani peygamberlik, kesbî bir mertebe değil, vehbî (Allah'ın vermesiyle

elde edilen) bir mertebedir. Oysaki davet, tebliğ ve inzâr, kesbî görev ve mertebeler oluşturmaktadır.

Kısacası, her müminin davet, tebliğ ve inzâr görevi olduğu gibi, dâî, mübelliğ ve münzir-nezîr sıfatı da vardır ve olmalıdır. Ama hiçbir müminin resul veya nebi sıfatı, risâlet veya nübüvvet görevi yoktur, olamaz.

Kur'an'a göre, tanrısal uyan olmadan kitlelere hesap sorup azap etmek bir zulümdür. Allah böyle bir zulümden arınmış olduğundan, kitlelerin gafletten uyanmaları için onlara uyarıcılar göndermektedir. (6/131) Allah'ın adaletine yakışan bu olduğu içindir ki, istisnasız tüm toplumlara uyarıcılar gönderilmiştir:

"Hiçbir ümmet yoktur ki içinden bir uyarıcı gelip geçmemiş olsun." (Fâtır, 24)

Yaratıcı, bir topluluğa münzirler (uyarıcılar) gönderip onlara münzer (uyarılan) sıfatını kazandırmadan o topluluğu asla cezalandırmamaktadır. Bu onun ulûhiyetinin bir gereğidir:

"Biz, uyarıcıları olmayan hiçbir kenti/uygarlığı **helak** etmemişizdir." (Şuara, 208)

Uyarıcılar aracılığı ile münzer (uyarılan) sıfatını alan toplumlar ise uyarıların gereğini yerine getirmediklerinde, Allah'ın öngöreceği bir azapla cezalandırılmakta veya toptan helak edilmekteler. (bk. 10/73; 26/173; 27/58; 37/73, 177)

Cezalandırma ve helak ile uyarılar (nüzür) arasında bağ kurulmuştur. Cezalandırılan toplumların akıbetinden söz eden ayetlerde şu tabirler geçmektedir: "Uyarılar yarar sağlamadı.." (10/101; 53/5, 36) "Uyarıları yalanladılar..." (53/23, 33)

Hz. Muhammed'e, kendisi dışındaki dünyaya ilişkin ilk faaliyet emri "Kalk ve uyar!" şeklinde gelmiştir. (74/1-5). Ne ilginçtir ki bu emrin başlangıç noktası, yine uyarı kelimesi kullanılarak şöyle veriliyor:

"En yakın akraba ve soydaşlarını uyar!" (Şuara, 214)

Anlaşılıyor ki, gerçek bir uyarıcının belirgin alâmetlerinden biri de

uyarıya en yakınlarından başlamasıdır. Uyarı daha sonra uyarıcının toplumuna, nihayet tüm insanlığa yöneltilir.

Hz. Muhammed'in inzârı sadece bir topluma, bir devre, bir coğrafyaya ait değildir; tüm insanlığa, hatta tüm varlığadır. (25/1; 34/28) Günlük dildeki deyimle, onun tebliğ ve uyarısı evrenseldir. Hem mekân bakımından evrenseldir hem zaman bakımından. (Bu konuda ayrıntılar için bizim *Din ve Fıtrat* adlı eserimize bakılabilir.)

O halde, Kur'an mesajını duyuran ve o mesajla uyarıda bulunan tüm mübelliğlerin (bilgin, düşünür, müçtehit, müceddit, mücahit, muallim), derece derece evrensel uyarı yaptıklarını söyleyebiliriz.

İnzâr (uyarı) genelde vahyin, özel olarak da Kur'an vahyinin omurga noktalarından biridir. Kur'an, bir uyarılar kitabı olduğunu ısrarlı bir biçimde ifade etmektedir:

"Bu da bizim, kentlerin/medeniyetlerin anasını uyarman için indirdiğimiz bir kitap. Kutsal, bereketli, kendinden öncekini doğrulayıcı..." (En'am, 92)

"Bir kitaptır bu; sana indirildi, onunla uyarasın diye ve inananlar için bir öğüt ve düşündürme olarak..." (A'raf, 2)

"Biz onu senin dilinle kolaylaştırdık ki sakınanları onunla müjdeleyesin, inatçı bir topluluğu da onunla uyarasın!" (Meryem, 97)

"Yoksa 'Onu uydurdu!' mu diyorlar? Hayır, haktır o; senin Rabbindendir; senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş bir toplumu uyarman içindir. Umulur ki doğruya ve güzele kılavuzlanırlar!" (Secde, 3)

"Ona vahyedilen, bir öğütten ve apaçık bir Kur'an'dan başka şey değildir. Diri olanı uyarsın ve inkarcılar üzerine söz hak olsun diye indirilmiştir." (Yasin, 69-70)

"Biz sana Arapça bir Kur'an vahyettik ki ülkelerin/uygarlıkların anasını ve çevresindekileri uyarasın. Ve toplama günü konusunda da uyarıda bulunasın..." (Şûra, 7)

"Bu Kur'an da öncekileri tastikleyen bir kitaptır. Zulmedenleri uyarsın, güzel davrananlara müjde olsun diye Arap dilindedir." (Ahkaf, 12)

"İşte bu, onunla uyanlsınlar, Allah'tan başka ilah olmadığını bilsinler, aklı ve gönlü işleyenler de ibret alsınlar diye insanlara yöneltilmiş bir tebliğdir." (İbrahim, 52)

Bu son ayette görülüyor ki Kur'an, çok ilginç bir biçimde tebliğle inzâr arasında koparılmaz bir ilişki kurmaktadır. Bu ilişkiye dayanarak diyebiliriz ki Kur'ansal tebliğ, bir anlamda bir uyarı işidir. Kur'an'dan nasiplenmek de bir anlamda uyarı yapmak, uyarıcı olmaktır.

Rableri huzurunda haşredileceklerine inananlar Kur'an'la uyarılacaklardır, (bk. 6/ 51) Bu uyarı hem Kur'an'ın vahyedildiği zamanın ve toplumun insanlarına yöneliktir, hem de gelecek zamanlar boyunca Kur'an'ın ulaştığı tüm insanlara...(6/19)

Kur'an'dan nasipli ruhlar bilirler ki, Kur'an uyan kitabı ve uyaran kitap olunca onun müminlerinin esas görevlerinden biri de uyarmak olacaktır. Bu uyarı görevini yapanlar çok önemlidir. Harp hallerinde bile onları tehlikeye atma hakkımız yoktur. Onlar, arkada korumaya alınırlar ki harp hali bitince toplumu uyarma görevini yapabilsinler:

"İnananların hepsinin birden savaşa çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminden bir grubun, dinde derin bilgiler edinmek ve sefere çıkan topluluk geri döndüğünde, korunmaları ümidiyle onları uyarmak için arkada kalmaları gerekmez mi?!" (Tevbe, 122)

Kısacası, uyan, Kur'an mümininin temel iman borçlarından biridir.

UYUŞTURUCU

(alkol ve öteki uyuşturucular)

Her türlü uyuşturucuyu ifade için 'hamr' sözcüğü kullanılmıştır. Hamrın kelime anlamı, örtmektir. İnsanın düşünme ve akıl yürütme yeteneğini örten uyuşturuculara, özellikle şaraba hamr denmesi bundandır. Kur'an, bu anlamda hamrı 6 yerde kullanmaktadır. (Örnek olarak bk. 2/219; 5/90-91)

Vücudu örten giysileri, o arada kadınların başlarını örtmek için kullandıkları örtüleri ifade için kullanılan hımar da hamrla aynı kökten gelmekte ve örten şey anlamı taşımaktadır. Bu son şekliyle kelime, Nur suresi 31. ayette ve çoğul olarak (humur) kullanılmıştır.

Mâide suresi 90. ayetinde yasak, hamr olarak verilmiştir. Yasağın geldiği zamanda Arap toplumu imal ettiği alkollü içkilere hamr demekteydi. Kur'an, yasağı getirirken öyle bir kelime seçmiştir ki, hem o gün kullanılan alkollü içkileri hem de insanın düşünme ve akıl yürütme faaliyetini dumura uğratacak her türlü uyuşturucuyu aynı anda yasaklıyor. Çünkü hamr, düşünme yetisinde aksaklık yaratan şey demektir. Bunun sıvı veya kuru olması, ağızdan veya başka bir yolla alınması hiçbir fark yaratmaz.

Kısacası, Kur'an, hamr yasağı ile topyekün uyuşturucuları insan hayatından kovmayı amaçlamıştır.

Kur'an, hamr yasağını çiğneyenlere maddî yaptırım (had) getirmez. Hamr yasağını çiğneyenlere uygulanacak ceza 'tedyîn' (dinleştirme, dine dayalı uygulama yapma) konusu değil, teşri (hukuksallaştırma, hukuksal-yönetsel uygulama yapma) konusudur, (bk. burada, Sünnet mad.) Hz. Peygamber, teşrî yetkisini de kullanan bir insan sıfatıyla hamr yasağını çiğneyenlere çeşitli cezalar uygulamıştır. Halife Ömer, yasağı çiğneyenlere 80

sopa vurdururdu. Daha sonra buna sürgün cezası da ekleyen Ömer, bu son cezanın kötü sonuçlar verdiğini görüp bundan vazgeçmiştir, (bk. Mehmet Erdoğan; *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi,* 191-193)

Bir içkinin, Kur'an'ın yasakladığı hamr çerçevesine girip girmediğini nasıl belirleyeceğiz? Fıkıh tarihi bu konuda çok renkli ve çeşitli malzeme sunmaktadır. Yasak içine girmenin ölçüsü nedir? İki kıstas kullanılmıştır:

1. İçkinin örfî anlamda hamr yani 'şarap' olması,
2. Sarhoş edecek miktarda içilmesi.

İçilen madde hamr yani şarap ise içilen miktar ne kadar olursa olsun, sarhoş olunsun veya olunmasın fark etmez; haramlık doğmuştur. İçilen madde nebîz hükmünde olup da sarhoş etmeyecek kadar içilmişse haramlık söz konusu edilemez.

Hamr kavramıyla ilgili fıkhî meselelerin esası şudur:

Geleneksel tefsir ve fıkıh anlayışı, Kur'an'daki 'hamr' yasağını sadece alkol içme yasağı olarak anlar. Bu yasağın konusu olarak geçen 'hamr' sözcüğünü de geleneksel anlamıyla şarap olarak değerlendirdiği için diğer alkollü içkileri, 'kıyas' yöntemiyle yasak gösterme yoluna gider. Bu mantık şu şekilde işlemektedir: Şarap, içinde alkol olduğu için yasaklanmıştır. Falan içkilerde de alkol vardır. O halde onlar da yasaklanmıştır.

Biz bu fıkıh mantığına şu gerekçeyle karşıyız:

Yasağı getiren Mâide 90. ayetin kullandığı hamr kelimesi aklı örten, bürüyen ve sonuç olarak da çalışmasını sekteye uğratan şey demektir. Yasaklanan, işte bunu yapan şeylerdir. Adı ne olursa olsun, fark etmez.

Buna göre, sadece alkollü içkiler değil, tüm uyuşturucular haramdır. Sıvı, katı... Kur'an öyle bir kelime kullanmıştır ki o kelime, yasağın geldiği günün toplumundaki tek alkollü içki olan şarapla birlikte tüm uyuşturucuların haramlığını sağlamaya yetmektedir. Bu kelam harikası dururken, kıyas yöntemine başvurmaya gerek yoktur. Kaldı ki, bu yönteme başvuran fukaha, bu yüzden kendi başlarına art arda sıkıntılar açmışlardır. İmamı Âzam Ebu

Hanîfe (ölm. 150/767), hocası Hammâd bin Ebu Süleyman (ölm. 120/737) ve onun hocası İbrahim en-Nehaî (ölm. 96/715), hamr kelimesinin örfî anlamı şarap olduğu için mutlak haramiyeti sadece şarap için işletmiş, diğer alkollülerin haramlığını Nisa suresi 43. ayetteki sarhoşluk kaydına bağlamıştır. Bunun içindir ki, İmamı Azam'a göre, şarap dışında içki içen kişiye, sarhoş olmayacak kadar içmişse hadd-i şirb (içki içme cezası) uygulanamaz.

Osmanlı şeyhülislamlığı da bu yönde fetva vermiştir.

Irak fıkıh ekolünün babası sayılan İbrahim en-Nehaî, alkollü içkileri ikiye ayırır:

1. Hamr (şarap),
2. Diğer sarhoş ediciler (müskirat).

Nehaî'ye göre, şarap, üzüm suyunun kaynatılması suretiyle elde edilen içkidir. Aynı yolla hurmadan elde edilen içki de şaraba benzemekle birlikte Nehaî ve öğrencilerine, o arada İmamı Âzam'a göre, onun içilmesi sadece mekruhtur.

Hurmadan yapılan içki ile benzeri alkollüleri (şarap dışındakileri) içenlere, Nehaî fetvasına göre, ancak sarhoş olmuşlarsa had uygulanır. "Her sarhoş eden, haramdır" şeklindeki kuralı (ki hadis diye rivayet edilir) kabul etmeyen Nehaî'ye göre, şarap dışındaki içkileri sarhoş olmayacak kadar içenler sadece tâzir edilir, yani azarlanıp uyarılır.

Nehaî'nin bizzat kendisi bir tür likör olan nebîzi içer, konuklarına da ikram ederdi.

Nebîz; üzüm, hurma, elma, susam, arpa, buğday vs. gibi meyve ve tahıllardan yapılır. Bazıları nebîzi 'şıra' diye tanıtma gayretkeşliğine girerler ki bir saptırmadır, yalandır. Nebîz, esasında alkollü içkilerden bir serinin genel adıdır. Nebîzin çoğulu olan enbize kelimesi bunlara cins adı olmuştur. Nebîzgiller demektir.

Anılan fıkıhçıların bu yaklaşımı dikkate alındığında şunu söyleyebilmek mümkündür: Şarap dışındaki tüm içkiler (rakı, likör, viski ve benzerleri) nebîzdir. Hanefî fakîhlerine göre, bunlar, sarhoş edecek kadar içilmedikleri sürece haram hükmüne dahil olmazlar.

Nehaî ekolünün, sahabe kuşağındaki temsilcisi **İbn Mesûd** (ölm. 32/652) ve onun bilgilerini nakleden tâbiûn kuşağı fakîhı **Alkame** (ölm. 62/681) de nebîz içenler arasındadır. (Kal'aci; *Mevsûatü Fıkhı'n-Nehaî,* 1/287)

Fıkıh kaynakları **Süfyan es-Sevri**'nin (ölm. 161/777) de nebîz iç-tiğini bildiriyor. **Sevrî'ye göre, nebîzgilleri, sarhoş olmayacak kadar içmekte dinen bir sakınca yoktur.** Kal'aci bu bilgiyi verdikten son-ra şunu da ekliyor: **"Bu tür alkollü içkiler konusunda Irak fukaha-sının tavrı budur."** (Kal'aci; *Fıkhu's-Sevri,* 162-163)

İslam din ilimlerinde, özellikle fıkıhta tartışmasız otoriteler olan **Nehaî** ve **Sevrî**'den naklettiğimiz bu anlayış ve fetva, **İmamı Âzam** adına, onun öğrencisi ve fetvalarının toplayıcısı olan İmam **Muhammed eş-Şeybanî** (ölm. 189/804) tarafından aynen tekrarlanmıştır, (bk. Şeybanî; *el-Câmiu's-Sağîr* , Eşribe bahsi, s. 385-386)

Hanefî fıkhının en ünlü bilginlerinden biri olan müfessir-fakîh **el**-Cassâs (ölm.370/980), fıkhî bir tefsir olan *'Ahkâmu'l-Kur'an'* adlı eserinde, Kur'an'ın yasakladığı hamrın şarap dışındaki iç-kilerin adı olarak kullanılamayacağını uzun uzun savunur, (bk. Ahkâmu'l-Kur'an, 1/447-451) Cassâs, Peygamberimizin, **Veda Haccı** sırasında söylediği şu sözü de altını çize çize gündeme getirmektedir: **"Şarap, aynıyla haramdır; onun dışındaki içkiler ise sarhoş olacak kadar içilmeleri şartıyla haramdır."** (bk. Cassâs; *Ahkâmu'l-Kur'an,* 1/444)

Cassâs'a göre, aynıyla (az veya çok, sarhoş edecek kadar veya daha az) haramlık sadece ve sadece üzümden yapılan şarap için-dir. Yine Cassâs'a göre, Kur'an'da geçen **hamr** adı, şarap **dışında hiçbir alkollü içkiye verilemez. Onlar ancak sarhoş edecek kadar içilmeleri halinde haram hükmü altına girerler.** (Cassâs, aynı eser, 1/444-446, 2/648-653)

Osmanlı meşihetinin bu konuya bakışı da aynen Irak ekolünün-kü gibidir.

Hanefî fıkhının, sonraki zaman fakîhlerince saklanan bu anla-yışı, Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzun hizmetli şeyhülislamı olarak bilinen **Çatalcalı Ali Efendi** (ölm. 1692) tarafından ünlü 'Fefâva'sında aynen tekrarlanmış ve Müslüman imparatorluğun en yüksek din otoritesi adına yeniden fetvaya bağlanmıştır.

Çatalcalı Ali Efendi, ünlü fetvasını 'vişnab' diye bilinen vişne likörü ile ilgili olarak sorulan bir soru münasebetiyle vermiştir. Otuzdan fazla baskı yapan ve Arapça kaynakları ayrı bir eser olarak basılan 'Fetâva'sında, Şeyhülislam Ali Efendi aynen şöyle diyor:

"Vişnab dimekle mâruf olup müskir olan şerbetin sekir virmeyecek miktarın, telehhî kasdınsız içmek helal midir? Elcevap: İmamı Azam ve İmam Ebu Yusuf katlarında helaldir. İmam Muhammed katında haramdır. Fî zamanina, İmam Muhammed kavliyle fetva ihtiyar olunmuştur." (bk. Fetâva, İstanbul, 1305 baskısı, 2/326)

Ali Efendi'nin meşihet makamı adına verdiği fetvanın, günümüz Türkçesiyle ifadesi şu:

"Vişnab diye bilinen sarhoş edici içkinin, sarhoş etmeyecek kadarını, eğlence kastı olmaksızın içmek haram mıdır? Cevap: İmamı Azam ve İmam Ebu Yusuf a göre haram değildir. İmam Muhammed'e göre haramdır. Zamanımızda, İmam Muhammed'in görüşüyle fetva vermek tercih edilmiştir."

ALKOLLÜ İÇKİLER KONUSUNDA HANEFÎLİĞİN ÖZGÜN TAVRI

Anlışılan o ki, İmamı Âzam ekolü, şarap dışındaki alkollü içkileri (nebîzgilleri) sarhoş olmayacak miktarda içmeyi haram saymamaktadır. İmamı Âzam ve hocası Hammâd'ın (ve onun hocası İbrahim Nehaî'nin) bu fikri, tarih boyunca bütün Hanefî fakîhler tarafından aynen tekrarlanmış ve fetvaya esas alınmıştır.

Hanefîler bu konuda, en büyük üstadları olan İbrahim en-Nehaî'den beri aynı düşünceyi korumuşlardır. Onlar, 'mubahlardan sarhoş olmak' diye bir tabir kullanmaktalar. (Kerderî, *Menâkıbu Ebî Hanîfe,* 150) Nehaî, nebîzgilleri haram ilan edenleri bid'atçılık ve nefse uymakla itham ediyordu. Şu söz onun: "Nebîzi ancak bid'ata ve nefsinin arzusuna uyan haram ilan eder." (Ebu Hayyân et-Tevhîdî, *el-Basaair ve'z-Zehâir,* 4/90) Nehaî'ye sordular:

"Adamın biri on kadeh içti, sarhoş olmadı; onbirinci kadehte sar-

hoş oldu. Bu adamın durumu nedir? İçtiği tüm kadehler mi haram, sadece onbirinci kadeh mi?" Cevap verdi Nehaî: "Sadece onbirinci kadeh haramdır." (Ebu Hayyân, aynı eser, 6/75) Nehaî'nin bu ifadesi, müfessir sahabî İbn Abbas'ta da aynen vardır.

"Hanefî müfessir el-Cassâs, İbn Abbas'ın şunu söylediğini tefsirinde kayda geçirmektedir: 'Sizden biriniz dokuz kadeh içip sarhoş olmasa bu ona helaldir. Onuncu kadehi içip sarhoş olduğunda ise bu onuncu kadeh ona haram olur." (Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'an,* 2/463; Kal'aci, *Fıkhu İbn Abbas,* 129-130)

Ebu Hanîfe de sahabeden beri sürüp gelen bu görüşe katılmaktadır. Ne yazık ki düşmanları birçok konuda olduğu gibi, bu fikrin de sadece onda görüldüğünü ileri sürerek ona saldırmışlardır. Muarızlarından biri olan Ebu Avâne şöyle diyor:

"Ebu Hanîfe'ye içilebilecek neyi sorsanız 'helal' deyiverir. Şekeri (şerbeti) de sorsanız helal, sekeri (sarhoş eden içeceği) de sorsanız helal." (Hatîb el-Bağdadî, *Tarihu Bağdad,* 13/393)

Tâbiûn kuşağının en büyük fakîhlerinden olan ve İmamı Âzam'ı fıkıh ilmine yönlendiren Şa'bî (ölm. 103/721), çekişmeli bir içki olan nebîzi içer, çekişmeli bir oyun olan satrancı oynardı. İmamı Âzam anlatıyor:

"Bir mesele sormak için Şa'bî'nin huzuruna gitmiştim. Baktım, önünde satranç, elinde nebîz. İçiyor ve oynuyordu." (Kerderî, *Menâkıbu EbîHanîfe,* 283)

Irak fıkhının beşiği olan Küfe, sarhoş edici içkilerden biri olan nebîzin bol tüketildiği bir kent olarak da ünlüdür. En ünlü ve en çok tüketilen nebîzler şunlardı: Nebîzü'l-büsr (ham hurma nebîzi), nebîzu't-temr (kuru hurma nebizi), nebîzu'z-zebîb (kuru üzüm nebizi), nebîzu'l-asel (bal nebîzi), nebîzu't-tîn (incir nebîzi), nebîzu'l-hınta (buğday nebizi), el-hâlitân (hurma ve kuru üzüm karışımından yapılan nebîz), nebîzu'ş-şa'îr (arpa nebîzi), nebîzü'z-zürre (mısır nebîzi).

İbn Seleme, *Kitabu'l-Melâhî'sinde* ünlü fakîh Zührî'nin şu şikâyetini kayda geçirmektedir: "Irak'ın, alkollü içkiler içme konusunda bir sakınca görmemesine karşın müzik aleyhinde bir tavır sergilemesini bir türlü anlayamıyorum." (İbn Seleme, *Kitabu'l-Melâhî ve Esmâuha)*

İşte, İmamı Âzam ile hocalarının ve genel çerçevede Hanefî mezhebinin alkollü içkiler konusundaki değişmez fetvası budur. Diğer mezheplerin hiçbirinde göremediğimiz bu fetva, İmamı Âzam ekolünün devrim niteliğinde farklarından biridir.

İmamı Âzam, alkollü içkiler hakkındaki bu görüşü yüzünden de şiddetle eleştirilmiştir. Şaşırtıcı olan, aynı görüşteki diğer din büyüklerine ses çıkarılmadığı, hatta İmamı Âzam'ın aynı görüşü taşıyan hocaları eleştirilmediği halde, Büyük İmam bir günah keçisi gibi sürekli hakarete uğramıştır. Nasıl bir kaderdir ki, saldırı vesilesi yapılacak hemen her meselede, varsa yoksa İmamı Âzam! İşte bir sataşma daha. Muhammed bin Kasım anlatıyor:

"Kabe'nin hareminde Ebu Hanîfe ile karşılaştım ve nebîz içmenin dindeki yerini sordum. Şu cevabı verdi: 'Ondan daha alkollüsünü içmende bile sakınca yoktur. Sen bu nimetlerin şükrünü asla eda edemezsin." (İbn 'Adî, *el-Kâmilfı Zuafâi'r-Ricâl,* 8/240)

İslam fıkhının bu konuyla ilgili en şaşırtıcı tablolarından ikisine daha dikkat çekmek isteriz.

Bunlardan birisi, **Şafiî** mezhebinin babası olan İmam **Şafiî**'ye, ikincisi ise dâhi bir Malikî fakîhi olan İmam Karafî'ye aittir.

Bilindiği gibi, Şâfiîler, egemen anlayış olarak, nebîzgillere karşı hoşgörülü değillerdir. İmam **Şafiî** (ölm. 204/820) de başlangıçta nebîz içmezdi. Ancak, filozof-halife Memûn çok sevdiği Şafiî'ye bir sohbet sırasında "Bunu bütün akıllı adamlar içer, sen neden içmiyorsun?" demiş, bunun üzerine İmam **Şafiî** bir miktar içmiş. Ve hoşlandığını söylemiş. Nihayet sohbet bitmiş, ayrılmışlar. Halife Memûn, **Şafiî**'nin arkasından hediye olarak ona önemli bir miktarda (yirmi rıtl) nebîz göndermiş. (Kevserî, *Fıkhu Ehli'l-Irak,* 140).

Irak ekolünün bu nebîz anlayışı, bu ekolün sahabî neslinden öncüsü olan İbn Mesûd'da da aynen vardır. (Kal'aci, *İbn Mesûd,* 16) Dahası, bu anlayış Hz. Ali ve Hz. Ömer'de de mevcuttur. Onlar da nebîz içenler arasındadır. (İbn Sa'd, *Tabakaat,* 6/245) Ali'nin nebîz içenlere kırbaç cezası uygulattığı yolundaki rivayet saptırılmaktadır. Evet, Ali nebîz içen bazılarına kırbaç cezası uygulatmıştır ama bunu nebîz içtikleri için değil, sarhoş olacak kadar içtikleri için uygulatmıştır. Zaten bunun gerekliliğinde hiçbir tartışma yoktur. (Kal'aci, *MevsûatüAli,* 97-98)

Hz. Ömer, nebîzi çok sevenlerden biri olarak da ünlüdür. Hatta suikaste uğrayıp yaralandığında, yani ölümünden biraz önce ne içmek istediği sorulmuş ve o, "Bana nebîz getirin, en çok sevdiğim içecek odur" demiştir. (İbn Sa'd, Tabakaat, 3/340, 6/245) Dahası var: Ünlü tarihçi İbn Sa'd'in, Asrısaadet konusunun temel kaynaklarından biri sayılan Ta&a/taar'ında şu bilgiye rastlıyoruz: Hz. Peygamber de nebîz içmiş ve kendisine nebîz ikram eden amcası Abbas'ı "Çok güzel yapmışsınız, işte böyle yapın" diye takdir etmiştir. (İbn Sa'd, *Tabakaat,* 4/25-26)

Peygamberimizin günlük hayatını en iyi bilenlerden biri, belki de birincisi olan Hz. Âişe bir yerde şöyle diyor: "Hurmayı kaplara koyup pişirir, nebîz yaparız ve onu içeriz." (Aynı eser, 490) Âişe Ana, nebîzin şarap imal edilen kaplarda yapılmasını engelleyenlere de karşı çıkmıştır. O, bu noktada bir tek şeye dikkat çekiyordu: Sarhoşluk. O yoksa nebîzin şu maddeden, bu maddeden, şu kapta veya bu kapta yapılmasını bir mesele olarak görmüyordu.

Unutulmasın ki, Hz. Âişe'nin bu tavrı sergilediği ortam, peynirin yenmesini bile dine aykırı bulacak kadar tutucu zihniyetlerin kol gezdiği bir ortamdı. Sütü sadece süt olarak kullanmaya alışmış insanlar, sütten peynir yapıldığında onu yemenin bid'at olduğunu ve haram sayılması gerektiğini düşünmüş ve bunu Hz. Âişe'ye sormuşlardır. Cevabı çok ilginçtir:

"Sen yemiyorsan, getir ben yiyeyim." (Dahîl, **571)**

Mâlikî fakîhi Karafî (ölm. 684/1285) ise büsbütün şaşırtıcı bir fetva vermiştir: Karafî'ye göre, haşhaş ve afyon, şarap gibi müskir (sarhoş edici) değillerdir; onlar nebîzgillerdendir ve sadece müfsiddirler. Yani çok içilip sarhoş olunduğunda bozgun yaratırlar. Böyle olunca da sarhoş olup başkalarına zarar verme sebebi yapılmadıkları sürece haram değillerdir. Bunları içene, sarhoş olmadığı sürece, namaz kılmak yasaklanamaz, had uygulanamaz. (Karafî, *el-Furûk,* 1/377-381)

Anlaşılan o ki, Karafî, İmamı Âzam ve ekolünün nebîzgillere uyguladığı hükmü afyon ve haşhaşa da uygulamaktadır.

ÜMİTSİZLİK
(yeis, kunût)

Ümitsizlik anlamında, yeis ve kunût sözcükleri kullanılır.

Yeis; istek ve arzunun tükenmesi, ümitsizlik, anlamlarındadır. Kur'an bu anlamda bir de kunût (sonu Tı ile) kelimesini kullanır ki, kavram boyutu, yeisle aynıdır. Hatta, Fussılet 49. ayette insanı nitelemek için ikisi yan yana kullanılmıştır. Biz burada yeisle kunûtu birlikte değerlendireceğiz.

Yeis, türevleriyle birlikte 10 küsur yerde, kunût ise yine türevleriyle birlikte, 6 yerde geçmektedir.

Yeis, bir ümitsizlik ve kötümserlik psikolojisi hatta psikozu olup, insanın yaradılışında bulunan olumsuzluklardan biri olarak gösterilmektedir. İnsan, kendine dokunan en küçük bir terslik, sıkıntı, zorluk ve çıkar zedelenmesi halinde derhal ümitsizliğe düşer. Bu durum, insanın nankörlüğünün, bencilliğinin bir uzantısıdır. Nitekim, yeise değinen ayetlerden birinde insanın yeûs (ümitsizliğe düşen) sıfatına, kefûr (nankör) sıfatının da eklendiğini görüyoruz. Ve insanın ümitsizliği, elindeki nimetlerde eksilme, umduğunu bulamama yüzünden, başka bir deyimle 'işlerin keyfe uygun gitmemesi' halinde baş gösteriyor. İnsan egoizmi, kendisini tüm nimetlere peşinen hak sahibi gördüğünden; en küçük anlamda canı sıkıldığında feryat ediyor, ümitsizliğe düşüyor.

İnsan egosu için, Allah, verirken çok yüce, çok cömert ve güzeldir, ama vermemeye, hele hele verdiğinden eksiltmeye başlar başlamaz ihanetle suçlanır. Fecr suresi 15-16. ayetler insanın bu nankör yanına değinirken şu ürpertici ifadeyle konuşuyor:

"İnsan böyledir; Rabbi kendisini deneyip de ona cömert davranır, nimet yağdırırsa, 'Rabbim bana ikramda bulundu!' der. Ama Rabbi

onu sıkıntıya uğratıp rızkını ölçüye bağlarsa, 'Rabbim bana ihanet etti!' der."

İnsanın nankörlük illetinin bir uzantısı halinde yuvarlandığı ümitsizlik hastalığına değinen ayetler ürpertici uyarılar taşır, (bk. 11/9-1; 17/83; 41/49)

Kur'an, insanın bu garip yapısına hayretle, fakat biraz da ilahî bir rahmet gülüşüyle bakar. Tüm kötülükler insanın kendi elinin ürünüdür. Kötülükle karşılaşan insan önce bunu unutur, sonra da Allah'ı kendisi gibi düşünerek her şeyin bittiğini, Yaratıcı'nın onun yüzüne bir daha bakmayacağını düşünür. İşte bu son yaptığı, önceki hareketinden daha fenadır. Rum suresi 36. ayet insanın bu garip yapısından, şu güzel sitem ifadesiyle bahsediyor:

"İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda, onunla ferahlar, şımarırlar. Kendi ellerinin hazırladıkları yüzünden kendilerine bir kötülük gelip çatsa, hemencecik ümitsizliğe düşerler."

Ümitsizliğin en kötüsü ve ümitsizliği şirk benzeri günah haline getirense Allah'ın rahmetinden ümidi keserek ebedî hayatın karanlık hale geldiğini, kurtuluş ve tövbe ümidinin kalmadığını düşünmektir. Bu büyük günahı gereğince anlamak için tövbe sırrını çok iyi kavramak gerekir. Çünkü şurada işaret ettiğimiz ümitsizlik, esas anlamıyla, tövbe kapısının kapandığını, her şeyin bittiğini, artık kurtuluş ümidi kalmadığını düşünmektir, (bk. burada, Tövbe mad.)

İlahî rahmet sürekli, sonsuz ve sınırsızdır. O, hep faaliyettedir ve hep insanı izleyip onu kucaklar, bağışlar, acılarını dindirir. Denebilir ki, insan-Allah ilişkisi insanın hep günah işleyip ümitsizliğe düşmesi, Allah'ın da hep affedip sevinç ve mutluluğa çıkarması ilişkisidir. Şûra 28. ayet bu evrensel gerçeğe şöyle değiniyor:

"O odur ki, kulları umutlarını kestikten sonra yağmuru indirir ve rahmetini yayar. Velî'dir O, Hamîd'dir."

Tanrısal rahmetin rahatsız olduğu günahların en büyüğü, insanın bu rahmetten büyük bir günah olabileceğini düşünmesidir. Bu, Allah'a acizlik, yetersizlik isnat etmektir. İnsanın en büyük günahlarından biri ve kendisine yaptığı en kahredici zulüm budur.

Kur'an bu noktaya değinirken şöyle konuşuyor:

"Ey öz benlikleri aleyhine sının aşan/aşın giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Allah, günahları tümden affeder. Çünkü O, mutlak Gafur, mutlak Rahîm." (Zümer, 53)

"Sapıtmışlardan başka kim ümit keser Rabbinin rahmetinden?!" (Hicr, 56)

"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; çünkü, Allah'ın rahmetinden, küfre sapanlar topluluğundan başkası ümit kesmez." (Yusuf, 87)

Ankebût 23. ayet, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyi, Allah'ın ayetlerine küfür ve Allah'a varışı inkârla birleştirmektedir.

Kur'an, ümitsizliğe düşmüş bir topluluğun dost edinilmesine şiddetle karşı çıkar. Böyle bir topluluk mezara gömülmüş bir güruhtur ki, Allah'ın gazabına uğramış olmak onların belirgin özelliğidir. (60/13)

Yeisin Kur'an bünyesinde pozitif anlam yüklenen tek kullanımı -ve en ilginç kullanımı- Ra'd suresi 31. ayettedir. Bu, fiil halindeki kullanım "Hâlâ ümidi kesmediler mi?" şeklindedir. Bazı müfessirlerin, çeşitli bahanelerle "Hâlâ bilmediler mi?" şeklinde mânâlandırdıkları bu kelimeyi, esas anlamını koruyarak tercüme ettiğimizde söylenen şudur:

"İman edenler hâlâ ümidi kesip anlamadılar mı ki, Allah dileseydi elbette insanlara tümden hidayet verirdi. O küfre sapanlara gelince, sanayi olarak ürettiklerinin sonucu halinde başlarına gülle-tokmak türünden belalar inmeye devam edecek yahut o belalar onların yurtlarının yakınına konacak."

Buradaki 'lem yey'es' cümlesindeki 'yey'es' kelimesini esas anlamından çıkarmaya hiç gerek yoktur. Esasen bunu yapmayı haklı gösterecek bir Kur'ansal dayanak da yoktur. Kur'an yeis kelimesini hiçbir yerde bilmek anlamında kullanmıyor.

Allah, kendi iradesiyle, insanların toptan iman etmelerine karar vermemişse -ki Kur'an'ın birçok ayeti bunu açıkça gösteriyor- bizim bu konuda aksi bir irade sergilememiz Allah'a karşı çık-

mak olur. Herkes, tüm insanlık iman etsin demek, nefsin arzusunu Allah'ın iradesine egemen kılmaya kalkmak olur.

Bize düşen, ışığı yaymak, gerçeği insana ulaştırmak yani tebliğde bulunmaktır. Örtülü bir biçimde Allardık taslayan nefs putu, "Bütün insanlık aynı imanda birleşecektir" sloganıyla ortaya çıktığında, Yaratıcı'nın iradesine ters düştüğünü bir türlü kabul etmek istemez. Hakikat şu:

Allah, Allahlığını kimseye vermez.

Türk müfessiri Elmalılı, anılan ayetin yeis kelimesini esas anlamında tutarak çevirmiş ve açıklama kısmında da, şurada değindiğimiz gerçeğin altını çizmiştir. Şöyle:

"Allah dileyecek olsaydı, elbette insanların hepsine hidayet verirdi. Mademki vermedi, demek dilemedi."

O halde, tebliğ yaparken bütün insanlığı bir bayrak altında ve tek iman etrafında toplamak gibi, fıtrat düzenine ters bir istekle yola çıkmak doğru değildir. Böyle bir kabul, insanı ümitsizliğe düşürür; elde edebileceği sonucu da batırır.

Genel ve toptan hidayetten ümidi kesmek, kısmî hidayet içinse bütün güçleri seferber etmek, Kur'an'ın tebliğ sırrının bir gereğidir.

ÜMMET

Ümmet kelimesi Kur'an'da tekil ve çoğul (ümem) olmak üzere 60 küsur yerde geçer.

Arap dilinin ölümsüz lügatlerinden birinin sahibi olan İbn Manzûr, ümmet kelimesini dil yönünden incelerken şu tespiti kaydediyor:

"Ümmet, insan nesli demektir. Her nebinin ümmeti, kâfir veya mümin ayrımı olmaksızın, tebliğ için gönderildiği tüm insanlardır. Muhammed ümmeti denince de Hz. Peygamber'e inanan ve inanmayan bütün insanlar kastedilir."

Kur'an, ümmet kavramı içine, bir fikir ve ülkü etrafında toplanan insanların vücut verdiği birlik yanında, aynı türden hayvanların oluşturdukları toplulukları da sokar. Sürüngen veya uçucu tüm hayvan aileleri birer ümmet oluşturur, (bk.6/38) Hayvanların birer ümmet oluşturduklarını hadisler çok daha ayrıntılı biçimde ifadeye koymaktadır, (bk. Müslim, selam 148; Tirmizî, sayd 16; İbn Mâce, sayd 2)

Her şeyden önce, insanlık bir ümmet oluşturur. En geniş daire budur. İkinci daire, çoğunluk bakımından en önde gelen Muhammed ümmetinindir. Muhammed ümmeti de kendi içinde daha alt ümmet gruplarına ayrılır.

Böylece ümmet kavramı Kur'an'da şu anlamları ifade etmektedir;

1. Canlı toplulukları,
2. İnsan toplulukları,
3. Bir nebiye bağlı topluluk,
4. Bir nebinin ümmeti içindeki alt gruplar,

5. Eylemleriyle tarihe büyük değerler bırakmış yaratıcı benlikler. Bunun en tipik örneği Hz. İbrahim'dir. Kur'an onu 'bir ümmet' olarak anmaktadır, (bk. 2/213; 3/104-110; 10/19; 16/120)

Kur'an'ın ve Arap dili inceliklerinin yanı sıra, Hz. Peygamber'in beyanları da, Muhammed ümmeti kavramı içine bütün insanlığı almayı gerekli kılmaktadır. Bu geniş ümmet topluluğunun, yoldan az veya çok sapmış olanları, bunun hesabını Yaratıcılarına verirler. Ancak bizim onları Rahmet Peygamberi'nin davet şemsiyesinin dışına itmeye yetkimiz yoktur. İbnül-Kayyım el-Cevziye (ölm. 751/1350) *Celâu'l-Efham* adlı eserinde (bk. s. 141-142) bu noktayı değerlendirirken şunu söylüyor:

"Hz. Peygamber, istisnasız herkese rahmettir. Şu var ki müminler bu rahmeti kabullenerek ondan dünyada ve âhirette yararlanırken, küfre sapanlar onu reddederler. Ancak rahmeti inkâr etmeleri, onları Resul'ün rahmeti dışına çıkarmaz. Onlar bu rahmeti kabul etmiyorlar, hepsi bu."

O halde, Hz. Muhammed'in ümmeti, yalnız ona inandığını söyleyenler değildir; bütün insanlıktır. Ancak bu geniş ümmet çerçevesi içinde ona kulak verenlerle vermeyenler, maruz kalacakları akıbet bakımından farklıdır. Bu farklılık, Muhammed Ümmeti deyimini sadece Müslümanlara özgülemeyi gerektirmez. İnanan ve inanmayanları ile tüm insanlık Son Peygamber'in ümmetidir. Bazılarının bunun farkında olmaması, bu evrensel gerçeği değiştirmez.

Özetleyelim: Muhammed ümmeti deyiminin iki çerçevesi vardır: Genel çerçeve, dar ve teknik çerçeve. Bunların birincisi bütün insanlığı, ikincisi ise Kelimei Şehâdet getirenleri kucaklar.

Anlaşılan o ki, ümmet deyimi, sadece dinsel anlamda değil, filolojik anlamda da, bir nebinin hitap ettiği tüm insanları, inananları ve inanmayanları ile kucaklamaktadır. Bunun inananlara özgülenmesi, geleneğin bir uygulamasıdır.

ÜMMÎ

Kur'an'da 2 yerde tekil, 4 yerde de çoğul (ümmiyyûn, ümmiyyîn) olarak geçer.

Ümmî, okuma yazma bilmeyen değil, okuma yazma yoluyla elde edilen bilgileri bilmeyen, özellikle Ehlikitap'ın elindeki bilgileri öğrenmeyen ve doğal hali üzere kalmış olan kişiyi ifade eder. Kelimenin kökü olan ümm yani anne, burada temel noktadır. Ümmî, annesinin kendisine verdiği bilgilerle yetinen, yaradılışı üzere kalmış kişidir. (İbn Manzûr, ümm mad.)

Ümmî, kelime anlamıyla anneci, anne tarafım tutan, anneye mensup vs. demek de olur ki, yaradılış berraklığı, saflık ve merhamet ifade etmesi bakımından, son derece ilginç nüktelere kaynaklık eder. Arap dili lügatlerinin bu kelimenin etimolojisi ve çerçevesiyle ilgili olarak verdikleri bilgileri değerlendirirsek şu sonuca varabiliriz: Ümmî, kitabî-entellektüel bilgilerle zihni ve gönlü doldurulmamış kişidir.

Kur'an, son nebinin bu ümmîlik vasfı üzerinde ısrarla durduğu gibi, onun hitap ettiği çekirdek neslin ümmîliği üzerinde de durur. Bu iki görünümlü ümmîlik, vahyin insan hayatına mal edilmesi açısından önem taşımaktadır. Her şeyden önce, Hz. Muhammed ümmîdir:

"Onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılmış bulacakları ümmî peygambere uyarlar; o onlara iyiliği emreder, kötü ve çirkinden onları alıkoyan" (A'raf, 157)

Bu ayet hem Hz. Peygamber'in ümmî vasfını saptıyor hem de nebinin ümmîliğine bağlanan sonuçları ve bunların vahiy kurumu açısından kaçınılmazlığını ortaya koyuyor.

Yüzeysel değerlendirmelerle yetinmeyi seven bazı aydınlara göre, nebilerin bilgili, hatta devirlerinin en bilgili kişileri olmaları gerekir. Kur'an, bu mantığın bir şirk belirtisi olduğuna yer yer vurgu yapmaktadır. Gerçek, bu mantığın iddiasının tam tersidir. Bir nebi, duyular ve akılla elde edilen bilginin değil, duyular üstü idrakin kazandırdığı bilginin temsilcisidir. Nebiye yüklenen bilgi, akıl dışı değildir ama akılüstüdür. O halde, Schimmel'in de isabetle belirttiği gibi; "Nebinin, sözlü ya da yazılı entelektüel bilgiye bulaşmamış olması gerekir. (Schimmel, *The Mystical Dimensions of islam,* 36) Aksi halde, nebinin farklı hiçbir yanı, vahyin de, sıradan bilgiden hiçbir üstünlüğü kalmaz.

Yaratıcı Kudret, nebinin bu entelektüel bilgiden uzaklığını esas alıyor. Nebinin gönlü ve beyni tam bir tabla rasa (boş ve berrak levha) olmalıdır ki, tanrısal kaynaklı, zamanüstü bilgi onun benliğine hiç bulanmadan işlenebilsin. O halde, bir nebinin en büyük mucizelerinden biri, devrinin entelektüel ve zamana mahkûm bilgilerinden uzak olmasıdır. Bir başka deyimle, bu bilgilerden hiçbir medet ummadan hakikati ve ölümsüz aydınlığı gösterebilmesidir.

Vasıtasız bilginin elde edilişi için nebinin ümmîliği esas olduğu gibi, bu bilginin, eşya, olaylar ve insanı tanrısal yönden şekillendirmesi için de, nebinin hitap ettiği çekirdek toplumun ümmîliği esastır. Kur'an bu noktaya da dikkat çekiyor:

"O Allah'tır ki, ümmîlere içlerinden bir resul göndermiştir de o, onlara Allah'ın ayetlerini okur, onları arıtıp temizler, onlara kitabı ve hikmeti öğretir. Onlar bundan önce tam bir sapıklık içine gömülmüşlerdi." (Cumua, 2; ayrıca bk. 2/78; 3/20, 75)

Bu ayette; nübüvvet, vahiy, ümmîlik kavramlarının evrensel boyutları ve birbiriyle ilişkileri veriliyor. Kur'an, nebinin ümmîliğinin ona ve onun mesajına yöneltilebilecek tenkitleri önleme gayesi taşıdığına da dikkat çeker:

"Sen bundan önce herhangi bir kitap okumuyordun; onu sağ elinle de yazmıyorsun. Eğer öyle olsaydı bâtıla saplananlar mutlaka kuşku duyacaklardı." (29/48)

Ümmî kavramıyla ilgili olarak irdelenecek önemli noktalardan biri de bu kavramın okuma yazma bilmemekle ilgisidir.

Geleneksel anlayış, ümmî kelimesini 'okuma yazma bilmeyen kişi' anlamında kullanmış, bu kullanımla Hz. Peygamber'in nübüvvetini yücelttiğini sanmıştır.

İşin gerçeği, geleneksel anlayışın sandığı ve gösterdiği gibi değildir. Bir kere, Kur'an'ın kullandığı ümmî kelime ve kavramının okuma yazma bilmemekle hiçbir ilgisi yoktur. Ümmî, belli bazı şeyleri bilmeyen kişi demektir. Mesela, Araplar, Arapça'yı iyi okuyup yazamayana 'ümmî' derler. Bu anlayış, İslam fıkhına da aynen geçmiştir. Örneğin, fıkıhta 'ümmî' dendiği zaman, eğer özel bir kayıt konmamışsa, bundan anlaşılan, Arapça bilmemek, Arapça'yı iyi okuyup yazamamaktır.

Kur'an bu kelimeyi hiçbir yerde, bir ihtimal olarak bile, okuma yazma bilmeyen kişi veya topluluk anlamında kullanmamıştır. Kur'an, Arap toplumuna ümmî demektedir. Ve biz biliyoruz ki Arap toplumunda çok sayıda okuma yazma bilen insan vardır. Peygamber'in çevresinde, hatta eşleri içinde okuma yazma bilenler vardır. Sayıları 40 civarında seyreden vahiy katipleri vardır. Kur'an bunların tümünü ümmî diye niteler. O halde, Kur'an'ın kullandığı ümmî sözcüğünün okuma yazma bilmemekle ilgisi yoktur.

'Ümmiyyûn' (ümmîler) kelimesi, Ehlülkitap (kendilerine kitap verilenler) kelimesinin karşıtı olarak kullanılıyor: "Kendilerine kitap verilenlere de ümmîlere de soruldu: Müslüman olup Allah'a teslim oldunuz mu?..." (Âli İmran, 20)

HZ. MUHAMMED OKUR YAZARDI

Hz. Peygamber'in okuma yazma bilmediği yolundaki kabul ve iddia, onun tüm bilgileri Allah'tan aldığı gerçeğini kuvvetlendirmek için sürekli savunulmuştur. Onun okuma yazma bilmesi, bilgilerini Allah'tan almasına engel gibi düşünülmüştür. Oysaki bu iddia, Hz. Peygamber'i (hâşâ) küçük düşürücü bir iddiadır. Aldığı vahyin ilk emri "Oku!" olan, en büyük düşmanlarını, (Bedir harbi gibi bir kader savaşında), sahabîlerine okuma yazma öğretmeleri karşılığında serbest bırakmayı kabul eden, okuma yazmaya, kaleme-kağıda yeminle dolu bir kitabı insanlığa tebliğ eden bir nebinin 23 yıllık peygamberlik dönemi boyunca okuma yazma öğrenememiş veya öğrenmemiş olduğunu iddia etmek hem inandırıcı değildir hem de Peygamber'e saygı değildir.

Hz. Peygamber'in, gelen vahiyleri katiplerine yazdırdıktan sonra, yazılanları kontrol edip imla düzeltmeleri yaptığını kaynaklar bize haber veriyor. Okuma yazma bilmeyen bir insan bunu nasıl yapıyordu?

İş bununla da bitmiyor: Buharı (ölm. 256/870) ve Müslim (ölm. 261/875) de dahil, tüm hadis ve siyer kaynaklarında şu olay kayıtlıdır: Hudeybiye antlaşması sırasında, Peygamberimizin, antlaşma metni altına 'Allah'ın Resulü Muhammed' şeklinde attığı imzaya, Mekke müşrik heyeti şöyle itiraz etmişti: "Bu unvanla imza atma! Biz senin Allah'ın resulü olduğunu kabul etsek seninle savaşmazdık; imzanı, Abdullah'ın oğlu Muhammed şeklinde at!" Bunun üzerine Hz. Peygamber, antlaşmayı yazıya geçiren Hz. Ali'ye: "O unvanı sil!" emrini vermişti. Hz. Ali, büyük edebinin bir uzantısı olarak: "Ben senin o unvanını asla silmem." deyince Hz. Peygamber, unvanı antlaşma metninden kendi eliyle silmiş ve müşriklerin istediklerini yazmıştı. Kaynakların burada Hz. Peygamber için kullandıkları ifade (Buharî'de dört yerde geçiyor) şudur: "Güzel yazmasını bilmiyordu ama yazdı." (Buharî, meğazî-Umretü'l-kaza babı, ayrıca, şurût 15; Müslim, sulhu'l-Hudeybiye)

Bu olay da gösteriyor ki Hz. Peygamber okuma yazma biliyordu. Gelenekçi çoğunluk, kaynakların bu ifadesindeki "yazdı" sözünün "yazmadı"ya dönüşmesi için akıl almaz tevillere gitmiştir.

Geleneksel anlayış, okuma yazma bilmenin Hz. Peygamber'in değerini düşüreceği yolunda bir fikre saplanmış bulunuyor. Bu saplantıyı haklı çıkarmak için tüm ayetleri ve olayları zorlamıştır. Hatta Hz. Peygamber'in ölümünden önce okuma yazmayı öğrendiğini söyleyenleri kâfir ilan edenler bile olmuştur.

Hz. Peygamber'in, kendisine peygamberlik geldikten sonraki bir zamanda okuma yazma öğrendiğini, Hudeybiye Antlaşması sırasındaki düzeltmeyi bizzat kendi eliyle yaptığını açık bir biçimde ve bir bağımsız risale ile ortaya koyan ve savunmasını yapan, Endülüslü bilgin Mâliki fakîh ve muhaddisi Ebul-Velîd Süleyman bin Halef el-Bâcî (ölm. 474/1081) olmuştur. Onun bu konuyu ele alan eseri, 'Risale fi Hilafı'l-Vaki' fi Kitabeti'n-Nebî Yevme'l-Hudeybiye' (Peygamber'in Hudeybiye Günü Yazı Yazdığına İlişkin Tartışma) adını taşıyor. Bu kitapçığın Endülüs, Sicilya, Kuzey Afrika başta olmak üzere İslam beldelerinde vücut ver-

diği tartışmalar, kendisinin birkaç katıdır. Çoğunluk, Bâcî'nin düşüncesine karşı çıkmıştır. Ama onunla aynı görüşü paylaşanlar da vardır ve bunlar önemli isimlerdir. Bu isimlerin yirmiye yakını ve görüşleri, Bâcî'nin risalesinin İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki yazma nüshasına eklenen bir bölümde verilmiştir, (bk. Süleymaniye Kütüphanesi,Yazma Bağışlar, numara:1885/3, varak: 105-115. Risaleye ek için bk. Aynı yazma, varak: 116-125)

Bâcî, risalesinde, Hz. Peygamber'in okuma yazma bilmesini, öğrenme yoluyla değil, mucize yoluyla vücut bulmuş bir olay olarak göstermektedir. Bunun içindir ki eserinin ilk bölümünde mucize hakkında bilgiler verdikten sonra 'okuma yazma' mucizesini ele alır. Onun bu tavrını anlayışla karşılamamak haksızlık olur. Olayı mucize ile açıkladığı halde Peygamber'e saygısızlıkla itham edilmiştir.

Ancak işin önemli bir yanı daha var: Bâcî'den çok önce yaşamış bazı ünlü muhaddis-fakîhler Hz. Peygamber'in okuma yazmayı bildiğini kabul etmekte ve bunu mucize ile açıklama ihtiyacını duymamaktalar. Bizzat Bâcî tarafından listelenen (bk. Anılan Risale, 4. bab) ve içlerinde sahabî ve **tabiî** kişilerin de bulunduğu bu bilginler şunlardır: Misver bin Mahreme (ölm. 64/683), Urve bin Zübeyr (ölm. 93/712), Şa'bî (ölm. 103/721), Avn bin Abdullah (ölm. 115/728), İbn Şihab ez-Zührî (ölm. 124/742), Ebu İshak eş-Şeybanî (ölm.141/ 758), Ma'mer bin Râşid (ölm. 154/771), Şu'bebinel-Haccâc (ölm.160/776) İbnHemmam (ölm. 211/826), Ebu Ubeyd Kasım bin Sellâm (ölm. 223/837), İbn Ebî Şeybe (ölm. 235/-849), Muhammed bin Beşşâr (ölm. 252/866), Vekî' bin Muhammed (ölm. 306/918), Ebu Bekr el-Mukrî (ölm. 360/971), Ebu Bekr el-Bakıllanî (ölm.403/1013)

Bâcî'nin risalesinin yazma nüshası Prof. Dr. Ramazan Şeşen tarafından çalışma konusu yapılmış ve bir bildiri halinde Türk Tarih Kurumu'na sunulmuştur, (bk. burada, Kaynakça) Şeşen'in konuyla ilgili olarak vardığı kanaat Bâcî'ninki ile aynıdır. Şöyle diyor:

"Hz. Peygamber okuma yazma öğrenmiştir. Peygamber'in okuma yazma bilmesinin Kur'an'ın mucizeliğine ters düşeceği iddiası ise gülünçtür."

Bâcî'nin risalesi, Ebu Abdurrahman bin Ukayl ez-Zâhirî tarafından, konunun tarihsel gelişimine de ışık tutan geniş bir inceleme ilavesiyle, *Tahkîku'l-Mezheb'* adıyla basılmıştır.

Bâcî'ye modern zamanlarda en önemli katılımlardan biri de Asrısaadet araştırmalarının günümüzde en büyük otoritesi kabul edilen Muhammed Hamidullah'tan gelmiştir. Hamidullah, *İslam Peygamberi* adlı eserinde Peygamberimizin okuma yazma bilip bilmemesi konusuna değinmiş ve sonuçta Bâcî'nin görüşüne katılmayı ifade eden kanaatini, kendisine özgü çok dikkatli bir üslupla ifadeye koymuştur. *(İslam Peygamberi,* paragraf, 1236'ya not.)

Peygamberimizi okuma yazma bilmez göstermek için gayret sergileyenler, Hudeybiye'deki olayı şöyle tevil ediyorlar: "Rivayetteki, 'Peygamberimiz **o** unvanı silip müşriklerin istediklerini yazdı.' sözünün anlamı, Hz. Ali'ye öyle yazmasını emretti demektir."

Peygamberimizi okuma yazma bilmez birisi göstermekte ısrar edenlere göre, Hz. Peygamber'in okuma yazma bildiğini kabul, onun peygamberliğine noksanlık getirir. Çünkü böyle bir durumda onun bilgilerinin tanrısal kaynaklı olma niteliği tartışmalı hale gelir.

Kur'an verileri açısından bakıldığında bu iddia bir bühtandır. Bu iddia geçerli kılındığı içindir ki, Müslüman kitlelerin sumaklarında, bilgiye, okuyup yazmaya karşı gizli bir isteksizlik, hatta tiksinti oluşmuştur. Daha da tehlikelisi, tarikat-hurafe çevrelerinin bilim düşmanı yaklaşımları mektebe, bilgiye ve bilgine düşmanlığı yayarken en büyük desteği bu sakat kabulden almıştır. Şöyle düşünülür olmuştur: Bilmemekle, ilhama dayalı bilgiye sahip olmak arasında doğru orantı vardır. Ne kadar az öğrenir, ne kadar az bilirsek ilhamımız o kadar fazla olur!

Kur'an'a ters bir yoldan devşirilen bu şeytanî 'ilham'm (!) Müslümanları nasıl bir akıbete ittiğini anlamak için, bugünkü İslam dünyasının durumuna bakmak yeterlidir.

ÜMNİYE

(kuruntu, anlamadan okumak, sanı, yalan)

Çoğulu emânî olan bu kelime bir yerde tekil (22/52), beş yerde çoğul olarak geçmektedir. Fiil halinde kullanımı ise bunun iki katından fazladır.

Ümniye, takdir etmek (ölçü tutturmak) anlamındaki meny kökünden türemiştir. Meny sözcüğündeki takdir, daha çok sanı, hayal ve kuruntuya dayanarak yapılan tahminler için kullanılır. Bu yüzdendir ki meny, genellikle gerçeğe dayanmayan, hayalî tasavvur ve tasarımları ifade eder. Bu kökten gelen temenna fiili, "yalan söyledi" anlamındadır. İlk müfessirlerden biri olan Mücahit bin Cebr (ölm. 103/721), buradan hareketle, emânî kelimesini 'yalanlar' diye anlamlandırmıştır. (Râgıb; *el-Müfredât,* meny mad.)

Dinci gelenek bu hayatî kavramdan asla söz etmez. Bizim, *'Kur'an Açısından Şeytancılık'* kitabımızın yayınlandığı güne kadar Müslüman Türk toplumu Kur'an'da böyle bir kavramın bulunduğunu bile bilmiyordu. Çünkü bildirmemişlerdi. Kur'an bu sözcüğü, tekil ve çoğul halde defalarca kullanmakta ve insanı aldatma araçlarından biri olarak şeytan tarafından öne çıkarıldığını bildirmektedir.

Kur'an bu kavramı, kitap kavramına karşı bir olumsuzluğu ifade için kullanmaktadır. Karşıtlık şöyle verilmektedir: Kitabı bilmezler, sadece emânî bilirler...(Bakara, 78)

Kitap'a (yani bilgi ve kanıta) karşı konmuş bulunan ümniye, aslı-esası olmayan şey, yalan, sanı, ne dediğini anlamadan okumak demektir.

Kur'an'ın kitaba, bu demektir ki bilgi-düşünce-aydınlık üçlüsüne karşıt gösterdiği ümniye, bizim 'hurafe, uydurma ve anlama-

dan okumak' dediğimiz illetlerin ta kendisidir. Şeytanın insanı saptırışının esası da ümniyeye itmektir. Şeytan, tüm vaatlerinde ümniye kullanır. Yani, insanı, anlamını bilmeden sırf üfürük olsun diye okumaya ve aslı-esası olmayan şeylere inanıp bel bağlamaya iter. (Nisa, 120) Daha ilginci, şeytan, insanoğlunu ümniyeler (hurafeler, uydurmalar, anlamsız okuyuşlar) kullanarak saptıracağını Allah önünde açıkça beyan etmiştir:

"Yemin olsun, onları hurafelere/yalanlara/anlamını bilmeden okuma tutkusuna iteceğim." (Nisa, 119)

Bu gerçeği gösteren ayet, ümniyelerle ayağına çalı dolandırılan kitlelerin, Allah'ı paravan yapanlarca aldatılıp perişan edileceğini de gösteriyor.

Kitap (bilgi, düşünce, aydınlık, kanıt) yerine anlamadan okuyup üfürme, asılsız gelenek ve kabullerin peşinden gitme, hurafelere saplanma gibi olumsuzluklara kucak açanlar şeytanın vaadlerinden başka hiçbir şeyle ödüllendirilmeyeceklerdir. Böyle bir sonuçla karşılaşmamak için dini-imam, hurafelerle bilimdışılıklardan temizlemek ve dinin tanrısal kaynağım, anladığı dilde okumak kaçınılmazdır. Bunu yapmayanlar, kitabın yerine emânîyi (uydurmaları, anlamsız üfürükleri, hurafeleri) geçirerek bunların işletilmesiyle saltanat sürenlere ve nihayet şeytana teslim olur, yedek ilahlara kul-köle haline gelirler.

Özetlersek, ümniye üç başlı bir belayı aynı anda barındıran şeytanî bir hastalıktır:

1. Anlamını bilmeden, ne dediğini anlamadan yani tedebbürsüz bir biçimde okumak,

2. Hurafelere bel bağlayıp yapay kutsallıklardan, uydurma yasaklardan oluşan sahte bir din geliştirmek,

3. Uydurmaları din yapmak.

Bu uydurmaların başında, hadis adıyla öne çıkarılan binlerce uydurulmuş söz vardır. İşte, Kur'an'ın açık beyanıyla gösterilmiştir ki şeytan, kitleleri aldatıp saptırmada bu üç başlı belayı temel araç olarak kullanacaktır. Bunu bizzat Allah'ın önünde ve daha ilk gün açıkça ifade etmiştir.

ÜMNİYECİLİĞİN ŞEYTANÎ UZANTISI: DİNDE ARAPÇACILIK

Şeytancılık saltanatının temel faaliyetlerinden biri de Kur'an'ı okutur gibi gösterip de esasında okutmamaktır. Az önce gördük ki bu şeytanî davranış, şeytanın bir numaralı saptırma aracı olan ümniyenin bir uzantısıdır. Buna göre, şeytan ve şeytancılar, kitlelere bir şeyleri, özellikle Kur'an'ı görünürde okutacaklar ama gerçekte onu okutmamış olacaklar. Yani kitle hem okudum sanıp uyuşacak hem de zaman yitirerek kayba uğrayacak.

Kur'an burada iki kavrama vurgu yapar:

1. Mehcur bırakılma (hayatın dışına itilme):

Bu kötülük öylesine önemsenmiştir ki, Kur'an'ın tebliğcisi olan Hz. Muhammed, mahşer mahkemesinde ümmetinden şikâyetini bu 'mehcur bırakma'ya özgüleyecektir. Evet, Hz. Muhammed'in Allah huzurunda ümmetinden tek şikâyeti bu ümmetin Kur'an'ı mehcur bırakması yani kağıdını-kapağını kucaklayıp, sözcüklerini telaffuz etmesine rağmen hükümlerini hayatın dışına itmesi olacaktır, (bk. Furkan, 30)

2. Kur'an'ı okuduğu halde onun söylemek istediklerinden bir şey anlamamak, kısaca, anlamadan okumak (ümniye):

Dikkat edilirse bunların ikisinin götüreceği yıkım, Kur'an'ın hayattan dışlanmasıdır. Şeytanın istediği de budur. Yani Rahman'ın istemediğini egemen kılmak...

Kur'an okumak, bizzat Kur'an'ın ifadesiyle 'tedebbür'dür, yani anlamı düşünmek. Kur'an okuyorum demek için tedebbür söz konusu olmalıdır. Bunun olmazsa olmaz koşulları ise son derece açıktır:

Okuduğunu anlamak yani ya Kur'an Arapçasını bilerek orijinal metni okumak veya bildiği dildeki Kur'an tercümesini okumak:

Kur'an'ı yüzyıllardır tercüme ettirmeyen, tercüme edildikten sonra da tercümeyi okuyanların hatim sevabı almayacağını söyleyen, tercümeyi ibadetlerde kullanmaya karşı çıkan engizisyon

kalıntısı zihniyetleri bu bilgiler ışığında yeniden değerlendirmek gerekir.

Kur'an okumayı, tedebbür olarak almayıp sadece telaffuz olarak alan ve buna bağlı olarak da Arapça sözcüklerin anlamını bilmeden sırf telaffuz edilmesini 'Kur'an okumuş olmak' için yeterli görmek, tam bir şeytancılıktır. Yıkıcı, sindirici, uyuşturucu bir şeytancılıktır. Mâûn suresi 4-5. ayetlerde lanetlenen (ayrıntılar için bk. bizim *'Mâûn Suresi Böyle Buyurdu'* adlı eserimiz) bu ağır şeytancılık, kitlelerin Kur'an'ı tedebbür etmelerine engel olmakta, bunun sonucu olarak da **'Rahman'ın zikrinden uzaklaşma'** yıkımı doğmaktadır.

Okuyuşa, bir biçimde araştırma, inceleme, yani bilimsel kaygıyı eşlik ettirmek:

Sadece telaffuzda kalan bir okuyuş, anlamı bilinen dille de olsa tedebbür içermeyecektir. Tedebbürün vücut bulması için düşünerek, değerlendirerek, tartışarak, bireysel, sosyolojik, evrensel muhasebeler yaparak okumak gerekecektir.

Şeytanın istediği kuru telaffuz yerine Rahman'ın istediği tedebbürü geçirmenin yolu, herkesin Kur'an'ı anladığı dilde okumasıdır. Bunun yer etmesi içinse, Kur'an çevirilerinin ibadetlerde, özel**likle** namazda kullanımının serbest bırakılması gerekmektedir, İnsanlık tarihinde ilk kez **İmamı Âzam** (ölm. 150/767) tarafından sağlanan bu serbestlik, şeytancı ümniye kadroları tarafından asırlardır saklanmakta, kullanımı engellenmekte, namussuz bir yalanla ibadetin Arapça dışında yapılmasının dine aykırı olduğu ileri sürülmektedir.

Bu şeytancı dayatmayı aşmak için biz herkesin ana dilinde ibadet etmesinin İslamî bir serbestlik alanı oluşturduğunu gösteren Kur'an-sünnet-fıkıh verilerini ortaya koyan bir çalışma yapmış bulunuyoruz: *'Anadilde İbadet Meselesi'* (Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 2002)

Burada altını çizmemiz gereken şudur: **Şeytanın tarih boyunca oynadığı oyunlardan biri de vahyin içeriğinin kutsallığım unutturmak için vahyin geldiği dili kutsallaştırmak olmuştur. Oysaki hiçbir di) kutsal değildir. Kutsal olan, vahyin getirdiği mesajdır.**

O halde, vahyin, o arada Kur'an'ın anlaşılarak okunmasını bir biçimde sekteye uğratacak tüm yaklaşım ve yorumlar şeytanîdir. Bu yorumların en onursuz türden tekrarı olan "Arapça dışında bir dille ibadet yapılmaz" iddiası da açık ve ağır bir şeytancılıktır.

Kur'an bize bildiriyor ki, şeytan, insanları saptırmada temel araç olarak ümniyeyi kullanır. Ümniyenin anlamlarından biri de ne dediğini anlamadan okumaktır. Şeytan, insanı nasıl saptıracağını, hem de Cenabı Hakk'ın huzurunda ifadeye koyarken şöyle konuşuyor:

"Yemin olsun, onları mutlaka saptıracağım, kuruntulara/ hurafelere/anlamım bilmeden okumaya iteceğim..." (Nisa, 119)

Kur'an'ın, ne dediğini anlamadan namaz kılanlara "Veyl olsun!" dediğini de unutmamalıyız! (bk. Mâûn Suresi)

Şunu da unutmamalıyız: Şeytanın tarih içinde en büyük saltanat dönemi olan engizisyon devrinin temel özelliklerinden biri de İncil'in halkın bildiği dillere tercümesinin yasaklanmasıdır. Yani engizisyon, bir 'anlamadan okuma musibeti' olarak da kayda geçirilmelidir.

Şeytanın insanı saptırışının esası da ümniyeye itmektir. Şeytan, tüm vaatlerinde ümniye kullanır. Yani, insanı, anlamını bilmeden, sırf üfürük olsun diye okumaya ve aslı esası olmayan şeylere inanıp bel bağlamaya iter. (4/120)

Cennete gidiş de din mensuplarının ürettikleri ve kendilerini öne çıkarmak için kullandıkları emânî sloganlarıyla değil, üretilen değerlerle olacaktır. (2/111)

İnsanoğlunun yolunu vuran, başına bin türlü sıkıntı açan da ümniyelerdir. İnsan bu ümniyelere aldanır, sapar ve iyi şeyler yapıyorum sana sana batıp gider. Bu batışın en kahırlısı, insanın Allah ile aldatılmasıdır. Kur'an bu aldanışın altını özellikle çiziyor. (35/5; 57/14)

Bu gerçeği gösteren ayet, ümniyelere bel bağlayan kitlelerin, Allah ile aldatanlar tarafından perişan edileceğini de ilginç ifadelerle gösteriyor.

VAHY

(vahiy)

Türevleriyle birlikte 80 küsur yerde geçer. Bunların 70'ten fazlası fiil halinde kullanımdır ve bu fiillerin çoğunluğu Allah'a izafe edilmiştir. Bundan da anlaşılır ki, vahiy, bir yaratıcı-tanrısal faaliyettir. (Bu konuda bk. İkbal; *Reconstruction,* 119) Böyle olduğu içindir ki, oluşun bağlı bulunduğu çift kutupluluğun (polaritenin) iki ucunda da vahiy işlemektedir. Kur'an, olumsuz-karanlık kutupta da vahiy olayının yürürlükte olduğunu açıkça gösteriyor: Her peygamberin, cin ve insan şeytanlarından düşmanları vardır ki, bunlar aralarında vahiyleşirler. Bunun böyle olması, Allah'ın izni dahilindedir. (6/112) Şeytanlar, yani oluşun olumsuz kuvvetlerinden en önemlileri, olumlu kuvvetler olan nebilerle mücadele için bağlılarına sürekli vahiyde bulunurlar. (6/121)

Vahiy; bir bilgiyi, bir işareti muhataba en hızlı ve en kestirme yoldan ulaştırmak anlamını taşır. Bu ulaştırma işi çeşitli vasıtalarla olabilir. Bu, meselenin filolojik tarafıdır. Vahyin terminolojik ve dinsel yönüne gelince, Kur'an'ın tetkikinden anlıyoruz ki, vahiy, Yaratıcı Kudret'in bütün varlıklara, yaradılış düzenine uygun hareket tarzlarını bildirme yolu ve insanlarla konuşma yollarından biridir.

Vahiy, bir bildirme yolu olarak, hızlılığı ile belirginleşir. Süratin esas oluşu, Râgıbın da ifade ettiği gibi, vahiyde semboller kullanmayı ve imajı gerekli kılmıştır. Bu bazen, terkip ve lafızdan uzak kalarak bildirmeyi zorunlu hale getirebilir.

Vahyin biri genel, biri de özel olmak üzre iki şekli bulunduğunu, Kur'an'a dayanarak söyleyebiliriz. İlk ve genel şekle göre, Allah, varlıklara hareket tarzlarını vahyetmektedir. Bu anlamda vahiy, yaradılış düzeninin varlıklar tarafından algılanması ve bu düzene uygun hareketlerin sergilenmesi sistemidir. Vahyin bu kıs-

mı, yine Kur'an'ın bir deyimini kullanırsak, kerhî yani zorunludur. Bu vahyin gerektirdiği davranışları icra etmek bir yaradılış zorunluluğudur. Burada hürriyet ve irade söz konusu değildir. Kur'an bu tür vahye değinirken göklere, yeryüzüne, hayvanlara görevlerinin, hareket tarzlarının vahyedildiğini söyler. Örneğin, Fussılet suresi 12'inci ayette şöyle deniyor:

"Böylece onları, iki günde yedi gök halinde takdir edip her göğe kendi iş ve oluşunu vahyetti. Ve biz, arza en yakın göğü kandillerle ve bir korumayla donattık. İşte bunlar Aziz ve Alîm olanın takdiridir."

Nahl 68'inci ayette şöyle deniyor:

"Rabbin, balansına şöyle vahyetti: 'Dağlardan evler edin, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan da. Sonra meyvelerin her türünden ye de boyun bükerek Rabbinin yollarına koyul. Onun karıncıklarından, renkleri çeşit çeşit bir içecek çıkar ki, insanlar için onda şifa vardır. Derin derin düşünen bir topluluk için, bunda kesin bir mucize var."

İnsan, biraz sonra öğreneceğimiz vahiy ile beraber, şu ana kadar gördüğümüz vahiyden de pay almaktadır. Çünkü; insan da, 'sünnetullah' denen ilahî tavır ve tarzın ölçüleri içinde seyreden bir varlıktır. O da vahyin, sünnetullahı düzenleyen buyruklarından, sıradan bir varlık olarak nasipleniyor. Ama, onun muhatap olduğu daha başka bir vahiy türü ve şekli de vardır.

Vahyin, Allah'ın insanla konuşma şekillerinden biri olan özel kısmına gelince, burada kullandığımız deyim, Kur'an'ın Şûra suresi'nin 51'inci ayetinden alınmıştır. Şöyle deniyor:

"Hiçbir beşer için mümkün değildir ki, Allah onunla, şu yollar dışında konuşsun: Vahiyle yahut perde arkasından yahut bir elçi gönderip de kendi izniyle dilediğini bildirmesi şeklinde."

Görüldüğü gibi, Kur'an, burada vahyi, Allah'ın insanla konuşma yollarından biri olarak gösteriyor.

İkinci yol olan perde (hicab) arkasından konuşmaya gelince, bu da varlıkta dile gelen ilahî güzellik, hikmet ve düzenin insan tarafından yorumlanmasıdır. Nitekim, İslam'ın hikmet kurum-

larından biri olan tasavvufta bütün varlık (mâsiva) perde olarak düşünülmüştür. Varlığın düşünce, sanat ve bilim yoluyla tetkik edilmesi, yorumlanması perdenin arkasındaki Yaratıcı Kudret ile bir yakınlaşma ve diyalogdur. Bu bakımdan biz, Kur'an adına şu ilkeyi her zaman tekrarlamaktayız: Düşünce, sanat ve bilim faaliyeti, Yaratıcı Kudret'le konuşma ve kucaklaşma arayışının uzantıları, yani en mükemmel dua şekilleridir, insanlığa ufuk açmış ve boyut kazandırmış büyük buluşlar da insanın gönlüne ve beynine birer vahiy olarak doğuyor. Yaratıcı'nın, Hz. Nuh'a gemisini yapmayı vahyettiğini bildiren ayetlerin ifadeleri çok ilginçtir:

"Vahyimiz üzere ve gözümüzün önünde gemiyi yap..." (Hûd, 37; Müminûn, 27)

Doğaldır ki, vahyin bu türü her zaman nebilere geldiği şekliyle doğrudan ve kurumsal olmaz. Bu tür vahye biz deha, ilham vs. diyoruz.

Ayette geçen, 'elçi aracılığı ile konuşma' ile ilgili olarak da şunlar söylenebilir: Bu şekil, öncekilerinden farklı olarak, Allah'ın topluluklarla konuşmasıdır. Bu sistem, nübüvvet kurumunu ortaya çıkarmıştır. Ancak şunu unutmamak gerekir: Kur'an, burada mucize üslubuyla bir başka noktaya daha ışık tutmuştur: Elçi aracılığıyla konuşma, ilk konuşma şekli olan vahyin geliş şekillerinden biri olarak da dikkat çeker. Yani, Allah'ın toplumlarla konuşmasına aracı olan resul veya nebi (peygamber), Yaratıcı'dan aldığı vahiyleri bir elçi aracılığıyla alabilir. Bu elçi, melektir. O halde, 'elçi aracılığıyla konuşma' ifadesi hem bir kategoriyi göstermekte hem de bir başka kategorinin işleyiş tarzlarından birini.

Vahyin Hz. Muhammed'e gelişi, başlangıçta rüya şeklinde idi. Hz. Aişe'nin ifade ettiği gibi: "Gün aydınlığı gibi açık rüyalar görürdü ve hepsi aynen çıkardı." (Buharî, bed'ülvahy) Peygamberlik görevinin kendisine bildirilişinden sonra, yukarıda sıraladığımız şekiller devreye girdi. Hz. Peygamber, bu şekillerin hepsinde, vahyi alırkan hayli zorluk ve sıkıntı çekmekteydi. Bu zorluk, en soğuk günlerde buram buram terleme, üzerinde olduğu devenin böğürerek yere çökmesi vs. halinde beliriyordu.

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın insana vahyinden genel anlamda bahsederken ilâ (...e....a) edatını kullanır. Vahyin Hz. Peygamber'e

gelişi, özellikle geliş şekli söz konusu edildiğinde ise alâ (üzerine, üstüne) edatı seçilmektedir. (Örneğin bk. 2/97; 26/193-194) Bu ikinci edat Arap dilinde istila (kuşatma, kaplama) ifade eder. O halde, Hz. Peygamber'e gelen vahiy sıradan bir bilgi ulaşımı değil, onun tüm benliğini kuşatan bir erdirme ve doldurma olayıdır. Vahiy, nebide bir küllî değişme vücuda getiriyor. Elmalılı'nın güzel ifadesiyle bu, bir tür melekelendirme olgusudur ki, nebide yapısal-kozmik değişmeler vücuda getirir ve nebi, aldığı vahyin canlı mümessili haline gelir.

Bu anda gelen bilgi, aynen ve en net biçimde nebinin hem duygu aynalarına işlenir hem de hafızasına. Ve bu işleme öylesine derindir ki nebi, kendisine gönderileni bir daha unutmaz. (A'la, 6) Bu yüzdendir ki, vahyin en emin kayıt deposu, onu alan peygamberin hafızasıdır. Şu hadis, vahyin hem peygambere geliş şeklini hem de gelen vahyin peygamberin hafızasına işlenişini anlatması bakımından çok önemlidir:

"Vahiy bana zaman zaman zil, çan ve çıngırak sesi gibi gelir. Beni en çok zorlayan şekil budur. Bu geliş şeklinde, ses benden uzaklaştığında ben vahiy elçisinin söylemiş olduğunu ezberlemiş haldeyimdir. Zaman zaman da vahiy meleği bana bir erkek şeklinde görünür, bana konuşur ve konuştuğu şeyler hafızama nakşedilir." (Buharî, bed'ül vahy)

Böylesine derin ve anlamlı bir algılama ve irtibat halinin bedensel yapı üzerindeki etkileri ve nebinin insan yanı üzerinde yarattığı zorluk ve sıkıntılar ağır olmak gerekir. Kur'an, vahyin bu yanına işaret ederken Hz. Peygamber'e şöyle diyor:

"Şu bir gerçek ki, biz senin üzerine çok ağır bir söz bırakacağız." (Müzzemmil, 5)

Vahiy-ilim ilişkisi üzerinde duran Mısırlı düşünür Hasan Hanefî Kur'an mesajının hoşnutlukla karşılayacağı şu tespitleri yapıyor:

"Vahiy, beşer tabiatının ifadesidir. Doğa vahiy, vahiy de doğadır. İnsanın, tabiatı gereği yöneldiği her şey, vahiydir. Vahyin yöneldiği her şey, bu tabiattaki bir yönelişten ibarettir: Vahiy ve doğa tek bir şeydir. Doğa sürekli olduğuna göre, bu anlamda vahiy de nübüvvet de süreklidir. Farkımız, bizim doğadan vahiy alan nebiler olma-

mızdır. Doğanın sesi, Allah'ın sesidir. Doğadan gelen vahiy, temel vahye verilmiş en büyük cevaptır; mucizeleri, melekleri ve nebileri olmayan bir vahiydir. Bununla birlikte, tevhide, yeniden dirilmeye ve ödül ve ceza gününe de iman eder. Tabiatıyla, bu anlamda vahiy, akıl ve doğa var olduğu müddetçe var olmaya devam edecektir."

"Vahiy, tüm ilimlerin kendisiyle ayakta durduğu bir postülalar ilmidir. Aklî ve tabiî ilkelerden ibaret olduğu kadar, bilinçsel ve ontolojik ilkelerdir."

"Vahiy, yakînî ve mutlak bir önsel bilgi sunar. Bu sayede insan, sonsuza kadar yanlış-doğru çabalarından kurtulmuş olur. Anlama ve uygulamadaki hata ihtimali en alt düzeye iner. Aklın bu yakînî postülalara erişebileceği doğrudur. Ancak, vahiy bu süreyi kısaltır; daha az çaba harcanmasına sebep olur ve önsel bilgiler konusunda akla bir ivme kazandırır... Herhangi bir zihin, tek başına bu önsel bilgilerden çıkarılmış olan teoriler ve yasalar koymaya kalkıştığında, bu teori ve yasaları, söz konusu önsel bilgiler olmadan çıkarmaya çalışan bir başka zihne kıyasla çok daha az hata yapacaktır. Hataya bakış konusunda vahiy, parçalı beşerî bakış açısına kıyasla daha küllî ve kapsamlı bir bakış kazandırır... Vahyin hakikatleri, son derece adil ve tarafsız olup herhangi bir bireyin düşüncesini bir başka bireye veya bir topluluğun menfaatini diğerine tercih etmez. Sanki tarih kemale ermiş, beşeriyetin gerçekleri tümüyle bilinir hale gelmiştir." (Hasan Hanefî, *Mine'l-Akîde ile's-Sevre*den naklen Ebu Zeyd, *Dinsel Söylemin Tenkidi,* 170-171)

VELÎ

Velî kelimesinin mastarı olan velayet iki yerde geçer. (8/72; 18/44) Velî kelimesi ise tekil ve çoğul (evliya) halde 80 küsur ayette kullanılmıştır. Biz burada, velî kavramının, tasavvuf bünyesindeki boyutlarına değinmeden sadece Kur'ansal yapısını ele alacağız. (Kavramın tasavvuf! boyutları için Özellikle bk. Hakîm et-Tirmizî; *Hatm el-Evliya* ve İbn Arabî; *el-Fütûhat el-Mekkiyye;* Affifî; *İbn Arabi'nin Tasavvuf Felsefesi,* 90-100)

Velî sözcüğünün esas kökü, Râgıb'ın da ifade ettiği gibi, 'vela' kelimesidir. Vela ve velayet mekân, zaman, din, inanç ve nispette yakınlık anlamındadır. Etimolojik gelişimi içinde bu kelime yardım, işini üstlenme, destek verme anlamlarını kazanmıştır.

Aynı kökten gelen mevla (çoğulu: mevâlî), köle âzadlayan ve âzadlanan köle anlamlarına geldiği gibi velî ve efendi anlamlarına da gelir. Ancak, Râgıb'ın da belirttiği gibi, Kur'an, velî kelimesini Allah ve kulun ortak sıfatı olarak kullanmasına karşın, mevla sıfatını yalnız Allah için kullanır. Allah'ı müminlerin biricik mevlası olarak gösteren ayet sayısı 20 civarındadır. Başka bir deyimle, mümin Allah'ın, Allah da müminin velisi olabilir ama mevla olmak yalnız Allah'a özgüdür.

"Allah, iman etmiş olanların mevlasıdır. Küfre batmışlara gelince, onların mevlası yoktur." (Muhammed, 11)

Velayetin zıddı adavet (düşmanlık-uzaklık), velînin zıddı da adüvv yani düşmandır. Kur'an, Allah'ı 'müminlerin velisi' (2/257) olarak nitelendirmekte ve Allah'ın düşmanlarının dost (velî) edinilmemesini emretmektedir, (bk. 60/1) Kehf 50. ayet velî-adüvv zıtlığına açıklık getirmiştir:

"Şimdi siz, benim beri yanımdan, şeytanı ve onun soyunu veliler mi ediniyorsunuz? Hem de onlar sizin düşmanınızken. Zalimler için ne kötü bir değiştirmedir bu!"

Allah'ın, Esmâul Hüsna'da yer alan sıfatlarından biri de el-Velî'dir. Velî aynı zamanda müminin bir sıfatı olarak veriliyor. Velî sıfatı Kur'an'da birçok yerde Nasır (yardımcı) sıfatıyla yan yana kullanılmaktadır. Bu Nasır sıfatı nusret (yardım) kökünden gelmekte ve Kur'an, müminleri Allah'ın yardımcıları olmaya çağırırken bu kökten türeyen ensâr (yardımcılar) kelimesini kullanmaktadır.

Kur'an, insandan Allah'ın yardımcısı olmasını isterken, bir temenni veya hikâye kipi değil, emir kipi kullanmaktadır:

"Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun." (Saff, 14)

Dahası var: Kur'an, Allah'ın insana yardımından söz ederken, bunu açık bir şarta bağlamaktadır ki o da, insanın Allah'a yardımıdır. Bu bağlantıyı kuran ayet, Allah ile insanı, oluşa birlikte vücut veren kucaklaşmış iki dost gibi göstermektedir ki bunun anlamı, kaderi Allah ile insanın birlikte oluşturduklarıdır. Anılan bağlantıyı kuran ayette "Allah'a yardım ederseniz, Allah da size yardım eder" cümlesinde yine nusret kökünden bir fiil kullanılmıştır, (bk. 47/7)

Burada, Allah'ın yanında bir başka yaratıcı faal benlikten bahsetmenin tevhit ve ulûhiyeti zedelediği söylenemez. Çünkü, kâmil insana yaratıcı benlik vasfını veren ve onu parça yapısına rağmen bu yüceliğe aday gösteren, bizzat Allah'tır. Mal ve hak O'nundur ve O, dilediğini dilediğine verir. Tevhide ters olan, O'nun vermediğini almaya kalkmak, yani, mülk ve kudrette O'na kafa tutmaktır.

Allah'ın velî sıfatından bahseden ve bu sıfatın gerçek sahibinin ancak Allah olduğuna dikkat çeken ayetlerin birçoğu veliliği yardım edicilikle birleştiriyor. O halde, Kur'an her velînin mutlaka nasîr (yardımcı) olması gerektiğini, bir başka deyimle, yardım etmeden dostluk iddiasının anlamsızlığını belirtmektedir. Allah Nasîr-Velî olduğu gibi (bk. 2/107, 120; 42/31, 46; 4/45) kul da nasîr-velî olmalıdır.

Veliliğin en mükemmel ve ölümsüz temsilcisi, Allah'tır. Vefasızlığı, küstahlığı, hıyaneti, vurdumduymazlığı, acımasızlığı, ayıp görücülüğü, gönül kırıcılığı olmayan, serveti, izzeti, mülkü, sevgisi, kudreti sınırsız olan ve bütün bu sahip olduklarından velîsine (dostuna) esirgemeden veren tek dost, O'dur. O, hep ayıp arayıp hiç affetme-

yen insana karşın, hiç ayıp aramayıp hep affeden cömert ve aziz dosttur. Bu yüzdendir ki, "O'nu bulanın kaybedeceği bir şey olmayacağı gibi, O'nu kaybedenin de bulacağı bir şey yoktur."

O, "iman edenleri karanlıklardan aydınlığa çıkaran dosttur." (2/257) Mülkünde, kudret ve yüceliğinde ortağı olmayan, şefaat ve korumanın kaynağı olan dost O'dur. (17/111; 18/26) Rahmetini yayan, dostunu yücelten dost O'dur. (42/28) Göklerin ve yerin yaratıcısı dost O'dur. (6/14) Vahyi, kitabı indiren, barışseverleri kollayıp gözeten dost O'dur. (7/196) Yalnız dünyada değil, ölümün ardından, bizi bırakıp gidenlerin ardından da bizi kucaklayan sonsuz vefalı dost O'dur. (12/101)

Böyle olduğu içindir ki, O'nu bırakıp başkalarına gönül verenler örümcek ağına sığınmayı kudret ve saltanat sanan ahmaklardır. (29/41) O halde, dostluk sırrını bilen iman adamının gerçek ve değişmez dostu, Allah'tır, (bk. 3/68; 42/9)

Ve o halde, iman adamı, dostluğu ve dostu belirlerken gerçek dosttan, Allah'tan yola çıkar ve kuracağı dostluklarda O'ndan onay alır. Çünkü iman adamının düşmanlarını en iyi bilen de Allah'tır. (4/ 45)

Allah, dostluk konusunda her şeyden önce, şeytanın dostluğuna onay vermemiştir. Şeytan asla güvenilir velî olamaz. Onu dost edinen, hüsrana uğrar. (4/119) Şeytanı dost edinenler, büyük hesap gününde şeytan dışında velî bulamazlar. (16/63) Şeytanlar, iman sırrına uzak kalanların dostlarıdır. (7/27) Şeytanlar, iman adamını gerçek dosta uzak düşürmek için kendi evliyasına sürekli gizli emirler verirler. (6/121) İman adamı, şeytanın velîlerini hayat sahnesinden silmelidir. (4/76)

îman adamına dost olamayacaklardan biri de küfre batan kişidir. Müminler, iman sahiplerini bırakıp da küfre batmışları velî edinmemelidir. (3/28) Edinirlerse, zillete düşerler. (4/139)

Yahudi ve Hristiyanların dostluğuna da güvenilmez. Onlar, ancak birbirlerinin dostu olabilirler. (5/51) Bunlar, iman sahiplerinin dinlerini eğlence ve alay konusu edinirler. Bunu yapandan dost olmaz. Karşısındakinin inanç ve duygularına saygı duymayandan dost olmaz. (5/57)

îmanı küfre boğduran, küfrü imandan sevimli hale getirenlerden de dost olmaz. Bunlar, kişinin babası, kardeşi de olsalar velî olamazlar. (9/23)

Anlaşılan odur ki, Kur'an, dostluğu yani iman ve duygu beraberliğini, kan ve soy beraberliğinin üstünde tutmaktadır. Bu demektir ki, ebeveynimiz, çocuklarımızla da ayrıca bir iman ve gönül yakınlığı kurmalıyız; onlarla da dost olmalıyız. Bu dostluk kurulamamışsa onlar da bize sonsuzluk yolunda velî olamazlar. Tasavvufta bu gerçek şöyle ifade edilir:

"Yol evladı bel evladından üstün, yol kardeşi bel kardeşinden önde."

İman adamının, gerçek dost Allah'tan kaynaklanan şu dostluklara da güveni olabilir:

Allah adamının dostluğu: Dostun dostu dosttur, ölümsüz dostun dostu ise en yakın dosttur. Bu yüzdendir ki, iman adamı, yardımı Allah'tan yani gerçek dosttan istediği gibi, dostu da ondan ister. (bk. 4/75)

Kur'an, Allah'a dost olmayanların Allah'ın kullarını dost edinmek istemelerini bir gariplik, bir saçmalık olarak görüyor. (18/101) Allah dostunun dostu, Allah'tan güven onayı almış olmalıdır. Bu onayı almayanların dostları tâğuttur. (2/257, bk. burada, Tâğut mad.) Müminin dostu Allah, Peygamber ve iman sahipleridir. (5/55)

İman adamının güvenilir dostları arasına Kur'an melekleri de koymuştur. Onlar müminin dünya hayatında da ölüm sonrasında da evliyasıdır. (41/31)

Allah'a çağıran (dâ'î) kişi de velî olmaya layıktır. Kur'an'ın en güzel sözlü insan olarak tanıttığı dâîye (Allah'a çağırana) (bk.41/33) kulak ve gönül vermeyen ne dostluk sırrını anlar ne de gerçek dost bulabilir. (41/33; 46/32)

ALLAH DOSTU VELÎLER KİMLERDİR?

Allah'ın dostları (evliyaullah) kimlerdir? Kur'an bu soruyu çok

açık bir biçimde cevaplamıştır:

"Gözünüzü açın! Allah'ın velîleri için hiçbir korku yoktur. Tasaya da düşmezler onlar. Onlar inanmış, takvaya sarılmışlardır. Dünya hayatında da ahirette de müjde vardır onlara." (Yunus, 62-63)

Yahudiler kendilerini Allah'ın sevgilileri olarak tanıttıkları gibi (bk. 5/18), Allah'ın biricik velîleri olarak da tanıtırlar. Kur'an, bunun bencil bir iddia ve bir aldanış olduğuna dikkat çeker. (bk. 62/6)

Velî kavramının dikkat çekilmesi gereken yanlarından biri de şudur: Kur'an hangi gerekçeyle olursa olsun zalimlere velî olmaya, yani onlara dostluk ve yardıma onay vermemektedir: "Zalimlere gelince, onlar için ne bir velî ne de bir yardımcı söz konusu edilebilir." (Şûra, 8) Çünkü "Zalimin dostu ancak bir başka zalim olabilir." (Câsiye, 19)

Kur'an, insanları sımsıcak velîler haline getirebilecek kestirme bir yoldan söz etmektedir: Kötülüğe iyilikle, hem de en seçkin iyilikle karşılık vermek. Kötülüğe iyilikle karşılık vermek, tüm düşmanlıkları sıcak dostluklara çevirebilecek esrarlı bir iksir gibi tanıtılmaktadır, (bk. 41/34)

ŞEYTAN EVLİYASI VE EVLİYACILIK

Velî kavramı altında ele alınması gereken en hayatî konulardan biri de 'şeytan evliyası'nın durumu ile, bundan doğmuş bulunan 'evliyacılık' illetidir. Şeytanın insanoğluna oynadığı en yıkıcı oyun, bu evliyacılık tezgâhında sergilenmektedir.

İslam içi şeytancılığın, Kur'an tarafından altı çizilen omurga kavramlarından biri de 'evliya-u'ş-şeytan' (şeytan evliyası) tabiridir. Bu tabiri, Allah'ın berisinden evliya edinip onlara sığınmanın karadul cinsi zehirli örümceğin ağına düşmekle eşanlamlı olduğunun belirtilmesi izlemektedir.

50 civarında ayet, Allah'ın berisinden birilerinin veli edinilmesinin yaratacağı kötü sonuçlara dikkat çeker. Bu ayetlerin hiçbiri

"Allah'ı bırakıp da başka veliler edinmek"ten söz etmez; "Allah'ın berisinden, yanından yöresinden velîler edinmek" tabiri kullanılır. Kullanılan edat 'min dûnillah'tır. Bunu, geleneksel kabuller rahatsız olmasın diye, 'min ğayrillah: Allah'ın dışında' şeklinde tercüme etmişlerdir; yanlıştır; Kur'an'ı tahrif etmek, anlamı kaydırmaktır ki bu da ayrı bir şeytancılık belgesidir.

Kur'an 'min ğayrillah' tabirini 'min dûnillah' tabirinden daha fazla kullanmaktadır. Hal böyle iken neden bu evliyacılığı kötüleyen ayetlerde sürekli min dûnillah tabirini kullanıyor? Allah, hâşâ. sürçilisan mı etmiştir de min ğayrillah değil de min dûnillah demiştir?

Allah'ın şikâyetçi olduğu 'velîler edinme', Allah'ı bırakıp da sapılan bir yol değildir; tam aksine, bu evliya, Allah bütün varlığıyla korunduğu ve kabul edildiği halde onun yanına-yöresine ilave edilen yarı-ilah destekçilerdir.

Allah dışındakilerin velî edinilmesi, şirkin en yıkıcı görünümlerinden biri olarak tanıtılmakta ve bu yapılırken de veli sözcüğünün çoğulu olan 'evliya' kelimesi kullanılmaktadır. Kur'an böylece bir kelam mucizesi sergileyerek İslam toplumlarında tarih boyunca yıkım sebebi olmuş ve yerleşmiş bulunan evliya inancına dikkat çekmektedir.

Evliya inancı veya evliya kültü, şirkin en kahırlı musibetlerinden biri olarak gösterilmektedir.

Bu evliya, şeytandan ve insandan üretilmiş bir tür şirk panteonudur ki görünüşte insanı Allah'a götürmede vasıta yapılır, gerçekte ise insanı Allah'tan uzaklaştırır.

Şeytan evliyası (evliyau'ş-şeytan) daha çok korku salarak iş görür. Bu korkunun, ahiret, cehennem tehditlerinden oluştuğunu kitleler artık bilmektedir. Bu korku salınarak, insanlar birtakım 'kurtarıcılar'a, aracılara, şefaatçılara (tabirler Kur'an'ındır) ihtiyaç duyan yapay psikolojinin içine itilir. Bunun ardından kurtarıcıların kurtarma karşılığı alacakları komisyonlar sıralanır. Bu böyle olduğu içindir ki bu noktaya değinen ayetin sonunda Cenabı Hak: "Şeytan evliyasından korkmayın, benden korkun!" diyerek o yapay korkuların da o yapay kurtarıcıların da hiçbir anlam taşımadığına ve hiçbir işe yaramadığına vurgu yapmıştır, (bk. 3/175)

Rahman evliyasının tanımını veren Kuran, bu tanımdaki unsurların dışında evliya alâmeti belirleyen ve bu tanımdaki amaçların dışında amaç güden evliyayı şeytan evliyası bilmemizin yolunu açmıştır. Şeytan evliyasının tanımı verilmiyor; Rahman evliyasının tanımı veriliyor. Bunun anlamı, Rahman evliyası tanımı dışında kalanların şeytanın evliyası olduğudur. Bu iki evliya tipi arasındaki farkları gösteren çalışmalar vardır. Bunların ikisine dikkat çekeceğiz: İbnül-Cevzî'nin eseri, İbn Teymiye'nin eseri.

Büyük tevhit savaşçısı Ebul-Ferec Abdurrahman İbnül-Cevzî (ölm. 597/1200), eserine şeytana dikkat çeken bir isim vermiştir: *'Telbîsü İblis.** Yani 'İblisin Kirletmesi, Karmaşaya İtmesi.'

Telbîs, "Bâtılı, hak görüntüsüyle ortaya sürmektir." (bk.Telbîsü İblis, 47) O halde, iblisin telbîsi, esas anlamıyla, bir aldatmadır. Bu telbîsin tuzağına düşenlerse aldananlardır. En yıkıcı aldatma, Allah'ın araç yapıldığı aldatma türüdür. Kur'an açıkça uyarıyor: "Aldatan sakm sizi Allah ile aldatmasın!" (Fâtır, 5) Çünkü Allah ile aldatılanların aldandıklarını fark etmeleri bile asırlar alır.

Kronoljik sırayla ikinci eser, İbn Teymiye'nin eseridir ki adı bile başlı başına bir mesajdır: *el-Furkan beyne Evliyai'r-Rahman ve Evliyai'ş-Şeytan'* (Rahman Evliyası ile Şeytan Evliyasının Farkını Gösteren Kitap) İbn Teymiye (ölm. 728/1327), bu eserinde Rahman evliyası ile şeytan evliyasının özelliklerini ve farklarını, o usta kalemiyle vahyin ışığında yazıya geçirmiştir. Eserinin ilk bölümünde, Rahman evliyasının tanımını veren Yunus 62-63. ayetleri esas alarak bu evliyanın niteliklerini açıklamaktadır.

İbn Teymiye, şeytan evliyasının belirgin niteliğini Kur'an dışına çıkmak, Kur'an'a sırt dönmek olarak gösteriyor. İbn Teymiye, aynen bizim gibi düşünüyor veya biz aynen İbn Teymiye gibi düşünüyoruz. Her iki halde de gerçek şudur: Bu şeytan evliyası, kendi zikirlerinden kopanları sapıklıkla suçlarlar da Allah'ın, bir adını da 'Zikir[3] koyduğu Kur'an'dan uzaklaşmayı hiç mesele yapmazlar, (bk. İbn Teymiye; *el-Furkan,* 18-19)

Şu unutulmamalıdır ki, bu şirk evliyası, insanlar arasından edinilmektedir, (bk. 18/102) Kur'an'ın bu noktaya parmak basması son derece önemlidir. Çünkü evliya kültüyle tevhidi şirke bulaştıran aldatıcılar, şeytan evliyasını şu şekilde maskelemekteler:

Kur'an'da kötülenen evliya insandan değil, müşriklerin taptıkları putlardan olur, onunsa bizim efendilerimizle bir ilgisi yoktur...

Bu savunmanın kendisi bir şeytan evliyalığı sergilemektedir. Gerçek bunun tam tersidir: Yıkıcı evliya daima insanlardan olur.

Evliyanın lüzumlu olduğuna ilişkin şirk savunması da Kur'an'da gündeme getirilmekte ve tevhit insanı bu şeytanî savunmaya karşı da donatılmaktadır. Bu mesele, tevhit ilkelerinin en muhteşem şekilde ortaya konduğu Zümer suresinde ele alınmaktadır. Surenin 3. ayeti, Allah'ın berisinden evliya edinerek onlardan hayır bekleyen şirk çocuklarının bunu yaparken sığındıkları savunmayı gözler önüne koymaktadır. Şöyle deniyor:

"Gözünüzü açıp kendinize gelin! Arı-duru din yalnız ve yalnız Allah'ındır. O'nun yanında birilerini daha veliler edinerek 'Biz onlara, bizi Allah'a yaklaştırmaları dışında bir şey için kulluk-kölelik etmiyoruz.' diyenlere gelince, hiç kuşkusuz Allah onlar arasında, tartışıp durdukları konuyla ilgili hükmü verecektir. Şu bir gerçek ki Allah, yalancı ve nankör kişiyi iyiye ve güzele kılavuzlamaz."

Bu ayet, şirkin evliya kültü yoluyla yürüyen yıkımına karşı mü-minleri donatan temel beyyinedir. Evliya maskeli şirkin savunucuları bu yedek ilahlarını 'Allah ile bizim aramızda yakınlaştırıcı ve şefaatçi' diye pazarlamaktadırlar. Kur'an bunun bir şirk oyunu olduğunu söylemekte ve Kaf suresi 16. ayet ile Zümer 44. ayette bu iddianın dayanağını temelden yıkmaktadır. O ayetlere göre:

1. Allah insana şahdamarından daha yakındır,

2. Şefaat tümden ve sadece Allah'ın elindedir.

Böyle olunca, Allah ile kul arasında herhangi bir mesafeden ve herhangi bir şefaattan söz edilemez ki yaklaştırıcıya ve şefaatçıya ihtiyaç duyulsun. Şirkin 'yaklaştırma' iddiası, temelden tutarsız olduğu gibi, bizzat kendisi bir şirk itirafıdır. Çünkü Allah'ın kulundan ayrı ve uzak olduğunu iddia etmek de Kur'an'a aykırıdır. Kaldı ki böyle bir ayrılık var sayılsa bile, Kur'an, şirkin bu varsayımdan yararlanma yollarını da kapatmıştır.

"Benimle yarattığımı baş başa bırak!"(Müddessir,11) emri verilerek Allah ile kul arasına girmeye kalkmanın hiçbir gerekçesi olamayacağı ilan edilmiştir.

Evliya şirkinin sosyal ve hukuksal dayanağı yapılabilecek oluşumlara da imkân verilmemiştir. Yani:

1. Din sınıfı, din kıyafeti yoktur,

2. Din adamı tabiri yoktur,

3. Resmi mabet yoktur,

4. Vaftiz ve aforoz hiç yoktur,

5. Günah çıkarıcılara ihtiyaç yoktur.

İnsan doğduğu anda temizliğinin ve güzelliğinin doruk noktasındadır. Allah'a kul olmak için birilerinin tesciline, okuyup üflemesine ihtiyaç bırakılmamıştır.

İSLAM DÜNYASINDAKİ DURUM

İslam dünyasında, evliya adıyla bir sınıfın doğduğu, bu sınıfın bir tür tezkiye, vaftiz ve aforoz sınıfı olarak yetki kullandığı inkâr edilemez bir gerçektir. Kur'an'dan baktığımızda bir şeytan ordusu oluşturan bu Kur'an dışı yapay sınıf, kendisine özgü tevil sanatını kullanarak istediği şeyi mubah (serbest), istemediği şeyi yasak hale getirebilmektedir. Akıl almaz haramlar işleyebilmekte ve bunları, "Zahir ehlinin bilmediği ibret ve hikmetleri vardır" sloganıyla meşrulaştırmaktadır. Tasavvuf-tarikat tarihi bunun yüzlerce örneğiyle doludur. Halbuki Allah'ın velîleri asla sınıf oluşturmaz, mümin kardeşlerinden farklı kıyafetler yaratmazlar. Masumluk, hatasızlık, günahsızlık gibi iddialara asla yer vermezler.

Kur'an, vesayet ve vekâlet altında bir kulluğun söz konusu edildiği tüm sistemleri şirk ve zulüm sistemi olarak damgalamaktadır. Toprak post, Allah dost olacaktır. Tüm yeryüzü mabet, tüm meşru fiiller ibadet haline getirilmiştir. Böyle bir anlayışın şekillendirdiği dünyada aracılara, komisyonculara, kutsallaştırılmış

haraç ve **huruç** çetelerine ihtiyaç yoktur. Gerçek evliya tanımına uyanlar bile yardım ve şefaat aracı yapılmamalıdır.

O halde ilk adım, evliya denen kişilerin hiç kimseye bir şey vermek, kazandırmak imkânına sahip olmadıklarını, aklamak ve kurtarmak gibi bir yetkilerinin de bulunmadığını bilmektir. (10/18; 13/16)

Evliya, dalâletten kurtarıcı bir kuvvet olarak da algılanamaz. A'raf 3. ayet bu kuruntuya yenik düşme ihtimali olanları uyarmaktadır:

"Rabbinizden size indirilene uyun, onun yanından yöresinden edinilmiş evliyaya uymayın!"

Dikkat edilirse ayet, hidayet önderliğini kişilere değil, ilkelere (Rab'den indirilenlere) bağlamıştır. Çünkü kişilerin hidayet önderliği devri, nübüvvetin bitirilmesiyle, yani Hz. Muhammed'in bu âlemden ayrılışı ile ebediyyen kapatılmıştır.

Hidayet yalnız ve sadece Allah'tan gelir, ondan gelenlerin kaynağı ise kişiler değil, Kur'an'dır. Bunu unutarak evliyadan hidayet bekleyenlerin sonu hüsrandır. Bu hüsran, Rahman'ın kulluğunun yitirilmesiyle şeytanın kulluğuna geçiştir, (bk. 17/97)

Şirk ve şeytan evliyası daima Allah adına veya Allah yerine iş yapar. Allah için iş yapmak şeytan evliyası mantığıyla asla bağdaşmaz. Allah için iş yapmak, Rahman'ın kullarına özgü bir eriştir. (Rahman'ın kulları için bk. Furkan suresi, 62-76)

KARADUL İHANETİ

Ankebût suresi 41. ayet, Allah'ın berisinden evliya edinenler'in yani şeytan evliyasına tutulanların korkunç bir ihanetle yüz yüze kalacaklarını bildirmektedir:

"Allah'ın berisinden evliya edinenlerin durumu, bir ev edinen dişi örümceğin durumuna benzer. Ve evlerin en güvensizi/en zayıfı elbette ki dişi örümceğin evidir. Keşke bilselerdi!"

Şeytan evliyasını dost ve destekçi edinenler, karadul diye adlandırılan dişi örümceğe sığınanlara benzetiliyor. Bu karadulun

tipik özelliklerinden biri şudur: Büyük bir istek ve çekici cilvelerle çiftleşmeye çağırdığı erkek örümceği, çiftleşmenin ardından zehirleyip öldürür.

Cenabı Hak, şeytan evliyasına sığınanların işte böyle bir ihanet ve hüsranla karşılaşacaklarını haber vermektedir. Şeytan evliyasının da içlerinde bulunduğu şürekânın (Allah'ın yanına yöresine konan yedek ilahlar) hesap ve azap gününde, kendilerine kulluk-kölelik edenlere sırt dönüp ihanet edeceklerini gösteren Kur'an ayetlerini burada bir kez daha anımsayalım.

Şeytan evliyasının karadul denen örümceğe benzetilmesinin hikmeti üzerinde iyi durmalıyız. Ve şunu unutmamalıyız:

Tarihin en büyük zulümlerine imza atmış oları engizisyon-ruhban saltanatı bir karadullar saltanatıdır...

Karadul tehlikesine dikkat çeken tek tanrısal kitap, Kur'an'dır.

Karadul ihanetine dikkat çeken Ankebut 41. ayetin amacı, örümcek evinin zayıflığını göstermek olarak düşünülmüş ve orada kalınmıştır. Oysaki ayetin vermek istediği sadece bu değildir. Evin zayıflığından daha çok, ev sahibinin kahpeliğine dikkat çekilmiştir. Karadul, tip bir zehirlidir. Çiftleştiği örümceği, çiftleşme biter bitmez zehirleyip katleder. Kendisine güvenip misafir olmuş, zevk ve safa bulmasına hizmet etmiş birine ihanet edenin kahpeliği söz konusudur burada...Tanrısal beyyine, işte bu kahpeliğe karşı insanı uyarıyor.

Yedek ilahları ifade için kullanılan evliya tabirinin geçtiği ayetler gerçekten ürpertici mesajlar içermektedir. Bu 'şirk ve şeytan evliyası' ile kastedilen nedir? Kur'an onlarca yerde, bunu tanımamıza yarayacak bilgileri vermiştir. Şeytan evliyası, bunu bildiği için Kur'an'ın tercümesinin halk tarafından okunmasına şiddetle karşı çıkmaktadır.

Karadullar kadrosu bilmektedir ki, Kur'an okunursa Hak düşmanı evliya ile Hak dostu velilerin ayrılması mümkün hale gelecektir. Böyle bir şey, karadullar saltanatının sonu olur. O halde, tüm güçleriyle Kur'an'ın okunmasını ve din yapılmasını önlemek zorundadırlar.

Şeytan evliyası hakkında öncelikle bilinmesi gereken, bunların Allah ile kul arasında bir komisyonculuk faaliyeti yürüttükleridir. Bu faaliyetin esası şudur: Allah'a kul olmak için, özellikle iyi kul olmak için bu haraç tezgâhına az veya çok, şu veya bu şekilde bir şeyler vermek ve ondan onay almak zorunda bırakılıyorsunuz.

Kur'an'ın en kahırlı musibetlerden biri olarak yüzlerce ayette gündeme getirip insanı sakındırdığı bu illet, Allah'ın en dinmez öfkeyle cezalandıracağı şirk zulmünün temel görünümlerinden biridir. Bu illeti insanlık bünyesinden Kur'an temizledi ama ne yazık ki Kur'an dışı dincilik onu Müslümanların hayatına bir 'kurtarıcı' yaftasıyla soktu.

Hak düşmanı evliyanın özellikleri, belirtileri, tavrı-tarzı yüzlerce ayette gösterilmektedir. Şimdi biz tüm bu ayetleri göz önünde tutarak hangi sakatlıkları taşıyanların Hak düşmanı karadul evliyası sayılması gerektiğini gösterelim:

1. Dini Kur'an'ın dışına çekmek,

2. Kur'an dışından haram ve helaller edinmek,

3. Kur'an dışında tenkit edilmez, eleştirilmez kitaplar (zübür) kabullenmek,

4. Hz. Muhammed dışında eleştirilmez kişiler kabul etmek,

5. Kendilerini veya bazı kişileri Allah ile insanlar arasında yakınlaştırıcı veya şefaatçi görmek, göstermek,

6. Tebliğ işini bir çete mantığıyla şiddet, tehdit, baskı, kandırma, manipülasyon, yalan, hile, ikiyüzülülük gibi şeytanî-Yezidî politikalarla yürütmek,

7. Allah ve din adına yaklaştığı veya çağırdığı insanlardan 'hediye' adı altında veya 'dine hizmet, cihat, maneviyatçılık, muhafazakârlık' vs. yaftalarıyla sürekli dünyalık toplamak,

8. Tebliğ ve fikir mücadelelerinde, kendisi dışındakileri kâfir, zındık, fasık, reformist, sünnet düşmanı... gibi, tarih boyunca tüm engizisyon çetelerinin kullandığı namusssuz ithamlarla karalamak,

9. "Gaye, vesileleri mubah kılar" putperest mantığıyla sürekli yalan söylemek, iftira etmek, çamur atmak, hakarette bulunmak, çalmak-çırpmak, ırza-namusa sataşmak,

10. Sünnet adı altında sürekli bir biçimde Arap-Emevî örflerini din yapıp topluma pompalamak,

11. Hz.Peygamber'i Allah'ın elçisi olma konumundan çıkarıp Allah'ın ortağı konumuna doğru çekmeye yönelik kabul ve tavırlar sergilemek,

12. Hz.Peygamber'i bir 'tahalluk' (ahlakını örnek alma) modeli olmaktan çıkarıp bir 'teşekkül' (şeklini esas alma) modeli haline getirmek,

13. Kur'an'ın okunup anlaşılmasına engel olacak din ve insanlık dışı şu iddiaları ileri sürmek: İbadet yalnız Arapça yapılır, Kur'an'ın çevirisiyle namaz kılınmaz, Kur'an abdestsiz, baş açık, diz çökmeden, hayızlı iken, lohusa iken okunmaz; Kur'an'ın Türkçe mealini okumak hatim sayılmaz,

14. Allah'a ve Peygamber'e vekillik şeklinde algılanarak, bir müşrik siyaset kurumuna dönüşen halifeliği, dinin bir gereği gibi göstermek suretiyle halkın raiyyeleşmesine engel olan Kur'ansal buyruğu (bk. Bakara, 104) saf dışı etmek.

Şeytan evliyalığının, Kur'an gözüyle şöyle bir bakıldığında, karşımıza çıkan belirgin özellikleri işte bunlardır. Şeytan evliyasının tüm bu Kur'andışılıkları örtmek için kullandığı tek şey vardır: Halkın bilgisizlik ve duygusallığını sömürmek.

Bu açıklamalardan çıkarılması gereken hayatî mesaj şudur: Evliya adıyla tanınanların yüzde doksanından fazlası Allah'a ortaklık için araç yapılmış şirk unsurlarıdır.

Yedek ilah anlamındaki şer ve şeytan evliyasının tanımı verilmemiştir. Bu da bir Kur'an mucizesidir. Şirk kaosunun tanımını vermeye ne hacet! Karanlığı tanımlamakla bir yere gidilemez. Işığı tanımlamak gerekir. Çünkü ışık tektir. Teki tanımlamak dururken, sayısızlığın belirsiz dehlizlerinde dolaşmak akıl işi midir? Hak dostu evliyanın tanımını göz önünde tutmak, şer evliyası olan karadulların tuzağına düşmemek için yeterlidir.

Karadullar, işini-aşını, emeğini-ekmeğini, sevgisini-itibarını sömürüp köleler gibi kullandıkları insanları tarih önünde rezil ettiler. Müslüman kitlelerin insanlık kervanında öncü rolünden çıkıp atık toplayıcı durumuna geçmesinin esas sebebi, Kur'an tevhidini kirleten bu kara dulların şirk zihniyetleridir. Bunlar, Müslüman dünyayı bu âlemde rezil etmekle kalmayacaklar, karadulluklarını öteki âlemde de gösterecekler, (bk. 21/98-99)

İnsanlardan, Allah'ın huzurunda, hiç utanmadan şikâyetçi olacaklar, kendilerine canla-başla hizmet etmiş kurbanlarını suçlayarak büyük mahkemenin yargısından sıyrılmaya çalışacaklar. Diyecekler ki, şu bizim elimizi ayağımızı öpüp önümüzde yerlere kapananlar var ya, bunlar bize teslim olarak kendilerini mahvetmekle kalmadılar, bizi de mahvettiler. Eğer bize karşı çıksalardı biz de kendimize gelir, kurtulurduk, (bk. 14/22; 10/29; 16/86-87; 28/63-64; 30/13-14; 37/28-36)

Aynen böyle diyecekler ve sırtlarını dönüp gidecekler. Kur'an birçok ayetinde bu akıbete dikkat çekmektedir. Bunların bu tavırlarında şaşacak bir yan yoktur. Çünkü bunlar şeytan evliyasıdır. Ve bu evliyanın başbuğu olan şeytanın özelliklerinden biri de iş bitip hüsranla karşılaşınca insanı alaya almak ve ona şunu söylemektir:

"İşi bitirildiğinde şeytan onlara şöyle dedi: 'Allah size hak bir vaatle vaatte bulundu, ben ise vaat ettim ama vaadimden caydım. Benim sizin üzerinizde bir sultam yoktu. Sizi davet ettim, siz de bana uydunuz. Hepsi bu. Şimdi beni kınamayı bırakın da öz benliklerinizi kınayın! Ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Aslında, ben sizin, daha önceden beni şirk aracı yapmanıza karşı çıkmıştım. Zalimler için acıklı bir azap öngörülmüştür." (İbrahim, 22)

Bu mucize beyyine, şeytanın ve şeytan evliyası karadulların birçok yönünü aynı anda açıklığa kavuşturmaktadır.

VESİLE

Kur'an-ı Kerim'de 2 yerde geçen (5/35; 17/57) vesile, bir şeye yaklaşmak için ona yakınlığından yararlanılan şey anlamında olup Kur'an terminolojisinde Allah'a yaklaşmada kendisinden yararlanılan kişi, metod, eşya ve imkân anlamındadır.

Vesile mutlak olarak kullanıldığına göre, birtakım gayelere ulaşmak için, Kur'an'ın koyduğu yasaklara çarpmayan her imkândan yararlanmak mümkündür. Burada ölçü, önümüze gelen imkân veya metodun Kur'an veya Hz. Peygamber tarafından adının konmuş olması değil, onlar tarafından saptanmış genel ölçüleri zedelememesidir.

Vesile edinmeye tevessül denir. Kur'an "Allah'a varmak için vesile edinin" diye sınırsız bir tevessül alanını insanlığın önüne açmıştır. Tevessül, göreli ve değişken bir kavramdır. Hayatın yeni şartlarına ve zorunluluklarına göre yeni vesilelere sarılmak, yaradılış kanunlarından biridir. Kur'an bu kanunun işlemesini, akıl ve hayat gerçeği ile çelişen dogmalar koyarak engelleme yönüne asla gitmemiştir. İyiye ve güzele, hayra ve hizmete ulaşmada yardımcı olacak her türlü imkân değerlendirilir. Elverir ki bu bizi, kesin yasaklara sapma noktasına getirmesin.

Vesilenin göreceliği, onu bid'atten ayırır. Bid'at reddedilmiştir, oysaki vesileye sarılmak bizzat Kur'an'ın önerdiği bir imkândır. Bid'at, dine sonradan sokulan ve Allah'a ibadette daha ileri gitmek gayesi güden gelenekleşmiş tutum ve davranıştır ki, dine ilave olduğundan Allah'ın tekelindeki bir yetkiyi kullanma gibi kötü bir yoldur. Büyük fıkıhçı Şâtıbî (ölm. 790/1388) eseri *el I'üsam'da* bid'atin bu yönünü genişçe incelemiş ve konuyu Kur'an ve sünnet ışığında ulaşması gereken sonuçlara bağlamıştır, (bk. 1/37-75, 286-290)

Bid'atın en tehlikeli yanı, Şâtıbî'nin de belirttiği gibi 'dine benzemesi' ve Allah'a kulluğu artırma, daha fazla takva teranesiyle ortaya çıkmasıdır. Bid'at, din adına ölçü ve yükümlülük koyma yetkisini elinde tutan Allah'ın bu yetkisine, gerekçesi ne olursa olsun, bir tecavüz ve insan yaradılışındaki denge ruhuna bir darbe olduğu için dini tahrip eder. O halde bid'atin güzeli olmaz. Güzel olan, vesile cümlesindendir. Vesileliğini yitiren şey bid'at olur.

Vesile edinme konusunda temel ölçü şudur: Vesile şirk aracı olmamalıdır. Kur'an'ın kaygısı açıktır: Vesile edinme şirk aracı yapılabilir. Bunun önlenmesi gerekir. Unutulmasın ki şirk de yapısı itibariyle, vesile kurumunun saptırılmasından ibarettir. Şirk mantığı, Allah'ın yanına koyduğu yedek ilahlarını 'Allah'a yaklaştıranlar, Allah katında şefaat edenler' diye tanımlayarak (39/3; 10/18) yedek ilahların birer vesile olarak devreye sokulduklarını göstermiştir.

Kur'an, tevhit ruhuna uygun vesileleri göstermiştir. Bunlar; biri kişi, diğeri kavram olmak üzere 6 tanedir: 1. Peygamber, 2. İşletilen akıl, 3.Vahiy (kitap), 4. İlim, 5. İman, 6. Amel (ibadetler).

Vesile, iman ve ibadetler alanında tevkifidir. Yani Peygamberimizden görüldüğü gibi alınıp uygulanır; içtihat konusu yapılmaz. Muamelât alanına gelince, bu alan içtihada açık olduğundan buradaki vesilelerin ne sayısı dondurulabilir ne de türü. Burada, makaasıd (amaçlar) denen temel ilkelerden sapmamak üzere sayısız vesileler devreye sokulabilir.

YALAN
(kizb)

Yalan anlamındaki kizb, Kur'an'ın en hayatî kavramlarından biridir. Türevleriyle birlikte ve büyük çoğunluğu fiil olmak üzere 280 civarında yerde geçen kizb, insan hayatının temel sürçmeleri arasında gösterilmekte ve Yaratıcı'yı en çok öfkelendiren kötülüklerden biri olarak lanetlenmektedir.

Kizb, insan hayatının en faal kötülüklerinden biri, belki de birincisidir. Bunun içindir ki, geçtiği 300'e yakın yerin sadece 40 küsurunda isim olarak yer almakta, 200 küsur yerde fiil olarak kullanılmaktadır. Yalan fiilinin tek faili ise insandır.

Yalan, insanın dünya hayatını perişan ettiği gibi, ölüm sonrası hayatını da perişan edecektir. Kur'an, insanın maruz kalacağı ahiret azabının esas sebebi olarak 'yalancılık'ı öne çıkarmaktadır. (2/10, 39; 5/10, 86; 6/49; 7/40; 9/77; 20/48; 25/11) Hesap ve azap günü olarak da bilinen haşir gününden bahsedilirken şu ifadenin 10 kez tekrarlanması çok düşündürücüdür:

"Yalanlamış olanların vay haline o gün!" (Mürselât, 15, 19, 24, 28, 34, 37, 40, 45, 47, 49) Yalanlamak suretiyle yalan söylemek; Allah'ı, peygamberi inkâr olabileceği gibi, bilim ve akıl gerçeklerini gizlemek (küfür) suretiyle yalan da olabilmektedir. Kur'an'ın en büyük 'düşman' gördüğü kötülük olan zulüm bile, esası bakımından yalan ürünü bir sapmadır. Şirk sapıklığının temelinde, 'kavrayamadığı için yalanlama' türünden bir yalan vardır. Kur'an'a göre, şirk, 'yalanı yalanlama aracı yapan zihniyet'in üretimidir:

"Hayır, düşündükleri gibi değil. Onlar, ilmini kuşatamadıkları ve yorumu kendilerine hiç gelmemiş bir şeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamıştı." (Yunus, 39)

Yalanın en yıkıcı sergilenişi, tekzîb (yalanlama) olarak ortaya çıkan yalan şeklidir. Tekzib şeklinde yalanın iki görünümü vardır:

1. Gerçeğin göstergelerini tekzib:

Allah'ın ayetlerini bilimsel hakikatleri yalanlamak yani etki dışı tutmak için tezvirat yaratma. Güzelliği tekzib bu türdendir. (92/9-10) Gerçeğin göstergelerini tekzibin temel sebebi ilimsizliktir. (10/39; 27/84)

Kur'an, gerçeğin göstergelerini tekzib edenleri 'körlük' ile itham ettiğine göre (bk. 7/64), ilimsizliğin bir körlük olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu körlüğe yakalananların çalışıp ürettikleri, kurtarıcı bir sonuç vermez, (bk. 7/147) Bu körlüğe yakalananlar, her şeyin iyi ve keyifli gittiğini sandıkları, bu sanıyla böbürlenip durdukları bir sırada hiç farkında olmadıkları sebeplerden ve farkında olamayacakları bir biçimde felaketin içine yuvarlanıp helak olurlar. (7/182) Çünkü bu körlüğün sonu mutlaka hüsrandır. (10/95) Bu hüsran, ağır bir hüsrandır. Çoğu kez, toplumun altının üstüne gelmesi şeklinde ortaya çıkar. (25/36)

Gerçeğin temsilcilerini, taşıyıcılarını tekzibin arka planında da gerçeğin göstergelerini, yani ilmi tekzib vardır. Kur'an bu noktaya, esrarlı bir nükteyle parmak basmıştır:

"Söylediklerinin seni kederlendirdiğini çok iyi biliyoruz. Gerçek şu ki, onlar seni yalanlamıyorlar; o zalimler, Allah'ın ayetlerine karşı direnmekteler." (Enam, 33)

Cenabı Hak, gerçeğin temsilcilerinin bu yakınmalarından, yani insanoğlunun gerçeğe böylesine ahmakça karşı çıkışından duydukları kederi, düş kırıklığını öne çıkarmalarından çok hüzünlenmekte, gerçeğin temsilcileri için âdeta içi sızlamaktadır. Allah'ın şu ayetteki yemini, andığımız sızının en çarpıcı ifadelerinden biri ve gerçeğin temsilcilerini varlık ve oluş önünde taçlandırmanın en yüce beratı olarak görülebilir:

"Onun. 'Ev Rabbim! deyişine yemin olsun ki. bunlar iman etmez bir topluluktur." (43/88)

Bu ayet, gerçeğin temsilcileri ve tebliğcileri açısından çok büyük

nükteler içermektedir. Bir kere, tebliğine karşılık ret ve ithamdan başka bir şey göremeyen sonsuzluk adamının son sığınak olarak Yaratıcı'ya dönmesi başlı başına bir oluştur. O dönüşün ardından gerçekleşen o, "Ey rabbim!" şeklindeki yakarış başlı başına yaratıcı ve ürpertici ihtişamdır. Bu ihtişamın, Yaratıcı Kudret tarafından bir yemine konu edilmesi de bir başka varoluş olayıdır.

Hepsinden önemlisi, iç çekişin sahibi olan ruhun (ki ayette kullanılan zamirden tek kişi olduğu anlaşılıyor), isminin gizli tutulmasıdır. Bu gizleme, yani isimle değil de zamirle ifade, insanı sarsmakta, yaratıcı ruhların tümüne yönelik içten ve derinden bir hayranlığı, bir merakı ve aynı zamanda binlerce iç çekişi tahrik etmektedir. Bu zamirli ifade, ayrıca, gerçeğin temsilcilerine reva görülen zulme karşı, kelimelere dökülemeyecek bir öfkeyi de tahrik etmektedir.

2. Gerçeğin temsilcilerini tekzib:

Bu yalan türü, gerçeği taşıyan büyük ruhları, yaratıcı benlikleri yalanlayıp etkisiz kılma şeklinde yürüyen ve insanın en zalim ve kahpe yanını temsil eden bir yalan türüdür.

Kur'an'ın "Yalanladılar" veya "Yalanladı" diye başlayan ayet ve ifadelerinin bir dökümünü yapmak önümüze, insanlık adına çok büyük bir utanç tablosu çıkarmaktadır. Yalanladılar ifadesinin arkasından ilk gelen silsile, ne yazık ki, peygamberler silsilesidir. (Örnek olarak bk. 22/42; 26/105,123,141,160; 38/12; 40/5; 50/12; 54/9,18,23,33) Ne hazindir ki, insanlık, gerçeğin temsilcilerini tekzible yetinmemiş, bunların bir kısmını öldürüp yok etme alçaklığını da göstermiştir:

"Yemin olsun ki, Musa'ya kitabı verdik. Ve arkasından da resuller gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya da açık seçik deliller verdik ve kendisini Ruhulkudüs'le güçlendirdik. Bir resulün size, nefislerinizin hoşlanmadığı bir şey getirdiği her seferinde büyüklük taslamadınız mı? Bir kısmını yalanladınız, bir kısmını da öldürüyorsunuz." (Bakara, 87; 5/70)

Kur'an, gerçeğin temsilcilerinin bir kısmının adını anmakla birlikte, olayın bunlarla sınırlı olmadığını göstermek için zaman zaman 'rusuF (elçiler) tabirini kullanmaktadır, (bk. 3/184; 6/34; 35/4) Böylece, tekzib edilen elçilerin sadece isimleri bildirilenlerden ibaret olmadığına, bu büyük ruh kervanında, adı anılma-

yan binlerce yaratıcı benliğin yer aldığına vurgu yapılmıştır.

Gerçeğin temsilcilerini tekzib içine 'Allah'ın nimetlerini tekzib'i de koymalıyız. Allah'ın nimetlerini tekzib, Yaratıcı iradeyi öfkelendirmektedir. Çünkü nimeti tekzib, varlığı gereğince okuyup değerlendirmeyi aksatır. Çünkü nimeti tekzib, hayat coşkusunu sakatlar. Bu coşkunun sakatlandığı benlikten varlık ve oluşu layıkıyla okumak beklenemez.

Nimeti tekzibin karşıtı 'nimeti tahdis' olarak verilmiş ve şu buyruk öne çıkarılmıştır:

"Rabbinin nimetlerine gelince onları tahdis et!" (Duha, 11)

Onları tahdis et, onları dillendir, onları nemalandır, onlardan yararlan ve bu yararlanmayı bir mutluluk göstergesi olarak ortaya çıkar. Özellikle, cimri, pinti, nankör, nimeti saklayıcı bir ruh haline teslim olma.

Nimeti tahdisin ne derece önemli olduğuna dikkat çekmek için, Yaratıcı'nın nimetlerinin bir tür dökümünü veren Rahman suresinde şu ayet otuz küsur kez, değişik bağlamlarda tekrarlanmıştır:

"Peki, Rabbinizin hangi nimetini yalanlıyorsunuz?"

Kizbin en yıkıcısı, en devamlısı. Allah adına yalandır.

İnsanoğlunun en zalim yanlarından biri de yalanı sadece kendisi veya hemcinsleri adına söylemekle kalmayıp Allah adına da söyleme cüretinde bulunmasıdır. Kur'an'a göre, insanoğlunun işlediği en büyük zulümlerden biri de budur. (bk. 6/93,144; 39/32) Bu cüretin çok azgın ve kahırlı bir noktaya vardığını göstermek için olacak, Allah adına yalan söylemeyi ifade eden tabirlerin önemli bir kısmında bu yalan, 'iftira' sözcüğüyle pekiştirilmiştir. (3/94; 4/50; 5/103; 6/21,93; 7/37; 10/17, 60,69; 11/18; 18/15; 29/68; 61/7) Yani insanoğlu Allah adına yalanı sırf 'yalan' olarak söylemekle kalmamakta, onu sürekli olarak iftira sınırına vardırmaktadır, (bk. burada, İftira mad.)

Kur'an; Allah adına yalanın âdeta tanımını vermiştir: Dinde, kişisel tasarrufları işleterek 'Şu helaldir, su haramdır' hükmü vermek.

Kur'an'a göre, insanoğlunun iflah etmesini engelleyen en zehirli yalan iste budur. Bu konuyu insanlığın bilgisine açan beyyine, Nahl suresinin 116. ayetidir. Şöyle buyuruluyor:

"Yalan düzerek Allah'a iftira etmek için, dillerinizin uydurma nitelendirmeleriyle 'Şu helaldir, şu da haramdır!' demeyin. Yalan düzerek Allah'a iftira edenler iflah olmazlar. Az bir nimetlenme ardından, acıklı bir azap var onlara."

Yalanın Allah ile irtibatlandırılmasının iki görünümüne tanık olmaktayız:

1. insanın Allah adına yalan söylemesi:

Bu, şirkin açıkça işleneni ve en alçağıdır.

2. İnsanın Allah'a yalan söylemesi:

Bu türde, insanın ikiyüzlülüğü öne çıkmaktadır. Gizli şirke vücut veren bu tür, doğası gereği, aynı anda hem insana hem de Allah'a yalanı içermektedir. Çünkü riya için insanın iki muhataba ayrı beyanlarda bulunması esastır. Riyakâr, bir konuda konuştuğunda Allah'a bir şey söylemekte, insana ise başka bir şey söylemektedir.

İnsanın Yaratıcı adına yalan söylemesini insanın kendisine yalan söylemesi izlemektedir. İnsan, sürekli bir biçimde kendisine de yalan söyleyebilen tek varlıktır. (6/24) Tıpkı, kendisine zulmeden tek varlık olduğu gibi.

insanoğlu, peygamberlere karşı yalan söylediği gibi, peygamberler adına da yalan söyleyen bir varlıktır, (bk. 9/90) Yalanın peygamberlerle ilgisi de, tıpkı Allah ile ilgisi gibi, iki görünüm arz etmektedir:

1. Peygambere yalan söylemek:

Kur'an'a göre bunun tek faili, A'rab yani bedevi Araplardır.

2. *Peygamber adına yalan söylemek:*

Ne yazık ki bu kötülüğün temsilcisi olarak tüm insanlığı suç-

lamak gerekiyor. Bütün insan kitleleri, her devirde bir biçimde peygamberler adına yalan söylemişlerdir ve söylemeye devam etmektedirler.

İslam ümmeti de bu günahın en yaman failleri içindedir. İslam mirası, Peygamberler, o arada Son Peygamber adına uydurulmuş, düzülmüş yalanlarla doludur. Son Peygamber'e isnat edilen ve üzerlerine, Kur'an'la çelişen yeni bir din bina edilen 'hadis' yaftalı binlerce sözün binlercesi peygambere isnat edilmiş yalanlardan ibarettir. Bu yalanların cezasını Allah, İslam ümmetine, tarihin ve insanlığın önünde, bu yalanlara oturtulan dinin açtığı acılarla ödetmektedir.

Kizb ve bağlantılı olduğu terimlerin özellikle Kur'an açısından taşıdıkları anlamlar hakkında kısa, fakat en doyurucu bilgiyi, Isfahanlı Râgıb'ın anıt eserinde bulmak mümkündür. Kısmen özetleyerek verelim:

"Kizb, ya hiç aslı olmayan bir hikâye uydurmak yahut bir hikâyeye ekleme yapmak yahut anlamı değiştirecek bir eksiltmeye gitmek yahut da yazılı metinde tahrif sayılacak bir değiştirme yapmak şeklinde sergilenir. Tümden uydurmacılığa ise iftira ve ihtilak (Kur'an'da ikisi de kullanılmıştır) denir. Yalanın en kötüsü, hakkında konuşulan kişinin huzurunda söylenen yalandır ki buna bühtan (Kur'an bu sözcüğü de kullanmaktadır) denir."

"Şunu da bilmeliyiz: İnsanı kizbe iten sebeplerin başında dünyasal çıkar sağlamak ve liderlik sevgisi gelmektedir. Yalancı, yalanıyla erdem ve sevinç elde etmek ümidindedir ama eline geçen sadece iğrençlik ve rezillik olur. Bir tek yalanın getirdiği rezillik tüm yalanların ömür boyu kazandıracağı sevinç ve yarardan daha büyüktür..." (Râgıb; *ez-Zeria ilâ Mekârimi'ş-Şeria,* 275-276)

YARATILIŞ

(fatk, faik, fatr, su)

PATLAMA VE YARILMALARIN EVRENİ

Kur'an, evrenin ve hayatın oluşumunda iki gerçeğe dikkat çekmektedir:

1. Patlama-yarılma,
2. Su.

Konunun temel ayetleri, Enbiya suresi 30-33. ayetlerdir. Bugünkü bilimin verileriyle âdeta aynı lügati kullanan bu ayetler, evrenin ve hayatın oluşumuyla ilgili şu tespitleri yapmaktadır:

"Gerçeği örten o nankörler görmediler mi ki, gökler ve yer bitişik idi, biz onları ayırdık. Her canlı şeyi sudan oluşturduk. Hâlâ iman etmeyecekler mi? Yerküreye, onlan çalkalamasın diye birtakım dağlar diktik. Ve orada geniş geniş yollar açtık ki, doğru gidebilsinler. Göğü, korunmuş bir tavan yaptık. Ama onlar göğün ayetlerinden hâlâ yüz çeviriyorlar. O odur ki, geceyi, gündüzü, Güneş'i ve Ay'ı yarattı. Her biri bir yörüngede yüzmektedir."

'Yüzmek' tabiri, özellikle 'bir yörüngede yüzmek' tabiri evrendeki seyri en güzel biçimde ifade etmekle kalmaz, bizim 'boşluk' dediğimiz şeyin de esasında bir varlık-ortam olduğunu ifade eder. Çünkü varlıkların yüzmesi için yüzülecek bir varlık-ortama ihtiyaç vardır.

Bu ayetler, evrenin oluşumuyla ilgili gerçekleri görmeye insanı âdeta itmektedir. "Görmediler mi?" şeklinde geçmiş zaman kullanılması, insanoğlunun bu konuda geciktiğini göstermektedir. Yaradılış gerçeğinin irdelenmesindeki gecikme de eleştirilmiş, bunun bir 'gerçeği örtme nankörlüğü' (küfür) olabileceği ima edilmiştir.

Enbiya 30'dan anlıyoruz ki, yaradılışın nasıllığını öğrenmek için gösterilecek faaliyetler, bir 'tağyir' eylemi değildir. Yani, örneğin, İsviçre'deki CERN (Centre d'Europe des Recherches Nucleaire) adlı araştırma merkezinde gerçekleştirilen big bang denemesi hayvan klonlama türünden bir tağyir sayılamaz. Tağyir kötülenmiş, nasıllığı öğrenme adına gösterilecek faaliyetler ise özendirilmiştir.

KUR'AN'IN YARADILIŞ ANLAYIŞININ ESASI: YARIP PATLATARAK YARATMAK

Kur'an'ın yaradılış anlayışının omurgasında yarma-patlama kavramı vardır. Evrenin ilk oluşumu bir yarılma-patlama olayı olduğu gibi, sonraki bütün yaratma eylemleri de birer patlama-yarılma olayıdır.

Evrenin, yeniden yapılandırılmak üzere bir dağılmaya uğraması olan 'büyük kıyamet' de bir patlama-yarılma olarak gösterilmektedir. Yani patlama-yarılma, Kur'an'a göre, evrende birbirini izleyen bütün oluşların ve ölüşlerin esasıdır.

Patlama-yarılmayı evrenin oluşumunun esası olarak gösteren Enbiya 30-33'ü yukarıda gördük. Ancak Kur'an'ın yarılma ve patlama gerçeğine verdiği yer bu kadar değildir.

Kur'an, sürekli patlama-yarılma eylemleri halinde gerçekleşen yaradılışı tanıtırken, üç kelimeyi/kavramı öne çıkarmaktadır:

1. Fatk,
2. Faik,
3. Fatr.

Bu kavramlarının üçü de aynı anlamdadır ve üçünün de zıddı 'ratk' (yaradılıştan bitişik olma, yarılmamış olma) kelimesidir ki, Enbiya 30. ayette kullanılmıştır. Özgün sözcükleri kullanarak söyleyelim:

"Gerçeği örten o nankörler görmediler mi ki, gökler ve yer ratk idi, biz onları fatk ettik."

O halde, yaradılış bir 'fatk-falk-fatr olayı'dır. Ama bu olay, olup

bitmiş bir olay değil, olmakta olan bir süreçtir. Çünkü, hemen aşağıda göreceğimiz gibi, evren sürekli büyümekte, genişlemektedir.

Evreni ve hayatı bir yarılma-patlama süreci olarak gören Kur'an, Yaratıcı'nın isim-sıfatlarından ikisini de 'yarıp patlatan' anlamında iki kelime olarak belirlemiştir. Gerçekten de, Cenabı Hakk'ın Esmaül Hüsna'sı içinde 'Fâtır' ve 'Fâlik' isimleri de vardır. Kur'an'ın 35. suresinin adı da Fâtır'dır.

Fâlik ismiyle amaçlanan anlam, faik kökünden yapılan başka bir isimle de ifadeye konmuştur: Rabbul-Felak. Kur'an'ın 113. suresinin adı da Felak'tır ve Rabbul-Felak tabiri o surede geçmektedir. Bu isim-sıfatların tümünün anlamı 'yarıp patlatarak içinden bir şey veya bir hayat çıkaran' demektir. (Râgıb, *Müfredat;* Fîrûzâbâdî, *Kaamus)*

Yaradılışın bir yarma-patlatma eylemi olduğunu ifade eden ayetlerde Allah'ın daha çok Fâtır ismi kullanılmaktadır. Özellikle 'göklerin ve yerin Fâtır'ı' ifadesi öne çıkmaktadır. (Örneğin, 12/101, 14/10; 35/1; 39/46; 42/11)

Göklerin yaradılışı bir 'fatr' olayı olduğu gibi, insanın yaradılışı da bir 'fatr' olayıdır. (6/14; 11/51; 17/51; 20/72; 21/56; 36/22; 43/27)

İkinci sırayı Fâlik ismi almaktadır. Kur'an'da bu ismin iki kullanımı var: Fâlik iki yerde, Rabbul-Felak bir yerde:

"Hiç kuşkusuz, Allah'tır Fâlik olan/dâneyi yaran, çekirdeği patlatan. Ölüden diri çıkarır O; diriden ölüyü çıkaran da O'dur! İşte budur Allah! Peki nasıl ters bir yöne çevriliyorsunuz? Şafağı yarıp sabahı ortaya çıkaran/Fâlik O'dur! Geceyi dinlenme zamanı yaptı; Güneş'i ve Ay'ı hesap aracı. İşte budur ölçülendirmesi o Azîz'in, o Alîm'in!" (En'am, 95-96)

"Yarılan karanlıktan çıkan sabahın Rabbine/yarılışlardan fışkıran oluşun Rabbine sığınırım!" (Felak, 1)

Demek oluyor ki, yarma-patlatma şeklinde sürüp giden yaratış ve yaratılış süreci, 'ölüden diri, diriden ölü çıkarma' süreci olarak devam etmektedir. Örneğin, her gün şafağın yarılıp içinden sabahın çıkarılması bu sürecin bir parçasıdır, (bk. En'am, 96)

Küçülen Dünya, Büyüyen Evren:

Dünyanın her gün biraz daha küçülmekte olduğu, herkesin kabul ve beyan ettiği bir gerçektir. Denebilir ki, dünya bugün küçük bir televizyon kutusu kadar küçülmüştür. Bütün olup bitenleri, iniş çıkışları dakika dakika o küçük kutudan izlemek mümkün hale gelmiştir. Fakat öte yandan, evren bunun aksine her geçen gün büyümektedir. Evrende yeni yeni galaksiler keşfedilmekte, bildiğimiz evren sürekli büyümektedir.

Evrenin ve yaratılışın/yaratılmışların sürekli büyümekte/artmakta olduğu yolundaki anlayış Kur'an'ın açıkça ifade ettiği gerçeklerden biridir. Şöyle diyor Kur'an:

"Allah yaratış ve yaratılışta dilediğini artırır." (Fâtır, 1)

Kur'an düşüncesinin en önemli noktalarından biri bu ayette ifadeye konmuştur. Ayetin Fâtır yani yaratıcı anlamını taşıyan bir surede verilmesi de ilginçtir. Aynı gerçek, Nahl suresi 8. ayette bazı hayvanlar sayıldıktan sonra şu şekilde dile getirilmiştir:

"Allah, sizin bilmediklerinizi de yaratır."

Cenabı Hak, yaratıştaki artırmayı yani yeni türler ortaya çıkarmayı hayvanlar âleminde de sürdürmektedir. Bir yandan yeni varlık planları, galaksiler oluşurken bir yandan da yeni varlık türleri, yeni canlılar oluşmaktadır. İnsanlık bu gerçeği Kur'an'ın inişinden 1400 yıl sonra, yeni yeni fark etmeye başlamıştır. Yasin suresi 36. ayette, Allah'ın, insanın bilmediği nice çiftler yarattığı dile getirilerek, evrende yeni yeni zıt kutup alanlarının oluşturulduğuna dikkat çekilmiştir. Zâriyât suresi 47. ayette konuya daha ileri planlarda bakılmış ve şöyle buyurulmuştur:

"Göğe gelince, biz onu ellerimizle kurduk. Hiç kuşkusuz, biz genişleticileriz."

Burada kullanılan 'mûsi'ûn', mûsi' (genişletici) kelimesinin çoğuludur. Geleneksel müfessirlerin bu kelimeyi, hiçbir gerekçe gösteremeden "Biz güçlüyüz" anlamında değerlendirmeleri, üzerinde olduğumuz Kur'ansal inceliği örselemiştir. Bütün bu verileri değerlendirdiğimizde şunu rahatlıkla söyleyebiliriz:

Kur'an'ın tanıttığı varlık ve kâinat sonsuz değildir ama sınırlı da değildir. Oluş bir süreç halinde hâlâ yeni varlıklar, boyutlar ve imkânlar ortaya çıkarmaya devam etmektedir. Varlığın bağrında yeni oluş ve imkânlara sürekli vücut veren yaratıcı bir rüya saklıdır.

Kur'an'ın tanıttığı evren, her şeyi olup bitmiş, defteri durulmuş, hikâyesi noktalanmış bir kütle, bir eşya yığını değildir. O, hep yenilenmekte ve sürekli olmaktadır. Bu yenilenme ve oluşta, başka bir ifadeyle bu süreçte, Yaratıcı, oluşun bizzat içindedir. Zâriyât süresindeki ayet bu gerçeği de Kur'an'a özgü bir kelam harikasıyla vermiştir. Orada şöyle denmektedir:

"Gökleri biz ellerimizle kurduk."

Geleneksel müfessirler bu kelimeyi de kuvvet anlamında değerlendirerek bir Kur'ansal inceliği daha heder etmişlerdir. Oysaki, ayette, 'ellerimizle' beyanının eklenmesi farklı bir gerçeğe dikkat çekmektedir. O gerçek, Yaratıcı'nın, sürecin-faaliyetin bizzat içinde olduğu gerçeğidir.

Kur'ansal düşüncenin son yüzyıllarda yetişen en büyük temsilcisi Pakistanlı şair-düşünür Muhammed İkbal (ölm.1938), şuraya kadar verdiğimiz gerçeği ilk fark eden Müslüman düşünür olmuştur. Ne var ki, İkbal, bizim dört ayete dayandırdığımız tespiti sadece Fâtır süresindeki ayete dayandırabilmiştir. İkbal'in, ilahiyatçı değil, felsefeci olması, bunun makul karşılanmasını gerektirir.

Yaradılış konusunda ayrıntılar için, bizim, *Kur'an'daki İslam* ve *Küresel Âfetler* adlı eserlerimizin, anılan ayetleri açıklayan bölümlerine bakılabilir.

YARDIMLAŞMA
(teâvün, îsar)

Yardımlaşma anlamında 'teâvün', başkalarına karşılıksız yardım anlamında 'îsar' sözcükleri kullanılmaktadır. Yardım ve destek anlamındaki avn (yardım) kökünden türeyen teâvün, karşılıklı yardımlaşma demektir.

Kur'an, insan hayatının önemli bir boyutu olarak, mutluluğun ve ahlakın temeline teâvünü koyar. Ancak mutluluğa götürecek bir yardımlaşmanın doğruluk, hizmet, iyilik, güzellik ve saygı esaslarına dayalı olmasını ister. İlke şöyle konmuştur:

"Hayırda erginlik/dür üstlük ve takva üzere yardımlasın! Kötülük/çirkinlik, düşmanlık/saldırganlık üzere yardımlaşmayım" (Mâide, 2)

Teâvündeki yardımlaşmanın aksine, işardaki yardım, hiçbir karşılık beklemeyen, tek taraflı işleyen ve esasını büyük fedakârlıkların oluşturduğu büyük ruhlu, müstesna insanların gerçekleştirdiği bir yardım türüdür, (bk. burada, îsar mad.)

Kur'an-ı Kerim'de 6 yerde geçen îsar, kelime anlamıyla bir şeyi diğerine tercih etmektir. Kur'an, îsarı bu anlamda 5 yerde kullanır. (Örnek olarak bk. Nâziât, 38; 12/91)

Yardımlaşmanın sadece ve sadece hak ve haklılık için olması gerektiği, üzerinde ısrarla durulan Kur'ansal mesajlardan biridir. Ayrıntılarını Münafıklar maddesinde verdiğimiz Tu'me olayı gösteriyor ki, bir insana yardımın gerekçesi, hiçbir şekilde "Bizdendir, din kardeşimizdir, dine hizmeti vardır" kaydına bağlanamaz. Gerekçe tektir ve bütün inanç, renk, ırk, bölge yakınlıklarının üstündedir: Haklı olmak veya hakka hizmet amacı taşımak. "Bizdendir, din kardeşimiz, ihvanımızdır" gerekçesi, kullananları rezil etmekle kalmaz, haksız düşmanlıklar da yaratır ki zulmün en beterlerinden biri de budur. Yardımlaşma, eğer

bir biçimde haksız düşman ve düşmanlık yaratıyorsa böyle bir yardımın adı ancak 'katmerli zulüm' olur. Bu zulmün dışlanmasını sağlayacak tedbir, dört başı mamur bir biçimde alınmıştır. Bu noktada üç beyyine öne çıkmaktadır. İniş sırasıyla 98. sure olan Nisa'da şöyle buyuruluyor:

"Ey iman edenler! Öz benliğiniz, anne-babanız, yakınlarınız aleyhine de olsa, zengin veya fakir de olsalar, adaleti dimdik ayakta tutarak Allah için tanıklık edenler olun. Allah, ikisine de sizden daha yakındır. O halde, nefsinizin arzusuna uymayın ki adaleti gerçekleştiresiniz. Eğer dilinizi eğip büker, yahut çekimser kalırsanız, Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır." (Nisa, 135)

İniş sırasıyla 110. sure olan Mâide'deki iki beyyine ise üzerinde olduğumuz konunun omurga ilkelerini vermektedir:

"Ey iman edenler! Bir topluluğun, sizi Mescid-i Haram'dan uzak tutmak için sergilediği kötülük, sizi saldırganlık ve düşmanlığa sakın itmesin! Hayırda erginlik/dürüstlük ve takva üzere yardımlasın! Kötülük/çirkinlik, düşmanlık/saldırganlık üzere yardımlaşmayın! Allah'tan sakının! Kuşkunuz olmasın ki, Allah'ın azabı çok şiddetlidir." (Mâide, 2)

"Ey iman edenler! Adalet ve dürüstlüğün tanıkları olarak Allah için kollayıp gözetleyenler olun! Bir topluluğun çirkinlik ve kötülüğü sizi adaletsiz davranmaya asla itmesin! Adaletli olun! Bu, takvaya/korunup sakınmaya daha uygundur. Allah'tan sakının. Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır." (Mâide, 8)

Bu ayetler, yardımlaşmanın zulüm aracına dönüştürülmesini önlemek için iki tedbir getirmektedir: 1. Emir yoluyla tedbir, 2. Yasak yoluyla tedbir.

Birincisi, "Hak söz konusu olduğunda, hakkı çiğnenen düşmanınız da olsa, ondan yana çıkın" şeklinde ifade edilebilecek bir buyruktur. İkincisi ise "Hakkı çiğneyen, ebeveyniniz de olsa onun lehine hüküm vermeyin" şeklinde ifade edilebilecek bir buyruktur.

Asrısaadet'teki ünlü Tu'me olayı (ki on beş ayetle unutulmaz kılınmıştır), bu iki kutuplu buyruğun bizzat Cenabı Hakk'ın denetiminde nasıl uygulandığını gösteren muhteşem ve ibret dolu bir olaydır, (bk. burada, Münafıklar mad.)

YEMİN

Sağ yan, kuvvet ve Türkçe'deki yemin anlamında olup çoğulu eymân'dır. Esas anlamı olan sağ yan, kuvvet ve imkândan ahd-mîsak ve yemin anlamına yükselişini sağlayan etimolojik değişimin sebebi, sözün Allah'ı veya kutsal tanınan bir başka şeyi tanık tutarak kuvvetlendirilmesidir. Söylenen sözü Allah ile güçlendirmeye yeminli söz denmiş, zamanla bu, yemin şeklinde yalın biçimde kullanılmıştır.

Kur'an'da toplam 60 küsur yerde geçer. Bunların 20'ye yakınında yemin, ahd anlamındadır. Diğerlerinin bazıları hem kuvvet ve sağ yan anlamında, hem de yemin anlamında alınabilir. Bu yüzden, Kur'andaki 'ashabul yemîn' sözünü tek kelimeyle 'sağcılar' diye çevirmek doğru değildir. Böyle bir çevirinin Kur'an terminolojisi bakımından anlamı olduğunu söylemek zorlama bir tevildir. Bu gerçeği iyi yakalayan Elmalılı, Müddessir suresinin 38-39. ayetlerini açıklarken bizim buradaki tespitimizi bir başka biçimde ifadeye koyuyor. Anılan ayetler şöyledir:

"Her benlik kendi öz kazancının bir karşılığıdır. (Veya: Herkes, kendi ürettiğinden gayrisini elde edemez.) Yemin ashabı müstesnadır."

Şimdi buradaki yemini sağcılar diye alır, ayeti, "Sağcılar müstesna" diye çevirirsek Kur'an'a şunu söyletmiş oluruz: Sağcılar, çalışmadan da her türlü nimeti elde ederler. Böyle bir iddia korkunç bir yalan ve Kur'an'a büyük bir iftiradır.

Elmalılı bunu fark etmiş olacak ki, yemin kelimesinin öteki anlam boyutlarını değerlendiriyor ve şöyle konuşuyor:

"Yemin, ahd ve mîsak mânasına alındığında şu demek olur: Yaradılıştan bir mîsak ile ilahî ahde dahil olmuş olanlar, yeminlerine

sadık kalmış kimseler, kazançlarından sorumlu ve yararlanmış olmakla birlikte yalnız öz kazançlarına bağlı kalmayıp daha başka nimet ve mutluluğa da ererler. Buradaki fark, bir ferdin tek başına çalışmasıyla, sosyal bir mukaveleye bağlı olarak topluluk halinde çalışması arasındaki farktır. Çünkü toplum halinde yaşayanlar, yalnız kendi kazançlarından değil, bağlı oldukları topluluğun kazançlarından da yararlanırlar. Dağınık kazançların zahmeti çok, verimi az olduğu halde, bir yemin ve mîsaka bağlanarak muhtelif kazançlarını dürüstlükle birleştirmiş ve amellerinin dağıtım ve birleşme noktalarına hep bir ruh ile sarılmış topluluk halinde yürüyenler, ortaklıktaki diğer bireylerin kazançlarından da nasip alırlar." (bk. Elmalılı, *Tefsir,* 8/54, 64-65)

Yeminle ilgili bu açıklamalar, özellikle Elmalılı'nm yaklaşımı bizi ekonomide tüzel kişliğin, başka bir deyimle korporasyonun önemine ulaştırmaktadır. Ne yazık ki bu önem İslam fukahası tarafından hemen hemen hiçbir alanda, ama özellikle ekonomi alanında fark edilememiş, korporasyon fikrinin yokluğu bir yığın yanlış tespite ve sonuçta büyük zararlara sebep olmuştur.

Korporasyon fikrinin İslam dünyasında gelişip yerleşmemesi, sadece ekonomide değil siyasal-yönetsel alanda da yıkıcı oldu. Unutmamak gerekir ki cumhuriyet, demokrasi, siyasal partiler gibi, gelişmişliğin ve aydınlanmanın temel göstergesi olan kavram ve kurumlar, bu korporasyon zihniyetinin birer uzantısıdır. Batı, bugünkü düzeyine, Roma hukukundan tevarüs ettiği bu korporasyon zihniyetini erkenden yakalamış ve uygulamış olmanın açtığı yoldan ulaştı. Korporasyon fikri ve korporatif kurumlar, başka bir deyişle tüzel kişiliğin öne çıkması önce ekonomide, daha sonra da hukuk, siyaset ve sosyolojide belirginleşti.

Ele aldığımız ayet, açık bir biçimde, sermayeleri birleştirmekten ve kolektif çalışmadan söz ediyor. Böyle çalışmanın bereket ve geliri, herkesin bir yana gitmesinden, kuvvetleri birleştirmeye karşı çıkmaktan hayırlı ve ekonomik olacaktır. Bunu görmezlikten gelerek, ayetin böylesine derin bir anlam boyutunu yozlaştırıp, "Sağcılar, çalışmadan da kazanır" iddiasına Kur'an'dan destek sağlamak, en azından bir büyük gaflettir.

Kur'an, Türkçe'deki yemin etmek anlamında kasem, helîf ve hilf kökünden türeyen fiilleri de kullanmaktadır. Buna ilaveten, bir yerde de (Kalem, 10) çok yemin eden anlamında bir isim-sıfat olan hallâf kelimesi geçmektedir.

Hilf ve yeminin aynı ayette ve Türkçe'deki yemin anlamında kullanımına da tanık olmaktayız, (bk. 5/89)

Hilf, geçtiği hemen tüm ayetlerde münafıkların bir alâmeti olarak veriliyor. Münafıklık illeti, bir görünümüyle de, çok yemin etme illetidir. Çok yemin etme ihtiyacını duyanlar çok yalan söyleyenlerdir. Esasen Kur'an, yemin etmeyi, en iyi niyetli şekliyle bile, bir yozlaşma belirtisi sayar. Yemin etme tutkusuyla, riyakârlık ve münafıklık arasında sürekli bir bağ vardır. (4/62; 9/42, 56, 62, 74, 95, 96, 107; 58/14, 18)

Yemin etme illetiyle münafıklık arasında bağ kuran ayetlerin tamamına yakınının müşriklerden söz eden Tevbe suresinde yer alması da dikkat çekicidir. Kalem suresi 10-13. ayetlerde çok yemin edenin (hallâfın) sıfatları olarak şunlar sayılıyor:

1. Alçaklık, sefillik, karaktersizlik,
2. Koğuculuk,
3. Alaycılık, ayıplayıcılık,
4. Hayrı engelleme,
5. Saldırganlık,
6. Kötü-iğrenç davranışlar sergileme,
7. Zorbalık, kabalık, küstahlık,
8. Soysuzluk, sütü bozukluk.

Aynı ayetler hallâfa güvenmemeyi, itaat etmemeyi emretmektedir.

Tüm yemin hastaları yalancıdır ve hepsi mal ve evlatla şımarır, azar. Ve bunlar, tanrısal ayetleri masal ilan etmeye de çok düşkündürler.

Sağlam kişilik sahibi samimi bir insandan zuhur eden yemin, bir niyet ve kararlılık olayıdır. Kur'an lağv (boşboğazlık, gevezelik, lakırdı) türünden yemine değer vermez. Allah bu tip yeminler yüzünden insanı sorumlu tutmamaktadır. (2/ 225; 5/89) Bu tip yeminlere, Kur'an'daki terim aynen korunarak, lağv yeminler denir. Allah, adının lağv konusu yapılmasını istemiyor.

Yemin, kişilik ifade eden kararlı söz halinde ağızdan çıktığında onun korunması, gereğinin yerine getirilmesi, insan olmanın onur borcudur. (5/89) Yeminini basit menfaatler yüzünden

bozan, sonsuzluk nasibi olmayan bedbahttır. Çünkü, Kur'an, insanı, bir anlamda ahdine vefa eden varlık olarak düşünüyor. Yapılmayacak sözün ağızdan çıkması, Yaratıcı Kudret'i öfkelendiren büyük bir sahtekârlıktır. İnsan, bu sahtekârlığa bulaşmakla Allah karşısında çok rezil bir duruma düşüyor. (3/77; 61/2-3) Bunun içindir ki, Hz. Peygamber: "Ahde vefası olmayanın, imanı da olamaz." buyurmuştur.

Yemini bozmak yani ahde vefasızlık, uluslararası planda vücut bulduğunda bir savaş gerekçesidir, (bk. 9/12-13) Bu demektir ki Kur'an ahde-antlaşmaya vefasızlığı insan onuruna, hayata bir tecavüz saymaktadır.

Allah'a yeminlerin urda (engel, bahane) yapılmaması isteniyor. Bakara 224. ayette yer alan bu beyandan üç sonuç çıkar:

1. Allah'ı, yeminlerle elde edilecek çıkarlara âlet etmemek,

2. İyilik, takva ve sulh için de olsa, yemin etme yoluna gitmemek,

3. Yapılması gereken iyilikleri, icrası gereken ödevleri,"Benim bunu yapmaya engel yeminim var" diyerek savsaklamamak.

Hz. Âişe bu ayetin, Allah'a yemin etmede tekrarı engellemek için indiğini söylüyor ki, bizim işaret ettiğimiz üç sonuç için de geçerlidir. Ayetin iniş sebebi olarak, şu olay da kaydediliyor: Ashaptan şair Abdullah bin Revâha, bir dargınlık yüzünden, eniştesi Bişr bin Nûman'la bir daha konuşmayacağına yemin etmişti. Bu yeminin, iyi ve makbul bir davranışı engellemeye bahane edilmesinin yanlış olduğunu bu ayet haber vermiştir. (Ayrıca bk. 16/92, 94) Kur'an, yeminlerin iyiliği engelleyen kalkan (cünne) yapılmasını şiddetle kınıyor ve münafıklık sayıyor. (16/38; 24/53; 58/16; 63/29)

Yeminlerin tahillesi yani yeminle ortaya konan sorunun çözülmesi istenmektedir. Bu, Allah'ın bir fıtrat buyruğudur. (66/2) Yemin tahillesi, iki yolla olur: **1.**Yeminin gereğini yerine getirmek, 2. Gereği yerine getirilmeyen yemin için kefaret ödemek. Kur'an'ın yeminle ilgili ayetlerinden üç tür yemin olduğu anlaşılıyor:

1. Mün'akide yemin: Bir şeyi yapmaya veya yapmamaya söz vermek şeklinde olan yemin. Bu, bir tür şarta **talik** edilmiş akit olmaktadır ki bunun icrası zorunludur.

2. **Gamûs yemini:** Bu, bilerek yalan yere yemin etmektir ki, bundan kefaret ödeyerek de kurtulmak mümkün olmaz. Böyle bir yemini yapan, eğer kul hakkı altına girmişse o hakkı ödeyip ayrıca Allah'tan af diler, Allah onu dilerse bağışlar, dilerse cezalandırır.

3. Lağv **yemini:** Bu yemin yalan kastı olmaksızın yapılmış, boşboğazlık veya alışkanlık sonucu, bazı yemin lafızlarını kullanmaktır. Bundan kefaret gerekmez.

Yeminin kefareti nasıl ödenir? Bu sorunun cevabı, Mâide 89. ayette verilmiştir. Bunlar, ayetteki sırasıyla şu yollardır:

a) On fakire yemek yedirmek, yahut onları giydirmek,
b) **Özgürlüğüne kavuşmak isteyen birini (bir köleyi) özgürlüğüne kavuşturmak,**
c) Oruç tutmak.

Yemin meselesini birçok eserinde tekrar tekrar izah eden İbn Teymiye, sözlerinin özetini *Fetâvâ'smm* 33'ncü cildinde vermektedir. Sözü edilen cildin 68-70'nci sayfalarında yemin sözlerini üç kısma ayıran İbn Teymiye, şöyle diyor:

"Birincisi; **Kabe, melekler, şeyhler, krallar, babalar, türbeler ve benzeri şeyler üzerine yemin etmektir ki** bu **tür yemin haramdır. Müslüman olan böyle yemin etmez.** Bu tür yeminin yarattığı büyük günahtan kurtulmak, kefaretle mümkün olmaz. Çünkü Müslümanlar bu tür yeminlerden menedilmişlerdir.

İkincisi, Allah adına yapılan yemindir ki geçerlidir; yeminin tüm sonuçlarını doğurur.

Üçüncüsü, doğrudan doğruya Allah adına değil de dinde ahit ve akit anlamı taşıyan bir yolla yapılan dolaylı yemindir. Adak adamak, köle azat etmeye söz vermek gibi...

ALLAH'IN YEMİNLERİ

Kur'an, Allah'ın yeminlerini **kasem** kökünden bir fiille veya **yemin edatı** olan bazı harflerle vermektedir. Şeytanın, Adem ve eşini aldatmak için yaptığı yemin de **kasem** kelimesiyle verilir.

(bk. 7/21) Bir kabule göre, bazı surelerin başlarında yer alan tüm harfler (ve harf grupları) kasem yani yemin ifade eder. Ayrıca Arap dilinde hurûf-i kasem (yemin harfleri) denen harfler de Allah'ın yeminleri için kullanılmaktadır.

Allah'ın yeminleri, yaradılışı ve oluş mucizesini seyredip de bundan bir şey çıkaramayan ve oluşun arkasındaki büyük şuuru göremeyen insanı bir şok etkisiyle, daha iyi bakmaya itmek için kullanılıyor. Burada söz konusu olan, delilin, bizzat kendini ortaya sürmesi ve delile delil arama şaşkınlığının kınanmasıdır.

Allah'ın yeminleri Kur'an'da şu şekilde yer almaktadır.

1. Harflere yemin:

Harflere yemin 28 surededir. Bunların tümü, surelerin başlangıcında yer alır. Bunun böyle olması da, bir tertip mucizesidir. Kelimeler harflerden oluşur ve kelimeler bilinen şeylere, kavramlara delâlet eder. Harfe yemin önce verilmiş ve kelimelerle ifade edilen eşyaya, kavramlara yemin, harflerin birleşimiyle ifadeye konan kelimeler planına bırakılmıştır.

Harflere yeminin bir kısmı tek harftedir. Bunlar: Sâd (Sâd suresinin ilk harf-ayeti), Kaaf (Kaaf suresinin ilk harf-ayeti), Nûn (Kalem suresinin ilk harf-ayeti).

Bir kısım harfe yeminlerse, iki harfle yapılmıştır. Bunlar: Tâ-Ha (Tâha suresinin ilk ayeti olan iki harf), Tâsîn (Nemi suresinin ilk ayeti olan iki harf,) Yâsîn (Yasın suresinin ilk ayeti olan iki harf), Ha-Mîm (Mümin suresinin ilk ayeti olan iki harf), Ha-Mîm (Fussılet suresinin ilk ayeti olan iki harf), Ha-Mîm (Zühruf suresinin ilk ayeti olan iki harf), Ha-Mîm (Dühan suresinin ilk ayeti olan iki harf), Ha-Mîm (Câsiye suresi'nin ilk ayeti olan iki harf), Ha-Mîm (Ahkaf suresi'nin ilk ayeti olan iki harf)

Üç harfe yemin şunlardır: Elif-Lâm-Mîm (Bakara suresi'nin ilk ayeti olan üç harf), Elif-Lâm-Râ (Yunus suresi'nin ilk ayeti), Etif-Lâm-Râ (Hûd suresi'nin ilk ayeti), Elif-Lâm-Râ (İbrahim suresinin ilk ayeti) Elif-Lâm-Râ (Hicr suresi'nin ilk ayeti), Tâ-Sîn-Mîm (Şûara suresinin ilk ayeti), Tâ-Sîn-Mîm (Kasas suresinin ilk ayeti) Elif-Lâm-Mîm (Ankebût suresinin ilk ayeti) Elif-Lâm-Mîm (Rum suresinin ilk ayeti), Elif-Lâm-Mîm (Lukman suresinin ilk ayeti) Elif-Lâm-Mîm (Secde suresinin ilk ayeti)

Dört harfe yemin iki yerdedir. Elif-Lâm-Mîm-Sad (A'raf suresi'nin ilk ayeti), Elif-Lâm-Mîm-Ra (Ra'd suresi'nin ilk ayeti)

Beş harfe yemin iki yerdedir. Bunlar: Kâf-Ha-Yâ-Ayn-Sâd (Meryem suresinin ilk ayeti) Hâ-Mîm-Ayn-Sîn-Kaf (Şûra suresinin ilk iki ayeti)

Beş harften fazlaya yemin yoktur. Arap dilinde 5 harften fazladan oluşan kelimeler sakil (ağır, kaba) sayılır ve bunlar edebî kelimeler kabul edilmez. Arap dilci ve şairlerini susturmayı, mucizelerinden biri olarak ileri süren Kur'an, bu inceliğe elbetteki riayet edecekti.

2. Eşyaya yeminler:

Bunların bir kısmı bir şeye, bir kısmı iki şeye, bir kısmı üç şeye, bir kısmı dört şeye, bir kısmı beş şeye, bir yerde de yedi şeye yapılmıştır, (bk. Şems, 1-7)

Eşyaya yeminlerin büyük kısmı doğal, ontolojik kuvvetlerle, tabiat varlıklarınadır. Seçilen kelimeler bazen öyle mucize ifadeler taşır ki, bir tek kelime, birkaç tabiat olayını veya oluşun birkaç tavrını aynı anda ifade eder. Mealciler bu durumlarda, genellikle anlamlardan birini zikreder, ötekileri açıklamalar kısmında verirler veya vermezler. Bize göre, bu durumlarda kelimenin taşıdığında kuşku bulunmayan tüm anlamları vermek gerekir. Çünkü bu çok boyutluluk, Kur'an'ın ruhudur. Ve Kur'an'ın muhatabı olan insan, bu boyutların tamamından haberdar olmalıdır. Mesela, 51. sure olan Zâriyât, ilk dört ayetinde dört şeye yemin taşıyor. Bunlar zâriyat, hâmilât, câriyât ve mukassimât olarak sıralanmıştır. Burada, zâriyât, yerinden oynatıp dağıtan, sürükleyen gibi anlamlar taşıyan zâriye kelimesinin çoğuludur. Bu kelimeyi rüzgârlar diye tek boyuta indirip 'Andolsun rüzgârlara" demek, eksik bir tercüme olur. Çünkü zâriye, rüzgâr olabileceği gibi, fırtına, kasırga, atomik infilak, rüzgâr makinesi vs. de olabilir. Aynı şekilde hâmilât, taşıyıcı anlamındaki hâmile kelimesinin çoğuludur. Bunu sadece, gebe kadın veya yağmur taşıyan bulut diye tercüme ederek tek boyutuyla dondurmak yanlıştır. Câriyât da öyledir. Akıp giden, durmadan yürüyen anlamındaki câriye kelimesinin çoğulu olan câriyât, akıp giden suları, hep yürüyen insanı, yol alan gemileri vs. aynı anda ifade eder. Bu anlam boyutlarının hepsini vermek gerekir.

Benzeri durumlar; Saffât, Nâziât ve Mürselât surelerinin ve daha başka kelime ve kavramların hepsi için geçerlidir.

Kur'an, bizzat Yaratıcı Kudret'e yemin taşıyan ifadeler de içermektedir. (Mesela, bk. 10/ 53; 19/68)

Yemin edilen doğal güçler, varlıklar ve oluş tavırları arasında Güneş, Ay, yıldızlar, yıldız yörüngeleri, doğuş-batış noktaları (mevakî), kara delikler, uzaydaki türlü değişmeler, gece, gündüz, şafak, bazı kentler ve bölgeler, dağlar, zaman, günün bazı vakitleri, kıyamet, sabah saatleri, gök, rüzgârlar, bulutlar, yıkıp deviren güçler, öğüt verip aydınlatanlar, uyarıp sakındıranlar, doğa kuvvetlerinin yaptıklarını yapan makine ve âletler vs. dikkat çeker.

Anneye ve doğurganlığına da yemin edilmekte, böylece anne ve annelik kavramının varlık ve oluştaki önemine parmak basılmaktadır. (90/1-3)

Yemin edilenler arasında genel anlamda vahiy ve vahyin inişi (tenzil) ile bizzat Kur'an'ın kendisi de vardır. (2/1-2, 36/1-2; 38/1-2; 50/1-2)

İnsanın iç kuvvetlerine, özellikle insanın kendi kendini kınamasına (levm, özeleştiri) da yemin edilmiştir. (75/2) Aynı surenin 14. ayetinde insan, kendi içine kıvrılan keskin bir bakış olarak tanıtılmaktadır.

Bazı sebze ve meyvelere yemin de vardır. Bunlar, incir ve zeytindir. (Tîn, 1-2)

YETİM

Tekil, çoğul (yetâma) ve ikil (yetîmeyn) halde 20 küsur yerde geçer. Bütün kullanımlar, yetimin malına musallat olmamak, yetimi korumak, ona merhamet ve şefkatle davranmak ruhu aşılar.

Yetim, küçük canlının annesinden ve çocuğun babasından yoksun kalması anlamındaki yütm ve yetm kökünden sıfattır. Kip olarak, Arap dilinde sıfat-ı müşebbehe adını alır. Bu kalıp daima yoğunluk, ileri derecelik ifade ettiğine göre, yetimin ayrılığı ve kimsesizliği derinliğine ve zorlu bir mahrumiyet olacaktır. Kocasından yoksun kalan kadına da yetim denir. Hukuksal anlamda yetimlik, buluğ çağında sona erer.

Yetim kelimesinin 'Ta' ile yapılan şekli (yetime) tek, biricik, yalnız gibi anlamlara gelmektedir. Kısacası yütm kökünde hakim nitelik tekbaşınalık, yalnızlıktır. Ve şunu biliyoruz:

Yetim, en içli, en acılı yalnızdır.

Kur'an'ın yetimle ilgili beyanları da bunu açıkça gösteriyor.

Her şeyden önce, yetim, Yaratıcı Kudret'in, ihsan ile muameleyi yani kendisine aşk mertebesinde bir rahmet ve şefkati gerekli gördüğü bir varlıktır. Yetime ihsan, Allah'ın temel buyruklarından biridir. (2/83; 4/36) "Dini yalan sayan kimdir?" sorusuna Kur'an'ın verdiği cevabın ilk cümlesi şudur: "O kişidir ki yetimi itip kakar, azarlar." (Mâûn, 1-2)

İnsanın nankörlüklerinin en belirginlerinden biri de yetime ikramda bulunmamaktır. (89/17) Böyle olunca, kâmil iman ve insanın özelliklerinden biri de yetimi yedirip doyurmak ve onu derin bir sevgiyle korumaktır. (76/8) Bu yüzden Kur'an, yetime kucak açıp onu korumayı, Allah yolundaki engellerin birini aşmak olarak gösterir. (90/15)

Bu içten ve sevgiye dayalı yaklaşımdan yoksun olanlardır ki, yetime musallat olabilirler. Kur'an bu noktada, hukuksal korumayı devreye sokar: Yetim malına el sürmemek, hatta yaklaşmamak emredilir. (6/152; 17/34) Ganimet türü gelirlerin bir kısmı yetimlere ayrılacaktır. (8/41; 60/7)

Nihayet, Kur'an'ın en korkutucu tehditlerinden biri, yetim malını yiyenlere yöneltilir: Yetim malı yiyenler, karınlarına ateş doldurmaktan başka bir şey yapmış değillerdir. (10/10)

Hz. Peygamber -ki o da bir yetimdir- yetimlerle ilgili beyanlarında çok hassastır. Şöyle buyuruyor:

"Yetimin ağlamasından arş titrer."

"Ben ve yetime arka çıkan, cennette şu iki parmağım gibi yan yana olacağız." (Buharî, talak 26; Müslim, zühd 42; Tirmizî, birr 14)

Görülüyor ki, Kur'an ve Peygamber'in, insanlık ve merhamet adına bir nevi gösterge olarak tanıdığı ve tanıttığı ilk tip, yetimdir. Öyle ki, İslam vicdanı, yetimin korunduğu ve saygı gördüğü bir toplumu, bütün insancıl değerlere saygı gösteren ve Allah'ın istediği yönde yürüyen bir toplum olarak kabul eder. İslam Peygamberi'nin, üzerinde titreyerek durduğu ana konuların başında, yetim ve yetim hakları gelmektedir. Merhamet ve şefkatin temsilcisi olan Yüce Peygamber'in, yetimin ikram ve itibar gördüğü evi, rahmet ve bereketin belirdiği bir mekân olarak gösterdiğini biliyoruz. Yetimin horlandığı toplumlarsa merhamet, insanlık ve mertlik adına hiçbir değere sahip olmayan toplumlar olarak görülmektedir.

Hz. Muhammed, yetim ve öksüzdü. Bu, bir anlamda, insanlığın o eşsiz şahsiyete göstereceği hürmetin, yetime gösterilecek hürmete yaklaştırıldığını gösterir. Gerçekten de, İslam toplumlarının vicdanı, yetime saygı ve sevgide daima ve şaşmadan, kendi peygamberine saygı ve sevgiden bir parça görmüştür. Bilmiştir ki, yetimin sevindirilmesi, Allah Elçisi'nin merhamet ve sevgisini her şeyden çok tahrik edecektir.

Son Peygamber'in yetim oluşu, İslam düşüncesinde şöyle bir eğilimin yaşamasına da sebep olmuştur: Yetimler, Yaratıcı'nın özel koruma ve iltimasına muhatap olan insanlardır. Bu yüz-

den, insanlık tarihinin en büyük isimleri arasında yetim olanlar gözden kaçmayacak bir çoğunluk işgal etmelidir ve etmişlerdir. Böyle olmasaydı, insanlık tarihinin en büyük inkılabını gerçekleştiren Son Peygamber yetim olmazdı. Bu incelik Kur'an'ın, yetimler konusunda Hz. Peygamberin dikkatini çeken beyanlarında açıkça görülebilir:

"O seni bir yetim olarak bulup da barınağa kavuşturmadı mı? Seni şaşırmış olarak bulup da kılavuzluğunu üstlenmedi mi? Seni aile geçindirme zorluğu içinde bulup da zengin etmedi mi? O halde, yetimi örseleme!" (Duha, 6-11)

Bu ayetler, yetime karşı takınılması gereken tavrı verirken, yetimin nelerden yoksun olduğunu da göstermektedir. Tarihin en büyük yetimi olan İslam Peygamberi'nin yetimlerle ilgili şu iki hadisini de kaydedelim:

"Ey Yüce Allahım! Şu iki horlananın, yetim ve kadının haklarını gereğince koruyamayacağım diye ürpermekteyim."

"Müslümanların en hayırlı evleri, yetime ikram ve itibar edilen ev, en kötü evleri de yetime kötülük ve eziyet edilen evdir."

YOL

(sebîl, sırat, tarîk, şeriat, cüdde)

"Dağlardan yollar var:
Değişik tonlarda beyazlı, kırmızılı.
Simsiyah yollar da var."
Fâtır suresi, 27

İnsan hayatının en önemli meselesi yön bulmaktır. İman, yönü bulduran kuvvettir. Ancak bulunan yönde yürüyebilmek, bizi yol problemiyle karşı karşıya getirir. Yön, yolu gerekli kılar. Bu bakımdan Kur'an, yol konusu üzerinde çok durmaktadır. Kur'an'da geçen sırat, sebil, tarîk ve şeriat kelimelerinin tümü, küçük farklarla, yol anlamındadır.

Kur'an'a göre, insanın yöneleceği iki yön vardır: Şükran yani Yaratıcı ile kaynaşma yönü, küfran yani Yaratıcı'ya nankörlük yönü. Bu iki yön insanın önüne açılmış; tercih insana bırakılmıştır. (76/3) Bu demektir ki, Kur'an. insana, cehenneme gitme özgürlüğü de vermektedir. Özgürlüğün verilmiş olması başlı başına ve peşin bir cennetin ta kendisidir. Esasen, dinden ikrahı çıkaran bir kitap için, özgürlük dışında bir yolla gidilen yerin cennet olması söz konusu edilemez. Özgürlüğü islemez hale sokmanın bizzat kendisi bir cehennemdir. Bu cehennemin götüreceği herhangi bir cennet olamaz.

Cennet odur ki, cehenneme gitme özgürlük ve gücü olan kişi tarafından tercih edilir. Boynuna kement atılarak bir yerlere sürüklenenlerin varacakları yer cennet değildir.

Bu böyle olduğu içindir ki, Kur'an, yol kavramı üzerinde çok durmakta ve bu kavramın artılarını ve eksilerini ifade için yüzü aşkın tamlama kullanmaktadır. 170 küsur yerde kullanılan 'sebil' sözcüğü bunların başında gelmektedir. Bunu, 40 küsur kul-

lanımla 'sırat' sözcüğü izler. 7 yerde 'tarîk' (tekil ve çoğul), sadece 1 yerde de 'şeriat' kelimesi kullanılmıştır, (bk. 45/18) Şeriat sözcüğü ile aynı kökten olan ve yine 1 yerde kullanılan 'şir'a', yöntem anlamındadır ve Kur'an'da da o anlamda kullanılmıştır, (bk. 5/48)

Şimdi bu sözcüklerle tanıtılan 'yol' kavramını daha yakından görelim:

Sebil:

Yol anlamında en çok kullanılan kelime olan sebil (çoğulu: sübüt) kelimesi, kullanıldığı 170 küsur yerin 70 küsurunda Allah'a izafe edilmiştir. Tamlamanın büyük çoğunluğu 'Allah'ın yolu' şeklindedir. Bunu, Allah için kullanılan 'O' zamiriyle yapılmış 'O'nun yolu' şeklindeki tamlaması izler. Birkaç yerde ise 'Rabbinin yolu' tamlaması vardır. Şöyle veya böyle, Kur'an, yol meselesinde esas belirleyici olarak Yaratıcı'yı görmektedir. Bu anlayış şöyle verilmektedir:

"Bu benim dosdoğru yolumdur, onu izleyin, başka yolları izlemeyin! Yoksa bu hal sizi O'nun yolundan uzaklaştırıp parçalara böler. Sakınıp konmasınız diye O size bunu önermiştir." (En'am, 153)

Yaratıcı'ya nispet edilmeyen herhangi bir yolun doğru yol olduğunu iddia etmek Kur'an'a aykırıdır. Allah'ın dışında bir kudret veya kişiye izafe edilen bütün yollar şeytana ve cehenneme çıkar. İslam tarihinin fırkalaşma yolları olan tarikatların Müslüman ümmeti getirdiği yere bakıldığında, Kur'an'ın bu ihbarının, tam bir mucize ihbar olduğu açıkça görülür.

Dosdoğru yoldan ayırıp fırkalara, parçalara bölen yolların nitelikleri de yine yol kelimesiyle yapılan tamlamalarla verilmiştir. Allah'ın yolundan saptıran yollar şunlardır: 'Tâğutun yolu' (4/76), 'bozguncuların yolu' (7/142), 'azgınlık yolu', (7/146), 'denge noktasından sapan yol' (16/9)

Allah'ın yolunun niteliklerini veren tamlamalar şunlardır: 'Yolun dengelisi, yolun denge noktası' (5/12,60; 16/9; 28/22; 60/1) 'doğruya varan yol' (7/146; 40/38), (16/9), 'barış yollan' (5/16)

Yaratıcı Kudret, yol kelimesini sadece iki yerde 'benim yolum' şeklinde kendine izafe etmiştir. Bunların ikisi de kendisi için ıstırap çekenlerin tanıtıldığı ayetlerdir. İfadeler şöyledir: 'yolumda işkenceye uğratılanlar' (3/195) ve 'benim yolumda didinmek' (60/1) Yol kelimesinin bu kullanımına bakarak şunu söyleyebiliriz:

Kur'an'ı gönderen kudret, kendine çıkan özel yolu bir ıstırap ve didinme yolu olarak görmekte ve göstermektedir.

Tam bu noktada, İslam'ın büyük mustarip-şehit sûfîsi Hallâc-ı Mansûr'u anmamak olmaz. İman ve ıstırap önderi Hallâc, gökkubbeye şu ölümsüz sözü nakşediyor:

"Nimetler Tanrı'dandır: ıstırap ise Tanrı'nın bizzat kendisidir."

Bu sözün ve Hallâc'ın hayatının ayrıntıları için bizim *'Hallâc-ı Mansûr'* adlı iki ciltlik eserimize bakılabilir.

Sırat:

Kur'an'ın, hedefe götürücü ve erdirici yol olarak gördüğü yol, sırat'tır. Bu kelimenin, Latince'deki strata kelimesinin Arapçalaşmış şekli olduğu sanılıyor. Strata, Roma yolu veya Roma'ya götüren yol demektir. Kur'an, bu kelimeyi kendi semantik alanları içinde, yepyeni ve ruhçu bir dünya görüşünün ifadesi halinde, Allah ve yaradılış yolu olarak kullanmakta ve onu daima müstakim (dosdoğru, sapmaz ve şaşmaz) sıfatıyla nitelemektedir.

Sıratı müstakim (her şeyin kıvamında olduğu yol) bir yaradılış yoludur ki, bizzat Yaratıcı tarafından da izlenir. (11/56) Müminler, sıratı müstakimi izleyerek, Allah'ın tavır ve tarzına iştirak ederler. Nitekim, Hz. Peygamber: "Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın" diyerek, sıratı müstakim çizgisindeki insanın Allah ile birleşeceği gerçeğine dikkat çekmiştir. Peygamberlerin yolu da sıratı müstakimdir. (43/43; 36/4)

Şûra 53. ayetin 'göklerin ve yerin sahibi olan kudretin yolu' olarak tanıttığı sıratı müstakim, Kur'an tarafından inananların sürekli zihinlerinde ve gönüllerinde tutmaları gereken bir kavram olarak verilmektedir. Kur'an'ın, okumaktan sonra en önemli ibadet

olarak tanıttığı salâtın (namazın/duanın) bünyesinde okunan Fâtiha'da, müminler, "**Bizi** sıratı müstakime ilet!" şeklinde dua etmektedirler.

Tarîk:

Yol anlamındaki tarîk (çoğulu: turuk ve taraaik. Kur'an'da çoğul olarak bu ikinci şekil kullanılmıştır) kelimesinin yine aynı anlamdaki 'tarikat' şekli de kullanılır. Müstakim sözcüğünün tarîk sözcüğüne de sıfat yapıldığını görüyoruz. Tarîki müstakim, hakka götüren yolun adıdır. Kur'an, bu götürüşün öncüsü olarak kendini öne çıkarmaktadır. Hakka götüren yolun rehberi Kur'an'dır. (46/30) Kur'an'ın rehberlik ettiği yolun dışında kalan yol, 'sadece cehennem yoludur.' (4/169)

Şeriat:

Geniş su yolu anlamındaki şeriat sözcük ve kavramı ile ilgili bilgiler bu eserin 'Şeriat' maddesinde verilmiştir.

Cüdde:

Dağ yolu anlamındaki bu sözcüğün çoğul şekli olan 'cüded' kullanılmıştır. Cüded sözcüğünün geçtiği 35/27. ayeti, maddemizin başlığı altında giriş cümlesi olarak verdik.

ZEKÂT

Kur'an'da, bu şekliyle 32 yerde geçen zekât, infakın en çarpıcı görünümü ve müeyyideli bir uygulanışıdır. Zekât, ekonomik bir fedakârlık olarak Kur'an'ın sadaka kavramının da bir görünümüdür. Tevbe suresi 103. ayet, mallardan resmen alınan sadakanın tezkiye işlevinden söz eder. Bu tezkiye, temizleme, arıtma anlamındadır ve zekâtla aynı köktendir. Buna dayanarak sadakanın bir anlamının da zekât olduğu söylenmiş ve Kur'an'daki sadakadan söz eden ayetlerin getirdiği hükümler zekâta uygulanmıştır, (bk. 9/60) Ancak, yukarıda tespit ettiğimiz ölçüyü akıldan çıkarmamak gerekir: Zekât, infak ve sadakanın yaptınmlı-resmî kısmıdır. Bu demektir ki, her zekât aynı anda bir infak ve sadakadır ama, her infak ve sadaka zekât değildir.

Zekâtın arındırma işlevi nasıl gerçekleşiyor? Kur'an, servetin belli ellerde toplanmasını insan hayatının mutlu bir zeminde seyrine engel görüyor. Servet belli ellerde toplanırsa, kitleyi ezen bir araç, bir tahakküm ve sömürü unsuru olur. Kur'an böyle servete dûle diyor ki, saltanat, kudret, hükmetme aracı demektir. Servet dûle olmamalıdır. Servetin dûle haline gelmemesi, onun toplumda dengeli bir biçimde yayılmasıyla mümkündür. (59/7)

Zekât, servetin geniş tabana yayılmasında alınan tedbirlerin faal kutbunu, emir boyutunu temsil eder. Tedbirlerin yasak boyutunu ise riba yasağı temsil etmektedir, (bk. burada, Riba mad.)

Bir başka temel nokta da şudur: Kur'an, servet sahibinin malında, fakirin hakkı bulunduğunu, bu hakkın fakire mutlaka ulaştırılması gerektiğini açıkça belirtir. (6/ 141; 17/26; 30/38) Kur'an böylece, Marx'tan 13 asır önce artık değere ve bu değerin, kapitalden yoksun kesimin hakkı olduğuna dikkat çekmiştir. Bu artık değer, sermaye ile emek arasında en azından bölüşülmelidir. En azından diyoruz, çünkü Kur'an, üretilen değeri,

onu doğuran emeğin hakkı olarak tescil eder. Ancak, Kur'an, insan tabiatını zorlamamak için, bu noktada evrensel emek-karşılık ilkesini yumuşatıyor ve artık değerin sermaye-emek arasında bölüşülmesini öneriyor. Bu demektir ki, servet-sermaye kutbu, sürekli olarak emek kutbundan bir şeyler yemekte ve onun hakkı altında durmaktadır. Kur'an bu gerçeği, Allah'ı, ezilen-sömürülen kitlenin yanında göstermekle gözler önüne koymuştur, (bk. burada, Ezilenler mad.) Hz. Peygamber ise, "İçinizdeki zayıf ve ezilenler hürmetine rızıklanıyorsunuz" diyerek emeğin hayat ve oluştaki motor rolüne dikkat çekmiştir.

Zekât emri ve riba yasağı, emeğin tamamen boğdurulmasını ve servetin bir zulüm aracı haline gelmesini önlemede asgarî-resmî tedbirlerdir. İnfak kurumunun diğer imkânları işletilerek, tedbirlerin çapı ve yoğunluğu, şartlara göre değiştirilebilir. Ve böyle olunca da devlet, gerekli görürse servetin tümüne el koyabilir. Hz. Peygamber: "Mallarınızda zekât dışında da yoksul hakları vardır" diyerek bu anlayışın esnek ilkesini vermiştir. (Bu konuda geniş bilgi için özellikle bk. Mustafa es-Sibâî; *İştirâkiyyetü'l-İslam)*

Kur'an, Rum 39'da, riba ile zekât arasındaki ilişkiye ve bunların birinin yıkıcı, ötekinin yapıcı özelliğine bir kelam harikası ile dikkat çekiyor: Bilindiği gibi, hem riba hem de zekât kelimelerinde artmak anlamı vardır. Ancak ribanın getirdiği artış iğreti, aldatıcı, yıkıcı, zulümden kaynaklanan bir artıştır. Zekâtın getirdiği artışsa kalıcı, mutluluk getirici bir artıştır. Kur'an, bu inceliği, anılan ayette şöyle veriyor:

"İnsanların malları içinde, artsın diye riba olarak verdiğiniz, Allah katında artmaz. Allah'ın yüzünü isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte onu verenler kat kat artıranların ta kendileridir." (Rum, 39)

Kısaca, Kur'an, nimetlerin adaletsiz dağıtımını zekât emriyle; sefaletlerin belli bir kesime yüklenmesini riba yasağıyla önlemek amacındadır. Ancak bunu yaparken yaptırımı ölçülü uygular, şiddete gitmekten kaçınır. O, insanı bilinçlendirmeyi, gönlünden ve idrakından yakalayarak bireyi kendi kendine kontrol ettirmeyi esas almaktadır. Bu haliyle Kur'an, komünist anlayışla, kapitalist yaklaşım arasında bir denge ve orta yol sistemi önermektedir.

Zekâttan söz eden ayetler, bu emrin önceki topluluklara da verildiğini gösteriyor. Çünkü insan toplulukları, her zaman ve mekânda servetin, en azından bir kısmının topluma aktarılmasını sağlamadan yaşayamazlar. Günümüz sistemlerinde bu aktarım, vergi sayesinde işlemektedir.

Zekât, genel anlamda, bir vergidir. Bu yüzden Kur'an zekâtın miktarını ve zekât yükümlülüğüne esas olan zenginliğin tanımını zaman ve şartlara göre yapılacak içtihada bırakmıştır.

ZEKÂTIN FIKHÎ YÖNÜ

Zekât, bir fıkıh terimi olarak şöyle tanımlanmıştır: "Allah'ın, hakkı olanlara verilmesini emrettiği belli miktarda malı, bu hak sahiplerine vermektir." (Karaman, *Günün Meseleleri,* 1/143)

Kur'an vahiylerinin hem Mekke hem de Medine döneminde gelenlerinde zekât vardır. Ancak Mekke dönemi vahiyleri, zekâtı bir emir olarak öne çıkarmaktan çok müminleri zekât veren kişiler olarak tanıtmakla bir ısındırma ve hazırlama süreci yaşatmıştır. Müslümanların bir devlet halinde teşkilatlandığı Medine döneminde ise zekât, emir kipleriyle verilmiş ve bu ibadet-verginin, bir devlete ulaşmış Müslüman toplum için yaptırımlı bir görev olduğu anlatılmıştır. Kaynaklar; zekâtın kesin emir haline getirilişinin Hicrî 2 ila 5 yıllar arasında olduğunu, fakat net bir tarih vermenin mümkün bulunmadığını göstermektedir.

Kur'an zekâtın ne miktarından ne nisabından (hangi ölçüde varlık sahibi olunduğunda verileceğinden) ne de zekât konusu mallardan söz eder. Bunlar içtihadîdir. Kur'an, bu önemli emrin, miktar, çap ve çerçevesinin, zaman ve şartların icaplarına göre, her devirde yeniden düzenlenmesini esas almış bulunuyor.

Nihaî ölçü şudur: İhtiyaçtan fazlasını vermek, (bk. Bakara, 219) Yani toplumsal şartlar gerektiriyorsa, zekât, mal ve servet sahiplerinin ihtiyaçlarından fazlasının alınması şeklinde de uygulanabilir. Meselenin bu yanıyla ilgili ayrıntıları, *Ebu Zer* adlı eserimizde incelemiş bulunuyoruz.

ZİKİR

Kur'an'ın adlarından ve en önemli kavramlarından biri olan zikir, türevleriyle birlikte 260 küsur yerde geçmektedir. Sadece zikir kelimesi 90 küsur yerde kullanılmıştır. Zikir kökünden türeyen ve yine Kur'an'ın adlarından biri olarak kullanılan 'tezkire' sözcüğü 9 yerde geçmektedir.

Kelime anlamıyla zikir, 'unutulan bir şeyi hatırlamak ve bir şeyi unutmamak için sürekli hatırda tutmak, şeref, öğüt, düşündürücü' demektir. Âsim Efendi bunu, 'anmak ve yad etmek' diye çeviriyor. Kaamus yazarının da belirttiği gibi, zikir aynı zamanda hıfz yani ezberde tutmak anlamı da taşımaktadır. 'Unutmamak üzere ezberde tutmak' da iki anlam taşır: Zihin ve kalpte tutmak, dilde tutmak, yani tekrarlamak.

Zikir, aynı zamanda Kur'an'ın adlarından biridir. Kur'an kendini bu adla defalarca anmaktadır. (Örnek olarak bk. 3/58; 7/63; 12/104; 15/6, 9; 16/44; 21/50; 36/69; 38/49; 68/51, 52) Kur'an'ın hem adı Zikir'dir hem de içi zikirle doludur. Yani Kur'an, aynı zamanda 'zikirle dolu' (zü'z-zikr) bir kitaptır, (bk. 38/1)

Bu gerçekler dikkate alındığında, zikir kökünden türetilmiş ve Kur'an'dan söz eden tüm kelimelerde merkez ve mihver kavram Kur'an olmalı ve bu gerçek, Kur'an tercümelerine yansıtılmalıdır. Örneğin, Kur'an'da defalarca geçen 'zikrullah', (Allah'ın zikri) tabiri, aynı zamanda Kur'an demek olur. Çünkü zikir, Kur'an'ın adlarından biri olduğuna göre, 'zikrullah' tamlamasında, zikir sözcüğünün yerine Kur'an sözcüğünü koymak yanlış olmamakla kalmaz, gerekli de olur. Nitekim, biz, *Kur'an Meali'mizde* bu inceliğe hep dikkat ettik.

Tam bu noktada, tasavvuf tarihinin ciddî sapmalarından birini ele almak gerekiyor. 'Allah'ı zikretmek' anlamında zikir, tasav-

vuf ve tarikatların asırlık şartlandırmaları yüzünden, belli tarikat virdlerini tekrar tekrar okumak anlamında dondurulmuştur. Oysaki Kur'an'ın söylediği bunun tam tersidir. Allah'ı zikrin en yüksek ve etkili şekli, hatta Kur'an'a göre tek şekli, Allah'ı Kur'an'la zikretmektir. Dahası, zikretmek, Kur'an okumakla eşanlamlıdır. Nitekim, Kur'an'a bakıldığında ilk emir "Oku!" olduğu gibi, ilk ibadet de Kur'an okumaktır. Namaz, Kur'an okuma emir ve ibadetinden daha sonra vahyedilmiştir.

İş bununla da bitmez: Kur'an, namazla zikrullahın yani Kur'an'ın karşılaştırmasını da yapmış ve sonucu müminlerine bildirmiştir. Kur'an bildirmiştir ama ne yazık ki müminleri asırlardır bu emrin gereğini yapmamışlardır. Kur'an şöyle diyor:

"Kitaptan sana vahyedileni oku! Namazı/duayı yerine getir! Çünkü namaz/dua, çirkinliklerden ve kötülüklerden alıkoyar. Allah'ın zikri/Kur'an'ı ise elbette ki daha büyüktür! Allah, neler yaptığınızı biliyor." (Ankebût, 45)

Nur suresi 37. ayet, yine namazla Zikrullah'ı yani Kur'an'ı yan yana koymuş, ama Zikrullah'a birinci sırada yer vermiştir.

Kur'an, yeni zamanlar için çok hayatî pencereler açacak bir tespit daha yapıyor: 'Cuma salâtı' (Cuma namazı-duası) ile 'zikrullah' (Kur'an) eşitlenmiştir. Ayet şöyle diyor:

"Ey inananlar! Cuma günü, namaz/dua için çağrı yapıldığında, Allah'ın zikrine/Allah'ın Kur'an'ına koşun! Alışverişi bırakın! Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır." (Cumua, 9)

Bu ayetin bize bildirdiği gerçek şudur:

Bir mümin, Kur'an'ın emrettiği Cuma vakti ibadeti için isterse cemaatin oluştuğu bir yerde (cami, ev, mescit vs.) cuma namazı kılar, isterse cuma namazı vakti süresi kadar Kur'an okur veya Kur'anî bilgilerle meşgul olur.

Bu eşitlemede şaşılacak bir yan yok. Kur'an, salâtın (namazın/duanın) esas amacının 'Allah'ı zikir' olduğunu zaten bildirmiştir:

"Bana ibadet et ve namazını/duanı, benim zikrim için/beni hatırlayıp anmak için yerine getir." (Tâha, 14)

Allah'ı zikrin en yücesi de Kur'an olduğuna göre, Kur'an okuyan (Kur'an'ı tilavet eden veya Kur'an ilimleriyle meşgul olan), salâtın en yücesini yapmış olur. Böyle birisinin, bir mescitte icra edilen bir namaza katılımı veya Kur'an'la meşguliyeti bırakmak pahasına kalkıp namaza durması bir tercih meselesidir; bir emir veya kazanç değil.

Bu Kur'ansal gerçeklerin geleneksel dayatmalarla dışlanmış olması, art arda yıkımlar getirmiştir. Bir defa, din bahsinde otorite, Kur'an ehlinden alınıp tevil, ilham ve rüya ehline verilmiş, böylece, toplumlara ve zihinlere ilim yerine teviller ve rüyalar egemen olmuştur. Bu durum, Kur'an'ın insan hayatından kovmak istediği temel belanın ta kendisidir. Ne yazık ki, bizzat Müslümanlar eliyle dinleştirilip İslam ümmetinin kaderine hükmeder hale getirilmiştir. Kur'an şöyle diyor:

"Bilmiyorsanız zikir/Kur'an ehline sorun." (Hicr, 43; Enbiya, 7)

Biraz önce değindiğimiz yıkım ise bu Kur'ansal emrin şu şekle dönüşmesine yol açmıştır:

"Eğer bilmiyorsanız, tarikat ehline ve tarikat şeflerine sorun!"

Çünkü, zikir ehlinin, def çalıp dönerek 'Allah, Allah' diyen dervişlerden ibaret olduğu, Müslüman nesillerin beynine Allah'ın emri gibi kazılmıştır. Oysaki Allah'ın beyanı bunun tamamen dışında, başka bir şey söylüyor.

Kur'an emrinin arkaya atılıp onun tersinin dinleştirilmesinin sonucu ne olmuştur? Kur'an, bunun cevabını, çok açık biçimde veriyor. Hem de adı olan Zikir sözcüğünü kullanarak. Aynen şöyle diyor:

"Kim Rahmanın Zikri'ni/Kur'an'ı görmezlikten gelip ondan uzaklaşırsa biz ona bir şeytanı musallat ederiz de o ona can yoldaşı olur. Bunlar onları yoldan tamamen saptırırlar. Onlarsa kendilerinin hâlâ hidayet üzere olduklarını sanırlar. Sonunda bize geldiğinde, şeytan, yoldaşına şöyle der: 'Keşke aramızda iki doğu arası kadar uzaklık olsaydı. Ne kötü yoldaşmışsın sen!" (Zühruf, 36-38)

Kur'an zikrine sırt dönenlerin şeytanla birlikteliğe itilecekleri, başka vesilelerle de ve yine Zikir kelimesi kullanılarak ifade edilmiştir. Bir örnek daha:

"Şeytan onları kuşattı da Allah'ın zikrini/Kur'an'ını onlara unutturdu. İşte bunlar şeytanın hizbidir. Dikkat edin! Şeytanın hizbi, hüsrana uğrayanların ta kendileridir." (Mücadile, 19)

Aynı gerçeğe parmak basan birkaç beyyine daha:

"Kim Rabbinin zikrinden/Kur'an'dan yüz çevirirse Rabbi onu, gittikçe yükselen bir azaba sokar." (Cin, 17)

"Kim benim zikrimden/Kur'anımdan yüz çevirirse onun için zor, sıkıcı bir hayat şekli/dar bir geçim vardır; kıyamet günü de onu kör olarak hasrederiz. O der ki, 'Rabbim, beni neden kör hasrettin, ben gören biri idim?' Allah buyurur: 'Ayetlerimiz sana geldiğinde sen böyle unutmuştun; bugün de sen aynı şekilde unutuluyorsun." (Tâha, 124-126)

Kur'an'a sırt dönüp yaşadığı dini Kur'an'ın dini olmaktan çıkarmış olan İslam dünyasının sürünüş tablosunu, görünüşü ve gerekçeleriyle bundan daha müthiş anlatacak bir beyan bulunamaz. Kur'an'ın gerçek iman kitleleri için ne olduğunu, ne anlama geldiğini, Kur'an'a sırt dönmenin ise hangi hüsranlara yol açabileceğini, yine Zikir kelimesini kullanarak yine Kur'an vermiştir:

"Yemin olsun, size bir kitap gönderdik ki, öğüt ve uyarınız/zikriniz/şerefiniz yalnız ondadır. Hâlâ aklınızı çalıştırmayacak mısınız?" (Enbiya, 10)

Kur'an, tebliğcisi olan Hz. Muhammed'i bir 'müzekkir' olarak nitelemekte ve görevlendirmektedir. Bunun anlamı, tüm Kur'an müminlerinin 'müzekkir' olması gerektiğidir. Nedir müzekkir?

Zikir kökünden türeyen bu kelime, yalın haliyle 'hatırlatan, öğüt veren, düşündüren' demektir. Ancak, Kur'an'ın adı olan zikir kökünden geldiğine göre, kelimedeki terimsel anlamı, Kur'an ile irtibatlandırmak kaçınılmazdır; çıplak sözlük anlamıyla yetinmek eksiklik olur. Şimdi bu inceliği dikkate alarak müzekkir kelimesinin geçtiği ayeti yeniden anlamlandıralım:

"Artık Kur'an ile uyar/düşündür! Çünkü sen, Kur'an ile uyaran/düşündüren birisin. Üzerlerine musallat bir despot değilsin." (Gâşiye, 21)

Tasavvuf-tarikat tarihinde bu Kur'ansal gerçeği ilk kez gündeme getirip telaffuz eden ve bir sûfî rehber olarak uygulamasıyla hayata geçiren müceddit-bilgin, Türk sûfî düşünürü Kuşadalı İbrahim Halveti (ölm. 1845) olmuştur. Zikretmenin Kur'an okumak olması gerektiğini, bunun için de Kur'an dışı vird ve zikirlerin tasavvuf-tarikat bünyesinden çıkarılması lüzumunu ilk kez ilan eden Kuşadalı, bu düşüncesiyle İslam tarihinde başlı başına ve çok büyük bir devrimin temsilcisidir. Kuşadalı, tekkelerin artık devrini doldurduğunu, çünkü bu mekânların meyhane ve kerhaneye döndürülüp yozlaştırıldığını, Allah'a varışın artık, Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi, tüm yeryüzünü mabet olarak algılayıp çalışmakla gerçekleşeceğini söyleyen ve Anadolu ve Balkanlara yayılan onlarca halifesi aracılığıyla bunun gereğini yapan büyük önderdir.

Atatürk'ün doğumundan 30 küsur yıl önce ölen Kuşadalı, bu düşüncelerinden bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve Türk aydınlanma devriminin mimarı büyük Atatürk'ün müjdecisi ve fikirlerini din adına hayata geçiren ilk din bilginidir. Bu bakımdan biz, Atatürk'le ilgili, özellikle Atatürk-din bağlamlı bir çalışmanın Kuşadalı'yı ihmal etmesini çok büyük bir kayıp sayarız. Atatürk'ün ne yaptığını ve niçin yaptığını anlamanın İslamî anahtarlarından biri de, Kuşadalı'nın fikir dünyasını tanımaktır.

Düşünceleri, ilim ve fikir dünyasına, tarafımızdan yapılan doktora teziyle duyurulmuş bulunan müceddit Kuşadalı'nın hatırası önünde hürmet ve şükranla eğiliyoruz. Kuşadalı ve düşünceleri için bizim, *Kuşadalı İbrahim Halveti* adlı eserimize bakılmalıdır.

Kur'an en üstün zikir olduğu gibi, Allah'ı anmanın en üstün şekli de Kur'an'dadır. Kur'an'la zikir, Kur'an'ın metnini, anlamını bilmeden sadece bir tür 'mantra' olarak okumak değildir. Kur'an bu anlayışa giden yolları tıkamıştır.

O halde, Kur'an'ı zikir olarak okumak, Kur'an'ı anlayarak okumak, anlamının gerektirdiği tüm koşulları yerine getirerek okumaktır. Bunun anlamı ise Kur'an'ı akıl ve bilim verileriyle anlamaya çalışmak, bu veriler ışığında sürekli yorumlamaktır. Kur'an, kendisini bu anlamda zikir yapanların işlerini kolaylaştırmayı da kendi işlevleri arasında saymaktadır. Yalnız şu ifade dört yerde geçmektedir:

"Yemin olsun ki, biz, Kur'an'ı zikir/öğüt ve ibret için kolaylaştırdık. Fakat düşünen mi var?!" (54/17, 22, 32, 40)

Kur'an, Allah'ı yalnız Kur'an'daki anılış şekliyle anmayı tevhidin kaçınılmazlarından biri olarak tescil eder ve müşrik zihniyeti en çok rahatsız eden şeylerden birinin de Allah'ın Kur'an'daki şekliyle anılması olduğunu kayda geçirir:

"Rabbini yalnız Kur'an'da andığın zaman/Kur'an'da yalnız Rabbini andığın zaman, nefretle kıçlarına doğru geriye dönerler." (Isra, 46)

Bu ayette vurgu yapılan gerçeği daha iyi anlamak için Zümer suresinin 45. ayetini de akılda tutmak gerekiyor:

"Allah yalnız başına anıldığında, ahirete inanmayanların kalpleri nefretle ürperir; O'nun berisindeki, ilahlaştırılmış kişilerle birlikte anıldığında ise hemen müjdelenmiş gibi sevinirler."

Dinin Kur'an'a teslim edilmesi ve Allah'ın, Kur'an'da tanıtıldığı şekilde algılanması, şirke bulaşmış zihniyetleri rahatsız eden temel olgulardan biridir. Bu rahatsızlığın belirgin görüntülerini, gizli şirke batık hurafe dincisi ekiplerde izlemekteyiz. Allah, bu ekipler için, ancak kendi efendileriyle birlikte ve kendi efendileri bağlamında anıldığında bir anlam ifade etmektedir. Hatta bu şirk şaibeli zihin sahiplerinin bazıları, din bahsinde yapılacak müzakere ve tartışmalarda kendi efendilerinin ve zübürlerinin dışında referans istememektedir. Bunlardan bir cemaat, geniş katılımlı bir dinsel toplantıya davet için üniversitelere gönderdiği davetiyeye şu notu koyma sapıklığına düşebilmiştir:

"Toplantıya sunulacak tebliğlerde sadece filan risalelerin kaynak gösterilmesi şarttır."

Bize göre, böyle bir tavır, Kur'an'ın hemen her sayfasında şikâyetçi olduğu şirkin dehşet verici bir tezahürüdür. Anlaşılan o ki, bunlar için Allah, kendi efendileri yani şürekâları bağlamında anılmadığı takdirde, sıradan bir kelimeden başka şey değildir. Kur'an, İslam ve din görünümü altındaki bu dehşetli şirk maskesini, daha ilk günde düşürmüştür.

ZİNA

Geçerli bir nikâh olmaksızın cinsler arasında kurulan cinsel ilişkiye zina denir. (Râgıb, zina mad.)

Zina ve türevleri Kur'an'da fiil ve isim halinde 6 yerde geçer. Kur'an'a göre zina, insanlığı fert ve toplum olarak yozlaştıran bir illettir.

Zina, iki cins açısından da gündeme getirilmektedir. Uzak durulması gereken bir illet olan zina (17/32), bir suç olarak, tarafların her birine 100'er vuruş (celde) vurulmasını gerektirir. Bu konuyu düzenleyen ayette (24/2) zina edenlerin evli veya bekâr olmalarından söz edilmez. Zina denince akla gelen recm (taşlama) cezası Kur'an'da düzenlenmemiştir. Başka bir ifadeyle, Kur'an bünyesinde recm cezası yoktur.

Araplarda kısas ve el kesme cezası gibi, recm cezası da vardı. Recm cezası, esasında Tevrat kaynaklıdır; Arap Yarımadası'na oradan geçmiştir, (bk. Tevrat, Çıkış, bab: 23. Levililer, bab: 20, Tesniye, bab: 22) Kur'an, kısas ve el kesmeyi içine aldığı halde recmi neden dışta bıraktı? Allah zühul mü yaptı, yoksa başka bir muradı mı vardır? Elbette ki başka bir muradı vardır. Zinanın cezası açıkça düzenlenmiştir, başka bir cezayı dışarıdan ithale kim, nasıl ihtiyaç gösterebilir!

Recmi Kur'an'a yamatmak için sahabeden Ömer'i, Ebu Huzeyme'yi, Zeyd bin Sâbit'i kullanmaya kalkmanın inandırıcı bir yanı olamaz. Çünkü yapılan iş, Kur'an'ın lafzına ve ruhuna açıkça aykırıdır. Bu aykırılık filanca veya falancayı ortaya sürmekle bertaraf edilemez. Kur'an-ı Kerim, dövme cezasını kabul etmiş, fakat recm cezasını kabul etmemiş, bu konuda evli ile bekar arasında da bir fark görmemiştir. Çünkü suç, aynı suçtur. Aynı suçun cezası da aynı olur.

Hz. Peygamber'in recm yaptığı yolundaki rivayet doğru ise bu, recmin ancak Tevrat hükümlerine göre yargılanmayı isteyen Yahudilere uygulandığına kanıt olur. Zaten, rivayetlerde bu cezanın uygulandığından söz edilen kişinin bir Yahudi olduğu yazılıdır.

Nur suresinin 5-7. ayetleri zinanın tespitinde esas alınacak kanıtları göstermektedir. Zinanın ispatı, 4 görgü tanığı ile yapılabilir. Zina iddiasında bulunup bunu 4 tanıkla ispatlayamayanlar, iftira suçu işlemiş olurlar.

Nur 3. ayet zina eden bir kadının bir putperest veya zina etmiş bir erkekten başkası ile nikâhlanamayacağını söylemektedir. Aynı düzenleme, zina etmiş erkek için de geçerlidir. Hz. Peygamber bu ayete dayanarak İslam öncesi devirde, seviştiği putperest bir hayat kadını ile evlenmek isteyen sahabîsine bu evliliği yasaklamıştır.

İman etmek üzere Peygamber'e gelen kadınlardan alınacak garantiler içine 'zina etmeme'nin konulması da emredilmiştir. (60/12)

Zina edenlerle evlenmemeye ilişkin beyan, emir kipiyle değil, hikâye (bir haberi anlatım) şeklinde verilmiştir. Bunun bizi götüreceği incelik, zinakâr ile evlenmenin mutlak emir değil, şartlara bağlı bir uygulama olduğudur. Başka bir ifadeyle, zinakâr bir insan tövbe ettiği takdirde onunla evlenmek İslam'a aykırı olmaz. Halife Ömer, "Fuhuş yapan hiçbir erkeğin, namuslu kadınlarla evlenmesine izin vermem" dediğinde sahabî Übey bin Ka'b şöyle demiştir: "Ey müminlerin emiri, şirk fuhuştan daha büyük bir günah olduğu halde şirkten dönenin tövbesi kabul ediliyor. Zina edeninki neden kabul edilmesin?"

İslam bilginlerinin birçoğuna göre; şirk ve insan öldürmekten sonra en büyük günah, zinadır. Bu kanıyı taşıyanlar, görüşlerini Furkan suresinin 68. ayetine dayandırırlar. (İbnül-Kayyım; *ed-Dâu ve'd-Devâ,* 264-265) İbnül-Kayyım, zinayı genişçe incelediği eserinde, bunu âdet haline getirenlerin asla affedilmeyeceği yolunda fikir beyan edenlerin hatalı olduğunu, Zümer suresinin 53. ayetinin Allah'ın affı dışında hiçbir günah bırakmadığını belirtir. (Aynı eser, 288)

Zina bahsinde ele alınması gereken meselelerden biri de eşcinsellik (homoseksüalite, livata) illetidir. Lût kavminin kötülüklerini anlatan ayetlerden bunun çok büyük bir sapma olduğu çıkarılmaktadır. Kur'an'da açık bir ifadeyle cezasının tertiplenmemesi, bu illetin fıkıh açısından yerini tespitte bir hayli tartışmaya sebep olmuştur. Durumu genişçe inceleyen İbnül-Kayyım'ın tespitlerini özetlemekle yetineceğiz:

"Sahabe ve İslam bilginleri eşcinselliğin cezası konusunda şu tartışmaya girmişlerdir: Zinanın cezası mı ağırdır, livatanın cezası mı? Ebu Bekir, Ali, Halid bin Velid, Abdullah bin Zübeyr, İbn Abbas, Câbir bin Zeyd vs. gibi sahabîler ve onları izleyen tabiîler ve İshak bin Râhûye, Ahmed bin Hanbel, İmam **Şafiî,** vs. livatanın zinadan daha ağır bir suç olduğu kanısındadır. Ata bin Ebî Rebah, Hasan el-Basrî, Said bin el Müseyyeb, İbrahim en-Nehaî, Katâde, Evzaî, Ebu Yusuf, Ebu Muhammed vs. gibi fakîh bilginler eşcinselliği zina ile bir tutarlar. Ebu Hanîfe'yi izleyen bir grup bilginse livatanın ceza gerektirmediği görüşündedir. Onlara göre, bu kötülüğü işleyene sadece ta'zîr (kınayıp azarlama) gerekir. Çünkü, diyor, bu bilginler; ne Allah ne de Hz. Peygamber bunun için açık ve belirli bir had (ceza) takdir etmiştir. Bu işi yapana din, zâni (zina eden) adını vermemektedir. Bu iş, insan tabiatının nefret ettiği çirkinliklerden biridir. Sevicilik (iki kadının birbiriyle cinsel tatmine gitmesi) de bu türdendir."

İbnül-Kayyım, şöyle devam ediyor:

"Kur'an, bu işin insanlık tarihinde ilk kez Lût kavmi tarafından işlendiğini haber vermektedir, (bk. 7/80, 81; 21/76, 18; 11/761; 29/31) Lût kavminin başına gelen felaketler, birer ilahî ceza olduğuna göre, bu suçun cezası da bu felaketler gibi ağır olmalıdır. Bunun içindir ki, Halid bin Velid (sahabî) bazı Arap kabilelerinde birbiriyle nikahlanan erkekler tespit edip Halife Ebu Bekir'e bildirdiğinde, Ebu Bekir, Ali ve Âişe ile istişareden sonra, bu sapıkların yakılmasını emretmiş ve Halid bin Velid de bunları yakmıştır." (İbnül-Kayyım; aynı eser, 291-303)

İbnül-Kayyım'ın bu son tespitlerine katılmak Kur'an açısından yerinde değildir. Bir kere, Kur'an, Lût kavminin eşcinsel olduğunu söylüyor ama eşcinselliğe sadece tevessül edenlerin Lût kavmi olduğu yolunda bir beyan taşımıyor. İkincisi, eşcinsellere uygulanan yakma cezasının Kur'an'a uygunluğu hiçbir şekilde

ileri sürülemez. Bırakın yakmayı, Kur'an, eşcinsellere uygulanacak herhangi bir ceza düzenlememiştir. Halife Ebu Bekir'in bu cezayı uyguladığı yolundaki rivayet doğruysa, biz, Ebu Bekir'in de ona bu konuda fetva veren sahabîlerin de yanlış bir iş yaptığına hükmederiz.

Zina ve eşcinselliği aynı anda ifade eden bir Kur'ansal terim de fahşa sözcüğüdür, (bk. 4/15, 25; 7/80; 17/32; 27/54; 29/28)

Kur'an, fahşa deyimini 7, fahişe deyimini 13 ve fahişenin çoğulu olan fevâhiş deyimini de 4 yerde kullanmıştır.

Fahşa, fuhş ve fahişe kelimeleri 'aşırı derecede çirkin ve iğrenç fiil ve söz demektir.' (Râgıb, fuhş mad.) Seyyid Şerif el-Cürcânî, fahşayı, 'temiz yaradılışın tiksindiği, saf aklın reddettiği şey' diye tanımlamıştır, (bk. Târifât, ilgili mad.) Bazı ayetlerde fahişe sözü, eşcinsellik anlamındadır.

Fahşanın hem zahirîsi (görüneni, dışta olanı) vardır, hem bâtınîsi (içte olanı, görülmeyeni). Allah, bunların ikisinden de uzak durulmasını istemektedir. (6/151; 7/33)

Nisa suresi 15. ayet, el-fahişe deyimini sevicilik karşılığı kullanmakta ve bu fiili işleyenlerin, suçları dört tanıkla ispatlanmak şartıyla, ölünceye değin evlerinde hapsedilmelerini emretmektedir. Ev hapsinin, evlenme ve tövbe ile sona ereceği ise kuşkusuzdur. Konuyu ele alan ayetteki 'Allah onlara bir yol buluncaya dek' ifadesi de bu sona erişi ifade eder.

ZÎNET

(süs, aldatmak için süsleyip püsleme)

Zînet ve kökdaşı kelimeler, isim ve fiil olarak 40 küsur yerde kullanılmıştır.

Zînet, Kaamus mütercimінin güzel Türkçesiyle, "bezenüp donanacak nesneye dinür." Biz bunu günümüz Türkçesine süs püs diye aktarıyoruz. Kur'an dilinin büyük ustası Râgıb'a göre, "zînetin hakikisi ve aldatıcısı vardır. Hakiki zînet, insanı dünya ve âhirette hiçbir şekilde utanmak durumunda bırakmayan zînettir. Aldatıcı zînet ise insanı dünyada veya âhirette bir biçimde utandıracak olan zînettir." Râgıb devam ediyor:

"Gerçek zînetin üç türü vardır: 1. İlim, tutarlı inanç gibi insanın benliğinde varolan zînet, 2. Güçlülük, uzun boyluluk gibi insanın bedeninde belirgin olan zînet, 3. Mal, şöhret gibi insanın dışında olan zînet."

"Yüce Tanrı, zîneti bazı yerlerde kendine (6/108; 27/4; 49/7) bazı yerlerde şeytana nispet etmiş (8/48; 15/39), bazı yerlerde ise nispet edilecek varlığı ortada bırakmıştır. (Örneğin, 2/212; 3/14; 9/37)

Râgıb'ın dikkat çektiği bu ayrımlar tamamen doğru olmakla birlikte şu doğrunun altını çizmek en önemli noktadır kanısındayız:

Kur'an, zînet kavramına olumlu bakmamaktadır. İnsanı saptıran, varlık amacına ters bir gidişin içine sokan hemen her bela, bir biçimde zînet unsuru taşımaktadır. Bir kere, dünya malı hemen her çeşidiyle bir zînetler toplamı gibi verilmiştir. Mal ve evlat bile birer zînettir. (bk. 18/28, 46) Onun içindir ki mal ve evlat birer fitnedir. Dahası var: Evlatlar, insanın bazı hallerde düşmanı olabilecek birer fitnedir. (Teğâbün, 14) Başka bir ifa-

deyle, zînetin şerri hayrından daima çoktur. Kur'an'ın nefret ettiği aldatmanın bütün şeytanî unsurları zînette mevcuttur. Bu, neden böyledir?

Çünkü zînetin esas kotarıcısı, baş mimarı şeytandır. Şeytan, insanı saptırmada kullanacağı temel unsurları daha ilk gün, Tanrı huzurunda deklare etmiştir. Bunların birisi ümniye yani anlamını bilmeden okuyuş, ikincisi de zînettir. Esasen, ümniyenin geçerli kılınması için zînete başvurulması kaçınılmazdır. Mesela, din hayatında, kitlelere Kur'an'ın anlayacakları dildeki tercümesini okutmamak için yapılan tezyinde 'hatim', 'sevap' veya 'daha sevap' gibi aldatmaca kavram ve tabirler kullanılmaktadır. Şeytan evliyası din baronlarının kulları, uşakları şöyle propaganda yapmaktalar:

"Tercümesini okursanız belki bir şeyler anlama imkânı bulabilirsiniz ama sonuçta kaşıkla aldığınızı kepçeyle geri verirsiniz; alacağınız sevap yok olur, baştan sona okumanıza rağmen hatim indirmiş olmazsınız. Hatim indirmiş olmak için Arapça özgün metni okumanız lazım. Mânâsını anlayın, anlamayın, fark etmez."

İşte, bu lakırdılar birer şeytanî tezyindir. Sarıklı engizisyon mümessilleri asırlardır bu şeytanî tezyini kullanarak kitleleri Kur'an'dan nasipsiz duruma düşürmüştür.

Şeytanın, ümniyeyi nasıl kullandığını, Ümniye maddesinde göstermiştik. Zînete gelince, şeytan bu unsuru nasıl kullanacağını şöyle ifadeye koymuştur:

"Dedi: 'Rabbim! Beni azdırmana yemin ederim ki, yeryüzünde onlar için mutlaka süslemeler yapacağım ve onların tümünü kesinlikle azdıracağım." (Hicr, 39)

'Şeytanın süsleyip püsleyerek aldattığını' ifade eden ayetler şunlardır: 6/43; 8/48; 16/63; 27/24; 29/38. İkinci sırada, baş mimarın yardımcıları konumunda olan şeytan evliyası vardır. Şeytan evliyasının Kur'an'daki namıdiğeri şürekâ (Allah'a ortak yapılmada öne çıkarılanlar, şirkteki ortaklar) olarak verilmiştir. Bir sıfatı da ğerûr (aldatıcı) olan şeytan ve onun evliyası olan şürekâ, insanoğluna oynadıkları oyunların tümünü, zînet unsurunu bir biçimde kullanarak oynamaktalar.

Zînetin çok büyük bir saptırıcı olmasının gerekçelerinden biri de şudur: Kur'an, zînet tarafından saptırılanları beyyineden uzaklaşanlar olarak göstermektedir. Zînetin söylediğini esas alanlarla beyyinenin söylediğini esas alanlar mukayese edilerek şöyle deniyor:

"Rabbinden bir beyyine üzere olan, amelinin çirkinliği kendisine süslü gösterilip de boş arzularına uyanlara benzer mi?" (Muhammed, 14)

Bunun bizi götüreceği yer şurasıdır: İnsan, hayatı boyunca iki hitapla karşılaşacaktır:

1. Mimarı ve kotarıcısı şeytan olan zînetin hitabı,
2. Mimarı ve kotarıcısı Rahman olan beyyinenin hitabı.

Beyyineden nasibi yeterli olmayanlar zînetin tuzağına düşüp aldatılır ve mahvolurlar. Çünkü zînet, *'kötü sanılar'* geliştirmeye yol açar. (bk. 48/12) Kötü sanılar, insanın zihin ve ruh dünyasında beyyinenin yerini almaya başladığında insanoğlu şer üreten bir makineye döner. Ve elbette ki böyle bir makinenin gideceği ve götüreceği yer uçurumdur, cehennemdir.

Beyyineye teslim olanların zînetten hiçbir nasipleri olmayacağı düşünülmemelidir. Unutmayalım ki, beyyine ile uyuşabilen bir zînet türü de vardır ki bunun kotarıcısı ve mimarı Cenabı Hak'tır. Ve O, bu anlamda olmak üzere, bütün hayatı ve evreni zînetlerle donatmıştır, (bk. 7/31, 32; 16/8) Tanrı'nın, insan yararına öne çıkardığı zînetlerden yararlanmayı engelleyenler, insanları şeytanın zînet tuzaklarına iterek dolaylı yoldan şeytan hizmetçiliği yaparlar. Cenabı Hak, insanın zînet nasibini enine boyuna düşünüp o nasibi insana peşinen vermiştir. Hatta O, insanın giyeceği elbiseyi bile aynı zamanda zîneti de ihtiva edecek biçimde düzenlemektedir, (bk. burada, Giysi mad.) Bütün bunlardan sonra ve bütün bunlara rağmen, şeytanın kotardığı zînetin ardına takılanların sonu elbette ki hüsran olacaktır.

Günümüz dünyasında kapitalist ekonomi pazarlamalarının bir numaralı aldatma aracının reklam ve reklamın temel unsurunun da tezyin (zînetleme, süsleyip püsleme) olduğunu burada hatırlatmak gerekir. Kur'an, müsriflerin yani başkalarının emeklerinden oluşan mallardan savurganlık yapanların zînete boyun eğ-

diklerini bildirmektedir, (bk. 10/12) Zaten zînet denen şeytanî aldatma aracı için bol para harcamak ancak haramdan kazananların harcı olabilir. Günümüz dünyasında bu harcamaların tüm faturası, bir biçimde, kitlelerin alın terlerinden, emeklerinden ödenmektedir. Bu cinayeti işleyen kapitalist sistemler korkunç bir israf toplumu yaratır ve kitleleri serseri bir tüketim çılgınlığına iter. Dinci sömürücülükte zînet kotarımı, ruhsal kavramların, ahiretin, cennetin süslenip püslenerek pazarlanmasıyla gerçekleştirilir. Kur'an bunun adını, bir devrim kavramın adı olarak koymuştur: Allah ile aldatmak. En'am 137. ayet, Allah ile aldatanların zînet unsurunu nasıl kullandıklarını anlatan mucize bir beyandır. Önce okuyalım:

"Müşriklerden birçoğuna, Allah'a ortak koştukları kişiler, öz evlatlarını öldürmeyi süslü püslü göstermiştir ki, hem onları yok etsinler hem de dinlerini onlar aleyhine karmakarışık hale getirsinler."

Şirkin o günkü arenasında, şürekâ (Allah'a ortak yapılanlar), aldatmada kullandıkları zîneti bir şekilde sahneliyorlardı, bugünkü şürekâ (din baronları, tarikat şefleri, efendiler, ekâbir, hazretler vs.) başka bir şekilde sahneliyor. Ayet bize gösteriyor ki, şeytan ve evliyasının kullandığı zînetin yaptıramayağı kötülük hemen hemen yoktur. Ayette, akla gelebilecek en korkunç kötülüklerden birinin anılması da ayrı bir ihtişamdır: Öz evladı diri diri gömmek. Günümüzün şürekâsı olan şirk baronları da zaman zaman basına yansıdığı gibi, kendilerini izleyenlere öz çocuklarını öldürtebiliyorlar. İnsanlığın bugünkü dünyasında bu türden tek bir olayın bile, Kur'an'ın indiği Cahiliye toplumundaki kız çocuklarını diri diri gömme vahşetlerinin tümünden daha ağır olduğunu akıl ve vicdan rahatça kabul ve izah edebilir. Bizim mutlaka bilmemiz gereken şudur:

Aldatma varsa, tezyin mutlaka olacaktır. Bu, kapitalizmin tüketimi kamçılamasında da dinciliğin kitleleri teslim almasında da aynen işler. Bunun için olacak, tarih boyunca kapitalizmin kodamanlarıyla dinci kodamanlar daima işbirliği içinde olmuşlardır, (bk. burada, Kodamanlar mad.) Kapitalizme, aldatmalarını inandırıcı kılmada, vicdan olmaktan çıkarılıp morfine dönüştürülmüş din lazımdır ve dincilik simsarları da bu morfinin 'kutsal' maskeli üreticileridir. (Bu konuda ibret verici ayrıntılar için bizim *'Allah ile Aldatmak'* adlı eserimize bakılabilir.)

ZORUNLULUK HALİ

(ıztırar)

Iztırar, zarar ve zaruret köklerinden bir kelimedir. Bu kökten kelimeler Kur'an'da 70 civarında yerde kullanılmıştır. Iztırar kelimesi, isim ve fiil olarak 8 yerde geçer.

Kök kelime olan zarar (ve bunun mimli masdarı mazarrat), yarar ve uygunluğun zıddıdır. Bu kökten olan zurr; yarara dokunan, ters gelen, rahatsız eden anlamlarındadır. Kur'an'da 19 kez geçer. Zarar ise, Türkçe'deki anlamıyla olmak üzere 9 yerde kullanılmıştır. Sıkıntı, kıtlık, zorluk, darlık anlamlarındaki zarrâ da 9 kez kullanılmıştır.

Anlaşılan odur ki, ıztırarın kök anlamında daima, rahatsızlık, yararın zedelenmesi, zorluk, sıkıntı, çıkmaza girme, darlık, sorunlarla karşılaşma vardır. Arapların, durumun zorlaşması anlamında kullandıkları zarre, körlük anlamında kullandıkları zarâret de ıztırarla aynı köktendir.

Iztırar; bir şeyi istenen şeklinin dışında bir biçimde veya beklenen tavrın dışında bir tavırla icra etmek durumuna düşmektir. Böylesi durumlarda insanın rahatlığını sağlayıcı bir çözüm getirmek, Kur'an'ın tanıttığı Tanrı'nın niteliklerinden biridir. O, daima 'kolaylığı isteyen, zorluğu istemeyen' bir kudret olarak (bk. burada, Teklif mad.) tekliflerinde 'hafifletmeyi esas alır.' O, kendini 'zorda kalmışlara cevap veren, çıkış yolu gösteren' kudret olarak da anar. (bk. 27/62)

Bunun içindir ki Kur'an, emir ve yasakların, insanı tekâmül ettirici, erdirici, mutluluğa götürücü birer araç olmaktan çıkıp, köşeye sıkıştıran, ezen, nefes aldırmayan birer işkence aracı, birer tabu haline gelmesini önleyici tedbirleri, bizzat emir ve yasakları getiren ayetler bünyesinde ortaya koyar. Iztırar ilkesi bunların başındadır.

Zorunluluğun çerçevesi tespit edilirken iki noktanın altı çizilmektedir: Sınırı aşmamak, aşırılığa, azgınlığa, istismara gitmemek. Böyle olmak kaydıyla, emir ve yasağın dışına çıkılması insanı günahkâr yapmaz. Bu durumda, Allah'ın bağış ve yarlığaması insanı koruyacaktır. Bu koruma Allah'ın rahmetinin bir gereği ve uzantısıdır. Bu ölçüler içinde bir zaruret halini, olması ve olmaması gerekenleri ile ifadeye koyan Kur'ansal fıkıh ilkeleri şunlardır:

1. "Zaruretler haram olan şeyleri mubah hale getirir."

2. "Zaruretler miktarlarınca takdir olunur."

Yani emir ve yasağın dışına çıkış, zaruret halinin gerektirdiği ölçüde olacaktır, fazla değil.

3. "Zarureti yaratan durum ortadan kalkınca, yasağı getiren kural tekrar işlemeye başlar." (Mani zail olunca memnu avdet eder.)

Yani zaruret hali, kuralın sürekli terki için gerekçe yapılamaz.

Kur'an, zaruret halinin ayrıntılarına girmemiştir. O halde, ayrıntılar, zamana, şartlara, kişinin durumuna göre her gün yeniden belirlenecektir. Yani, zaruret halinin ayrıntıları içtihadîdir. Bu konuyu düzenleyen ayetlerin tercümelerine, 'ölecek durumda olan, helakinden korkan' vs. gibi kayıtlar koymak, Kur'an'a ilavede bulunmak olur. Ne yazık ki, geleneksel fıkıh bunu büyük ölçüde yapmıştır.

Kur'an'ın ıztırar kavramının esas çerçevesini veren ayetler Bakara 173, Mâide 2, En'am 119, 145 ve Nahl 115. ayetlerdir. Bu ayetler hem ıztırar ilkesinin boyutlarını gösteriyor hem de bu ilkeyi görmezden gelenlerle istismar edenlere aynı anda bir ders veriyor.

Iztırar ilkesi, Kur'an hükümlerine zamanüstü bir uygulanırlık sağlamakta ve insanla Kur'an kaynaklı din arasında didişme ve çekişmeyi önlemektedir. Bu, Kur'an'ın kendi reformunu kendisinin yapması ve dıştan müdahele kapısını kapaması demektir.

Iztırar ilkesiyle Kur'an, temel gayenin hayatın devamı ve insanın boşluk ve didişmeye düşmeden yaşaması olduğunu, din

ve buyrukların da birer araç olduğunu gösteriyor. Bundan da anlaşılıyor ki Kur'an'da ahkâm diye anılan emirler ve yasaklar derece derece, vesilelerdir. Bunların bir kısmı ötekine, o da bir başkasına göre vesile (araç) olmaktadır.

Fıkıh bilginleri genel ve sürekli zaruretlerden de bahsederler. Konuyu inceleyen çağdaş fıkıh bilgini İbn Âşûr (ölm. 1973) değerli eserinde bu noktaya değinirken özetle şöyle diyor:

"Zaruret ilkesi, ruhsat adıyla getirilen kolaylığın bir uygulanışıdır. Ruhsata, muztar durumda kalan kimsenin murdar eti yiyebilmesini misal olarak vermektedirler. Fakîhlerin zaruret hallerinde fertler için söz konusu olan ruhsatlara örnekler getirdikleri görülüyor. Oysaki ruhsat, zorluk ve zaruretin ortaya çıkmasıyla ilgilidir. Bu durumda zaruretin genelliğine ve özelliğine bakmak doğru olur. Zaruretlerin bir kısmı genel ve süreklidir. Bunlar menedilmesi gereken bazı tasarrufların, genel kurallardan istisna edilmek suretiyle meşru kılınmasına sebep teşkil ederler. Zaruretlerden bir kısmı da özel ve geçicidir. Genel ve geçici olan zaruretler de vardır. Bu, bütün bir toplumun veya belli bir topluluğun ahenk ve düzeninin sürdürülmesi, hukukî bir gayenin gerçekleştirilmesi için, yasak olan bir fiilin mubah kılınmasını gerektirecek tarzda bir zaruret halinin ortaya çıkmasıdır. Bu tür zaruretler, ortaya çıkmış oldukları durumlar için konmuş bulunan hukuk normlarının değiştirilmesini gerektirirler." (İbn Âşûr, *İslam Hukuk Felsefesi* ,189-191)

Son olarak şu noktaya da işaret etmemiz gerekiyor: Iztırardan bahseden ayetlerin saydıkları yasakların sınırlayıcı değil, örnek cinsinden oldukları, İslam bilginlerinin ortak kanışıdır. Bu demektir ki, zaruret hali sadece, zorunluluktan söz eden ayetlerde sayılan hususlarla sınırlı değildir. Hatta Kur'an'ı Kerim, zaruret halini Allah'ın inkârını ifade eden sözlerin kullanılmasında bile geçerli saymıştır, (bk. burada, İman ve Küfür madl.) İşte bu noktada, zaruret hali hayatî tehlike anlamındadır. Bunun dışındaki zaruret hallerinin belirlenmesinde kişi kendi vicdanıyla bir karara varacaktır. Bu karara varırken dikkat edeceği noktaları yukarıda vermiş bulunuyoruz.

ZULÜM

Kur'an-ı Kerim'in en önemli kavramlarından biridir. Türevleri ile birlikte 300'e yakın yerde geçer. Kelimenin kökdaşı olan ve karanlık mânâsına gelen zulmet kelimesini de eklersek, bu rakam yaklaşık 350 olur.

Işıksızlık anlamındaki zulmetle aynı kökten gelen zulüm kelimesi Kur'an bünyesinde küfür, şirk, kötülük, baskı, işkence, zorbalık, hukuksuzluk, haksızlık anlamlarında kullanılmıştır. Dil bilginleri ve müfessirlerin büyük çoğunluğu zulmün Kur'an terminolojisindeki anlamını şöyle vermektedirler: "Bir şeyi ait olduğu yerin dışında bir yere koymak." (Râgıp, zulüm mad.) Bundan da anlaşılır ki zulüm, varlık düzeninde yozlaşma ve yabancılaşmaya sebep olmaktadır. Ve bu anlamda en büyük zalim, insandır. Çünkü yaradılış düzenini ve tabiattaki denge ve ahengi bozan tek varlık insandır. Nitekim, Kur'an, insanın kötülüklerinden şikâyetçi olan melekleri konuştururken onun iki tipik kötülüğüne parmak bastırır: Bozgunculuk, kan dökücülük. (2/30) Ahzâb suresi 72. ayette ise insanın iki tipik noksanlığı olarak bilgisizlik ve zalimliğe yer verilir.

Kur'an açık bir şekilde göstermektedir ki, bütün zulümler insan elinin ürünüdür. Allah en küçük anlamda bile zulmetmez. (4/40; 10/44; 18/49) Yaratıcı düzen bozulmadan korunduğu sürece zulüm asla söz konusu olmaz. (3/182; 8/51; 22/10; 50/29)

Zulmü meydana getiren, 'şeyleri ait oldukları yerlerin dışına koymak' bazen mekân, bazen de zamanla ilgili olabilir. O halde, zulüm, eksiklikten doğabileceği gibi fazlalıktan da doğabilir. Mesela, faiz (bk. burada, Riba mad.) ve israf (bk. burada, Savurganlık mad) birer zulüm olarak bazı insanlarda eksilme, bazılarında artma vucüda getirmektedir. Bir kısım insanların gereğinden fazlaya sahip olmaları, yahut gereğinden fazlayı

harcamaları, diğer bazılarının gereğinden azını elde etmeleri sonucunu verecektir ki, Kur'an'a göre bu, tam bir zulümdür. Zulmün karşıtı adalettir ki, o da 'her şeyi yerli yerinde yapmak, yerli yerine koymak' anlamındadır, (bk. burada, Adalet mad.)

Kur'an-ı Kerim, şirki en büyük zulüm olarak tanıtmaktadır.

"Şu bir gerçek ki, şirk, çok büyük bir zulümdür." (Lukman, 13)

Büyük zulümlerden bazıları şunlardır: Mabetlere saldırı ve tasallut, tanrısal gerçekleri saklamak veya saptırmak, yalan yere Allah'tan ilham aldığını söylemek, din adına yalan uydurmak.

Zulümle ilgili ayetlerin incelenmesi 3 tür zulümden bahsedebileceğimizi göstermektedir.

1. İnsanın kendisi ile Tanrı arasında zulüm:

Bunun en büyüğü şirk ve riyakârlıktır. Nitekim, riyakârlık Hz. Peygamber tarafından 'gizli şirk' olarak nitelendirilmiştir.

2. İnsanın kendisiyle yaşadığı toplum arasında zulüm:

Bu zulüm genellikle kamu haklarına tecavüz etmek şeklinde belirir. Devlet otoritesinin ferde yaptığı zulüm de bu cümledendir. Biz, Kur'andan yola çıkarak, tam kapitalist-liberal bir rejimle, tam otoriter-devletçi bir rejimin, birincide fertten kitleye, ikincide otoriteden ferde olmak üzere, zulüm rejimleri olduklarını düşünmekteyiz. Bu zulüm, otoriter rejimlerde ferdin apaçık ezilmesi şeklinde, kapilatist dünyada ise hürriyet perdesi altında gizli olur.

3. İnsanın kendi kendine zulmü:

insan, bedeninden ruhuna veya ruhundan bedenine zulmedebilir. Kur'an, beden ve ruhun haklarına ayrı ayrı riayeti gerekli kılarken işte bu tip zulmü önlemek istemiştir. Ruhbâniyet, (dünyaya tamamen sırt çevirmek) ruh namına, bedene; fâni ve bedenî zevklerin esiri olmak ise, beden namına, ruha zulümdür.

Kuran, birçok ayetinde insanın kendine zulmünden açık bir biçimde söz eder. (11/101; 16/ 118; 3/117)

Kur'an, şu soruyu da cevaplamaktadır: Allah zalimlere neden fırsat veriyor? Cevap şudur: Allah bundan habersiz değildir. Ancak insanın tekâmülü için böyle bir fırsatın tanınması gerekiyor. Dünya planından baktığımızda, zalimin bu fırsatı elde etmesinin iki sebebi vardır: Mazlumun tam mazlum olmaması, tekâmülde zulüm ve adalet zıtlannın lüzumlu oluşu.

Zulmün tamamen kalkması hayat ve insan gerçekleriyle çelişir. Çünkü dünya, zıtların varlığıyla oluşan bir hayata mekânlık etmektedir. Zıtların çarpışması esasına oturmayan âlem, ölüm ötesi âlemdir ki, orada zaten zulüm söz konusu olamaz.

Zulüm, hangi türden olursa olsun, göklerden öfke ve mutsuzluk inmesine yol açar. (2/59) Zulmedenlere eğilim bile yaratıcı düzenin ateşine çarpılmaya sebep oluşturur. (11/113)

Kur'an, tarihin tüm devirlerinde çöken tüm medeniyet ve ülkelerin zulüm yüzünden mahvolduğunu ısrarlı ve yoğun bir biçimde dile getirmektedir, (bk. 6/131; 11/102, 117; 18/59; 21/11; 22/45, 48; 27/52,85; 28/59; 29/14,31)

Ülke ve uygarlıkların yıkımına sebep olan zulüm, daima servet ve nimet şımarıklığı ile yan yana olmuştur, (bk. 11/116) Kur'an, burada, 'servet ve refahın getirdiği şımarıklığa uymak' deyimini kullanıyor. Zalimler bu uymanın kurbanıdırlar. Zalimleri iki şey daha yıkmaktadır: Heves ve arzularla, bilgisizlik. Bunun sonu, zalimlerin karanlığa gömülmeleridir. Bu durumda onlara hiç kimse yardımcı olamaz, (bk. 30/29)

ZULMÜN ÜÇ BAŞI

Kur'an'daki zulüm kavramı aynı anda üç olumsuzluk ifade etmektedir. Başka bir deyimle, Kur'an'ın temel düşmanı olan zulmün birbirinden hiç de geri kalmayan üç şerir başı vardır:

1. Yönetimde despotizm,
2. Emperyalizm (sömürü ve istila),
3. Cehalet (akıl ve ilim düşmanlığı).

Zulmün kelime anlamında hem despotizm hem istila hem de karanlık var. Karanlık, Kur'an dilinde cehaletin öteki adıdır.

Kur'an'ın kelam mucizesi, onun bütün düşmanlarını bir tek kelimeyle ifade etmesine imkân vermiştir. O kelime, zulümdür.

Zulüm hem akıl düşmanlığının hem de hak ve adalet düşmanlığının adıdır. Bu olguyla ilgili ayrıntılar için, *'Kur'an'ın Yarattığı Mucize Devrimler'* adlı kitabımızdan birkaç satır iktibas edeceğiz:

Kur'an, bir din kitabı olarak bilinmekle birlikte tek düşman olarak dinsizliği veya ateizmi değil, zulmü hedeflemiştir. Bu, tarihin, din alanındaki en muhteşem devrimlerinden biri, belki de en muhteşemidir. Ve bu satırların yazarına göre, bu, peygamberler tarihinin en büyük mucizesidir. Bir din kaynağının, düşmanlık kıstası olarak sadece zulmü esas alması, tarihin tanıdığı en sarsıcı tespittir. Kur'an, bir tek insan tipine düşmanlığa izin vermektedir: Zalim.

"Zulme sapanlardan başkasına düşmanlık edilmez." (Bakara, 193)

Düşmanın belirlenmesinde din ve iman kıstası yerine, bir hukuk kavram ve terimi olan zulüm kullanılmıştır. Zulme düşmanlık, zulme karşı savaşmak hakkını verir. Zulme karşı savaş, zulme uğrayanların müslümanlığı kaydına bağlanmamıştır. Kayıt, bizzat Kur'an tarafından 'insan' diye konmuştur. Hangi dinden, ırktan, bölgeden ve renkten olursa olsun, insan. Nisa suresi 75. ayet bu gerçeğin temel beyyinesidir. İkinci sırayı, Şûra suresi 39-42. ayetler almaktadır:

"Size ne oluyor da Allah yolunda ve 'Ey Rabbimiz bizi, halkı zulme sapmış şu kentten çıkar; katından bize bir dost gönder, katından bize bir yardımcı gönder!' diye yakaran mazlum ve çaresiz erkekler, kadınlar, yavrular için savaşmıyorsunuz!" (Nisa, 75)

"Kendilerine zulüm ve haksızlık gelip çattığında, yardımlaşırlar/kendilerini savunurlar. Bir kötülüğün cezası, tıpkısı bir kötülüktür. Fakat affedip barışmayı esas alanın ücretini bizzat Allah verir. O, zalimleri hiç sevmez. Zulme uğratılışı ardından kendini savunana gelince, böyleleri aleyhine yol aranamaz. Aleyhlerine yol aranacak olan şu kişilerdir ki, insanlara zulmederler ve yeryüzünde haksız yere saldırılarda bulunurlar. İşte böyleleri için acıklı bir azap vardır." (Şûra, 39-42)

Kur'an'ın zulüm dışında bir düşmanı yoktur.

Şirk, temel düşman olarak görülebilmektedir ama unutmamak lazım ki Kur'an, şirki 'büyük bir zulüm' olarak tanıtmaktadır. (Lukman, 13) Kur'an, şirki, bir ilimsizlik illeti olarak da görmektedir ki, o takdirde şirk, zulmün anlamlarından biri olan 'karanlık' (cehalet) çerçevesinde düşünülebilir. O halde, şirk de zulüm başlığı altına girdiği için düşman hedeftir. Zulüm dışında gibi duran diğer düşmanlar, ana başlık olan zulmün alt bölümleridir.

Çok ilginçtir, Kur'an, ateizmden söz etmez. Hayat ve ölümün Tanrı'nın değil, zamanın bir eylemi olduğunu söyleyen 'dehrîler', (bk. Câsiye, 24), tanrıtanımazlar değil, zamanı Tanrı'nın yerine koyanlar, daha doğrusu zamanı tanrılaştıranlardır.

Kur'an'da ateizm kavramı yoktur.

Çünkü insan, doğası gereği ateist olamaz; sadece gerçek Tanrı yerine sahte ilahlar koyar.

Şirk ne ateizmdir ne de dinsizlik, şirk bir dindir ama Allah'ın yanına yöresine yedek ilahlar koyan bir dindir. Kur'an, savaşını bu yedek ilahlı dine karşı vermektedir, ateizme karşı değil.

Demir perde döneminde Müslüman dünya, öncelikle zulmün öncülüğünü yapan ABD'ye karşı çıkacağına, Allah ile aldatılmış ve ateizmi savunan SSCB'ye karşı çıkar hale getirilmiştir. Gerçek Kur'an mümini bunların ikisine de karşı çıkmalıdır. Ama SSCB ateist olduğu, ABD dinci olduğu için değil, ikisi de zulme öncülük ettiği için. Ne yazık ki, İslam dünyası, özellikle Türkiye, Kur'an'ın istediğinin ya tam tersini yahut da sadece bir kısmını yapmıştır.

Zulüm başlığı altına girmeyen günahlar, düşman hedef belirlemede yeterli sebep değildir. Sadece bu bile, Kur'an'ın asırlar öncesinden 'hukuk devleti' gerçeğini öne çıkardığının kanıtıdır.

ZALİMLERE EĞİLİM GÖSTERMEYİN!

Kur'an, açık zulme dikkat çektiği gibi örtülü, maskeli, pasif zulme de dikkat çekmektedir. Bu ikinci tür zulüm, zalime seyirci kalmak şeklinde sergilenen zulümdür ki zulmün en kahpe türü-

dür. Çünkü bu kahpe tür, zalime, yaptığı işin normal hatta iyi olduğu kanaatini verir. Pasif zulüm, zalim üreten bir zulümdür. Zulme meşruiyet kazandıran bir namertliktir. Bunun içindir ki Kur'an, pasif zulme giden yolları da tıkamıştır:

"Zulmedenlere eğilim göstermeyin! Yoksa ateş sizi sarmalar. Allah'tan başka dostlarınız kalmaz, size yardım da edilmez." (Hûd, 113. Ayrıca bk Bakara, 193, Nisa, 105)

Zalimlere eğilim veya zulme dolaylı destek daha çok aydınlar ve servet kodamanlarında görülüyor. Bu iki zümre, itibar görmek ve daha çok kazanmak için madde imkânlarını çekip çeviren zalim odaklara 'susarak, uyarmayarak' destek verirler. Onlar için her zaman "Söz gümüşse sükût altındır." Aydınlar susunca, zulüm kökleşir! Onun içindir ki, bir coğrafyada vücut bulan tüm zulümlerde o coğrafyanın aydınlarının tartışmasız payı vardır. Aydının uyarı görevini yaptığı toplumlarda zulüm bulunabilir ama egemen olamaz. Kur'an, bu noktada, 'birikim sahipleri'nden söz etmektedir. Aydınlar da birikim sahipleridir. Onlarda bilgi birikimi vardır, servet sahiplerinde ise mal ve imkân birikimi. Birikim sahiplerinin susması, zulmü kader haline getirir ve bu kader, ülkeleri de uygarlıkları da çökertir:

"Sizden önceki kuşakların söz ve eser/birikim sahibi olanları, yeryüzünde bozgunculuktan alıkoymalı değiller miydi? Ama içlerinden kurtarmış olduklarımızın az bir kısmı dışında hiçbiri bunu yapmadı. Zulme sapanlar ise içine itildikleri servet şımarıklığının ardına düşüp suçlular haline geldiler. Halkı iyilik ve barış için gayret gösterenler olsaydı, Rabbin o kentleri/medeniyetleri zulümle helak edecek değildi ya!" (Hûd, 116-117)

Zulüm her toplumda olmuştur, olacaktır; ama zulmün egemenliği başka bir kavramdır.

Aydınlar susunca zulüm sadece 'olmaz', egemen olur.

'DARULHARP', İSLAMSIZLIK DEĞİL, HUKUKSUZLUK ÜLKESİDİR

Geleneksel fıkhı ve onun tutucu yorumlarını dokunulmaz kılan siyaset dinciliği, geleneksel fıkıhtaki 'savaş alanı' (darulharb)

kavramını Müslümanların egemen olmadıkları tüm topraklar için kullanmaktadır. Bu bir saptırmadır.

Darulharp ve karşıtı olan darulislam **(barış alanı)** tabirleri Kur'an'da geçmez. Eski fıkıhçıların ürettikleri deyimlerdir. Geleneksel fıkhın darulharble ilgili hâkim kanaati şudur: 'Topraklarında **küfür yönetiminin egemen** olduğu **ülke'** veya **'kâfir liderin emir** ve **yönetiminin yürürlükte** olduğu **ülke."**

Klasik fıkıh, darulharp kavramını, zaman zaman günümüz hukuk sistemlerindeki **'yabancı ülke'** anlamında kullanmıştır. Çünkü klasik fakîhler için dünya ikiye ayrılmıştır:

1. **Darulislam** yani **İslam'ın** egemen olduğu **toprak,**
2. **Darulharp** yani **küfrün** egemen **olduğu** toprak.

Fakat klasik kaynaklar dikkatle incelendiğinde görülür ki, darul**harbin** tespitinde omurga nokta, **din** patenti değil, **Müslümanların kahır ve** zulüm **altında inlemeleri** ve **dinlerine ait** hükümlerin **hiçbir yürürlük imkânı bu lama** ma sidir. Son tahlilde, küfürden maksat budur; yönetenlerin Müslüman inancı taşımamaları değil. Klasik fıkıhçılar bu noktada ilginç bir yaklaşımla, darulharp sayılan toprakları **'daru'l-kahr'** (Serahsî; *el-Mebsût,* 30/33) veya 'daru**'l-kahr ve'l-galebe'** (Cürcânî; *Şerh's- Sirâciye,* 82) olarak adlandırmışlardır ki zulüm ve despotizmin egemen olduğu ülke demektir. O halde, İslamî **hükümlerin eksik uygulanması ve inanç farklılığı bir** ülkeyi **darulharp** yapmaz.

Darulislam yerine **'daru'l**-ahkâm' (kuralların egemen olduğu ülke, hukuk ülkesi) tabiri de kullanılmıştır. İslam ahkâmı denmeyip sadece **'ahkâm'** denmesi dikkat çekicidir.

Daru**'l-ahkâm; kuralların, normların işlediği ülke demektir.** Karşıtı olan **'daru'l-kahr'** ise keyfîliğin, adaletsizlik ve kuralsızlığın egemen olduğu despotik yönetim demek olur. Bu incelik unutulmaz ise darulislamm, günümüzde **'hukuk devleti'** kavramının tam karşılığı olduğu anlaşılır. Böyle olunca da **'darulharp'** deyiminin karşılığı da hukukun üstünlüğünün bulunmadığı yönetim olacaktır. Bu yönetimin dini önemli değildir. Resmî din **'İslam'** olduğu halde yönetim darulharp yönetimi olabilir. Eğer Kur'an'ın ve aklın verilerine göre konuşacaksak, günümüz dünyasının birçok sözde 'Müslüman' yönetimi, esasında birer

darulharp yönetimidir. Buna karşın, adı Müslüman olmayan birçok Batı'lı yönetim, esası bakımından darulislam yönetimidir. Bunun aksini savunmak için minareleri veya camilerdeki cemaat sayısını göstermenin Allah ile aldatma dışında bir kanıt değeri yoktur. Saddam, Suut vs. yönetimlerinin birer darulislam, İsviçre, Almanya, İsveç vs. yönetimlerinin birer darulharp yönetimi olduğunu söylemek akla ve insan gerçeğine ters düşmekten başka bir anlam taşımayacaktır.

İslam'ın evrenselliği, zaman ve mekânüstülüğü, adının ve esasının barış olduğu da dikkate alınırsa şu sonuca varmakta tereddüt kalmaz kanısındayız:

Bugün için darulislam, hukuk devleti niteliği taşıyan her yönetimdir. Dini-imanı ne olursa olsun. Darulharp ise hukuk devleti olmayan, hukukun üstünlüğüne yer vermeyen yönetimlerin yürürlükte olduğu coğrafyalardır. Aksi olsaydı, Almanya başta olmak üzere, Batı ülkelerinde çalışan on milyonu aşkın Müslüman cuma kılamaz, oruç tutamaz, nikâh kıyamaz, hatta Kelimei Şehâdet getiremezdi. Bu noktadan hareket eden Prof. Dr. Ahmet Yüksel Özemre (ölm. 2008), bize göre de isabetli bir yaklaşımla, Hristiyan Batı ülkelerinin darulharp sayılamayacağını savunmaktadır. (Özemre; *İslam'da Aklın Önemi ve Sınırı,* 181-185)

Özemre'nin vardığı sonuç, onun gibi bir atom fiziği profesörü değil, 'yüzyılımızın hadis allâmesi' unvanını almış bir din bilgini olan Nasîruddin el-Elbanî tarafından da kabul edilmektedir. Elbanî, İslam verilerinden yola çıkarak şöyle düşünüyor:

Başkalarına dayatılmayan inkâr ve hükümlerin uygulanmaması, bir 'küfr-i inkârî' yaratmayıp sadece 'küfr-i amelî' yaratır. Bu durumda başkalarına dayatılmayan İslam dışı hükümler, sayısı ne olursa olsun, ülkenin darulharp ilan edilmesi için yeterli değildir. Şâfiîlere göre, darulislam haline gelmiş bir ülke daha sonra istila edilse ve bu istila altında uzun yıllar kalsa da artık darulharp olarak anılamaz.

Ne yazık ki, geleneksel fıkıh ve onu dokunulmaz kılan siyaset dinciliği burada da dinin gerçeğinden sapmakta ve politik çıkarlarını izlemektedir. Siyaset dinciliği, politik hasımlarını zor durumda bırakmak veya Müslüman kitleleri saflarına çekmek için

darulharp kavramını 'İslam açısından günahları ve eksikleri olan yönetim' şeklinde tanımlamakta, böylece, sevmediği tüm ülkeleri ve yönetimleri kâfir ilan etmektedir. Eğer bu ülkeler darulharp ise neden bu ülkelerde (örneğin Fransa'da) okullarda ve kamusal alanlarda başörtüsü yasağı konmak istendiğinde buna karşı çıkılmakta, bu yasağın kaldırılması istenmektedir? Darulharpte başörtüsü tartışılır mı? Kaldı ki, siyaset dinciliği sadece Fransa gibi Hristiyan ülkeleri değil, Türkiye gibi, milletiyle bin yıldır Müslüman bir ülkeyi de darulharp ilan edebilmektedir.

Sonra, Ehlisalîb kodamanlarıyla kurduğu işbirlikleri sayesinde iktidarı eline geçirdiğinde, birkaç gün önce darulharp olan ülke aniden darulislam oluveriyor. Demek ki, siyaset ve saltanat dinciliğinin mantığına göre, aynı ülke, nimetlerinden yararlanırken darulislam, eleştiri ve saldırı yapmak istendiğinde darulharp oluyor! Siyaset dinciliğinin tipik tutarsızlıklarından birine de burada tanık olmaktayız.

İslam'ın günlük hayattaki pratikleri açısından ihmallere gelince, bu ihmallerin olmadığı bir yönetim Hz. Peygamber'den sonra hiçbir İslam ülkesine nasip olmamıştır. İslam açısından eksikleri darulharp gerekçesi sayarsak birinci derecede darulharp topraklar bugünkü İslam coğrafyaları olur. Çünkü İslam'ın temel kaynağı Kur'an'ın en çok devre dışı edildiği ülkeler oralardır. Ne yazık ki, İslam'ı siyaset aracı yapan saltanat dincileri, darulharp sömürüsünde başarılı olmak için önce devleti, yönetimi, sonra da hesaplarına uymayan Müslümanları kâfir-zındık ilan etmekte, böylece yapay bir darulharp yaratarak sergileyecekleri kin ve şiddet siyasetine dayanak hazırlamaktadırlar.

Darulharbin saptanmasında yönetim ve egemenliğin kimlerin elinde bulunduğuna bakmak ilk adımdır. Böyle baktığınızda, yönetimin eksiklerinin, günahlarının olması, hüküm vermek için yetmez. Yönetimin küfür, hatta Hanefi fakîhlerine göre, şirk üzere olması gerekir. (Serahsî; *el-Mebsût,* 10/114)

Tam bu noktada, bütün zamanların en büyük fakîhi sayılan İmamı Âzam Ebu Hanîfe'nin erişilmez dehası, hukuk devleti özlemi ve muhteşem hümanizmi dikkat çekmektedir. Şemsül-Eimme Serahsî (ölm. 483/1090), Hanefîliğin amelî fıkıh konusunda en büyük kaynağı sayılan *el-Mebsût* adlı eserinde şunu söylüyor:

"İmamı Âzam'a göre, Müslüman yurdunun darulharbe dönüşmesi için şu üç şartın varlığı kaçınılmazdır: 1. Müslümanların yurtlarına bitişik bir Müslüman yurdu bulunmamak, 2. Kendi imanına uygun olarak iman eden bir tek Müslüman ve kendi imanına göre iman eden bir tek Ehlikitap kalmamak, 3. Ülkede şirk ahkâmı geçerli olmak." (Serahsî, anılan yer.)

Fakîhler arası ittifak noktalarından biri olarak şunu da görüyoruz: Bir ülkenin darulharplığı ile darulislamlığına hükmetmede tartışma çıksa, yani ülke, darulislam olmaya ilişkin özelliklerle darulharp sayılmaya ilişkin özellikleri aynı anda taşıyor olsa hüküm, darulislam kabul etme yönünde olacaktır. Bunun maslahata (kamu yararına) ve ihtiyata daha uygun olduğu düşünülmüştür.

Kavramın, siyasal istismara son derece müsait olduğunu da dikkate alırsak günümüz dünyasında herhangi bir Müslüman ülkeyi, fıkıhtaki içtihat farklarından yararlanarak darulharp göstermek hiç de zor değildir. Ve İslam'ı siyaset ve şiddet aracı yapanların yolu-yöntemi de budur. Bu yöntemin uygulandığı ülkelerden biri de Türkiye'dir. Bu neden yapılmaktadır? Cevap, darulharp olan bir toprakta İslam hükümlerinden rahatlıkla kaçma imkânının bulunduğunu bilmekte yatıyor. Bir ülkeyi darulharp ilan ederseniz ceza hukukundan ibadetlere kadar, tüm alanlarda dinsel yükümlülük kalkmaktadır.

Türkiye'ye bakalım:

Yüz bin civarında caminin ibadete açık olduğu ve devletin din işleri için her yıl, devlet bütçesinden sekiz bakanlık bütçesinin üstünde harcama yaptığı bir ülkeyi darulharp ilan ettiğinizde faiz yemekten zina yapmaya, cinayet işlemeye kadar her fiil ve davranışınız yaptırım dışı kalacaktır. Bu olgu, din üzerinden siyaset yapanlara sınırsız bir imkân ve rahatlık getirmektedir. Onlar, darulharp teranesiyle bir yandan istediklerini din dışı ilan edip devlete ve ülkeye karşı mücadeleyi meşrulaştırırken öte yandan adına konuştukları dinin tüm hükümlerinden sıyrılmak gibi bir şansa sahip oluyorlar. Bu tezgâh, tarihin en namert dinsizlik tezgâhlarından biri olmakla kalmaz, tarihin en namussuz tezgâhı olarak da belirginleşir.

Anlaşılan o ki, Kur'an, inanç farklılığının değil, hukuk devleti yokluğunun üstüne yürümektedir. İslam fakîhlerinin 'darulislam-darulharb' (barış yurdu-savaş yurdu) ayrımlarındaki 'darulislam', son tahlilde inanç yurdu değil, barış yurdu demektir. 'Darulislam', hukukun egemen olduğu devletin adıdır. Bunu bir 'inanç yurdu' olarak göstermekse ya konuyu gereğince incelemeden konuşmanın yahut da bir saptırmanın ürünüdür. Onun içindir ki, biz, 'darulislam' tabirindeki 'islam' sözcüğünü küçük harfle yazmaktayız. Çünkü o sözcük orada bir dini değil, barış kavramını ifade ediyor.

TEK SAVAŞ GEREKÇESİ ZULÜMDÜR

Kur'an, dinler tarihinde savaşa izin veren belki de tek kutsal kitaptır. Kur'an'ın izin verdiği savaşın meşruiyeti için zulme uğramış olmak şarttır. Ve yeterlidir.

Kur'an. saldırı savaşına izin vermez. Din vavmak için savaşa da izin verilmemiştir. Tek gerekçe zulümdür, zulme uğramaktır.

Zulüm varsa savaş, bir insanlık borcu haline gelir. Bu insanlık borcundan kaçılmaz. Kaçanlar onursuz olur. Savaşla ilgili temel ilkeyi koyan ve iki devrimi birden yaratan ayetler şöyledir:

"Kendilerine savaş açılanlara savaşma izni verilmiştir. Çünkü onlar zulme uğratıldılar. Allah onlara yardıma elbette kadirdir. Onlar sırf, 'Rabbimiz Allah'tır!' dedikleri için yurtlarından haksız yere çıkarıldılar." (Hac, 39-40)

Bu ayetler, hem bütün zamanların savaş gerekçelerini bildiriyor hem de Hz. Muhammed'in Arap putperestleriyle savaşlarının gerekçelerini gösteriyor.

Ayet, zulme uğratılanlara savaşma izni verildiğini söylediğine göre, Kur'an, meşru bir savaşın ancak savunma savaşı olacağını kabul etmektedir. Ayet; zulme uğratılmanın, topraklara yani vatana tasallut ile imana tasallut yani özgürlüklere saldırı olduğunu göstermektedir. Savunma savaşı, vatan ve özgürlük değerlerine saldırıya karşı, saldırı savaşı ise bu değerlere tasallut için yapılır.

Saldın savaşı cinayettir

Savaşın bîr cinayet olmaktan çıkması için savaşanın zulme uğramış ve bu sebeple Yaratıcı'dan **'izin'** almış olması gerekir. Bu izin çıktığında, hiçbir ikiyüzlülüğe kaçılmadan, insan onuru için savaşılacaktır.

Kur'an, meşruluğu belirlenmiş bir savaşla ilgili taktikler de vermektedir. Bu taktikleri veren ayetleri bağlamlarından kopararak tek başlarına değerlendirenler, Kur'an'ı bir saldın kitabı gibi gösterme yoluna gidebilmektedirler. Oysaki Kur'an, meşruluğu kesinleşmiş bir savaşla ilgili taktikler vermektedir. Bunun garipsenecek bir yanı olamaz. Bir kitap, meşruiyeti doğmuş bir savaşa izin veriyorsa o savaşın başarılı olması için elbette taktikler de verecektir. Bundan daha makul, daha gerçekçi ve dürüst ne olabilir?!

Zulme karşı savaşmak için zulmün Müslümana yapılması şartı aranmaz.

Kur'an**'ın** insanı, **dünyanın herhangi bir yerinde zulme uğratılanları kurtarmak için de savaşabilir, hatta savaşmalıdır.** Manifesto-ilke şöyle konmuştur:

"Size ne oluyor da Allah yolunda ve 'Ey Rabbimiz bizi, halkı zulme sapmış şu kentten çıkar; katından bize bir dost **gönder, katından bize bir yardımcı gönder!' diye yakaran mazlum ve çaresiz erkekler, kadınlar, yavrular için savaşmıyorsunuz!"** (Nisa, 75)

Hz. Peygamberin savaşlarının tümü savunma savaşıdır.

Çünkü o, doğup büyüdüğü Mekke'den hicret ettiği günden itibaren sürekli saldırı altında olmuş, bunun için de sürekli savaş halinde bulunmuştur. Peygamber'den sonraki savaşlara gelince onların çok az bir kısmı bu niteliktedir. Muaviye'nin despot bir Emevî **kralı** olarak idareyi ele aldığı günden itibaren ise savaşlar İslamî-Muhammedî niteliklerini yitirmiş, toprak gasbı ve tagallüp savaşına dönüşmüştür.

Emevîierin yönetimindeki Müslüman coğrafyalarda meşruiyeti doğmuş **olan** tek savaş. Emevî yönetimine karşı savaştı.

Emevîlere bu gözle bakan Müslüman düşünürlerin başını **İmamı Âzam** Ebu Hanîfe (ölm. 150/767) çekmektedir. O, bu anlayış ve

imanla verdiği büyük mücadelenin faturasını hayatıyla ödemiştir ama tarihe Kur'an imanı adına ölümsüz bir mesaj ve hatıra bırakmıştır. Biz onun bu ölümsüz hatırasını insanlığa tanıtmak İçin *'Arapçıtığa Karşı Akılcılığın Öncüsü İmamı Azam Ebu Hanîfe'* adlı eserimizi yazdık.

Şimdi, hem zulüm ve savaş konusunu daha yakından tanımak hem de İmamı Âzam'ın mücadelesinin karakter ve önemini görmek için anılan eserimizden birkaç paragraf aktaralım:

İmamı Âzam'ın İslam felsefesi bakımından mensup olduğu Mürcie mezhebinin büyük çoğunluğunun savunduğu fikirlerden biri de, zalim devlet başkanı ve yönetime silahla karşı çıkmanın gerekliliğidir. (Eş'arî, *Makaalât,* 451} İmamı Âzam'ın 'Mürcieliği'nin Arapçı iktidarları rahatsız etmesinin gerçek sebebi işte bu 'zulme karşı çıkış' fikridir. İmamı Âzam'a saldırının arka planındaki temel gerçek de budur. Çünkü İmamı Âzam, zalim yönetime kılıçla karşı çıkmayı savunan ve bu tür karşı çıkışlara her türlü desteği veren bir önderdir.

İmamı Âzam, zulme silahla karşı çıkış fikrini bir kelamcı-fakîh düşünür olarak savunmakla kalmamış, bu fikre bağlı olarak sergilenen isyan eylemlerinin hemen hemen tümüne maddeten de destek vermiştir. Çünkü ona göre, despotizme karşı çıkıp hakkı ayakta tutmak, imanın en belirgin niteliklerinden biri ve ibadetlerin en yücesidir. Bu karşı çıkış öylesine yücedir ki, bu yolda 'bir gaza, elli hacdan üstündür.'

Demek oluyor ki, İmamı Âzam, 'zulme karşı mücadele' söz konusu olduğunda, ameli imandan bir parça saymayan görüşünü kırmaktadır. Onun bu din ve iman anlayışı, Türk Bağımsızlık ve Aydınlanma Savaşı'nın öncüleri Müdafaai Hukuk kadrolarının anlayışlarında tam anlamıyla egemen olmuştur. Onlar da tıpkı İmamı Âzam gibi, imanı amelle kayıtlı tutmamakla birlikte zulme karşı çıkışta bu anlayışlarını bir kenara koymaktadırlar. Onların fikir önderi ve başkumandanı olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bu anlayışının bir uzantısı olarak, Hz. Peygamber'in en büyük mucizesinin onun kumanda edip zaferle sonuçlandırdığı Bedir Savaşı olduğunu söylemekte, Hz. Peygamber'in temel özelliği olarak da 'esaret tanımama'yı öne çıkarmaktadır. İslam Peygamber'iyie ilgili tespitinde şöyle diyor Gazi Mustafa Kemal Atatürk:

"Onun hak peygamber olduğundan şüphe edenler, Bedir destanını okusunlar. Hz. Muhammed'in bir avuç imanlı Müslümanla kalabalık ve alabildiğine zengin Kureyş ordusuna karşı Bedir meydan muharebesinde kazandığı zafer, fâni insanların kân değildir. Hz. Muhammed'in peygamberliğinin en kuvvetli delili, Bedir Savaşı'dır."

Mustafa Kemal'in bu din-iman ve Peygamber anlayışı tam bir İmamı Âzam idraki sergilemektedir. Çünkü zulme karşı çıkışın Bedir Savaşı ile irtibatlandınlması da İmamı Âzam kaynaklıdır:

Hz. Ali evladından Zeyd bin Ali Zeynelâbidîn, Hicrî 121 yılında, Emevî halifesi Hişam bin Abdülmelik'e karşı ayaklandığında, İmamı Âzam onun bu zalim yönetime isyanını Hz. Muhammed'in Bedir Savaşı'na benzetmiş ve o idrakle desteklemiştir. (Ayrıntılar için bizim *İmamı Âzam* kitabımızın özellikle, 479¬488 sayfalarına bakılmalıdır.)

Zulme karşı savaşmak sadece zulmün muhatabı olanlann görevi değildir. Kur'an, zulme uğrayanların yanında savaşmayı bütün onur sahiplerinden, bir insanlık borcu olarak istemektedir, (bk. 4/75) İnsanlara zulmedenlere her türlü karşı çıkış serbesttir, (bk. 42/42)

Zulme karşı savaş vererek yurtlarından olanların yeryüzünde güzel bir biçimde barınağa kavuşturulacakları da bir ilahî vaat olarak öne çıkarılıyor, (bk. 16/41) Bundan önemlisi, Kur'an, zulüm beldesinden göçmeyip de orada müstaz'af (ezilip horlanan) olarak ömrünü tamamlayanların kendi kendilerine zulmettiklerini ve bu yüzden hesaba çekileceklerini de bildirir, (bk. 4/97) Bunun anlamı şudur:

Zulme rıza göstermek, zalima karsı çıkmamak da bir zulümdür.

Nitekim, Kur'an, bağlılarına zalimlerle oturup kalkmayı bile yasaklamaktadır, (bk. 6/68) Kur'an'ın bu konudaki tavrının kısa ifadesi şudur:

İnsanın, zulüm ve zalimden başka düşmanı yoktur, olmamalıdır.

"Zalimlerden başkasına kin ve düşmanlık olmamalıdır." (2/193)

Din ayrılığı, düşmanlık sebebi değildir.

Başka dinlerdeki zalim olmayanlar, sizin dininizdeki zalimlerden yeğdir.

Kur'an. imanın huzur ve aydınlığa çıkarmasını imanın zulümle kirletilmemesi şartına bağlamıştır. (6/82)

Bir ülkenin hayatı ve yönetimi küfür üzere yürüyebilir ama zulüm üzere yürümez.

Ehlikitap'ın sadece zalim olanlarına şiddet gösterilir. Onların zalim olmayanları ile mücadele en güzel biçimde, en güzel yollarla yapılacaktır. **(29/46)** O halde, Kur'an'ın, inkarcılarla mücadelede şiddet ve katılık (şiddet ve gılzat) isteyen ayetlerini bu insanların zalimleri için geçerli saymak Allah'ın emridir.

Zulmü belirlenen **kim** olursa olsun, ona yardımcı, şefaatçi, destekçi olunamaz. Allah onları asla sevmez ve onlara asla yardım elini uzatmaz. Onların **akıbeti** çok kötü olacaktır, (bk. **2/ 270; 3/57, 151, 192;5/72; 42/8; 22/71)**

Zalimin dostu ancak zalim olur. (bk. **45/19)**

Zalimlerin hiçbir özürleri kabul edilmeyecektir. **(40/52)**

Allah, zalimleri sevmemekle kalmamış, onları lanetlemiştir. **(7/44; 11/18)**

Zalimler asla felah bulmaz, asla kurtulamazlar. Zulmün sonu, mutlak batış ve çöküştür, (bk. **6/135; 12/23; 28/37; 14/13)**

Kısacası, Kur'an'ın zalime hıncı öylesine büyüktür ki, kendisini 'zulmedenleri korkutmak, tehdit etmek için gelmiş' olarak gösterebilmiştir, (bk. Ahkaf, **12)**

"Zulmün ve zalimin affı yoktur" ilkesini Kur'an, insanın kendi nefsine zulmü noktasında kırmıştır. Allah bu tür zulmü bağışlayabilir, (bk. **4/110)** Hatta bu zalimler, kendiliğinden işleyen bir fıtrat düzeniyle farkında olmadan affedilmektedir. Eğer böyle olmasaydı, bir sıfatı da 'zalim' olan insanın kendi benliğine zulümleri, yeryüzünde bir tek canlının kalmamasına yol açardı, (bk. **13/6; 16/61)** Belki de bu sırra işaret için olacak ki, insan sürekli tövbe etmeye çağrılmakta ve tövbe etmeyenler zalim olarak nitelendirilmektedir. **(49/11)**

ZALİMLER ARASI YARDIMLAŞMALAR

En'am 128'de, zulüm meselesinin belki de en ürpertici yanına dikkat çeken şu tespit önümüze konuyor:

"İşte biz, zalimlerin bir kısmını bir kısmına, kazanır oldukları şeyler yüzünden bu şekilde dost/yardımcı/yönetici/önder yaparız." (En'am, 129)

Bu beyyine göstermektedir ki, zalimlerle zalimlerin ve bu ikisine yamaklık-usaklık edenlerin ilişkisi daima bir çıkar ilişkisidir; hiçbir iman ve gerçek kaygısına dayanmaz. Zalimleri yaratan sürüleşmiş halk yığınları da, büyük zalim zağarların yedikleri haramlardan birer kırıntı kapabiliriz diye onlara destek veren fino köpeklere benzerler. Ve bu finoluğu bir başarı, bir beceri, bir kurnazlık sayarlar. Zavallı finolar, önlerine atılan ufak kırıntılar karşılığında kendilerinin ve çocuklarının yarınlarını mahvettiklerini bir türlü anlamazlar, anlamak istemezler. Anlatmak isteyenlere de düşman kesilirler. Zalim uşakları, Lût kavminin Hz. Lûta söylediği şu namussuzluk belgesi sözü söylerler:

"Çıkarın şunları kentinizden/yurdunuzdan. Bunlar temizlik ve dürüstlükte aşın derecede titizlik gösteren insanlar." (A'raf, 82; Nemi, 56)

Zalimlerle onlara köpeklik eden sürünün rahatsızlık sebebi, her zaman işte bu 'temizlik ve dürüstlük' olmuştur. Başlarına geçecek adamın temiz ve dürüst olması onları verem ediyor. Sürüyü verem eden olguyu da göstermiştir zamanüstü kitap. Enbiya yani peygamberler adlı surede Hz. Lût'un belirgin niteliği anlatılırken şöyle deniyor:

"Lût'a da hükmetme gücü/yargılama yetisi ve ilim verdik. Onu, pislikler üretip duran bir kentten/bir ülkeden kurtardık. O kentte/ülkede yaşayanlar yoldan çıkmışlardan oluşan bir kötülük toplumuydu." (Enbiya, 74)

Bu mucizeler mucizesi beyyine bize şu ölümsüz hakikatlerin altını çizme imkânı veriyor:

1. insanoğlu, bazı zamanlarda ve zeminlerde, temizlik ve dürüstlüğüyle seçkinleşen kadrolardan rahatsız olabiliyor, onlara düşman

kesilebiliyor, onları sırf bu nitelikleri yüzünden yerlerinden yurtlarından sürüp çıkarabiliyor.

2. Sürüleşmiş kitleye rahatsızlık veren dürüst ve temiz kişilerin temel nitelikleri adaletle hükmetme yetisi ve ilimdir.

Demek ki, basit çıkarlar (örneğin, günümüzde, bir file yiyecek, birkaç torba kömür, birkaç paket makarna veya iane çadırlarında verilen bir iki kap yemek vs.) karşılığında sürüleştirilmiş bir toplum, öncelikle ilim ve hikmet düşmanı kesilmektedir. Kur'an diyor ki, böyle bir toplumun oluşturduğu ülkeye bir tek ad uygun düşer: 'Kötülük toplumu' (kavme sû').

3. Kötülük toplumunun dürüstlük, temizlik, ilim ve hikmetten nefret eden sürülerinin ceza olarak gördükleri sürgünler, ülke dışına çıkarmalar, temiz benlikler için bir ödül ve kurtuluştur.

Unutmayalım, Kur'an, bu hale gelmiş bir ülkeden hicret edip gitmeyi emretmekte, bu emri savsaklayanları günaha batmakla suçlamaktadır. (Ayrıntılar için bk. burada, Hicret mad.)

Başka bir ifadeyle, Kur'an şunu söylemek istemektedir:

"Sen, inci imal ediyor, inci satıyorsun. Bu toplum*sa domuzlanmış. Domuzların boynuna inci takmak için uğraşma; çık git bu domuzlar yurdundan; huzur ve güveni başka topraklarda ara. Allah sana yardımcı olacaktır."

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim (Ayet mealleri, Yaşar Nuri Öztürk'ün *'Türkçe Kur'an Meali'*nin 136. baskısından alınmıştır.)

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999-....

Dictionnaire de la Bible

Encyclopaedia Judaica

Encyclopaedia of Religions and Ethics

Word Watch Institute 2004 Raporu, TEMA Vakfı Yay. İstanbul, 2004

Abdüh, Muhammed; Tefsîru'l-Menar (Reşid Rıza nşr.), Mısır, 1954

Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrahî; Keşfu'l-Hafa ve Muzîlü'l-İlbas, Beyrut, 1351

Affifî, Ebui-Aia; Muhyiddin Arabinin Tasavvuf Felsefesi (M. Dağ çev), Ankara, 1975

Ahmed Hüsameddin, Seyyid; Mezâhirui-Vücûd, tarihsiz, yersiz.

Ahmed Rifat, Yağlıkçızade; Tasvir-i Ahlak, İst.1949

Akın, Ali; İslam Kaynakları Işığında Güncel Konulara Açıklama, Ortadoğu Yay.İst. 1995

Akkâd, Abbas Mahmud; el-Mer'etü fi'l-Kur'an, Beyrut, 1969

Ali b. EbiTalib; Nehcu'l-Belâğa, Beyrut (Subhi Salih nşr.), 1967

Âlûsî, Ebul Fazl Şihabuddin Mahmud; Ruhu'l-Meânî fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm, Beyrut (Dârul Fikr neşr.), 1987

A rast eh, Rıza; Growth to Selfhood, London-Boston, 1980

Atay, Hüseyin; Kur'an'a Göre İman Esasları ve Kader Sorunu, Ankara, 2009

Ateş, Süleyman; Yüce Kur'anın Çağdaş Tefsiri, İst. 1988-1992

Atıyye, İzzet Ali; el-Bid'a, Tahdîduha ve Mevkıfu'l-İslami minha, Beyrut, 1980

Austine, R. W. J.; The Bezels of Wisdom (Füsûs tercümesi ve bir giriş), NewYork, 1980

Awn, Peter J.; Satan's Tragedy and Redemption: iblis in S uf i Psycology, Leiden,1983

Aydın, Mehmet; Din Felsefesi, İzmir, 1987
Bakıllânî, Kadı Ebu Bekr Muhammed b. Tayyib; Kitabu't-Temhîd, Beyrut {Richard J. Mc. Carhy nşr.), 1957
...............; Kitabu'l-Beyan, Beyrut (Richard J. Mc. Carhy nşr.), 1958
Bakiri, Cafer; el-Bid'a, Kum, 1997
Barkan, Ömer Lütfi; İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler; Vakıflar Dergisi, sayı: 2, yıl: 1942
Başmil, Muhammed Ahmed; el-Kâdisiyye ve Maârikü'l-Irak (Dârüt-Türâs), Kahire, tarihsiz
Belâzürî, Ahmed b. Yahya; Ensâbu'l-Eşrâf (Zekkâr-Ziriklî nşr.), Beyrut, tarihsiz.
————————; Fütûhu'l-Büldân (Abdülkadir Muhammed Ali), Beyrut, 2000
Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed; Delâilü'n-Nübüvve (Kal'aci nşr.), Beyrut, 1985
Bilmen, Ömer Nasuhi; Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahât-ı Fıkhıyye Kaamusu, İst. 1967-1970
————; Büyük İslam İlmihali, İstanbul, 1969
Boisard, Marcel A.; l'Humanisme de l'Islam, Paris, 1979
Buharî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail; es-Sahîh (Nizar Temim nşr.)
————————; Halku Ef'ali'l-İbâd, Beyrut (Muessesetü'r-Risale), 1984
Bursevî, İsmail Hakkı; Kenz-i Mahfî, İstanbul, 1293
...........; Silsile-i Celvetiyye, İstanbul, 1291

Carrel, Alexis; L'Homme, cet Inconnu, Buenos Aires, 1945
Cassâs, Ebu Bekr Ahmed er-Râzî; Ahkâmu'l-Kur'an (Sıdkı M. Cemil), Beyrut, 1993
Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed; Kitabu'l-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa, Beyrut, tarihsiz.
Clausen; Henry; Beyond the Ordinary, California, 1983
Cürcanî, Seyyid eş-Şerîf; Târifât, alfabetik

Çatalcalı, Ali Efendi; Fetâvâ, İst. 1324

Dârekutnî, Ebul Hasan Ali b. Ömer; ez-Zuafa vel-Metrûkîn (Abdülaziz İzzuddin), Beyrut, 1985
————; es-Sünen (Abdullah Hâşim), Beyrut, 1966
Davidson, James Dale; *Muhammed Replaces Marx,* The Great Reckoning-Simon and Schuster Co./1993

Dehlevî, Şah Veliyyullah; Huccetullah el-Bâliğa, Mısır, tarihsiz.
Demir, Fahri; İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı (Diyanet İşleri), Ankara, 2003

Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî; es-Sünen
Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdullah el-Isfahanî; Hilyetü'l-Evliya, Mısır, tarihsiz.
Ebu Zehre, Muhammed; Ebu Hanîfe (Dârul-Fikr el-Arabî), Kahire, 1997
Ebu Zeyd, Nasr Hâmid; el-İtticâhu'l-Aklî fi't-Tefsîr (Dârut-Tenvîr), Beyrut, 1983
............; Dinsel Söylemin Eleştirisi (E A. Polat çev.), Kitabiyât Yay. Ankara, 2002
Eflâkî, Ahmed; Menâkıbu'l-Ârifîn; Menâkıbu'l-Arifin (Tahsin Yazıcı çev.), Hürriyet Yay. İstanbul, 1973
Elbanî, Muhammed Nâsıruddin; Silsiletü'I-Ahâdîs es-Sahîha, Riyad, 1995
————; Silsiletü'I-Ahâdîs ez-Za'îfa ve Eseruha es-Seyyiu fi'l-Umme, Riyad, 1992-1996
Erdoğan, Mehmet; Tesettür Meselesinden Türban Sorununa, İz Yay. İstanbul, 2008
Eş'arî, Ebul-Hasan Ali b. İsmail; Makaalâtu'l-İslamiyyîn ve İhtilafu'l-Musallîn (Ritter), Wiesbaden, 1980
Ezherî, Ebu Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî; Tehzîbu'l-Luğa (Abdüsselam Harun).
Ezrakî, Ebul-Velîd Muhammed b. Abdullah, Ahbâru Mekke (Abdülmelik b. Abdullah nşr.), Mekke, 2008

Ferra, Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad; Ma'âniİ-Kur'an (Darussürûr nşr.), Beyrut, tarihsiz.
Fîrûzâbâdî, Ebu Tâhir Muhammed b. Yakub; Tenvîru'l-Mikbas min Tefsiri İbn Abbas, Mısır, 1370
—————; el-Kaamûsu'l-Muhît (Âsim Efendi tere), alfabetik
Fromm, Erich; Fear of Freedom, London, 1960.
............; The Art of Loving, London, 1961

Gardet, Louis; Les Hommes de lTslam (Hachette yay.), 1977
Gaskell, G. A.; Dictionary of Ali Scriptures, alfabetik.
Gazâlî, Ebu Hâmid Muhammed; İhyau Ulûmi'd-Dîn (Muessetu Halebî), Kahire, 1967
——————: el-Müstasfa (İbrahim Muhammed Ramazan), Beyrut, tarihsiz.

Gölpınarlı, Abdülbaki; Mevlâna Celaleddin, İst. 1985
Grondin, Jean; Introduction to Philosophical Hermeneutics, (Yale University Press), 1994
Gümüşhanevî, Ahmed Zıyauddin; Câmiu'l-Usûl, İst. 1276

Hakîm et-Tirmizî, Muhammed bin Ali; Hatmu'l-Evliya (Osman Yahya nşr.), Beyrut, 1965
Hallâf, Abdülvahhab; İslam Hukuk Felsefesi (H. Atay tere), Ankara, 1985
Hamidullah, Muhammed; Le Prophete de l'Islam; Paris, 1979
............; İslam Peygamberi (Salih Tuğ çev.); İst.1990
.............; İslam Fıkhı ve Roma Hukuku (Ortak çalışma içinde, K. Kuşçu tere), İst. 1964
Harrâz, Ebu Said; Kitabu's-Sıdk (Abdülhalim Mahmud nşr.), Kahire, tarihsiz
Hatemî, Hüseyin; Hukuk Devleti Öğretisi, İst. 1989
————; İlahî Hikmette Kadın, Birleşik Yay. İstanbul, 2000
Hemedânî, Aynulkudât; Zübdetü'l-Hakaaık, Tahran,1341
Herevî, Abdullah el-Ensarî; Menâzilü's-Sâirîn, Kahire, 1962
Heytemî, İbn Hacer Şihabuddin Ahmed; ez-Zevâcir an Iktirafi'l-Kebâir (Ahmed Abdüşşâfî nşr.), Beyrut, 1987
Hook, Sydney; The Atheism of Paul Tillich, London, 1962

Isfahanı, **Râgıb;** el-Müfredât li Elfâzı'l-Kur'an, alfabetik
————; ez-Zerî'a ila Mekârimi'ş-Şerîa (Acemî), Kahire, 1985

İbn Abdrabbih, Ebu Amr Ahmed el-Endelûsî (ölm.327/938); el-Ikdül-Ferîd, Kahire 1965
İbn Abdrabbih, Ebu Amr Ahmed el-Endelûsî; el-Ikdül-Ferîd. Kahire 1965
İbn Arabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdillah, Ahkâmu'l- Kur'an. Beyrut (Becavî nşr.), tarihsiz.
İbn Arabî, Muhyiddin; Fusûsu'l-Hikem (ON. Gencosmanterc), İst. 1952
————; el-Fütûhât el-Mekkiyye, Beyrut (Dâru Sâdır y.), tarihsiz.
İbn Âşûr, M.Tahir; İslam Hukuk Felsefesi, İst. (H. Atay tere), 1988
İbn Hanbel, Ahmed; el-Müsned (Abdullah Muh. Derviş nşr.), yersiz, 1991

ibn Hişâm, Ebu Muhammed Abdülmelik el-Himyerî; es-Sîretün-Nebeviyye, Mısır, 1375

İbn Hemmam; Ebu Bekr Abdürrazzak es-San'anî; el-Musannef, Beyrut, 1983

İbn İshak, Muhammed; Kitabu'l-Meğâzî (M. Hamidullah nşr.), Konya, 1986

İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah; Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs (Muh. Nâfi nşr.), **Amman,** 2004

.............; el-İmameve's-Siyase (T. Zeynînşr), Mısır, 1378

İbn Mâce, Ebu Abdillah Muhammed el-Kazvinî; es-Sünen, Mısır, 1952

İbn Manzûr, Ebul-Fazl Cemalüddin el-Afrikî; Lisanü'l-Arab

İbn Mübarek, Abdullah; Kitabu'z-Zühd ve'r-Rakaaık (H. Azamî nşr.) Beyrut, tarihsiz.

İbn Sa'd, Muhammed; et-Tabakaatü'l-Kübra (İhsan Abbas nşr.), Beyrut, 1960-85

İbn Teymiye, Mecmu'atu'r-Resâil ve'l-Mesâil, Mısır, tarihsiz.

————;el-Furkan beyne Evliyai'r-Rahman ve Evliyai'ş-Şeytan, Beyrut, 1401

————; el-Es'ile ve'l-Ecvibe, Riyad, 1983

İbnül-Cevzî, Ebul Ferec Cemalüddin Abdurrahman; Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr, Beyrut, 1987

İbnül-Hümâm, Kemaleddin; Fethu'l-Kadîr, Beyrut, 1995

İbnül-Kayyım el-Cevziyye, Şemsuddin Muhammed; İ'lâmu'l-Muvakkı'în, Mısır, 1955

................; Zâdül-Me'âd (Arnavut nşr), Beyrut, 1987

————; Kitabu'r-Rûh, Haydarâbâd, 1318

————; Hâdi'l-Ervâh ila Biladi'l-Efrâh (Mektebetü Nehdati Mısır), Kahire tarihsiz.

............; ed-Dâu ve'd-Devâ (Y. Bedevi nşr.), Medine, 1989

................; Celâu'l-Efhâm fî Fazli's-Salâti ve's-Selam, Medine, 1988

İkbal, Muhammed; The Reconstruction of Religious Thought in islam, Lahor, 1968

————; The Development of Metaphysics in Persia, Lahor, 1964

...............; islam As An Ethical and **A** Political ideal **(S**.Y. Hashimî), Lahor, 1988

————; Câvidnâme, Lahor, 1942

İmamı Âzam, Ebu HanifeNumanb. **Sabit;** el-Âlim ve'l-Müteallim (Mustafa Öz nşr.), M.Ü. İlahiyat Fak. Yay. İst. 1992

İzutsu, Toshihiko; Kur'an'da İnsan ve Allah (S. Ateş çev.), Kevser Yay. Ankara, tarihsiz.

........; The Structure of Ethical Terms in the Quran, ABC International Group, Chicago, 2000

İzzuddin b. Abdüsselam; Kavâidü'l-Ahkâm fî Mesaalihi'l-Enâm (Müessesetür-Reyyân), Beyrut, 1998

Kadı Abdülcebbar, Ebul-Hüseyn el-Âmedâbâdî; el-Muğnî fî Ebvâbi't-Tevhîdi ve'l-Adl (M.M. nşr.), yersiz, tarihsiz.

Kal'aci, Muhammed Revvâs; Mevsû'atü Fıkhı Süfyan es-Sevrî (Dârünnefâis), Beyrut, 1990

...............; Mevsû'atü Fıkhı İbrahim en-Nehaî, Beyrut, 1986

...............; Mevsûatü Fıkhı't-Taberî ve Hammâd bin Ebî Süleyman (Dârun- Nefâis), Beyrut, 1994

Karafî, Ebul Abbas Ahmed b. İdris es-Sanhacî; el-İhkâm fî Temyîzi'l-Fetâva (Ebu Gudde), Beyrut, 1995

Karaman, Hayreddin; İslama Göre Banka ve Sigorta (Nesil Yay.), İst. 1992

............; İslam'ın Işığında Günün Meseleleri, Nesil Yay. İst. 1988

Kâsânî, Alâuddin; Bedâi'u's-Sanâi' (A. Muavviz), Beyrut, 1997

Kevserî, Muhammed Zâhid; İhkaaku'l-Hak bi İbtaali'l-Bâtıl fi Muğîsi'l-Halk, (Dârul Kütüb el-İlmiyye), Beyrut, 2004

Kula, Onur Bilge; Batı Felsefesinde Oryantalizm ve Türk İmgesi; İş Bankası Yay. İst. 2010

Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed; el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, yersiz, tarihsiz.

Kuşeyrî, Ebul-Kasım Abdülkerim; er-Risâle, Kahire, 1972

...............; Letaifu'l-İşârât, Kahire, 1970

Kutup, Seyyid, İslam-Kapitalizm Çatışması (Y.N.Öztürk çev. 5. baskı), Bir Yayıncılık, İst.1985

Küleynî, Ebu Cafer Muhammed b. Yakub; el-Kâfî (Behbûdî ve Gefarî), Tahran, 1382

Lagrange, Marie-Joseph; Etudes sur les Religions Semitiques, Paris, 1905

Lewis, Bernard; What Went Wrong, USA (Oxford University Press), 2002

Likaanî, Abdusüsselam; Cevheretü't-Tevhîd, alfabetik.

Mahmud, Abdülhalim; Ebu Zer el-Gıfârî ve'ş-Şuyûiyye, Kahire, 1985

Mâtürîdî, Ebu Mansûr Muhammed es-Semerkandî; Te'vîlâtü'l-Kur'an (B. Topaloğlu-A. Vanlı), Mizan Yay. İstanbul, 2006

————; Te'vîlâtü'l-Kur'an (Bekir Topaloğlu-Ahmet Vanlı), Mizan Yay. İstanbul, 2005-2006
Merâğî, Ahmed Mustafa et-Tefsîr, yersiz, tarihsiz.
Mez, Adam; el- Hadâretü'l-îslamiyye fil- Karni'r-Râbi'(terc), Beyrut, 1967
Mukaatil **b.** Süleyman el-Ezdî; el-Vücûh ve'n-Nazaair (Ali Özek neşr.), İst. 1993
...........; Tefsîru'l-Hams Mie Âye mine'l-Kur'an (Isaiah Goldfeld nşr.), İsrail, 1980
Müslim **b.** el-**Haccac;** el-Müsnedü's-Sahîh

Nesaî, Hafız Ebu Abdirrahman; es-Sünen
Nesefî, Ebu Hafs Ömer; Akaid (Teftezanî şerhi ile birlikte), İst. 1960
Nesefî, Ebu'l-Muîn Meymûn b. Muhammed; Tabsıratü'l-Edille (Atay-Düzgün nşr.), Diyanet İşleri Yay. Ankara, 2003
Nietzsche, Friedrich Wilheim; Zerdüşt Böyle Dedi (S. Irmak tere), İst.1949

Omran, Abdurrahim; Family Planning in the Legacy of islam, London-NewYork, 1992

Özcendî, Fetâvâ,.....
Özemre, Ahmet Yüksel; İslam'da Aklın Önemi ve Sınırı, Denge Yay. İstanbul, 1996
............; Kur'an-ı Kerim ve Tabiat İlimleri...............
Öztürk, Yaşar Nuri; Kur'an'daki İslam (43. baskı), Yeni Boyut Yay. İst. 2010
————; İslam Nasıl Yozlaştırıldı (16. baskı), Yeni Boyut Yay. İstanbul, 2009
————; Allah ile Aldatmak (67. baskı), Yeni Boyut Yay. İstanbul, 2011
—..........; Asrısaadet'in Büyük Kadınları (5. baskı), Yeni Boyut Yay. İstanbul, 2010
.............; Asrısaadet Şehitleri (3. Baskı), Yeni Boyut Yay. İst. 1998
————; Kur'an'ın Temel Buyrukları (14. baskı), Yeni Boyut yay, İstanbul, 2006
————; Din ve Fıtrat (6. baskı), İst. 1999
————; Kur'an Açısından Şeytancılık (3. baskı), Yeni Boyut Yay. İstanbul, 2002
————; İmamı Âzam Ebu Hanîfe (19. baskı) Yeni

Boyut Yay. İst. 2010
..................; Kur'an'ın Yarattığı Mucize Devrimler, İnkılap Kitabevi, İst. 2010
..................; Küresel Âfetler (5. Baskı), Yeni Boyut Yay. İstanbul, 2008
——————; Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf (9. baskı), İst. 2003
——————j Kuşadalı İbrahim Halveti (3. baskı), Yeni Boyut Yay. İstanbul, 1997
..........; Mevlana ve İnsan (8. baskı), Yeni Boyut Yay. İst. 2010

Râzî, Fahreddin Muhammed; Mefâtîhu'l-Gayb, İstanbul, 1307
——————; el-Mahsûl fî İlmi Usûli'l-Fıkh (Taha Cabir nşr.), Beyrut, 1992
Rumî, Mevlana Celaleddin; Rubailer (N.Gencosman çev.), İst.1986
——————; Divan-ı Kebîr (A. Gölpınarlı çev.), İş Bankası Yay. İst. 2007

Sağânî, Ebul-Fadâil Hasan; Mevzuat, Şam-Beyrut, 1985
Schimmel, Annemarie; Gabriel's Wing, Leiden, 1963
——————; Mystical Dimensions of islam, Chapel Hill, 1975
Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebu Bekr Muhammed; el-Mebsût, Beyrut, 1989
Sıddîk Han, Ebu Tayyib el-Buharî; Fethu'l-Beyan fî Makaasıdi'l-Kur'an, Beyrut 1992
Sibaî, Mustafa; İslam Sosyalizmi, (Yaşar Nuri Öztürk çev.), Yeni Boyut Yay. İstanbul, 2010
Sultan Veled, Maarif (T. Yazıcı tere), İstanbul, 1991
Sühreverdî, Şihabuddin Ebu Hafs Ömer; Avârifu'l-Maarif, Mısır, 1968
Süyûtî, Celalüddin Abdurrahman; el-Itkaan fî Ulûmi'l-Kur'an (M. Kassâs nşr.), Beyrut, 1987
——————; Tahzîru'l-Havâs min Ekâzibi'l-Kussâs, Beyrut-Dımaşk, 1984

Şafiî, Muhammed b. İdris; er-Risâle (A.M.Şakir nşr.), Beyrut, tarihsiz.
Şâtıbî, Ebu İshak İbrahim b. Mûsa; el-Muvafakaat (A. Draz nşr.), Beyrut, 1975
——————j el-I'tısaam (R.Rıza nşr.), Mısır, tarihsiz.

Şelebi, Muhammed Mustafa; Ta'lîlu'l-Ahkâm, Beyrut, 1981
Şevkânî, Muhammed b. Ali; Neylü'l-Evtaar, Mısır, 1961
Şeybânî, Muhammed b. Hasan; el-Câmi'u's-Sağîr (Âlemu'l-Kütub), Beyrut, 1986

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. el-Cerîr; Câmi'u'l-Beyan 'an Tefsiri Âyi'l-Kur'an, Mısır, 1968
Teftezanî, Sadeddin; Şerhu Akaidi'n-Nesefî, İst. 1960
Tehanevî, Muhammed A'la; Keşşâfu Istılahâti'l-Fünûn, Kalküta, 1863
Tevhidi, Ebu Hayyân Ali b. Muhammed; el-Mukabesât, Mısır, 1929
........; el-Basâir ve'z-Zehâir (Vedâd el-Kadî), Beyrut, 1984
Tillich, Paul; Systematic Theology, Chicago, 1951
..........; Dynamics of Faith, New York, 1958
Tirmizî, Ebu İsa Muhammed; el-Câmi'u'l-Kebîr (es-Sahîh)
Turtûşî, Ebu Bekr Muhammed b. Velid; Kitabu'l-Havâdisi ve'l-Bida' (Dârul-Garb el-İslamî), 1990

Underhill, Evelyn; Mysticism, USA. 1974

Vâkıdî, Muhammed bin Ömer; Kitabü'l-Meğâzî (Marsden Jones), Beyrut, 1989

Watsorı, George; Nutrition and Your Mind, Bantam Book, New York, 1972
Wehr, Hans; A Dictionary of Modern Written Arabic, alfabetik

Yâkût, Şihabuddin Ebu Abdullah el-Hamevî; Mu'cemu'l-Buldân, Beyrut, 1957
Yavuz, Yusuf Şevki; Hüccet, DİA maddesi
Yıldırım, Suat; Kur'an'da Ulûhiyet, KayıhanYay. İstanbul, 1987
Yılmaz, Bedriye; Örtünmenin Anlamları, İz Yay. İst. 2008

Zehebî, Ebu Abdillah Şemsuddin; Kitabu'l-Kebâir ve Tebyînu'l-Mehârim (Dâru İbn Kesir), Şam-Beyrut, 1987
.............; Tezkiretu'l-Huffâz, Beyrut, 1956
Zemahşerî, Ebul-Kasım Mahmud b. Ömer; el-Keşşâf 'an Hakaaıki't-Tenzîl, Mısır, 1966
.............; Esasu'l-Belâğa, Beyrut, 1965
Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdullah; el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an (Abdülkadir Ata nşr.), Beyrut, 1988

DİZİNLER

ÖZEL ADLAR

A

G

H

I-İ

J-K

L

M

N

O-Ö

P

R

u-ü

V-W

Y

Z

KAVRAMLAR

C-Ç

D

E

F

I-İ

K

L

M

N

O-Ö

P

R

S

u-ü

v-vv

Y

Z

DÜNYA BASININDA YAŞAR NURİ ÖZTÜRK

"Yaşar Nuri Öztürk, günümüz Türkiyesinin en ünlü ilahiyatçısı ve laik-reformist bir İslam'ın öncü teorisyenidir."

(Die **Zeit,** 20 **Şubat** 2003)

"Çok engin bir popülaritesi bulunan ilahiyatçı Yaşar Nuri Öztürk Türkiye'de fırtınalar koparıyor. İkna edici bir dil ve hünerli bir kaleme sahip bulunan bu insan, yüz binlerden oluşan kitlelerle iletişim kuruyor... Öztürk, İslam'a, güler yüzlü-aydmhk ve sevecen bir yaklaşımdır. Siyasal İslam'ı izleyenlerin aksine, o, inananları 'gerçek müslüman' ve 'sapık laikler' şeklinde sergilenen bir sahte ayırımla bölmüyor. Modern Türkiye'nin hayatına bu yepyeni figür nereden gelip girdi?.. Öztürk, İslam konusunda çok yüksek düzeyli bir eğitim aldı. Onun düşüncesine göre, 'müslümanların laikler-inanmışlar şeklinde bir ayrıma tâbi tutulmaları siyasal İslam'ın bir icadıdır. İnsan aynı zamanda müslüman ve laik olabilir.' Öztürk, halkın şu gerçeği anlamasında onlara yardımcı oldu: Laik ve müslüman olmak ayrı ayrı iki madalyon değil, bir tek madalyonun iki yüzüdür..."

"Öztürk, siyasal İslam'ın özel ajandasında belirlenen paradigmaların dışına çıktı; aynı zamanda dindar ve modern olma imkânı ile geleneksel İslam arasında sıkı bir bağ kurmak suretiyle müslümanlara yeni bir ufuk açtı..."

(Margot Badran; al-Ahram Weekly, 1-7 Şubat 2001)

"Oztürk'e göre, İslam gelenekleri, Kur'an'ın ışığında yeniden gözden geçirilmelidir. Sadece geleneklerle yürütülen bir dini, İslam olarak algılamamak gerekir. Bu tarz bir yaklaşım tüm Müslümanlara zarar verir.

(Alexandra Kemmerer; **Frankfurter** Allgemeine Zeitung, 23 Haziran 2000)

"Öztürk, İslam dininin kaynaklarından, laik demokrasi ile bağdaşabilen ve tesettürsüz kadınlara da eşit haklar veren modern bir İslam anlayışı ortaya çıkarmakta ve böylelikle, Atatürk'ün 'anti-dinsel' reformlarının geriye bıraktığı boşluğu doldurmak istemektedir.... Öztürk, kendini, İslam'ın her yüzyılda yaşayan yenilikçilerinden biri olarak görmektedir... Öztürk'ün sergilediği açık görüşlülük, onun beşiğine, doğduğu gün konmadı... Babası onu Arapça ve Farsça'da eğitti. Evde, mistik şiirler ve teolojinin standart eserlerini okudu... Hiçbir Türk teologu Türk televizyonlarına Öztürk kadar çıkamadı..."

(Rainer Hermann; Frankfurter Allgemeine Zeitung, 21 Ekim 2002)

"Profesör Yaşar Nuri Öztürk, destekleyenleri kadar öfkelenenleri de bulunan ünlü bir ilahiyatçıdır. Türkiye'de, 'Dinde Yeniden Yapılanma Hareketi'nin önderi olan bu insan, geleneksel dinsel uygulamalara karşı çıktı ve bu tutumu yüzünden dinci odakların hedefi haline geldi. Kırkı aşkın eseri bulunan Öztürk'ün kitaplarından bir kısmı İngilizce, Almanca ve Farsça'ya tercüme edilmiştir. 'Dinde Yenilikçi Anlayış'ın mensuplarından olan Öztürk günümüzde bu hareketin öncüsü durumundadır."

(Turkish Daily News, 16 Şubat 2003)

"Öztürk'e göre, bombalarla demokrasi sağlanamaz. Böylesi bir yol insana layık bir yol değildir. Demokrasi içeriden, yani toplumun bağrından yükselmelidir... O, şöyle düşünüyor: 'İslam dünyasına kansız ve İslam'la uyuşum içinde bir demokrasi götürmenin tek yolu, Mustafa Kemal Atatürk'ün laik Türk modelini almaktır.' Öztürk'ün görüşüne göre, Batı, Atatürk'ü İslam karşıtı göstermekle bir hata yapmıştır. Bu hatanın sonucu olarak, İslam toplumları Atatürk modelinden ürkmektedir. Öztürk, İslam'ın modern bir yorumunu savunmaktadır. Ona göre, Ortadoğu'nun gelenekleri üstüne oturan 'Geleneksel İslam', Kur'an'da yazılı olan ve Hz. Muhammed tarafından öğretilen özgün İslam değildir. 'Özgün İslam' laik demokrasi ile bağdaşır ve örtünmek zorunda görmediği kadınlara da eşit haklar verir..."

(Godehard Uhlemann; Rheinische Post, 19 Mart 2003)

"Öztürk, İslamın iki yüzünü ortaya koydu. Bunlardan biri olan 'Kur'an'daki İslam', Öztürk tarafından 'Otantik İslam' olarak tanımlanıyor. Öztürk'ün, 'Uydurulmuş İslam' olarak adlandırdığı İslam'ın diğer yüzüne ise tüm dünya **11** Eylül'de tanık oldu..."

(Silke Koppers; VVestdeutsche Allgemeine Zeitung, 25 Mayıs 2003)

"Öztürk, modern ve liberal bir Kur'an anlayışı için uğraşıyor ve İslam'ı köklü bir yenilenmeye yöneltiyor. Onun etkisi Türkiye'deki geniş kitlelerden Almanya'daki Türklere kadar uzanıyor. Öztürk, dinsel içerik ile kültürel verileri birbirinden ayıran yeni bir hareketin başında bulunuyor ve bu nedenle birçok övgü ve tenkit alıyor."

(Meinhard Schmidt-Degenhard; ARD Televizyonu programcısı)

"Profesör Öztürk, şu anda Türkiye'nin en popüler, aynı zamanda da en çok tartışılan İslam düşünürüdür... Müslüman olsun olmasın, birçok insanın İslam'la bağdaştırdığı korkuların çoğunun Kur'an'a ait olmadığını ve insanlar tarafından eklendiğini savunmaktadır. Birçok İslam ilahiyatçısının aksine, diğer dinlerin ve inanışların da tanrısal bir gerçek olduğunu savunan Öztürk'ün *'Kur'an'daki İslam'* adlı eseri 'Kur'an'a Dönüş Hareketi'nin temel taşı olarak kabul ediliyor..." (Prof. Dr. Werner Arnold; Heidelberg Üniversitesi)

"Profesör Öztürk, İslam dünyasını çok yoğun biçimde eleştiren ilahi-yatçılardan biridir. Öztürk, eleştirilerini, kendilerini 'Müslüman' diye tanımlayan bu ülkelerin gerçekte İslam'ı temsil etmedikleri tezine da-yandırmaktadır. Öte yandan, Öztürk, müslümanların yozlaştırılmış din anlayışlarında Batı'nın büyük sorumluluğu bulunduğunu iddia etmekte ve Batı dünyasını da ağır biçimde eleştirmektedir... Öztürk'e göre, siyasal İslam, İslam aleyhine kullanılmaktadır. Siyasal İslam, şiddet üretimini kolaylaştıran elemanlardan biri olarak da kullanılmaktadır..."

(Turkish Daily News, 8 Aralık 2003)

"Öztürk; inançları hurafeden arındıran biri ve zamanımızın en tanınmış Türk teologu olarak biliniyor... 20 yıldan beri devrede olan siyasetçiler, Türkiye'nin bu en itibarlı ve deneyimli teologuna politik görevler sundular ama o kendini bunların hiçbirine teslim etmedi."

"Star eğitimci, milyonlarca basılan 42 kitabın müellifi, köşe yazan ve televizyon programcısı olarak kendini en doğru yere konuşlandırdı. Ona göre, akılcı bir cumhuriyetin yoluna girmiş insanların akılcı bir din anlatımına ihtiyaçları vardır."

"Öztürk; Siyasal İslam'ı, reform dışında bir şeyle adlandırılmayacak olan dinsel eserine bir tehdit olarak gördü. Birçok kişi onu 'Türk Lutheri' olarak adlandırıyor. Gerçekten de o, Luthervarî bir

girişimle, temel kitaba, Kur'an'a Dönüş'ü başlattı. Bu faaliyetiyle, geleneksel İslam yapısını paramparça eden Öztürk, gelenekçi İslamî öğretileri gereksiz bir yük, son 800 yıllık teolojinin ise akıldışı olduğunu ortaya koydu."

"Bu kısa boylu, kaslı vücutlu, tok sesli adam nerede ortaya çıksa insanlar bir anda etrafını sarıyor. İstanbul ya da Ankara, nerede olursa olsun, sokağa çıktığında, onları Allah'a yönlendirdiği için, yaşlı dedeler bile "Hocam, hocam!" diyerek boynuna sarılıp elini öpüyorlar. Kemalist aydın kesim de onu kendilerinden biri olarak görüyor."

(Welt am Sonntag, 20 Şubat 2005)

*

"Yaşar Nuri Öztürk bir bestseller yazardır. Herhangi bir ilahiyatçının bir kitabım Türk kitapçılarında aramak isteyen biri, aradığını nerede bulacağını gayet iyi bilmelidir. Buna mukabil, Öztürk'ün kitaplarına hemen her kitapçıda rastlanmaktadır. Onun kitapları hemen her köşede bulunan kırtasiye dükkanlarında bile bulunabilmektedir. Şu anda aktif siyasette olmasına rağmen, ilahiyat açısından bakıldığında eskiden olduğu gibi bugün bile çok yazmaktadır."

"Yaşar Nuri Öztürk külliyatında kadının örtünmesiyle ilgili bir talep bulunmamaktadır. Arapça kaligrafik dekor elemanlarından birdenbire dinde reforma sıçrama yapan odur. Reform sözcüğünü büyük harflerle hafızamıza o kazmıştır."